lozan

Barış Konferansı

tutanaklar-belgeler

ÇEVİREN: SEHA L. MERAY

3. Baskı

YKY

LOZAN BARIŞ KONFERANSI 4

YKY

LOZAN
BARIŞ KONFERANSI

TUTANAKLAR - BELGELER

BİRİNCİ TAKIM

CİLT III

ÜÇÜNCÜ KOMİSYONUN TUTANAKLARI İLE RAPORLARI
(İKTİSAT VE MALİYE SORUNLARI)

ÇEVİREN: SEHA L. MERAY

YKY
İSTANBUL

Lozan
Barış Konferansı

Yapı Kredi Yayınları

Lozan Barış Konferansı
Tutanaklar - Belgeler
Takım I, Cilt 3
Çeviren: Seha L. Meray

Düzelti: Cenk Koyuncu - Selahattin Özpalabıyıklar
Ofset Hazırlık: Tipograf

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel
Baskı: Şefik Matbaası

1. Baskı: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969
YKY'de 1. Baskı: İstanbul, Ekim 1993
2. Baskı: İstanbul, Mayıs 2001
ISBN 975-363-207-X (Cilt No.)
ISBN 975-363-203-7 (Takım No.)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
http://www.shop.superonline.com/yky
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

Doç. Dr. CEM SAR'ın anısına.

S. L. M.

İÇİNDEKİLER

IV. ÜÇÜNCÜ KOMİSYONUN VE ALT-KOMİSYONLARIN TUTANAKLARI VE RAPORLARI

(İKTİSAT VE MALİYE SORUNLARI)

A. – ÜÇÜNCÜ KOMİSYON (GENEL OTURUMLAR)

[BİRİNCİ TAKIM, ÜÇÜNCÜ CİLDİN SONU]

IV
ÜÇÜNCÜ KOMİSYONUN VE ALT KOMİSYONLARIN TUTANAKLARI VE RAPORLARI

İKTİSAT VE MALİYE SORUNLARI

A.– KOMİSYONUN OTURUMLARI

(1) SAYILI TUTANAK

27 KASIM 1922 OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.00 da M. Barrère'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. CHİLD, Amiral BRİSTOL, GREW (*Amerika Birleşik Devletleri*); Marki CURZON OF KEDLESTON, Sir Horace RUMBOLD (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BARRÈRE, BOMPARD (*Fransa*); MM. VENİSELOS CACLAMANOS (*Yunanistan*); Marki GARRONİ, M. LAGO (*İtalya*); Baron HAYASHİ, M. OTCHİAİ (*Japonya*); MM. DUCA, DİAMANDY (*Romanya*); MM. NİNTCHİTCH, RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); İSMET PAŞA, HASAN BEY, RIZA NUR BEY (*Türkiye*).

Oturumda ayrıca hazır bulunanlar:

MM. AMORY, DWİGHT, HECK (*Amerika Birleşik Devletleri*); Sir William TYRRELL, Sir Adam BLOCK, MM. FOUNTAİN, NİCOLSON, FORBES ADAM, LEEPER, McCLURE, WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BARGETON, BAROİS, DES CLOSİÈRES, DE LACROİX, DE PERCİN, SANGUİNETTİ (*Fransa*); General MAZARAKİS, M. DENDRAMİS, THEOTOKAS, MİCHALAKOPULOS* (*Yunanis-*

* Fransızca tutanakta "MİCHALAKOPOULOS", İngilizce çeviride "MİCHALOPOULOS" yazılıdır. (S.L.M.)

tan); MM. ARLOTTA, GUARİGLİA (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. CHRİSTİTCH, ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HÂMİD BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY, MUHTAR BEY, TAHİR BEY, MÜNİR BEY (*Türkiye*).

Konferansın Genel Sekreteri: M. MASSİGLİ.

Sekreterler: M. LAMMOT BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. SPRİNG RİCE, WİCKS (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*); M. C. COLLAS (*Yunanistan*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); M. CONSTANTİNESCO (*Romanya*); M. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); REŞİD SAFVET BEY (*Türkiye*).

Tercüman: M. CAMERLYNCK.

Alt-komisyonların kuruluşu.

M. BARRÈRE, Komisyonun görevlendirildiği pek önemli çalışmaları başarıyla sonuca ulaştırmak için, bütün Temsilci Heyetlerinin işbirliğinde bulunmalarının zorunlu olduğu kanısında bulunduğunu belirtmeyi gerekli görmektedir. Komisyonun, temsil edilmekte olan bütün ülkelerin – Türkiye'nin olduğu kadar, öteki Devletlerin de – çıkarlarını göz önünde tutması gerekecektir.

M. BARRÈRE, Komisyonun, başlamak üzere olan görüşmeler sırasında, her zaman, adalet ve hakgözetirlik duygularından esinleneceğine, özellikle Türk Temsilci Heyetinin inanmasını istemektedir.

Her şeyden önce, Komisyonun çalışma yöntemini saptamak yerinde olur. Gerçekten, Komisyonun, bir hayli teknik ve nâzik sorunları ele alması gerekecektir. Komisyonun, işlerini, birtakım alt-komisyonlar arasında paylaştırması, tutulacak en uygun yol olarak görünmektedir.

Bununla birlikte, genel olarak malî nitelikte – (a) Osmanlı Devlet borcu ve bu borcun bölüştürülmesi, (b) askerî işgal giderlerinin ödenmesi, (c) zararların onarılması gibi – birtakım sorunlar öylesine önemlidirler ki, bunları, hiç olmazsa geçici olarak, Komisyonun genel oturumunda incelenmek üzere ayırmak, yerinde olacak görünmektedir.

M. BARRÈRE, aşağıdaki üç Alt-komisyonun hemen kurulmasını teklif etti:

Ulaştırma ve Taşıma İşleri Alt-komisyonu (İkinci Alt-komisyon): Limanlara uygulanacak rejim, demiryolu, transit, posta ve telgraf, ticaret amacıyla havacılık, denizaltı kabloları, su gücü.

Gümrük ve Ticaret Rejimi Alt-komisyonu (Üçüncü Alt-komisyon): Gümrük tarifeleri; gemilere uygulanacak rejim; endüstri, edebiyat, san'at yapıtları mülkiyeti; fabrika markaları.

İktisat Sorunları Alt-komisyonu (Dördüncü Alt-komisyon):

(a) *Savaş ve işgal dönemine ilişkin sorunlar:* Türkiye'nin geçici olarak elkoyduğu malların geri verilmesi; özel kişiler arasında ve özel kişilerle Türk Devleti arasında bu dönemde girişilmiş borçların ve yapılmış sözleşmelerin (*contrats*) bir çözüme bağlanması; Türkiye'deki Alman, Avusturya'lı, Macar, Bulgar mallarının tasfiyesi (Versailles Andlaşmasının 155 nci ve 260 ncı maddeleriyle öteki Barış Andlaşmalarında bunların karşılığı olan maddeler); Müttefik ülkelerindeki Türk mallarının tasfiyesi;

(b) *Barış Andlaşmasından sonraki döneme ilişkin sorunlar:* Ayrıcalıklar [imtiyazlar, *concessions*] ve mahkeme kararları (*adjudications*).

Sağlık sorunlarının incelenmesiyle görevli bir başka alt-komisyon da ileride kurulacaktır.

Bu alt-komisyonların her birinde, her Temsilci Heyeti, iki temsilciyle temsil edilecektir; bu temsilciler, gerekli görecekleri uzmanları da yanlarına alabileceklerdir.

M. BARRÈRE, açıkladığı plânı, Temsilci Heyetlerinin incelemesine sundu.

İSMET PAŞA, Üçüncü Komisyonun uğraşacağı sorunlar henüz kesin olarak tamamlanmamış olduğundan, ne vakit belirli bir sorun Komisyonda görüşmelere konu olursa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin görüşünü bildireceğini söyledi. Bununla birlikte, İSMET PAŞA, hemen şimdiden ve özlü bir biçimde, genel nitelikte birtakım düşünceler öne sürmeği de gerekli görmektedir.

Türk Temsilci Heyeti, Komisyonun uğraşacağı sorunların başlıca şunlar olması gerektiğini düşünmektedir:

1. Eski Osmanlı İmparatorluğu borçlarının, bu İmparatorluğun topraklarından bir parça almış olan Devletler arasında bölüştürülmesi. Söylemeye bile gerek yoktur ki, bu payın hesaplanmasında, çeşitli zamanlarda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış olan ülkelere düşmekle birlikte, bu ülkelerin henüz üzerlerine almamış oldukları ve henüz tasfiye edilmemiş borçları da göz önünde tutulacaktır; böylece, borçların, genel bir tasfiyesi gerçekleştirilecektir.

2. Yunanlıların yaptıkları her çeşit zararların ve yıkımların onarılması.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun borcundan kendisine düşen payı tanımaktadır. Buna karşılık, işgal edilmiş illeri [vilâyetleri] yıkıntı alanlarına çevirmiş Yunanlıların verdikleri her türlü zararların onarılmasını da istemektedir.

Türkiye'nin iktisat ve maliye açısından gelişmesi, onun tam ve eksiksiz bağımsızlığına bağlıdır. Bu, Türkiye'nin varlığının temel şartıdır. Bağımsız her ulus gibi, Türk ulusunun da, ekonomik özgürlüğünü engelleyen bütün kısıtlamalardan kurtulması zorunludur. Bu vesile ile, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, uluslararası ekonomik ilişkilerinde ve bu ilişkileri düzenlemek için yapacağı andlaşmalar ve sözleşmelerde, egemenliğinin ve bağımsızlığının gereklerine uygun davranacağını bildirir. Her ulusun gelişmesindeki etkenlerden biri olan bu ilke, Türkiye'nin gelecekteki ulusal ekonomisinin de dayanağı olacaktır.

Bağımsız bütün başka uluslar gibi, Türkiye de, öteki uluslarla, karşılıklı işlem görme [mütekabiliyet] ve Devletler hukuku temeline dayanan ekonomik ilişkiler sürdürmeyi içtenlikle istemektedir. Türkiye ile öteki uluslar arasında sürekli ekonomik ilişkilerin kurulabilmesi, ancak, bu ilişkileri, çağdaş hukukun ilkeleri yönetirse, gerçekleşebilir. Türk Temsilci Heyeti, bu meşru isteğine hiç kimsenin bir diyeceği olmayacağını ummaktadır.

Yukarıda sayılan sorunlar iki bölüme ayrılabilir; bu sorunları incelemekle görevli alt-komisyonlar kurulması gerekmektedir; bu alt-komisyonlardan biri hukuk ve iktisat sorunlarıyla, ötekisi ya da ötekileri de, malî sorunlarla uğraşabilirler.

İSMET PAŞA, önce, hukuk ve iktisat sorunlarıyla uğraşacak alt-komisyonun toplanmasını teklif ederek, konuşmasına son verdi.

M. VENİSELOS, Komisyona ya da Alt-komisyonlara ne zaman bir sorun getirilirse, Yunan Hükümetinin bu soruna ilişkin görüşleri o zaman açıklama hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

M. BARRÈRE, genel nitelikte maliye sorunları üzerinde genel görüşmenin açılmış olduğunu bildirdi.

Lord CURZON da, M. Barrère gibi, bu sorunların, hemen bir Alt-komisyonun incelemesine gönderilemeyecek kadar önemli oldukları görüşündedir. İsmet Paşa, her zamanki duru ve özlü anlatımıyla, Türk Temsilci Heyetinin bu konuya ilişkin görüşünü açıklamıştır; İsmet Paşa, basına da yansımış olduğu üzere, Hükümetinin öne süreceği önemli istekleri olduğunu bildirmiştir. Müttefiklerin de öne sürecekleri istekleri olacaktır. Bütün bu sorunların genel oturumlarda görüşülmesi gerekmektedir. Ekonomik ya da hukuksal nitelikteki ayrıntılar, Alt-komisyonlarca incelenebilir.*

Temsilci Heyetlerinden hiç biri, hemen bu anda görüşlerini bildirecek durumda olmadığından, M. BARRÈRE, görüşmelere ertesi gün devam edilmesi teklifinde bulundu. (*Bu teklif uygun karşılandı.*)

Lord Curzon'un gerekli olduğunu ispatladığı gibi, maliye sorunları üzerinde genel görüşmenin Komisyonda yapılması kararlaştırıldı.

İSMET PAŞA, Devlet Borçları [Düyun-u Umumiye] ile onarım sorunlarını da kapsayan, iktisat ve maliye sorunlarını incelenmesine ilişkin olarak teklif edilen programı daha önceden öğrenmemiş bulunduğu için, bu iki konuya ilişkin görüşlerini, ancak, kısaca belirtebilmiş olduğunu söyledi. Bu yüzden, bu sorunları bütün olarak yeniden ele almak ve bunlara ilişkin olarak Türk Temsilci Heyetinin genel görüşlerini açıklamak hakkını, şüphesiz, saklı tutmaktadır.

Oturuma saat 16.00 da son verildi.

Genel Sekreter:
R. MASSİGLİ

Uygun bulunmuştur:

F.L. BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); Thomas SPRİNG RİCE (*İngiliz İmparatorluğu*); E. LAGARDE (*Fransa*); Const. COLLAS (*Yunanistan*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); Const. CONTZESCO (*Romanya*); V. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); REŞİD SAFVET (*Türkiye*).

* Fransızca resmî tutanakta ve 1924 Türkçe çevirisinde Lord Curzon'un görüşleri böyle özetlenmektedir. Oysa, Lord Curzon'un konuşması, İngilizce metinde verildiği üzere, daha uzundur. (S.L.M.)

(2) SAYILI TUTANAK

28 KASIM 1922 SALI OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 15.30 da*, M. Barrère'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

M. CHİLD, Amiral BRİSTOL, M. GREW (*Amerika Birleşik Devletleri*); Marki CURZON OF KEDLESTON, Sir Horace RUMBOLD (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BARRÈRE, BOMPARD (*Fransa*); MM. VENİSELOS, CACLAMANOS (*Yunanistan*); Marki GARRONİ, MM. MONTAGNA, LAGO (*İtalya*); Baron HAYASHİ, M. OTCHİAİ (*Japonya*); MM. DUCA, DİAMANDY (*Romanya*); MM. NİNTCHİTCH, RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); İSMET PAŞA, HASAN BEY, RIZA NUR BEY (*Türkiye*).

Oturumda ayrıca hazır bulunanlar:

MM. AMORY, HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Sir William TYRRELL, Sir Adam BLOCK, MM. FOUNTAİN, NİCOLSON, FORBES ADAM, LEEPER, McCLURE, WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. DE LACROİX, BARGETON, DES CLOSİÈRES, DE PERCİN, BAROİS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. DENDRAMİS, THÉOTOKAS, POLİTİS (*Yunanistan*); MM. GUARİGLİA, NOGARA, ARLOTTA (*İtalya*); MM. SATO, Albay SAİGO, TANİ (*Japonya*); Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. CHRİSTİTCH, ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); HÂMİD BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY, MUHTAR BEY, ŞERİF BEY, TAHİR BEY, MÜNİR BEY (*Türkiye*);

Konferansın Genel Sekreteri: M. MASSİGLİ.

Sekreterler: M. LAMMOT BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. SPRİNG RİCE, BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*); M. C. COLLAS (*Yunanistan*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); M. CONSTANTİNESCO (*Romanya*); M. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); REŞİD SAFVET (*Türkiye*).

Tercüman: M. CAMERLYNCK.

M. BARRÈRE, Komisyonun incelemesine sunulmuş malî sorunlar üzerinde

* İngilizce metinde, "at 4 P.M."

Türk Hükümetinin görüşlerini daha önce belirtmiş olan İsmet Paşa'nın , bu açıklamalarını tamamlamak istediğini düşünerek, sözü İsmet Paşa'ya verdi.

İSMET PAŞA, Üçüncü Komisyonca malî sorunlar arasına alınmış sorunlardan birinin Osmanlı Devlet Borçlarının [Düyun-u Umumiye'nin] bölüştürülmesi olduğunu söyledi. Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı sona ermiş bulunduğundan, borçlarının da, eskiden bu İmparatorluğun toprakları olup da bunların kendilerine verilmiş olduğu bütün Devletler arasında bölüştürülmesi doğaldır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, ulusal sınırları içinde, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun ülkesinde kurulmuş bir Hükümet olduğundan, aynı adalet ilkesi uyarınca, kendisine düşen borç payını üstlenmek isteğindedir. Bu konuya ilişkin olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olan toprakları, geçmişte kendilerine katmış olan Devletler bulunmakla birlikte, bunların, kendilerine düşen Borç payını ödemeyi henüz yükümlenmemiş olduklarını da belirtmek zorunluluğu vardır; bu yüzden, bu Devletlere düşecek Borç payını da onlara yüklemek gerekmektedir. Yukarıda söylediklerimizden anlaşılacağı üzere, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun Borçlarını tümüyle tasfiye etmek söz konusudur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, yukarıda belirtilen ilkeler uyarınca, kendisine düşecek borç payından sorumlu olmağı kabul etmektedir; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, öte yandan, gerek Dünya Savaşı sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerinde kurulmuş Devletlere, gerekse daha önce bu İmparatorluktan toprak alarak kendilerine katmış bulunan Devletlere yükletilecek Borç tutarının, kendisini hiç bir bakımdan ilgilendirmediği kanısındadır.

Borcun nasıl bir sistem uyarınca bölüştürüleceği teknik bir sorun olduğu için, İSMET PAŞA, bunun özel bir alt-komisyonda, uzmanlarca, yararlı bir biçimde incelenebileceğini düşünmektedir.

Üçüncü Komisyonun kuruluş plânında bulunan, askerî işgal giderlerinin ödenmesi konusunda, Türk Temsilci Heyeti, aşağıdaki düşünceleri açıklamağı gerekli görmektedir:

Türk Temsilci Heyeti, bu konunun gündeme alınışında hangi nedenlerle ve düşüncelerle davranıldığını anlayamadığından, her şeyden önce, bu konuya ilişkin olarak, duyduğu şaşkınlığı belirtmekten kendisini alamamaktadır. Bununla birlikte, sorun böylece ortaya konulmuş olduğuna göre, Türk Temsilci Heyeti, bu konudaki görüşünü açıklamak zorunluluğunu da duymaktadır.

Hatırlanacaktır ki, Mondros'da (*Moudros, Mudros*), eski Osmanlı İmparatorluğu ile Müttefik Devletler arasında savaşa son veren bir silâh-bırakışımı [mütareke] andlaşması yapılmıştı; ancak, bu silâh-bırakışımından sonra, Türk ulusunun beklemekte olduğu barış teklifleri, kendisine yapılmamıştır; tam tersine, Adana ve İstanbul'un işgali gibi, zorlama tedbirlerine başvurmaya kalkışılmıştır.

Türk Temsilci Heyeti, bu işgallerin, silâh-bırakışımı andlaşmasının hükümlerine dayanılarak yapılmadığını, tersine, Müttefik Devletlerin, Osmanlı İmparatorluğu'na zorla yüklemeği tasarladıkları şartları kabul ettirmeğe ve uygulatmağa yönelmiş zorlama tedbirleri olarak bunlara girişilmiş bulunduğunu düşünmektedir.

Böyle olunca, Müttefik Devletlerin, kendi açılarından, iradelerini zorla kabul

ettirmek için başvurmağı gerekli gördükleri bir askerî işgalin yol açtığı giderlerin Türkiye'ye yükletilmesi için hiç bir neden yoktur.

Tersine, böyle davranılması yüzünden zarara uğramış ve, meşru olarak, onarımlarda bulunulmasını istemeye hakkı olacak bir Devlet varsa, o da Türk Devletidir; çünkü, bu işgaller, hem kendisini hem de Türk ulusunu, maddî ve manevî, her çeşit kayıplara ve acılara uğratmıştır.

Bu yüzden, Türkiye'den askerî işgal giderlerini istemek şöyle dursun, bu işgallerin bu ülkeye verdiği zararları onarmak, adalet ve hakgözetirlik gereğidir.

Böyle olunca da, söz konusu ödettirme isteği, hiç bir hukuk temeline dayanmamaktadır; işte bu da, Türk Temsilci Heyetine, adaletli bir barışın temellerini aramak üzere toplanmış olan Lausanne Konferansının, hakgözetirliğe böylesine aykırı bir istemde direnmeyeceği umudunu vermektedir.

Zararların onarılmasına gelince, Türkiye Büyük Millet Meclisi Temsilci Heyeti, Ekonomik ve Malî Sorunlar Komisyonunun tarafsız incelemesine, aşağıdaki genel görüşleri sunmaktadır:

Hukuk ve hakgözetirlik ilkelerinden esinlenen Türk Temsilci Heyeti, gerek savaş eylemleriyle savaş hareketlerinden, gerekse Devletler hukuku yasa ve kurallarına aykırı eylemler yüzünden, savaşan Devletlerin sivil uyruklarına doğrudan doğruya verilmiş olan zararların, karşılıklı olarak zarar-giderime [tazminat] konu olması gerekeceği görüşündedir. Böylece, *Entente* Devletlerinin sivil uyrukları, Osmanlı İmparatorluğu'nun ordularınca, saldırı, bombardıman, v.b. savaş eylemleri ya da hareketleri yüzünden, kişileri, ya da malları bakımından, zarara uğramışlarsa, bu uyrukların zararları, sözü geçen İmparatorluğa ardıl [halef] olan Devletlerce giderilecektir; Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin de, bu zarar-giderime, hakgözetir bir payla katılması gerekecektir.

Söz konusu olan Devletler, aynı adalet duygularından esinlenerek, eski Osmanlı İmparatorluğu ülkesinde ya da başka yerlerde, benzer koşullar içinde bulunmuş olan sivil Türk uyruklarına karşı da aynı biçimde davranmalıdırlar.

Her iki tarafın sivil uyruklarının karşılaştıkları, ya da Devletler hukuku yasa ve ilkelerine aykırı eylemlerden doğrudan doğruya doğan zararlarla, Bağıtlı Devletlerin ya da onların uyruklarının taşınmaz mallarına, zorla alma, elkoyma, ya da hasara uğratma yoluyla doğrudan doğruya ve nerede olursa olsun, verilmiş zararlara da aynı ilke uygulanmalıdır.

Yunan ordusunca, Mondros silâh-bırakışımıyla savaş eylemlerinin usulüne uygun olarak durdurulmasından hemen sonra, Küçük Asya'da İzmir'in işgalinden, bu ordunun kesin bozguna uğratılışına kadar, yapılan yakıp-yıkmalar tümüyle onarılmalı ve ödenmelidir. Kesin olarak tarafsız kaynakların belgeleri ve değerini hiç kimsenin tartışamayacağı tanıklıklar, yapılmış olan yakıp-yıkmaların dehşet verici yaygınlığını ortaya koymaktadır. İSMET PAŞA, suçluları, kendisi sorguya çekmiştir. En büyük rütbeli subaylardan erlere kadar, din adamlarından basit bireylere kadar, herkesde, Türk olan ne varsa, hepsini sistemli olarak yok etmek yönünde aynı bilinçli tasarımlamayı ve aynı kesin iradeyi görmüştür. Yakılıp-yıkılmış olan bu uçsuz bucaksız bölgelerin yürekler acısı görünüşü bile, bu konuda her türlü tanıklığı gereksiz kılmaktadır. Bu yakıp-yıkma eylemleri, bütün zararların onarılmasını kesin olarak zorunlu kılmaktadır.

Komisyonun gündemi, bugün için, genel gözlemlerle sınırlı olduğundan, İSMET PAŞA, bu sorunu, Komisyona ayrıntılı bir rapor vermekle görevli olacak, Alt-komisyona göndermeyi teklif etti.

M. VENİSELOS, önce, ülkesinin bir parçasını bir başka Devlete bırakan bir Devlete, kamu borçlarının hafifletilmesini sağlayan tezin dayanağının ne olduğunu araştırmak istediğini söyledi.

Bu tezin dayanağı, kendisine ülke katan Devletin, yenik Devleti gelir kaynaklarının bir bölümünden ve bu Devletin alacaklarını da sağlancalarının [rehinlerinin] bir bölümünden yoksun bırakmasıdır.

Böyle olunca, önce, Balkan Devletlerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelir kaynaklarının bir parçasını aldıklarını söylemenin doğru olup olmadığını, ikinci olarak, Türk topraklarının Balkan Devletlerine bırakılmış olması yüzünden, Türkiye'nin alacaklarının birtakım zararlara uğramış olup olmadıklarını, üçüncü olarak da, işgal edilmiş illerin [vilâyetlerin], Türkiye'nin yapmış olduğu çeşitli borçlanmalarla kendisine sağlanan yararlara katılıp katılmadıklarını incelemek yerinde olacaktır.

İşgal edilmiş illerde [vilâyetlerde] döşenen iki demiryolu, başka bir deyimle, "Selânik-Manastır" ve "Selânik-Dedeağaç Bağlantısı", ortaklıklarca [şirketlerce] meydana getirilmiştir; Osmanlı Hükümeti, bu ortaklıklara, ancak, demiryollarının geçtikleri ülkelerin gelirlerinden birkaçını bunlar için ayırarak, kilometre güvencesi (*garantie kilométrique*) ödenmesini sağlamıştır; Selânik limanında yapılan çalışmalar da, bir özel girişimce gerçekleştirilmiştir; din, öğretim, hayır işleri kurumları, bağlı oldukları topluluklarca kurulmuş ve bu topluluklarca kendilerine gelir bulunmuştur; bu kurumlar arasında başlıcaları, varlıklarını, yabancı ülkelerde zenginleşmiş yurtseverlerin elaçıklığına [cömertliğine] borçludurlar.

Gerçekten, herkesce bilinmektedir ki, Bağdat ve Soma-Bandırma demiryolları gibi, Küçük Asya'da bayındırlık işleri gerçekleştirmek amacıyla yapılan iki ya da üç borçlanma [istikraz] dışında, Osmanlı Devletinin, malî sıkıntılar altında yaptığı bütün öteki borçlanmalar, ne yararlı ne de üretim arttırıcı nitelikte olmuşlardır. Bastırılması gerekmiş karışıklıklar, ayaklanmalar ya da savaşlar yüzünden ortaya çıkan bütçe açığını kapatmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun giriştiği borçlanmalar, işgal altındaki illere [vilâyetlere] en küçük bir yarar bile sağlamamıştır; girişilmiş borçlanmalardan hiç biri, bu illerden yana ekonomik yararlar sağlayacak harcamalara ayrılmamıştır; bu borçlanmalardan hiç biri, bilimin, edebiyatın, san'atın desteklenmesi için kullanılmamıştır.

Herkes bilmektedir ki, Osmanlı Hükümetinin, Selânik, Kosova (*Kossovo*) ve Manastır'dan elde ettiği vergi gelirleri, hiç bir vakit, bu illerin [vilâyetlerin] yönetim giderlerini karşılamaya yetmemiştir.

1908 de, bu üç ilin giderlerine, Bâb-ı Âli'nin, yılda enaz 85.000.000 kuruş, başka bir deyimle 850.000 Türk Lirası tutarında zorunlu bir katkıda bulunduğu hesaplanmaktaydı. Almanya'nın yayınladığı Kırmızı Kitaba konulmuş bir rapora göre, 1323 malî yılı (1 Mart 1907 - Şubat 1908 sonu) için, bu üç ilin giderleri – özel kaynaklardan karşılanan giderler dışında – 277.994.648 kuruşa (Selânik: 113.441.657; Kosova: 91.169.942; Manastır: 73.332.949) yükselmekteydi; bu giderleri

karşılayacak gelir kestirmeleri [tahminleri] 191.121.818 kuruşu (Selânik: 80.321.450; Kosova: 58.451.696; Manastır: 53.348.372) bulmaktaydı. 1907-1908 malî yılı açığı 86.822.830 kuruştu; bu açık, 1906-1907 malî yılında 82.255.636 kuruş; 1905-1906 malî yılında ise 90.479.740 kuruştu. Bütçe Komisyonu, 1907-1908 malî yılı açığını kapatmak üzere, Bâb-ı Âli'nin, İmparatorluğun öteki parçalarının gelirlerinden alacağı paranın, enaz 650.000 Türk Lirasına yükseleceğini öngörmekteydi.

Bu açığın, 1907 yılında, yabancı ülkelerden gelen mallara yükletilen % 3 gümrük vergisi ile kapatılması olanağı bulunamamıştır*. Bu üç ilin gelirlerini yönetmekle görevli Osmanlı İmparatorluk Bankası'nın (*Banque Imperiale Ottomane*) hesap özeti, bu ek-gümrük vergisi genel gelirinin bu giderlere karşılık olarak ayrılmasına rağmen, Türkiye'nin, söz konusu giderler için, 1909-1910 malî yılında, bu illerin giderlerine 60.575.905 kuruşluk bir katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu paraya, İmparatorluğun Makedonya dışındaki öteki parçalarında ek gümrük vergisinden elde edilmiş 25.000.000 kuruş da eklenirse, 1909-1910 malî yılında Osmanlı Hükümetinin bu üç ilin yönetim giderleri için ödediği para 85.000.000 kuruşu, başka bir deyimle, 85.000 Türk Lirasını bulmaktadır.

Önemle dikkat çekici bir nokta da şudur: Bu para, Devlet Borcu Yönetiminin [Düyun-u Umumiye İdaresinin], Muharrem Kararnamesine** bağlı çeşitli borçlanmaların karşılığı olarak bu üç ilde toplanan ya da kendi yönettiği gelirlerin yıllık toplam tutarını aşmaktadır. Bu da şu anlama gelmektedir: Gerçekte, bu üç il, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine, hiç bir katkıda bulunmamaktadır. Bu illere düşen Borç payı, eninde sonunda, Asya illerince karşılanmış olmaktaydı; bu Asya illerinin gelirlerinden bir parçası, her yıl, Makedonya'nın birtakım gelirlerinin çeşitli borçlanmaların ödenmesinde kullanılması yüzünden, ortaya çıkan açığı kapatmakta kullanılmaktaydı.

Sonuç olarak, Avrupa illerinin yitirilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelir kaynaklarında hiç bir azalmaya yol açmamaktadır.

Türkiye'nin Devlet borcunu, kendisinden toprak almış Devlete yükletmek isteğini desteklemeyen bir başka kanıt daha vardır: Türkiye'den alınan iller, özellikle, sürekli bir ayaklanma yuvası olan Makedonya, Türkiye'yi buradan elde

* Bu cümlenin Fransızcası şöyledir: "Ce déficit n'a pu être comblé par le produit de la surtaxe dounaière de 3 p. 100 imposée aux importations étrangères en 1907." İngilizceye şöyle çevrilmiştir: "It was not possible to wipe out that deficit imports in 1907." 1924 Türkçe çevirisi şöyledir: "Bu açık ancak 1907 senesinde idhalât-ı ecnebiye resmine zam olunan yüzde üçden hâsıl mebaliğ ile kapatılabildi."

** Osmanlı hükümetiyle, alacaklıların vekilleri arasında Eylül-Aralık 1881 döneminde yapılan görüşmeler sonunda varılmış olan anlaşma, Hükümetçe, Nizamname-Kararname biçiminde, 20 Aralık 1881 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tarih, 28 Muharrem 1299 a rastladığından, kararname, "Muharrem Kararnamesi" adını almıştır. Çok uzun olan bu anlaşmanın geniş bir özeti için Bakınız: İ. Hakkı YENİAY, *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Enstitüsü yayını, İstanbul 1964, s. 72-78. Kararnamenin tam metni için bakınız. *Düstur, Zeyl*, cilt 2, s. 132 vs.; George YOUNG, *Corps de Droit Ottoman*. cilt V, Oxford, Clarendon Press, 1906, s. 69 vs.

ettiği gelirlerle hiç de orantılı olmayan, askerî harcamalarda bulunma zorunda bırakmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa illerini yitirmesi yüzünden, alacaklıların önemli bir zarara uğramayacaklarını söylemek bile gereksiz gibi görünmektedir. Bu alacaklıların, birtakım gelirleri kendi alacaklarına karşılık olarak tutmaları güvencesi – böyle bir karşılık tutma, onlar bakımından gerçek ve yararlı olmakla birlikte – Osmanlı Hükümeti açısından, tamamiyle sözde kalmaktaydı. Osmanlı Hükümeti, İmparatorluğun öteki parçalarından elde edilen gelirlerden her yıl, Avrupa illerinin yönetim giderleri için, Devlet Borcuna [Düyun-u Umumiye'ye] bırakılmış ve ayrılmış gelirlerin yıllık tutarından çok bir para ayırmak zorunda idi. Bu işe, aslında kâğıt üzerinde de olsa, ayrılmış bulunan bu gelirin yerine konmak üzere, Osmanlı Hükümeti, alacaklılarına, Türkiye'nin elinde kalan illerin gelirlerinden, güçlük çekmeden, yeni bir güvence [teminat] sağlayabilecektir.

Borcun bölüştürülmesi tezinin dayanağı olabilecek hakgözetirlik nedenlerinden hiçbiri, Türkiye'nin Avrupa illerinin bu Devletten ayrılmasına ilişkin bu özel durumda, öne sürülemez: Ne toprak bırakan Devletin gelir kaynaklarında herhangi bir azalma, ne bu Devletin alacaklılarına verilecek bir zarar söz konusudur; bundan başka, Türkiye'den ayrılan iller, Osmanlı Devletinin borçlarından hiçbir çıkar da sağlamış değillerdir.

Geçersiz kalmış Sèvres Andlaşmasının hazırlanması sırasında Yunanistan'ın, Osmanlı Devlet Borcundan bir pay almağı yükümlenmiş olduğu doğrudur. Yunanistan, bu Andlaşmanın kendisine sağlamakta olduğu çok büyük çıkarlar yüzünden, böyle yapabilmekteydi. Buna karşılık, savaşa girmesi kendisine Türkiye'den toprak kazandırmamış olan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Hükümeti, Sèvres Andlaşmasını imzalamayı reddetmişti: Çünkü, bu Andlaşma, ona, Osmanlı Devlet Borcundan bir pay yüklemeği öngörmekteydi. Şu var ki, o zamandan bu yana durum tüm değişmiştir; çünkü Sèvres Andlaşmasının Yunanistan'a sağladığı çıkarlar ortadan kalkmıştır ve Yunanistan'ın elinde Batı Trakya'nın yalnız bir parçası kalmaktadır.

Yunan ordusunun Küçük Asya'da yaptığı yakıp-yıkmalar için Türk Temsilci Heyetinin bugün istemekte olduğu onarımlara gelince, M. VENİSELOS, Müttefiklerin bu çeşit onarımlar isteminde bulunma hakkını tanımayı dayandırdıkları ilkenin, savaşta her Devletin moral sorumluluğu ilkesi olduğunu söyledi. Oysa, tartışılmakta olan konuda, Ankara Hükümetinin ardıl [halef] olduğu, Osmanlı Hükümeti, savaştan sorumludur; savaşı başlatan, Türkiye olmuştur; Yunanistan, yalnız, Türkiye'nin amaç birliği yapmış olduğu Devletlerin saldırısına uğramış olan, eski Sırbistan Krallığına karşı ittifak yükümlerini yerine getirmek için savaşa girmiştir. Yunanistan, savaşa girerken, dokuz kolordu kurarak, Müttefiklere, Makedonya cephesinde sayı üstünlüğünü kazandırmıştır; böylece, önce, düşman cephesinin kırılmasına, sonra da, Makedonya saldırısının başarıyla sonuçlanmasına, böylelikle de, savaşın, hem yenenlerin hem de yenilenlerin yararına olmak üzere, belki de altı ay kısaltılmasına katkıda bulunmuştur.

Yapılmış olan yakıp-yıkmalara gelince, M. VENİSELOS, her şeyden önce şunu

belirtmek istemektedir: Küçük Asya'nın işgalinin ilk iki yılında, Yunan ordusunun yalnız zaferler kazandığı sürece, hiç bir yakıp-yıkma olmamıştır. Yunan ordusunun ilk geri çekilişi sırasında, Sakarya vâdisi ile "Afyon Karahisar-Eskişehir" demiryolu arasındaki kasabaların yakılması, salt askerî zorunluluklar yüzünden olmuştur. Yunan ordusu, geçiş yolu üzerinde bulunan yerlerden, Türk ordusuna barınak sağlayarak, kendisine açık bir tehlike yaratacak olanları yok etmek istemekteydi. Küçük Asya'nın Yunan ordusunca boşaltılmasından önceki son geri çekiliş sırasında yapılmış yakıp-yıkmalar konusunda, henüz resmî bilgi edinilememiştir. Herhalde, bu aşırılıklar, geri çekilen bir ordunun geçtiği yol üzerinde işlenmiştir; bu gibi davranışlarda, çok disiplinli ordular bakımından bile, olağanüstülük yoktur. Yunan ordusunun, geri çekilişi sırasında, içlerinden geçtiği Türk köylerine dağılmış bulunan başıbozuk Türklerin saldırısına uğramakta olduğunu da göz önünde tutmak gerekir. Böylesine koşullar içinde işlenmiş olan aşırılıkları, Alman ordusunun Fransa'nın Kuzeyinde ve Belçika'da işlemiş olduğu yakıp-yıkmalarla karşılaştırma olanağı gerçekten yoktur. Bu yakıp-yıkmalar, Alman ordusunun zafer kazanmış olduğu bir sırada yapılmıştı. Almanya savaşta yenik düşeceğini ve işgal etmiş olduğu toprakları boşaltma zorunda kalacağını anlar gibi olunca, her türlü yakıp-yıkmadan çekinmiştir; bu da, yakıp-yıkmaların önceden tasarlandığını ve sistemli niteliğini ispatlamaktadır. Yunan ordusu, Türk topraklarını işgal etmekte olduğu sürece, aşırılıklar işlememiştir. Aşırılıklar, disiplinin gevşediği, geri çekilme zaranında işlenmiştir. Aşırılıkların askerî bölge dışında hiç işlenmemiş olduğunu ve Yunan yönetimi altında bu yola gidildiğinin hiç görülmediğini, tersine, Yunan yönetiminin, şüpheli durumlarda, Yunan unsurundan çok Türk unsurundan yana davrandığını da eklemek gerekir. M. VENİSELOS, Konferansça, sorunun yalnız bu biçimde ele alınacağına güvenmekte, hiç değilse bunu ummaktadır. Üstelik, Türk Temsilci Heyetinin, öne sürmüş olduğu isteminde direnmeyeceğini bile ummaktadır.

Bununla birlikte – olur şey değilse de – Yunanistan'ın bu savaştan sorumlu olduğu kabul edilse, bu yüzden de, M. VENİSELOS'un az önce anlattığı koşullar içinde işlenmiş yakıp-yıkmaları onarmakla Yunanistan yükümlü sayılsa bile, yalnız Yunanistan'ın herhangi bir onarımda bulunmaktan bağışık tutulmasını sağlamakla kalmayacak, fakat ona, toplamı bu onarımların tutarını bir hayli aşacak karşı-istemlerde bulunma hakkını da verecek, birtakım başka kanıtlar da vardır.

Yunan ordusunun, İzmir'e, kendi isteğiyle değil, Müttefiklerin çağrısı üzerine; Yunanistan'ın, kendi özel çıkarları için değil, bütün Müttefiklerin çıkarları için çıkartılmış olduğu kabul edilmiş bulunmaktadır. M. VENİSELOS, bu konuda, kendisi ile M. Clemenceau arasındaki yazışmaları hatırlattı; M. Clemenceau, kendisine, İzmir'in askerî işgalinin, bu ülkenin Türkiye'den ayrılıp Yunanistan'a katılacağı anlamına gelmediğini belirtmişti; bu da, Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkartmasının ve Küçük Asya'da askerî eylemlerini sürdürmesinin, kendi hesabına değil, fakat Müttefiklerin ortak çıkarları için yapılmış olduğu anlamına geldiğini ispatlamaktadır. Müttefikler, ancak 21 Haziran 1921 tarihinde, Yunan Hükümetine, eğer kendilerinin işe karışmalarını kabul etmezse, sonuç vermez bir girişimde

direnemeyeceklerini ve Yunanistan'ın, kazancı ve zararı kendi hesabına olmak üzere, savaşmayı sürdürebileceğini bildirmişlerdir. Oysa, bu tarihten önce, 1921 yılının başlangıcından öteye gidilmese bile, Yunanistan'ın işgal giderleri, Küçük Asya'da yapılan yakıp-yıkmaların tutarını çok aşmaktadır.

Kaldı ki, Yunanistan'ın Türkiye'ye yöneltebileceği bir başka karşı-istemi de olabilir; bu karşı-istem, Türkiye'nin onarımlarla ilgili iddialarını bir hayli aşabilecek niteliktedir. Gerçekten, Türkiye, Dünya Savaşına girişinden hemen önceki ve hemen sonraki birkaç ay içinde, Küçük Asya kıyılarından ve Trakya'dan 430.000 Rumu yurtdışı etmiştir; bu Rumlar, taşınır mallarından başka hiç bir şey alamayarak, Yunanistan ülkesine sığınmak zorunda kalmışlardır. Yunanistan, bu halkın, 1914 Mayısından 1920 yılının ortasına – başka bir deyimle, bunların, gerek Yunanistan'a katılan topraklar gerekse askerî işgalle ele geçirilen topraklar olmak üzere, Yunanistan'a Andlaşma ile verilen topraklardaki eski yuvalarına geri gönderilebildikleri tarihe – kadar, bakımını kendi üstüne almak zorunda kalmıştır. Bu sığınanların [mültecilerin] bakımı, bunlara yapılan yardım, bunların Yunanistan'a taşıtılması ve daha sonra bunların Küçük Asya'ya ve Trakya'ya geri gönderilmeleri için yapılan giderlerle, bunlar yurtlarına geri gönderildikten sonra yeni bir yaşantıya başlayabilmeleri için Yunan Hükümetince kendilerine verilen az bir para için girişilen harcamalar, askerî hareketlerin yapıldığı bölgede Yunan ordusunun işlemiş olduğu zararları bir hayli aşmaktadır.

Bundan başka, son olaylar üzerine, kütle halinde sığınanların [mültecilerin] gelmesiyle Yunanistan'ın üstüne yıkılmış çok büyük bir sorun da vardır. Bu sığınmaya gelenlerden, resmî yardım örgütünden geçenlerin sayısı, onbeş gün öncesine kadar, 905.000 kişiyi bulmuştu; bunlara, az çok varlıklı oldukları için, bu özel örgütün aracılığı olmaksızın Yunanistan'a gelmiş olan kırk bin kişiyi de eklemek gerekir. Yanlarında bir şeyler getirebilmiş olan, Doğu Trakya'dan gelenler dışında, taşınır varlıklarını [servetlerini] yitirmiş, eski ya da yeni sığınanlar yığınlarını barındırmak ve beslemek için Yunanistan'ın harcamak zorunda kaldığı ve daha da kalacağı para göz önünde tutulursa, bunun Türk istemlerinin çok üstünde bir rakama vardığı görülür.

Bütün bu nedenlerle, M. VENİSELOS, Türkiye'nin onarımlara ilişkin isteminin dikkate alınmamasını, Konferansdan istemektedir. Savaş sorumlusu Yunanistan değil, Türkiye olduğu için, moral bakımdan da bu istem haklı değildir. Kaldı ki, bu istem göz önünde tutulacak olursa, aynı zamanda, M. VENİSELOS'un az önce özetlediği, Yunan karşı-istemlerinin de göz önünde tutulması gerekecektir. Bu karşı-istemlerden her biri, yapılmış yakıp-yıkmaların birkaç katına varacaktır. Şu var ki, Yunanistan, bu istemlerin ve karşı-istemlerin incelenmesinde direnmenin uygulama bakımından hiç bir yararı olmadığını pek iyi anlamaktadır. Sèvres Andlaşmasının 231 nci maddesiyle, Türkiye, "Almanya ve Avusturya'nın Müttefik Devletlere karşı açmış oldukları saldırı savaşına katılmakla, bu Devletlere, tam olarak onarması gereken her çeşit zararlar verdiğini, bu Devletleri fedakârlıklara katlanmak zorunda bıraktığını" kabul etmiştir. Öte yandan, Müttefik Devletler de, "Osmanlı Hükümetinin gelir kaynaklarının bu onarımı tümüyle yerine getirmeğe yetersiz olduğunu kabul etmekte, ve bu koşullar altında istemlerin-

den vazgeçmekteydiler*. Bundan başka, aynı Andlaşmanın 238 nci maddesiyle, Müttefik Devletler, Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan'ca, kendilerine geçirilmiş olan alacaklara ilişkin olarak, Türkiye'den herhangi bir ödemede bulunmasını istememeğe razı olmaktaydılar. 1920 Ağustos'unda, Türkiye'nin bu onarımları ödeyemeyecek durumda olduğuna hükmedilmişse, onun, bugün, daha da güç bir durumda olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak, öte yandan, varsayım olarak, bu istemlerin ve karşı-istemlerin incelenmesi sonucunda, Türkiye'nin Yunanistan'dan bir miktar net alacağı olduğu açıkça ortaya çıksa bile, Yunanistan'ın bugünkü ekonomik ve malî durumunun, Türkiye'nin 1920 yılındaki durumuyla ölçülemeyecek kadar kötü olduğu da açıkça bellidir. Yunanistan'ın, 1915 Eylülünde genel seferberliğe giriştiğini, 1916 Eylülünden bu yana da savaşta bulunduğunu unutmamak gerekir. Yunanistan'ın gelir kaynakları tükenmiştir; şimdi sığınmaya gelmiş bir milyon kişiyi barındırmak, beslemek ve – öyle görünüyor ki – yerleştirmek gibi korkunç bir sorun karşısında bulunmaktadır. Bu yüzden, Yunanistan'ın, zarar-giderimde [tazminatta] bulunmayı göz önünde tutma olanağı yoktur.

M. NİNTCHİCTH, Sırp-Hırvat-Sloven Devletinin, onarımlar sorunuyla doğrudan doğruya ilgisi bulunmadığını söyledi; Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, yalnız, Osmanlı Devlet Borcu sorunuyla ilgili olabilir. Bu borç sorunu, uzun süredir, önce Londra Konferansında, sonra da – ayrıntılı incelemelerin yapıldığı – Müttefiklerarası Paris Maliye Konferansında ele alınmıştır; Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, yükümlerinden hiç de kaçınmak niyetinde değildir; ancak, bu sorunun çözümlenmesinin, çok büyük bir çalışma gerektireceği açıkça belli olduğuna, bu da, görüşmelerin çok uzamasına ve – geciktirilmezliği böylesine ortada olan – barışın yapılmasının gecikmesine yol açacağına göre, M. NİNTCHİTCH, bu sorunu incelemek üzere, özel bir Maliye Komisyonu kurulmasının daha iyi olacağını sanmaktadır; bu Komisyonun üzerinde anlaşmaya varacağı sonuçlar, sonradan, Barış Andlaşmasına eklenebilir.

Lord CURZON, Borcun bölüştürülmesi sorununun, Sèvres Andlaşmasının hazırlanması sırasında çok büyük bir özenle incelenmiş olduğunu hatırlattı; bu konuya ilişkin kesin hükümler kaleme alınmıştır; bu yüzden, Lord CURZON, bu bölüştürmenin dayanaklarını saptamak üzere gerekecek çalışmaların süresi konusunda M. Nintchitch'in kaygılarının haklı olmadığını sanmaktadır; gerçekten, 1920 yılında yapılmış incelemeler, Komisyon için pek yararlı olacaktır.

M. NİNTCHİTCH, bu sorunun hemen görüşülmesine karşı olmadığını söyledi; yalnız, şunu belirtmeyi gerekli görmektedir: Sèvres Andlaşmasının

* Sèvres Andlaşmasının resmî olmayan bir Türkçe çevirisinde, bu maddenin ilk iki fıkrası şöyledir:
"*Madde 231.*– Hükümet-i Osmaniye Almanya ve Avusturya'nın düvel-i müttefikaya karşı açmış oldukları harb-ı mütecavizaneye iştirak etmekle düvel-i müşarünileyhime tamamen tazmini iktiza edecek her nevi zararlar irae etmiş ve fedakârlıklar ihtiyar ettirmiş olduğunu tasdik eyler.
"Diğer taraftan düvel-i müttefika hükümet-i Osmaniyenin menabi ve servetinin bu tazminatın tamamen ifasına gayr-ı kâfi olduğunu tasdik ederler." Nihat ERİM, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri.* Cilt I: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, Ankara, 1953, s. 605. (S.L.M.)

yapılması sırasında, görüşmeler, ilgili Devletlerle birlikte yürütülmemiştir. Kaldı ki, Sırp-Hırvat-Sloven Hükümetinin Sèvres Andlaşmasını imzalamaktan çekinmesi, salt bu andlaşmaya konulmuş bulunan ekonomik ve malî hükümler yüzündendir. Bunun içindir ki, bu sorunun tartışılması çok uzun sürecektir.

İSMET PAŞA, Borcun, toprak bırakımlarından yararlanmış Devletler arasında bölüştürülmesi ilkesinin, bugüne kadar yapılmış Andlaşmalarda ve düzenlemelerde, aksamadan kabul edilmiş olduğunu savundu; bu ilkenin yeniden tartışma konusu yapılmasına, İSMET PAŞA, kesin olarak karşıdır; hep geciktirilmiş olan bu bölüştürme konusu, artık sonu gelmez biçimde ertelenemez; Türkiye, borcun tüm yükünü taşımaya katlanamaz; borcun nasıl bölüştürüleceğinin, Konferansın öteki çalışmalarına girişilmesiyle aynı zamanda saptanması, çok istenmeye değer bir tutumdur.

Bundan sonra, M. Veniselos'un öne sürdüğü kanıtlara karşılık olarak, İSMET PAŞA, Yunan Baştemsilcisinin, savaş sorumlulukları konusundaki görüşünün doğru olmadığını yeniden belirtti. Bu sorumluluğu saptamak için, sorunun, birbirinden iyice ayrı olan iki yönünü görmek gerekir. Önce, savaşı uzatmış olmak sorumluluğu, sonra da, barış yapmak için ortaya çıkmış fırsatları kaçırmış olmak sorumluluğu vardır. Yunanistan'ın sorumluluğu, özellikle, Müttefik Devletlerin, Yunanistan'a, girişmiş bulunduğu saldırıda kendisiyle dayanışma içinde bulunmadıklarını bildirdikleri andan sonra, tartışılması bile olanaksızlaşan bir konudur; bu sorumluluk, işlenmiş olan yakıp-yıkmalarla bir kat daha artmaktadır; bu yakıp-yıkmalar için, Yunanistan'ın, Müttefik Devletlerce desteklenmiş olduğu da öne sürülemez. İSMET PAŞA, kim olursa olsun, hiç kimsenin, Yunanistan'a, bu yakıp-yıkmaları işlemeğe çağrıda bulunmuş olabileceğini düşünemez; tersine, [Müttefik] Devletlerin bu yakıp-yıkmaları önlemeğe ve bunlara engel olmağa çalıştıklarına, İSMET PAŞA, inanç duymaktadır. Bu *vandalisme* eylemleri, *Entente*'ın istek ve iradesine aykırı olarak ve [Müttefik] Devletlerin durmadan verdikleri öğütlere aldırmaksızın, yapılmıştır. Pek yaygın ve pek yoğun bir savaş olmuştur; böyle bir savaşın sonuçlarına da, insafsız bir saldırganın katlanması, mantık yönünden, zorunludur. Şüphe yok ki, topçu mermilerinin ya da başka mermilerin yol açtığı yakıp-yıkmalar askerî niteliktedir; bunlar, savaş eylemleri sayılmaktadır; şu var ki, bu yakıp-yıkmalar bile, yenik düşmüş haksız bir saldırgana sorumluluk yükler. İSMET PAŞA, M. Veniselos'un, Yunan ordularının geri çekilme çizgileri üzerinde, yapmış olduğu yakıp-yıkmalara ilişkin itiraflarını yeniden senet saymaktadır. Bu geri çekilişin, yalnız bir çizgi üzerinde, yalnız bir yoldan yapılmadığını anlamak kolaydır. İSMET PAŞA'nın daha önce de anlatmak fırsatını bulduğu gibi, Yunan ordusu, yüzlerce kilometrelik bir cephe üzerinde geri çekilirken, tek bir yol değil, içerilerden kıyıya giden bütün yolları kullanmıştır. Yunan ordularının çekilme yolları üzerinde bulunan bütün kasabaların yağma edildiği, yakılıp-yıkıldığı, yerle bir edildiği itiraf olunduğuna, ve bu yollar da, Küçük Asya'yı kaplayan bir çeşit örgü gibi olduğuna göre, bu yakıp-yıkmaların ne büyük bir yaygınlıkta ve nasıl sistemli bir nitelikte olduğu da anlaşılabilir. M. Veniselos, bu yakıp-yıkmalarla, Almanların Fransa'nın Kuzey Doğusunda yaptıkları yakıp-yıkmalar arasında bir karşılaştırma yapmağa kalkışmıştır. İSMET

PAŞA, Yunanlıların yaptıkları yakıp-yıkmaların, Almanlarınkine hiç bir bakımdan benzemediğine, M. Veniselos'un inanmasını istemektedir; çünkü, Yunanlıların yakıp-yıkmaları çok daha kökten ve yaygındır. İSMET PAŞA, bu konuya ilişkin olarak, Anadolu'da gördükleriyle dehşete düşmüş Fransız gezginlerinin tanıklıklarını belirtmeğe hazırdır. Orduların, disiplinlerini yitirdikleri durumlar olabilir; ancak, bu durumlarda bile, yakıp-yıkmalar haklı gösterilemez. İSMET PAŞA, Yunanlıların işledikleri yakıp-yıkmaların salt bir disiplin yoksunluğuna bağlanamayacağını eklemeği de gerekli görmektedir. Yunan ordusu, savaş araç ve gereçlerini, her şeyi bırakmakta, yalnız yakıp-yıkma araç ve gereçlerini elden çıkartmamaktaydı. Yakıp-yıkmalar bir plân uyarınca ve sistemli bir örgütlenmeyle yürütülmekteydi. Çekilme sırasında, Yunan komutanları ve subayları, birliklerini özellikle yoketme işiyle görevlendirmekteydiler ve bir köyü ya da bir kasabayı, son evlerinin yanıp yok olduğuna kesin olarak inanmadıkça, hiç bir zaman bırakıp gitmiyorlardı. İSMET PAŞA, büyük komutanları ve yüksek rütbeli subayları kendisinin sorguya çekmiş olduğunu söyledi. Bu komutanlar ve subaylar, kötülükleri sınırlandırmak için ellerinden geleni yaptıklarını, ancak, birlikleri arasında kendilerini bilmez takımından, ele avuca sığmaz kimselerin bulunduğunu söylemişlerdir. İSMET PAŞA, Yunan askerlerini de sorguya çekmiştir. Bu askerler, subaylarının buyruğu ile ve özel bir disipline uyarak davrandıklarını açıklamışlardır. M. Veniselos, bu yakıp-yıkmaların askerî zorunluluklar sonucu olarak meydana geldiğini iddia etmektedir. Bütün bu tedbirlerin, kovalamayı, bir parçacık bile olsa, geciktirmiş olduğu savunulabilir mi? İSMET PAŞA, bu yakıp-yıkmaların ve yangınların, boşaltılmakta olan bir ülkede her türlü yaşantı görüntüsünü yok etmeğe yönelmiş, bir plân ve önceden tasarlanan bir yöntem uyarınca düzenlendiğini ve yürürlüğe konulduğunu yeniden belirtti. Gönül eğlendirmek için yok etmeye kalkışılabilir ama, yenik düşülünce de, yaptıklarını onarmak zorunluluğu vardır. Bu korkunç olayların, hiç olmazsa gelecek kuşaklara bir ders olması ve bundan sonra artık hiç bir ordunun yok etme zevki için, böylesine sistemli bir yakıp-yıkmaya, cezaya uğramaksızın, kalkışmasının olanaksız olduğunu bilmesi gerekmektedir. Ulusal varlığın savunulması anlamına geldiği sürece, savaş, aslında kutsaldır; böyle bir durumda bile, savaş, gereksiz yakıp-yıkmalarda bulunma hakkını hiç bir bakımdan kapsamamaktadır. Türk halkının istemekte olduğu onarımlar – böyle davranmakta, her şey, Türk halkına bu hakkı vermektedir – halkların gelecekte güvenliklerinin sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Savaşın da, insanlık yasaları vardır; sonuçlarına katlanılmaksızın, bunlara aykırı davranılmaz.

İSMET PAŞA, bundan sonra, M. Veniselos'un yeniden ortaya attığı sığınanlar [mülteciler] sorununu ele aldı. İSMET PAŞA, Dünya Savaşından önce, iki Hükümet arasında, ilke bakımından bir çözüme bağlanmış bulunan bu sorunun, şimdiki görüşmelerin konusuyla hiç bir ilgisi olmadığı kanısındadır. İSMET PAŞA, saldırganın, savaşmaya sürüklemiş olduğu ve istilâ ordusunun geri çekilişi sırasında, doğal olarak, onun ardından gitme zorunda kalmış zavallılara acımaktadır. Bunda bir sorumluluk varsa, bu sorumluluk yalnız Yunanistan'a düşmektedir. İSMET PAŞA, şimdi kullanacağı bir terim için özür dileyerek, M. Veniselos'un, savunmasında, Hükümetinin davranışını haklı göstermek için, Asya

seferine girişmek üzere Müttefik Devletlerin Yunanistan'a yaptıkları çağrıya değinmesini, bir çeşit manevra olarak görmektedir. Bu açıklama – yapılmış bildiriye böyle denilebilirse – Türk Temsilci Heyetinin tezini hiç bir bakımdan sarsmamaktadır. İSMET PAŞA'nın bildiğine göre, Müttefikler, Yunanistan'a, hiç bir yakıp-yıkmada bulunmağa kalkışmamasını öğütlemekte birleşmişlerdir.

İlke olarak, Türk Temsilci Heyetinin Başkanı, daha önce Yunanlıların işgali altında kalmış olan bölgelerde yapılmış yakıp-yıkmaların onarılmasını kabulünü, Konferansdan istemektedir.

M. VENİSELOS, savaş sorumluluğu incelenirken, başlangıçta, saldırı girişiminin bir tarafta olduğunu kabul etmenin, sonra da, savaş süresince üçüncü taraflarca yapılan arabulma tekliflerini kabul etmeği uygun bulmaması yüzünden, sorumluluğu öteki tarafa yükletmenin mümkün olamayacağı cevabını verdi. Savaş sorumluluğu ancak ilk saldırgana, savaşa yol açmış olana yükletilebilir; yoksa, savaşa katlanmış olana değil.

M. VENİSELOS, göç sorununun, Yunan Hükümeti ile Türk Hükümeti arasında çözümlenmiş bulunduğu yolundaki iddianın doğru olmadığını daha önce de belirtmişti. M. VENİSELOS'un, 1914 de, Türkiye'nin giriştiği zorla yurtdışı etmelerden sonra, zorunlu bir nüfus mübadelesi ilkesini kabul etmiş olduğu doğrudur; ancak, bu kabul, Rumların zorla yurtdışı edilmesi eylemlerinin tümüyle durdurulmasına ve nüfus mübadelesinin, yalnız, yurtlarını daha önce bırakıp gitmiş olanlarla, ileride, her iki taraftan da, gönüllü olarak göç etmek isteyeceklere uygulanma şartına bağlıydı.

Oysa, bu konuda, kesin bir anlaşma gerçekleştirilememiş ve Rumların zorla yurtdışı edilmeleri, daha da geniş oranlar içinde, süregitmiştir.

M. BARRÈRE, Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesi konusunda, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının sorumluluğuna ilişkin olarak, M. Nintchitch'in yaptığı bildirinin tutanağa geçirileceğini söyledi.

İncelenmekte olan sorunlar üzerinde, Türk, Yunan ve Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyetleri görüşlerini açıklamış olduklarına göre, M. BARRÈRE, özellikle İsmet Paşa'nın söylediklerine ilişkin birtakım gözlemlerde bulunacaktır.

Statüsü Muharrem Kararnamesiyle* saptanmış ve Devletlere resmen bildirilmiş bir kurum olan Osmanlı Devleti Borcunun [Düyun-u Umumiye-i Osmaniye'nin], bütün yetkileri ve bütün güvenceleri [garantileri] ile, olduğu gibi süregitmesinin tartışma konusu olmasına Müttefikler izin veremezler. Bu statü, böylece, bu Devletlerin güvencesi altında bulunmaktadır. Öte yandan, söz konusu statü, özel çıkarların da güvencesidir; bu çıkarlara, her türlü yönetim yetkileriyle birlikte, birtakım gelirler de bırakılmıştır.

Şunu görmek gerekir ki, Muharrem Kararnamesi ile yapılan düzenleme, gerçek bir konkordatodur; bununla, Türkiye'nin alacaklıları, bundan kırk yıl önce, alacaklarında enaz üçte ikilik bir indirim kabul etmişlerdir; bu indirimin karşılığı, şimdi alacaklılardan geri çekilemeyecek, birtakım sağlancaların [rehinlerin] verilmiş olmasındaydı.

* Bakınız: sahife 9, not. (S.L.M.)

Türk Temsilci Heyeti, Osmanlı Devlet Borcunun tüm olarak tutulmasının, Türkiye'nin saygınlığı [itibarı] bakımından kesin bir şart olduğunu, şüphesiz bilmektedir. Ülkelerinin ekonomik gelişmesi ve çağdaşlaşması, Türk Temsilci Heyetinin pogramında başta gelen konulardandır; bu ülkenin barış içinde yeni bir refaha kavuşmasını dilemeyecek bir hiç kimse yoktur. Böylesine meşru olan bir istek – Türkiye malî saygınlığını kendi eliyle yok ederse – gerçekleşemeyecektir.

Bu yüzden, Osmanlı Devlet Borcu Yönetiminin bütün yetkilerini elinde tutacağına ilişkin bir ilkenin kabulü zorunludur.

Söz konusu olan sorun, yalnız, kendilerinden yana Türkiye'den topraklar ayrılmış olan Devletler arasında, Osmanlı Devlet Borcunun nasıl bölüştürüleceği sorunudur.

Bu bölüştürme, söz konusu toprakların, Türkiye'nin genel gelirlerine kattıkları paya göre hesaplanacak yetenekleriyle orantılı olarak yapılmak gerekir. Alacaklılar, Türkiye'ye, Osmanlı Devlet Borcu kurumunun güvencesi altında borç vermişlerdir. Alacaklıların bu güvenceleri değiştirilmemek gerekir. Devlet Borcu Meclisi, bütün boçrlanmaların yönetimiyle görevli kalmalıdır; ancak, kendilerine Osmanlı toprakları katılmış olan Devletlerden her biri, bir katkı payı sağlamalıdır.

M. BARRÈRE, her Devlete düşecek katkı payının Andlaşmada belirtilmesinin gerekli olmadığını düşünmektedir; çünkü, bu payın ne kadar tutacağı şimdiden kesin olarak hesaplanamaz; bununla birlikte, M. BARRÈRE, Maliye Sorunları Alt-komisyonunun, her Devlete düşecek katkı payını aşağı yukarı rakama vurabileceğini sanmaktadır.

M. BARRÈRE, bu vesile ile, Andlaşmaya resmen katılarak, Osmanlı Devlet Borcundan kendisine düşecek payı alabilmesi için, Arnavutluk'un, görüşmelerin bu kesiminde bulunmasının gerekeceğini bildirmek zorundadır.

İsmet Paşa, işgal giderlerinin ödettirilmesinin haklı gösterilmesinin güç olacağını söylemektedir. Ona göre, bu silâh-bırakışımının [mütarekenin] amacı, yalnız, Türkiye ile barış yapılmasını hazırlamaktı; bu yüzden de, işgaller haklı değildir. M. BARRÈRE, Mondros Silâh-bırakışımının 7 nci maddesi uyarınca, durumları tehdit edildiğinde, diledikleri bütün stratejik noktaları işgal etme hakkını, Türkiye'nin, Müttefiklere tanımış olduğunu hatırlattı.

Şüphesiz, bu işgallerin giderleri Türkiye'ye yükletilmek gerekir. Müttefiklerin barış yapmış oldukları bütün Devletler bakımından kabul edilmiş kural, bu olmuştur. Bu, her zaman kabul edilmiş bir ilkedir ve Müttefikler de bu ilkeden ayrılamazlar.

Bu işgallerin, beklenilenden çok uzun sürmüş oldukları bir gerçektir. Bu yüzden Müttefikler de, istemlerinin tutarında önemli bir indirim öngörme eğilimindedirler. Bu, Alt-komisyonun inceleyeceği bir konudur.

İsmet Paşa, öte yandan, işgal edilmiş topraklarda, Müttefik işgal ordularının pek büyük yıkımlara yol açtıklarını söylemiştir. Bu, Müttefiklerin kabul edemeyecekleri bir değerlendirmedir.

İşgal sırasında, istemeyerek birtakım zararlar verilmişse, bunlar, Müttefik ordularının, ülkede yaptıkları her türlü iyileştirmelerle dengelendiremez. Bu nokta üzerinde bir tartışmaya girişmek boşuna olacaktır.

İşgal giderlerine ilişkin bu sorunun da, Alt-komisyona gönderilmesi gerekecektir.

İsmet Paşa, Anadolu'da yapılmış yakıp-yıkmaların Yunanistan'ca onarılması yönünde bir istemde bulunmağı kendisine haklı gösteren kanıtlar öne sürmüştür. M. Veniselos, savaş zorunluluklarının, işgal giderlerini, aynı zamanda da, daha savaştan önce Anadolu'yu bırakıp gitmeğe zorlanmış olan Rum halkının bakımını karşılama giderlerini belirterek, cevap vermiştir. M. Veniselos, iki tarafın öne sürdüğü istemler karşılaştırılırsa, kendi ülkesinden yana bir farkın ortaya çıkacağı kanısındadır. M. BARRÈRE, kendi hesabına, böyle bir çözümün, Alt-komisyonca yararlı bir biçimde incelenebileceği görüşündedir; bu çözüm yolunun hakgözetir olduğu kabul edilirse, Konferansın çalışmalarını hızlandırma gibi bir yararı da olacaktır.

Bundan başka, M. BARRÈRE'in ortaya koymayı gerekli gördüğü, çok önemli bir sorun vardır. Savaş sırasında ve savaştan bu yana, Türkiye'nin eylemlerinden zarar görmüş olan Müttefik uyruklarının bu zararlarının tümüyle onarılması gerekeceği, herkesçe kabul edilen ve – M. BARRÈRE, İsmet Paşa'nın söylediklerini doğru anlamışsa – Türk Temsilci Heyetince de benimsenen bir ilkedir. Ancak, bu onarımlar için, Türkiye'ye, her türlü tarafsızlık güvencelerinin [garantilerinin] verilmesi görüşünde, şüphesiz, herkes birleşecektir. Alt-komisyon, bu isteğin karşılanma yollarını inceleyecektir.

M. NİNTCHİTCH, Arnavutluk'un, Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesi görüşmelerine katılmasını teklif ettiği için, M. Barrère'e teşekkür etti. Arnavutluk, bugün, hukuk açısından, herhangi bir Devletle aynı haklardan yararlanan, bağımsız bir Devlettir; böyle olunca, kendisini doğrudan doğruya ilgilendiren bir sorunun görüşülmesine de tam bir eşitlik düzeyinde katılması gerekir.

M. NİNTCHİTCH, Konferansa Çağıran Devletlere göre, Osmanlı Devlet Borcu sorununun çözümlenmesinde temel olarak kullanılacağı anlaşılan tekliflere, Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyetinin, Alt-komisyonda, bütün gücüyle karşı çıkacağını, daha şimdiden belirtmek istediğini söyledi.

Verilmiş zararların onarılmasına gelince, aslında, bu sorun, belki de çok önemlidir; ancak bu sorun, sürekli bir barışın kurulması için çok büyük ölçüde göz önünde tutulması gereken Avrupa kamu oyunu ilgilendirmemektedir. Ne kadar önemli görünürse görünsün, bu sorunun incelenmesi, öteki sorunlar kadar geciktirilmez değildir; ve öyle görünüyor ki, bu sorunun incelenmesine hemen girişmeyi ertelemek de yararlı olacaktır. Bu yüzden, M. NİNTCHİTCH, Alt-komisyonun, incelemeleri sırasında edineceği tecrübeyle, çalışma plânını değiştirme ve iyileştirme olanağını bulabileceğini sanmaktadır. Ne olursa olsun, M. NİNTCHİTCH, Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyetinin, Alt-komisyonun çalışmalarında elinden geldiği kadar işbirliğinde bulunacağını belirtmek istemektedir.

M. BOMPARD, böyle de olsa, Alt-komisyonun çalışmalarına başlaması ve kendisine sunulan sorunları çözümlemek için bütün çabalarını göstermesi gerekeceği kanısındadır. Alt-komisyon, ileride, bir başka çalışma plânının üstün tutulmasını gerekli görürse, bu plânı kabul etmekte özgür olacaktır.

Zararların onarılması sorununa gelince, bu sorunun, yabancıyı daha az

ilgilendirse bile, Türkiye'yi pek çok ilgilendirmekte olduğu inkâr edilemez.

M. BARRÈRE, bu durumda, genel görüşmenin kapandığını ve alt-komisyonların hemen çalışmalarına başlayabileceklerini bildirdi. Üçüncü Alt-komisyonun ertesi gün saat 10.30 da, Dördüncü Alt-komisyonunun da öbür gün aynı saatte toplanmasını teklif etti. (*Uygun bulundu.*)

İSMET PAŞA, işgal giderlerinin ödenmesi sorununun, Müttefiklere göre, Mondros Silâh-bırakışımı [Mütarekesi] hükümleriyle haklı kılınmış gösterilmesine dikkati çekti. Oysa, bu Konferansda Türk Temsilci Heyetinin durumu Mudanya Silâh-bırakışımına dayanmaktadır. Böyle olunca, İSMET PAŞA, bu sorunun Alt-komisyona sunulmasını kabul edemez. Türk Temsilci Heyeti, kabul etmediği, işgal giderlerinin ödenmesi ilkesi üzerinde en kesin çekinceleri [ihtirazî kayıtlarını] yeniden belirtmektedir.

Borcun bölüştürülmesi sorununa gelince, İSMET PAŞA, bölüştürme ilkesinin Konferansça kabul edilmiş olduğunu memnunlukla görmektedir. Öte yandan, onarımlar sorununa ilişkin olarak Türk Temsilci Heyeti bildirisinin M. Barrère'ce yorumlanış biçimi üzerinde, İSMET PAŞA, en kesin çekinceler öne sürmektedir. Bununla birlikte, Üçüncü Alt-komisyonun, bir gün sonraki oturumunda, görüşmelerine ve incelemelerine başlamasını kabul etmektedir.

Lord CURZON, Türk Temsilci Heyetinin, Mondros ve Mudanya Silâh-bırakışımlarını nasıl anladığını açıklamış olduğunu söyledi; Türk Temsilci Heyetinin böyle yapmak hakkıdır; bununla birlikte, İsmet Paşa, görüşlerinin – bu sorunun tartışılmasını bambaşka temeller üzerinde ele alan – İngiliz İmparatorluğunca ve Müttefik Devletlerce paylaşılmakta olduğunu da sanmamalıdır; İsmet Paşa'nın söylediklerinin dinlenmiş olması, açıklamış bulunduğu görüşlerinin kabul edilmiş olduğu anlamına gelmemektedir.

Oturuma saat 17.50 de son verildi.

Genel Sekreter:
R. MASSİGLİ

Uygun bulunmuştur:

F. L. BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); Thomas SPRİNG RİCE (*İngiliz İmparatorluğu*); E. LAGARDE (*Fransa*); Const. COLLAS (*Yunanistan*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); Const. CONTZESCO (*Romanya*); V. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); REŞİD SAFVET BEY (*Türkiye*).

(3) SAYILI TUTANAK

8 ARALIK 1922 CUMA OTURUMU

Oturım, Ouchy Şatosunda, saat 15.00 de, M. Barrère'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:
MM. CHİLD, Amiral BRİSTOL, GREW (*Amerika Birleşik Devletleri*); Sir Horace RUMBOLD (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BARRÈRE, BOMPARD (*Fransa*); M. CACLAMANOS (*Yunanistan*); Marki GARRONİ, M. MONTAGNA (*İtalya*); Baron HAYASHİ, M. OTCHİAİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); İSMET PAŞA, RIZA NUR BEY (*Türkiye*).

Oturumda ayrıca hazır bulunanlar:
MM. HECK, DWİGHT (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. FOUNTAİN, WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BARGETON, LEVERVE, DE LACROİX, SANGUİNETTİ (*Fransa*); General MAZARAKİS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, ARLOTTA, GUARİGLİA (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); MUHTAR BEY (*Türkiye*).
Genel Sekreter: M. MASSİGLİ.
Sekreterler: M. SPRİNG RİCE, RONALD (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*); M. COLLAS (*Yunanistan*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); REŞİD SAFVET BEY (*Türkiye*).
Tercüman: M. CAMERLYNCK.

Ulaştırma ve Taşıma İşleri Alt-komisyonunun Raporu.

M. BARRÈRE, Ulaştırma ve Taşıma İşleri Alt-komisyonunun çalışmalarını hızla bir sonuca eriştirmiş olduğunu, büyük bir memnunlukla öğrenmiş bulunmaktadır.

M. BARRÈRE, bu Alt-komisyonun Başkanı M. Fountain'e söz verdi; M. FOUNTAİN, taşıma ve ulaştırma işleri konusunda, Barış Andlaşmasına konulacak maddeler tasarısını okudu (*Ek A*).

I nci maddeden II nci maddeye kadar olan maddeler kabul edildi.

Kabloların el değiştirmesi.

İSMET PAŞA, teklif edilen 12 nci madde metninin teknik kapsamını uygun

bulmakta olduğunu söyledi; ancak, bu madde, bir de siyasal niteliğe bürünmektedir; bu bakımdan, madde, şüphesiz, Alt-komisyonun yetki alanı dışına çıkmaktadır; İSMET PAŞA, bu sakıncanın ortadan kaldırılması için, teklif olunan metnin yerine aşağıdaki formülün konulmasını istedi:

"Türkiye, her iki ucu Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış olan ülkeler üzerinde bulunan ve Türkiye dışında döşenmiş kabloların tümü ya da bir parçası üzerindeki bütün haklarından vazgeçer".

İSMET PAŞA, söz konusu kabloların değerleri ve bunlara tanınan ayrıcalıkların [imtiyazların] başlı başına temsil edebileceği karşı-değer yüzünden, Türk uyruklarının, özel istemler için, bu kabloların yeni sahiplerine başvurabilmeleri yolunun kapatılmaması bakımından haklarının saklı tutulmasının gerekeceği kanısındadır.

İSMET PAŞA, ayrıca, bu kablolar ilk yapıldıkları zaman kaça çıkmışlarsa, o gider temel alınarak değerlerinin hesaplanmasına ilişkin görüşlerini de açıkladı; İSMET PAŞA, bu temelin, kabloların şimdiki değerinin hesaplanmasında bir ölçüt [kıstas] olamayacağını düşünmektedir.

M. BARRÈRE, 12 nci maddenin yeniden kaleme alınışında, bu maddenin ilk metninin, Türk tasarısında yapıldığından daha da çok göz önünde tutulması gerekeceğini belirttikten sonra, değişikliğin, incelenmek üzere, Alt-komisyona gönderilmesini teklif etti.

M. GARRONİ, 13 ncü maddenin de, Alt-komisyonca yeniden incelenmesini istedi; İtalyan Temsilci Heyeti, buna ilişkin olarak, yeni bir metin teklif etmek niyetindedir.

Havacılık Sözleşmelerine katılma.

14 ncü maddeye ilişkin olarak, İSMET PAŞA, Alt-komisyonca düzenlenmiş metnin sonuna, aşağıdaki satırların eklenmesini teklif etti:

"Bununla birlikte, Türkiye, yukarıda sözü geçen, 13 Ekim 1919 tarihli Sözleşmeyi imzalamamış olan Devletlerle havacılık ilişkilerini dilediği gibi düzenleme hakkını saklı tutmaktadır".

BAŞKAN'ın isteği üzerine, İSMET PAŞA, bu değişikliğin, 12 nci maddeye ilişkin olarak istediği değişiklikle birlikte, Alt-komisyona gönderilmesini kabul etti.

M. BARRÈRE, bu durumda, üç maddenin, saat 18.00 de toplanacak olan Alt-komisyona gönderileceğini söyledi. Öte yandan, M. BARRÈRE, öne sürülen çekinceler [ihtirazî kayıtlar] dışında, Komisyona sunulmuş maddeler tasarısının kabul edilmiş olduğunu belirtti.

M. BARRÈRE, aşağıdaki konuşmayı yaptı:

"Kabul ettiğiniz maddeler tasarısı, limanlar, ulaşıma elverişli su yolları, demiryolları, yeni sınırların kestiği demiryolları, sular, posta, telgraf ve telefon haberleşmesi, ve son olarak da hava ulaşımı rejimine uygulanacak genel kuralları saptamaktadır.

"Bu hükümler, özellikle, bu konularda Devletlerin hepsini bağlayan uluslararası büyük Sözleşmelere Türkiye'nin de katılma isteğini ortaya koymaktadır: Barselona ve Bern Sözleşmeleri, Posta ve Telegrafi Sözleşmeleri, Hava Ulaşımı Sözleşmeleri [gibi].

"Gerçekten, bu tasarı, teknik sorunlardan oluşmuş bir bütünü düzenlemektedir; sizler de, bu sorunların, çağımızda oynadığı rolün ne kadar büyük olduğunu bilmektesiniz.

"Bu yüzden, hazırlayacağımız Barış Andlaşmasının bir kesimini böylece gerçekleştirmeyi başarabilmiş olmamızdan, kendimizi kutlamamız gerekir.

"Bu başarının, bütün temsilci heyetlerinin gösterdikleri adalet ve uzlaşma duygularının ve özellikle Türk Temsilci Heyetinin iyi niyetinin bir ürünü olduğuna şüphe yoktur. Bunu, sizlerin adınıza da belirtmeyi bir görev saymaktayım; çözümleyeceğimiz öteki sorunlarda da aynı iyi niyetli tutumu bulacağımızdan şüphe etmemekteyim.

"Son olarak, Ulaştırma ve Taşıma İşleri Alt-komisyonu ile, tasarıyı kaleme almış olan Uzmanlar Komitesini, çok kısa süre içinde böylesine iyi bir çalışma başarmış olmalarından ötürü kutlarken, sizin de duygularınızı dile getirmiş olduğumu bilmekteyim.

"Konuşmamı bitirirken, kabul ettiğiniz hükümleri, yalnız bunların Andlaşmanın tümü içine konuluşları bakımından, salt biçimsel açıdan incelemelerini hukuk danışmanlarımızdan istememizi teklif edeceğim."

M. BARRÈRE, Alt-komisyonun, pek güç sorunların çözümünde gösterdiği hızlı tutum ve yetenekten etkilenmiş bulunduğunu da sözlerine ekledi. Bu Alt-komisyonun, somut ve tamamlanmış bir çalışma ortaya koymuş ilk alt-komisyon olmasından büyük bir mutluluk duyduğunu da söyledi. M. BARRÈRE, bu örneğin izleneceğini ummakta, bilgi ve uzmanlığı ile Alt-komisyonun başarısına büyük bir katkıda bulunmuş olan, Başkan M. Fountain'i özellikle kutlamak istemektedir.

Oturuma saat 15.30 da son verildi.

Genel Sekreter:
R. MASSİGLİ

Uygun bulunmuştur:

F. L. BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); Thomas SPRİNG RİCE (*İngiliz İmparatorluğu*); E. LAGARDE (*Fransa*); Const. COLLAS (*Yunanistan*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); Const. CONTZESCO (*Romanya*); V. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); REŞİD SAFVET BEY (*Türkiye*).

(3) SAYILI TUTANAĞA EK

ULAŞTIRMA VE TAŞIMA İŞLERİ ALT KOMİSYONUNUN RAPORU

Üçüncü Komisyonun İkinci Alt-komisyonu, kendisine sunulmuş olan ulaşım ve taşıma işleri sorunlarını incelemiştir.

Alt-komisyon, aşağıdaki konulara uygulanabilecek genel kuralların saptanmasına ilişkin olarak, şu maddeler üzerinde oybirliğiyle anlaşmaya varmıştır:

Transite, limanlara, ulaşıma elverişli su yollarına ve demiryollarına, posta ve telegraflara, denizaltı kablolarına, hava ulaşımına uygulanacak rejim.

Alt-komisyon adına,
İmza: H. FOUNTAİN.

7 Aralık 1922

TRANSİT, ULAŞIMA ELVERİŞLİ SU YOLLARI, LİMANLAR

Madde 1

Türkiye, transit serbestliği konusunda Barselona Konferansınca 14 Nisan 1921 tarihinde kabul edilmiş statü ile, uluslararası yararı olan su yolları rejimine ilişkin olarak, Barselona Konferansınca 19 Nisan 1921 de kabul edilmiş statüye ve Ek Protokole katıldığını bildirir.

Bunun sonucu olarak, Türkiye, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişiyle, bu statülerin ve protokollerin hükümlerini uygulamaya koymayı yükümlenir.

Madde 2

Türkiye, deniz kıyısından yoksun Devletlerin bayrak hakkının (*droit au pavillon, rights of flag*) tanınmasına ilişkin, Nisan 1921 tarihli Barselona bildirisine katıldığını bildirir.

Madde 3

Türkiye, uluslararası rejim uygulanan limanlara ilişkin olarak, Nisan 1921 tarihli Barselona Konferansının tavsiyelerine katıldığını bildirir. Türkiye, bu rejim altına konulacak limanlarını sonradan açıklayacaktır.

DEMİRYOLLARI

Madde 4

Türkiye, Nisan 1921 tarihli Barselona Konferansının, uluslararası demiryollarına ilişkin tavsiyelerine katıldığını bildirir. Türkiye, bu tavsiyeleri, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişiyle, karşılıklı olmak çekincesiyle [ihtirazî kaydıyla], uygulamaya koymağı yükümlenir.

Madde 5

Türkiye, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişiyle, 14 Ekim 1890, 20 Eylül 1893, 16 Temmuz 1895, 16 Haziran 1898 ve 19 Eylül 1906 tarihlerinde Bern'de imza edilen, demiryollarında yük taşınmasına ilişkin Sözleşmelere ve Düzenlemelere katılmağı yükümlenir.

Madde 6

Yeni sınırların çizilmesi sonucu olarak, aynı ülkenin iki parçasını birleştiren bir demiryolu bir başka ülkeden geçerse, ya da bir ülkede başlayan bir demiryolu kolu [şube hattı, *ligne d'embranchement*] bir başka ülkede sona ererse, iki ülke arasındaki ulaşıma ilişkin işletme şartları, ilgili demiryolları işletmeleri arasında ulaşıma ilişkin işletme şartları, ilgili demiryolları işletmeleri arasında yapılacak bir anlaşma ile düzenlenecektir. Bu işletmeler, böyle bir düzenlemenin şartları üzerinde anlaşmaya varamazlarsa, anlaşmazlıklar hakemlik yoluyla çözüme bağlanacaktır.

Türkiye ile komşu Devletler arasındaki bütün yeni sınır-istasyonlarının kurulması ve bu istasyonlar arasındaki demiryollarının işletilmesi, aynı şartlar içinde yapılacak anlaşmalarla düzenlenecektir.

Madde 7

Türk Hükümetinin ya da özel ortaklıkların [şirketlerin] mülkiyetinde olan ve işbu Andlaşma gereğince Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan ülkelerde bulunan limanların ve demiryollarının geçirimine [transferine] ilişkin özel hükümlerle, işbu Andlaşmanın ayrıcalık [imtiyaz] sahiplerine ve memurların emeklilik işlerine ilişkin malî hükümleri saklı kalmak üzere, demiryollarının geçirimi [transferi] aşağıdaki şartlar içinde yapılacaktır:

(1) Bütün demiryollarının yapıları ve tesisleri (*ouvrages et installations*), bütünüyle ve mümkün olduğu kadar iyi bir durumda bırakılacaktır;

(2) Kendisine özgü tekerlekli araç ve gereçleri olan bir demiryolu şebekesi, bütünüyle, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış bir ülkede bulunmakta ise, bu araç ve gereçler, 30 Ekim 1918 dökümüne [envanterine] göre, bütünüyle, eksiksiz olarak bırakılacaktır;

(3) İşbu Andlaşma gereğince, yönetimi bölüşülmüş demiryolları bakımından, tekerlekli araç ve gereçlerin (taşıtların) bölüşülmesi, demiryolunun çeşitli kolları kendilerine verilen işletmeler arasında, anlaşmaya varılarak yapılacaktır. Bu anlaşmada, 30 Ekim 1918 tarihli son döküme göre, bu demiryolları üzerinde kütüğe

geçirilmiş bulunan araç ve gereçlerin önemi, hizmet hatlarını da kapsamak üzere demiryollarının uzunluğu, trafiğin niteliği ve önemi göz önünde tutulmak gerekir. Anlaşmaya varılamazsa, uyuşmazlıklar hakemlik yoluyla çözümlenecektir. Bu hakemlik, gerekirse, her kesime bırakılacak lokomotifleri, yolcu ve eşya (yük) vagonlarını belirtecek, bunların teslim alınış şartlarını saptayacak ve şimdiki işyerlerine taşınan araç ve gereçlerin, sınırlı bir süre boyunca, günlük bakımı için gerekli göreceği düzenlemeleri yapacaktır;

(4) Donatım depoları, demirbaşlar ve takımlar, tekerlekli araç ve gereçlere uygulanan aynı şartlar içinde bırakılacaktır.

SULAR REJİMİ

Madde 8

Aykırı hükümler bulunmadıkça, yeni bir sınırın çizilmesi yüzünden bir Devletin sular sistemi (kanal açmalar, su taşmaları, sulama, akaçlama (*drainage*) ya da benzeri konular), başka bir Devletin ülkesinde yapılan çalışmalara bağlı bulunursa, ya da bir Devletin ülkesinde, savaş öncesi kullanımlar uyarınca, kaynağı bir başka Devletin ülkesinde olan sular ya da su gücü (*énergie hydraulique*) kullanıldığı durumlarda, ilgili Devletler arasında, her birinin çıkarlarını ve kazanılmış [muktesep] haklarını saklı tutacak biçimde, bir anlaşma yapılması gerekir.

Anlaşmaya varılamazsa, bu anlaşmazlık hakemlik yoluyla çözümlenecektir.

POSTA VE TELGRAFLAR

Madde 9

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesiyle, Bağıtlı Yüksek Taraflar, aşağıda belirtilen sözleşmeleri ve düzenlemeleri, kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, yeniden yürürlüğe koyacaklardır.

Posta Sözleşmeleri

Viyana'da, 4 Temmuz 1891 tarihinde imzalanan, Dünya Posta Birliğine ilişkin Sözleşmeler ve Anlaşmalar;

Washington'da, 15 Haziran 1897 tarihinde imzalanan, Posta Birliğine ilişkin Sözleşmeler ve Anlaşmalar;

Roma'da, 26 Mayıs 1906 tarihinde imzalanan, Posta Birliğine ilişkin Sözleşmeler ve Anlaşmalar;

Madrid'de, 30 Kasım 1920 tarihinde imzalanan, Posta Birliğine ilişkin Sözleşmeler ve Anlaşmalar.

Telgraf Sözleşmeleri

10-22 Temmuz 1875 tarihinde, Saint-Petersbourg'da imzalanan, Uluslararası Telgraf Sözleşmeleri;

11 Haziran 1908 de, Lizbon'da, Uluslararası Telgraf Konferansında kararlaştırılan yönetmelikler ve tarifeler.

Madde 10

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesiyle, Bağıtlı Yüksek Taraflar, 5 Temmuz 1912 tarihli Uluslararası Radyo-Telegrafi Sözleşmesini, kendilerini ilgilendirdiği ölçüde, yeniden yürürlüğe koyacaklardır.

DENİZALTI KABLOLARI

Madde 11

Romanya ile Türkiye, Köstence (*Constanza*) - İstanbul kablosunun işletme şartlarını, her iki tarafın çıkarlarını da göz önünde tutarak saptamak üzere, aralarında anlaşacaklardır. Anlaşmaya varılmazsa, bu konu, hakemlik yoluyla çözüme bağlanacaktır.

Madde 12

Türkiye, kendi adına olduğu kadar, uyruklarının adına da, Cidde (*Djeddah, Jeddah*), Suakin (*Souakin, Zuakkin, Suakim*) ve Kıbrıs-Lazikiye (*Lattakie, Latakia*) kablolarının tümü ya da bir parçası üzerindeki – ne nitelikte olursa olsun – bütün haklarından, sıfatlarından ya da ayrıcalıklarından, Başlıca Müttefik Devletler yararına olmak üzere, vazgeçer.

Yukarıdaki fıkra uyarınca el değiştirmiş [transfer edilmiş] olan kablolar ya da bunların parçaları özel mülkiyette ise, ilk yapılışları sırasında kaça mal olmuşlarsa, bu temel üzerinden hesaplanacak değerinden aşınma payı düşülerek, Türkiye hesabına alacak yazılacaktır.

Madde 13

Türkiye, kendi ülkesinde, kara ile hiç olmazsa bir noktada birleşen kablolar üzerinde, eskiden sahip olduğu mülkiyet hakkını elinde tutacaktır. Bunların işletilme koşulları, kabloların iki ucundan her biri kendisine bağlı Devletler arasında dostça anlaşma ile düzenlenecektir.

Madde 14

Türkiye, hava ulaşımının düzenlenmesi konusunda, 13 Ekim 1919 tarihli Sözleşmeye katılmağa ve bunun sonucu olarak, bu Sözleşme ile konulmuş bütün ilkeleri ve kuralları kabul etmeğe hazır olduğunu bildirir. Müttefik Devletler bu bildiriyi senet sayarlar ve Türkiye'nin mümkün olduğu kadar az bir süre içinde Sözleşmeye katılmasını sağlamak için Türkiye'yi desteklemeği yükümlenirler.

(4) SAYILI TUTANAK

13 OCAK 1923 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.00 da, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. CHİLD, GREW, Amiral BRİSTOL (*Amerika Birleşik Devletleri*); Lord CURZON, Sir Horace RUMBOLD (*İngiliz İmparatorluğu*); M. BOMPARD (*Fransa*); M. VENİSELOS, M. CACLAMANOS (*Yunanistan*); Marki GARRONİ, M. MONTAGNA (*İtalya*); Baron HAYASHİ, M. OTCHİAİ (*Japonya*); M. DİAMANDY (*Romanya*); M. RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); İSMET PAŞA, RIZA NUR BEY, HASAN BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. BETTE (*Belçika*); M. FRASHERİ (*Arnavutluk*).

Oturumda ayrıca hazır bulunanlar:

MM. DWİGHT, AMORY, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Sir Adam BLOCK, MM. RYAN, Dr. CLEMOW, NİCOLSON, FORBES ADAM, LEEPER, McCLURE, Binbaşı YOUNG (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, DES CLOSİÈRES, BARGETON, Yarbay COURTİN, BEXON, DE LACROİX, DE PERCİN, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. MİCHALAKOPOULOS*, DENDRAMİS, POLİTİS, DROSSOPOULOS (*Yunanistan*); MM. ARLOTTA, NOGARA, POLVERELLİ (*İtalya*); MM. SATO, KOSHİDA (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); HÂMİD BEY, ŞEFİK BEY, MÜNİR BEY (*Türkiye*); M. BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*).

Konferansın Genel Sekreteri: M. MASSİGLİ.

Sekreterler: M. LAMMOT BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. SPRİNG RİCE, WİCKS (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*); M. COLLAS (*Yunanistan*); M. GUARNASCHELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); M. MİLA-NOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); REŞİD SAFVET BEY (*Türkiye*); M. PATERNOTTE (*Belçika*).

M. BOMPARD, hastalanmış bulunan M. Barrère adına, Konferansdan özür

* Fransızca tutanakta, "MİCHALAKOPOULOS", İngilizce metinde ise "MİCHALOPOULOS". (S.L.M.)

diledi. Konferansın çalışmalarını geciktirmemek için M. Barrère, M. BOMPARD'ın, Üçüncü Komisyonun oturumuna başkanlık yapmasını istemiştir.

M. BOMPARD, Komisyona, Ulaştırma ve Taşıma İşleri Alt-komisyonunun, Andlaşmanın ulaştırma ve taşıma işleri konusundaki kesiminin 12 nci, 13 ncü ve 14 ncü maddelerine ilişkin, bir raporunu sundu (*Ek A*).

Ulaştırma ve taşıma işlerine ilişkin 12 nci, 13 ncü ve 14 ncü maddeler.

12 nci ve 13 ncü maddeler kabul edildi.

M. BOMPARD, 14 ncü madde üzerinde yeni görüşmelere girişilmiş bulunduğunu söyledi; bu konuda bir karar almadan önce, bu görüşmelerin sona ermesini beklemek yerinde olacaktır.

Malî hükümler.

M. BOMPARD, Maliye Alt-komisyonu adına, Komisyona bir rapor sundu (*Ek B*).

M. BOMPARD, bütün Temsilci Heyetlerinin kapsamını öğrenmiş bulundukları bir belgenin okutulmasının gereksiz olduğunu düşünmektedir. Bu raporun her bir kesimi üzerinde, M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetine hemen söz vermeyi daha uygun bulmaktadır.

Osmanlı Devleti Borcunun bölüştürülmesi.

İSMET PAŞA, Türk Temsilci Heyetinin, Maliye Alt-komisyonu Başkanının raporunu en büyük bir dikkatle incelemiş olduğunu söyledi. Türk Temsilci Heyeti, Osmanlı Borcunun, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuş bütün ülkeler arasında bölüştürülmesine ilişkin olarak, oybirliği ile alınan ve tümüyle hakgözetirliğe uygun olan kararı memnunlukla karşılamaktadır.

Bununla birlikte, yukarıda sözü edilen raporda, Borcun bölüştürülmesinin nasıl yapılacağı yolunda öne sürülmüş düşünceler, Türk Temsilci Heyetinin, bu konudaki görüşlerini gereği gibi yansıtmamaktadır; Türk Temsilci Heyeti, bu konuya ilişkin görüşlerini belirgin kılmak için, aşağıdaki düşünceleri açıklamağı bir görev bilmektedir:

Bölüştürülecek borcun tutarına ilişkin olarak Türk Temsilci Heyeti ile Müttefik Temsilci Heyetleri arasında derin bir görüş ayrılığı vardır. Türk Temsilci Heyeti, Osmanlı İmparatorluğu'na ardıl [halef] Devletler arasında bölüştürülmesi gereken Osmanlı Borcunun toplam tutarının, 30 Ekim 1918 deki borcun toplamı olması gerektiği görüşündedir; Türk Temsilci Heyeti, bu isteğinin adalete ve hakgözetirliğe tamamiyle uygun olduğu kanısındadır. Gerçekten:

(a) Bölüştürülecek borç, ödenmesi Müttefik Devletlerden istenilen bir borç değildir; tersine, bu borç, henüz ortak bir yaşantı içinde bulundukları sırada, malî ihtiyaçlarını karşılamak için, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli parçalarının tümünce girişilmiş bir borçtur. Bu yüzden, onların her birinin bu borçtan düşecek payı üstlenmesi doğaldır.

(b) Bu borcun bir parçasının savaş sırasında yapıldığı, karşılık olarak söylense bile, Türkiye'nin görüşü gene de geçerli kalmaktan çıkmamaktadır; çünkü, Osmanlı

İmparatorluğu'nun şimdi ayrılmış olan parçaları, anayasal organlar aracılığı ile, 1918 silâh-bırakışımına [mütarekesine] kadar, İmparatorluk Hükümetine katılmazlık etmemişlerdir. Bu son yıllar boyunca, Hükümetlerinin yaptıklarından halkların sorumlu tutulması ilkesi her zaman öne sürülmüş olduğundan, eskiden bir arada Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan bütün bu ülkeler halklarının, 1918 yılına kadar sürdürdükleri ortak yaşantının yol açtığı bütün yükümleri paylaşmaları da pek doğaldır.

(c) Bunun gibi, M. Bompard'ın raporunda da belirtildiği üzere, "savaş sorumluluğu" diye adlandırılan [kavram] göz önünde tutulsa bile, bu sorumluluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli parçalarından ancak biri olan Türkiye'nin tek başına taşıması gerektiğini savunmak, hiç bir bakımdan, adalete ve hakgözetirliğe uygun düşmez.

Böyle olunca, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan bütün ülkelerin, bu İmparatorluğun borcunun bir parçasını üzerlerine almaları gerekmektedir; bu konuya ilişkin olarak, Müttefik Devletlerin öne sürdükleri karşı görüşlerin hiç bir haklı temele dayanmadığı da açıkça bellidir.

Bütün bu nedenlerle, Türk Temsilci Heyeti, Maliye Alt-komisyonuna sunmakla onur duyduğu çizelgede yazılı bütün borçların bölüştürülmesini bir temel istem olarak öne sürdüğünü, bundan vazgeçmesinin ya da bunda değişiklikler yapmasının söz konusu olmadığını belirtmek zorundadır.

M. BOMPARD, Türk teklifinin, uygulama bakımından, Müttefik Temsilci Heyetlerince hazırlanan çizelgeye iki konunun eklenmesi anlamına geldiğini söyledi: Biri, 18 milyon Türk Lirası tutarında, iç borçlanma; öteki de, savaş sırasında Türk Devletinin sürüme çıkardığı, 150-170 milyon Türk Lirası tutarında kâğıt para.

M. BOMPARD, bu iki konu, kâğıt para Türk Lirası olarak belirtilmiş oldukları halde, Türk Temsilci Heyetinin, bunları, altın para Türk Lirası olarak gösterilen başka borçlanmaların tutarına eklediğini, bu vesile ile, belirtmek istemektedir.

Söz konusu olan sorun, bölüştürülecek borcun, Türk Hükümetince savaş sırasında girişilmiş borcu da kapsayıp kapsamayacağıdır. Müttefik Hükümetler, çizelgelerini hazırlarken, savaştan sorumlu olan Devletçe tek başına üstlenmesi gereken savaş borcunun hesaba katılmaması yolunda, genellikle izlenilen uygulama uyarınca davranmışlardır.

Türk Temsilci Heyeti, ayrılmış ülkelerin, savaş borcundan kendilerine düşen payı üzerine almaları gerektiğini, çünkü, bu ülkelerin, henüz Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünleyici bir parçası (*partie intégrante*) iken savaşa katılmış bulunduklarını belirtmektedir. Türkiye'den ayrılmış olan ülkeler gerçekte, tıpkı Avusturya'nın yanı başında, istemeye istemeye savaşa katılmış olan ve bu yüzden de Avusturya'nın savaş giderlerine herhangi bir katkıda bulunma dışında bırakılmış Hırvatistan ve Slovenya gibi, savaşa katılmışlardır.

Son olarak, çıkartılan kâğıt paranın, Devletin bir borcu olduğunu kabul etmek güç görünmektedir; çünkü, Devlet, bunun faizini ödemekle yükümlü değildir.

İSMET PAŞA, M. Bompard'ın öne sürdüğü ve daha önce de Maliye Alt-komisyonunda açıklanmış olan kanıtları göz önünde tutmuş olduğunu söyledi. İSMET PAŞA'ya göre, silâh-bırakışımı [mütareke] sırasında nasılsa öylesine, bütün

Osmanlı İmparatorluğu'nun, o tarihte Osmanlı İmparatorluğu'nun üstündeki borçların tümüne katılması, adalet gereğidir. İSMET PAŞA, bu görüşten vazgeçmeyeceğini yeniden söyledi.

M.BOMPARD da, Müttefik Devletlerin, bu konudaki bütün görüşlerini olduğu gibi sürdürdüklerini bildirdi.

Lord CURZON, M. Bompard'ın açıklamış olduğu görüşe, İngiliz Temsilci Heyetinin, bütünüyle katıldığını söyledi. Lord CURZON, Alt-komisyonun görüşmelerinde hazır bulunma olanağını elde edememiştir; bu yüzden, öne sürülen kanıtları, buradaki öteki Temsilciler kadar bilememektedir. Ancak, tartışılmakta olan genel ilke üzerinde herhangi bir şüphe olabileceğini de düşünememektedir. M. Bompard'ın belirttiği gibi, bölüştürülecek borcun başlangıç tarihinin, savaşın başlama tarihi olarak saptanması, adalete uygun olduğu ölçüde, şimdiye kadarki bütün uygulamalara da uygundur. Lord CURZON, böylesine açık bir ilkenin tartışma konusu yapılmasına da şaşmaktadır. Türk Temsilci Heyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kendi istekleri ile ayrılmış olan ülkelere, bütün savaşın yükümlerini yükletme teklifinde bile bulunabilmiştir; oysa, bu ülkeler savaşa girmekten pek yana değillerdi ve savaşa çok az katılmışlardı. Böyle bir teklif, hakgözetirliğe uygun olarak, savunulamaz. İsmet Paşa'nın öne sürdüğü görüşlerden biri de şudur: 1914 yılındaki Osmanlı Hükümetiyle şimdiki Ankara Hükümeti arasında bir fark vardır; savaş Osmanlı Hükümetince ilân edilmiş ve yürütülmüştür; bu yüzden, Ankara Hükümeti savaştan sorumlu tutulamaz. Türk Temsilcisinin öne sürdüğü bu kanıt çok tehlikelidir; çünkü, bu kanıt, Türk Temsilci Heyetinden yana olduğu kadar, ona karşı olarak da, aynı ölçüde kullanılabilir.

Lord CURZON, Türk Temsilci Heyetinin böylesine uzlaşmaz bir tutum göstermesine çok üzülmektedir; çünkü, Konferansa sunulan birtakım sorunlara ilişkin olarak, iki tarafça da öne sürülen kanıtlar eşit güçte olsa bile, şimdi tartışma konusu olan sorun bakımından durum böyle değildir; Türk Temsilci Heyeti, dünya kamu oyu önünde kendi görüşünü haklı göstermeği başaramayacaktır.

Konferans, artık, çalışmalarını sona erdirmenin bir ödev olduğu bir aşamaya girmektedir. Bu yüzden, Lord CURZON, Türk ya da Müttefik, kim olursa olsun, herhangi bir Temsilci Heyetinin, yol üstüne, bir işe yaramayacak engeller yığıp durmasını görmekten çok üzülmektedir. Türk teklifi bu anlama gelmektedir. Bunun için, Lord CURZON, Türk Temsilci Heyetinden, şimdi tartışılan noktaların, Müttefiklerce öne sürülen, hakgözetirliğe ve akla pek yatkın teklifleri redde kalkışmasını – Türk Temsilci Heyeti bu eğilimde görünmektedir – haklı gösterme bakımından herhangi bir şansı bulunan konulardan olup olmadığını incelemesini, önemle istemek zorundadır.

Marki GARRONİ, İtalyan Temsilci Heyeti adına, Lord Curzon'un ve M. Bompard'ın söylediklerine katıldığını bildirdi. Bu sorun, daha önce Maliye Alt-komisyonunda tartışılmıştır; Müttefiklerin tezini desteklemek üzere özetlenmiş bulunan nedenler, tartışmaya yol açacak nitelikte değildir.

İSMET PAŞA, Osmanlı Devlet Borcunun [Düyun-u Umumiye-i Osmaniye'nin] bölüştürülmesinin, çözüme bağlanması gereken en önemli sorunlardan biri olduğunu söyledi. Türk Temsilci Heyetinin her gün katlanmaya razı olduğu

fedakârlıkların, Türkiye'nin verebileceği ödünlerin [tâvizlerin] sonuna gelmiş olduğuna, Müttefik Temsilci Heyetlerini inandıramamış olmasına, İSMET PAŞA şaşmaktadır. Bununla birlikte, her gün Türkiye'den, yeni fedakârlıklarda bulunması istenmektedir. Suriye, Irak* ve ayrılmış öteki ülkeler, ortak bir savaşı ortaklaşa yürütmek için girişilmiş borca katılmak istememektedirler; bu ülkeler, doğal olarak gelir kaynaklarından yoksun, savaş yüzünden de daha yoksunlaşmış olan Türkiye'ye, savaşın bütün giderlerini yükletmek isteğindedirler; Türk Temsilci Heyetinin teklifi hakgözetir bir tekliftir ve Dünya kamu oyunca olumlu karşılanacaktır. Bu yüzden, İSMET PAŞA, Konferansa Çağıran Devletlerden, sorunu hakgözetir bir tutumla incelemelerini ve Mondros Silâh-bırakışımı [Mütarekesi] sırasında Türkiye'ye yükletilmiş borcun tümünün, bütün ardıl [halef] Devletler arasında bölüştürülmesi yolunda karar almalarını istemektedir.

İSMET PAŞA, Maliye Alt-komisyonun, sorunu yeniden incelemeğe çağrılmasını istemektedir.

M. BOMPARD, bu teklifin kabul edilip edilmeyeceğine karar vermenin, Komisyonun yetkisi içinde olduğunu söyledi.

Demiryolları borçlanmaları.

M. VENİSELOS, demiryollarına ilişkin borçlanmaların bölüştürülecek borç çizelgesine yazılması konusunda, Yunan Temsilci Heyetinin görüşlerini kapsayan bir not sundu (*Ek C*).

M. VENİSELOS, bu sorunu ilk kez Alt-komisyonda ortaya attığı zaman, Konferansa Çağıran Devletlerin kendisine hak verdiklerini, o kadar ki, 8 Aralıkta, kendi görüşüne uygun bir teklifi dağıttırmış olduklarını hatırlattı (Bakınız *Ek D, paragraf II*). Daha sonra, Çağıran Devletler, bu teklifin, Türk Devletince değil, özel ortaklıklarca [şirketlerce] girişilmiş borçların bölüştürülmesini öngördüğünü söyleyerek, tekliflerinden caymışlardır. Oysa, bu dedikleri doğru değildir.

Yunan Temsilci Heyetinin tezini açıklamış olduğu Not'a dayanarak, M. VENİSELOS, Yunanistan'ın isteğinin, demiryollarının yapımı ve işletilmesini sağlamak üzere, Osmanlı Hükümetinin kilometre güvenceleri (*garanties kilométriques*) biçiminde üzerine aldığı yükümlerin göz önünde tutulması olduğunu belirtti. Kilometre güvencesi ödenmesiyle, demiryolları borçlanmalarının ödenmesi arasında hiç bir fark yoktur; çünkü, her ikisi de, demiryollarının yapılması ve işletilmesi için, Devletin üzerine almış olduğu yükümlerdir. M. VENİSELOS, teklifinin hakgözetirliğine inanılması için, Yunan Not'una eklenmiş olan "Bağdat" demiryolu ile "Selânik-İstanbul Bağlantısı" sözleşmeleri hükümlerinin karşılaştırılmasını salık verdi. Bunların birincisinden doğan yükümler, bölüştürmeye katılırken, ikincisindeki yükümler, ötekilerle aynı olmakla birlikte, nasıl bir nedenle, bölüştürme dışı bırakılmaktadır? "Selânik Bağlantısı" demiryolunun durumu öylesine ilginç sayılmaya değer ki, 1919 da, Yunan Hükümeti bu demiryolunu, Fransa'nın baskılı çağrısı üzerine, satın almağa girişmişti; Yunan Hükümeti, o

* Fransızca metinde "la Mésopotamie", İngilizce çevirisinde "Mesopotamia", 1924 Türkçe çevirisinde "Irak" denilmektedir. (S.L.M.)

zaman, ortaklığın [şirketin] sermaye-hisse senetlerini (*le capital-actions*) ve çıkartılmış olan tahvillerin faizlerini ödemeyi kabul etmişti; bundan başka, Yunan Hükümeti, Osmanlı Hükümetinin ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmesiyle ortaklıklara sağlamağı yükümlendiği kilometre güvencesini de üzerine almıştı. Yunan Hükümeti ile Ortaklık arasında yapılan 1920 Sözleşmesinin 9 ncu maddesi şöyle idi:

"Osmanlı Hükümetince demiryolunun güvence altına alınması için konulmuş sağlancalar [rehinler] yerine geçmek üzere, Yunan Hükümeti, Atina'daki Uluslararası Komisyonun yönetmekte olduğu gelirlerden artan paralardan, ortaklığın çıkarmış olduğu tahvillerin faizlerinin ödenmesi için bir karşılık ayırmağa razı olur; bu karşılık, söz konusu gelirlerden elde edilen ve daha önce kabul edilmiş öteki karşılıklardan hemen sonra sıra alacaktır.

"Yunan Hükümeti, yukarıdaki maddeler uyarınca, işbu maddenin hükümlerini Uluslararası Komisyona bildirecektir."

Tehlikeye girer gibi olmuş Fransız çıkarlarını korumak için girişilmiş bulunan, demiryolunun bu biçimde satın alınışının, şimdi Yunan çıkarlarının zararına dönüşmemesi gerekir. Bu demiryolu satın alınmamış olsaydı, kilometre güvencesi Osmanlı Hükümetinin bir yükümü olarak kalacak ve bir Devlet borcu gibi bölüştürülmesi gerekecekti. Yunanistan'ın böyle bir yükümü üzerine almış olması yüzünden zarar görmemesi gerekir. Müttefik Devletler, Yunanistan'ı, bu işlemi gerçekleştirmiş olmakla suçlayamazlar; kaldı ki, Yunanistan, bu satın almaya, kendi başına ve salt tahvil sahiplerine hoş görünmek için kalkışmış olsaydı bile, gene, bu koşullar altında üzerinde almış olduğu birtakım borçların, aynı nedenle, Osmanlı Devlet Borcunun tümü gibi bölüştürülmesini istemeğe hakkı olurdu. Bunun içindir ki, Yunan Temsilci Heyeti, demiryollarına ilişkin bütün borçların ya ardıl [halef] olmuş Devletlerin hepsi arasında bölüştürülmesini, ya da bu borçların çizelgeden çıkartılmasını istemekte direnmektedir. Yunan Temsilci Heyeti, savunduğu tezin haklı olduğuna öylesine güvenmektedir ki, bu nokta üzerinde Temsilci Heyetleri arasında anlaşmayı kolaylaştırmak üzere, bu sorunun, La Haye'deki Milletlerarası Daimî Adalet Divanının hakemliğine sunulmasını kolayca kabul etmektedir.

M. FRASHERİ, Arnavut Temsilci Heyetinin, 30 milyon Türk Lirası tutan demiryolları borçlanmalarının, bölüştürülecek borç arasına sokulmamasını hiç bir zaman istememiş olduğunu belirtmeği gerekli gördüğünü söyledi; Arnavut Temsilci Heyeti, yalnız, özel bir niteliği olan bu borç için, özel bir bölüştürme yöntemi uygulanmasını istemiştir. M. FRASHERİ, demiryolları tahvillerini ellerinde bulunduranların çıkarlarını zarara uğratmak istemediği gibi, hakgözetirlik açısından, Türkiye'ye yükletilmemesi gereken bir borcu bu Devlete yükletmek de istememektedir. M. FRASHERİ'nin istediği, demiryolları borçlanmalarına, bunların ürünü ile yapılmış olan demiryollarının uzunluğuna orantılı olarak özel bir bölüştürme uygulanmasıdır. Gerçekten, burada, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortak bir borcu olduğunu söylemek yanlıştır; çünkü, Türk demiryollarının yapımı, ya belirli bir para olarak, ya da enaz geliri güvence [teminat] altına alan, değişken nitelikte olmak üzere, kilometre güvencesi ilkesine dayanmaktaydı. Birinci durumda, bir eliyle topladığı parayı, öteki eliyle demiryolu yapımına hemen yatırarak, aracılık yapmaktan öteye gitmemiş olan demiryolları borçlanmalarının,

Osmanlı Hazinesine gelir sağladığı söylenemez; yıllık borçlanma taksitleri, güvence altına konulmuş ödeneğin tutarına eşitti; ancak, Hazine, bu yüzden, ayrıcalık [imtiyaz] sahiplerinin değil, borçlanma tahvillerini ellerinde bulunduranların borçlusu olmaktaydı. İkinci durumda kilometre güvencesi yüzünden, Hazine'ye yükletilmiş borçlar, demiryolu şebekelerinin yıllık ekonomik gelirine göre değişkendi; bu yüzden, bunların Hazine hesaplarına oldukları gibi girmeleri gerekir. Nitekim, "Manastır-Selânik" demiryolunun verimi, altı ay sonunda, Türkiye'nin üzerine almış bulunduğu güvenceye başvurmaksızın, Ortaklıkça [Şirketçe] kendi tahvillerinin hepsini ödemeye yeterli olmuştur.

Buna karşılık, ticarî bir niteliği olmaktan çok stratejik bir niteliği olan "Dedeağaç-Selânik" demiryolu, aralıksız olarak, güvenceye başvurma zorunda kalmıştır.

"Bağdat" demiryoluna gelince; Osmanlı Devleti iki çeşit güvence yükümlenmiştir: Önce, borçlanmaların ödenmesi güvencesi; ikinci olarak da, yeterince işletme geliri sağlanması güvencesi. Sonuç olarak, Bağdat demiryolu borçlanmaları da, Osmanlı Hazinesine, demiryolu ortaklıklarının kendi başlarına giriştikleri borçlanmalardan daha büyük bir gelir sağlamamıştır. Buna karşılık, anaparaları [sermayeleri] ister Devletçe ister ortaklıklarca sağlanmış olsun, Türk Hazinesinin üzerine almış olduğu yükümler, her iki durumda da birbirinin eşidir.

Bu yüzdendir ki, Arnavut Temsilci Heyeti, demiryollarının yapılması ve işletilmesi için Osmanlı Hükümetince girişilmiş olan borçların, yalnız, ülkelerinden bu demiryolları geçen Devletlere yükletilmesini istemektedir. Arnavutluk'un bu ilkeyi savunmakta özel bir çıkarı vardır; çünkü, ülkesinde tek bir kilometrelik demiryolu bile yoktur. Böylece, ardıl [halef] Devletlerden hiç biri zarara uğramış olmayacaktır.

Arnavutluk'un bu teklifi kabul edilmezse, M. FRASHERİ, bu sorunun La Haye [Milletlerarası Daimî Adalet] Divanına götürülmesini kabul etmektedir.

İSMET PAŞA, Türk Temsilci Heyetinin, görüşünden vazgeçmediğini söyledi.

Bu sorunun hakemliğe sunulması konusundaki yeni teklife gelince, Türk Temsilci Heyeti, buna ileride cevap vermek hakkını saklı tutmaktadır.

Sir Horace RUMBOLD, M. Veniselos'un ve Arnavut Temsilci Heyetinin teklifine – hakemliğe başvurmanın yalnız bu sorunla sınır kalması şartıyla – katıldığını söyledi.

Marki GARRONİ ve M. BOMPARD, Sir Horace Rumbold'un söylediklerine, aynı çekincelerle [ihtirazî kayıtlarla] katıldıklarını bildirdiler.

Bölüştürülmüş borcun üstlenmesi ve gecikmiş kuponların ödenmesi.

M. BOMPARD, ayrılmış ülkelerin yıllık taksitlerini yükümlenmeğe başlangıç olmak üzere, Müttefik Devletlerin, bir uzlaşma isteğiyle, 1 Mart 1920 tarihini saptamış olduklarını bildirdi. Mondros Silâh-bırakışımının [Mütarekesinin] imzalanmasından bu yana uzun bir sürenin geçmiş olduğunu göz önünde tutmak isteğiyle, Müttefik Devletler, bir Devletin borcu aralarında bölüştürülmüş olan Devletlerin, yıllık taksitleri ancak Barış Andlaşmasının yürürlüğe girişinden başlayarak yükümlenmeleri yolundaki genel kuraldan, böylece, ayrılmış olmaktadırlar.

HASAN BEY, yıllık taksitleri, Osmanlı İmparatorluğu'na ardıl [halef] olan Devletlerden her birinin hangi tarihten başlayarak yükümleneceğinin saptanması için, aşağıdaki görüşlerden esinlenmenin yerinde olacağı kanısındadır: Balkan Devletlerinin payları, Osmanlı İmparatorluğu ile kendilerine toprak bırakılmış Devletler arasında savaş durumuna son veren andlaşmaların yapılması tarihi göz önünde tutularak, saptanacaktır.

Görüşülmekte olan Barış Andlaşmasıyla ayrılan ülkelerin paylarına gelince, bu ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan *de facto* ayrıldıklarını kesin olarak belirten Mondros Silâh-bırakışımı, başlangıç olarak alınmak gerekir; bu silâh-bırakışımının yapılmasından bu yana sözü geçen ülkelerin borçlu oldukları yürürlükteki yıllık taksitlerin ödenmesi, zorunlu olarak, bu ülkelere yükletilmek gerekir.

Dünya Savaşı sonucunda Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerin, Balkan Devletlerinin kendilerine kattıkları ülkeler gibi kendilerine düşen yıllık taksitleri, Andlaşmanın imzalanması tarihinden başlayarak üstlenmeleri gerekeceği kabul edilirse, bu ülkelerin, Barış Andlaşmasının yapılmasına kadar geçen süre içinde girişilmiş bütün borçlanmalardan ve bütün yükümlerden bir pay almaları gerekeceğini de kabul etmek zorunlu olacaktır. Böyle bir anlayışa göre, ayrılmış olan ülkelerin durumu hafifletilmek şöyle dursun, tersine, ağırlaştırılmış olacaktır. Türk Temsilci Heyeti, ayrılmış ülkelerin *de facto* ayrılışının, Türkiye ile bu ülkeler arasında hakların ve yükümlerin ayrılmasını da yeter ölçüde haklı gösterebileceğini düşünerek, bu ülkelerle Türkiye arasında bölüştürülecek borcun tutarının saptanma tarihini 30 Ekim 1918 olarak kabul etmeye razı olmuştur. Buna karşılık, söz konusu ülkelere yükletilecek payların ödenmesi, onlar için, bu tarihten başlayarak zorunlu sayılacaktır.

Balkan Devletlerinin yararına ayrılmış olan ülkelere düşecek olan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 1912 yılından 1918 yılına kadar bu Devletler hesabına ödemiş bulunduğu gecikmiş kuponların (*coupons arriérés*) yıllık taksitleri, bu Devletlerce ödenmek gerekeceğinden, bu yıllık taksitlerin tutarı bu Devletlerden alınınca, Türkiye'ye düşen borçların amortismanı için, Osmanlı Devlet Borcu Yönetimince [Düyun-u Umumiye İdaresince], Türkiye hesabına alacak yazılacaktır. 1918 yılından bu yana ödenmeden kalmış kuponlara gelince, Barış Andlaşması uyarınca, Osmanlı ülkesinden toprak alacak olan Devletler, bunları, kendilerine yükletilen borç payı oranında ve Türkiye gibi, ödeme zorunda olacaklardır.

Bu Devletler, söz konusu yıllık taksitlerin, faizsiz ve eş tutarda ödemelerle, yirmi yılda, ne gibi şartlar altında ödenebileceğini saptamak üzere, Osmanlı Devlet Borcu Yönetimiyle anlaşacaklardır.

M. BOMPARD, Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerin, barış sırasında değil, fakat savaş sonucu olarak ayrılmış bulunduklarını, Türk Temsilci Heyetinin görmezlikten gelir gibi davrandığını belirtti.

HASAN BEY, Osmanlı Devlet Borcunun, ayrılmış birtakım ülkelerde, olağan koşullar altında elde edebileceği gelirlerden, 1918 den bu yana, yoksun bırakılmış bulunduğunu belirtti. Ya bu gelir kaynaklarını ona bırakmak gerekir – böyle olursa, Mondros Silâh-bırakışımından [Mütarekesinden] bu yana ödenmemiş kuponların

ödenmesini Osmanlı Devlet Borcu kabul edecektir; ya da bu gelirler ona verilmeyecektir – bu durumda da, gecikmiş kuponlar Osmanlı Devlet Borcu Yönetimince değil, fakat bu gelirlerden yararlanan Devletçe ödenmek gerekecektir. HASAN BEY, bu ikinci yolun mantığa ve uygulamaya daha yatkın düşeceği kanısındadır. Bütün gecikmiş kuponların ödenmesi gibi ağır bir yükümü tek başına, Türkiye'ye yükletmek mümkün değildir.

İSMET PAŞA, savaşın Türkiye'ye çok ağır fedakârlıklar yüklemiş olduğunu [Hasan Bey'in sözlerine] ekledi. Türkiye, sekiz yıldır savaş içinde bulunduğundan, onun durumu öteki Devletlerin durumuyla karşılaştırılamaz; Türkiye, öteki Devletlerden çok daha büyük acılara katlanmıştır ve özellikle hakgözetir bir işlem görmeye hakkı olduğu kanısındadır. İSMET PAŞA, bu sorunun yalnız uzmanların yetki alanına girer bir konu olmadığını, sorunu özellikle hakgözetirlik açısından incelemek gerektiğini belirtti.

M. BOMPARD, hakgözetirliğin [Müttefik] Devletlere kılavuzluk ettiğini ve uzlaşıcı bir teklif sunmakta onları hakgözetirliğin desteklediğini söyledi. Devletler, Türkiye'ye karşı, özellikle kollayıcı bir tutum göstermişlerdir; çünkü, ayrılan ülkelerin, borçlanmaların ödenmesinde kendilerine düşecek payları yükümlenmeleri tarihini, 1 Mart 1920 ye kadar çıkartmaya razı olmuşlardır.

İSMET PAŞA, Türk Temsilci Heyetinin, her zamanki gibi, ne kadar olabilirse öylesine ölçülü tekliflerde bulunmuş olduğunu söyledi. Bu yüzdendir ki, Türk Temsilci Heyeti, tekliflerinin kabulü için, öteki Temsilci Heyetlerine çağrıda bulunmaktadır.

Trablusgarp yedek fonu.

M. BOMPARD, Birleştirilmiş Borçlara (*Turc Unifié*) çevrilmiş ve İtalyan Hükümetince Osmanlı Devlet Borcuna ödenmiş ve borç senetlerini ellerinde bulunduranlara karşı gösterilen sağlancalardan [rehinlerden] biri olan Trablusgarp yedek fonunun, savaş sırasında, iç borçlanmaya çevrilmiş bulunduğunu bildirdi; borç senetlerini ellerinde bulunduranların yararına olarak, Devletler, bu yedek fonun yeniden Birleştirilmiş Borçlara çevrilmesini istemektedirler.

Sir Horace RUMBOLD, 1.100.000 Türk Lirasının söz konusu olduğunu belirtti.

HASAN BEY, bu sorunun, Komisyonca daha önce çözüme bağlanmış olduğu kanısındadır; kaldı ki, Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin, bu yedek fonun iç borçlanmaya çevrilmesine ilişkin kararı tamamiyle usulüne uygun bir karardır; karar, statülere uygun olarak, çoğunlukla alınmıştır. Bu toplantıda, M. Nogara da bulunmuştu. Öte yandan, girişilen işlem, borç senetlerini ellerinde bulunduranların çıkarlarını zarara uğratacak bir nitelikte de olmamıştır; çünkü, söz konusu yedek fon, öteki Türk borçlanmaları gibi güvence altına alınmış olan, iç borçlanma senetleri olarak yeniden düzenlenmiştir.

Sir Horace RUMBOLD, Osmanlı Borcu Meclisinin kararının yolsuz olduğunu, çünkü bu Meclisdeki Müttefik Devletler üyelerinin bu karara katılmamış olduklarını söyledi.

M. BOMPARD, bu noktaya ilişkin olarak, Osmanlı Devlet Borcu Meclisine danışılacağını bildirdi.

Muharrem kararnamesinin geçerliğinin doğrulanması.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Hükümetler tasarısının 11 nci maddesinde belirtilen Muharrem Kararnamesi* ile, buna ekli kararnamelerde hiç bir değişiklik yapmamayı yükümleneceği yolunda, Türk Hükümeti adına, bir bildiride bulunursa, Müttefikler tasarısındaki 11 nci maddenin metinden çıkartılacağını söyledi. Böyle bir yüküm kabul etmek, yalnız borç senetlerini ellerinde bulunduranların çıkarları bakımından değil, Türk Devletinin kendi saygınlığının [itibarının] korunması bakımından da zorunludur.

HASAN BEY, Türk Hükümetinin, Konferansın bitiminden önce, Borç Meclisine böyle bir bildiride bulunmaya hazır olduğunu söyledi. Senetleri ellerinde bulunduranlar sendikası (*le Syndicat des porteurs*) bundan haberli kılınacaktır. HASAN BEY, Muharrem Kararnamesinin geçerliğini bir Andlaşma ile doğrulamanın mümkün olamayacağını, çünkü bu kararnamenin bir iç işlem niteliğinde bulunduğunu, Borç Meclisinin de özel bir kurum olduğunu yeniden belirtti.

M. BOMPARD, bu sözleri senet saydığını söyledi; tasarlanan maddenin gerekirse metinden çıkartılmasını sağlamak üzere, Devletlerin, Türk Hükümetinin yapmak niyetinde olduğu bildirinin metnini bir an önce öğrenmelerinin uygun olacağını belirtti.

Borcun bölüştürülmesi biçimi.

HASAN BEY, Alt-komisyonda da söylediği gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin, borcun, anapara üzerinden bölüştürülmesini istemekte olduğunu hatırlattı. HASAN BEY, bu sorunun, incelenmek üzere Alt-komisyona gönderilmesini Komisyondan istedi.

M. BOMPARD, Ankara Hükümetinin, böylece, yeni bir istemde bulunmakta olduğunu belirtti.

Savaş zararları ve askerî işgal giderleri.

İSMET PAŞA, Türk Temsilci Heyetinin, savaştan doğan zararlar ve askerî işgal giderleri konularındaki Müttefikler tasarısına ilişkin görüşünden vazgeçmemiş olduğunu söyledi.

Türk Temsilci Heyeti, Yunanistan dışında, Müttefik Devletlerle Türkiye'nin düşman tarafın uyruklarına verdirdikleri zararların, karşılıklı olarak onarılmasını kabul etmektedir; başka bir deyimle, Türkiye, kendi ülkesinde Müttefik Devletler uyruklarına verilmiş savaş zararlarını onaracak, öte yandan da, Müttefik Devletler, Osmanlı uyruklarına, savaş sırasında ya da işgal dönemi boyunca verdikleri zararları onaracaklardır.

Görüldüğü gibi, Türkiye, savaş zararlarının onarılmasını, karşılıklı olmak şartıyla, kabul etmektedir. Bununla birlikte, Osmanlı Hükümetinin bu yüzden yapacağı ödemeler eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bir borcu olduğundan, bu İmparatorluğun bütün öteki borçları gibi, bu borcun da Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçıları arasında bölüştürülmesi gerekir. Bunun gibi, Müttefik

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)

Devletlerin yapacakları ödemeler de, yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti uyrukları arasında değil, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kendilerine toprak katılmış olan bütün Devletlerin uyrukları arasında bölüştürülecektir.

İşgal giderlerine gelince, çeşitli Türk topraklarının askerî işgal altına alınması, Osmanlı Hükümetini Müttefik Devletlerin etkisi altına koymak ve böylece son derece ağır barış şartlarını bu Hükümetin kabul etmesini sağlamak amacını güttüğünden, öte yandan da, Türkiye, bu yüzden çok ağır kayıplara uğramış ve çok ağır fedakârlıklara katlanmak zorunda kalmış olduğundan, Türk Hükümetinin, bu yüzden, ne biçimde olursa olsun, hiç bir ödemede bulunmayı kabul edemeyeceğini, Türk Temsilci Heyeti, bir kez daha ve en kesin bir dille bildirmek zorundadır.

Türkiye'de Yunanlıların yaptıkları yakıp-yıkmalara gelince, bunlar, dört milyar altın Frank'a yükselmektedir. Bu yakıp-yıkmalar, hiç bir askerlik zorunluluğu olmaksızın, Türk halkının yurtlarını yakıp-yıkmak, tarım ve endüstri işletmelerini yoketmek, çift hayvanlarını zorla ele geçirmek, özet olarak, Anadolu'nun en varlıklı ve en bakımlı parçalarını bir yıkıntı alanına çevirmek gibi, tek bir amaçla yapılmıştır. Bütün dünyanın gördüğü ve bildiği bütün bu yakıp-yıkmaların onarılması, Türk Temsilci Heyetinin, hiç bir biçimde, vazgeçemeyeceği bir istemdir; Türk Temsilci Heyeti, bu noktanın gerektiği gibi göz önünde tutulacağını kesin olarak ummaktadır. Öte yandan, Yunanistan'ın, Müttefik uyruklarına karşı işlemiş olduğu zararların Yunan Hükümetince onarılması gerekeceği de açıkça bellidir.

Yunan Temsilci Heyetinin karşı-istemlerine gelince, Türk Temsilci Heyeti, bu konuya ilişkin olarak aşağıdaki bildiride bulunmakla onur duyar:

İşgal giderleri konusundaki Türk görüşü yukarıda açıklanmıştır; Türk yurdunu yakıp-yıkmış bir Hükümetin, kendi işgal giderlerinin ödenmesini istenmesi, en hafif deyimiyle, pek gariptir.

Bunun gibi, bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'ndan göç etmiş, sonraları da, Türkiye'de Yunan ordusuyla işbirliğinde bulunarak, yeniden Anadolu'yu bırakıp gitme zorunda kalmış olan Rumlar için yapılmış giderlerin ödenmesini öngören Yunan teklifi göz önünde tutulamaz; kaldı ki, bu istem hiç bir hukuk temeline de dayanmamaktadır.

Sir Horace RUMBOLD, Müttefiklere işgal giderlerinin ödenmesini reddetmekle, Türk Hükümetinin, Dünya Savaşının sonuçlarını görmezlikten gelir göründüğünü söyledi.

M. BOMPARD, Müttefiklerin, bu soruna ilişkin olarak, ilke bakımından kesin bir tutum almadıklarını, gerçek giderlerin bir hayli altında bir para istemekle, pek önemli bir uzlaşmaya razı olduklarını belirtti.

M. VENİSELOS, Yunan ordusunun Küçük Asya'da yapmış olduğu yakıp-yıkmalara ilişkin Türk istemleri konusundaki görüşünü daha önce açıklamıştı. Yunan istemlerine gelince, bunların hukuk açısından dayandıkları temel bol bol ispatlanmıştır. Gerçekten, türkiye, 1914 de, barış süregiderken, kendi uyruklarından 400.000 kişiyi yurtdışı etmiştir; bunlar, Yunan asıllı olmaları yüzünden, Yunanistan'dan sığınak ve korunma istemişlerdir. Yunan Hükümeti, yalnız insanlık duygularıyla değil, kamu düzenine ilişkin nedenlerle de, sığınmaya gelen bu

kimselerin ihtiyaçlarını karşılamak ve yıllarca bunların bakımını üzerine almak zorunda kalmıştır. Bir Devletin bir başka Devlete verdirdiği zararı onarmasını öngören genel ilke, Yunan istemlerini bol bol haklı göstermekte ve bu istemlerin en sağlam dayanağını oluşturmaktadır. M. VENİSELOS, Türkiye'den kovulan ve sıınmak üzere gelen yüzbinlerce Rumun Yunan ülkesinde bulunmasının, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı savaşa girişinin başlıca nedeni olduğunu da sözlerine ekleyebilir.

Gerçekten, Yunanistan, önce, Türkiye'den böylece kovulmuş olan Rumların yurtlarına geri dönmelerini Türkiye'ye kabul ettirmek için; ikinci olarak da, Türk ülkesinde Rum nüfusundan kalanları yurtdışı ederek tümüyle yoketmek eyleminde Türkiye'ye engel olmak için, savaşa girmiştir. Küçük Asya'nın ve Doğu Trakya'nın Yunan ordusunca boşaltılmasını izleyen olaylar, Yunanistan'ın korkmakta ne kadar haklı olduğunu ispatlamaktadır. Türk Hükümeti, Yunanistan'a, bir milyon Rum daha göndererek, kendisine, gücü ve olanaklarıyla orantısız bir yük daha yüklemiştir.

M. BOMPARD, Türkiye'nin, Müttefiklerce teklif edilen maddelerin çoğuna karşı çıkmasının, herkesin dilediği bir anlaşmaya varılmasını pek güçleştirmiş olduğunu söyledi.

Henüz bir anlaşmaya varılamamış noktaların, incelenmek üzere, bu vesileyle son bir toplantı daha yapacak olan, Alt-komisyona gönderilmesi kararlaştırıldı.

Oturuma saat 18.20 de son verildi.

Genel Sekreter:
R. MASSİGLİ

Uygun bulunmuştur:

F. L. BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); Thomas SPRİNG RİCE (*İngiliz İmparatorluğu*); E. LAGARDE (*Fransa*); Const. COLLAS (*Yunanistan*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); Const. CONTZESCO (*Romanya*); V. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); REŞİD SAFVET (*Türkiye*).

(4) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A

Lausanne, 12 Aralık 1922

SAYIN BAŞKAN,

Üçüncü Komisyonun İkinci Alt-komisyonu, birinci raporunda teklif ettiği maddeler arasında bulunan 12 nci, 13 ncü ve 14 ncü maddeleri, Komisyonun 8 Aralık oturumunda Türk ve İtalyan Temsilci Heyetlerince öne sürülen görüşleri göz önünde tutarak, yeniden incelemiştir. Alt-komisyon, eski 12 nci ve 13 ncü maddelerin yerine, Ekselânslarınıza ekli olarak örneğini sunmakla onur duyduğum, iki maddenin konulmasını teklif etmek konusunda oybirliğine varmıştır.

14 ncü maddeye gelince, Türk Temsilci Heyeti, hava ulaşımının düzenlenmesine ilişkin 13 Ekim 1919* tarihli Sözleşmeye katılma olanağını görememektedir; çünkü, Türk Temsilci Heyeti, Sözleşmeyi imzalamamış olan Devletlere karşı yürürlükteki birtakım yükümleriyle bu Sözleşmenin hükümlerini bağdaştıramamaktadır. Bu durumu dikkate alan Alt-komisyon, 14 ncü maddenin metinden çıkartılmasını tavsiye etmektedir.

Bu fırsattan yararlanarak, Ekselânslarınıza en derin saygılarımı yeniden sunarım.

İmza: H. FOUNTAİN
Ulaştırma ve Taşıma İşleri Alt-Komisyonu Başkanı

Ekselâns C. Barrère, Ekonomik ve Malî Sorunlar Komisyonu Başkanı.

Madde 12

Türkiye, kendi adına olduğu kadar uyruklarının adına da, artık kendi ülkesinde karayla birleşmeyen kabloların tümü ya da bir parçası üzerindeki – ne nitelikte olursa olsun – bütün haklarından, sıfatlarından ya da ayrıcalıklarından vazgeçer.

* 1924 Türkçe çevirisinde "1913". (S.L.M.)

Yukarıdaki fıkra uyarınca el değiştirmiş [transfer edilmiş] olan kablolar ya da bunların bir parçası özel mülkiyette ise, bu kabloların kendilerine geçirilmiş olduğu Hükümetler, maliklere zarar-giderim ödeyeceklerdir. Zarar-giderimin tutarı konusunda anlaşmaya varılmazsa, bu tutar, hakemlik yoluyla saptanacaktır.

Madde 13

Türkiye, kendi ülkesinde, kara ile hiç olmazsa bir noktada birleşen kablolar üzerinde, eskiden sahip olduğu mülkiyet hakkını elinde tutacaktır.

Söz konusu kabloların, Türk olmayan ülkede kara ile birleşmelerine ilişkin hakların kullanılması ve bunların işletilme şartları, ilgili Devletlerce dostça anlaşarak düzenlenecektir. Anlaşmaya varılamazsa, uyuşmazlık, hakemlik yoluyla çözüme bağlanacaktır.

EK B

BİRİNCİ ALT-KOMİSYON BAŞKANI, FRANSA BÜYÜKELÇİSİ, M. BOMPARD'IN SUNDUĞU, BİRİNCİ ALT-KOMİSYONUN (MALİYE SORUNLARI) RAPORU

OSMANLI DEVLET BORCU [DÜYUN-U UMUMİYE-İ OSMANİYE]

Alt-komisyonun ilk görevi, Osmanlı borcunun, bu borca girişmiş olan Türkiye ile, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış topraklarda kurulan ya da bu topraklarla büyüyen Devletler arasında bölüştürülmesi gerekip gerekmediğini kararlaştırmaktı. Daha önceleri, Balkan Savaşlarının sonucu olarak, böyle bir bölüştürmenin yapılacağı kararlaştırılmıştı; Alt-komisyon, son Dünya Savaşı sonucu olarak da böyle yapılmasını ve iki işlemin birlikte yürütülmesini tartışmasız kabul etmiştir.

Bölüştürme ilkesi kabul edilince, her şeyden önce, bölüştürülecek olan borcun tanımlanması gerekmekteydi. Bu konuda tam bir anlaşmaya varılamamıştır: Türk Temsilci Heyeti, savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun girişmiş olduğu borçların, o vakit İmparatorluğun parçalarından olan bütün ülkelere yükletilmesini sağlamak üzere, bölüştürülecek borçların, savaşmaya son verdiren Mondros Silâhbırakışımı [Mütarekesi] tarihinde, başka bir deyimle 30 Ekim 1918 de var olan borçlardan oluşmasını istemektedir; Müttefik Temsilci Heyetleri ise, tersine, borçların, Türkiye'nin savaşa giriş tarihi olan, 1 Kasım 1914 tarihinden başlayarak saptanmasının gerekeceğini düşünmekteydiler; [onlara göre], böylece, Türkiye'nin bütün sorumluluğunu taşıdığı bir savaşın giderleri de, Türkiye'ye yükletilmiş olacaktır. Bu giderler, Türk* Temsilci Heyetinin bildirilerine ve bu Heyetçe hazırlanıp Konferansda öteki Temsilci Heyetlerine dağıtılan çizelgeye göre, aşağı yukarı 200 milyon kâğıt para Türk Lirasına yükselmektedir.

Bir yanda Müttefik Devletler Temsilci Heyetleri ve Türkiye, öte yanda da Yunanistan ve Arnavutluk Temsilci Heyetleri arasında, bir başka anlaşmazlık daha

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

ortaya çıkmıştır. Müttefik ve Türk Temsilci Heyetlerince düzenlenmiş olan çizelgelerde, Osmanlı İmparatorluğu'nun, "Bağdat" demiryolu gibi, yapımı için Devlet adına girişmiş olduğu borçlanmalar çizelgeye yazılmışken, "Selânik Bağlantısı" gibi demiryolları için Ortaklıklarca [Şirketlerce] girişilmiş borçlanmalar çizelgede gösterilmemiştir. Arnavut Temsilci Heyeti, bütün bu borçlanmaların, ayırım yapılmaksızın, çizelgelerden çıkartılmasını istemektedir; Yunan Temsilci Heyeti ise, bu borçlanmaların ya çizelgeden çıkartılmasını, ya da, tersine, hepsinin birden çizelgeye konulmasını istemektedir. Yunan Temsilci Heyeti, gerekirse, La Haye'deki Milletlerarası daimî ve uluslararası Divanın (*la Cour permanente et internationale*) kararına baş eğeceğini bildirmektedir. Müttefik Temsilci Heyetleri, bu istekleri yerine getirmek isterlerdi; ancak, gerek Devlet borçlanmalarından gelen paraların kullanılma biçimine göre bunlar arasında ayırımlar yapmak, gerekse özel ortaklıklarca girişilmiş borçlanmaların, tümünün ya da bir parçasının, kamu hizmetlerine yatırılmış olup olmadıklarına bakarak, bunları Devlet borçları arasına yazmanın mümkün olmadığını kabul etmek zorunda kalmışlardır; böyle davranmak, Müttefik Temsilci Heyetlerine hem keyfî, hem de uygulanmaz görünmüştür. Türk Temsilci Heyeti, teklif edilen çözüm yollarından hiç birine karşı belirli bir eğilim göstermemiştir.

Bölüştürülecek borcun saptanması konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıklar, bu borcun bölüştürülme yöntemi konusunda kendisini göstermemiştir. Az bir tartışmadan sonra, bütün Temsilci Heyetleri, 1913 Paris Konferansında derin incelemelere konu olmuş, "gelirlerle orantılı olma" (*la proportionnalité des revenues*) sistemine katılmağa razı olmuşlardır.

Borcun bölüştürülmesinin, borçlanma anaparasına uygulanamayacağı da kabul edilmiştir. Tersine bir karar, yalnız ve ancak Osmanlı Hükümetine borç vermiş olan alacaklılara zarar vermiş olacak, üstelik, uygulanma değeri olmayan tedbirler alınmasına yol açacaktı; gerçekten, anapara üzerinden bölüştürme gerekmiş olsaydı, genellikle 20 İngiliz Liralık olan Osmanlı borç senetlerinden her birini, değişik değerler ve ait oldukları çeşitli ülkeler üzerinden, on kadar borç senedine ayırmak gerekecekti. Bu yüzden, Osmanlı Devlet Borcunun toplamına, bu borcun aralarında bölüştürüleceği Türkiye dışındaki Devletlere ait katılma paylarının, bu Devletlerden her birince Borç Meclisine verilecek toptan yıllık bir taksit meydana getirmesi kararlaştırıldı; bu Meclis, böylece, borçlanma kuponlarını, aynı eski şartlar ve bunların çıkarılışında Osmanlı Hükümetinin üzerine aldığı yükümler uyarınca, ödeme durumunda olacaktır. Bununla birlikte, her şeyden önce, özellikle Türkiye'nin yararına işleyen ortak hukuktan bir sapma ile, Türkiye'nin, öteki Devletlerin katılma paylarından sorumlu olmaması, ikinci olarak da, bu Devletlerin ödeme zorunda olacakları yıllık taksitleri anapara olarak satın alabilmeleri kabul edilmiştir.

Borç Meclisi, borcun bölüştürülmesi işlemini yapmada, herhangi bir kimseden daha yetenekli görünmüştür. Bütün Temsilci Heyetleri, Borç Meclisine karşı güven duymakta birleşmişlerdir. Bununla birlikte, ilgililerin, Meclisin kararlarına karşı, Milletler Cemiyeti Meclisine başvurma hakları da vardır. Bu başvurmalar, kararların yürürlüğe konulmasını durdurmayı gerektirmemektedir.

Yıllık taksitlerin ödenmesinde, ardıl [halef] Devletler, hangi tarihten başlayarak yükümlü olacaklardır? Balkan Savaşlarından doğan yıllık taksitler bakımından, bu savaşlara son veren andlaşmaların yürürlüğe konulma tarihleri kolayca kabul edilmiştir. Aynı ilke uyarınca, son savaştan doğan bölüştürmelerden ortaya çıkan yıllık taksitlerin de, ancak, Lausanne'da yapılacak andlaşmanın onaylanması tarihinden başlayarak ödenmesinin zorunlu sayılması mantık bakımından doğru olacaktır; ancak, Müttefik Hükümetler, savaşmalara son verdiren Mondros Silâh-bırakışımından bu yana bir hayli zaman geçtiğini göz önünde tutarak, ödemeleri, 1 Mart 1920 tarihinden başlatmağa razı olmuşlardır. Bu ödün [tâviz] pek değerli olmakla birlikte, ödemeleri silâh-bırakışımı tarihine, bir başka deyimle 30 Ekim 1918 tarihine kadar götürmek isteyen Türk Temsilci Heyetinin isteğini karşılamağa yetmemiştir. Müttefik Temsilci Heyetleri buraya kadar gitmeğe razı olmamışlardır.

Çok önemli başka hükümler üzerinde de anlaşmaya varılmıştır; bunlar, ekli tasarının 7 nci, 8 nci ve 9 ncu maddelerinde belirtilmektedir. Buna karşılık, 10 ncu ve 11 nci maddeler, itirazlar yaratmıştır.

Türk Hükümeti, Trablusgarp (*Tripolitaine*) yedek fonu denilen paraları, Borç Meclisinin usulüne uygun bir kararıyla iç borçlanma tahvilleri satın alınmasına harcadığını bildirerek, bu fonun yeniden kurulmasını kabul etmemektedir. Türk Temsilci Heyeti, Muharrem Kararnamesini* yürürlükte tutacağı yolunda Müttefiklere ve senetleri ellerinde bulunduranlar sendikasına karşı güvenceler vermeye hazır olduğunu bildirmekle birlikte, sözü geçen Kararname'nin geçerliliğinin bir andlaşma ile doğrulanmasına karşı çıkmaktadır. Şartları incelenmekte olan bu çift güvence henüz elde edilmemiş olduğu için, VI ncı maddenin birinci paragrafını, ekli tasarıda olduğu gibi tutmak zorunluluğu doğmuştur.

Özet olarak, aşağıdaki noktalar dışında, Osmanlı Devlet Borcu konusunda, Temsilci Heyetleri anlaşmaya varmışlardır; anlaşma dışı kalan noktalar şunlardır:

1. Osmanlı Borcunun tarihinin saptanması;
2. Demiryolları borçlanması;
3. 1914 Dünya Savaşından doğan bölüştürmenin ortaya çıkardığı yıllık taksitlerin ödenmesinde başlangıç noktası;
4. Trablusgarp yedek fonunun yeniden kurulması;
5. Muharrem Kararnamesinin geçerli olduğunun doğrulanması.

SAVAŞ ZARARLARI

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Yunan uyrukları dışında, Müttefik Devletler uyruklarının uğramış oldukları savaş zararlarının giderilmesi ilkesiyle, zarargiderimin [tazminatın] hangi şartlar içinde saptanacağı ve ödeneceği de Türk Hükümetince kabul edilmiştir. Bütün bu konular, 3 ncü, 5 nci, 6 ncı ve 7 nci maddelerle, tasarının ekinde düzenlenmiştir (*Ek B*).

Bununla birlikte, birtakım anlaşmazlıklar henüz ortadan kaldırılmamıştır. Bu anlaşmazlıklar şu noktalardadır:

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)

1. Türk Temsilci Heyeti, 1 nci maddede, "kapsamak üzere" kelimeleriyle biten cümle parçasında öngörülen istemlerin, tasarlanan anlaşma ile düzenlenmiş sayılmasına razı olmamaktadır;

2. Türkiye, 2 nci maddeyi kabul etmemektedir;

3. Türk Hükümeti, bütün savaş zararlarının ödenmesini tümüyle kendi üzerine almak istememektedir; savaş zararları için, savaş borcunda olduğu gibi, bunların, savaşın ilânı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalarından olan bütün ülkeler arasında bölüştürülmesini istemektedir;

4. Türk Hükümeti, Müttefik orduları yüzünden zarara uğramış Türklerin* bu zararlarının giderilmesini de istemektedir.

5. Türk Temsilci Heyeti, Tasfiye Komisyonu (*Commission de Liquidation*) üyelerine diplomasi dokunulmazlıkları tanımaya karşı çıkmaktadır.

Bu beş nokta üzerinde, Müttefik Temsilci Heyetleri, Türk Temsilci Heyetinin isteklerini kabul edememişlerdir.

Müttefik Temsilci Heyetleri, Türkiye ile Yunanistan'ın, askerî giderlerle, uyruklarına savaş yüzünden verilmiş zararların ödenmesinden, karşılıklı olarak, vazgeçmelerini teklif etmişlerdi. Türk Hükümeti, askerî giderlerin ödenmesini istememeye razı olmaktadır; ancak savaş yüzünden verilmiş zararların Yunanistan'ca giderilmesini isteme konusunda uyruklarının hakkını saklı tutmaktadır. Türk Temsilci Heyeti, bu zararları 4 milyar** altın Frank olarak hesaplamaktadır. Yunan Temsilci Heyeti ise, tutarı 5 milyarı aşan, karşı-istemlerde bulunmuştur. Bu karşı-istemleri, Konferansa sunulan, 20 Aralık günlü bir mektupla, M. Veniselos açıklamıştır.

ÇEŞİTLİ MALÎ HÜKÜMLER

Türk Temsilci Heyetine, birtakım özel nitelikte malî hükümler sunulmuştur (*Ek C*).

Bunlardan birinci madde, "ve Hazine-i Hassa (*et de la Liste Civile*)" kelimeleri dışında, Türk Temsilci Heyetince kabul edilmiştir. Türk Temsilci Heyeti, Hazine-i Hassa'nın mallarını özel kişilerin malları saymaktadır. Müttefik Temsilci Heyetleri, gerçek duruma bakarak, bunları kamu mallarından saptırılmış mallar saymakta ve bu sıfatla işlem görmelerini istemektedirler.

İkinci madde Türk Temsilci Heyetince kabul edilmemiştir.

Türk Temsilci Heyeti, 5 nci ve 6 ncı maddelere de karşı çıkmaktadır.

Beşinci madde konusunda, Türk Temsilci Heyeti, ikinci paragrafa itiraz etmektedir. Türk Temsilci Heyeti, ödenen emeklilik maaşlarının, yapılmış olan kesintileri önemli ölçüde aştığını, bunun sonucu olarak da, Türkiye'nin bu maaşlar için yapılmış kesintiler yüzünden ödeyebileceği hiç bir şeyi olmadığını, böyle olunca da, Türkiye'nin böyle bir yük altına konulmaması gerekeceğini iddia etmektedir.

Altıncı madde, Konferansa sunulmuş bir çok metinde yer almaktadır. Bu maddenin birinci derecede önemi vardır; Müttefik Temsilci Heyetleri, bu maddeden, ne malî açıdan ne de başka herhangi bir açıdan vazgeçebilirler.

* Fransızca metinde "les ottomans".

** Fransızca metinde "4 milliards de francs or", İngilizce çevirisinde "4 milliards of gold francs", 1924 Türkçe çevirisinde "dört milyon altın frank" denilmektedir. (S.L.M.)

MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONU RAPORUNA
EK 1

OSMANLI DEVLET BORCUNA İLİŞKİN HÜKÜMLER

6 Ocak 1923

I

Balkan Devletleriyle, Asya'da yeni kurulmuş Devletlerden, kendilerine, gerek 1912-1913 Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan bir toprak parçası verilmiş Devletler, aşağıdaki şartlar altında, ekli çizelgenin birinci bölümünde belirtilmiş olduğu üzere, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ilişkin yıllık yükümlere [taksitlere] katılacaklardır.

Bu Devletler, 5 nci madde uyarınca, kendilerine yapılacak bildiri gününden başlayarak üç aylık bir süre içinde, Borç Meclisine, yıllık borçtan kendilerine düşen payın ödenmesini sağlamak için yeterli sağlancalar [rehinler, karşılıklar] göstereceklerdir.

Bu sağlancalar [karşılıklar] yukarıda belirtilen süre içinde gösterilmemiş olursa, ya da bu sağlancaların uygun olup olmadığı, ya da ödeme yol ve yöntemleri konusunda anlaşmazlık çıkarsa, her ilgili Hükümetçe, ya da bu konuda – ekli çizelgede belirtildiği üzere – Osmanlı Devlet Borcu'nun bütün alacaklıları hesabına davranmaya yetkili kılınmış bulunan, Osmanlı Devlet Borcu Meclisince, Milletler Cemiyeti Meclisine başvurulabilecektir.

Milletler Cemiyeti Meclisi, sağlanca [rehin, karşılık] olarak ayrılan gelirlerin toplanmasını, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kendilerine toprak katılmış ülkelerdeki uluslararası maliye örgütlerine emanet edebilecektir. Milletler Cemiyeti Meclisinin kararları kesin olacaktır.

Türkiye, 6 ncı maddede belirtilen tarihlerden sonra, öteki Devletlere yükletilmiş katkı paylarından artık sorumlu olmayacaktır.

II

Türkiye, yıllık taksitlerden kendi üzerinde kalmış olan payların tüm tutarının ödenmesini sağlayacak biçimde gösterilmiş bulunan sağlancaların [rehinlerin, karşılıkların] tamamlanması için, gerekirse, 1 nci maddede saptanan süre içinde, Borç Meclisi ile anlaşmaya varacaktır.

III

Yıllık taksitlerin, 1 nci maddede sözü edilen bölüştürülmesi, aşağıdaki gibi yapılacaktır:

(1) 17 Ekim 1912 tarihinden önceki borçlanmalara ilişkin yıllık taksitler, Türkiye ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den toprak almış Balkan Devletleri arasında – bu savaşlara son veren andlaşmaların ya da sonradan yapılan andlaşmaların yürürlüğe girişlerinden bu yana meydana gelen ülke değişikliklikleri göz önünde tutularak – bölüştürülecektir.

(2) Bu ilk bölüştürmeden sonra, Türkiye'nin üzerinde kalmış ve 17 Ekim 1912 tarihi ile 1 Kasım 1914 tarihi arasında, Türkiye'nin yapmış olduğu borçlanmalara ilişkin yıllık taksitlerin geri kalan parçası [bakiyesi], Türkiye ile, bu Andlaşma uyarınca kendilerine Türkiye'den toprak katılmış Balkan Devletleri ve Asya'da yeni kurulmuş Devletler arasında bölüştürülecektir.

IV

İlgili her Devletçe ödenmesi gerekecek yıllık taksit tutarı, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi için gerekli genel borç tutarına göre – 1907 yılında konulmuş ek gümrük vergisi gelirlerini de içine almak üzere – bir Devletten ötekine geçirilen toprak parçasının ortalama geliri ile, Türkiye'nin 1910-1911, 1911-1912 malî yılları süresince ortalama gelirlerinin toplamı arasındaki aynı oran içinde olacaktır.

V

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak en çok üç aylık bir süre içinde, bir önceki madde ile konulmuş esaslara dayanarak, bu Devletlerden her birine düşen yıllık taksitlerin toplamını saptayacak ve bu toplamı sözü geçen Devletlere bildirecektir

İlgili Devletler, Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin, kendilerine düşecek yıllık taksitleri saptama konusundaki çalışmalarını izlemek üzere, İstanbul'a temsilciler gönderebileceklerdir.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, Bulgaristan ile yapılmış 27 Kasım 1919 tarihli Barış Andlaşmasının 134 ncü maddesinde öngörülen görevleri de yerine getirecektir.

İşbu maddede yazılı ilkelerin uygulanması konusunda ilgili Devletler arasında doğabilecek her türlü anlaşmazlıklar, bildirinin yapılması tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, Milletler Cemiyeti Meclisine sunulacak ve bu Meclisin atayacağı bir hakemce çözüme bağlanacaktır. Bu yola başvurulması, işbu maddenin uygulanmasını geciktirmeyecektir.

VI

Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den ayrılan toprakları kendilerine katmış olan Devletlerce ödenmesi gereken yıllık taksitler, bu toprakların Balkan

Devletlerine katılmasını sağlamış bulunan Andlaşmaların yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, ödenmesi istenebilir duruma gelecektir. İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan toprakları edinmiş bulunan Devletlerce ödenecek yıllık taksitler, 1 Mayıs 1920 tarihinden başlayarak, ödenmesi istenebilir duruma geleceklerdir.

10 ncu maddede öngörülen çekince [ihtirazî kayıt] saklı kalmak üzere, sözü geçen taksitler, ilgili bulundukları borcun kesin olarak sona ermesine kadar, borç olarak kalacaklardır. Bununla birlikte, bu borcu oluşturan borçlanmalar [istikrazlar] ekli çizelgenin 3 ncü sütununda belirtilen sözleşmelerde yazılı tarihlere göre sona erdikçe, bu taksitler de o oranlarda gitgide azaltılacaktır.

Sözü geçen çizelgede sayılan 1911-1912 ve 1913 yılları Hazine Tahvillerinin (*Bons de Trésor*), 8 nci sütunda yazılı tarihlerden sonra on yıllık bir süre içinde, faizleriyle birlikte, ödenebilmesi kararlaştırılacaktır.

VII

Türk Hükümeti, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihine kadar ödenmemiş olan yıllık taksitlerin [kuponların] ödenmesi için, Osmanlı Devlet Borcu Meclisi ile, 1 nci Maddede yazılı Devletler arasında yapılması gerekecek düzenlemeleri de göz önünde tutarak, Osmanlı Devlet Borcu'nun ödenmesi gecikmiş kuponlarının tutarını tamamlamak için alınacak tedbirler konusunda, Osmanlı Devlet Borcu Meclisiyle anlaşacaktır. Bu son taksitler, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak yirmi yıllık bir süre içinde faizsiz olarak ödenmiş olacaktır.

VIII

Türk Hükümeti, Türk kalmış topraklarda şimdiye kadar Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ayrılmış ve ödenmesi gerekirken henüz Osmanlı Devlet Borcu Meclisine ödenmemiş gelirlerin tutarına eşit bir para için, sözü geçen Meclise karşı, kendisini borçlu kabul eder; meğer ki, bu topraklar Müttefik kuvvetlerince işgal edilmiş ola; bu durumda, işgal süresi hesaba katılmayacaktır. Türk Hükümeti bu paranın ödeniş biçimi konusunda Osmanlı Borcu Meclisi ile anlaşacaktır.

IX

İşbu Andlaşma uyarınca, Osmanlı Devlet Borcu'nun ödenmesine yıllık katkıda bulunmak zorunda olan Devletlerden her biri, sözü geçen Meclise altı ay önceden bir bildiri göndererek, yıllık taksitin tutarına ya da bu taksitin, saptanacak faizin de eklenmesiyle anaparaya çevrilecek bir parçasının tutarına eşit bir para ödeyerek, bu borcun tümünü ya da bir parçasını tasfiye edebilecektir; bu tasfiyenin şartlarını ilgili Devletle Borç Meclisi aralarında anlaşarak saptayacaklardır.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin bu tasfiyeyi istemeğe hakkı olmayacaktır.

X

Türk Hükümeti, Trablusgarp yedek fonunu 1 Kasım 1914 tarihindeki durumuyla yeniden kuracaktır.

XI

Muharrem Kararnamesi* ile, buna ekli 14 Eylül 1903, 24 Mayıs-4 Haziran 1911 tarihli kararnamelerin ve 1 Kasım 1914 tarihinden önce yapılmış borçlanmalara ilişkin kararnameleri – Ek I de sayılanları da kapsamak üzere – geçerli oldukları doğrulanır.

Türk Hükümeti, kendisiyle ilgili olduğu ölçüde, Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 258 nci maddesi hükümleriyle, bunun, Avusturya ve Macaristan'la yapılmış Barış Andlaşmalarında karşılığı olan hükümleri uygulamağı yükümlenir; bu hükümler uyarınca, sözü geçen Devletler, Türkiye'de malî ya da ekonomik yönetim ve denetim komisyonlarında ya da örgütlerinde kendilerini temsil ettirmekten ya da bunlara katılmaktan vazgeçmiş bulunmaktadırlar.

* Bakınız s. 9, not. (S.L.M.)

AÇIKLAYICI NOT

5, 6 ve 7 sayılı sütunlardaki rakamlar altın para Türk Lirası olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de savaştan önce altın para kullanılırken, şimdi kâğıt para kullanılmaktadır. Şimdiki kambio değerine göre, kâğıt para Türk Lirası, borçlanma [istikraz] tahvillerinin çıkarıldığı faiz ve amortismanların borçlanma sözleşmeleri hükümleri uyarınca ödenmeleri gereken para bakımından, savaştan önceki altın para Türk Lirasının değerine eş olmaktan uzaktır (Ekli bulunan, Eylül 1923 Kararnamesinin 1 nci Maddesine ve borçlanma sözleşmelerinin çeşitli hükümlerine bakınız).

Bu sütunlarda kullanılan altın para Türk Lirası terimi, kuponlar ve amortisman fonları karşılıklarının altın para ile olacağı anlamına değil, fakat Türk Lirası olarak gösterilen rakamların, tahvil sahiplerinin hakları olan para ile ödemesini sağlama olanağını veren bir kambio değeri üzerinden hesap edilmeleri gerekeceği ve hesapların, borçlanma tahvili sahibinin ödenmesini isteyebileceği bir ya da daha çok para çeşitlerinin altın para ile başabaş sayılmış olduğu anlamına gelmektedir.

E

5 Kasım 1914 tarihinden önceki

BORÇLANMA 1	Sözleşmesinin tarihi 2	Faiz 3	Amortisman FONLARI — Altın Türk Lirası 4
	BİRİNCİ BÖLÜM. – Savaş öncesi Osmanlı		
Birleştirilmiş borçlar	14/9/1903-8/21/6/1906	4	0,464
İkramiyeli Türk Tahvilleri	5/1/1870	–	–
Osmaniye	18/30/4/1890	4	1.
Tömbeki	26/4-8/5/1893	4	1.
40.000.000 Frank, Doğu Demiryolları	1-13/5/1894	4	0,35
% 5 1896	29/2-12/3/1896	5	0,50
Gümrük 1902			
% 4 1903 Balık avcılığı	3/10/1888-21/2-6/3/1903	4	0,50
Bağdat, Tertip I	20/2-5/3/1903	4	0,087538
% 4 1904	4-17/9/1903	4	0,50
% 4 1901-1905	21/11-4/12/1901-6/11/1903 25/4-8/5/1905	4	0,50
Techizat-ı Askeriye	4-17/4/1905	4	0,50
Bağdat, Tertip II	20/5-2/6/1908	4	0,087538
Bağdat, Tertip III	20/5-2/6/1908	4	0,50
% 4 1908	6-19/9/1908	4	0,50
% 4 1909	30/9-13/10/1909	4	1.
Soma - Bandırma	20/11-3/12/1910	4	0,16715
Hudeyde - San'a	24/2-9/3/1911	4	0,93738
Gümrük 1911	27/10-9/11/1910	4	1.
Konya ovasını sulama	5-18/11/1913	–	–
Doklar, tersaneler ve denizcilikle ilgili yapılar	19-2/12/1913	5,50	1,50
% 5 1914	13-26/4/1914	5	0,50
Tütün Tekeli Avansı	4/8/1913	–	–
Hazine Tahvilleri % 5 1911 Savaş gemileri satın alış	13/7/1911	5	Değişik; ortalama 20,00
Hazine Tahvilleri, Osmanlı Bankası, 1912	8-21/11/1912	6	33,333
Hazine Tahvilleri, Périer ve Ort. 1913	19-1/2/1913	5	20
TOPLAM	....	...	....
	İKİNCİ BÖLÜM. – Osmanlı Hükümetince güvence		
İstanbul, Belediye borçlanması, 1909	3-16/11/1909	5	0,50
İstanbul, Belediye borçlanması, 1913	1913	5	0,50
Bağdat, Belediye borçlanması, 1912	1912	6	14,285

K

Osmanlı Devlet Borcu

İlk nominal SERMAYE — Altın Türk Lirası 5	5 Kasım 1914 de var olan SERMAYE — Altın Türk Lirası 6	Ödenmesi gereken YILLIK TAKSİTLER (Komisyonlarla) — Altın Türk Lirası 7	Amortisman Dönemi 8	ÇIKARAN BANKA 9
Devlet borcu. (5 Kasım 1914)				
42.275.772	36.799.840	1.887.375	–	
15.632.548	10.666.975	270.000	–	
4.999.500	3.952.400	249.975	1931	Osmanlı Bankası
1.000.000	664.510	50.250	1954	Osmanlı Bankası
1.760.000	1.567.192	76.751	1957	Deutsche Bank ve grubu; Banque Int. ve 2 Fransız Bankasıyla birlikte
3.272.720	2.814.020	180.450	1946	Osmanlı Bankası
8.600.020	7.293.234	387.976	1958	Osmanlı Bankası
2.640.000	2.439.223	119.097	1958	Deutsche Bank
2.376.000	2.342.252	97.120	2001	Deutsche Bank
2.750.000	2.594.064	124.059	1960	Osmanlı Bankası
3.306.644	4.976.422	239.397	1961	Osmanlı Bankası
2.640.000	2.441.340	119.097	1961	Deutsche Bank
4.752.000	4.718.120	200.500	2006	Deutsche Bank
5.236.000	5.221.500	220.550	2010	Deutsche Bank
4.711.124	4.538.908	212.000	1965	Osmanlı Bankası
7.000.004	6.550.698	350.864	1950	Osmanlı Bankası
1.712.304	1.700.664	71.532	1992	Osmanlı Bankası
1.000.010	1.000.010	40.988	2006	Banque Française
7.040.000	6.699.880	352.440	1952	Deutsche Bank ve grubu
818.970	818.970	50.006	1932	
1.485.000	1.485.000	88.550	1943	
22.000.000	22.000.000	1.213.055	(1962)	Osmanlı Bankası
1.700.000	890.039	110.000	–	
1.779.569	931.040	186.208	1916	Türkiye Millî Bankası
3.000.000	1.	1.000.003	1915	Osmanlı Bankası
4.400.000	3.300.000	1.	1918	Périer ve ortakları
59.888.213	139.100.150	8.998.213		
altına alınan borçlanmalar (5 Kasım 1914)				
1.100.000	1.073.490	60.651	1958	Osmanlı Bankası
1.100.000	1.094.500	60.500	1958	Türkiye Millî Bankası
33.000	36.070	6.000	–	Türkiye Millî Bankası

MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONU RAPORUNA
EK 2

ASKERÎ İŞGAL GİDERLERİNİN VE SAVAŞ ZARARLARININ ÖDENMESİNE İLİŞKİN MADDELER

6 Ocak 1923

Madde I

Bağıtlı Yüksek Taraflar, – önceleri, Türkiye'de Müttefik uyruklarını ilgilendirmekle birlikte, sonradan bir Hükümetin bir başka Hükümet yararına olarak doğrudan doğruya ya da dolaylı bir ödemede bulunmasını gerektirebilecek istemleri de kapsamak üzere – 1 Ağustos 1914 ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişi arasında meydana gelen olaylara ilişkin olarak birbirlerine karşı öne sürecekleri parasal istemleri kesin olarak çözümlemek üzere aşağıdaki hükümleri kabul ederler.

Madde II

Türkiye, 30 Ekim 1918 tarihinden işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşuna değin, İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal kuvvetlerinin giderlerini ödemek üzere, 30 milyon altın Türk Lirası vermeyi yükümlenir.

Almanya ile yapılan Andlaşmanın 259 ncu maddesinin 1 nci fıkrasıyla, Avusturya ile yapılan Andlaşmanın 210 ncu maddesinin 1 nci fıkrası uyarınca, Almanya ve Avusturya'ya geçirilmiş [transfer edilmiş] olan paralar, işgal giderlerinin ödenmesinde kullanılacaktır. Bunların tutarı bir önceki fıkrada belirtilen paradan düşülecektir.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, bu paralarla güvence [teminat] altına alınmış ödemelerde bulunma yükümünden kurtulmuştur.

Madde III

Türkiye, Yunanistan dışında, Müttefik Devletler uyruklarının, 1 Ağustos 1914 tarihiyle işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki süre boyunca, 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı olan topraklarda, ... nci maddelerde (Ekonomik hükümler) öngörülen tedbirleri de kapsamak üzere, savaş eylemleri ya da Türk Hükümetinin her türlü eylem ya da savsaklamaları sonucu olarak, kişileri ve malları bakımından uğramış oldukları kayıp ve zararları için zarar-giderim [tazminat] ödemeyi yükümlenir.

Bu maddenin uygulanması bakımından, "Müttefik Devletler uyruğu" terimi, işbu Andlaşmanın X ncu maddesinde tanımlanmıştır (Ekonomik hükümler).

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak bir yıllık bir süre içinde, söz konusu uyruklar, dilekçelerini – bunları destekleyen belgelerle birlikte – ortak bir anlaşma ile atanmış, tarafsız bir Başkanla, bir Türk hakeminden ve ilgili Müttefik Devletçe atanmış bir hakemden kurulu, bir hakemlik karma mahkemesine sunacaklardır. Anlaşmazlık çıkarsa, tarafsız Başkan, La Haye Milletlerarası Divanınca atanacaktır.

Mahkeme, bu dilekçelerin kabul edilip edilemeyeceğine karar verecek, gerekirse, istemde bulunan kişinin hakkı olan onarımların ya da zarar-giderimin tutarını altın para Türk Lirası olarak saptayacaktır.

Bununla birlikte, Türkiye, 30 Ekim 1918 den bu yana, Yunan orduları ya da yönetimlerince işgal olunan Osmanlı topraklarında, bu ordulara ya da yönetimlere yüklenebilecek savaş eylemleri, olağanüstü savaş tedbirleri, dilediği gibi kullanma işlemleri yüzünden doğmuş zararları onarmakla yükümlü tutulmayacaktır

Bunun sonucu olarak, Türk Hükümeti, Müttefik uyruklarından birinin istemiş olacağı onarımların ya da zarar-giderimlerin Yunan Hükümetine düştüğünü öne sürerse, dilekçenin bildirilmesinden başlayarak üç ay içinde, durumdan, karma hakemlik mahkemesinin haberli kılınması gerekecektir. Dilekçe, hemen, Yunan ya da Türk Hükümetlerinden her birinin sorumluluğunu, ya da her ikisinin ortak sorumluluğunu saptamak üzere, tarafsız bir başkan ile birer Yunan ve Türk hakemden oluşan, bir Yunan-Türk karma mahkemesine sunulacaktır.

Yunan-Türk karma mahkemesi, dilekçenin konusu olan onarımların ve zararların tümünden ya da bir parçasından Türk Hükümetinin sorumlu olduğuna karar verirse, dilekçe; işbu maddenin 2 nci fıkrasında öngörülen Hakemlik Mahkemesine geri gönderilecektir.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, işbu maddede öngörülen her iki mahkemenin kararlarını kesin ve bir üst mahkemeye başvurulmaz nitelikte saymayı ve mahkeme kararları kendilerine bildirilince, bunların, hiç bir onama (*exequatur*) işlemi gerekmeksizin, kendi ülkelerinde uygulanmasını sağlamağı yükümlenirler.

Madde IV

Yunanistan ile Türkiye, askerî giderlere ve kendi uyruklarına verilmiş zararlara ilişkin her türlü ödemede bulunmaktan, karşılıklı olarak, vazgeçerler.

Madde V

İstanbul'da, "Tasfiye Komisyonu" (*Commission de Liquidation*) adıyla bir komisyon kurulacaktır.

Komisyon dört üyeden oluşacaktır; Fransız, İngiliz, İtalyan ve Türk Hükümetleri birer üye atayacaklardır.

Tasfiye Komisyonu, Türkiye'nin .... nci maddelerde öngörülen yükümleri tamamiyle yerine getirilir getirilmez hemen dağıtılacaktır.

Komisyonun çalışma şartları [usulü], bağlı ekte düzenlenmiştir.

Madde VI

Türkiye, ... nci madde uyarınca kendisine düşen borçları, "Tasfiye Bonoları" (*Bons de Liquidation*) adı verilecek ve altın para Türk lirası üzerinden düzenlenecek bonoları Tasfiye Komisyonuna sunarak yerine getirecektir.

Tasfiye Bonoları yıllık % 5 faizli olacak ve Türk Hükümeti, bundan başka, yılda % 1 amortisman da ödeyecektir. Bu Bonoların faizlerini ve amortismanlarını karşılamak üzere, Türk Hükümeti, Tasfiye Komisyonuna, her biri, sürümde bulunan bonoların genel toplamının % 6 sı tutarında, yıllık 37 taksit ödeyecektir.

Türk Hükümetince Tasfiye Komisyonuna teslim olunan bonolar, bu Komisyonca ilgili Müttefik Hükümetlere verilecektir. Türk Hükümeti, bonoların nominal değerine eşit bir borçdan sorumlu olmaktan kurtulmuş olacaktır.

Komisyon, uygun gördüğü her zaman ve alacaklı olanların da başvurmaları üzerine, bunlara verilecek bonoları kendi hesaplarına olarak, satışa çıkarabilecektir.

Sürümde [tedavülde] bulunan Bonoların hepsini ya da bunlardan bir kısmını, Tasfiye Komisyonuna altı ay önceden bildirerek, satış değerleri üzerinden (*au pair; at par*) ödeyerek satın almaya, Türk Hükümetinin her vakit hakkı olacaktır (satın alınacak bonolar adçekme ile seçilecektir). Türk Hükümeti, bonoları ellerinde bulunduranların [hamillerin] adına yazılı Tasfiye Bonolarını, bonoları ellerinde bulunduranlar [hamiller] ile Hükümet arasında kabul edilebilecek şartlar içinde satın almak hakkına da malik olacaktır. Bu biçimde satın alınan bonolar, [artık] geçersiz sayılmak için, Tasfiye Komisyonuna teslim edilmek gerekecektir.

Tasfiye Bonolarına, Türkiye'de yürürlükte bulunan ya da yürürlüğe konulacak olan hiç bir resim ya da vergi uygulanmayacaktır.

Madde VII

Türk Hükümeti, kendisine yükletilen yıllık taksitlerin ödenmesini güvenceye bağlamak için, yeterli sağlancaları [karşılıkları, rehinleri], geri almamak üzere, ayıracaktır. Sağlanca olarak gösterilen gelirlerin Tasfiye Komisyonunca kabul edilmesi ve bu gelirlerin ayrılmasından önceki iki yılda sağlancaya bağlanacak taksitler tutarından ortalama % 15 den çok gelir getirmiş olmaları gerekir.

Bu gelirler Osmanlı Devlet Borcu Meclisince yönetilecektir.

Sağlanca olarak ayrılmış gelirler, her halde, verilmiş bulunan ya da verilecek ayrıcalıklardan [imtiyazlardan] elde edilen geliri de kapsayacaktır.

Türk Hükümeti, işbu maddenin 1 nci paragrafında öngörülen sağlancaların ve gelirlerin tutarı yetersiz kalırsa, bu iş için yeni gelirler ayırarak açığı kapatmayı yükümlenir.

Türk Hükümeti, Türk* uyruklarına ya da herhangi bir kimseye yeniden vereceği ayrıcalıklarla [imtiyazlarla], süresini uzatacağı ayrıcalıklara ilişkin her türlü sözleşmeler (*contrats*) konusunda, bunların resmen yayınlanmasından önce, Tasfiye Komisyonunun görüşünü alacaktır.

Tasfiye Komisyonuna, görevini, durumu iyice bilerek yerine getirmesi

* Fransızca metinde "ressortissants ottomans", İngilizce çevirisinde "Turkish subjects" denilmektedir. (S.L.M.)

olanağını sağlamak üzere, Türk Hükümeti bu Komisyona ya da Komisyonun temsilcisine, ilgili Devlet dairelerinde işlerini yürütebilmesi için gerekli bütün kolaylıkları gösterecektir.

EK

1. Tasfiye Komiyonu çalışma kurallarını ve usulünü kendisi düzenleyecektir. Üyelerden biri, bulunamayacağı toplantılar için, kendi adına bir yedek üye atayabilecektir.

Komisyona, sıra ile, Fransa, İngiltere, İtalya ve Türkiye Temsilcileri başkanlık edecektir; her birinin başkanlık süresi ikişer yıl olacaktır.

2. Kararlar oyçokluğu ile alınacaktır. Çekimser oy vermek, tartışılan konuya ilişkin olarak olumsuz oy kullanma anlamına gelecektir.

3. Komisyon, çalışmaları için gerekli göreceği ajanları ve görevlileri atayacaktır.

4. Komisyonun, Türkiye'ce karşılanacak ücret ve giderleri, Komisyona verilmesi gereken gelirlerden ödenecektir. Komisyon üyelerinin ödenekleri uygun ölçüde saptanacak ve Komisyonda temsil edilen üç Hükümet aralarında anlaşarak, bu ödenekleri, ara sıra yeniden gözden geçireceklerdir.

5. Komisyon üyelerinden hiç biri, görevlerine ilişkin olarak yaptıklarından ya da yapmadıklarından, kendisini atamış Devletten başkasına karşı sorumlu olmayacaktır. Hiçbir Hükümet başka hiçbir Hükümet adına sorumluluk alamaz.

6. Komisyon üyeleri, dost Devletlerin usulüne uygun olarak atanmış diplomasi memurlarına tanınan bütün haklardan ve ayrıcalıklardan yararlanacaklardır.

MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONU RAPORUNA
EK 3

MALÎ HÜKÜMLER – ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

8 Ocak 1923

I

Kendilerine Türkiye'den bir toprak parçası ayrılmış bulunan Devletler, bu toprak parçasında bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu ya da Hazine-i Hassa (*Liste Civile*) adına kütüğe geçirilmiş her türlü taşınır ve taşınmaz malları, herhangi bir karşılık ödemeksizin edinmiş olacaklardır.

II

1 Ağustor 1914 ile 30 Ekim 1918 tarihleri arasında, bu dönemde Türk Hükümetince girişilmiş iç borçlanmaları da kapsamak üzere, borçların güvencesi olarak, Türkiye'nin gelirlerine konmuş ipoteklere son verilmiştir.

III

Türkiye, Almanya ile Versailles'da 28 Haziran 1919 tarihinde yapılmış Barış Andlaşmasının 261 nci maddesi ve Avusturya ile 10 Eylül 1919 da, Bulgaristan ile 27 Kasım 1919 da ve Macaristan ile 4 Haziran 1920 de yapılmış Barış Andlaşmalarının bu konuyla ilgili maddeleri uyarınca, Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan'ın, Türkiye'den olan bütün alacaklarının [Müttefik Devletlere] geçirilmesini kabul eder.

IV

Türk Hükümeti, Müttefik Devletlerle görüş birliği içinde, savaştan sonra Almanya'dan Türkiye'ye gönderilecek malların tutarına karşılık olarak, Alman Hükmetince sürüme çıkartılmış kâğıt paraları belli bir kambio değeri üzerinden kabul edeceği konusunda girmiş olduğu yükümlerden Alman Hükümetini kurtulmuş saydığını bildirir.

V

Türk sivil ya da askerî emeklilik maaşından yararlananlardan, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den başka bir Devletin uyrukluğuna geçmiş bulunanlar, emeklilik

maaşlarına ilişkin olarak, Türk Hükümetine karşı herhangi bir istemde bulunmayacaklardır.

İlgililerce yapılan ödemelerle meydana gelen fonların bölüştürülmesi şartları, Türkiye ile emeklilik maaşına hak sahiplerinin uyruğu olacakları Devletler arasında yapılacak anlaşmalarla saptanacaktır.

VI

Türk Hükümeti, bir yandan, Osmanlı Hükümeti ile, öte yandan da, Osmanlı Devlet Borcu [Yönetim] Meclisi, Müttefik Devletlerin uyrukları ve bu gibi uyrukların üstün çıkarları bulunan Osmanlı ortaklıkları [şirketleri] arasında, Osmanlı Hükümetine verilen öndelikler [avanslar] ve bu Hükümetle kararlaştırılmış gelirlerin bölüştürülmesi ve Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi konusunda, 1 Kasım 1922 tarihinden önce yapılmış bütün sözleşmelerin ve düzenlemelerin geçerli olduğunu ve bunların gereklerinin yerine getirilmesini sağlayacağını yeniden bildirir*.

* Fransızca metinde, bu maddede, kelime atlamaları olmuştur. Çeviride, maddenin İngilizce metni de göz önünde tutulmuştur. (S.L.M.)

EK C

YUNAN TEMSİLCİ HEYETİNİN OSMANLI DEVLET BORCUNUN BÖLÜŞTÜRÜLMESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

I

Kendilerine toprak katmış Devletlerin, bu katılmış toprakların [daha önce] ülkesinin bir parçası olduğu Devletin malî yükümlerini [borçlarını] paylaşması ilkesi herkesçe kabul edilmiş değildir; tam tersine, Dünya Savaşından önceki son elli yıl içinde, bu ilkenin, uluslar arasında uygulanmamış olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Yunanistan, çok büyük zorluklar içinde bulunan malî durumuna rağmen (bu güç durum, özellikle, Yunan drahmisinin savaş öncesi değerinin aşağı yukarı yirmide birine düşmüş olmasından ve bu düşüşün durmadan sürüp gitmesinden de bellidir), Osmanlı İmparatorluğu'nun Devlet borçlarından bir bölümünü üzerine almayı, ilke olarak, reddetmemekte olduğunu bildirmiş bulunmaktadır; ancak, Yunanistan, katılma ölçüsünün adalet ve hakgözetirlik ilkeleri uyarınca saptanmasını da istemektedir.

Balkan Savaşları ve Dünya Savaşı sonucunda, Yunanistan'a katılan topraklardan elde edilen gelirlerin, Hazinece bu topraklara yapılması gerekli harcamaları karşılamaktan pek uzak kaldığı, Türk resmî yayınlarından anlaşılmaktadır; gelir-gider karşılaştırması, Osmanlı bütçesinde hep büyük bir açık olarak ortaya çıkmaktadır. Çok geniş bir hinterlanddan ayrıldıktan sonra, bu toprakların, dünya ekonomik bunalımı, özellikle Yunanistan'ın geçirmekte olduğu bunalım içinde, durumlarının düzeldiğini görebilmeleri de umut edilemez. Böyle olunca, Yunanistan'ın, Osmanlı borçlarından kendisine düşecek payın saptanması konusunda, gereği gibi gözetilmiş olması, adalete ve hakgözetirliğe uygun düşmektedir.

II

Bununla birlikte, Konferansa Çağıran Devletlerce, Maliye Alt-komisyonuna sunulan teklifler, aşağıdaki konulara yönelmiş bulunmaktadır:

1. 12.364.000 Türk liralık Bağdat, 1.712.304 Türk Liralık Soma-Bandırma ve 1.000.010 Türk Liralık Hudeyde (*Hodeida*) - San'a (*Sanna*) demiryolları gibi, Asyanın iç bölgelerinde birtakım demiryollarının yapılması için, Türkiye'nin girişmiş olduğu borçlara, Yunanistan'ın katılmasını sağlamak;

2. Buna karşılık, 1912 yılına kadar Osmanlı Bütçesine yükletilen ve bu tarihten

sonra, üzerinde bulunduğu toprağın Yunanistan'a katılması yüzünden tümüyle Yunan Hükümetine yükletilmiş olan, "Selânik-İstanbul Bağlantısı" demiryolunun işletilebilmesi için tanınan kilometre güvencesini, ardıl [halef] Devletlerce paylaşılacak borç çizelgesinden çıkartmak.

Yunan Temsilci Heyeti, "Selânik-İstanbul Bağlantısı" demiryoluna tanınmış kilometre güvencesini tümüyle Yunan Hükümetine yükletmekle birlikte, aynı zamanda, ön Asya'nın iç bölgelerinde yapılacak demiryolları için girişilmiş borçların ödenmesine Yunanistan'ı da katılmağa çağırmanın adalete aykırı düşeceği kanısındadır. Yunan Temsilci Heyeti, Alt-komisyona sözlü olarak açıkladığı görüşünde – başka bir deyimle, aşağıdaki iki yoldan birinin seçilmesi gerekeceğinde – direnmektedir:

1. Bölüştürülecek Osmanlı Devlet Borcu genel çizelgesine, Osmanlı Bütçesine yükletilen demiryollarına ilişkin bütün borçları, böyle olunca da, bu Hükümetçe, "Selânik-İstanbul Bağlantısı" demiryolu için ödenen kilometre güvencesini de yazmak. Bu durumda, Yunanistan 235.000 Türk Lirası tutan bu demiryolunun kilometre güvencesini zaten tümüyle ödemekte olduğundan (aşağıda, parag. III), Yunanistan'ın katılma payı da önemli ölçüde indirilmek gerekecektir. Ya da:

2. İster Türk kalmış olsun, ister bu andlaşma uyarınca öteki Devletlere katılmış bulunsun, Yunanistan'a katılmayan topraklarda demiryollarının yapımından ya da benzer işlerden doğan bütün borçların bölüştürme çizelgesinden çıkartılması.

Konferansa Çağıran Devletlerin Temsilcileri, Yunan Temsilci Heyetinin kanıtlarının sağlam temellere dayandığını kabul etmişler ve demiryolları borçlanmalarına ilişkin madde tasarısıyla, 8 Aralıkta, aşağıdaki teklifte bulunmuşlardır:

"Osmanlı Hükümetince, 1 Kasım 1914 tarihinde işletilmekte bulunan demiryollarının yapımı için, bu tarihten önce doğrudan doğruya yapılmış ve her ne biçimde olursa olsun, bu demiryollarının işletilmesinden elde edilecek gelirler karşılık gösterilerek güvence altına konulmuş olan borçlanmaların yıllık taksitleri, ... tarihinden başlayarak, işbu andlaşma uyarınca, bu demiryolları hangi Devletlerin ülkesinde bulunursa, o Devletlere yükletilecektir."

Bu madde uyarınca, Bağdat, Soma-Bandırma ve Hudeyde-San'a demiryollarına ilişkin borç senetlerinin, bölüştürülecek borçlar çizelgesinden çıkartılması gerekmekteydi. Oysa, Konferansa Çağıran Devletlerin Temsilci Heyetleri, Alt-komisyonun 5 Ocak 1923 günlü oturumunda, kendi tekliflerinden caymışlardır.

III

Yunan Temsilci Heyeti, sorunu incelemeğe girişmeden önce, aşağıdaki olayları hatırlatmağı yararlı saymaktadır:

"Selânik-İstanbul Bağlantısı" Demiryolları Osmanlı Ortaklığı [Şirketi], Osmanlı Hükümeti ile, bu demiryolunun yapımına ilişkin anlaşmayı 1893 de yapmıştır. Ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmesinin 31 nci maddesi uyarınca, Osmanlı Hükümeti ayrıcalık sahiplerine (*concesionnaires*) yapılan ve işletilen her kilometre başına gayri safî (*brut*) olarak yılda 15.000 Frank gelir sağlamayı yükümlenmiştir. Bu yükümü yerine getirmek üzere, Türk Hükümeti, ayrıcalık sahiplerine her yıl aşağı yukarı

ortalama 200.000 Türk Lirası ödemekteydi. Gerçekten, bu ortalama tutarı hesaplamak için, son beş yıllık verileri alarak, bunlardan en çok ve enaz rakamları çıkarmak biçiminde pek bilinen yöntem uygulandığı zaman, şu sonuçlar elde edilmektedir:

Yıl 1906,	Osmanlı	Hükümetinin	Ödediği	239.800 Türk Lirası
— 1907,	——	——	——	242.506 — ——
— 1907,	——	——	——	221.986 — ——
— 1907,	——	——	——	209.385 — ——
— 1907,	——	——	——	158.323 — ——

Bu rakamların yıllık ortalaması 235.000 Türk Lirası tutmaktadır.

(1911 yılında ödenmiş olan parayı bilmemekteyiz. 1912 yılı ise, Balkan Savaşları yüzünden, ölçüt olarak kullanılamaz).

Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıllık bir borcu olan 235.000 Türk Lirasını, Yunanistan, tümüyle üzerine alarak, Osmanlı Hazinesini, bu borcu ödemekten kurtarmıştır.

IV

Yunan teklifine karşı çıkılarak, özel bir ortaklığın [şirketin] borçlarının bölüştürülmesinin söz konusu olmadığı, yalnız Osmanlı Devlet borcunun bölüştürüleceği söylenmiştir. Her şeyden önce, bu konuda, sözü geçen demiryolunu yapmış olan ortaklığın girişmiş bulunduğu borçlardan kesin olarak söz edilmediğini belirtmek gerekir. Söz konusu olan, bu demiryoluna ilişkin olarak, Osmanlı Devletine düşen borçlardır. Öte yandan, bir Devletin kamu borcu, özel borçlar gibi, alacakları ve borçları gösteren bir bilânço ile ortaya konulamaz; Devletin kamu borcu, Devlet bütçesinde yıllık ödemeler biçiminde görünür. Böyle olunca, Balkan Savaşlarından önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütçesinden, "Selânik-İstanbul Bağlantısı" demiryolu için yıllık aşağı yukarı 235.000 Türk Lirası ödenmekte idi. Türkiye üzerinden bu borç kaldırılmış ve bu borcu Yunanistan üstlenmişti. Yunanistan'ın, ilgili ortaklıkla anlaşarak, bu demiryoluna ilişkin borcu kesin olarak ödemiş bulunması, sorunun hukuksal ve ekonomik biçimini hiç bir bakımdan değiştirmemektedir; Yunanistan'ın, Osmanlı İmparatorluğu bütçesine yük olan ve Balkan Savaşlarından önceki bir borcu ödemiş olduğu, gene, bir gerçek olarak kalmaktadır. Böyle olunca, Yunanistan'ın, bu borcun da, bölüştürülecek borçlar çizelgesine yazılmasını istemeye hakkı vardır. Kaldı ki, Bağdat borçlanması da, Bağdat Demiryoluna ilişkin kilometre güvencesinin büyük bir bölümünü satın almak amacıyla yapılmıştır.

Bundan başka, Bağdat Demiryolu borçlanması gibi, Türk Hükümetince yapılmış başka borçlanmaların da, özel amaçlarda kullanılmak üzere yapılmış olması ve her borçlanmanın nerede ve ne biçimde kullanıldığını saptamak güç olacağına göre, hepsinin – üstelik hangi özel amaçla kullanıldıkları saptanmış olanların bile – bölüşülecek borç çizelgesine konulmasının ve ardıl [halef] Devletlere yükletilmesinin daha kolay ve uygun olduğu, karşı görüş olarak öne sürülmüştür.

Bu, tıpkı, çeşitli on nesnenin bir kimseye ait olup olmadığını karara bağlama durumunda olan bir yargıcın, bu nesneler arasından yedisine ilişkin yeterli kanıt olmaması yüzünden, ilgili kimseye, üzerinde hakları olduğu karşı konmaz biçimde ispatlanmış öteki üç nesnenin de o kimsenin olduğu yönünde bir karar vermekten kaçınmasına benzer.

V

Arnavut Temsilci Heyeti, ardıl [halef] Devletlerin, kendilerine katılan topraklar üzerinde bulunmayan demiryollarının yapımında kullanılmış olan İmparatorluk Borçlarıyla yükümlü olmamaları gerektiğini savunmuştur. Yunan Temsilci Heyeti, önce Türk Bütçesinin, demiryollarına ilişkin bütün borçlarının çizelgeye yazılmasını düşünmüşse de, tek bir yöntem üzerinde direnmemiş ve Arnavutluk'un savunduğu teze katılmaya hazır olduğunu bildirmiştir; kaldı ki, Arnavut tezi, bu konuda en yetkili hukukçuların yakın zamanlarda savundukları görüşe uygundur (JÈZE, *Le partage des dettes publiques en cas de démembrement*, etc., s. 21: "mülk, *demiryolları*, v.b. kurmak için yapılmış borç, kendisine toprak katan Devlete, bu toprağın alacaklarını üzerine aldığı ölçüde geçer – *res transit cum suo onere*").

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Konferansa Çağıran Devletler Temsilcilerince öngörülen çözüm yolu, adalete ve hakgözetirliğe uygun düşmemektedir; böyle olduğu için de, Yunan Temsilci Heyetince kabul edilemez. Gerçekten, bu çözüm yolu, zaten borca batmış olan Yunanistan Krallığının maliyesini, aşırı ölçüde yükümlere boğmak olur; bu da, adalete tüm aykırı düşer. Yunanistan, kendi alacaklılarının zaten sallantıda olan durumlarını büsbütün tehlikeye atacak, haksız nitelikte her türlü yükümlere karşı çıkmak zorundadır. Kendi çıkarlarını olduğu gibi, alacaklılarının çıkarlarını da savunmak Yunanistan için ödevdir.

Bununla birlikte, Yunan Temsilci Heyeti, bu sorunu, Barış Andlaşmasının imzalanması için bir engel yapmak istememektedir. Yunan Temsilci Heyeti, bu yüzden:

1. Burada açıklanmış olan anlaşmazlık, Yunanistan'ı ilgilendirdiği ölçüde, yürütülmekte olan görüşmelerin sona erdirmesi gereken Dünya Savaşının sonucu olarak sorunlardan biri olmadığını; bu anlaşmazlığın, Balkan Savaşlarının sonuçlarına ilişkin olduğu ve bunlar konusunda da özel andlaşmalar yapılmış bulunduğunu;

2. Türkiye'nin ardıl [halef] Devletlerin ve – borç senetlerini elinde bulunduranların çıkarlarını da aynı zamanda savunmakla yükümlü olan – Çağıran Devletlerin çıkarlarının çatıştığı malî bir anlaşmazlığın söz konusu olduğunu;

3. Aynı dâvada, hem yargıç hem de taraf sayılabilecek olan Büyük Devletlerce, bu konuda alınacak her kararın, Yunan kamu oyunca hiç de hoş karşılanmayacağını;

göz önünde tutarak, kendi görüşünün kabul edilmemesi olasılığına karşı, bu anlaşmazlığı, bütün bağıtlı Devletlerin de uygun bulmasıyla, Milletlerarası Daimî Adalet Divanı'na götürme teklifinde bulunmanın haklı ve yararlı olacağını düşünmektedir.

Lausanne, 10 Ocak 1923

POST-SCRİPTUM

Yunan Temsilci Heyeti, Birinci Alt-komisyonun Başkanınca Üçüncü Komisyona gönderilen raporu az önce almış bulunmaktadır.

Bu raporda, Yunan Temsilci Heyetinin, "Selânik-İstanbul Bağlantısı" Ortaklığı gibi, birtakım demiryolları ortaklıklarının borçlanmalarının, bölüştürülecek borçlar çizelgesine konulmasını istemiş olduğu belirtilmektedir.

Bu durumda, Yunan Temsilci Heyeti, demiryolu ortaklıklarının borçlanmalarının bölüştürmeye katılmasını kesin olarak istemediğini belirtmek zorundadır; Yunan Temsilci Heyeti, yalnız, Osmanlı Hükümetinin demiryolu ortaklıklarına ödemeyi yükümlenmiş olduğu kilometre güvencesinin çizelgede yazılı yıllık taksitler arasına (gerçekte bölüştürülecek olan, anaparalar değil, bu yıllık taksitlerdir) konulmasını istemektedir.

Bu istek, Türkiye'nin kilometre güvencesini ödeme zorunluluğu ile, Osmanlı İmparatorluğu'nun yapmış olduğu bir borçlanmanın yıllık taksitleri arasında hiç bir fark bulunmamasına dayanmaktadır. Kilometre güvencesi ve yıllık taksitin her ikisi de, aynı nitelikte, borç senetlerini ellerinde bulunduranların çıkarlarını karşılamaya yönelmiştir. Türk Hükümetinin, bonoları ellerinde bulunduranlara olan yükümü, her iki durumda da aynıdır; yalnız şu fark vardır: Bu yüküm, birinci durumda kilometre güvencesi, ikinci durumda ise yıllık taksit biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bir demiryolunun işletilebilmesi için, kilometre güvencesi ile yıllık taksit, ayırım yapılmadan, üstelik birlikte, kullanılabilir. Bağdat Demiryolunda durum böyledir. Bağdat Demiryoluna ilişkin Sözleşmenin 35 nci maddesi uyarınca, Türk Hükümeti, işletilen her kilometre başına yılda 15.500 Franklık güvence [teminat] ödemekle yükümlüdür. Bu güvencenin bir bölümü başka bir deyimle 11.000 Frangı, anapara [sermayeye] çevrilmiş ve yıllık taksit biçimine sokulmuştur; öyle ki, Osmanlı Hükümetinin borcu olan 15.500 Frank, tümüyle güvence akçesi [teminat akçesi] biçiminde ödenmek yerine, iki parçaya ayrılıp, 11.00 Franklık bir bölümü yıllık taksit biçiminde, 4.500 Franklık öteki bölümü de kilometre güvencesi biçiminde ödenmiştir. Konferansa Çağıran Devletlerce teklif edilen çizelgeye, bu iki bölümden birincisi konulmuştur; bu ise, yıllık taksite çevrilmiş kilometre güvencesinden başka bir şey değildir.

Not. – Aşağıdaki Ek'de, yukarıdaki açıklamada sözü edilen, Bağdat Demiryolu ayrıcalığı [imtiyazı] Sözleşmesinin 35 nci maddesiyle, "Selânik-İstanbul Bağlantısı" demiryolu ayrıcalığı Sözleşmesinin 31 nci maddesinden parçalar verilmektedir.

YUNAN TEMSİLCİ HEYETİNİN NOTUNA EK

BAĞDAT DEMİRYOLUNUN YAPIMINA VE İŞLETİLMESİNE İLİŞKİN 5 MART 1903 TARİHLİ SÖZLEŞME

MADDE 35.– Osmanlı İmparatorluk Hükümeti, demiryolunun yapılan ve işletilen her kilometresi için, ayrıcalık sahibine (*concessionnaire*), değişmez ve yıllık olmak üzere, 11.000 Franklık bir ödemede bulunmayı güvence altına almayı yükümlenir. Bunun gibi, işletilen her kilometre için, işletme gideri olarak yılda ve kilometre başına 4.500 Franklık güvence de yükümlenir.

Yukarıda belirtilen kilometre başına 11.000 Franklık güvence karşılığında, Osmanlı Hükümeti % 4 faizli ve 0,087.538 amortismanlı ve en geç işbu Sözleşmenin sona erişine kadar amortise edilmesi gerekecek bir borçlanmaya girişecektir.

Bu yüzden, ayrıcalık sahibinin, işletilen her kilometre başına, kilometre güvencesi olarak 269.110.65 Franklık alacağa hakkı olacaktır.

"İSTANBUL - SELÂNİK BAĞLANTISI" DEMİRYOLUNUN YAPIMINA VE İŞLETİLMESİNE İLİŞKİN 8 EKİM 1893 TARİHLİ SÖZLEŞME

MADDE 31.– Osmanlı İmparatorluk Hükümeti, ana demiryolu ile, Dedeağaç ve Selânik üzerine yapacağı demiryolu kollarının yapılan ve işletilen her kilometresi başına ayrıcalık sahibine yılda 15.000 Frank gayri safî (*brut*) gelir sağlamayı güvence altına alır. İşletme gelirlerinin yetmemesi durumunda, yapılan ve işletilmekte olan demiryolunun her kilometresi başına yılda gayri safî (*brut*) 15.000 Franklık gelirin tamamlanması aşağıdaki biçimde yapılacaktır.

(5) SAYILI TUTANAK

27 OCAK 1923 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.00 da, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. CHİLD, Amiral BRİSTOL, GREW (*Amerika Birleşik Devletleri*); Marki CURZON OF KEDLESTON, Sir Horace RUMBOLD (*İngiliz İmparatorluğu*); M. BOMPARD (*Fransa*); MM. VENİSELOS, CACLAMANOS (*Yunanistan*); Marki GARRONİ, MM. MONTAGNA, LAGO (*İtalya*); Baron HAYASHİ, M. OTCHİAİ (*Japonya*); M. DİAMANDY (*Romanya*); M. RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); İSMET PAŞA, RIZA NUR BEY, HASAN BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR (*Belçika*); M. FRASHERİ (*Arnavutluk*).

Oturumda ayrıca hazır bulunanlar:

MM. GİLLESPİE, AMORY (*Amerika Birleşik Devletleri*); Sir EYRE CROWE, Sir A. BLOCK, MM. RYAN, PAYNE, Dr. CLEMOW, FORBES ADAM, LEEPER, WALEY, McCLURE (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, LAPORTE, BARGETON, DES CLOSİÈRES, DE PERCİN, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. MİCHALAKOPOULOS*, General MAZARAKİS, DENDRAMİS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, ARLOTTA, GUARİGLİA, SALEM, SENNİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ, KOSHİDA (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); MÜNİR BEY, MUHTAR BEY, MUSTAFA ŞEREF BEY, ZEKÂİ BEY (*Türkiye*); M. BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*).

Konferansın Genel Sekreteri: M. MASSİGLİ.

Sekreterler: M. LAMMOT BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. SPRİNG RİCE, WİCKS (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); M. GEORGEVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); REŞİD SAFVET BEY (*Türkiye*); M. PATERNOTTE (Belçika).

Tercüman: M. CAMERLYNCK.

M. BOMPARD, İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonunun, Çağıran Devletler Temsilci Heyetleriyle Türk Temsilci Heyeti arasındaki anlaşmaları – ne yazık ki,

* Fransızca ve İngilizce metinlerde böyle yazılmıştır. (S.L.M.)

anlaşmazlıkları da – belirgin kılarak açıklığa kavuşturmak üzere toplanmış olduğunu söyledi.

Sağlık İşleri Alt-komisyonunun Raporu.

Sağlık İşleri Alt-komisyonunun 18 Ocak 1923 tarihli raporu (*Ek A*) Komisyona sunuldu.

M. BOMPARD, Lausanne'dan ayrılmış olduğu için Komisyonun çalışmalarına katılamayan, Alt-komisyon Başkanı M. BARRÈRE'in hazırlamış olduğu aşağıdaki açıklamayı okudu:

"Sayın Dr. Clemow'un raporu, Müttefik uzmanlarla, Türk Temsilci Heyetinden Rıza Nur Bey ve Nihad Reşad Bey arasında beş oturum süren görüşmeleri ayrıntılı olarak ve büyük bir açıklıkla anlatmaktadır.

"Teknik Alt-komisyon, aşağıdaki sorunlar üzerinde bir anlaşmaya varmağa çalışmıştır:

"1. Türk yönetimiyle uyum içinde bir kaç yıl süreyle, Boğazlar'ın ve Türkiye kıyılarının sağlık açısından savunulmasını denetlemek üzere ve savaş yüzünden dağılmış bulunan bir yönetimi yeniden düzenlemek ve savaştan önceki rejimle, Türk yönetiminin bütün sağlık sistemini ele alması arasında kolay bir geçiş dönemini mümkün kılmak amacıyla, uluslararası bir örgütün meydana getirilmesi;

"2. Eski İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi personelinin ne olacağını, emeklilik maaşlarının ve zarar-giderimlerinin [tazminatlarının] düzenli ödenmesini ve Meclis'in yedek fonlarının kullanışını düzenlemek;

"3. Kudüs ve Hicaz Haclarının denetim altında tutulması;

"4. Türkiye'nin, 17 Ocak 1912 tarihli Uluslararası Sağlık Sözleşmesine katılması.

"Bu sorunlar arasında en önemlisi olan birinci nokta dışında, bütün öteki konular üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

"İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinde temsil edilmiş bulunan Devletlerin temsilcilerinden kurulu bir komisyon, bu Meclisin yedek fonlarının nasıl kullanılacağını kesin olarak düzenleyecektir. Bu komisyon, söz konusu Meclisin memurlarının haklarını ve eski rejimden yeni rejime geçişin bütün sorunlarını çözüme bağlayacaktır.

"İlgili Devletlerce, Hac konusuna ilişkin sağlık işleri için bir Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonu kurulacaktır. Bu komisyon, söz konusu ülkelerce alınan çeşitli tedbirleri basitleştirmeğe ve daha etkin kılmağa çalışarak, bu tedbirler arasında uyum kuracaktır.

"Son olarak, 17 Ocak 1912 tarihli Sağlık Sözleşmesinin imzacılarından olan Türkiye, Sözleşmenin temel ilkeleriyle ilgili bulunmayan 54 ncü, 88 nci ve 90 ncı maddelere koyabileceği çekinceler [ihtirazî kayıtlar] dışında, bu diplomatik belgeyi onaylamayı yükümlenmektedir.

"Yazık ki, Türk Temsilci Heyeti, yalnız beş yıllık bir süre için, dört doktordan oluşacak, bir Sağlık Meclisi kurulmasını öngören Müttefikler teklifini kabul etmemiştir; bu Meclisin başkanı Türk uyrukluğunda olacaktı; ayrı uyrukluklardan

olacak üç doktor da, Milletler Cemiyeti Sağlık İşleri Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'nun hazırlayacakları bir çizelgeden Türk Hükümetince seçileceklerdi. Bu Komisyonun görevi, Boğazlar'ın sağlık hizmetinin yönetimi ile sınırlı olacaktı.

"Böylesine akla yatkın olan bir teklif üzerinde anlaşmaya varılacağına inanmak istemekteyim; bu teklif, gerçekten, kamu sağlığını sürekli olarak tehdit eden âfetlerden koruma yolunda, sağlık makamlarının isteyebileceklerinin enazıdır. Bu makamlar, içtenlikle uygulanan uluslararası sözleşmelerde beliren sıkı işbirlikleri sayesindedir ki, Avrupa'yı büyük salgınlara karşı koruyabilmişlerdir. Gerçekte, yüzbinlerce insan hayatının korunması söz konusudur. Önceden göremeyeceğimiz bir anlaşma yokluğu yüzünden, kamu sağlığının tehlikeye düşmesi, acınacak bir sonuç olacaktır."

Sir Horace RUMBOLD, İngiliz Temsilci Heyetinin, M. Barrère'in yaptığı bildiriye katıldığını söyledi. Kamu oyunun, bu sorunun önemini kavraması ve bir Sağlık Komitesi kurulmasına Türk Temsilci Heyetinin karşı çıkmış olduğunu öğrenmesi çok önemlidir. İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi 75 yılı aşkın bir süredir çalışmaktadır ve Akdeniz'e kıyıdaş bütün ülkelere büyük hizmetlerde bulunmuştur. Şimdiki durumda, iki kurum – Milletler Cemiyeti ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu – salgın hastalıkların Rusya'dan Batı'ya doğru yayılmasını önlemek için bütün çabalarını göstermektedirler. Özellikle Polonya* Hükümeti, ülkesini, bulaşıcı hastalıkların salgınına karşı savunmak üzere, bir sağlık kordonu kurmaya çalışmaktadır. Kuramsal yönden, bu sağlık kordonunun, Baltık Denizi'nden Karadeniz'e uzanması zorunludur. Çağıran Devletlerin kurulmasını istedikleri Boğazlar Sağlık Komitesi, Doğu Avrupa'yı yalıtlayacak [tecrit edecek] kordonun bir uzantısı olacaktır. Boğazlar'ın sağlık bakımından savunulmasının Süveyş Kanalı'ndaki kadar tam olması istenilecek bir şeydir. Müttefik Devletler, beş yıl süreli bir Sağlık Komitesi kurulmasını teklif etmekle, verebilecekleri ödünlerin [tâvizlerin] son sınırına varmışlardır. Türk Temsilci Heyeti, bu teklifin, Türkiye'nin egemenliğini ve bağımsızlığını çiğneyebilecek nitelikte olduğunu söyleyerek, bunu kabul etmemektedir. Böyle yaparken de, Türk Hükümeti, Türkiye'de oturan yabancılara uygulanacak rejimin tanımlanması konusunda kullanmış olduğu aynı kanıtları yeniden öne sürmektedir. Öte yandan, Türk Hükümeti, Türk hekimlerinin, Batı Avrupa Devletlerindeki hekimler kadar yetkili olduklarına da dayanmaktadır. Müttefik Devletler, Boğazlar Sağlık Komitesinin görev süresini 15 yıldan 10 yıla, sonra da 5 yıla indirmekle, bütün bunları yeterince göz önünde tutmuş olduklarını düşünmektedirler. Özellikle Türkiye'nin hekim kadrosuna yeteneklerini ortaya koyma olanağını sağlamak içindir ki, Çağıran Devletler, son derece kısa süreli, geçici bir rejim düşünmektedirler.

Sir Horace RUMBOLD, Boğazlar'ın sağlık açısından savunulmasının ne kadar büyük bir önemi olduğunu belirtti: Salgın hastalıklar Rusya'da ve Kafkasya'da korkunç yıkımlara yol açmıştır; salgın hastalıkları yayabilecek hacı yığınları

* Fransızca resmî metinde "le Gouvernement polonais", İngilizce metinde "The British Government" denilmektedir. (S.L.M.)

Boğazlar'dan geçmektedir. Türk Temsilci Heyetinin, son derece ölçülü bu teklifi reddettiğini görmek, inanılmaz bir şeydir. Dünya kamu oyu, Müttefik Temsilci Heyetlerince verilen çok büyük ödünleri [tâvizleri] ve buna karşılık, Avrupa'nın bu soruna verdiği önemi anlamaz görünen Türk Temsilci Heyetinin ayak diretmesini hayretle karşılayacaktır.

Türk Temsilci Heyeti tutumunda direnirse, kesin olarak, bütün dünyaya karşı büyük sorumluluklar altına girecektir.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetine, Sir Horace Rumbold'un kendisine yönelttiği bu sesleniş karşısında, sağlık sorunlarına ilişkin hükümlerin 1 nci maddesiyle 2 nci maddesine koyduğu çekinceleri [ihtirazî kayıtları] geri alma eğiliminde olup olmadığını sordu.

İSMET PAŞA, aşağıdaki görüşleri belirtti:

"1819 yılında Hindistan'dan İstanbul'a yayılan büyük bir kolera salgını, Türkiye'yi sınırlarında sağlık tedbirleri almak ve bu bakımdan gerekli hizmetlerin örgütlenmesine girişmek durumunda bırakmıştı.

"Şu var ki, Avrupa Devletleri, gemilerinin denetlenmesine, ancak, Türk sağlık işlerine ve söz konusu denetime katılma haklarının tanınması şartıyla razı olmak istediklerinden, Türkiye, her uygar Hükümetin almakla yükümlü olduğu insancıl tedbirleri uygulayabilmek üzere, Avrupa Devletlerinin isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştı. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık konularıyla ilgili bir Kapitülasyon rejimi kurulmuş oldu.

"Belirtildiği üzere kurulmuş olan bu uluslararası yönetim, iyi işlemiyordu. Tıp san'atının yabancısı birçok kimseler, hekimlerin yerini almışlardı; bu kimselerin sayısı ile bunların yol açtıkları giderler de pek yüksekti. Üstelik, bu yönetimin uyguladığı yöntemler ve aldığı tedbirler de, her zaman, tıp bilimindeki ilerlemeler düzeyine erişmekten uzak kalan, eskimiş yöntemler ve tedbirler olmuştu; bu yöntemin aksaklıkları, Milletler Cemiyeti Sağlık Bürosunca yayınlanmış bir raporda olduğu gibi, yabancı kaynaklardan gelen birçok belgelerde de belirtilmiştir.

"Bugün, 'geçici yönetim' ve 'Avrupa'nın sağlık işlerinde işbirliği' diye adlandırılan sağlık Kapitülasyonlarının gerekli olduğunu ispatlamak için, Müttefik Devletlerce öne sürülen nedenler şunlardır:

"1. Bulaşıcı hastalıkların yuvaları Doğu'dadır;

"2. Hac, bu gibi hastalıkların yayılmasına yol açmaktadır;

"3. İstanbul, Avrupa'nın kapısıdır;

"4. Sağlık personeli bakımından, Türkiye'nin Avrupa'ya ihtiyacı vardır.

"Bu nedenler sağlam temellere dayanmamaktadır; çünkü:

"1. Bulaşıcı hastalıkların yuvaları, yalnız Hindistan'da, Mısır'da, Hicaz'da ve Basra'da bulunmaktadır; böyle olunca, Türkiye'ye, bu bakımdan, herhangi bir sağlık sorumluluğu düşmez.

"2. Hacıların çok büyük bir çoğunluğu, Bab-el-Mandeb - Kızıl Deniz ve Süveyş Kanalı yolunu izlemektedir. Rusya hacılarına gelince, bunlara İstanbul'da denetim uygulamak yerine, bunları Batum'da denetlemek daha yerinde olacaktır; çünkü, böylece, Avrupa ile birlikte Türkiye'nin de korunması başarılacaktır.

"3. İstanbul'un, Avrupa'nın kapısı olduğunu bahane ederek, Türkiye'ye zorla

uluslararası bir yönetim yükletmek, mantığa da uygun düşmemektedir; çünkü, Avrupa'nın en önemli ve en büyük kapıları, gerçekte, Marsilya ve Cenova gibi Akdeniz limanlarıdır; bunlar, bulaşıcı hastalıkların asıl kapısı olan Süveyş Kanalı ile doğrudan doğruya ilişkilidirler.

"4. Türkiye'nin çok iyi bir sağlık personeli vardır; ayrıca, Türkiye'de, neredeyse yüz yıllık bir geçmişi olan, bir Tıp Fakültesi bulunmaktadır; bu Fakülte, son çeyrek yüzyıl içinde gerçekleştirdiği ilerlemelerle – uygulamayla da ispatlanmış olduğu gibi – Avrupa'nın benzer Fakültelerine eş düzeydedir; bundan başka, Türkiye'nin birinci sınıf klinikleri ve lâboratuvarları, İstanbul'daki Fakülteyi bitirdikten sonra, Avrupa'nın çeşitli fakültelerinde ve kliniklerinde çalışmış hekimleri vardır; kaldı ki, İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi de, büyük ölçüde, veba ve koleraya karşı, Türk lâboratuvarlarında hazırlanmış aşıları kullanmaktaydı.

"Böylece, Türkiye, sağlık kurumları ve hekimleri ile övünebilir.

"Yukarıdaki düşünceler, İstanbul'da yabancı bir sağlık kurumuna gerek olmadığını ispatlamaktadır.

"Gelişmiş bir sağlık örgütü bulunan Türkiye, sağlık işleriyle ilgili Kapitülasyonların, kendisi için, özellikle katlanılmaz olduğunu düşünmektedir.

"Türk Temsilci Heyeti, Sağlık İşleri Alt-komisyonunun dördüncü tasarısına uygun olarak, hacılara ilişkin sağlık tedbirlerinin alınmasıyla görevli Uluslararası Komisyonu kabul etmekle, ve sağlık işleri konusundaki uluslararası bütün Sözleşmeler katılmakla, iyi niyetinin kanıtlarını bol bol vermiş bulunmaktadır; öte yandan, Türkiye, Kapitülasyonlara son verişinden bu yana, İstanbul'da yerleşmiş Sağlık Kurumunun hizmetlerini, en iyi biçimde ve yalnız Türklerden oluşan bir personelle sağlayabilmiştir; böylece, Türkiye, bu kurumu, yalnız kendi olanaklarıyla yönetme gücünde olduğunu ispat etmiştir.

"Bu durumda, Türkiye'ye, bir 'Boğazlar Sağlık Komitesi' kurması teklifinde bulunmak haklı olmayacaktır; böyle bir Komite, ne biçime sokulursa sokulsun, iç işlere bir karışma olacaktır.

"Türk Temsilci Heyeti, bu Komiteye ilişkin hükümler dışında, Müttefik Temsilci Heyetlerinin bütün tekliflerini kabul etmektedir.

"Afyon Sözleşmesi konusunda, bu sorunu inceleyebilmek amacıyla, Türk Temsilci Heyeti çekinceler öne sürmüştü. Türk Temsilci Heyeti, bu Sözleşmeye de katıldığını bildirmekle mutluluk duymaktadır.

"Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Temsilci Heyetlerinin de, Boğazlar Sağlık Komitesine ilişkin tekliflerinden vazgeçeceklerini kesin olarak ummaktadır. Türk Temsilci Heyeti, sunulan bu düşüncelerden sonra, [Müttefik] Devletlerin, tekliflerinden vazgeçmeye karar verdiklerini ve bu sorun üzerinde bir anlaşmaya varma olanağını sağladıklarını görmekten büyük bir mutluluk duyacaktır."

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin açıklamalarından anlaşıldığına göre, bu Heyetin, sağlık hükümlerinin 1 nci maddesiyle, 2 nci maddesinin ilk iki paragrafını kabul etmemekte direnmekte, öteki hükümleri kabul etmekte olduğunu söyledi.

İktisat sorunları Alt-komisyonu.

Komisyona, İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerince, mallara, haklara

ve çıkarlara, sözleşmelere, süre aşımlarına ve mahkeme kararlarına, ayrıcalıklara [imtiyazlara, *concessions*], borçlara, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin hükümler kapsayan bir tasarı sunulmuştur (*Ek B*).

M. NOGARA, ekonomik sorunların incelenmesiyle görevlendirilmiş olan Alt-komisyonun pek ağır bir işe girişmek zorunda kaldığını söyledi; Alt-komisyon, birçok noktalar üzerinde tam bir anlaşmaya varabilmiştir; birtakım başka noktalar üzerinde ise, böyle bir anlaşmaya varmak mümkün olamamıştır.

İSMET PAŞA, bu tekliflerin, Müttefik istemleri konusunda kendisine kesin bir düşünce verecek nitelikten tüm yoksun olarak bildiriliş biçiminden, Türk Temsilci Heyetinin duyduğu hayreti gizleyememektedir. Türk Temsilci Heyeti, bir çok kez, görüşmelerin akımının, böyle bir durumla karşılaşacağını öngörme olanağını vermediği, teklifler karşısında kalmıştır; nitekim, Müttefiklerin son teklifleri, tümüyle yeni hükümler kapsamaktadır; bunlar, daha önce Alt-komisyonda ya da başka yerlerde, hiç söz konusu olmamışlardır; öte yandan, birtakım teklifler ise, ilke bakımından bir anlaşmaya varılmış oldukları biçimden, bugün, bambaşka bir biçimde ortaya atılmaktadır.

İSMET PAŞA, bu tasarılara, Alt-komisyonun bir raporunun ekleneceğini düşünmekteydi; oysa, kendisi, böyle bir rapor var mı yok mu, bilmemektedir. İSMET PAŞA, bu sorunların çözümlenmesini kolaylaştırmak için mümkün ve düşünülebilecek bütün güçlüklerin, neredeyse, isteyerek, toplanıp yığılmış olduğunu söylemezse, içi rahat etmeyecektir.

M. NOGARA da, İsmet Paşa gibi, Alt-komisyonun çalışmalarına ilişkin bir raporun sunulmamış olmasına üzülmektedir; şu var ki, salt ilkeler üzerindeki anlaşmazlıklar, ortak bir metin hazırlanmasına bile engel olduğundan, böyle bir raporun düzenlenmesi özellikle güçtü. Alt-komisyonun 15 Ocak oturumunda, Türk Temsilci Heyetinin, mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin olarak Müttefiklerce öne sürülen tekliflerin dayandıkları ilkeleri kabul edemeyeceğini bildirmiş olması yüzünden, Alt-komisyon, bu tarihten sonra, toplanamamıştır. Oysa, [Osmanlı İmparatorluğu'ndan] ayrılmış topraklarda bulunan Türk mallarının, haklarının ve çıkarlarının hak sahiplerine geri verilmesinin Müttefik Hükümetlerin kendilerine düştüğü yolunda, Türk Temsilci Heyetinin görüşünü kabul etmek, bütün uzlaşma isteklerine rağmen, Müttefik Temsilci Heyetlerince mümkün görülmemiştir. Bu temel güçlük çözümlenememiştir. Buna karşılık, öteki hükümler üzerinde anlaşmaya varılabilmiştir. Bu konularda, kaleme alış bakımından birkaç sorunun ortaya çıkması mümkündür; ancak, bunların kolayca aşılacağına da şüphe yoktur.

Ortaklıklara [şirketlere] gelince, Türk Temsilci Heyeti, Müttefik çıkarları bulunan Türk ortaklıklarının Müttefik ortaklıklarıyla bir tutulmamasını istemekteydi. Çağıran Devletlerin Temsilci Heyetleri, bu teklifi, belirli bir ölçüde, kabul etmişlerdir; çünkü, bu Devletler, her ortaklık çeşidi için özel bir hüküm öngörmüşlerdir. Böyle davranmakla, Çağıran Devletler, önemli bir ödünde [tâvizde] bulunmaya katlanmışlardır; çünkü, uyruklarının çıkarlarını koruma bakımından, Hükümetlere genellikle tanınmış haktan vazgeçmişlerdir. Bununla birlikte, Çağıran Devletler, içinde Müttefik çıkarlarının üstün bulunduğu anonim ortaklıkların korunmasından, bu ortaklıkların Türk sayılmaları yüzünden, vazgeçemeyecek-

lerini düşünmüşlerdir. Kaldı ki, Türk Hükümetiyle anlaşmazlık çıkarsa, bu anlaşmazlığın bir Hakemlik Komisyonu eliyle çözümlenmesini öngörmüşlerdir. Bu ödünlere rağmen, Türk Temsilci Heyeti, Müttefiklerin tekliflerini kabul etmemiştir.

Hiç şüphe yok ki, sunulan hükümler arasında, Alt-komisyonda görüşülmemiş birtakım yeni hükümler de vardır. Bu da, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, incelenen maddeleri tamamlamak üzere gerekli olan bu hükümleri, Türk Temsilcileriyle görüşmeden önce, sıkışık bir durumda bırakan koşulların baskısıyla teklif etme zorunda kalmış olmalarından doğmaktadır. Bu hükümler, özellikle, silâhbırakışımından [mütarekeden] bu yana yapılmış işlemlere ilişkindir.

Mallar, haklar ve çıkarlar.

İSMET PAŞA, mallar, haklar ve çıkarlar konusunda aşağıdaki görüşleri sundu:

Madde 1.

Parag. 1.

"Birinci maddenin 1 nci paragrafındaki, 1 Ağustos 1914 tarihi yerine, Türkiye'nin Dünya Savaşına katılma tarihi olan, 29 Ekim 1914 tarihini koymak uygun olacaktır. Savaşın başlama tarihini kesin olarak saptamak üzere, Andlaşmanın öteki maddelerindeki bütün tarihleri de aynı biçimde düzeltmek gerekecektir.

Parag. 2.

"Sahiplerine geri verilmeleri söz konusu olan malların, hakların ve çıkarların, yalnız Savaştan önce Müttefiklerin egemenliği altında bulunan topraklarda bulunanlarla sınırlı olmadığının, fakat, geri vermenin, aynı Devletlerin işgali altında kalmış topraklardaki hakları, malları ve çıkarları da kapsadığının açıkça belirtilmesi gerekir. Öte yandan, Yunanistan, bu paragrafta özellikle belirtilmelidir.

"Türk malları arasında, Türk Devletinin özel malları ile Hazine-i Hassa'nın (*Liste Civile*) ve Taç'ın mallarını da belirtmek zorunluğu vardır. Çünkü, Müttefiklerin, Avusturya ve Bulgaristan ile yaptıkları sözleşmelerde kabul ettikleri ilkeler uyarınca olduğu gibi, hukuk kuralları uyarınca da, bu malların özel nitelikleri, sahiplerine geri verilmelerini gerektirmektedir.

Parag. 3.

"Birinci maddeden, özellikle bu maddenin 3 ncü paragrafından, Müttefiklerin, kendi uyruklarının mallarının, haklarının ve çıkarlarının sahiplerine geri verilmesini kesin olarak istemekte oldukları, ve bu geri veriş yüzünden üçüncü kişilerin karşılaşacakları zararların giderilmesi gerekeceğinde direndikleri anlaşılmaktadır. Oysa, Türk Temsilci Heyetince kabul edilmiş ilke uyarınca, yalnız, bir Devletçe, her iki tarafın uyruklarının mallarına, haklarına ve çıkarlarına uygulanmış elkoymaların ya da bunlara verilmiş zararların, ya da bu sonuçları doğuran davranışların, bu Devletin sorumluluğuna yol açması gerekmektedir.

"Böyle olunca, ilgililerin, özel kişilerce yapılmış ve haklarını çiğneyen her türlü eylemlere ve işlemlere karşı mahkemelere ve yetkili makamlara başvurmakta özgür

olmaları doğaldır. Yalnız, bu paragrafın, söz konusu mallarının geri verilmesini sağlamaya ilişkin başvurmaların çözüme bağlanması sürecini hızlandırmak için, Devletlerin, gerekli tedbirleri alabileceklerini belirtecek biçimde değiştirilmesi yerinde olacaktır.

"Öte yandan, Türk Temsilci Heyeti, Türkiye'nin, Dünya Savaşı sırasında, Müttefik Devletler uyruklarını yurtdışı etmediğini, bunların ticaretlerini ve mesleklerini özgürlük içinde sürdürdüklerini ve mallarını diledikleri gibi kullanmada Türk uyruklarıyla aynı haklardan yararlandıklarını eklemenin gerektiğini sanmaktadır. Bu yüzden, söz konusu uyruklara hiç bir kısıtlama uygulamamış olan bir Hükümeti, bunların, özel kişilerin eylemleri yüzünden uğramış oldukları zararlardan sorumlu tutmak, hakgözetirliğe aykırı düşecektir.

"Türk Temsilci Heyeti, Andlaşmaya, Türk ortaklıklarına ilişkin hükümler konulmaması gerekeceği düşüncesindedir; Türk Temsilci Heyeti, 8 nci madde ele alındığı zaman, bu konudaki görüşünü ayrıntılı olarak bildirecektir.

Madde 2.

"Bu madde, Müttefik Devletlere ve onların uyruklarına ait olup da, bu Devletlerden birinin ülkesinde, Türk askerî birlikleri ya da memurlarınca alınmış olan malların aranmasını mümkün kılacak yönetim tedbirlerini öngörmektedir.

"Bu kural ilke olarak kabul edilirse, Türkiye'nin önemli parçalarını uzun süre işgal etmiş olan Müttefik Devletlerin de, kendi ülkelerinde aynı nitelikte araştırmalar yapılmasını ve Türkiye'de de Türk uyruklarına ait olan ve kimlikleri belirtilebilecek malların geri verilmesi kabul etmeleri gerekecektir.

"Böyle olunca, karşılıklı olma [mütekabiliyet] ilkesi göz önünde tutularak, bu maddenin değiştirilmesi gerekmektedir; bundan başka, söz konusu araştırmalar, kimin olduğu anlaşılabilecek nesnelerle sınırlanmalıdır; bu yüzden de, para ve senetler araştırma dışı bırakılmalıdır; böyle yapılmazsa, elde edilecek somut sonuç, büyük ölçüde, kişilerin ve konulların [ikametgâhların] dokunulmazlığına aykırılık işlemekten başka bir şey olmaz.

Madde 3.

"Türk Temsilci Heyeti, birinci paragrafta yazılı olan tarih yerine 29 Ekim 1914 tarihinin konulmasını istemektedir; öte yandan, aynı paragrafta bulunan ve ayrılmış topraklarda oturanların, Müttefik Devletlerden birinin uyrukluğunu edinmelerine ilişkin hükmü, gereksiz bir ekleme olarak görmektedir.

"Öte yandan, Türk Devletinin özel mülkiyetinde olan mallarla Hazine-i Hassa'ya ve Taç'a ait olan malların ve Hicaz Demiryolunun, geri verilecek Türk malları arasına sokulması gerekmektedir. Bu istemin dayandığı nedenler, 1 nci maddeye ilişkin olarak açıklanmıştı. Hicaz Demiryoluna gelince, bu Demiryolu, Halifeliğe bağlı bir kurumdur ve bütün Müslümanların parası ve elbirliğiyle yapılmıştır; böyle olunca, bu Demiryolunun mülkiyetinin ve yönetiminin Halife'de kalması da doğaldır. Türk Temsilci Heyeti, bu istemin haklılığını ispatlamak üzere, bu Demiryolunun hiçbir vakit Bayındırlık Bakanlığına bağlanmamış olduğunu, tam tersine, her zaman, bağımsız bir yönetimi olduğunu hatırlatmak ister.

"Üçüncü maddenin üçüncü paragrafının, 1 nci maddede benzeri olan paragraf uyarınca değiştirilmesi, başka bir deyimle, üçüncü kişilerin ellerinde bulunan malların meşru sahiplerine geri verilmesini kolaylaştırmak için, yerel [mahallî] Hükümetçe gerekli tedbirlerin alınacağının açıklanmasıyla yetinilmesi uygun olacaktır.

Madde 4.

"Türk Temsilci Heyeti, Kapitülasyonları 1914 de kaldırmanın meşruluğunu, birçok kez, uzun uzadıya anlatmış olduğundan, yabancılardan alınmış vergilerin, tıpkı yurttaşlardan alınmış vergiler gibi, geri verilmeleri hiçbir bakımdan söz konusu olamaz; şimdiye kadar alınmamış vergilerin bundan sonra alınması da pek doğaldır.

"Bu yüzden, Türk Temsilci Heyeti, dördüncü maddenin metinden çıkartılmasını istemektedir.

Madde 5.

"Beşinci maddede, Türk uyruklarının Müttefik Devletlerin ülkesinde bulunan mallarına, yalnız olağanüstü savaş tedbirleri yüzünden verilmiş zararların giderilmesi söz konusudur.

"Oysa, Türkiye'de bulunan Müttefik uyruklarının mallarına karşılık zarargiderim öngören 7 nci madde ise, olağanüstü askerî tedbirlerden söz etmekle yetinmemekte, ayrıca, artık yok olmuş malların da, savaş olayları, geçici olarak elkoyma, zoralım, haciz tedbirlerinden ya da zarar verici başka her türlü eylem ya da olay yüzünden uğranılmış zararların giderileceğini de bildirmektedir.

"Böyle olunca, karşılıklı olmak üzere, aynı terimleri 5 nci maddeye de koymak yerinde olacaktır.

"Bundan başka, Türk Temsilci Heyeti, yalnız Müttefik Devletlerin ülkesinde bulunan Türk mallarına, haklarına ve çıkarlarına verilmiş zararların giderilmesini değil, geri verilme olanağı bulunmayan ya da, Türkiye'den ayrılan ya da ayrılmayan topraklarda, işgal ordularınca yukarıda sayılan tedbirler gibi tedbirlerin uygulanması yüzünden hasara ve zarara uğramış, Devletin özel mallarıyla Hazine-i Hassa'nın ve Türk uyruklarının mallarına verilmiş zararların da giderilmesini istemektedir.

"Türkiye, bu istemde bulunurken, savaş durumuna son vermiş olan Mondros Silâh-bırakışımının [Mütarekesinin] yapılmasından sonra, Müttefiklerin, Türkiye'nin birtakım topraklarını işgal etmekle, Ankara Hükümetince tanınmamış olan bu işgallerin sorumluluğunu da kendi üzerlerine almış olmalarına dayanmaktadır. La Haye Sözleşmesi uyarınca, Müttefik Devletlerin, işgal altındaki topraklarda orduları ve memurlarınca ilgililere karşı yapılmış olan her türlü eylemlerden sorumlu tutulmaları pek doğaldır. İşgal edilmiş bölgelerde, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun kimi yönetimleri ve kimi memurlarını görev başında tutmuş olmaları, bu konuya ilişkin olarak, Müttefiklerin yüklendikleri sorumluluğu ortadan kaldıramaz; çünkü, bu memurlar, görevlerini, işgal kuvvetlerinin otoritesi ve etkisi altında yerine getirmişler ve onların isteklerine göre davranmak zorunda

kalmışlardır. Türk Temsilci Heyeti, bu maddeye, işgal döneminde yabancı mallara karşı işlenmiş zararlar yüzünden, Türk Hükümetinin hiçbir sorumluluk kabul etmediğini belirten bir fıkranın eklenmesini teklif etmektedir. Öte yandan, Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Devletlerin tasarısındaki 5 nci maddenin son fıkrasının metinden çıkartılması gerektiği görüşündedir; çünkü, bu fıkra, Müttefik Devletlere, ülkelerinde bulunan Türk mallarına ilişkin olmak üzerlerine almış oldukları sorumluluktan büsbütün kurtulmak olanağını sağlamaktadır.

Madde 6.

"Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Devletler tasarısının 6 ncı maddesini, olduğu gibi kabul etmektedir.

Madde 7.

"Yedinci maddeye gelince, (1) bu maddedeki tarihin, yerine 29 Ekim 1914 tarihi konularak, düzeltilmesi; (2) bu maddenin hükümlerinin karşılıklı olarak uygulanmasının sağlanması, başka bir deyimle, Bağıtlı Taraflardan her birinin ya da bunların uyruklarının, savaştan önce, öteki Tarafa ya da uyruklarına karşı açmış olduğu dâvaların ya da öne sürdüğü istemlerin, Andlaşmanın yürürlüğe giriş anındaki kanunlara ve usule göre çözümleneceğinin açıklanması yerinde olacaktır; çünkü, Türkiye, Kapitülasyonlar rejimine son verdirmiş olduğundan, eski dâvalara olağanüstü bir usul uyarınca bakılmasına razı olamaz.

Madde 8.

"Bu maddenin, aynı düşüncelerle ve karşılıklı olma [mütekabiliyet] ilkesi uyarınca, 5 nci maddeyle aynı biçimde değiştirilmesi gerekir.

Madde 9.

"Türk Hükümeti, sermayesinin büyük bir parçası Müttefik uyruklarınca sağlanmış olan, fakat Türk kanunları ve yasal kuralları (statüleri) uyarınca kurulmuş bulunan Türk ortaklıklarına ilişkin hakların ve çıkarların, öteki Türk uyruklarının haklarından ve çıkarından hiçbir bakımdan farklı olmadıkları ve hiçbir özel ayrıcalıktan yararlanmadıkları görüşündedir.

"Öte yandan, bir Hükümetin kendi uyruklarıyla olan ilişkileri konusunda andlaşmaya hükümler konulması, bu Hükümetin egemenliği ve bağımsızlığı ile bağdaşamaz. Üstelik, Müttefik Devletler uyruklarının, bu ortaklıkların sermayelerinin büyük parçasına gerçekten malik oldukları varsayılsa bile, Türk Temsilci Heyetine yöneltilen istemin hukuk açısından bir temeli olamaz; çünkü, söz konusu ortaklıkların hisse senetleri sürekli olarak el değiştirdiğinden, sermayelerinin büyük parçasının temsilcisi varsayılan kişilik (*personnalité fictive*) her vakit değişebilir.

"Bu nedenlerle, Türk Temsilci Heyeti, 9 ncu maddenin tasarıdan çıkartılmasını istemekle onur duymaktadır.

Madde 10.

"Türkiye'de, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan Hükümetlerinin

malları varsa, bunların tasfiyesine, Türkiye'nin hiçbir karşı koymada bulunmaması doğaldır; Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Devletlere, bu konuda herhangi bir güçlük çıkarmak niyetinde değildir.

"Yalnız, bu tasfiyenin hukuk kuralları uyarınca yürütülmesi ve bu Hükümetlerin, ileride, tasfiye işlemlerinde yolsuzluklar yapıldığından yakınarak, Türkiye'ye başvurmakta haklı olmamaları gerekir. Bu yüzden, istenilen tasfiyenin, sözü geçen Hükümetlerin yetkili kılacakları kimseler aracılığı ile ve Türk kanunlarına uygun olarak yapılması gerekir. Bu durumda, Türkiye'nin, tasfiye işlemlerine herhangi bir bakımdan karışmaması doğaldır; bunun gibi, Türk kanunlarının genel hükümleri uyarınca yapılması gereken bu gibi işlemler için, andlaşmaya özel hükümler konulmasında da, kesin olarak gerek yoktur.

"Bu Devletlerin uyruklarına ait malların, hakların ve çıkarların tasfiyesine gelince, Türk Temsilci Heyeti, ülke kanunlarının bu uyruklara mülkiyet hakkını tanımakta olduğunu belirtmeği zorunlu görmektedir. Türkiye, bütün yabancılar için aynı olan bir durumu, bir kural-dışılık [istisna] olarak, birtakım Devletlerin uyruklarına tanımamağa zorlanamaz. Üstelik, böyle bir durum, Müttefik Devletlerin gerçekleştirmeğe çalıştıkları ve ayırım yapmaksızın her Devlete ya da her Devletin uyruklarına eşitlik sağlamağa yönelmiş, uluslararası adalet ilkelerine aykırı düşer. Bu düşüncelere dayanarak, Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin tasarıdan çıkartılmasını istemekle onur duymaktadır.

"Türk Temsilci Heyeti, bu kesim üzerindeki görüşünü açıklamaya son vermezden önce, Müttefiklerin tasarısında, Yunanistan'ın Türkiye'de işlemiş olduğu yakıp-yıkmaların onarılmasına ilişkin hiçbir hüküm bulunmadığı için, tasarıya bu konuda bir madde eklenmesini zorunlu gördüğünü de belirtmek istemektedir. Türk Temsilci Heyeti, bu isteminin dayanağı olan ilkenin esinlendiği adalet ve hakgözetirlik duygusu Müttefik Devletlerce daha önce kabul edilmiş olduğu için, söz konusu maddenin olduğu gibi benimseneceğini ummaktadır.

"Böylece, Türk Temsilci Heyeti, bir gün önce, Müttefik Devletler Temsilci Heyetlerinin kendisine sunmuş oldukları tasarının birçok maddelerine ilişkin olarak, uzlaşıcı duygularını ortaya koymuş bulunmaktadır.

"Başka noktalar üzerinde gerekli gördüğü değişiklikleri yaptıktan sonra, Türk Temsilci Heyeti, yukarıdaki düşüncelerden esinlenerek, bu görüşleri somut bir biçime sokmak üzere, mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin olarak kaleme almış olduğu bir karşı-tasarıyı, Komisyon Başkanlığına sunmakla onur duymaktadır (*Ek C*)".

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin öne sürdüğü görüşlerin, Altkomisyonca çözüme bağlanmış gibi görünen noktaları yeniden tartışma konusu yapmış olduğunu söyledi. Türk Temsilci Heyetinin, Hicaz Demiryolunun mülkiyetini Halife için isteyen tezine gelince, M. BOMPARD, öne sürülüş biçimiyle, bu isteği yerine getirmenin güç olduğunu söyledi; çünkü, Halife, böyle bir demiryolunun maliki olduğunu öne süremez. Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyetinin isteğini, elden gelebileceği ölçüde yerine getirmek üzere, Fransız ve İngiliz Hükümetleri aşağıdaki bildiride bulunmağa hazırdırlar:

"Suriye, Filistin ve Mavera-üş-Şeria* adına davranan ve Hicaz Demiryolunun dinsel niteliğini tanımak isteğinde olan Fransız ve İngiliz Hükümetleri, bu Demiryolunun, Suriye, Filistin ve Mavera-üş-Şeria'da ve Hicaz Krallığında bulunan çeşitli kesimlerinin yönetimine, Demiryolunun iyi durumda süregitmesini ve hacıların taşınması koşullarının iyileştirilmesini sağlamaya yarayabilecek her türlü tavsiyelerde bulunmağa yetkili bir Danışma Kurulu kurulmasını kabul etmeğe hazır olduklarını bildirirler. Bu Kurul, Suriye, Filistin, Mavera-üş-Şeria ve Hicaz'ın seçeceği birer Müslüman üyeden oluşacaktır; Kurul Başkanını ve Hac'la ilgili öteki İslâm Devletlerinin uyruklarından iki üyeyi, Kurulun kendisi seçecektir. Bu Kurulun toplanma yeri Medine olacaktır.

"Bu Kurulun tavsiyelerinin, uluslararası sağlık sözleşmelerinin hükümlerine aykırı olmaması gerekecektir. Fransız ve İngiliz Hükümetleri, [bu] Demiryolunun Suriye, Filistin ve Mavera-üş-Şeria'da bulunan kesimlerinin işletilmesinden artacak her türlü kârların, bu Demiryolunun tümünün iyileştirilmesine ve bakımına ödenek olarak ayrılacağını bildirirler. Bu iyileştirme çabalarından artabilecek bütün paralar, hacılara yardım işlerine ayrılacaktır."

M. BOMPARD, bu bildirinin senet sayılmasını Komisyondan istedi (*Uygun bulundu*).

M. BOMPARD, İsmet Paşa'nın, biri Hazine-i Hassa mallarına, öteki de Yunanistan'a yükletilecek onarımlara ilişkin olmak üzere, iki sorun ortaya atmış olduğunu belirtti; bunların ikisi de, malî hükümlere ilişkindir.

M. BOMPARD, özel kişilerin mallarına, haklarına ve çıkarlarına ilişkin hükümler konusunda, daha önceki görüşmeler sırasında varılmak üzere görünen anlaşmanın henüz uzak olduğunu görmektedir.

Endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin hükümler.

İSMET PAŞA, Türk Temsilci Heyetinin, 6 ncı madde dışında, endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtlarının mülkiyetine ilişkin hükümleri tümüyle kabul ettiğini bildirdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, İstanbul İmparatorluk Hükümetinin, bu kentin Müttefik ordularınca işgalinden sonraki bütün eylem ve işlemlerini hiçbir zaman tanımamış olduğundan, Türk Temsilci Heyeti, 6 ncı maddede öngörülen, buluş belgelerinin [ihtira beratlarının, *brevets*] verilişini, başkasına geçirimini, bunların bırakılmasını ve kütüğe yazıtlanmasını geçerli saymayı kabul edemez. Kaldı ki, İktisat Sorunları Alt-komisyonundaki görüşmeler sırasında, böyle bir hüküm hiç de teklif edilmiş değildi.

M. NOGARA, Türk Temsilci Heyetinin bu madde üzerinde çekinceler [ihtirazî kayıtlar] öne sürmeye hakkı olmakla birlikte, Alt-komisyonda bu maddeyi iyice bildiğinin de doğru olduğunu söyledi.

M. BOMPARD, Ankara Hükümetinin görüşünün, 30 Ekim 1918 tarihinden sonra, İstanbul Hükümetince yapılmış işlemleri – bunlar ne olursa olsun – tanımayı reddetmekten başka bir şey olmadığını söyledi. Müttefik Hükümetler bu tezi kabul edemezler: Müttefik Hükümetler, İstanbul Hükümetiyle ilişkilerde bulundukları

* Fransızca metinde "Trans-Jordanie", 1924 Türkçe çevirisinde "Mavera-üş-Şeria". (S.L.M.)

zaman, usulüne uygun olarak kurulmuş bir Hükümetle ilişkilerde bulunmaktaydılar.

ZEKÂİ BEY, Türkiye Büyük Millet Meclisince yayınlanmış bir kanunun, 30 Ekim 1918 tarihinden sonra, İstanbul Hükümetinin yapmış olduğu işlemlerin tanınmasını kesin olarak reddetmiş bulunduğuna dikkati çekti. Bu durumda, Türk Temsilci Heyeti, bu görüşe karşıt olan bir maddeyi reddetmek zorundadır.

Borçlar.

ZEKÂİ BEY, Borçlara ilişkin olarak Müttefiklerin yapmış oldukları teklifler konusunda, Türk Temsilci Heyetinin görüşlerini okudu:

"Borçlara ilişkin olan maddenin birinci paragrafında, tarih sorunu üzerinde, Türk Temsilci Heyeti ile Müttefik Temsilci Heyetleri arasında bir ilk görüş ayrılığı vardır.

"Türk Temsilci Heyeti, öteden beri, Türkiye'nin her Devletle savaşa giriş tarihini temel almak gerektiğini savunurken, Müttefik Temsilci Heyetleri, ortak bir başlangıç noktası olarak, 1 Ağustos 1914 tarihini almak istemişlerdir. Oysa, savaşmanın başlangıcıyla açılan olağanüstü bir dönemi, savaşın ilânından önceki bir tarihe kadar uzatmak isteğini hiçbir şey haklı kılamaz; örneğin, Türkiye ile Romanya ya da İtalya arasında savaş, 1 Ağustos 1914 tarihinden çok sonra başlamıştır; o vakte kadar, Türkiye ile sözü geçen Devletler arasında olağan (normal) ilişkiler vardı. Bu yüzden, borçların tasfiyesine ilişkin maddede, Türkiye'nin her Devlet ile savaşa giriş tarihinin başlangıç noktası olarak alınacağının belirtilmesi gerekmektedir.

"Türk Temsilci Heyeti, bu düşünceyledir ki, [Andlaşma metninde] 1 Ağustos 1914 tarihi yerine şu formülün konulmasının yararlı olacağı görüşündedir: "Türkiye ile Müttefik Devletlerden her biri arasında savaşın ilânı tarihinden..."

"Öte yandan, yapılacak ödemelerde, söz konusu olan sözleşmede belirtilmiş paranın kullanılması kesin olarak kabul edilmiş olduğundan, Müttefik Temsilci Heyetlerince, son anda eklenmiş olan "bu parayı çıkaran ülkede yürürlükte olan değeri üzerinden" hükmünün madde metnine konulmasını hiçbir şey gerekli kılmamaktadır. Böyle olunca, bu hüküm metinden çıkartılmalıdır.

"Bundan başka, incelemekte olduğumuz maddenin son paragrafı, Altkomisyondaki görüşmeler sırasında, Komisyona sunulmak üzere, Müttefik Temsilci Heyetlerince, geçici olarak metinden çıkartılmıştı; oysa, bu paragraf, şimdi yeniden konulmuş bulunmaktadır. Bilindiği ve Türk Temsilci Heyetinin de birçok kez belirttiği gibi, yapılmakta olan Andlaşmaya Türk ortaklıklarına ilişkin hükümler konulması, ilke olarak, görüşümüze aykırıdır; bu yüzden, söz konusu paragrafın da metinden çıkartılması gerekmektedir.

"Türk Temsilci Heyeti, bu maddeyi, yukarıda belirtilen görüşler göz önünde tutulduktan sonra alacağı biçimiyle kabul etmektedir; ancak, mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin, Türk tekliflerinin de, Müttefik Temsilci Heyetlerince kabul olunmasını da şart koşmaktadır.

"Bu yüzden, Türk Temsilci Heyeti, bu sorunun böyle bir çözüme ulaştırılmasını, bir kez daha, Komisyondan dilemekle onur duymaktadır."

M. SERRUYS, "bu parayı çıkaran ülkede yürürlükte olan değeri üzerinden" formülünün, bu konu yarı resmî bir tutumla incelendikten sonra, Türk Temsilci Heyetinin teklifi üzerine, Müttefik sigorta ortaklıklarının kendisine sunmuş oldukları, Borçlar kesimine ek bir metne konulmuş olduğunu hatırlattı. Açıklığa kavuşturma ve birleştirme isteğiyle, daha belirgin görünen bu formül, Borçlara ilişkin asıl metne, sonradan konulmuştur; Türk Temsilci Heyeti, bu metnin kabulünü, sigortalara ilişkin metin üzerinde bir anlaşmaya varılmasına ertelemişti.

Sözleşmeler, süre aşımları ve mahkeme kararları.

Madde 1.

ZEKÂİ BEY, bu formülün yerine, aşağıdaki formülün konulmasında direndiğini söyledi: "sözleşmelerde kararlaştırılmış para".

ZEKÂİ BEY, sözleşmeler, süre aşımları ve mahkeme kararları konusunda, Müttefik Devletlerin tekliflerine ilişkin olarak aşağıdaki görüşleri okudu:

"Savaştan önce düşmanlar arasında yapılmış birtakım sözleşmeler kategorilerinin yürürlükte tutulması söz konusudur. Bu sözleşmelerin sayılışı konusunda, Türk Temsilci Heyeti ile Müttefik Temsilci Heyetleri arasında bir görüş ayrılığı doğmuştur. Müttefik Temsilci Heyetleri, bu sözleşmelerin yerine getirilmesi için gerekli süreyi temel almaktadırlar; bu sürenin de, oldukça uzun olduğu düşünülmüş ve taraflar için ancak az çok uzak bir gelecekte çıkarlar sağlaması düşünülebilecek ödemeler gerektirdiği görülmüştür; Türk Temsilci Heyeti ise, tersine, bu sözleşmelerin niteliğini ve ilgili tarafların niyetleri uyarınca ne gibi koşullar içinde yapılmış olmaları gerekeceğini göz önünde tutmaktadır.

"Türk Temsilci Heyeti, öte yandan, sözleşenlerden herhangi birinin karşı çıkmasına rağmen, yürürlükte kalması zorunlu kılınacak olan bu sözleşmelerin, tümüyle olmasa bile, hiç değilse büyük çoğunluğuyla, yerine getirilmiş olan sözleşmelerden oluşabileceğini düşünmüştür. Türk Temsilci Heyeti, anlaşmazlık çıkması durumunda, sözleşmelerin yürürlükte kalmasını isteyen taraflardan birinin haklarını ve çıkarlarını saklı tutmakla birlikte, sözleşen taraflardan birini, savaştan önce yapılmış olan birtakım sözleşmelerin yürürlükte tutulmasıyla, hayatın ve ilişkilerin koşullarındaki değişikliklerden doğan sonuçları kabul etmek zorunda bırakmamanın, hakgözetirliğe daha uygun düşeceğini sanmaktadır.

"Bu görüşten kalkarak, Türk Temsilci Heyeti, (b), (c), ve (f) kategorilerine giren sözleşmeleri 1 nci maddeden çıkartarak, bir sonraki maddeye koymaktadır.

"Öte yandan, ortaklıkların sözleşmelerine ilişkin olarak (e) paragrafındaki çekinceye [ihtirazî kayda] "karar" kelimesinin eklenmesinin ve "Müttefik" kelimesinin metinden çıkartılmasının yerinde olacağını düşünmektedir. Söz konusu paragraf şu biçimde yazılmış olacaktır: "İlgili Devletin ulusal kanunu ya da bir kararı gereğince dağıtılmamış [feshedilmemiş] olmak şartıyla, ortaklıkların..."

"Türk Temsilci Heyeti, son paragrafın yazılmasında dayanılan düşünceyi iyice belirtmek üzere, bu paragrafın şu biçimde kaleme alınması gerekeceği görüşündedir: "İşbu madde, ülkenin kanunlarındaki hükümler yüzünden, aslında yok sayılan sözleşmelerin ya da geçirimlerin [transferlerin] geçerli sayılması amacıyla öne sürülmeyecektir."

Madde 2.

Türk Temsilci Heyeti, 2 nci maddeyi kabul etmektedir.

Madde 3.

Üçüncü madde, 1 nci ve 2 nci maddelerde belirtilmiş olanlar dışında, sözleşmelerin kayıtsız-şartsız sona ermiş sayılmalarını hüküm altına almaktadır. Oysa, Türk Temsilci Heyeti, taraflardan her birinin bu konuda karar almada özgür bırakılmalarının ve kesin bir hükümle irade özgürlüklerinin sakatlanmamasının hakgözetirliğe daha uygun düşeceği görüşündedir.

Sözleşmenin sona erdirilmesi [feshi], ancak, taraflardan biri bu sözleşmenin yürürlüğe konulmasına karşı çıkarsa, söz konusu olacaktır; böyle bir durumda, sözleşmenin yürürlükte tutulmasını isteyen taraf için, ve – durum gerektiriyorsa – sözleşmenin yürütüleceği ülkenin kanunları uyarınca, işin tasfiyesine gidilecektir.

Türk Temsilci Heyeti, bu çözüm yolunun, sözleşmeye taraf olanlardan hiç birine zarar vermeksizin, bütün karşılıklı çıkarları göz önünde tutmakta olması bakımından, hukuk kurallarına ve hakgözetirliğe tüm uygun olduğu görüşündedir. Bu yüzden, Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin yerine, daha önce İktisat Sorunları Alt-komisyonuna sunulmuş bulunan Türk tasarısının 2 nci maddesinin konulmasını istemektedir.

Madde 4.

Türk Temsilci Heyetinin, 3 ncü maddeye ilişkin olarak yaptığı açıklamalar, bu maddenin metinden çıkartılmasını zorunlu kılmaktadır; az önce sözü edilen Türk karşı-teklifi, bu sorunu çözümlemektedir.

Madde 5.

Beşinci madde, "yapılmış bütün işlemlerin" sözlerinden önce, "sözleşmeye taraf olanlar arasında tam ve kesin özgürlükle" sözlerinin konulması şartıyla, Türk Temsilci Heyetince kabul edilmektedir.

Madde 6.

Türk Temsilci Heyeti, az önce teklif edilmiş bulunan 6 ncı maddenin metinden çıkartılmasını istemektedir; çünkü (1) tartışılmakta olan kesim, yalnız savaş öncesinde yapılmış sözleşmeleri göz önünde tutmaktadır; ve (2) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, İstanbul Hükümetinin meşruluğunu, İstanbul Müttefiklerce işgal olunduktan sonra, hiçbir zaman tanımamış olduğundan, bu Hükümetçe girişilmiş sözleşmelerin geçerliliği kabul edilemez.

Özel kişiler arasında yapılmış sözleşmelere gelince, bunlar ortak hukuk hükümlerine bağlı olduklarından, Andlaşmaya bir madde konulması yararsız olacaktır.

Madde 6 bis.

Türk Temsilci Heyeti, bu ek maddenin en son dakikada teklif edilmiş olduğunu, bu yüzden de, Dördüncü Alt-komisyonun bu maddeyi hiç incele-

mediğini ve hiç görüşmediğini belirtmek istemektedir. Sözleşmelere ilişkin, her ne olursa olsun, bütün anlaşmazlıkların Hakemlik Karma Mahkemesine sunulması söz konusu edilmektedir. Hakemlik Karma Mahkemesi, olağanüstü bir yargı organıdır. Özel kişiler arasında yapılmış olan sözleşmelerle ilgili sorunlarda, Türk Temsilci Heyeti, bu mahkemenin yetkisini yalnız zarar-giderimin saptanması ve tasfiye işleri bakımından tanımıştır; bu olağanüstü yetkiyi genişletmek ve tarafları ya da taraflardan birini, olağan hukukça sağlanan doğal [her zamanki] yargıçlarına başvurmaktan önleyemez. Bu yüzden Türk Temsilci Heyeti, böyle bir ek maddenin metinden çıkartılmasını teklif etmektedir.

Madde 7.

Bu madde, Alt-komisyonca, ilk biçimiyle kabul edilmişti. Oysa, Türk Temsilci Heyeti, maddenin yeniden kaleme alınışında, 2 nci paragrafın değiştirildiğini, ve "özellikle kanunlarda, yönetmeliklerde ya da kararnamelerde her çeşit ayrıcalıklara ve permilere ilişkin sürelerle" sözlerinin eklenmiş olduğunu görmektedir. Ayrıcalıklar [imtiyazlar, *concessions*] sorunu başka bir kesimde çözüme bağlanmıştır; bunlara ilişkin kanunlar, yönetmelikler ve kararnamelerde bütün olasılıklar öngörülmüştür; bu yüzden, Türk Temsilci Heyeti, eklenmek istenilen bu cümle parçasının metinden çıkartılmasının ve Müttefik Temsilci Heyetlerinin ilk tekliflerinin kabul edilmesinin yerinde olacağını düşünmektedir.

Madde 8.

Türk Temsilci Heyeti, 8 nci maddeyi kabul etmektedir.

Madde 9.

Dokuzuncu madde, savaş sırasında, Müttefik Devletler uyruklarıyla ilgili olarak, Osmanlı makamlarınca verilmiş hükümlerin ya da alınmış yürütme tedbirlerinin, Hakemlik Karma Mahkemesi önünde yeniden incelenmesine ve karara bağlanmasına ilişkindir. Türk Temsilci Heyeti, bu yeniden incelemeyi, karşılıklı olma [mütekabiliyet] ve hükmü vermiş olan mahkemece yapılmak şartıyla, kabul etmektedir; kaldı ki, bu da ortak hukuk kurallarına uygundur; çünkü, Madde 6 *bis* konusunda az önce açıklanan nedenlerle, Hakemlik Karma Mahkemesinin olağanüstü yetkisi sınırlı olmak gerekir.

Böyle olunca, Türk Temsilci Heyeti, Alt-komisyona sunmuş bulunduğu ve ilgililerin haklarını bol bol koruyan ve ortak hukuk ilkelerine uygun düşme üstünlüğü de bulunan çözümü kabul etmelerini, Müttefik Temsilci Heyetlerinden rica etmektedir.

Madde 10.

Onuncu madde, Müttefiklerin ilk tasarısında, bir cümle parçacığı da kapsamaktaydı; bu maddenin yeniden yazılışında, bu cümle parçası metinden çıkartılmıştır; oysa, bu cümle parçasının metne konulması gereklidir. Bu cümle parçasında, "borcun süresi daha önceki hükümler uyarınca uzatılmamış olmak" şartıyla, bir sağlancanın [rehnin] satışa çıkartılmasının geçerli olmasısöz konusu idi.

Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin ilk paragrafını, zorunlu olan bir şartla kabul etmişti; bu yüzden, Türk Temsilci Heyeti, kabul etmiş bulunduğu ilk metin tasarısı Müttefik Temsilci Heyetlerince teklif edilmiş olduğundan, bu konuda ayrıntılara girişmeğe yer olmadığını düşünmektedir.

Bu maddenin ikinci paragrafına gelince, Türk Temsilci Heyeti, bir mahkeme kararı uyarınca yapılmış olan sağlanca [rehin] satışlarının geçersiz sayılmaması gerekeceğini, buna karşılık, sözleşmelerde öngörülmemiş ve bir mahkeme kararı uyarınca ya da yetkili bir makamın aracılığı ile yapılmamış satışların geçerli sayılamayacağını, çünkü bu son durumlarda, alacaklının dilediği gibi davranmış sayılabileceğini düşünmektedir.

Madde 11.

Türk Temsilci Heyeti, 11 nci maddeyi kabul etmektedir.

Hayat sigortaları.

Sigortalara gelince, Türk Temsilci Heyeti, Müttefiklerin, Alt-komisyonca inceleme konusu yapılmamış birçok noktalar kapsayan yeni teklifini, henüz bir gün önce almış olmakla birlikte, aşağıdaki görüşleri sunmaktadır:

Madde 1.

"Hayat sigortalarına ilişkin 1 nci maddenin 1 nci fıkrası, bir hükmün eklenmesiyle, olduğu gibi kabul edilebilir; eklenecek bu hükümde, taraflardan birisi, sözleşmenin bir şartını savaş sırasında ya da Barış Andlaşmasının yürürlüğe konulmasından sonra beş aylık bir süre içinde yerine getirmemiş olsa bile, söz konusu sözleşmenin geçerli tutulması öngörülecektir.

İkinci fıkra, Türk Temsilci Heyetince, çekincesiz [ihtirazî kayıtsız] kabul edilmektedir.

Üçüncü ve dördüncü fıkralara gelince, birinci fıkraya ilişkin olarak yapılmış değişikliği göz önünde tutarak, bu fıkraları tamamlamak, sigorta ettirenlere sigorta sözleşmesini sona erdirmek yetkisini tanımak ve sözleşmenin yürürlükte bırakılmasını üstün tutmaları durumunda, onları bir hekim denetiminden geçirmemek gerekecektir.

Madde 2.

Primlerin ve zarar-giderimlerin [tazminatın] ödenmesinde önemli olan, sigortalıların, değeri artan para ile ödemede bulunma zorunda ve gücünde oldukları dönemdir. Bu dönemin, Türkiye'de sona erişini belirten tarihin, 30 Mart 1915 değil, 18 Kasım 1915 tarihi olduğunu kabul etmek gerekir; çünkü, bu son tarihe kadar altın para, sürümdeki kâğıt para ile eş değerde idi.

İkinci maddenin özü, Türk Temsilci Heyetinin görüşlerine ve isteklerine uygundur. Bununla birlikte, 30 Mart tarihi yerine 18 Kasım tarihinin konulması ve – sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesinin, sözleşmeyi sona erdirecek bir neden olamayacağını belirten – 1 nci maddede yapılmış değişikliklerin göz önünde tutulması zorunludur. Bu konuda Türk Temsilcilerinin öne sürmüş oldukları

değişiklik isteği, çok daha kullanışlı ve çok daha hakgözetir bir sistem öngörmekte, hem sigorta ortaklıklarının [şirketlerinin] hem de sigortalıların çıkarlarını karşılamaktadır.

Madde 3.

Frank ya da İngiliz Lirası üzerinden yapılmış sözleşmelerle Türk Lirası üzerinden yapılmış sözleşmeler arasında bir ayırım yapmak hakgözetirliğe uygun düşmemektedir.

Bu yüzden Türk Temsilci Heyeti, sözleşmelerde belirtilen paranın niteliğini göz önünde tutmaksızın, savaştan önce yapılmış bütün sözleşmelerin birbirine eş sayılmasını teklif etmektedir.

Madde 4.

Dördüncü maddedeki hükümler, sigortalıların, ortaklıklarca tanınmayan haklarına zarar verebileceğinden, Türk Temsilci Heyeti, yapılmış olan uzlaşma, sigorta şartlarına uygun değilse, sigortalılara, bu şartlardan yararlanma olanağının sağlanmasının adaletli bir tutum olacağını düşünmektedir.

Madde 5.

Beşinci maddedeki, hayat sigortasına ilişkin tanımı, Türk Temsilci Heyeti kabul etmektedir.

Deniz sigortaları.

Madde 6.

Türk Temsilci Heyeti, deniz sigortalarına ilişkin 6 ncı maddeyi, tümüyle uygun bulmaktadır.

Yangın sigortaları.

Hayat sigortası sözleşmelerinin yürürlükte tutulmasına ilişkin 1 nci maddenin değiştirilmiş hükümlerinin, yangın sigortaları sözleşmelerine de temel olarak alınması ve primlerle zarar-giderimin [tazminatın] ödenmesinde aynı ilkelerin uygulanması yerinde olacaktır."

Türk Temsilci Heyeti, sigorta sözleşmelerine ilişkin olarak, Komisyona bir karşı-tasarı sundu (*Ek D*).

Ayrıcalıklar.

ZEKÂİ BEY, ayrıcalıklar [imtiyazlar, *concessions*] konusunda aşağıdaki görüşleri okudu:

Madde 1.

"Birinci maddenin birinci paragrafında, savaşın başlamasından önce verilmiş ayrıcalıkların sahiplerine, haklarının ve yükümlerinin yeniden tanınması söz konusudur. Bu ayrıcalıkların, bugün de, Türkiye'de yürürlükte olduğundan hiç kimsenin kuşkulanmadığı düşüncesindeyim. Şu var ki, bu ayrıcalıklar arasında,

Türk anonim ortaklıklarına geçirilmiş [transfer edilmiş] olanlar bulunmaktadır. Barış Andlaşmasına bu ortaklıklara ilişkin hükümler konması, Türk Temsilci Heyetinin birçok kez belirttiği üzere, Türkiye'nin haklarına ve egemenliğine aykırı düşer.

İkinci paragraf, reji (*régie*) ayrıcalığına ve 1913 Fransız borçlanmasına ilişkindir; oysa, bu ayrıcalık, Türk Parlâmentosunca henüz uygun bulunmamış olduğundan, buna ilişkin işlemleri tümüyle sona ermiş saymak mümkün değildir; bu yüzden, Türk Temsilci Heyeti, bu konuda yüküm altına giremez.

Üçüncü paragraf, ayrıcalığın süresini, savaşın süresine eşit bir dönem için, uzatmayı öngörmektedir; öte yandan, dördüncü paragraf, ayrıcalık sahiplerine verilecek zarar-giderimin saptanmasında ve ayrıcalık şartlarının yeni koşullara uydurulmasında, bu uzatmanın göz önünde tutulacağını belirtmemektedir. Ortaklıkların savaş süresince uğradıkları zararların, ayrıcalık süresi uzatılarak giderilmesi, tarafların buna razı olmalarına bağlı bulunduğundan, Türk Temsilci Heyeti, söz konusu bu iki paragrafın gereksiz olduğunu düşünmektedir.

Beşinci paragraf, ayrıcalıkların, yeni ekonomik koşullara uymaması durumunda, bunları yeniden incelemek ya da bu yeni koşullara uydurmak için, Türk Hükümetiyle bu ayrıcalıkların sahipleri (*concessionnaires*) arasında yapılacak anlaşmadan söz etmektedir; bundan sonraki paragraf, bu anlaşmaya varılamazsa, üç hakemden kurulu bir komisyonun hakemliğini öngörmektedir.

Türk Temsilci Heyeti, söz konusu ayrıcalıkların yeni koşullara uydurulmasına ilişkin sorunların çözümlenmesini hakemlere sunmak biçimindeki teklifi uygun bulmamaktadır; Türk Temsilci Heyeti, bu gibi sorunların çözümü için ülkenin kanunları ve yönetim kurumlarıyla, ayrıcalık sözleşmelerindeki hükümlerin yeterli olduğu görüşündedir. Kaldı ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, ülkenin, yabancı sermayesine başvurma zorunda olduğu bilincine tamamiyle varmış olduğundan, Türkiye'ye mümkün olduğu kadar çok sermaye çekebilmeğe çalışacaktır; ortaya koyacağı ölçülü davranış ve açık görüşle, bunda başarılı olacağı da, her türlü kuşku dışında kalmaktadır.

Yedinci, sekizinci ve dokuzuncu paragraflar, 30 Ekim 1918 tarihinden sonra, İstanbul Hükümeti ile ayrıcalık sahipleri arasında yapılmış sözleşmelerin tanınmasına ilişkindir; oysa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bu gibi sözleşmelerin yok sayıldığını özel bir kanunla ilân etmiş olduğundan, bunların tanınması yolunda Türk Temsilci Heyetine yöneltilmiş istemin kabul edilmesi mümkün değildir; yalnız bu ayrıcalıkların incelenmesinin mümkün olduğunu, bunlar kanunlara uygun ve baskı kullanılmaksızın elde edilmiş iseler, tanınmalarının güçlükle karşılaşmayacağını eklemeği gerekli görmekteyim.

Türk Temsilci Heyeti, bu konuda, Türk Hükümetince izlenen iyi geçinme politikasına güven duyulacağını ummaktadır. Böyle olunca, sözü geçen üç paragraf gereksizdir.

Böylece, 1 nci madde, bütün bu görüşleri göz önünde tutacak biçimde, değiştirilmelidir.

Madde 2.

İkinci maddede, Anadolu ve Bağdat demiryollarının Devletçe satın alın-

masında, Müttefik Hükümetlerce yapılacak yardımın niteliğini saptayacak bir andlaşma yapılmasından, ve bu demiryolları bir kez Devlet demiryolları olunca, bunların işletilmesine Türk sermayesinin, en önemli yabancı topluluğun katılma payına hiç olmazsa eşit ölçüde, katılmasından söz etmektedir.

Türk Hükümeti, gerekirse, ayrıcalık belgeleri ve kendi kanunları uyarınca bu hakkı kullanmağa yetkili bulunduğundan, bu demiryollarının satın alınması için gerekli paranın öndelik [avans] olarak verilmesine ilişkin vaade teşekkür etmekle birlikte, bu maddenin, Andlaşmanın metnine konulmasına razı olamaz. Türk Hükümeti, bu sorunun Türk Hükümetiyle ilgili kurumlar arasında görüşülerek çözümlenmesi gerekeceği düşüncesindedir.

Madde 3.

Türk Temsilci Heyeti, 3 ncü maddenin birinci paragrafını kabul etmektedir; bu maddenin geri kalan parçasına gelince, Türk Temsilci Heyeti, burada sözü edilen sorunun, Türkiye ile ilişkisi olmadığını bildirmekle onur duyar.

Madde 4.

Dördüncü maddeye yanlışlıkla 1914 tarihi konulmuştur. Oysa, Alt-komisyondaki görüşmeler sırasında da sözü edildiği gibi, bu tarihin yerine silâhbırakışımının [mütarekesinin] yapılması tarihi olan 1918 tarihinin konulması uygun olacaktır. Bu tarihe kadar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış olan parçaların kaderinin, Osmanlı yönetimindeki Türkiye'nin kaderiyle bir olduğu belli olmuştur.

Madde 5.

Türk Temsilci Heyeti, 5 nci maddenin özüne karşı değildir. Versailles, Saint-Germain, v.b. andlaşmalarla haklarını istemeleri yasaklanmış olan Merkez [Avrupa] Devletleri uyruklarının ayrıcalıkları, gerekli işlemlerin yapılmaması yüzünden, zorunlu olarak ve kanunlar uyarınca, Türk Hükümetince sona erdirilecektir.

Böyle olunca, Türk Temsilci Heyeti, bu bildiriyle yetinmelerini Müttefik Temsilci Heyetlerinden rica eder.

Madde 6.

Türk Temsilci Heyeti 6 ncı maddeyi kabul etmektedir.

Madde 7.

Yedinci madde anonim ortaklıklara ilişkindir. Türk Temsilci Heyeti, böyle bir maddenin Andlaşma metnine konulmasını istememesinin nedenlerini birçok kez açıklamıştır. Böyle davranışı, Devletin haklarını savunmaktan başka etkenlere dayanmamaktadır. Yoksa, bu ortaklıkların haklarını ve güvenlik içinde gelişmelerini korumak, Türk Hükümetini, bütün öteki Türk uyruklarının bir bakımdan korunmaları kadar ilgilendirmekte ve ülkenin ekonomik çıkarlarına tamamiyle uygun düşmektedir."

Koruma altındakiler.

M. BOMPARD, "Müttefik uyrukları" (*ressortissants alliés*) teriminin tanımlanması için, genel bir madde gerektiğini belirtti.

İSMET PAŞA, 1863 tarihine kadar sürmüş olan ve yakınılacak birçok kötüye kullanmalara yol açmış bulunan koruma [himaye, *protection*] rejiminin, Türkiye'de yabancı Konsoloslukların hizmetinde bulunan yerlilerin sayısını sınırlayan bir nizamname (*réglement*) ile, bu tarihte, Osmanlı İmparatorluğu için, zaten sona erdirilmiş olduğunu söyledi.

Böylece sayıları çok sınırlanmış olan koruma-altındaki kimseler [mahmîler, *protégés*], Türk uyrukluğunda kalmışlardı. Bu yüzden, bunlara, aynı uyruklukta olanlara tanınan işlemlerden, ne bakımdan olursa olsun, farklı bir işlem yapılmasına yer olamaz.

Bu nedenle, Türk Temsilci Heyeti, bu genel nitelikteki madde için, aşağıdaki metni teklif etmektedir:

> "Uyruklar (*ressortissants*) terimi, gerçek kişilerden başka, Bağıtlı Yüksek Taraflardan her birinin öteki Tarafın ülkesinde, kanun uyarınca aynı sıfatla tanınmış olan ortaklıklarını, derneklerini ve kurumlarını da kapsamaktadır."

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetince öne sürülen görüşlerin, Müttefik Hükümetler arasında kararlaştırılan hükümleri tümüyle değiştirme eğiliminde bulunduğunu belirtti. M. BOMPARD, Müttefik Temsilci Heyetlerinin gösterdiği uzlaşıcı tutuma rağmen, İktisat Sorunları Alt-komisyonunun incelemesine sunulmuş konular üzerinde anlaşmaya varılmasının, birkaç gün öncesine göre, daha az yakın olduğunu görmektedir.

M. BOMPARD, Komisyona, Üçüncü Alt-komisyonca ele alınmış sournların incelenmesine geçmeği teklif etti.

Gümrük ve ticaret rejimi.

Komisyona, Türkiye ile ticaret rejimine ilişkin olarak, Müttefik Temsilci Heyetlerince hazırlanmış bir sözleşme tasarısı sunulmuştu (*Ek C*).

Madde 1.

HASAN BEY, aşağıdaki görüşleri öne sürdü:

"Türk Temsilci Heyeti, 1 nci maddeyi kabul etmektedir. Türk Temsilci Heyeti, 2 nci maddeden başlayarak, bütün öteki maddelerin, Türkiye ile her Devlet arasında ayrıca yapılacak bir ticaret sözleşmesine konu olması teklifinde bulunmaktadır.

Madde 2.

Türk Temsilci Heyeti, 2 nci maddeyi kabul etmektedir.

Madde 3.

Birinci maddenin (I) sayılı Ek'inde sayılan maddelere uygulanacak katsayı 8 yerine 9 olmalıdır.

Bu Ek'de belirtilen 270 nci maddenin metinden çıkartılması gerekmektedir.

Madde 4.

Türk Temsilci Heyeti, tarifenin üç yıllık bir süre için dondurulmasını, tarafların çıkarları bakımından, Türk parasının değerindeki değişmeleri izleyen bir tarifeden daha uygun olacağını düşünerek, katsayıların değiştirilmemesini teklif etmektedir.

Türk Temsilci Heyeti, 4 ncü maddenin (I) sayısından sonra, "ekonomik rejimini tehdit eden ağır sakıncaları önlemek..." kelimelerinin eklenmesini teklif etmektedir.

Kaldı ki, bu sözler, daha önceki tasarıların metninde de vardı.

Madde 5.

Türk Temsilci Heyeti, 5 nci maddede öngörülen belediye vergileri ile yerel [mahallî] vergiler konusunda hiçbir yüküm altına girememektedir; bu vergiler bakımından, ancak, yabancı mallar arasında, ya da yabancı mallarla yerli mallar arasında hiçbir ayırım gözetilmeyeceğine güvence [teminat] verebilir.

Madde 6.

Türk Temsilci Heyeti, 6 ncı maddeyi kabul etmektedir.

Madde 7.

Türk Temsilci Heyeti, sözleşme süresinin üç yıl olması şartıyla, 9 katsayısını kabul etmiş olduğundan, "beş yıl" yerine "üç yıl" konulmasını teklif etmektedir.

Türk Temsilci Heyeti, "gerek eski sözleşmeler ... uyarınca" sözlerinin, hiçbir uygulama alanı olmadığından, metinden çıkartılmasını teklif etmektedir.

Madde 8.

Sekizinci madde, düzeltilmiş biçimiyle, kabul edilmiştir.

Madde 9.

Dokuzuncu maddenin birinci fıkrasında bulunan "beş yıllık" sözleri yerine "üç yıllık" denilmelidir.

Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin ikinci fıkrasını da, aşağıdaki düzeltilmiş biçimiyle, kabul etmektedir:

"Görüşmeler, andlaşmanın imzalanmasından bir yıl sonra başlayacaktır."

Türk Temsilci Heyeti, aşağıdaki iki maddenin eklenmesini teklif etmektedir:

"Bağıtlı Yüksek Taraflardan her biri, yurda sokulan [ithal edilen] ürünlerin kökenini [menşeini] saptamak üzere yurda sokulan maddenin ulusal ürünlerden ya da yapınlardan [mamullerden] olduğunu, ya da geldiği ülkede başka biçime sokulması yüzünden öyle sayılması gerekeceğini belirtmek üzere, yurda sokanın [ithalâtçının] resmî bir belge sunmasını isteyebilecektir.

"İşbu andlaşmaya ekli (1) sayılı örneğe uygun olarak düzenlenecek köken belgeleri [menşe şehadetnameleri, *certificats d'origine*], gerek Ticaret ya da Tarım Bakanlıklarınca, gerek gönderenin [ihracatçının] bağlı olduğu Ticaret Odaları, gerekse malın gideceği ülkenin kabul edeceği herhangi bir başka organca ya da toplulukça verilecektir. Bu belgeler, malın gönderildiği ülkenin

bir diplomasi ya da konsolosluk temsilciliğince onaylanacaktır.

"Gönderen [ihracatçı], ticaret eşyasıyla birlikte bulunan köken belgesine rağmen, bu eşyanın anlaşmazlık konusu olmasından çekinirse, köken belgesi, hem bu belgeyi veren makamın, hem de yurda sokan [ithalatçı] ükenin diplomasi temsilcisinin ya da konsolosluk temsilcisinin atayacağı bir görevlinin düzenleyeceği ve imzalayacağı bir denetleme belgesi (*certificat de vérification*) ile doğrulanacaktır. Bu görevli, denetlemede bulunmak üzere, her türlü kanıtları ve gerekli bilgileri isteyebilecektir. Köken belgesi ticaret eşyasıyla birlikte gönderilmişse, bu eşya, ancak hile yapılmış olması ya da bu mal yerine başka bir malın konulmuş olmasından kuşkulanılması durumunda, gümrükçe, kanuna uygun olarak bilirkişi aracılığıyla denetlenebilecektir.

"Paketler için gönderilen ülke, bunların ticarî nitelikte göndermelerden olmadığını kabul ederse, bir köken belgesi eklemek gerekmeyecektir.

"Bir ülkenin toprak ürünleri ile endüstri ürünlerinden olup da, antrepolara* konulmak ya da herhangi bir yere doğru transit olarak geçmek üzere öteki Devletin ülkesine sokulan eşyaya, bu iki ülkeden her birinde uygulanmakta olan vergilerden, ya da yalnız transitin gerektirdiği denetim ve yönetim giderlerini karşılamak için konulmuş her türlü vergi ve resimlerden başka, hiçbir gümrük vergisi ya da hiçbir yurtiçi vergi uygulanmayacaktır; bununla birlikte, söz konusu eşyanın antrepolara yerleştirilmeleri ya da taşınmaları sırasında bu eşyaya uygulanabilecek işlemlere ilişkin vergilere halel gelmeyecektir."

Gemicilik.

Madde 10.

HASAN BEY, gemiciliğe ilişkin hükümlere geçerek, aşağıdaki bildiride bulundu:

"Türk Temsilci Heyeti, yönetim merkezleri (*siège social*) Müttefik Devletlerin ülkelerinde bulunan yabancı gemicilik ortaklıklarına beş yıl süreyle kabotaj hakkını tanıyan, 10 ncu maddenin 4 ncü fıkrasını kabul edemez. Kaldı ki, bu, Türk Temsilci Heyeti için, yepyeni bir tekliftir.

Madde 13.

Türk Temsilci Heyeti, 13 ncü maddenin sonuna, şu fıkranın eklenmesini teklif etmektedir: "On yıllık sürenin bitiminden önce, yeni bir anlaşma yapılmazsa, taraflar diledikleri gibi davranmak özgürlüklerini ellerinde tutacaklardır."

Endüstri mülkiyeti.

Endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin hükümlere gelince, Türk Temsilci Heyetinin görüşleri aşağıdadır:

* Türk Dil Kurumunun yarkurulu "antrepo" karşılığı olarak "korunak" terimini önermektedir. *Türk Dili*, Mayıs 1971, sayı 236, s. 156.

Madde 14.

Türk Temsilci Heyeti, 14 ncü maddenin 1 nci ve 2 nci paragraflarına, aşağıdaki çekincenin [ihtirazî kaydın] eklenmesini teklif etmektedir: "kendisine karşılıklı işlemde bulunmanın sağlanması şartıyla."

Madde 15.

Türk Temsilci Heyeti, 15 nci maddeyi kabul etmektedir.

Madde 16.

Onaltıncı maddenin kayıtsız-şartsız kabulü, Türkiye'nin Anglo-Sakson ve Lâtin kültüründen yoksun kalması sonucunu doğurabilecektir; bu da, Müttefik Devletlerin, kendi dillerinin ve edebiyatlarının yayılmasını sağlama konusundaki isteklerine aykırı düşebilecektir. Türk Temsilci Heyeti, moral değeri olan bu büyük çıkarları göz önünde tutarak, bu maddenin metinden çıkartılmasını teklif etmektedir. Bununla birlikte, Türkiye, bu büyük moral çıkarlara rağmen, isteyen her Devletle bu konuda bir anlaşma yapmağa hazırdır.

Madde 17.

Türk Temsilci Heyeti, 17 nci maddeyi kabul etmektedir.

Madde 18

Türk Temsilci Heyeti, 18 nci maddenin ikinci paragrafını aşağıdaki gibi değiştirmeyi teklif etmektedir:

"Müttefik Devletler, işbu Sözleşmenin imzalanması sırasında, Dominionları, sahip bulundukları topraklar, v.b. için kesin olarak kabul ya da reddetmemiş bulunurlarsa, bunu, sözü geçen imzadan ancak üç ay sonra yapabileceklerdir. Bu Devletler, bundan sonraki üç yıl boyunca, bu kabullerini ya da redlerini geri alamayacaklardır. Kendileri adına işbu Sözleşmenin kabul edileceği Dominionlar, sahip bulunan topraklar, v.b., özel tarifeleri varsa, Türkiye'ye en düşük tarifelerini uygulayacaklardır."

M. SERRUYS, Türk Temsilci Heyetinin görüşlerine, birkaç sözle cevap vermek istediğini söyledi. M. SERRUYS, bütün Müttefik Temsilci Heyetlerinin, Devletler hukuku ilkelerine ve ticaret ve gemicilik sözleşmelerinde her zaman görülen hükümlere uygun bir ticaret sözleşmesi yapılmasının uygun olacağında birleştiklerini söyledi. Müttefik Hükümetler, ancak, bu şartladır ki, Türkiye'de yararlandıkları Kapitülasyon ayrıcalıklarını yitirmeği kabul edebilirler.

Gemiciliğe uygulanacak rejime gelince, Müttefik Temsilci Heyetleri, yıllardan beri, Doğu ile ulaşımı sağlayan Müttefik gemicilik ortaklıklarının durumunu göz önünde tutmağı zorunlu saymaktadırlar. Müttefik Hükümetler, Türkiye Hükümeti ile gemicilik ortaklıkları arasında, bu gemicilik hizmetini yeni temeller üzerinde örgütlemek üzere, görüşmelere girişilmesini beklemektedirler. Bu geçiş rejimi kurulamazsa, özellikle Türkiye'nin yararlanmış olduğu, yüzlerce yıllık bir çalışma alanı ve pek önemli sermayeler yitirilmiş olacaktır. Müttefik Devletler, Müttefik ortaklıklarının küçük kabotaja katılmalarını istememektedirler; bu Devletler, Türk

Hükümetinin, bunu kendi uyruklarının tekeli altında tutma isteğini çok iyi anlamaktadırlar; ancak, başlıca Türkiye'nin yararlanmış olduğu, süregiden bir durumdan vazgeçemezler ve bunun içindir ki, geçici güvenceler [teminat] istemektedirler.

Malî hükümler.

Komisyon, İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerince sunulan malî hükümler tasarısının incelenmesine geçti (*Ek F*).

Osmanlı Devlet Borcu.

Madde 1.

HASAN BEY, aşağıdaki görüşleri açıkladı:

Türk Temsilci Heyeti [Fransızca metinde] birinci maddenin ikinci satırındaki "kendilerine" kelimesinden önce, "ve başka Devletlerden" kelimelerinin eklenmesini teklif etmektedir. Öte yandan, 1 nci maddeye ekli Çizelge'ye, İzmir-Alaşehir Demiryoluna ilişkin borçların ve yıllık taksitlerin de konulması gerekmektedir. Türk Temsilci Heyeti, bu Çizelgeye eklenmiş olan açıklamanın da metinden çıkartılmasını istemektedir.

Madde 2.

Türk Temsilci Heyeti, 2 nci maddedeki "alacaklıların rızasıyla... bölüştürülebilecektir" kelimeleri yerine "bölüştürülecektir" denilmesini teklif etmektedir.

Bu maddenin son fıkrasından önce, Türk Temsilci Heyeti, aşağıdaki fıkranın konulmasını teklif etmektedir: "Her Devletin, kendişine düşen borç payı için yeni borçlanma senetleri çıkarmağa hakkı olacaktır."

Madde 3.

Türk Temsilci Heyeti, şimdiye kadar yapılan görüşmelerde, 3 ncü maddenin Andlaşmaya konulmasının yararlı olmadığı görüşünü belirtmiştir; Türk Temsilci Heyeti, bu görüşünü değiştirmemiştir. Borçlanma sözleşmelerinde, gelirlerin yeterli olmaması durumunda, açığın, Devletin genel gelirlerinden karşılanacağı yazılıdır; ödenek olarak ayrılmış gelirler için, Türkiye'nin başka güvenceler göstermek bakımından hiçbir yüküm altında olmaması doğaldır. Kaldı ki, Türk Temsilci Heyeti, böyle bir gereğin doğmayacağına da inanmaktadır.

Madde 4.

Bölüştürülecek borca, 159.734.000 Türk Lirası tutarında olan kâğıt para ile, 17.977.000 Türk Lirası tutarındaki iç borçlanmayı da katmak gerekmektedir. Bundan başka, bu maddeye şu fıkranın da eklenmesi uygun olacaktır:

"Türkiye, işbu Andlaşma ile kendisinden ayrılan topraklarda yapılmış olan ve karşılığı ödenmemiş zoralımlardan kesin olarak sorumlu değildir."

Türk Temsilci Heyeti, bugüne kadar ödenmemiş ve Berlin ve Teselya (*Thessalie*) Andlaşmaları uyarınca kimi Balkan Hükümetlerine düşen borç payına ilişkin olarak daha önce yapmış olduğu bildirileri de hatırlatmak istemektedir.

13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Andlaşmasının 33 ncü ve 42 nci maddeleri uyarınca, Sırbistan ve Karadağ, İstanbul'da yapılan 24 Mayıs ve 2 Temmuz 1881 tarihli Andlaşmaların 10 ncu maddeleri uyarınca Yunanistan, Osmanlı Devlet Borcu'nun bir parçasını üzerlerine almakla yükümlü kılınmışlardı. Bu payların tutarı, İngiltere Büyükelçisince Bâb-ı Âli'ye sunulan 6 Kasım 1883 tarihli bir nota ile saptanmıştı. Her ne kadar Osmanlı Hükümeti, bu Devletlerin, Osmanlı Devlet Borcuna katılmaları için gerekli girişimlerde bulunmuşsa da, bu maddelerin hükümlerini yerine getirmek, üzülerek söylemek gerekir ki, mümkün olamamıştır.

Lausanne Konferansındaki Türk Temsilci Heyeti, bu önemli noktaları göz önünde tutarak, bu payların ödenmesini birçok kez istemiştir.

Bu payların, bölüştürme çizelgesine konulmaması, Türkiye'nin, hakkından vazgeçtiği anlamına kesinlikle gelmemektedir. Tam tersine, Türk Temsilci Heyeti, Hükümetinin her vakit ve her vesile ile hakkını isteme yeteneğini saklı tutmuş olduğunu, Hükümeti adına, bildirmekle onur duymaktadır.

Madde 5.

Beşinci madde kabul edilmiştir.

Madde 6.

Türk Temsilci Heyeti, 6 ncı maddeye aşağıdaki fıkranın eklenmesini teklif etmektedir:

"Hakemin kararı, kilometre güvencelerinin (*garanties kilométriques*) bölüştürülmesini zorunlu kılarsa, gerek Türkiye'de gerekse Türkiye'den ayrılmış topraklarda bulunan demiryollarına ilişkin parasal yükümler, ilgili Devletler arasında, 1 nci maddeye ekli çizelgede bulunan öteki borçlar gibi, aynı şatlar içinde ve aynı ilkelere dayanılarak bölüştürülecek bir borçlar toplamı meydana getirecektir."

Türk Temsilci Heyeti, hakemlik anlaşmasına ilişkin ikinci sorunun metinden çıkartılması gerekeceğini düşünmektedir.

Madde 7.

Yedinci madde kabul edilmiştir.

Madde 8.

Türk Temsilci Heyeti, 8 nci maddenin, aşağıdaki gibi değiştirilmesini teklif etmektedir:

"İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan topraklara düşen borç payları, 1918 yılından başlayarak, işlemeye başlayacaktır."

Madde 9 ve 10.

Türk Temsilci Heyeti, 9 ncu ve 10 ncu maddeleri kabul etmektedir.

Madde 11.

Onbirinci maddenin, borç paylarını anapara olarak bölüştürmek istemeyen Devletlere ilişkin olduğunu açıkça belirtmek gerekir.

Madde 12.

Türk Temsilci Heyeti, Osmanlı Borcu Yönetimine bu yolda bir bildiride bulunmaya hazır olduğundan, 12 nci maddenin metinden çıkartılması gerekmektedir.

Onarımlar.

Madde 1.

Türk Temsilci Heyeti, onarımlara ilişkin hükümler konusunda, aşağıdaki görüşleri öne sürmüştür.

"Müttefik uyruklarıyla Türk uyruklarının istemleri ödeştirildikten sonra, Türk Hükümetinden 15.000.000 altın para Türk Liralık zarar-giderim [tazminat] istenmektedir. Türk Temsilci Heyeti, bu istemi, kesin olarak reddetmektedir.

Bu konuda, Türk Temsilci Heyeti, iki teklifte bulunmaktadır:

Ya, taraflar karşılıklı olarak hiçbir istemde bulunmayacaklardır, ya da, hesaplar karşılıklı olarak ortaya konulacaktır; bunun için, Türk Temsilci Heyeti, *ilk önce*, Müttefik uyruklarının uğramış oldukları zararların tutarını öğrenmek istemektedir.

Bundan başka, Yunan birliklerince işgal olunan bütün topraklarda işlenmiş zararların onarılmasının Yunanistan'a yükletilmesi gerekmektedir.

Türk Temsilci Heyeti aşağıdaki fıkranın eklenmesini teklif etmektedir:

"Savaştan önce İngiliz tezgâhlarına sipariş edilen ve Türkiye'nin savaşa girişinden üç ay önce İngiliz Hükümetince zoralım uygulanan gemilerin tutarı Türkiye'ye geri verilmek gerekir."

Madde 2.

İkinci maddeye ilişkin olarak, Türk Temsilci Heyeti, Anadolu'da Yunanlıların vermiş oldukları çeşitli zararların ve Türklere ait olup da Yunan ordularınca alınıp götürülen hayvanların, taşıtların, paraların ve başka taşınır malların bu çizelgesinin düzenlenmesini kesin olarak istemektedir.

Madde 3-8.

Üçüncü maddeden sekizinci maddeye kadar olan maddelere gelince, Türk Temsilci Heyeti, hesaplar karşılaştırıldıktan sonra, Türkiye'nin Devletlere karşı borçlu çıkmayacağına inandığı için, bunları tartışmakta bir yarar olmayacağı kanısındadır.

Çeşitli hükümler.

Madde 1.

Çeşitli hükümlere gelince, Türk Temsilci Heyeti, Halifelik Hazine-i Hassa'sına ait malları, karşılığı ödenerek ya da ödenmeksizin bırakmağa hakkı olmadığını belirtmek istemektedir. Türk Temsilci Heyeti, Devlete bir gelir sağlayan bu malları, ancak bunların gerçek değerleri karşılığında elden çıkarmağa razı olabilir.

Madde 2.

Buna karşılık, Türk Temsilci Heyeti, 2 nci maddeyi, küçük bir değişiklikle

kabul etmektedir: Birinci satırdaki "Türk" kelimesinin yerine "Osmanlı" kelimesi konulmalıdır.

Madde 3.

Almanya, Macaristan ya da Avusturya, Türkiye'nin borçluları arasında olmadıklarından, 3 ncü maddenin son fıkrası gereksizidr.

Madde 4.

Dördüncü madde kabul edilmiştir.

Madde 5.

Türk Temsilci Heyeti, ilk kâğıt para sürümünün karşılığı olan altın stokunun Türkiye'ye geri verilmemesine hiçbir bakımdan razı olamaz.

Genel hükümler.

Türk Temsilci Heyeti, "Genel Hükümler" başlığını taşıyan maddenin 1 nci fıkrası üzerinde bir görüş öne sürmezden önce, İstanbul Hükümeti ile yapılmış ve öndeliklerle [avanslarla] kazançların bölüştürülmesine ilişkin anlaşma ve sözleşmeleri bilmek isteğindedir.

İkinci fıkraya gelince, bu fıkranın kapsadığı hükümler hiçbir alt-komisyonda görüşülmemiş olduğundan ve ayrıntıları doğal olarak Türk Temsilci Heyetince bilinmediğinden, Türk Temsilci Heyeti bu konuda herhangi bir görüş öne sürememektedir.

Türk Temsilci Heyeti, sözü yeniden hakemlik anlaşmasına getirerek, bu belgedeki birinci soruyu kabul etmekte olduğunu belirtti; Türk Temsilci Heyeti ikinci soruyu kabul etmemektedir. Gerçekten, Türk Temsilci Heyeti, borçlanmaların ödenmesine ayrılan değişmez yıllık taksitlerin, işletmenin verimine göre değişen kilometre güvencesinden, özü bakımından, ayrı tutulmak gerektiği kanısındadır. Demiryolu yapımı için Devletçe girişilmiş borçlar, Devletçe ödenen kilometre güvencesine hiç bir bakımdan benzemez ve her bakımdan öteki kamusal borçlar gibidir. Bunun tersi olan görüş kabul edilirse, bu borçlanma ile Devletin dilediği gibi kullanmasına ayrılmış paranın nereye kullanıldığının izlenmesi demek olur. Bu durumda, Türk Temsilci Heyeti, ikinci soru üzerinde hakemliği kabul edemeyeceği kanısındadır; çünkü, bu soruda göz önünde tutulan yükümler kesin olarak Devlet borcu niteliğindedir. Bütün Temsilci Heyetleri, bölüştürülecek Borç çizelgesinin, toplanmış paralar nerede kullanılmış olursa olsun, Devletçe girişilmiş bütün borçlanmaları, ayırım yapmadan, kapsamasında görüş birliğine varmışlardır.

Onarımlara ilişkin hükümlere gelince, HASAN BEY, 4 ncü maddenin son fıkrasıyla, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, Türk Hükümetini, Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin ekonomik vesayeti altına koymak ister gibi görünmelerini hayretle görmekte olduğunu söyledi. Müttefikler, bu Meclisi, Türkiye'nin iç yönetiminin bir organı biçimine dönüştürme eğilimindedirler.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin, onarımlara ilişkin 1 nci maddeyi reddetmekle, pek ağır bir sorumluluk altına girdiğini söyledi. Bu nokta üzerinde,

Müttefik Hükümetler, verebilecekleri ödünlerin [tâvizlerin] en son sınırına kadar gitmişlerdir: Müttefik Hükümetler, pek yüksek tutarlara varan işgal giderlerinden vazgeçmektedirler; kendilerine karşı savaşmakla – Müttefikler bundan çok çekmişlerdir – Türk Hükümetinin katlanması zorunlu olan bütün onarımlardan vazgeçmektedirler; son olarak, Müttefik Hükümetler, kendi uyruklarının uğramış oldukları zararları gidermek için, çok az bir parayı götürü olarak istemektedirler. Öte yandan, Fransa Bankasına (*Banque de France*) ve İngiltere Bankasına (*Bank of England*) yatırılmış bulunan 5 milyon altın para Türk Lirasını Türkiye'ye geri vermeğe razı olmaktadırlar.

Türk Temsilci Heyeti, yalnız bu teklifi reddetmekle kalmıyor, ayrıca, Vickers-Maxim tezgâhlarında yapılmakta olan ve İngiliz Hükümetince elkonmuş bulunan gemilere Türk Hükümetinin harcadığı paraların karşılığı olarak, bir 5 milyon daha istiyor.

Müttefik Hükümetler adına, M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetine sunulmuş tekliflerin bir minimum olduğunu ve Müttefik Hükümetlerinin bundan vazgeçmeyeceklerini bildirdi.

Dördüncü maddenin son üç paragrafına gelince, bunlar, Türk Temsilci Heyetinin bildirdiği gibi, hiç de pek yeni değillerdir; çünkü, bu paragraflarda, Tasfiye Komisyonun ayrıcalıklar konusunda daha önce öngörülen yetkilerinin, Osmanlı Devlet Borcu Meclisine geçeceği belirtilmekten başka bir şey yapılmış değildir.

Kaldı ki, M. BOMPARD, bu konuda, aşağıdaki bildiride bulunmak istemektedir:

"Müttefik Devletler, teklif edilen maddeyle, Türkiye'nin egemen haklarını hiçbir bakımdan çiğnemek isteğinde değillerdir; teklif edilen madde, Türkiye'nin egemen haklarını bol bol korumaktadır; bu madde, Türkiye'yi ayrıcalıklar [imtiyazlar] konusunda Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin yapacağı tavsiyeleri kabul etme yükümü altına koymamaktadır. Türkiye, kendi sorumluluğu altında, bütün özgürlüğünü elinde tutmaktadır; açık kapı ilkesi, ekonomik konularda, Türkiye'de her zaman üstün tutulacak ilke olarak kalmaktadır."

Türk ve Yunan uyruklarına savaş yüzünden verilmiş zararlar.

Türk ve Yunan uyruklarına verilmiş zararlara gelince, Türk ve Yunan Temsilci Heyetleri, bu konuya ilişkin görüşlerini [yazılı olarak] göndermişlerdir; Türk Temsilci Heyetinin 20 Ocak 1923 tarihli memorandum'u ile (*Ek G*), Yunan Temsilci Heyetinin 25 Ocak 1923 tarihli memorandum'u (*Ek H*) bu görüşleri kapsamaktadır.

Türk Temsilci Heyeti, önce, Yunanistan'dan, altın para 160 milyon Türk Lirası tutan bir zarar-giderim [tazminat] istemiştir. Buna karşılık, Yunan Temsilci Heyeti, 20 Aralıkta, Türkiye'den çeşitli nedenlerle, altın para 233 milyon Türk Lirası bir zarar-giderim istemiştir. Bu istemden bir ay sonra, 20 Ocak 1923 de, Türk Temsilci Heyeti, Konferansa yeni bir nota sunarak, bu notada, zarar-giderim isteklerini çok daha büyük bir tutar olarak, başka bir deyimle, kâğıt para 1.341.639.505 Türk Lirası olarak saptamıştır. Yunan Temsilci Heyeti, 25 Ocak 1923 tarihli memorandum'u ile, Türk Temsilci Heyetinin görüşlerini reddetmiştir. M. BOMPARD, iki Temsilci

Heyeti arasında, bu konuya ilişkin tartışmanın açılmış olduğunu bildirdi; bununla birlikte, M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin görüşlerini pek geç bildirmiş olması yüzünden, bu saatte, sorunu incelemeye girişmenin güç olduğunu belirtmekten de kendisini alamamaktadır.

M. VENİSELOS, Komisyonun daha ilk oturumunda, Türk Temsilci Heyetinin, altın ya da kâğıt Türk Lirasının söz konusu olduğunu açıklamaksızın, Türkiye için 160 milyon Türk Lirasını bulan bir zarar-giderim isteyerek, onarımlar sorununu ortaya çıkarmış olduğuna dikkati çekti. O vakitten bu yana, Türk Temsilci Heyeti, istemini, ek açıklamalar yaparak tamamlamıştır.

Yunan Temsilci Heyeti, 20 Aralıkta, önce böyle belirsiz nitelikte bir istemi reddetmiştir. Sonra, Türk istemini ortadan kaldırmaya varacak, karşı-istemlerde bulunmuştur. Türkiye'nin ödeyeceği onarımlara ilişkin maddeden, Yunanistan, kesin olarak çıkartılmış bulunmaktadır.

Türkiye, [şimdi] istemlerini açıklığa kavuşturmuştur. Örneğin, 18.000 evin yanmasına yol açan yalnız İzmir yangını için 175 milyon Türk Lirası istemektedir. M. VENİSELOS, bu kentin yanmasından Yunanlıların sorumlu olmadıklarını bildirmeyi gerekli görmektedir; Yunan orduları İzmir'den çıktıktan 24 saat sonra İzmir'in yanmış olduğunu bildiren Türk Temsilci Heyetinin dediklerinin tersine, İzmir, Yunanlıların bu kenti tüm olarak boşaltmalarından ve Türk birliklerinin İzmir'e girişinden 4 gün sonra yanmıştır. Gerçekte, Türk mahallesine hiç dokunulmamıştır; yalnız, Rumların, Ermenilerin ve Avrupa'lıların oturdukları mahalleler yanıp yok olmuştur. Bu yakıp-yıkmadan Yunanlıların sorumlu olmadıkları, bir başka nedenle de, açıkça bellidir: Bu olayın, Yunanistan'a yük olan göçmen topluluklarının sayısını arttırmaktan başka bir sonucu olamazdı.

Türkiye'nin istemleri gerçekten ciddî olma ölçülerini çok aşmaktadır. Bunun böyle olduğuna inanmak için, savaş hareketleri bölgesindeki köy evlerinden yakılıp-yıkılmışları göstermek üzere düzenlenen hesapları incelemek yeterli olacaktır. Şüphesiz, yakıp-yıkmalar olmuştur; çünkü, Yunan ordusu, çekilişi sırasında düzenini ve disiplinini yitirmiştir. Yunanistan, bu koşullar altında yapılmış yakıp-yıkmaları ödemeye razı olmaktadır; üstelik, bu zararların hesaplanmasının kendi çıkarına olduğunu söylemeye kadar da gidebilir; şu var ki, Yunanistan ödemeye hazırsa, kendisine verdirilmiş kayıpların da ödenmesini istemektedir. Savaştan önce, savaş sırasında ve savaştan sonra, Türkiye'den kovulan Rumların sayısı, Yunanistan'ın sosyal, ekonomik ve siyasal geleceğini tehlikeye düşürecek kadar çoktur; Yunanistan ödemede bulunacaksa, bu yurtdışı etmelerin Yunanistan'ı katlanmak zorunda bıraktığı giderlerin, kendisine ödenmesini de elde etmesi gerekir. Yunanistan, hükümet değişikliğinden sonraki döneme ilişkin işgal giderleri olan 70 milyon Türk Liralık isteminden vazgeçmeye hazırdır; ancak, İstanbul kolordusunun işgal giderlerini de kapsamak üzere, geri kalan istemlerinin kendisine ödenmesini istemektedir. Bu istem reddedilirse, Yunanistan, barışa varmak için, tarafların istemlerinin birbirleriyle karşılaştırılarak ödeştirilmesi yolundaki isteğinde direnecektir.

M. BOMPARD, Yunan Temsilci Heyetinin, ya hesapların karşılaştırılarak ödeştirilmesini, ya da her bir tarafın kendisine düşen payı ödemesini teklif etmekte

olduğunu söyledi. Yunan Temsilci Heyeti, Hükümet değişikliğinden sonra yapılmış olan işgal giderlerinden vazgeçmeyi kabul etmektedir.

M. VENİSELOS, İzmir'in işgal giderlerinden vazgeçmekte ise de, Müttefiklerle birlikte savaş hareketlerine katılan İstanbul kolordusunun ve Yunanistan'ın Küçük Asya'da giriştiği askerî hareketlerden önce, Doğu Trakya demiryolunu koruyan taburun giderlerini istemek zorunda olduğunu söyledi.

M. BOMPARD, Müttefikler kendi işgal giderlerinden vazgeçtiklerine göre, Yunanistan'ın da herhangi bir işgal giderinin ödenmesi isteğinde direnmesinin güç olacağını bildirdi.

M. VENİSELOS, buna karşılık olarak, Müttefik uyruklarının zararlarının giderilmesi öngörüldüğü halde, Yunan uyruklarının zararlarının göz önünde tutulmadığını belirtti.

Ne olursa olsun, hesaplaşmaya gidiliyorsa, M. VENİSELOS, Yunan uyruklarının uğradıkları zararların da göz önünde tutulmasını isteyecektir.

İSMET PAŞA, bu oturumda söz konusu edilen sorunlara ilişkin olarak, genel görüşlerini Komisyona açıklamayı gerekli gördüğünü söyledi. İSMET PAŞA, ekonomik sorunların incelenmesinde uygulanan usulden yakındı.

İncelenmek üzere, yetkili alt-komisyonlara sunulmuş sorunlar öylesine karmaşıktır ki, bunları incelemek için elde daha çok zaman bulunması gerekirdi. Aynı sorunun incelenmesini belirli bir ilkeyi izleyerek yöntemli bir biçimde yürütmek yerine, başlangıçta kabul edilen ilkeden vazgeçilmiş olması yüzünden, tartışmada güçlüklerle karşılaşılmıştır. Nitekim, Maliye Alt-komisyonu, başlangıçta, borçların anapara üzerinden bölüştürülmesini kabul etmişti. Bugün görülüyor ki, bu bölüştürme bir yana bırakılmıştır; çünkü, son tasarı, bu bölüştürmeyi, alacaklıların razı olmasına bağlamaktadır. Demek oluyor ki, yarın bunlar bölüştürmeye karşı çıkarsa, böyle bir davranış, bölüştürmenin yapılmamasına yetecektir. Konulmuş olan şart, böylece, daha önce kabul edilmiş ilkeyi ortadan kaldırmaktadır.

Öte yandan, İSMET PAŞA, Alt-komisyonun, iç borçlanma ile kâğıt paranın bölüştürülmesinde anlaşmaya vardığını haklı olarak düşünmekteydi. Bugün, bütün bu uzlaşma konusunda verilmiş sözler geri alınmıştır. Berlin ve Viyana'da yatırılmış bulunan altın para 5 milyon Türk Lirasının, Türkiye'ye geri verilmesi kararlaştırılmıştı; Müttefikler, bugün, bu parayı geri vermeyeceklerini söylemektedirler. İngiliz tezgâhlarına ısmarlanmış savaş gemilerinin bedeli olan 5 milyon İngiliz Lirasına gelince, bunun sözü bile edilmemektedir; oysa, bu ne siyasal ne de askerî bir sorundur; bu, salt bir hukuk sorunudur ve Türkiye bu sorunun hukuk ve hakgözetirlik uyarınca çözümlenmesini istemektedir.

Yabancı Devletlerin boyunduruğu, işgali ve dilediği gibi etkisi altında bulunan İstanbul Hükümetinin yapmış olduğu sözleşmelere gelince, bunları geçerli saymak, hukuk açısından, mümkün değildir. Bütün bu sözleşmeler zorunluluk durumlarının baskısı altında yapılmış ve İşgalci Devletlerce zorla kabul ettirilmiştir.

Ayrıcalıkların [imtiyazların, *concessions*] Osmanlı Devlet Borcu [Meclisince] denetimi, Türk Temsilci Heyeti için, yepyeni bir sorundur. Bu sorun, kendisine, oturumdan ancak 48 saat önce bildirilmiştir. Bu yeni tasarıya göre, Türk Hükümeti,

Borç Meclisinin rızasını elde etmeksizin, hiçbir ayrıcalık vermeyecektir. Amerika'lılar, Belçika'lılar, İsveç'liler, v.b. Türkiye ile pek geniş ilişkilerde bulundukları halde, Türkiye'nin, Amerika'lı, İsveç'li, Belçika'lı, Hollanda'lı ya da başka ülkelerden ortaklıklarla dilediği gibi ilişkilere girişmesinin kendisine yasaklanır olmasını anlayamamaktadır. Salt bir Devlet-içi kurum olan, Hükümetle Borç senetlerini ellerinde bulunduranlar arasında bir anlaşma uyarınca kurulmuş bulunan Borç Meclisinin, bu gibi işlere gereği olmadan karıştırılması anlaşılamamaktadır. Borç Meclisini, bu gibi işlere karıştırmaya gerçekten hiçbir neden görülmemektedir. Kaldı ki, öteki Devletlerin, Türkiye'deki ekonomik girişimlerini diledikleri gibi geliştirmelerini engelleyebilecek böyle bir sistemin yaratılmasını kabul edecekleri de, kesin olarak belli değildir.

Yetkili alt-komisyonda çözümlenmiş olan kabotaj sorununa gelince, İSMET PAŞA, bunun, birden bire yeniden görüşme konusu yapılmasına şaşmaktadır. Bu yol, bir sonuç elde edilmesini sağlayacak bir yol değildir.

Komisyonun, bugün, incelemek üzere ele aldığı pek önemli bir sorun daha vardır: Onarımlar sorunu. Bu konuda Türk Temsilci Heyetine yapılmış ilk teklif, ödeşme (*compensation*) ilkesinin kabulüne dayanmaktaydı. Bu düşünce üzerinde durulmasının nedeni, her iki tarafın verdirdiği zararlar hesaplandıktan sonra, karşılaştırmanın, Türkiye'nin yükümlenmesi gereken bir artık vereceği hesap olunmasındandı. Türk Temsilci Heyeti, zarar bilânçosu yapmaya ve gerekirse, artanını ödemeye her zaman hazırdı. Şu var ki, bu karşılaştırmanın sonucu Türklerden yana çıkarsa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, alacaklı olacağı bu artığın ödenmesini istemek için, ödeştirme ilkesinden yararlanacaktır. Bütün insanlık kanunlarına ve Devletler hukuku kurallarına aykırı olarak, işgal edilen ve bir ucundan öteki ucuna kadar yakıp-yıkmalara uğramış bir ülke halkının, bu yakıp-yıkmalara yol açanlara ya da bunları yapanlara ödemede bulunmağa zorlanması nasıl düşünülebilir?

20.000 evli kentler, altı ay süren yoğun bombardımanlarla yerle bir edilmiştir. Bu kentlerde, sahipleri yabancı olan yirmi evin de yakılıp-yıkılmış olduğu varsayılsın; demek oluyor ki, yerle bir edilmiş 20.000 evin sahipleri, aynı yabancı ordunun toplarıyla yakılıp-yıkılmış bu yirmi yabancının evini, yeni baştan yapmaya zorlanabileceklerdir.

Yunanistan'ın, Türk Temsilci Heyetinin öne sürmüş olduğu onarım istemlerine verdiği cevaba gelince, M. Veniselos'un yaptığı açıklamalar, görüşmelerde üstün gelen düşünüş biçimini değerlendirmek için bir ölçüt [kıstas] olacaktır. Herkesçe bilinen bütün bu olaylardan sonra, M. Veniselos'un, Türk topraklarını işgali yüzünden, Türkiye'den para ile istemeye kalkıştığı öğrenildiği vakit, dünyanın dürüst ve kafası işleyen insanları, Lausanne'daki maliye konularının görüşülmesinde üstün gelen düşünüş biçimini de öğrenmiş olacaklardır. Müttefiklere ve Yunanlılara göre, her şeyi Türkiye ödemelidir; oysa, Türkiye'nin enazından bir hesaplamayla istediği her şey, sistemli olarak reddedilmiştir.

M. Veniselos, dâvasını desteklemek için, İzmir'de yapılmış yakıp-yıkmalar üzerinde durmanın yerinde olacağını sanmıştır; M. Veniselos şüphesiz, Türk Temsilci Heyetinin, bu yakıp-yıkmaları, Türkiye'nin hakkı olan onarımların önemli

parçası saydığını düşünmüştür. Oysa, İzmir'de yapılmış yakıp-yıkmaların toplamı, Küçük Asya'daki Yunan yakıp-yıkmalarının ancak küçük bir parçası meydana getirmektedir.

İSMET PAŞA, İzmir yangınını Yunanlıların çıkardığını savunmuştur. İSMET PAŞA, doğruluğunu önceden incelemeden hiçbir şey öne sürmemiştir. Bu yangının sorumluluğunun reddedilmez bir kesinlikle, Yunan örgütlerine düştüğü ispatlanmıştır. İSMET PAŞA'nın bu söylediğinin doğruluğu denetlenebilir; İSMET PAŞA, sözleri üzerinde kuşkular yaratılmasını kabul edemez. Yangının, Türkler İzmir'e girdikten sonra çıkması, Yunan örgütlerini sorumluluktan kurtaramaz. Yunan örgütleri, işgal altındaki bütün illerde şeytanca yaptıklarını sürdürerek, İzmir'i baştanbaşa yakmak niyetindeydiler. Kenti yerle bir etmek için bütün tedbirleri almışlardı. Ancak, Türk ordusunun hızlı davranışı ve beklenmez gelişi, tasarladıkları plânın tümüyle yürürlüğe konulmasına elvermemiştir. Kundakçılarda eksik olan, istek değildi; ancak, girişimlerini yalnız sıkıştırıldıkları mahallede uygulamaya koyabilmişlerdir. Yangın dört gün sürmüştür. Yardıma koşmak isteyen Türk askerleri ve âfetin sınırlandırılması için koşan Türk halkı, evlerin pencerelerinden atılan bombalar ve kurşunlarla karşılanmışlardır. Bu anıların uyandırılmaması, Yunan dâvasının yararına olacaktır.

M. Veniselos Türkiye'nin Yunanistan'dan istediği onarımların tutarına ilişkin kuşkular da öne sürmüştür. Bu rakam, gerçeğin altında da olabilir. Şu var ki, İSMET PAŞA, her şeyden önce, M. Veniselos'un kuşkularının ilke üzerinde mi, yoksa onarımların tutarına ilişkin rakamlar üzerinde mi olduğunu öğrenmek istemektedir. İlke kabul edilmekteyse, rakamların doğruluğu incelenebilir; o vakit, iki yüz Türk Lirasıyla bir evi yeniden yapmanın ve bir konutu savaştan önceki durumuna getirmenin mümkün olup olmadığı görülecektir. Böylesine görüşlerle, sorun çözümlenemez.

Özet olarak, İSMET PAŞA da, Komisyonun Başkanı gibi düşünmektedir. Üzerinde anlaşmazlık olan noktaların bugün çözümlenebileceği düşünülse bile, yarın, bunlardan da umut kırıcı olmaktan geri kalmayan başka tekliflerle karşılaşılmayacağı hiçbir güvence bağlanamaz. Bu durumda, Türk Temsilci Heyetinin Başkanı, neden böyle bir çalışma yöntemi izlendiğini hem kendi kendine, hem de Konferansa sormaktadır.

Kararlaştırılmış ilkelerden geri dönmemek ve öne sürülen teklifleri gitgide ağırlaştırmamak gerekir. Çok çetin çabalarla aşılmış güçlükleri yeniden yaratmak hiç bir şeye yaramaz.

İSMET PAŞA, Alt-komisyona sunulmuş sorunların derinlemesine ve yöntemli bir biçimde incelenmesine elverecek bir usul koymasını, Başkandan isteyerek, konuşmasına son verdi.

M. VENİSELOS, İzmir yangınını Yunan ordusunun, Yunan Hükümetinin ve Yunan örgütlerinin çıkardıklarını savunmakla, Türk Temsilci Heyetinin direnmekte olduğunu görmektedir. İzmir'den dört gün önce çıkartılmış Rumlara sorumluluk yüklemek üzere, Türklerin öne sürdükleri tanıklıkları geçerli saymak mümkün değildir.

Türk Hükümeti, başlangıçta, yangın çıkaranların Rumlar olduğunu söylemeye

cesaret edememişti. Bu sorumluluğu, Rumlardan daha güçsüz olan başkalarına, Ermenilere yüklemişti. Oysa, yakılmış evlerin onda dokuzu Rumların ve Ermenilerindir. Ülkeyi boşaltıp giden halkların, özellikle kendi malvarlıklarını yakıp yoketmek üzere görevli örgütler bırakmaları gerçekten düşünülemez.

Hiç şüphesiz, Yunanistan, ordu disiplininin gevşemesi yüzünden, savaş yasalarına aykırı olarak verilmiş zararların sorumluluğunu kabul etmektedir; şu var ki, onarımların ödenmesini, ancak kendisinin de hakkı olan ödemelerin yapılmasına, özellikle Yunan uyruklarına verilmiş zararlarında, öteki Müttefik uyruklarına verilmiş zararlar gibi ödenmesi şartına bağlı olarak kabul edecektir. Yunanistan, ayrıca, 1914 Mayısından önce kovularak Yunanistan'a sığınma zorunda kalmış 500.000 i aşkın Türk uyruğu Rumun, 6 yıl boyunca bakımlarının gerektirdiği giderlerin ödenmesini de isteyecektir. Yunan Hükümetince bu sığınanlar [mülteciler] için çok büyük paralar harcanmıştır.

M. VENİSELOS, bu istemleri, özellikle Türk Hükümetinin direnmesi karşısında öne sürmekte olduğunu yeniden hatırlatmayı gerekli görmektedir. M. VENİSELOS, Türk Hükümeti bütün istemlerinden vazgeçerse, kendisinin de istemlerinden vazgeçeceğini bir kez daha söyledi.

İSMET PAŞA, M. Veniselos'un, İzmir yangınına ilişkin görüşlerine daha önce karşılık vermiş bulunduğunu bildirdi. Daha önce belirttiklerini yeniden söyleyerek, Komisyonun sabrını taşırtmak istememektedir.

M. Veniselos, Rum göçmenlerinin bakımı için Yunanistan'ın katlanmış olabileceği giderlerin de ödenmesini istemektedir. Yunan Baştemsilcisi, şüphesiz, Yunan ordusunun davranışları ya da yakıp-yıkmalara kendisinin de katılmış olması yüzünden, şüphe altında kalan Rum halkının, Küçük Asya'da olduğu gibi Doğu Trakya'da da çekilen bu ordunun hangi koşullar altında ardında gitme zorunda kaldığını unutmakta, ya da bunun bilinmesini istememektedir. İstanbul'dan ve başka bölgelerden söz ederken, M. Veniselos, Rumların Türklerle çok iyi geçinerek yaşayabildiklerini, kendi ağzıyla söylemiştir. Böyle olunca, Trakya Rumları, Türklerin geri gelişinden önce bu ili neden boşaltmışlardır? İSMET PAŞA, bu soruyu kendisi cevaplandırabilir: Çünkü, Yunan ordusu, bu bölgelerin bütün Rumlarını zorla alıp götürmekteydi. Bu olay, Yunan makamlarının davranışları konusunda bir fikir verebilir. Yunan makamları, halkı göçe kışkırtmakta, bunları alıp kendileriyle birlikte götürmekte, sonra da politikalarının giderlerini Türkiye'ye ödettirmek istemektedirler. Türk Temsilci Heyeti, bütün Yunanistan'dan daha büyük bir ülkenin sistemli olarak yakılıp-yıkılması, yirmi altı büyük kentin ve buna orantılı düşecek sayıda küçük ve büyük kasabaların ve köylerin yakılması gibi olayların ezici bir dille cevaplandırdığı bu gibi kanıtların üzerinde duramaz. İşte bu yüzdendir ki, Türk Temsilci Heyeti, istemde bulunmakta her yerde (*urbi et orbi*) direnmekte ve zorunlu olan onarımların kendisine verilmesini istemektedir.

M. VENİSELOS, Küçük Asya'yı bırakıp giden Rumların, Yunan birliklerince götürüldüğünü söylemenin doğru olmadığını belirtti. Doğu Trakya'dan, Rumların kıyım korkusuyla kaçmış oldukları doğrudur; ancak, Amerika Temsilcisinin de belirttiği gibi, moral baskılar altında yapılmış bu kaçış da bir kıyımdır; Türk Hükümeti, bunların haklı bir korku olmaksızın kaçmış olduklarını söylediğine göre,

M. VENİSELOS, Yunanistan'a sığınmış olan bu Rumların Doğu Trakya'ya dönmelerine razı olup olmadığını, İsmet Paşa'ya sormaktadır.

İSMET PAŞA, daha önce çözümlenmiş sorunlara yeniden dönemeyeceğini, dönmek de istemediğini söyledi. İSMET PAŞA'nın Doğu Trakya'dan söz etmesi, M. Veniselos'un söyledikleriyle gerçek olaylar arasındaki çelişkiyi açıkça göstermek içindir.

M. BOMPARD, bu tartışmayı sürdürmenin yararsız olduğunu görmektedir.

M. BOMPARD, ekonomik sorunlara ilişkin olarak, birçok nokta üzerinde anlaşmazlığın süregitmekte olduğunu belirtmek zorunluluğunu duymaktadır.

Oturuma saat 19.15 de son verildi.

Genel Sekreter:
R. MASSİGLİ

Uygun bulunmuştur:

F. L. BELİN (*Amerika Birleşik Devletleri*); Thomas SPRİNG RİCE (*İngiliz İmparatorluğu*); E. LAGARDE (*Fransa*); Const. COLLAS (*Yunanistan*); M. İNDELLİ (*İtalya*); M. HOTTA (*Japonya*); Const. CONTZESCO (*Romanya*); V. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ÂLİ (*Türkiye*).

(5) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A

SAĞLIK İŞLERİ ALT-KOMİSYONUNUN RAPORU

18 Ocak 1923

Sağlık İşleri Alt-komisyonu ilk toplantısını 20 Aralıkta yapmıştır.

Başkan, Türkiye'nin bütün kıyılarında ve sınırlarında sağlık hizmetlerinin yönetimiyle görevli olmak üzere, eski İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin yeniden kurulmasını öngören bir tasarıyı, Müttefik Devletler adına, komisyona sunmuştur. Türk Temsilci Heyeti, bu tasarıyı kabul edemeyeceğini bildirerek, (1) eski Meclisin kaldırılmasını ya da Türkiye dışına çıkartılmasını ve (2) sağlık işlerine ayrılmış fonlardan bir bölümünün memurların emeklilik ödeneklerine ayrılmasını, geri kalan fonların sağlık kurumları yaratmak üzere, Türkiye'nin Sağlık İşleri Bakanlığına verilmesini öngören, bir karşı tasarı sunmuştur.

Türk Temsilcilerine, bu karşı-tasarıyı, Müttefiklerin kabul edemeyecekleri bildirilmiştir; çünkü, bu karşı-tasarı, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'nun görüş birliği içinde belirtmiş oldukları görüşlere doğrudan doğruya aykırı düşmekteydi; dünyanın hemen hemen bütün ulusları bu iki örgütte temsil edilmektedirler; oysa, bu Konferansda temsil edilen Devletlerin sayısı, oldukça sınırlıdır. Kaldı ki, eski İstanbul Yüksek Sağlık Meclisine katılmakta bulunan Devletlerin, bütün uyruklarının katkılarıyla sağlanmış paralarını, artık içinde temsil edilemeyecekleri bir örgüte – ve Doğu'dan gelecek hastalıkların Türkiye ve özellikle Boğazlar yoluyla girişine karşı Avrupa'nın savunulmasının sağlam ve etkin bir temele dayanacağına güven duymadıkça – geçirişiline haklı olarak karşı çıkacakları açıkça bellidir. Türk kıyılarının ve özellikle Boğazlar'ın yarattığı tehlikenin gerçek ve gitgide artan nitelikte olduğu, görüşmeler sırasında belirtilmiştir. Gerçekten, bir yandan Kafkasya, Orta Asya, İran ve Sibirya demiryolları şebekelerinin, yakın bir gelecekte çok gelişeceklerini öngörmek gerekir; öte yandan, son sekiz yıl boyunca, hacıların sayısı bir hayli azalmış olduğundan, Hac'ca gitmek üzere pek çok sayıda Müslümanın, yalnız, Barışın yapılmasını beklemekte oldukları da bir gerçektir. Bu yüzden, barış yapılınca, Türkiye'den ve özellikle Boğazlar'dan geçecek hacılar ile, her zamanki öteki yolcuların büyük bir akını başlayacağına şüphe yoktur; bunların kamu sağlığı için

yaratacakları tehlike, Doğu sınırlarını, sağlık açısından dilekleri ölçüsünde savunulduğunu görmek isteyen Avrupa'nın kaygılarını bol bol haklı çıkartmaktadır.

Gerçekten, Boğazlar ve Süveyş Kanalı, veba gibi hastalıkların Doğu'dan Avrupa'ya pek kolaylıkla girebildiği iki deniz yoludur. Süveyş Kanalı'nın sağlık açısından savunulmasına ilişkin tedbirler uluslararası sağlık Sözleşmeleriyle çok ayrıntılı olarak saptanmış ve bunların uygulanmasıyla, İskenderiye'de bulunan, bir Sağlık İşleri Karma Meclisi görevlendirilmiştir. Boğazlar için benzer tedbirler alınması daha da zorunludur; bu tedbirlerin, eskiden olduğu gibi, İstanbul'da bulunan bir Sağlık İşleri Karma Meclisince uygulanması gerekecektir.

Türk Temsilci Heyeti, Türkiye'nin iyi yetişmiş ve sağlık savunmasını herkesi memnun bırakacak biçimde sağlamaya yetenekli bir hekim kadrosu olduğunu, karşılık olarak belirtmiştir. Türk Temsilci Heyeti, Türk hekimlerini, birçok yıldan beri, öğrenimleri için Paris'e, Viyana'ya ve Avrupa'nın başka başkentlerine gitmekte olduklarını ve bu hekimler arasında iyi bakteriologlar ve sağlık konularında öteki ulusların uzmanlarından aşağı kalmayan uzmanlar bulunduğunu, cevap olarak, öne sürmüştür.

Bu konudaki görüşmeler sırasında, Sağlık İşleri Yüksek Meclisinde yabancı temsilcilerin bulunmasının 1839 a kadar gittiği, bunun, Kapitülasyonlar rejiminin zorunlu bir sonucu olduğu; Devletlerin, bu Meclise, Sultan'ın [Padişah'ın] çağrısı üzerine Temsilciler gönderdikleri; ve son olarak da, Türkiye'nin o tarihte sağlık hizmetlerini yönetmeye yetenekli hekimleri olmadığı belirtilmiştir. Oysa, Türk Temsilcilerine göre, durum bugün bambaşkadır; Kapitülasyonlar ortadan kalkmıştır; Türkiye, yeter sayıda ve kıyılarla sınırların sağlık açısından savunulmasını sağlamak üzere gerekli yetenekleri olan hekimler çırakabilecek durumdadır.

Bu sorunları incelemekle, Sağlık İşleri Alt-komisyonunca görevlendirilmiş olan Teknik Komite – yukarıda adı geçen iki büyük uluslararası kurumun haklı isteklerini gereği gibi göz önünde tutmakla birlikte – aynı zamanda Türkiye'nin de kabul edebileceği nitelikte bir formül bulmaya çalışmıştır. Müttefik Temsilciler, bu istekten esinlenerek, Komitece ard arda incelenen dört tasarının gözden geçirilişiyle de anlaşılacağı üzere, birtakım ödünlerde [tâvizlerde] bulunmuşlardır. İlk tasarıda bu biçimde yapılmış değişiklikleri ayrıntılarıyla anlatmak, bu raporun uzamasına yol açacaktır. Bu yüzden, metni bu rapora ekli bulunan, dördüncü ve sonuncu tasarının, (1) Türk Temsilci Heyetinin kabul edilmez saydığı noktalarla, (2) Türk Temsilci Heyetinin kabul edebildiği noktaları ayırarak, incelenmesiyle yetinilebilir.

Tasarı, altı maddeden oluşmaktadır. (A) Maddesi ile (B) maddesinin ilk iki fıkrasını Türk Temsilcileri kabul etmemişlerdir. (B) maddesinin üçüncü fıkrasıyla, (C), (D), (E) ve (F) maddeleri, birtakım çekincelerle, [ihtirazî kayıtlarla] kabul edilmiştir.

1. *Türk Temsilci Heyetince kabul edilmeyen maddeler*, görevi, Boğazlar sağlık hizmetlerini, beş yıllık bir süre için, yönetmekle sınırlı olacak bir Boğazlar Sağlık Komitesi kurulmasına ilişkindi. Bu Komite, dört üyeli olacaktı; bu üyelerden biri, Komiteye başkanlık edecek bir Türk doktor, öteki üyeler de, üç ayrı uyrukluktা, gene doktor, üç uzman olacaktı. Türk üye dışındakiler, Milletler Cemiyeti Sağlık

Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumunun birlikte düzenleyecekleri ve sekiz adı kapsayan bir çizelgeden Türk Hükümetince seçileceklerdi. Bu son teklif, söz konusu uzmanların, bağlı oldukları Devletlerin ya da Hükümetlerin değil, daha çok, uluslararası bilimin ve koruyucu hekimliğin temsilcileri olacağını belirtmek üzere yapılmıştı. Uzmanların ödenekleri, sağlık resimlerinden [vergilerden] elde edilecek gelirlerden verilecekti; bu ödeneklerin tutarı, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesince saptanacaktı. (Bakınız, *Madde A*).

Boğazlar Komitesi, kendi statülerini ve Boğazlar Sağlık personelinin statüsünü hazırlayacaktı. Bütçesini de düzenleyecekti; Türk Hükümeti, bu bütçede belirtilen giderleri, bütün Türkiye limanlarında ve Boğazlar'da alacağı sağlık resimleri [vergileri] gelirlerinden gerekli göreceği ödeneği ayırarak karşılayacaktı. Son olarak, Komite, uluslararası sağlık sözleşmelerine uygun davranarak, Boğazlar için bir sağlık yönetmeliği çıkarmakla da görevliydi. Bu yönetmelik, gemiler için, salt sağlıkla ilgili düşüncelerin haklı kılmayacağı gecikmeler yaratmayacak biçimde, Boğazlar'dan geçişe ilişkin hükümler kapsayacaktı. (*B maddesinin 1 nci ve 2 nci fıkralarına bakınız*).

2. *Türk Temsilci Heyetince kabul edilen maddeler*, önem bakımından, ikinci sırada olmakla birlikte, gene de az çok önemli sorunlara ilişkindir.

Gerçekten, Türk bayrağı ile yabancı bayraklar arasında ayırım gözetmeksizin bütün gemilere ve Türk uyruklarına uygulananlarla aynı koşullar içinde yabancı Devletlerin uyruklarına tek ve aynı tarife uygulanacaktır (*B maddesinin 3 ncü fıkrasına bakınız*). Bu hükmün gerekli olduğu, son zamanlarda, İstanbul'da ayırım gözetici bir sağlık tarifesinin uygulanmasıyla ortaya çıkmıştır: Bu tarifeye göre, yabancı gemiler tonilâto başına 5 kuruş ödemek zorunda kaldıkları halde, Türk gemileri tonilâto başına 2 kuruş ödemektedirler.

C maddesi, Türk Hükümetini, görev dışı bırakılmış sağlık personelinin, sağlık fonlarından alınacak bir zarar-giderime [tazminata] olan haklarına ve sağlık memurlarıyla eski-memurlarının ve bunların hak sahiplerinin kazanılmış [muktesep] bütün haklarına saygı göstermekle yükümlü kılmaktadır. Bu madde de, Türk Hükümetinin, son zamanlarda, Müslüman-olmayan bütün sağlık memurlarını, hiç bir zarar-giderim ödemeksizin, işten çıkartması yüzünden gerekli görülmüştür. Öte yandan, yukarıda belirtilmiş olan haklara, eski İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin yedek fonlarının nereye verileceğine, eski sağlık yönetiminin, yönetim açısından ve malî bakımdan tasfiyesine, ve Türkiye'de eski sağlık rejiminden ve yeni sağlık rejimine geçişe ilişkin bütün sorunlarla, bunlara benzer ya da bunlarla bağlantılı başka herhangi bir sorunun, *ad hoc* bir Komisyonca çözüme bağlanacağını ve Türkiye'nin bu Komisyonun bütün kararlarını kabul etmeyi yükümlendiğini belirtmektedir. Komisyon, zorunlu olarak (Almanya, Avusturya ve Macaristan dışında), daha önce Sağlık İşleri Yüksek Meclisinde temsilci bulunduran Devletlerin temsilcilerinden oluşacaktır; çünkü, nerede kullanılacağının saptanması gereken fonları, bu Devletlerin uyrukları sağlamış bulunmaktadır. Bu Tasfiye Komisyonu, barışın yapılmasından sonra, İstanbul'da ve yalnız yukarıda sayılan sorunların çözüme bağlanması için gerekli süre boyunca toplanacaktır.

Türk Temsilci Heyetinin isteği üzerine, bu maddeye, aşağıdaki cümle eklenmiştir:

"Yukarıda belirtilen hakların sağlanmasından sonra genel yedek fonlardan artacak para, Türkiye'nin gerek Boğazlar'daki gerekse Boğazlar dışındaki sağlık işlerine ayrılacaktır."

Müttefik Devletler Temsilcileri, kendi tasarılarının Türk Temsilcilerince tüm olarak kabul edileceğini sandıkları bir sırada, buna razı olmuşlardır. Oysa, tasarılarının en önemli parçası sonradan reddedilmiş olduğu için, İngiltere, italya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti Temsilcileri, bu konuda çekinceler [ihtirazî kayıtlar] öne sürmüşlerdir; bu çekinceler, bu hükümün dayandığı ilkeye dokunmamaktadır; ancak, bu ilkenin uygulanma biçimine ve söz konusu fonların, artık vergi verenlerin temsil edilemeyecekleri bir yönetime geçiriliş anının saptanmasına ilişkindir.

D maddesi, Hac İşleri konusunda bir sağlık işleri Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonu kurulmasını öngörmektedir; bu Komisyonda, Türkiye sağlık hizmetleriyle, İskenderiye Deniz İşleri Sağlık ve Karantina Meclisinin birer temsilcisi bulunacaktır.

E maddesi, bir yandan, yukarıda adı geçen Eşgüdüm Komisyonu ile öte yandan, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ve Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu arasında karşılıklı ilişkileri düzenlemektedir.

Bu maddenin ikinci fıkrası, Türkiye'deki sağlık hizmetleri yönetimi ile, yukarıda adı geçen uluslararası iki büyük örgüt arasında benzer ilişkiler kurmuş olacaktı; ancak, Türk Temsilci Heyeti, bu teklifi reddettiği için, söz konusu fıkra metinden çıkartılmıştır. Bununla birlikte, Müttefik Devletler Temsilcileri, bu gibi ilişkilerin yakın bir gelecekte kurulması dileğinde bulunmuşlardır.

Son olarak, *F maddesi* ile, Türkiye, 1912 tarihli Uluslararası Sağlık Sözleşmesini onaylamayı yükümlenmektedir; ancak, bu Sözleşmenin 54 ncü, 88 nci ve 90 ncı maddelerine çekince öne sürebilecektir; gene F maddesiyle, Türkiye, Afyon Sözleşmesiyle, kadın ticaretinin bastırılmasına ve açık-saçık [müstehcen] yayınların önlenmesine ilişkin Sözleşmelere katılmayı da yükümlenmektedir. Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyeti, Afyon konusunda kesin cevabını ileride bildirme hakkını saklı tutmuştur.

Teknik Komitenin, yukarıdaki konulara ilişkin raporu, 10 Ocakta toplanan Sağlık İşleri Alt-komisyonunun ikinci oturumuna sunulmuştur. Reddedilen maddeleri Türk Temsilci Heyetine kabul ettirebilmek için yeni çabalar harcanmıştır. Müttefiklerin başlıca tekliflerinin, siyasal nitelikte etkileri ya da Kapitülasyon niteliğindeki kurumlarla hiçbir ilişiği olmayan, salt hekimlik alanında bir Komitenin kurulmasını öngördüğü ve Avrupa'nın salgınlara karşı savunulması gibi, salt bir insanlık işi için Türkiye'den istenebilecek güvencelerin enazını kapsadığı, yeniden belirtilmiştir. Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyeti, bu teklifleri reddetmekte direnmiştir.

Tasarıda öngörülen üç uzman doktorun Boğazlar Komisyonuna katılmalarını ve sağlık tedbirlerinin uygulanmasına ilişkin bütün konularda onlara yalnız gözlemde bulunan hakkı (*droit de regard*) tanımayı öngören bir teklif, iki büyük

uluslararası sağlık örgütünün haklı isteklerini karşılayacak nitelikte görülmediğinden, Müttefik Devletler Temsilcilerince reddedilmiştir. Buna karşılık, (4) sayılı Tasarıda öngörülen Sağlık Komitesinin, reddedilmiş maddelerde tanımlanan bütün haklar ve yetkilerle, Boğazlar Komisyonunun bir Alt-komisyonu biçimine sokulmasını öngören bir teklif, Türk Temsilci Heyetince kabul edilmemiştir.

Bu durumda, Alt-komisyonun Başkanı, son derece ölçülü olan Müttefik tekliflerinin – Teknik Komitedeki Türk Temsilcileri bunları son dakikaya kadar kabul etmek eğiliminde göründükleri halde – Türk Temsilci Heyetinin reddetmekte direndiğini görmekten duyduğu üzüntüyü açıklamıştır. Müttefikler, Cenevre ve Paris'deki uluslararası sağlık örgütlerinin istekleriyle Türk Temsilci Heyetinin öne sürdüğü itirazları bağdaştırmak için, kendi tasarılarının en temel noktası üzerinde, çok önemli ödünlerde [tâvizlerde] bulunmuşlardır. Üstelik, Müttefiklerin, bu iki örgütçe istenilmeyecek ölçülerde, ileri gitmiş olup olmadıkları da sorulabilir. Bununla birlikte, Müttefikler, tasarıları kabul edilmiş olsaydı, bir anlaşmaya varmak umuduyla, sulandırılmış biçimiyle bile, bu metin için açıklamış oldukları rızalarını geri almayacaklardı. Böyle bir anlaşma gerçekleştirilememiş olduğundan, Başkan, Müttefiklerin başlıca tekliflerinin reddedilmesinin pek önemli sonuçları olabileceğini ve bu reddin sorumluluğunun yalnız Türk Temsilci Heyetine düşeceğini bildirmek zorunluluğunu duymuştur. Başkan, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesiyle, Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumuna, bir yandan (4) sayılı Tasarıda belirtildiği üzere, olduğu gibi duran tekliflerin, öte yandan da, bu tekliflerin Türk Temsilci Heyetince reddedildiğinin bildirileceğini sözlerine eklemiştir. Bu anlaşmazlıkla uğraşmak ve bu konuda gerekli görecekleri uzlaşmaları teklif etmek, bu kurumlara düşecektir.

İmza: F. G. CLEMOW
Raportör

18 Ocak 1923

EK

(4) SAYILI TASARI

SAĞLIK ÖRGÜTÜ

8 Ocak 1923

Madde A.

İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi kaldırılmıştır. Türkiye kıyılarının ve sınırlarının sağlık işlerinin düzenlenmesiyle Türk yönetimi görevlidir. Bununla birlikte, Boğazlar'ın sağlık bakımından korunmaları için gerekli personelin, karantina istasyonlarının ve tesislerin yönetimi ile görevli bir Sağlık Komitesi kurulmuştur.

Bu Komite, başkanlık yapacak diplomalı bir Türk doktorla, her zaman her biri üç ayrı Devletten birinin uyruğu olması gereken, diplomalı üç doktordan kurulacaktır. Bu üç doktor, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile, Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'nun (*Office Internationale d'Hygiène Publique*) birlikte hazırlayacakları altı kişilik bir çizelgeden Türk Hükümetince seçilecektir. Bu üç doktordan birinin yerini doldurmak gerektiği zaman, seçim için Türk Hükümetine sunulan doktorlar çizelgesinde, enaz, doldurulması gereken boş yerler sayısının iki katı kadar ad bulunacaktır.

Komite üyelerinin ödenekleri sağlık resimlerinden [vergilerinden] sağlanacak paralardan ödenecektir; bu ödeneklerin tutarı Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesince saptanacaktır.

Boğazlar Sağlık Komitesi, Türk Hükümeti süresinin uzatılmasını gerekli görmezse, beş yıllık bir sürenin bitiminde kaldırılacaktır.

Madde B.

Komite, kendi yönetmeliklerini ve Boğazlar sağlık personeli yönetmeliğini kaleme alacak ve yıllık bütçesini hazırlayacaktır; Türk Hükümeti, giderleri, bu bütçede saptandığı biçimde, Boğazlar'ı da kapsamak üzere, bütün Türk limanlarından alınan sağlık resimleri [vergileri] gelirlerinden gerekli paraları ayırarak karşılamayı yükümlenir.

Boğazlar Sağlık Komitesi, Boğazlar için, uluslararası sağlık Sözleşmelerinin hükümlerine uygun olarak, bir sağlık yönetmeliği yayınlayacaktır. Bu yönetmeliğe, Boğazlar'dan transit konusunda, gemiler için salt sağlık düşüncesiyle

haklı gösterilmeyecek gecikmelere yol açmayacak biçimde hükümler bulunacaktır.

Türk bayrağı ile yabancı bayraklar arasında hiçbir ayırım yapılmaksızın, bütün gemilere ve Türk uyruklarıyla yabancı Devletlerin uyruklarına aynı şartlar altında, tek ve aynı sağlık tarifesi uygulanacaktır.

Madde C.

Türkiye, açıkta kalmış olan sağlık memurlarının, sağlık fonlarından bir zarargiderim alma haklarını, ve sağlık memurlarıyla eski sağlık memurlarının ve bunların hak sahiplerinin kazanılmış [mukteserp] bütün öteki haklarını tanımayı yükümlenir. Bu haklara, eski İstanbul Sağlık Meclisinin yedek fonlarının kullanımına verilecek yönle, eski sağlık rejiminden yenisine geçiş işlemlerine ilişkin bütün sorunlarla, bunlara benzer ya da bunlarla bağlantılı bütün sorunlar, biri Özel (*Ad hoc*) Komisyonca çözümlenecektir. Yukarıda belirtilen hakların karşılanmasından sonra, genel yedek fonlardan artacak para, Türkiye'nin, gerek Boğazlar'daki gerekse Boğazlar dışındaki sağlık işlerine ayrılacaktır.

Bu Komisyon, Almanya, Avusturya ve Macaristan dışında, İstanbul Sağlık İşleri Yüksek Meclisine katılan Devletlerden her birinin birer temsilcisinden kurulacaktır.

Türkiye, bu Komisyonun bütün kararlarını kabul etmeyi yükümlenir.

Madde D.

Türkiye ile, Kudüs ve Hicaz Hac yolculuklarının ve Hicaz Demiryolunun denetiminde ilgili bulunan Devletler, uluslararası sağlık Sözleşmeleri uyarınca, uygun düşen tedbirleri alacaklardır. Bu tedbirlerin uygulanmasında tam bir tekdüzen (*uniformité*) sağlamak amacıyla, bu Devletlerle Türkiye, bu hac yolculuklarına ilişkin sağlık işleri için bir Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonu kuracaklardır; bu Komisyonda Türkiye sağlık servisleriyle, Denizcilik İşleri Sağlık ve Karantina İskenderiye Meclisi temsil edilmiş olacaktır.

Bu Komisyon, ülkesinde toplanacağı Devletin rızasını önceden almak zorunda olacaktır.

Madde E.

Hac İşleri Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonunun çalışmalarına ilişkin raporlar, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesiyle Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'na, ve haclarla ilgili olup da bunları isteyecek her ülkenin Hükümetine gönderilecektir. Komisyon, Milletler Cemiyetince, Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumunca ya da ilgili Hükümetlerce, kendisine sunulacak her konu üzerinde görüşünü bildirecektir.

Madde F.

Türkiye, 34* ncü, 88 nci ve 90 ncı maddelere ilişkin çekinceler [ihtirazî kayıtlar]

* Fransızca resmî metinde ve 1924 Türkçe çevirisinde "34", İngilizce metinde "54". (S.L.M.)

saklı kalmak üzere, 17 Ocak 1912 tarihli Uluslararası Sözleşmeyi onaylamayı yükümlenir.

Türkiye, aşağıdaki sözleşmelere katılmayı yükümlenir:

1. Afyon konusunda, La Haye'de 23 Ocak 1912 tarihinde imzalanmış Sözleşme ve 1914 tarihli ek Protokol;

2. Kadın ticaretinin önlenmesine ve yasaklanmasına ilişkin, 10* Mayıs 1904, 4 Mayıs 1910 ve 30 Eylül 1921** tarihli sözleşmeler;

3. Açık-saçık [müstehcen] yayınların önlenmesine ve yasaklanmasına ilişkin, 4 Mayıs 1910 tarihli Sözleşme.

* Fransızca resmî metinde "10 mai", 1924 Türkçe çevirisinde "10 Mayıs", İngilizce metinde "18 th May". (S.L.M.)

** İngilizce metinde bu son Sözleşmeye değinilmemektedir. (S.L.M.)

EK B

İKTİSAT VE MALİYE SORUNLARI KOMİSYONU

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE SUNULAN TEKLİFLER

MALLAR, HAKLAR VE ÇIKARLAR

25 Ocak 1923

Madde 1

1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olup da, işbu Andlaşmanın yapıldığı tarihte de Türk egemenliği altında kalmış bir ülkede bugün de bulunan, ya da böyle bir ülkede kimliği ortaya çıkabilecek olan ve savaş sırasında Osmanlı uyruğu olmayan Müttefik uyruklarına ya da Müttefik uyruklarının üstün bir çıkarları bulunduğu ortaklıklara [şirketlere] ait olan mallar, haklar ve çıkarlar derhal hak sahiplerine geri verilecektir.

1 Ağustos 1914 tarihinde Müttefik Devletlerin egemenlikleri altına konmuş bulunan bir ülkede bugün de bulunan ya da böyle bir ülkede bulunduğu anlaşılabilecek olan Türk malları, hakları ve çıkarları konusunda da bu hüküm uygulanacaktır.

Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri, hızlı bir yönetim süreci uygulayarak, maliklerin rızası olmaksızın konmuş olabilecek her türlü yükümlerden ya da yararlanma haklarından (*charges et servitudes*) arınmış olarak, maliklere mallarını geri verdirmek ve böyle bir geri verdirişi yüzünden zarara uğrayacak üçüncü kişilere gerekli zarar-giderimlerde bulunmak üzere, ellerinden gelen bütün tedbirleri alacaklardır.

Bu amaçla, Bağıtlı Yüksek Taraflarca düşman mallarına, haklarına ve çıkarlarına ilişkin olarak alınmış bütün olağanüstü savaş tedbirleri ve uygulanmış geçirim [transfer] işlemleri – bu malların, hakların ve çıkarların tasfiyesi henüz tamamlanmamışsa – derhal kaldırılacak ya da durdurulacak ve malların kimliği anlaşılır anlaşılmaz, bu mallar derhal istemde bulunma sahiplerine geri verilecektir.

İstenmiş malların kimin olduğu ya da bunların geri verilişi konusunda ortaya

çıkacak her türlü anlaşmazlıklar, ... nci Kesimle kurulmuş bulunan Hakemlik Karma Mahkemesine sunulacaktır.

Madde 2

Türkiye, Bağıtlı Müttefik Devletlerin ülkelerinde, Türk orduları ya da yönetim makamlarınca alınmış, haczedilmiş ya da geçici olarak elkonmuş olup da şimdi Türkiye ülkesinde bulunabilecek, ya da [Türkiye'nin] müttefiklerinin ülkesinde, anlaşmalar, ülke bırakımı [yoluyla] ya da ne nitelikte olursa olsun ayrıcalık tanınarak, Türkiye'ce kendilerine geçirilmiş [transfer edilmiş] olabilecek paraları, tahvilleri ve değerli kâğıtları (*titres et valeurs*) da kapsamak üzere, her türlü taşınır malların kendi ülkesinde aranmasını ve bulunanların geri verilmesini, gerek uygun düşen yönetim tedbirleri alarak, gerekse bunlara ilişkin bütün belgeleri teslim ederek, kolaylaştıracaktır.

Bu araştırma ve geri verme, Bağıtlı Devletlerin bir ülkesinde, Türkiye'nin Müttefiklerince haczedilmiş, el konulmuş ya da geçici olarak elkonmuş ve, andlaşmalar uyarınca ya da ne yoldan olursa olsun, Türkiye'ye ya da Türk uyruklarına geçirilmiş ya da bırakılmış mallar için de uygulanacaktır.

Bu araştırmalara ve geri vermelere ilişkin istemler [dilekçeler], ilgili Hükümetlerce, işbu andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak altı aylık bir süre içinde Türk Hükümetine bildirilecektir.

Madde 3

Bağıtlı Yüksek Tarafların makamlarınca geçirim tedbirlerine ya da her türlü olağanüstü tedbirlere konu olmuş ve 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olup da işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir ülkede bulunan, ya da bulunduğu anlaşılabilecek olan ve işbu andlaşmanın hükümleri uyarınca bir Müttefik Devletin ya da yeni kurulmuş bir Devletin hukukça uyrukluğunu edinmiş uyrukları da kapsamak üzere, Bağıtlı Yüksek Tarafların uyruklarına ait olan mallar, haklar ve çıkarlar, ilgili Hükümlerce hak sahiplerine derhal geri verilecektir.

Bu geri verme yükümü, Türk uyruklarının, 30 Ekim 1918 tarihinden önce, Osmanlı Hükümetince olağanüstü savaş tedbirlerine ya da savaş eylemlerine konu olmuş olan mallarına, haklarına ve çıkarlarına uygulanmayacaktır.

Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri, hızlı bir yönetim süreci uygulayarak ve maliklerin rızası olmaksızın konmuş olan her türlü malî yükümlerle yararlanma [intifa] haklarından arınmış olarak, yoksun bırakılmış mal sahiplerine mallarına kavuşturmak için ellerinden gelen bütün tedbirleri alacaklardır.

Bu amaçla, düşman malları, hakları ve çıkarlarına ilişkin olarak, Bağıtlı Yüksek Taraflarca alınmış bütün olağanüstü savaş tedbirleri ve uygulanmış geçirim [transfer] işlemleri, bu malların, hakların ve çıkarların tasfiyesi henüz tamamlanmamış ise, derhal kaldırılacak ya da durdurulacak ve hak sahiplerinin istemleri de, bu malların sahipleri belli olur olmaz derhal geri verilerek, karşılanacaktır.

İstenmiş malların kimliğinin saptanmasına, ya da bunların geri verilmesine ilişkin olarak ortaya çıkacak her türlü anlaşmazlıklar, ... nci Kesimle öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesine sunulacaktır.

Madde 4

Osmanlı uyruklarıyla bunların malları, hakları ve çıkarları üzerinden alınmayıp da Müttefiklerin uyruklarından, bunların mallarından, haklarından ve çıkarlarından alınmış olabilecek her türlü vergi, resim ve ek-resimlerle, ne çeşit ve ne ad altında olursa olsun, sözü geçen kimselerden, bunların mallarından, haklarından, çıkarlarından ve ekonomik işlerinden – bu kimselerin Türkiye'de, savaşın ilânı sırasında yararlandıkları yasalara aykırı olarak – alınmış olabilecek her çeşit vergi ve resimler, onlara ya da hak sahiplerine, bu madde uyarınca ve haksız olarak alınmış oldukları bütün dönemi kapsayacak biçimde, geri verilecektir.

Söz konusu vergiler ve resimler, savaş süresince ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine kadar bunları ödememiş bulunan Müttefik uyruklarından ve Müttefik ortaklıklarından [şirketlerinden] istenemeyecktir; bunun gibi, Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti ya da Türk ülkesinde Müttefik Devletlerin İşgal Makamlarınca bu vergi ve resimlerden bağışık tutulmuş Müttefiklerin uyruklarıyla ortaklıklarından da bu gibi vergi ve resimlerin ödenmesi istenmeyecektir.

Madde 5

1 Ağustos 1914 tarihinde, Türk uyruklarının Müttefik Devletlerin ülkesinde bulunan malları, hakları ve çıkarları, olağanüstü savaş tedbirleri yüzünden zarara ya da hasara uğramış ya da hukuka uygun olarak tasfiye edilmiş olmaları yüzünden geri verilememiş bulunuyorsa, bunların mal sahibinin – anlaşmaya varılmaması halinde – ..... nci Kesimle kurulması öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacak, hakgözetirliğe uygun bir zarar-giderim almaya hakkı olacaktır.

Bununla birlikte, geri verilmiş mallara ilişkin olarak, yönetim ve denetim tedbirlerinden ya da genel olarak, ilgili ülkenin kanunları ve yönetmelikleri uyarınca alınmış her türlü önleyici tedbirlerden doğmuş bulunan zararlar için hiçbir istem kabul edilir sayılmayacak ve paraya çevrilmiş mallar için de, hiç olmazsa tasfiye işleminden elde edilen para hakgözetirlikle sağlanmışsa, bu hüküm uygulanacaktır.

Madde 6

1 nci maddeden 5 nci maddeye kadar olan maddelerin uygulanmasında, geri vermelere ve zarar-giderimlere ilişkin istemlerin ve dâvaların, işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşundan başlayarak altı aylık bir süre içinde, yetkili makamlara ve bir anlaşmaya varılmazsa, 18 aylık bir süre içinde Hakemlik Karma Mahkemesine sunulmuş olmaları gerekmektedir.

Madde 7

İşbu Kesimin kapsadığı hükümler, 1 Ağustos 1914 tarihinden önce, öteki Bağıtlı Devletlerce ya da bunların uyruklarınca, mallarına, haklarına ve çıkarlarına ilişkin olarak, Osmanlı Hükümetine karşı öne sürülmüş istemlere ve açılmış dâvalara hiçbir şekilde halel getirmeyecektir. Bu istemler ve dâvalar, Türk Hükümetine karşı, aynı koşullar altında yürütülecektir.

Madde 8

Yunan uyruklarını kapsamamak üzere, Müttefik Devletler uyruklarının, 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altına konmuş bir ülkede bulunan malları, hakları ve çıkarları artık ortadan kalkmışsa, ya da gerek savaş olayları, gerek zoralım, haciz, geçici olarak elkoyma, geçirim [transfer] ya da elkoyma tedbirleri, gerekse hasar verici ve kayba uğratıcı herhangi bir eylem ya da karar yüzünden bunlara zarar verilmiş ise, mal sahibinin, bu konuya ilişkin olarak, ... nci maddede (Malî hükümler) öngörülen paralar üzerinden Müttefik Devletlerin, kendilerince saptanacak bir usul uyarınca, verecekleri bir zarar-giderim [tazminat] almaya hakları olacaktır.

Madde 9

Türk Hükümeti, Müttefik bir Devletten başka bir Devletin kanunu uyarınca kurulmuş olan, fakat Müttefiklerin çıkarlarının üstün bir yer tuttuğu ortaklıklara [şirketlere], her türlü savaş eylemlerinden doğan zararlar bakımından olduğu gibi, her türlü kamulaştırma [zoralım], haciz ya da geçici olarak elkoyma tedbirlerinden, ya da geçirim işlemlerinden ve genel olarak Türk Hükümetinin yaptığı ya da yapması gerekirken yapmadığı eylemlerden doğmuş olabilecek bir yararlanmadan yoksun bırakılma ya da maddî bir zarar için de, tam olarak zarar-giderimde bulunmaya hazır olduğunu bildirir.

Türk Hükümeti, söz konusu ortaklıklara, ödenmesi gereken zarar-giderimin tümünü ya da bir kısmını karşılamak üzere, her çeşit ekonomik çıkarlar ya da ayrıcalıklar [imtiyazlar] teklif edebilecektir.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak bir yıllık bir süre içinde, Türk Hükümetiyle söz konusu ortaklıklar [şirkeler] arasında bir anlaşmaya varılamazsa, anlaşmazlık, biri Türk Hükümetince, ikincisi istemde bulunan ortaklıkça ve üçüncüsü de, her iki tarafın anlaşmasıyla ya da bunlar anlaşamazlarsa Milletlerarası Daimî Adalet Divanının görev başındaki Başkanınca atanacak, üç hakemden kurulu bir komisyona sunulacaktır.

Hakemler, Türk Hükümetince ortaklıklara [şirketlere] ödenmesi gereken zarar-giderimin tutarını para olarak değerlendireceklerdir. Gerekirse, Türk Hükümetince ortaklığa teklif edilen ve ortaklıkça kabul edilmeyen ekonomik çıkarların, söz konusu zararlara hakgözetir bir karşılık olup olmadığını da değerlendireceklerdir. Hakemler, Türk Hükümetince para olarak ödenmesi gereken bir borç hesabı çıkartabileceklerdir.

Hakemlik Komisyonunun kararları kesin ve derhal yürürlüğe konulmaları zorunlu olacaktır.

Madde 10

Türk Hükümeti ile, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bulunan ülkelerin Hükümetlerinden her biri kendi ülkesinde ve bir sonraki fıkrada belirtilen şartlar içinde istenmiş ise, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'a, ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde bunların uyruklarına ait mallar, haklar ve çıkarların tasfiyesine girişeceklerdir.

Tasfiye edilecek mallar, haklar ve çıkarlar, Türkiye'de, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile yapılmış andlaşmalarla kurulmuş Onarımlar Komisyonunca (*Commission des Réparations*) belirtilecektir. Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerde, bu malların, hakların ve çıkarların belirtilmesi, bu ülkelerde yetkilerini kullanan Hükümetlerce yapılacaktır. Bu belirtmenin, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak bir yıllık bir süre içinde yapılması gerekecektir.

Daha önce yapılmış ya da yapılmamış olsun, tasfiyelerden elde edilen para, tasfiye edilmiş mallar Almanya, Avusturya, Macaristan ya da Bulgaristan Devletlerinin mülkiyetinde ise, ilgili Devletle yapılmış Barış Andlaşmasının kurmuş olduğu Onarımlar Komisyonunca ödenecektir. Tasfiye edilen mallar özel kişilerin ise, tasfiyeden elde edilen para, doğrudan doğruya sahiplerine ödenecektir.

Almanya ile yapılmış olan Barış Andlaşmasının 260 ncı maddesi hükümleriyle, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'la yapılmış Barış Andlaşmalarında bu maddenin karşılığı olan maddelerinin hükümleri uyarınca işlem görmüş bulunan mallar, haklar ve çıkarlar tasfiyeye konu olmayacaktır.

EK

Madde 1

Bir yandan Müttefik Devletlerden her biri ve öte yandan Türkiye arasında, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, bir Hakemlik Karma Mahkemesi kurulacaktır.

Bu Mahkemelerden her biri üç üyeden oluşacaktır. İlgili Hükümetlerden her biri, bu üyelerden birisini atayacaktır. Başkan, ilgili iki Hükümet arasında anlaşma ile seçilecektir.

İşbu andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki aylık bir süre içinde bir anlaşmaya varılmazsa, söz konusu Başkan, ilgili Hükümetlerden birinin istemesi üzerine, La Haye Milletlerarası Daimî Adalet Divanı Başkanınca, savaş sırasında tarafsız kalmış Devletlerin uyrukları arasından seçilecektir.

Bunun gibi, söz konusu iki aylık süre içinde, ilgili Hükümetlerden biri, kendisini Mahkemede temsil edecek üyeyi atamamış olursa, ilgili öteki Hükümetin istemesi üzerine, Milletler Cemiyeti Meclisi bu üyeyi atamakla görevli olacaktır.

Madde 2

İşlerin çokluğu gerekli kılmakta ise, Hakemlik Karma Mahkemesinin dairelere ayrılabilmesini sağlamak üzere, başka üyeler de atanacaktır. Bu dairelerden her biri 1 nci maddede öngörülen biçimde kurulacaktır.

Her Hükümet, Mahkemede kendisini temsil ettirmek için, bir ya da birkaç ajan atayacaktır.

Her Hükümet, Hakemlik Karma Mahkemesine atadığı üyesinin ve kendisini mahkeme önünde temsil edecek ajanın ödeneğini kendisi karşılayacaktır. Başkanın ödenekleri, ilgili Hükümetler arasında özel bir anlaşmayla saptanacak ve bu ödeneklerle her Mahkemeye ilişkin ortak giderler ilgili Hükümetlerce yarı yarıya karşılanacaktır.

Madde 3

1 nci ve 2 nci maddeler uyarınca kurulmuş Hakemlik Karma Mahkemeleri, işbu Andlaşma uyarınca yetkilerine giren anlaşmazlıklar konusunda hüküm vereceklerdir.

Kararlar oyçokluğuyla alınacaktır.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, Hakemlik Karma Mahkemelerinin kararlarını kesin saydıklarını ve kendi uyruklarına ilişkin olarak bunlara uyulmasını zorunlu kılacaklarını ve Mahkeme kararları kendilerine bildirilir bildirilmez, hiçbir onama kararı (*exequatur*) beklemek gerekmeksizin, ülkelerinde bunların uygulanmasını sağlayacaklarını kabul ederler.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, bundan başka, özellikle yargı bildirilerinin iletilmesine ve kanıtların toplanmasına ilişkin konularda, kendi Mahkemelerinin ve makamlarının, Hakemlik Karma Mahkemelerine, elden gelen her türlü yardımı doğrudan doğruya yapmalarını yükümlenirler.

Madde 4

1. Her Hakemlik Karma Mahkemesi, kendi yargılama usulünü kendisi düzenleyecektir. Her Mahkeme, taraflardan her birinin iddialarını öne sürme sırasıyla sürelerini ve kanıtlarını sunuş usulünü kendisi düzenleyecektir. Mahkeme, hukuk ve hakgözetirlik uyarınca karar verecektir.

2. Mahkemede, tarafların avukatları ve danışmanları, dâvalarını sözlü ve yazılı olarak savunabileceklerdir.

3. Mahkeme, kendisine sunulacak sorunlar ve konular üzerinde, ilgili taraflarca öne sürülebilecek kanıtlara, tanıklıklara ve bilgilere dayanarak karar verecektir.

4. Yargılamada kullanılacak dil, Mahkemenin bulunduğu yerin dili ile, Fransızca; açık oturumlarda kullanılacak dil, oturumların yapıldığı yerin dili ile Fransızca olacaktır.

5. Her Mahkemenin toplantı yeri, oturumların yapılacağı yerler ve tarihler, Mahkeme Başkanınca saptanacaktır.

6. Mahkeme, kendisine sunulacak dâvalarla, bu dâvalara ilişkin oturumların belgelerinin, bunların tarihlerini de belirterek, saklayacaktır.

7. İlgili Devletlerden her biri bir sekreter atayacaktır. Bu sekreterler, Mahkemenin karma sekreterliğini meydana getirecek ve bu sekreterlik Mahkemeye bağlı olacaktır. Bundan başka, Mahkeme, gerekli göreceği bütün görevlileri de atayabilecektir.

8. Mahkeme üyelerinden birinin ölümü ya da görevden çekilmesi halinde, ya da herhangi bir neden yüzünden Mahkeme üyelerinden birisi görevini yapamayacak bir durumda bulunursa, 1 nci maddede belirtilen ilkeler ve yöntemler uyarınca, bu üyenin yeri doldurulacaktır.

Bu gibi durumlarda, 1 nci maddenin son iki fıkrasında belirtilen iki aylık süre, ölüm ya da görevden çekilme tarihinden ya da yukarıda sözü edilen imkânsızlığın anlaşıldığı tarihten başlayarak hesaplanacaktır.

SÖZLEŞMELER, SÜRE AŞIMLARI VE MAHKEME KARARLARI

Madde 1

İşbu Kesimin 10 ncu maddesinde tanımlandığı biçimde, düşman durumuna girmiş bulunan taraflar arasında ve bu maddede belirtilmiş tarihten önce yapılmış, aşağıdaki kategorilere giren sözleşmeler (*contrats*), bu sözleşmelerin kapsadığı hükümlerle işbu Andlaşmanın hükümleri saklı tutulmak şartıyla, yürürlükte kalacaktır:

a) Geçirim [devir] ya da teslim işlemleri yukarıda belirtilen tarihten önce gerçekten yapılmış bulunan, taşınmaz malların geçirim ya da teslimine ilişkin sözleşmeler;

b) Kiralama ve kiraya verme senetleri ve sözleşmeleriyle, kira vaadi sözleşmeleri;

c) Madenlerin, ormanların ve tarım topraklarının işletilmesine ilişkin sözleşmeler;

d) İpotek, güvence [teminat] ve emanet konusunda sözleşmeler;

e) İlgili Müttefik Devletin ulusal kanunu gereğince dağıtılmamış [feshedilmemiş] olmak şartıyla, ortaklıkların [şirketlerin] kurulmasına ilişkin sözleşmeler;

f) Özel kişilerle ya da ortaklıklarla, Devlet, vilâyetler, belediyeler ya da bunlara benzer başka yönetim tüzel kişileri arasında yapılmış sözleşmeler;

g) Aile durumuna [statüsüne] ilişkin sözleşmeler;

h) Her türlü armağanlara ya da bağışlara ilişkin sözleşmeler.

İşbu madde, bağlı oldukları ülkenin kanunlarına aykırı hükümleri olan sözleşmelerin geçerli sayılması amacıyla öne sürülmeyecektir.

Madde 2

Sigorta sözleşmelerine, işbu Kesim'in Ek'inde öngörülen hükümler uygulanacaktır.

Madde 3

1 nci ve 2 nci maddelerde sayılan sözleşmeler dışında, düşmanlar arasında, tarafların düşman durumuna girmeleri tarihinden önce yapılmış olan sözleşmeler, bu tarihten başlayarak sona erdirilmiş sayılacaktır.

Bununla birlikte, malların teslimi söz konusu ise, üstenci [müteahhit], sözü geçen tarihten önce, sözleşmeyi yerine getirmeye başladığını ve sözleşmenin bozulmasıyla [feshedilmesiyle] bir zarara uğradığını ispat ederse, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak altı aylık bir süre içinde, uğradığı zarara karşılık, öteki taraftan bir zarar-giderim isteyebilecek, ve, anlaşmaya varılamazsa, ... nci Kesimde öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesinden, bu zarar,giderimin tutarını saptaması isteğinde bulunabilecektir.

Madde 4

1 nci ve 2 nci maddeler dışında kalan bütün sözleşmeler için, sözleşmenin

taraflarından her biri, gerekirse, öteki tarafa, sözleşmenin yapıldığı tarihle yürürlükte tutulması istenildiği tarihteki koşullar arasındaki farkı karşılayacak bir zarar-giderim ödenmesi şartıyla, işbu andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak altı aylık bir sürenin geçişine kadar, öteki taraftan bu sözleşmenin uygulanmasını isteyebilecektir. Bu zarar-giderim, taraflar kendi aralarında anlaşamazlarsa, Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacaktır.

Madde 5

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce, 1 nci, 2 nci, 3 ncü ve 4 ncü maddelerde belirtilen sözleşmelerde, ödemede kullanılacak para ya da kambio değeri konusundaki sözleşmeleri de kapsamak üzere, özellikle bu sözleşmelerin sona erdirilmesine, yürürlükte tutulmasına, uygulanma şartlarına ya da sözleşmelerde yapılacak değişikliklere ilişkin olarak, taraflar arasında yapılmış bütün işlemlerin geçerli olduğu doğrulanır.

Madde 6

30 Ekim 1918 tarihinden sonra, Müttefiklerin uyruklarıyla Türk uyrukları arasında yapılmış sözleşmelerle, Müttefiklerin uyruklarıyla Osmanlı imparatorluğu ya da Müttefik Devletlerin işgal makamları arasında yapılmış sözleşmeler geçerlidirler ve bunlara genel hukuk kuralları uygulanır.

Bu maddenin uygulanması bakımından, Müttefik Devletlerden başka bir Devletin kanunu uyarınca kurulmuş, fakat Müttefik çıkarlarının üstün geldiği ortaklıklar [şirketler] de Müttefiklerin uyruğu sayılacaklardır.

Madde 6 *bis*

İşbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce, Türk uyrukları ile Müttefiklerin uyrukları arasında yapılmış sözleşmelere ilişkin her türlü anlaşmazlıklar, ne nitelikte olurlarsa olsunlar, ... nci Kesimde öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesince çözümlenecektir. Bununla birlikte, tarafsız Devletlerin kanunları uyarınca bu Devletlerin ulusal mahkemelerinin yargı yetkisi dışında bulunabilecek olan anlaşmazlıklar, bu kuralın dışında kalmaktadır. Bu durumda, bu çeşit anlaşmazlıklar, Hakemlik Karma Mahkemesince değil, fakat ulusal Mahkemelerce çözümlenecektir.

Madde 7

Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkesinde, düşmanlar arasındaki ilişkilerde, süre aşımına, kanunda öngörülen sürelere uyulmaması yüzünden dâva açma hakkının sınırlanmasına ya da hak yitirmelerine ilişkin bütün süreler, ister savaşın başlangıcısından önce, ister sonra işlemeye başlamış bulunsun, 29 ekim 1914 tarihinden başlayarak işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra üç ayın geçişine kadar ertelenmiş sayılacaktır.

Bu hüküm, özellikle kanunlarda, yönetmeliklerde ya da kararnamelerde her çeşit ayrıcalıklara [imtiyazlara] ve permilere ilişkin sürelerle, faiz ve kazanç [temettü] kuponlarının sunulması sürelerine ve adçekme ile ya da başka

herhangi bir nedenle ödenmesi gerekli her türlü bonoların sürelerine uygulanacaktır.

Japonya yasalarındaki hükümler yüzünden, bu madde ile 2 nci madde hükümleri, Japon uyrukları ile Türk uyrukları arasında yapılmış sözleşmelere uygulanamaz.

Madde 8

Düşmanlar arasındaki ilişkilerde, savaştan önce yapılmış olan hiçbir ticaret senedi, kabul ya da ödeme için gerekli olan süre içinde sunulmamış olması ya da ödenmemiş bulunması yüzünden, ya da savaş sırasında çekicilerle [keşidecilerle] yükleneceklere [cirantalara] kabul etmeme ya da ödememe bildirisinde bulunulmaması nedeniyle, ya da protestoda bulunulmamış olmasından veya başka herhangi bir işlemi yerine getirmemiş olmak üzerinden, geçersiz sayılmayacaktır.

Bir ticaret senedinin kabulü ya da ödenmesi için sunulması gerekli olan süre, ya da kabul edilmeme ve ödemememin çekicilerle [keşidecilerle] yükleneceklere [cirantalara] bildirilmesi gerekli süre, ya da senedin protesto edilmesi için gerekli olan süre, savaş içinde geçmişse ve senedi sunması, protesto etmesi ya da kabul edilmediğini ya da ödenmediğini bildirmesi gereken taraf, savaş sırasında böyle bir davranışta bulunmamışsa, senedin sunulması, kabul edilmediğinin bildirilmesi ya da protesto düzenlenmesi için, kendisine, işbu andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak, üç aylık bir süre tanınacaktır.

Madde 9

1 Ağustos 1914 tarihinde, Müttefik Devletlerden birinin uyruğu bulunmakta olan bir kimsenin haklarıyla Müttefik çıkarlarının üstün durumda olduğu bir ortaklığın [şirketin] haklarına ilişkin olarak hüküm vermek ya da karar almak bakımından, sözü geçen tarihte yetkisiz herhangi bir Osmanlı yargı ya da yönetim makamınca, savaş sırasında verilmiş hükümler ya da alınmış olan yürütme tedbirleri, bu uyruğun ya da ortaklığın başvurması üzerine, ... nci Kesimde öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesince yeniden incelenecek ve karara bağlanacaktır. Böyle bir durumda, taraflar, mümkünse ve hakgözetirliğe uygun düşerse, Osmanlı makamlarınca hüküm verilmezden ya da yürütme kararı alınmazdan önceki durumlarına getirilecektir; bu olamazsa, hüküm ya da yürütme tedbiri yüzünden zarara uğramış olan Müttefik Devletlerden birinin uyruğu ya da Müttefik çıkarlarının üstün durumda bulunduğu ortaklık, Hakemlik Karma Mahkemesinin hakgözetir sayacağı bir zarar-giderim elde edebilecektir. Bu zarar-giderim Türk Hükümetince ödenecektir.

Madde 10

Düşman tarafından ödenmesi gereken bir borcun ödenmemesi halinde, bu borcun güvencesi [teminatı] olarak, savaştan önce sözleşmeyle kabul edilmiş ipotekli bir taşınmaz malın ya da sağlancanın [rehnin] satışa çıkartılması, malikine haber verilmemiş olsa bile, alacaklı iyi niyetli ve kendisinden beklenebilecek özenli ve tedbirli davranışı göstermişse, geçerli sayılacaktır. Bununla birlikte, alacaklı iyi

niyetli ve kendisinden beklenebilecek dikkat ve özeni göstererek davranmamışsa, ... nci Kesimde öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesi, borçlunun başvurması üzerine, alacaklının borçluya zarar-giderim ödemesine karar verebilecektir.

Madde 11

İşbu Kesimdeki hükümler uyarınca, bir sözleşmeye taraf bulunan kişiler, aralarında ticaret ilişkilerinin olaylar yüzünden gerçekten imkânsız olduğu, ya da bu taraflardan birinin bağlı olduğu kanunlar, kararnameler ya da yönetmelikler yüzünden yasaklanmış ya da hukuka aykırı sayılmış bulunduğu tarihten başlayarak, düşman sayılacaklardır.

Bununla birlikte, 1 nci, 2 nci, 3 ncü, 4 ncü, 7 nci ve 8 nci maddelerde öngörülen özel hükümler, savaş sırasında bir düşman ülkesinde oturmuş ve bu ülkede hem kendileri hem de malları bakımından diledikleri gibi davranmış olan, Müttefik Devletler ya da Türkiye uyruklarıyla düşman uyruklar arasında yapılmış sözleşmelere uygulanmayacaktır. Bu sözleşmelere genel hukuk kuralları uygulanacaktır.

EK
HAYAT SİGORTASI

I

Bir sigortacı ile, sonradan düşman olmuş bir kimse arasında yapılmış hayat sigortası sözleşmeleri, savaşın başlaması ya da bu kimsenin düşman durumuna girmesi yüzünden sona erdirilmiş sayılmayacaktır.

Bir önceki fıkra uyarınca sona erdirilmiş sayılmayan bir sözleşme gereğince, savaş sırasında ödenmesi gerekli olmuş sigorta altında bulunan bir para tutarının, savaştan sonra, ödenmesi istenebilecektir. Bu para tutarına, ödenmesi gerekli tarihten ödeme gününe kadar, yıllık % 5 faiz eklenecektir.

Sigorta ücretlerinin [primlerinin] savaş sırasında ödenmemesi, ya da sözleşme hükümlerinin yerine getirilmemesi yüzünden, bir sözleşme geçersiz duruma düşmüşse, sigortalının ya da vekillerinin ya da hak sahiplerinin, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak oniki aylık bir süre içinde her an, sigorta senedinin [poliçesinin] geçersiz ya da sona erdirilmiş sayıldığı günkü değerini, yıllık % 5 faizlerin de eklenmesiyle, sigortacıların istemeye hakları olacaktır.

Hayat sigortası sözleşmeleri 29 Ekim 1914 tarihinden önce imzalanmış olup da, bu sözleşmelerin hükümleri gereğince primlerinin ödenmemiş bulunması yüzünden sözleşmeleri sona erdirilmiş ya da değeri indirilmiş bulunan Türk uyruklarının, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde ve bu sırada yaşıyorlarsa, sigorta edilmiş para tutarının tümü için, sigorta senetlerini [poliçelerini] yeniden düzenlemeye hakları olacaktır. Bunun için, Sigorta Ortaklığının [Şirketinin] doktorunca Ortaklığın yeterli sayacağı bir sağlık denetiminden geçirildikten sonra, birikmiş primleri % 5 bileşik faiziyle ödeyeceklerdir.

II

Müttefik devletlerden birinin uyrukluğundaki ortaklıklarla Türk uyrukları arasında, 29 Ekim 1914 tarihinden önce yapılmış olup da, primleri 30 Mart 1915 tarihinden önce ve sonra, ya da yalnız bu tarihten önce, Türk Lirasından başka bir para ile ödenmiş bulunan hayat sigortası sözleşmelerinin, aşağıdaki gibi uygulanması kararlaştırılmıştır: (1) 30 Mart 1915 tarihinden önceki dönem için, sigorta edilen kimsenin hakları, sigorta senedindeki [poliçesindeki] genel şartlar uyarınca, sözleşmede öngörülen para ile ve bu paranın, onu çıkaran ülkedeki değerine göre düzenlenecektir (örneğin, Frank, altın Frank, ya da kâğıt para Frank olarak belirtilmiş tutarlar, Fransız Frangı olarak ödenecektir); (2) 30 Mart 1915 tarihinden sonraki dönem için, kâğıt para Türk Lirası ile ve Türk Lirasının değeri savaş öncesi değerine eşit sayılarak düzenlenecektir.

Sözleşmeleri Türk parasından başka bir para üzerinden yapılmış olan Türk uyrukları, primlerini 30 Mart 1915 tarihinden bu yana, sözleşmelerde öngörülen para ile ödemiş olduklarını ispat ederlerse, bu sözleşmeler de, 30 Mart 1915 tarihinden sonraki dönem için bile, bu para ile ve bu paranın, onu çıkaran ülkedeki değeri üzerinden düzenlenecektir.

Müttefik Devletlerden birinin uyrukluğundaki ortaklıklarla [şirketlerle], 29 Ekim 1914 tarihinden önce Türk parasından başka bir para üzerinden sözleşme yapmış bulunan Türk uyruklarının sözleşmeleri, primlerin ödenmiş olması yüzünden bugün de yürürlükteyse, bu Türk uyruklarının, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak üç aylık bir süre içinde söz konusu para ile ve bu paranın, onu çıkaran ülkedeki değeri üzerinde, para tutarının tümü için sigorta senetlerini [poliçelerini] yenileme hakları olacaktır. Bunun için, 30 Mart 1915 tarihinden bu yana, süreleri gelmiş olan primleri bu para ile ödemeleri gerekecektir. Buna karşılık, söz konusu Türk uyruklarının, belirtilen tarihten bu yana kâğıt para Türk Lirasıyla ödemiş bulundukları primler, onlara, aynı çeşit parayla geri verilecektir.

III

Türk Lirası olarak yapılmış sigorta sözleşmeleri, kâğıt para Türk Lirası olarak ispatlanacaktır.

IV

Sigorta ortaklığı ile özel bir sözleşme yaparak, sigorta senetlerinin [poliçelerinin] değerini ve primlerin nasıl ödeneceğini düzenlemiş bulunan sigortalılarla, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde sigorta senetleri kesin olarak ödenmiş olan sigortalılarla II nci ve III ncü maddelerin hükümleri uygulanmayacaktır.

V

Yukarıdaki paragrafların uygulanması bakımından, hayat sigortası sözleşmesi sayılacak sözleşmeler, tarafların karşılıklı yükümlerini hesaplamak için, insan

yaşantısının olasılıklarına dayanan ve bunlara faiz tutarları eklenerek hesaplanan sigorta sözleşmeleridir.

DENİZ SİGORTALARI

VI

Tarafların düşman olmalarından önce tehlike [risk] doğmuş bulunmaktaysa, ve sigortacının, uyruğu bulunduğu Devletçe ya da Devletin müttefiklerince girişilmiş savaş eylemlerinden doğan zararları karşılamak söz konusu olmamak şartıyla, deniz sigortaları sözleşmeleri, bu sözleşmelerdeki hükümler saklı kalmak üzere, sona erdirilmiş sayılmayacaklardır.

YANGIN SİGORTALARI VE ÖTEKİ SİGORTALAR

VII

Bir önceki paragrafta belirtilen çekince [ihtirazî kayıt] yürürlükte kalmak üzere, yangına karşı sigortalarla bütün öteki sigortalara ilişkin sözleşmeler sona ermiş sayılmayacaklardır.

AYRICALIKLAR

Madde 1

İşbu Andlaşma uyarınca Türk kalan ülkelerde, Osmanlı Hükümeti ya da herhangi bir yerel [mahallî] makamca, 29 Ekim 1914 tarihinden önce verilmiş bulunan ayrıcalıklardan [imtiyazlardan, *concessions*] yararlanmış bulunan Müttefik Devletler uyruklarının, bu ilk ayrıcalık sözleşmesinden ve bundan sonra yapılmış her türlü anlaşmalardan doğan bütün hakları ve yükümleri, tümüyle yeniden tanınacaktır.

29* Ekim 1914 tarihinden önce Türkiye ile Müttefik Devletlerin uyrukları arasında yapılmış ayrıcalıklar [imtiyazlar] konusunda her çeşit sözleşmelerle (*conventions ou contrats de concession*) bunlara ilişkin bütün anlaşmaların ve kararların da – kesin olarak onaylanmaları için gerekli şartların hepsini Türkiye yerine getirmemiş bulunsa bile – yürürlüğe başlatılmışlarsa, ya da Osmanlı Hükümeti ile bir Müttefik Devlet Hükümeti arasında anlaşmalara konu olmuşlarsa, bunların da geçerli sayıldıkları doğrulanmıştır.

Her ayrıcalığın [imtiyazın] süresi ile bir ayrıcalık sözleşmesinde sona eriş için öngörülen her süre, 29 Ekim 1914 tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasında anlaşmalara konu olmuşlarsa, bunların da geçerli sayıldıkları doğrulanmıştır.

Bununla birlikte, 8 nci maddenin (Mallar, haklar ve çıkarlar) uygulanmasıyla ayrıcalık [imtiyaz] sahiplerine verilmesi gereken zarar-giderimin hesaplanmasında ve bir sonraki fıkrada öngörülen yeni duruma uydurma konusunda, bu uzatma da göz önünde tutulacaktır.

* 1924 Türkçe çevirisinde "20".

Yukarıda sözü geçen ayrıcalıklar [imtiyazlar], sözleşmeler ve anlaşmalar yeni ekonomik koşullara uymazsa, Türk Hükümetiyle ayrıcalık sahipleri, bunların gözden geçirilerek yeni koşullara uydurulmasını sağlamak amacıyla, aralarında anlaşacaklardır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak bir yıllık bir süre içinde ve bu yeni duruma uydurma konusunda taraflar arasında dostça bir anlaşmaya varılmaması halinde, bu konuda bir karar alınması için, anlaşmazlık üç hakeme sunulacaktır: Bu üç hakemden biri ayrıcalık [imtiyaz] sahibince, ikincisi Türk Hükümetince atanacaktır; üçüncü hakem, ilgili taraflar anlaşamazlarsa, Milletlerarası Daimî Adalet Divanı Başkanınca atanacaktır.

Osmanlı Hükümeti ile bu maddede söz konusu sözleşmelerden ve ayrıcalıklardan [imtiyazlardan] yararlananlar arasında 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana yapılmış olan anlaşmaların geçerli oldukları doğrulanmıştır.

Türk Hükümeti, Müttefik Devletler uyruklarının doğrudan doğruya almış oldukları ya da kendilerine geçmiş bulunan ayrıcalıkları [imtiyazları], izinleri [ruhsatnameleri] ya da sözleşmelerde öngörülen hakları ve yükümleri yürürlükte saymayı ya da sahiplerine yeniden tanımağı yükümlenir.

29 Ekim 1914 tarihinden sonra yapılmış ve bu maddede öngörülen haklara bağdaşmaz nitelikteki bütün yasa hükümleri ya da başka hükümler geçersiz sayılacaktır.

Madde 2

Türk ya da Müttefik çıkarlarının üstün durumda olmadığı demiryollarını bir Türk Devlet Demiryolu şebekesi haline getirmek amacıyla, Türk Hükümeti, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak bir yıllık bir süre içinde, bu demiryollarını satın alacak ya da bunları kamulaştıracaktır. Türk Hükümeti, bu demiryollarını kamulaştırırsa, Milletler Cemiyetince atanacak bir hakem, ayrıcalık [imtiyaz] sahibine, işletmenin gerçek ve o sıradaki değeri üzerinden –30 Ekim 1918 tarihinden bu yana yapılmış çalışmaların giderini düşerek –verilecek zarar-giderim tutarını saptayacaktır.

Türkiye'deki demiryolu işletmelerinde uyruklarının bir çıkarları bulunan Müttefik Hükümetler, bir önceki fıkrada öngörülen durum değiştirme işlerini, kendileriyle ilgili olduğu ölçüde, kolaylaştıracaklardır. Bu yardımın ne nitelikte olacağı ve bu durum değiştirmenin ne yoldan gerçekleştirileceği, sonradan yapılacak anlaşmalarda belirtilecektir. Türk sermayelerinin, işletme örgütüne, en önemli yabancı topluluğun sermayesine enaz eşit bir payla katılmaları sağlanacaktır.

Madde 3

Gerek 1913 deki Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bütün ülkelerde ardıl [halef] olmuş Devlet, ayrıcalıkların [imtiyazların] sahiplerine ya da 1 nci Maddede belirtilen sözleşmelerden yararlananlara karşı, haklar ve yükümler bakımından, Türkiye'nin yerine *ipso facto* geçmiş bulunduğu için, onlara verilmiş olan güvenceleri [garantileri] saklı tutmak ya da eşdeğerde güvenceler vermek zorunda olacaktır.

Hak sahibinin yerine geçme, her ardıl [halef] Devlet için, toprak ayrılışını öngören Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak geçerli olacaktır. Bu ardıl Devlet, ayrıcalıkların [imtiyazların] işletilmesi ve sözleşmelerin kesintisiz uygulanması için gerekli bütün tedbirleri alacaktır.

Bununla birlikte, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, söz konusu ayrıcalıkları ve sözleşmeleri yeni ekonomik koşullara uydurmak amacıyla ardıl Devletlerle bu ayrıcalıkların ve sözleşmelerin sahipleri arasında görüşmelere girişilebilecektir.

Yeni duruma uydurma işleminde, sözü geçen Devletlerin yasalarına uyma yüzünden ayrıcalık sahiplerinin katlanacakları giderler göz önünde tutulacaktır.

Yeni duruma uydurma şartları üzerinde, altı ay içinde bir anlaşmaya varılmazsa, Devlet ya da ayrıcalık [imtiyaz] sahipleri, uyuşmazlıklarını, 1 nci Maddede öngörülen usul uyarınca, hakemliğe sunacaklardır.

Madde 4

Türkiye'den ayrılmış ülkelerde, Müttefik Devletler, Osmanlı Hükümeti ya da Osmanlı yerel [mahallî] makamlarınca 29 Ekim 1914 tarihinden sonra verilmiş olan ayrıcalıkları [imtiyazları] ya da ayrıcalık geçirimlerini [transferlerini] geçerli saymak zorunda olmayacaklardır.

Madde 5

Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 155 nci Maddesiyle, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile yapılmış Andlaşmalarda bu Maddenin karşılığı olan maddeler uyarınca, 1 Ağustos 1914 tarihinden işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine kadar, Türkiye'de, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan uyruklarına ya da bu uyrukların üstün çıkarları bulunan ortaklıklara [şirketlere] tanınmış bütün ayrıcalıklar ya da bir ayrıcalıkta öngörülen bütün haklar hükümsüzdür.

Madde 6

Osmanlı kanunu uyarınca kurulmuş olup da, gerek Başkan Savaşları sonucunda, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir ülkede iş gören ve Müttefik çıkarlarının üstün durumda bulunduğu her ortaklık [şirket], işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak beş yıl içinde, söz konusu ülkede yetkilerini kullanan Devletin ya da sözü geçen ortaklığı uyrukları denetleyen Müttefik Devletlerden birinin kanunu uyarınca kurulmuş bulunan bir ortaklığa mallarını, haklarını ve çıkarlarını geçirebilecektir. Bu mallar, haklar ve çıkarlar geçirilmiş bulunan ortaklık, işbu Andlaşmanın kendisine tanıdığı hakları ve ayrıcalıkları da kapsamak üzere, bir önceki ortaklığın yararlanmakta olduğu aynı haklardan ve ayrıcalıklardan yararlanacaktır.

Yukarıdaki hükümler, işletme işlerinden bir kısmı Türkiye ülkesinde kalacak olan, kamu hizmetlerine ilişkin ayrıcalıklar almış ortaklıklara uygulanmaz.

İşbu madde gereğince, Osmanlı uyruklarına ait malların, hakların ve çıkarların kendilerine geçirileceği ortaklıklara, Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerde, yürürlükteki uluslararası sözleşmelerle bağdaşabildiği ölçüde, bu geçirim [transfer]

yüzünden, ya da bu geçirimin yol açacağı örgütlenme yüzünden, özel herhangi bir vergi yüklenmeyecektir. Söz konusu ortaklıkların, uyrukluğuna geçmiş bulundukları bağıtlı Devletlerin ülkelerinde de, bu Devlet, kendi yasaları yüzünden, böyle bir bağışıklığa karşı çıkmamaktaysa, aynı hüküm uygulanacaktır.

Madde 7

Müttefik uyruklarının ya da Müttefik topluluklarının çıkarlarının üstün durumda bulunduğu ve bir Müttefik Devletten başka bir Devletin kanunu uyarınca kurulmuş olan ortaklıklar [şirketler] 1 nci Maddeden 3 ncü Maddeye kadar olan maddelerin hükümlerinden, Müttefik uyruklarıyla aynı şartlar içinde yararlanacaklardır.

BORÇLAR

Osmanlı Hükümetinin, ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde Türk ülkesinde oturan Osmanlı uyruklarının, Müttefik Devletler Hükümetlerine, ya da 1 Ağustos 1914 tarihinde ne Osmanlı uyruğu olan, ne Türk ülkesinde oturan, ne de bu ülkede bir iş görmekte olan Müttefik Hükümetler uyruklarına karşı, işbu Andlaşmanın .... nci Maddesiyle ..... sayılı Ek'inde öngörülen Osmanlı Devlet Borcu dışında kalan, Osmanlı parasıyla girişilmiş borçlanmaları, ilgili Müttefik Devletlerin – bu Devletlerin sömürgelerini ve korumaları altındaki ülkeleri, İngiliz Dominion'larını ve Hindistan'ı da içine almak üzere – parasıyla ödenecek ya da bu para üzerinden alacak sayılacaktır; bu konuda, borçların savaştan önce ödenmesi gerekli olduğu, ya da savaş yüzünden yerine getirilmesi tüm olarak ya da bir parçası bakımından ertelenmiş bulunan ticaret işlemlerinden ya da sözleşmelerinden doğmuş olup, savaş sırasında ödenmeleri gerekli bulunup bulunmadıkları açısından bir ayırım yapılmayacaktır.

Müttefik Devletler Hükümetleriyle, bu Hükümetlerin Türkiye'de oturmayan ya da orada bir iş tutmuş olmayan uyruklarının, Osmanlı Hükümetine ya da bu Hükümetin Türkiye'de oturan uyruklarına karşı Osmanlı parasıyla girişilmiş bulunan borçları için de aynı hükümler uygulanacaktır.

Uygulanacak kambio değeri (*taux de change*) savaştan önceki kambio değerinin aynı olacaktır. Bu hükmün uygulanmasında, savaştan önceki kambio değeri, ilgili Müttefik Devletlerle Türkiye arasında düşmanlık durumunun başlamasından hemen bir önceki ay içindeki telgraf havalelerinin ortalama kambio değerine eşit sayılacaktır.

1 Ağustos 1914 tarihinde Türkiye'de oturmakta olan ya da orada bir iş tutmuş bulunan Müttefik uyruklarının Osmanlı parasıyla olan borçları, Türk parasıyla ödenecektir.

Eğer her iki tarafın borçları da Osmanlı parasından başka bir para ile belirtilmişse, ödeme sözleşmede kararlaştırılan parayla ve bu parayı çıkaran ülkede yürürlükteki değeri üzerinden yapılacaktır.

Kambio değerine ilişkin olarak belirtilmiş bir çekince [ihtirazî kayıt] olmaksızın, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden önce taraflar arasında karşılıklı bir anlaşma ile ödenmiş bulunan borçlar, bu maddenin hükümlerine bağlı olmayacaktır.

Bu maddenin kambio değerine ilişkin hükümleri, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde oturan kimselerin borçlarına ya da alacaklarına uygulanmayacaktır.

Müttefik uyrukların çıkarları üstün durumda olan Osmanlı ortaklıkları [şirketleri], bu madde hükümlerinin uygulanması bakımından, Müttefik uyruğu sayılacaktır.

ENDÜSTRİ, EDEBİYAT YA DA SAN'AT YAPITLARI MÜLKİYETİ

Madde 1

İşbu Andlaşmanın hükümleri saklı kalmak üzere, endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, Bağıtlı Devletlerden her birinin yasaları uyarınca 1 Ağustos 1914 tarihindeki durumlarıyla, Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkelerinde, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, bu haklardan savaş durumunun başladığı anda yararlanmakta olan kimseler ya da bunların hak sahipleri yararına yeniden tanınacak ya da geçerli sayılacaktır. Bunun gibi, savaş çıkmamış olsaydı, endüstri mülkiyetinin ya da bir edebiyat veya san'at yapıtının yayınlanmasını korumak için, yasalar uyarınca yapılmış bir istem sonucu olarak, savaş süresince edinilebilecek haklar da, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, hak sahibi durumunda olan kimseler yararına yeniden kabul edilecek ya da yeniden geçerli sayılacaktır.

Yukarıdaki hüküm uyarınca, sahiplerine yeniden tanınması gerekecek haklara halel gelmemek şartıyla, savaş sırasında Müttefik Devletlerden birinin yasama, yürütme ya da yönetim makamlarından birince, Osmanlı uyruklarının endüstri, edebiyat ya da san'at mülkiyeti haklarına ilişkin olarak, alınmış olabilecek özel tedbirler, yapılmış kamusal işlemler (lisans vermeyi de kapsamak üzere) yürürlükte kalacak ve hukuk açısından tam geçerli sayılacaklardır. Bu hüküm, herhangi bir Müttefik Devlet uyruklarının haklarına ilişkin olarak Türk makamlarınca alınmış olabilecek tedbirler için de, ayrıntılarda gerekli değişikliklerle (*mutatis mutandis*) uygulanacaktır.

Madde 2

1 Ağustos 1914 tarihine kadar edinilmiş bulunan, ya da savaş çıkmamış olsaydı, savaştan önce ya da savaş süresi içinde yapılmış bir istem ile o tarihten bu yana edinilebilecek olan endüstri mülkiyetine ilişkin hakların saklı tutulması ya da elde edilebilmeleri, veya bu konuda bir itirazda bulunulabilmesi amacıyla, Bağıtlı Devletlerden her birinin ülkesinde Türk uyruklarına, ya da Türkiye'de sözü geçen Devletlerin uyruklarına, ek-vergi ya da herhangi bir ceza olmaksızın, gerekli bütün işlemleri yapmak, her türlü usul gereklerini yerine getirmek, her çeşit vergi ödemek ve genel olarak her Devletin kanunlarında ve yönetmeliklerinde öngörülen her türlü yükümü yerine getirmek için, Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, enaz bir yıllık bir süre tanınacaktır.

Herhangi bir işlemin yapılmamasından, bir formalitenin yerine getirilmeme-

sinden, ya da bir harcın ödenmemiş olması yüzünden, endüstri mülkiyetine ilişkin olarak, yitirilmiş sayılan haklar yeniden geçerli kabul edilecektir; buluş belgeleri [ihtira beratları, *brevets*] ile desenler (*dessins; designs*) konularında, bunları, geçersiz sayıldıkları süre içinde işletmiş ya da kullanmış olan üçüncü kişilerin haklarını korumak için, her Devletin hakgözetirlik bakımından gerekli sayacağı tedbirleri alabilmek hakkı olacaktır.

Bir buluş belgesinin [ihtira beratının] işletmeye konulması, ya da fabrika ve ticaret markalarının ya da desenlerin (*dessins*) kullanılması için tanınan süre bakımından, 1 Ağustos 1914 tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki dönem hesaba katılmayacaktır; bundan başka, 1 Ağustos 1914 tarihinde geçerli bulunmakta olan hiç bir buluş belgesinin, fabrika ya da ticaret markasının veya desenin, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlıyarak iki yıllık bir süre geçmedikçe, salt işletmeye konulmamış ya da kullanılmamış olması nedeniyle, geçerli olmaktan çıkmış ya da hükümsüz sayılmayacağı da kararlaştırılmıştır.

Madde 3

Bir yandan Türk uyrukları ve Türkiye'de oturmakta olan ya da Türkiye'de bir iş tutmuş kimselerle, öte yandan Müttefik Devletler uyrukları ya da Müttefiklerin ülkesinde oturan ya da bu ülkede iş tutmuş kimselerce, ya da bu kimselerin savaş sırasında haklarını kendilerinden yana bırakmış olabilecekleri üçüncü kişilerce, savaş durumunun başlama tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluş tarihi arasında geçen süre içinde, öteki tarafın ülkesinde meydana gelmiş olabilecek ve dâva süresinin herhangi bir anında varolmuş ya da 1 nci madde uyarınca yeniden tanınacak endüstri, edebiyat ve san'at mülkiyeti haklarını bozmuş gibi sayılacak olaylar yüzünden hiç bir dâva açılamayacak, hiç bir istemde bulunulamayacaktır.

Yukarıda sözü edilen olaylar arasında, Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri ya da onların hesabına, ya da onların rızasıyla, herhangi bir kimsece, endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyeti haklarının kullanılması bulunduğu gibi, bu hakların uygulanacağı her türlü ürünlerin, araç ve gereçlerin, ya da her türlü nesnelerin kullanılması, satışı ya da satışa çıkartılması da bulunmaktadır.

Madde 4

Bir yandan, Müttefik Devletler uyrukları ya da bu Devletlerin ülkelerinde oturan ya da orada bir iş tutmuş olan kimselerle, öte yandan Osmanlı uyrukları arasında, savaş durumundan önce yapılmış olan lisans, endüstri mülkiyeti, hakların işletilmesi ya da edebiyat ve san'at yapıtlarının çoğaltılması konularındaki sözleşmeler, Türkiye ile Müttefik bir Devlet arasında savaş durumunun başlaması tarihinde sona ermiş sayılacaktır. Ancak, her konuyla ilgili olarak, daha önceleri bu çeşit bir sözleşmeden yararlanmakta olan kimsenin, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak altı ay içinde, hak sahibinden yeni bir lisans istemeğe hakkı olacak ve bunun şartları, taraflar arasında anlaşma olmazsa, Hakemlik Karma Komisyonunca saptanacaktır. Mahkeme, gerekirse, savaş süresince hakların kullanılmış olması yüzünden, ödenmesini adalete uygun göreceği parayı da saptayabilecektir.

Madde 5

İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde oturanlar – bu ayrılma ve bunun doğurduğu uyrukluk değişikliği göz önünde tutulmaksızın – Osmanlı yasalarına göre, bu ülke geçirimi [transferi] anında sahip oldukları endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklardan, Türkiye'de tam ve eksiksiz olarak yararlanmaya devam edeceklerdir.

İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde, bu ayrılma anında geçerli olan ya da yukarıda ....nci madde uyarınca yeniden tanınacak ya da geçerli sayılacak olan endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, söz konusu ülkenin geçeceği Devletçe tanınacak ve Osmanlı kanunları uyarınca kendisine verilecek süre içinde bu ülkelerde geçerli kalacaklardır.

Madde 6

Osmanlı İmparatorluğu Hükümetinin, 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana, İstanbul'da ya da başka yerlerde, usulüne uygun olarak vermiş olduğu ya da kütüğe geçirmiş bulunduğu bütün buluş belgeleri [ihtira beratları] ya da fabrika markalarının başkalarına geçirilmesi ya da bırakılmasına ilişkin işlemlerin geçerli oldukları doğrulanır.

EKONOMİK HÜKÜMLERİN TÜMÜNE UYGULANACAK MADDE

Bu Bölümde, "Müttefik Devletler" (*Puissances Alliées*) terimi, Türkiye'den başka Bağıtlı Devletler anlamına gelmektedir; "Müttefik uyrukları" (*ressortissants alliés*) terimi, Türkiye'den başka bağıtlı Devletlerin uyrukluğunda bulunan ya da bu Devletlerin koruyuculuğu (*protectorat; protection*) altında bulunan bir Devletin ya da bir ülkenin uyrukluğunda olan gerçek kişileri, ortaklıkları [şirketleri], birlikleri ve kurumları kapsamaktadır.

Bu Bölümün, sözü geçen "Müttefik uyrukları"na ilişkin hükümleri, aynı zamanda, yukarıda söz konusu Devletlerden, koruma belgeleri (*patente de protection*) 1 Ağustos 1914 tarihinden önce olanların koruyuculuğu altında olup da, savaş sırasında, yararlandıkları koruma yüzünden zarara uğramış kişilere de uygulanır.

EK C.

MALLARA, HAKLARA VE ÇIKARLARA İLİŞKİN OLARAK, TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN KARŞI-TASARI

27 Ocak 1923

Madde 1

29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olup da, işbu Andlaşmanın yapıldığı tarihte de Türk egemenliği altında kalmış bir ülkede bugün de bulunan, ya da böyle ülkede kimliği ortaya çıkarılabilecek olan ve savaş sırasında Türk uyruğu olmayan Müttefik uyruklarına ait mallar, haklar ve çıkarlar derhal hak sahiplerine geri verilecektir.

Müttefik Devletlerin ve Yunanistan'ın egemenlikleri ya da işgalleri altına konmuş bulunan bir ülkede bugün de bulunan ya da böyle bir ülkede bulunduğu anlaşılabilecek olan – Türk Devletinin, Hükümdarın ve Hazine-i Hassa'nın özel mallarını kapsamak üzere – Türk malları, hakları ve çıkarları konusunda da bu hüküm uygulanacaktır.

Bu amaçla, Bağıtlı Yüksek Taraflarca düşman mallarına, haklarına ve çıkarlarına ilişkin olarak alınmış bütün olağanüstü savaş tedbirleri ve uygulanmış geçirim işlemleri – bu malların, hakların ve çıkarların tasfiyesi henüz tamamlanmamışsa – derhal kaldırılacak ya da durdurulacak, malların kimliği anlaşılır anlaşılmaz, bu mallar derhal istemde bulunan sahiplerine geri verilecektir.

İstenmiş malların kimin olduğu ya da bunların geri verilişi konusunda ortaya çıkacak her türlü anlaşmazlıklar, ...nci Kesimde kurulmuş bulunan Hakemlik Karma Mahkemesine sunulacaktır.

Bağıtlı Yüksek Taraflardan her biri, hızlı bir süreç uygulayarak, ülkesinde bulunan ve özel kişilerce alınmış olan öteki Taraf uyruklarının mallarının, haklarının ve çıkarlarının geri verilmesi bakımından, elinden gelen bütün tedbirleri alacaktır.

Madde 2

Yüksek Bağıtlı Taraflardan her biri, öteki Tarafın ülkesinde, orduları ve yönetim makamlarınca, ya da Müttefiklerinin orduları ya da yönetim makamlarınca alınmış, haczedilmiş ya da geçici olarak elkonulmuş olan ve kimliği belirtilebilen taşınır malların, kendi ülkesinde aranmasını ve bulunanların geri verilmesini, gerek uygun

düşen yönetim tedbirleri alarak, gerekse bunlara ilişkin bütün belgeleri teslim ederek, kolaylaştıracaktır.

Bu araştırmalara ve geri vermelere ilişkin istemler [dilekçeler], Yüksek Bağıtlı Taraflardan her birince, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak altı aylık bir süre içinde, öteki Tarafça bildirilecektir.

Madde 3

Bağıtlı Yüksek Tarafların makamlarınca geçirim tedbirlerine ya da her türlü olağanüstü tedbirlere konu olmuş ve 29 Ekim 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olup da, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir ülkede bulunan, ya da bulunduğu anlaşılabilecek olan ve işbu Andlaşmanın hükümleri uyarınca yeni kurulmuş bir Devletin hukukça uyrukluğunu edinmiş eski Osmanlı uyruklarını da kapsamak üzere, Bağıtlı Yüksek Tarafların uyruklarına ait mallar, haklar ve çıkarlar, söz konusu ayrılmış ülkelerin Hükümetlerince, hak sahiplerine derhal geri verilecektir.

Türk Devletinin özel malları, hakları ve çıkarlarına ilişkin olarak alınmış olan bütün olağanüstü savaş tedbirleri ya da geçirim tedbirleri, tasfiye işlemi henüz tamamlanmamışsa, derhal kaldırılacak ya da durdurulacak ve hak sahiplerinin istemleri, bu malların kimliği anlaşılınca, derhal geri verilerek karşılanacaktır.

İstenmiş malların kimliğinin saptanmasına ya da bunların geri verilmesine ilişkin olarak ortaya çıkacak her türlü anlaşmazlıklar, ...nci Kesimde öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesine sunulacaktır.

Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerin Hükümetleri, hızlı bir süreç uygulayarak, özel kişilerce alınmış olabilecek, ilgili Hükümetin uyruklarının mallarının, haklarının ve çıkarlarının geri verilmesini kolaylaştırmak bakımından, elinden gelen bütün tedbirleri alacaktır.

Madde 4

(Müttefikler tasarısının 4 ncü maddesi metinden çıkartılmıştır) [Müttefikler tasarısının 5 nci maddesi].

29 Ekim 1914 tarihinde, Türk uyruklarının, Müttefik Devletlerin ülkesinde ya da, Yunanistan'ca işgal edilmiş topraklar dışında, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış ya da ayrılmamış olup da Müttefiklerce işgal edilmiş olan bir ülkede, Türkiye Devletinin, Hazine-i Hassa'nın ya da Hükümdarın özel mallarını da kapsamak üzere, bulunan malları artık ortada yoksa, ya da savaş eylemleri, zoralım, geçici elkoyma, tasfiye ya da haciz tedbirlerinin uygulamasından, ya da haksız eylem ve kararlardan ötürü zararlara uğramışlarsa, hak sahiplerinin, Müttefiklerce karşılanacak ve – anlaşmaya varılmaması halinde – ....nci Kesimde kurulması öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacak bir zarar-giderim almağa hakkı olacaktır.

Yunan uyrukları dışında, Müttefik Devletler uyruklarının, işbu Andlaşma tarihinde Türk egemenliği altında kalmış bulunan bir ülkedeki mallarında, haklarında ve çıkarlarında meydana gelmiş zararların giderilmesi konusunda da aynı işlem yapılacaktır.

Türk topraklarının işgali sırasında, Müttefik Devletler uyruklarının, bu topraklar üzerinde bulunan mallarına, haklarına ve çıkarlarına karşı yapılmış bütün eylemlere ilişkin istemler yüzünden Türk Hükümetinin sorumlu tutulmayacağı kararlaştırılmıştır.

Madde 5

1 nci maddeden 4 ncü maddeye kadar olan maddelerin uygulanmasında, geri vermelere ve zarar-giderimlere ilişkin istemleri ve dâvaların, işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşundan başlıyarak altı aylık bir süre içinde, yetkili makamlara ve bir anlaşmaya varılamazsa onsekiz aylık bir süre içinde Hakemlik Karma Mahkemesine sunulmuş olmaları gerekmektedir.

Madde 5 bis

İşbu Kesimin kapsadığı hükümler, 29 Ekim 1914 tarihinden önce, Bağıtlı Yüksek Taraflardan her birince ya da bunların uyruklarınca, mallarına, haklarına ve çıkarlarına ilişkin olarak, öteki Tarafa karşı öne sürülmüş istemlere ve açılmış dâvalara hiç bir şekilde halel getirmeyecektir. Bu istemler ya da dâvalar yerel [mahallî] kanunlara uygun olarak yürütülecektir.

Madde 6

Yunan ordularınca işgal olunan topraklarda bulunan Türk malları, hakları ve çıkarları artık ortada yoksa, ya da gerek savaş olayları, gerek zoralım, haciz ya da geçici elkoyma tedbirleri, gerekse haksız herhangi bir eylem ya da işlem yüzünden zarara uğramışsa, bunların sahibinin, bu konuya ilişkin olarak, 1 nci maddede (malî hükümler) öngörülen paralar üzerinden ve Türkiye'nin saptayacağı bir usul uyarınca, vereceği zarar-giderim almağa hakkı olacaktır.

EK D.

SİGORTA SÖZLEŞMELERİNE İLİŞKİN OLARAK TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN KARŞI-TASARI

Madde 1

Sonradan düşman olmuş kimseler arasında yapılmış yangın sigortası sözleşmeleri, savaşın başlaması, ya da bu kimsenin düşman durumuna girmesi, ya da taraflardan birinin sözleşmenin bir maddesini savaş sırasında ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşundan sonra üç aylık bir süre içinde uygulamaması yüzünden, sona erdirilmiş sayılmayacaktır.

Savaştan önce yapılmış bir yangın sigortası, bir yönetim ya da yasama kararıyla, savaş sırasında, ilk sigortacıdan bir başka sigortacıya geçirilmiş bulunursa, bu geçirim tanınacak ve ilk sigortacının sorumluluğu geçirim gününden başlıyarak sona ermiş sayılacaktır.

Ücretlerin [primlerin] ve zarar-giderimlerin [tazminatın] ödenmesi, sözleşmeye taraf olan kimselerin oturdukları yer göz önünde tutulmaksızın, (Borçlar) maddesinin hükümleri uyarınca, savaştan önceki kambio değeri üzerinden, ilgili Hükümetin parasıyla yapılacaktır.

Madde 2

Bir sigortacı ile, sonradan düşman olmuş bir kimse arasında yapılmış hayat sigortası sözleşmeleri, savaşın başlaması, ya da bu kimsenin düşman durumuna girmesi, ya da taraflardan birinin sözleşmenin bir maddesini savaş sırasında ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşundan sonra üç aylık bir süre içinde uygulamaması yüzünden, sona erdirilmiş sayılmayacaktır. Bir önceki fıkra uyarınca sona erdirilmiş sayılmayan bir sözleşme gereğince, savaş sırasında ödenmesi gerekli olmuş, sigorta altında bir para tutarına, ödenmesi gerekli olduğu tarihten ödeme gününe kadar, yıllık % 5 faiz eklenecektir.

Sigortalı Türkler, sigorta sözleşmelerini yürürlükte tutmakta ya da sona erdirmekte diledikleri gibi davranabileceklerdir. Poliçe tutarlarının ödenmesiyle, gecikmiş ya da süresi dolacak primlerin ödenmesi, aşağıda 3 ncü maddedeki hükümler uyarınca yapılacaktır.

Madde 3

Müttefik Devletlerden birinin uyrukluğundaki ortaklıklarla [şirketlerle] Türk uyrukları arasında, savaşın ilân tarihinden önce yapılmış ve bu tarihten önce ve sonra, hatta yalnız bu tarihten önce, prim ödenmiş olan hayat sigortası sözleşmeleri, sigorta edilen anaparanın tutarı saptanarak, 18 Ekim 1915 den önceki süre için, savaştan önceki kambio değeri üzerinden ilgili Devletin parasıyla, 18 Ekim 1915 den sonraki dönem için de Türk Lirasıyla ödenecektir. Eğer Türk uyrukları, 18 Ekim 1915 den sonra da primlerini ilgili Devletin parasıyla ödemeyi sürdürdüklerini ispat ederlerse, sözleşmeler, bu tarihten sonraki dönem için de, bu para ile ödenecektir.

Sigorta sözleşmesinin yürürlükte kalmasını isteyecek sigortalılar, poliçelerini, anaparanın tümü için yeniden düzenleyebilmek üzere, gecikmiş ya da süresi dolacak primleri, ilgili Devletin parasıyla, bu paranın savaştan önceki kambio değeri üzerinden ödemeye yetkili olacaklardır. Buna karşılık, 18 Ekim 1918 tarihinden bu yana, Türk parasıyla ödemiş oldukları primler, kendilerine geri verilecektir.

Sigortalılar, sözü geçen gecikmiş ya da süresi dolacak primleri Türk parasıyla ödemek isterlerse, sigorta edilmiş olan anaparanın kesin olarak ödenmesi, işbu maddenin birinci fıkrasındaki hükümler uyarınca yapılacaktır.

Madde 4

Sigorta sözleşmelerini, işbu Andlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce, hatta kesin sözleşmelerle geçerli tutmuş olan sigortalıların, bu tarihten başlayarak üç aylık bir süre içinde, yukarıdaki 1 nci, 2 nci ve 8 nci maddelerin hükümlerinden yararlanmağa hakları olacaktır.

EK E.

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

TÜRKİYE İLE TİCARET REJİMİNE İLİŞKİN SÖZLEŞME TASARISI

İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE SUNULAN TASARI

Bir yandan, İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti,

Ve öte yandan, Türkiye,

Eski Kapitülasyonların yarattığı ticaret rejiminin Türkiye'nin ekonomik ilerlemesine artık uygun düşmediğinde görüş birliğine vararak,

Ekonomik ilişkilerini, hukuk temeline dayalı olarak, ticareti desteklemeğe ve alış-verişlerini kolaylaştırmağa en elverişli koşullar içinde kurmak isteyerek,

Bu amaçla bir Sözleşme yapmağı kararlaştırmışlar ve aşağıda adları gösterilen Temsilcilerini atamışlardır:

. . . .

. . . .

Temsilciler, yetki belgelerini gösterdikten ve bu belgeler usulüne uygun ve geçerli bulunduktan sonra, aşağıdaki hükümleri üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

Madde 1

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle, Kapitülasyonlardan ve 23 Nisan 1911 tarihinde değiştirilmiş 25 Nisan 1907 tarihli Sözleşmeden doğan ticaret rejimine, Türkiye ile öteki Bağıtlı Devletler arasında, son verilmiştir.

KESİM I

Madde 2

İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle, öteki Bağıtlı Devletlerin ülkelerinden çıkan ve bu ülkelerden gelen doğal ürünlerle yapınların [mamullerin] Türkiye'ye sokulmalarında uygulanacak tarifeler, 1 Eylül 1916 tarihinde yürürlüğe konulan ve

eşyanın ağırlığını göz önünde tutan Osmanlı nesnel tarifesinde (*tarif spécifique ottoman*) gösterilen tarifeler olacak ve bunlar Türk parasıyla ödenebilecektir.

Madde 3

1916 tarifesinde yazılı ve kâğıt para ile ödenen vergilere uygulanabilecek arttırma katsayıları (*coéfficients de majoration*) 15 Aralık 1922 de yürürlükte olan katsayılar olacaktır.

Bununla birlikte, bu tarihte yurda sokulmaları yasaklanmış ya da 12 yi aşan bir katsayı uygulayan maddeler için, sözü edilen katsayı uygulanacaktır. (1) sayılı Ek Çizelgede sayılan maddelere 8 katsayısı uygulanacaktır.

Türk kâğıt parası ile Türk altın lirası arasındaki ortalama fark, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihindeki farka göre ve bir ay süreyle, enaz % 30 bir artış ya da bir eksiliş göstermedikçe, yukarıda saptanan katsayılar olduğu gibi tutulacaktır. Bu durumda ve Türk kâğıt parasının değerinde aynı ölçüde bir artış (*révalorisation*) ya da azalıştan (*dévaluation*) sonra, Türkiye, aylık kambio ortalamasıyla beliren değer artışına ya da azalışına eşit bir oran içinde, katsayıyı indirecek ya da yükseltecektir.

Bununla birlikte, Türk parasının değerinin arttırılması durumunda, Türkiye, ancak, bugün 5 katsayısı uygulanan vergiler için bu katsayının, altına göre, Türk Kâğıt parasının değer azalışını karşılamak amacıyla konulmuş katsayıyı aştığı anda, bu 5 katsayısını indirmek zorunda kalacaktır.

Para reformu yapılırsa, yukarıda saptanan çeşitli katsayılar, gümrük vergilerinin yansımasına halel getirmeyecek biçimde, yeni ve eski para arasındaki farka göre değiştirilecektir.

Madde 4

Türkiye, aşağıda belirtilen konular için gerekli görülenler dışında, yurda mal sokmaya ve yurt dışına mal çıkartmaya ilişkin yasakları, işbu Sözleşmenin yürürlüğe girişiyle kaldırmağı ve işbu Sözleşme yürürlükte kaldığı sürece bunları yeniden koymamağı yükümlenir; [yasaklama uygulanabilecek konular şunlardır:]

1. Ulusun beslenmesi ve Ulusun ekonomik çabaları için vazgeçilmez zorunlukta olan kaynakları korumak;
2. Devletin güvenliğini sağlamak;
3. İnsanları, hayvanları ve bitkileri salgın hastalıklara, hayvan hastalıklarına (*épizooties*) ve bitki hastalıklarına (*épiphyties*) karşı korumak;
4. Afyon ve başka zehirli maddelerin kullanılmasını önlemek;
5. Türkiye'de kullanılması yasak olan alkollü ürünlerin yurda sokulmasını yasaklamak;
6. Altın paranın ya da altın madeninin yurt dışına çıkartılmasını önlemek.

Öteki Bağıtlı Devletlerden her birince, kendi kanunlarına göre hakgözetir bir karşılıklı davranış [mütekabiliyet] tanınması şartıyla, Türkiye, söz konusu yasakları, hiç bir bakımdan ayırım gözetmeksizin uygulamayı ve yasaklanmış maddeler için kural-dışılıklar tanırsa ya da izinler verirse bağıtlı hiçbir Devletin

ticaretinin zararına olarak, bağıtlı başka bir Devletin ya da herhangi bir Devletin ticaretini gözetmemeği yükümlenir.

Madde 5

Öteki Bağıtlı Devletlerin ülkelerinde çıkan ya da bu ülkelerden gelen mallara Türkiye'de hiçbir özel tüketim vergisi (*accise*), tüketim [harcama] vergisi ya da yurtiçi gümrük vergisi (*octroi*) ve genel olarak hiçbir yurtiçi ya da yerel [mahallî] vergi ya da resim, Türkiye'de gerçekten üretilen eş ya da benzer maddelerden alınan vergi ve resmi aşar ölçüde uygulanmayacaktır.

Bundan başka, Türkiye, kendi uyruklarıyla öteki Bağıtlı Devletlerin uyrukları arasında, aynı eşitlik şartları içinde kalmak üzere, (II) sayılı Ek'in çizelgesindeki ürünlerden, bu Çizelgede belirtilen resimleri almağa devam edecektir.

Madde 6

Öteki Bağıtlı Devletlerden her birince, kendi kanunlarına uygun olarak Türkiye'ye hakgözetir bir karşılıklı davranış [mütekabiliyet] tanınması şartıyla, Türkiye, doğal ya da işlenmiş ürünlerinden herhangi biri üzerine koymuş olabileceği ya da koyabileceği her ihracat vergisini, niteliği ya da adı ne olursa olsun – vergi bağışıklıklarıyla, dolaylı ya da doğrudan doğruya yollarla, öteki Bağıtlı Devletlerden her birinin ticaretine zarar verecek bir farklı tutum yaratmadan – bu malların gideceği bütün ülkeler için aynı biçimde uygulayacaktır.

Madde 7

Türkiye'de, 2 nci Maddeden 6 ncı Maddeye kadar olan hükümlerden yararlanma, işbu Sözleşmenin yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, beş yıllık bir süre için, öteki Bağıtlı Devletlerden her birine tanınmıştır; bu Devletler, ayrıca, gerek eski sözleşmeler, gerek yeni tedbirler ve sözleşmeler uyarınca, sözü geçen Maddelerde öngörülen konularda, Türkiye'nin, başka herhangi bir ülkeye tanıyabileceği daha elverişli işlemlerden de yararlanacaklardır; ancak, Türkiye'nin, bugünkü tarihli Barış Andlaşması uyarınca Türkiye'den ayrılmış bulunan ülkelere, tarifeler konusunda ya da genel olarak ticaret konularında tanıyabileceği özel üstünlükler bunun dışında kalacaktır.

Madde 8

Bununla birlikte, kendi kanunları uyarınca herhangi bir yabancı ülkeye tanıdığı işlemler kadar elverişli olan işlemleri, işbu Sözleşmenin süresi olan beş yıl boyunca Türkiye'ye tanımayacak olan Bağıtlı Devletlerden hiç biri, 3 ncü Maddeden 7 nci Maddeye kadar olan hükümlerden yararlanmayı isteyemez.

Madde 9

İşbu Kesimdeki hükümler, beş yıllık bir süre için yürürlükte kalacaktır. Türkiye, bağıtlı başka bir Devletin kendisine başvurması üzerine, bu sürenin bitiminden önce, ticaret andlaşması yapmak için her zaman görüşmelere girişmeği ve bu görüşmeleri gerçek bir çaba göstererek yürütmeği yükümlenir.

İşbu Andlaşmalar, Milletler Cemiyeti Misakının 23 ncü Maddesinin (e) paragrafında belirtilen, ticaretin hakgözetirlikle yürütülmesi [ilkesine] halel vermeyecek biçimde yapılacaktır.

EK I

8 KATSAYI UYGULANACAK MADDELER ÇİZELGESİ

65. Patates.
69. Portakal.
121. Şekerle hazırlanmış şeyler.
130. Maden suları.
178. Parlak [cilâlı] deriler.
180. Domuz derileri.
185-187-188. Ayakkabılar.
192. Eldivenler.
200-201. İşlenmemiş ya da işlenmiş kürkler.
217-218. Mobilyalar.
270. Şimdiki halde yasaklanmış maddeler.
273-274 ve 275. El işlemeleri, dantelâlar ve pamuk şeritler.
302. Kaba ipek kırpıntısı.
305. Tüller, v.b.
306. İpek tüller, v.b.
308. İpekli dokumalar.
311-312. İpekli çamaşırlar.
314. İpekli kumaş ve elbise harçları (*passementerie*).
324. Yün atkılar ve kuşaklar.
339. Giysiler [giyim eşyası].
348. Yazlık, kışlık şemsiyeler, v.b.

EK (II)

TÜKETİM RESİMLERİ

Çay	40	kuruş	kilosu
Kahve	20	–	–
Petrol	6	–	–
Pirinç	10	–	–
Margarin	80	–	–
Stearin'li mumlar	30	–	–
Âdi sabun	5	–	–
Yeni ve kullanılmış torbalar	5	–	–
Baharat	30	–	–

Kibritler	1/2	kuruş	kilosu
Mumlu kibritler	1	–	–
Sigara kâğıdı	1	–	50 yaprağı
Çakmaklar	25	–	tanesi
Şeker	15	–	kilosu
Bisküi Çikolata Süt özü Şekerlemeler Alkolsüz içkiler (gazozlar ve limonatalar)	içlerinde bulunan şeker yüzdesine göre tüketim harcama resmi uygulanır.		

KESİM 2

Madde 10

Türkiye, aynı konuda kendisine karşılıklı işlemde bulunulması şartıyla, Türk bayrağını taşıyan gemilere uygulamakta olduğuna eşit bir işlemi, ya da herhangi bir başka Devlete uygulamakta olduğu ya da uygulayabileceği daha elverişli bir işlemi, öteki Bağıtlı Devletlerin gemilerine uygulamağı yükümlenir.

Balık avcılığını, deniz kabotajını – başka bir deyimle, ulusal ülkenin bir limanından alınan malların aynı ülkenin bir başka limanına deniz yolundan taşınmasını – ve liman hizmetlerini – başka bir deyimle, çekme (*remorquage*), kılavuzluk ve ne nitelikte olursa olsun, her türlü iç hizmetleri – kendi ulusal bayrağının tekelinde tutma hakkı, Bağıtlı Yüksek Taraflara kesin olarak tanınmıştır.

Türkiye, deniz kabotajını ve balık avcılığını kendi ulusal bayrağını taşıyan gemilerin tekelinde tutsa bile, bugünkü tarihli Barış Andlaşması uyarınca kendisinden ayrılan ülkelerden herhangi birinin bayrağını taşıyan gemilere, bu konulara ilişkin olarak özel işlemde bulunulmasını sağlıyabilecek ve öteki Devletlerin bayrağını taşıyan gemiler bu özel işlemlerden yararlanmayı istemeyeceklerdir.

Türkiye, yalnız bu işle uğraşır olmamaları şartıyla, öteki Bağıtlı Devletlerin uyruklarından olan işletmelere, beş yıllık bir süre boyunca ve geçici bir nitelikte olmak üzere, bir Türk limanından başka bir Türk limanına yük ve yolcu taşıma izni verecektir.

Madde 11

Her çeşit malı yurda sokma [ithal etme] ya da yurt dışına gönderme [ihraç etme], yurda gelen ya da yurt dışına giden yolcuları taşıma hakkı, ve gemilerin liman, dok, rıhtım ve dışlimanlarda (*rades*) durmalarına, yük almalarına ve boşaltmalarına ilişkin bütün kolaylıklardan yararlanma konusunda, karşılıklı olmak şartıyla, eşit işlem uygulanacaktır.

Bunun gibi, gene karşılıklı olmak şartıyla, Hükümet, görevliler, özel kişiler, her çeşit birlik ve kurumlar adına ya da yararına olarak, gemilerden sağlık resimleri, liman, rıhtım, demirleme, kılavuzluk, karantina, fener vergileri [resimleri] ve bunlara benzer başka vergiler [resimler], malî yükümler ve ödemeler konusunda kesin bir eşitlik uygulanacaktır.

Yurda sokulan ya da yurt dışına gönderilen mallara uygulanabilecek resim ve vergiler ancak bu malların çıktıkları ve geldikleri yerle, gönderildikleri yerlere göre saptandığından ve Birinci Kesimdeki hükümler uyarınca, bunlar bütün öteki Bağıtlı Devletlere de uygulanabilir olduğundan, Türkiye, karşılıklı olmak şartıyla, yurda sokulan ya da yurt dışına gönderilen mallara, bunları getiren ya da götüren geminin bayrağına, varış ya da kalkış limanlarına, geminin yolculuğu ve iskelelerde duruşuna dayanan hiç bir farklı vergi, ek vergi, ya da niteliği ve adı ne olursa olsun, hiç bir malî yüküm arttırması uygulamamağı da yükümlenir.

Madde 12

Gemilere (*navires et bateaux; vessels*) ve bunların yükleriyle yolcularına ilişkin olarak savaştan önce Türkiye'nin geçerli saymış olduğu ya da başlıca denizci Devletlerce ileride geçerli sayılabilecek her çeşit belgeleri, Türkiye, öteki Bağıtlı Devletler uyruklarının gemileri bakımından, geçerli ve Türk gemilerine verilmiş belgelerle eşdeğerde sayacaktır.

Madde 13

İşbu Kesimdeki hükümler, Bağıtlı Yüksek Taraflarca, bu Sözleşmenin yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, on yıllık bir süre boyunca uygulanacaktır.

KESİM 3

Madde 14

Türkiye, öteki Bağıtlı Devletlerden herhangi birinin ülkesinde çıkan doğal ya da işlenmiş ürünleri, ticaret işlemlerinde her çeşit haksız rekabete karşı korumak üzere, gerekli bütün yasama ya da yönetim tedbirlerini almağı ve yargı [adalet] yollarını açık tutmağı yükümlenir.

Türkiye, üzerinde, iç ya da dış anbalajlarında, çıkış yerleri, cinsi, niteliği ya da özelliklerine ilişkin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak yanıltma amacıyla konmuş her türlü markalar, adlar, yazılar ya da işaretler de taşıyan bütün ürünlerin ya da malların yurda sokulmasını, ya da bunların yurt dışına gönderilmesini, yurt içinde yapımını, dağıtımını, satımını ya da satışa çıkartılmasını, uygun düşecek tedbirlerle cezalandırmayı ve yasaklamayı yükümlenir.

Madde 15

Türkiye, aynı konuda kendisine karşılıklı işlemde bulunması şartıyla, özel niteliklerini topraktan ya da iklimden alan ürünlerin bölgesel bir ad taşıması hakkını ya da bölgesel bir ad kullanılmasına izin verilmesi şartlarını tanımlayan ve düzenleyen, bir başka Bağıtlı Devlette yürürlükte bulunan ve yetkili makamlarca Türkiye'ye gereği gibi bildirilmiş kanunlara uygun olarak alınmış yönetim kararlarıyla mahkeme kararlarına uymayı yükümlenir; sözü geçen kanunlarla kararlara aykırı olarak, bölgesel adlar taşıyan ürünlerin ya da malların yurda sokulması, yurt dışına gönderilmesi ile, yurt içinde yapımı, dağıtımı, satımı ve satışa çıkartılması Türkiye'ce yasaklanacak ve 14 ncü maddede öngörülen tedbirlerle cezalandırılacaktır.

Madde 16

Türkiye, işbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlıyarak, oniki aylık bir sürenin geçmesinden önce:

(1) Endüstri mülkiyetinin korunmasına ilişkin olup, 2 Haziran 1911 de Washington'da değiştirilen 20 Mart 1883 tarihli Uluslararası Paris Sözleşmesine, edebiyat ve san'at yapıtlarının korunmasına ilişkin olup, Berlin'de 13 Kasım 1908 de değiştirilen 9 Eylül 1886 tarihli Uluslararası Bern Sözleşmesi ile, edebiyat ve san'at yapıtlarının korunmasına ilişkin 20 Mart 1915 tarihli Bern Ek Protokolüne, öngörülen biçimde katılmağı yükümlenir.

(2) Aynı sürenin sona ermesinden önce, Türkiye, sözü geçen Sözleşmelerdeki ilkeler uyarınca, öteki Bağıtlı Devletler uyruklarının endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetini etkili kanunlarla tanımağı ve korumağı yükümlenir.

Madde 17

Endüstri, edebiyat ve san'at yapıtlarının mülkiyeti konusundaki işlere ilişkin arşivler, kütükler ve plânlarla, bunların Türk dairelerinden, kendilerine Türkiye' den toprak ayrılmış Devletlerin dairelerine söz konusu olabilecek aktarılmaları ya da bildirilmeleriyle ilgili bütün sorunlar, ilgili ülkeler arasında yapılacak özel sözleşmelerle çözüme bağlanacaktır.

Madde 18

Bağıtlı Devletler, işbu Sözleşmenin yürürlüğe giriş anında, özerk bir Hükümeti olan Dominion'larının ve egemenlikleri ya da yetkileri [otoriteleri] altında bulunan sömürgelerinin, koruma altındaki ülkelerinin, sahibi bulundukları toprakların ya da deniz-aşırı ülkelerin tümüne ya da bir kısmına, işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanmayacağını bildirme hakkını saklı tutarlar; bu durumda Türkiye, sözü geçen Dominion'lar, sömürgeler, koruma altında ülkeler, sahip bulunulan topraklar ve ülkelere karşı, işbu Sözleşmenin yükümleriyle bağlı sayılmayacaktır.

Bununla birlikte, sözü geçen [Bağıtlı] Devletler, işbu Sözleşme uyarınca yapacakları bildirilerle, Sözleşme dışı bırakmış olabilecekleri, özerk hükümetli her Dominion, sömürge, koruma altında ülke, sahibi bulundukları topraklar ya da ülkeler adına, işbu Sözleşmenin hükümlerine sonradan katılabileceklerdir; bunun gibi, altı ay önceden haber vermek şartıyla, özerk bir hükümeti olan her Dominion, sömürge, koruma altında ülke, ya da egemenlikleri veya yetkileri altındaki toprak ya da ülke adına, yukarıda belirtilen hükümlere, ayrı ayrı son verebileceklerdir.

Madde 19

İşbu Sözleşmeyi imzalamamış olan Devletlerin, Sözleşmeye katılmaları kabul edilecektir.

Bu katılma, diplomasi yoluyla, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine ve bu Hükümetçe de, İmzacı ya da katılmış Devletlere bildirilecektir. Katılma, Fransız Hükümetinin bildirme gününden başlıyarak geçerli olacaktır.

Madde 20

İşbu Sözleşme onaylanacaktır.

Onama belgeleri, mümkün olan en kısa süre içinde, Paris'de sunulacaktır.

İşbu Sözleşme, bugünkü tarihli Barış Andlaşmasıyla aynı şartlar içinde yürürlüğe girecektir.

BU HÜKÜMLERE OLAN İNANÇLA, yukarıda adları belirtilen Temsilciler, işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

Lausanne'da, ... 19..... tarihinde, yalnız bir nüsha olarak düzenlenmiştir. Bu nüsha Fransa Cumhuriyeti Hükümeti Arşivlerine konulacak ve bu Hükümet, İmzacı Devletlerden her birine, bunun, doğruluğu onaylanmış birer örneğini verecektir.

EK F.

MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MALÎ HÜKÜMLER

(İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE SUNULAN TASARI)

KESİM I
OSMANLI DEVLET BORCUNA İLİŞKİN HÜKÜMLER

25 Ocak 1923

Madde 1

Balkan Yarımadası Devletleriyle Asya'da yeni kurulmuş olan Devletlerden, kendilerine, gerek 1912-1913 Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir toprak parçası verilmiş olan Devletler, aşağıdaki şartlar altında, ekli Çizelgede belirtilmiş olduğu üzere, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ilişkin yıllık yükümlere [taksitlere] katılacaklardır.

Bu Devletler, 7 nci madde uyarınca, kendilerine yapılacak bildiri gününden başlıyarak üç aylık bir süre içinde, Borç Meclisine (*Conseil de la Dette*), yıllık borçtan kendilerine düşen payın ödenmesini sağlamak için yeterli sağlancalar [karşılıklar, rehinler] göstereceklerdir.

Bu sağlancalar, yukarıda belirtilen süre içinde gösterilmemiş olursa, ya da bu sağlancaların uygun olup olmadığı, ya da ödeme yol ve yöntemleri konusunda anlaşmazlık çıkarsa, her ilgili Hükümetçe, ya da bu konuda – ekli çizelgede belirtildiği üzere – Osmanlı Devlet Borcu'nun bütün alacaklıları hesabına davranmaya yetkili kılınmış bulunan, Osmanlı Devlet Borcu Meclisince, Milletler Cemiyeti Meclisine başvurulabilecektir.

Milletler Cemiyeti Meclisi, sağlanca [karşılık, rehin] olarak ayrılan gelirlerin toplanmasını, Osmanlı İmparatorluğundan kendilerine toprak katılmış ülkelerdeki uluslararası maliye örgütlerine emanet edebilecektir. Milletler Cemiyeti Meclisinin kararları kesin olacaktır.

Türkiye, 8 nci maddede belirtilen tarihlerden sonra, öteki Devletlere yükletilmiş katkı paylarından artık sorumlu olmayacaktır.

Madde 2

1 nci maddenin son fıkrası uyarınca, bu maddede belirtilmiş olan Osmanlı Devlet Borcunun nominal anaparası (*capital nominal*), işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde ilgili Devletlerden birince istenirse, borç senetlerini ellerinde bulunduranların (*porteurs, bonholders*) rızasıyla, ilgili Devletler arasında bölüştürülebilecektir. Bu bölüştürme, yıllık taksitlerin bölüştürülmesi için kabul edilmiş oranlara göre ve borçlanma [istikraz] ya da öndelik [avans] Sözleşmelerinin hükümleriyle işbu Kesimdeki hükümler göz önünde tutularak yapılacaktır.

Bu bölüştürmenin yol ve yöntemlerini saptamak üzere, gerekirse, Paris'de bir komisyon toplanacaktır. Bu Komisyon, Türk Hükümetinin temsilcileriyle, yukarıda adı geçen Devletlerden her birinin temsilcilerinden, Osmanlı Devlet Borcu Meclisi üyelerinden, Birleştirilmiş Borç ve Türk Tahvilleri [Düyun-u Muvahide ve Türk Tahvilâtı, *la Dette unifiée et les Lots turcs*] dışında kalan Osmanlı Devlet Borcu temsilcilerinden kurulacaktır.

Katkı paylarının ödenmesi, yukarıdaki hükümler yüzünden ertelenemeyecektir.

Madde 3

Türkiye, yıllık taksitlerden üzerinde kalmış olan payların tüm tutarının ödenmesini sağlayacak biçimde gösterilmiş bulunan sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] tamamlanması için, gerekirse, 1 nci maddede saptanan süre içinde, Borç Meclisi ile anlaşmaya varacaktır.

Madde 4

Yıllık taksitlerin 1 nci maddede sözü edilen bölüştürülmesi, aşağıdaki gibi yapılacaktır:

(1) 17 Ekim 1912 tarihinden önceki borçlanmalara ilişkin yıllık taksitler, Türkiye ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den toprak almış Balkan Devletleri arasında – bu savaşlara son veren Andlaşmaların ya da sonradan yapılan Andlaşmaların yürürlüğe girişlerinden bu yana meydana gelen ülke değişiklikleri göz önünde tutularak – bölüştürülecektir.

(2) Bu ilk bölüştürmeden sonra, Türkiye'nin üzerinde kalmış ve 17 Ekim 1912 tarihi ile 1 Kasım 1914 tarihi arasında, Türkiye'nin yapmış olduğu borçlanmalara ilişkin yıllık taksitlerin de eklenmesiyle artmış olan yıllık taksitlerin geri kalan parçası [bakiyesi], Türkiye ile, bu Andlaşma uyarınca kendilerine Türkiye'den toprak katılmış Balkan Devletleri ve Asya'da yeni kurulmuş Devletler arasında bölüştürülecektir.

Madde 5

İlgili her Devletçe ödenmesi gerekecek yıllık taksit tutarı, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi için gerekli genel borç tutarına göre – 1907 yılında konulmuş ek gümrük vergisi gelirlerini de içine almak üzere – bir Devletten ötekine geçirilen

toprak parçasının ortalama geliri ile, Türkiye'nin 1910-1911, 1911-1912 malî yılları süresince ortalama gelirlerinin toplamı arasındaki aynı oran içinde olacaktır.

Madde 6

Kilometre başına güvence [teminat] akçesi verilmesi yüzünden Osmanlı İmparatorluğuna düşen ya da düşmüş olan borçların, Türkiye ile, kendilerine Türkiye'den ayrılan bir toprak parçası verilmiş Balkan Yarımadası Devletleri ve Asya'da yeni kurulmuş Devletler arasında bölüştürülmesinin nasıl yapılacağı konusunda bir görüş ayrılığı doğmuş olduğundan, bu anlaşmazlığın La Haye'deki Milletlerarası Daimî Adalet Divanına sunulması kararlaştırılmıştır (Ek II'ye bakılması).

Bağıtlı Yüksek Taraflar, Milletlerarası Daimî Adalet Divanının kararını kabul etmeği yükümlenirler. Bu kararın verilişine kadar, katılma payları geçici olarak ve bu Kesime eklenmiş çizelge uyarınca ödenecektir.

Madde 7

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak ençok üç aylık bir süre içinde, bir önceki madde ile konulmuş esaslara dayanarak, bu Devletlerden her birine düşen yıllık taksitlerin toplamını saptayacak ve bu toplamı sözü geçen Devletlere bildirecektir.

İlgili Devletler, Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin, kendilerine düşecek yıllık taksitleri saptama konusundaki çalışmalarını izlemek üzere, İstanbul'a temsilciler gönderebileceklerdir.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, Bulgaristan ile yapılmış 27 Kasım 1919 tarihli Barış Andlaşmasının 134 ncü maddesinde öngörülen görevleri de yerine getirecektir.

İşbu maddede yazılı ilkelerin uygulanması konusunda ilgili Devletler arasında doğabilecek her türlü anlaşmazlıklar, bildirinin yapılması tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde Milletler Cemiyeti Meclisine sunulacak ve bu Meclisin atayacağı bir hakemce çözüme bağlanacaktır. Bu yola başvurulması, işbu maddenin uygulanmasını geciktirmeyecektir.

Madde 8

Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den ayrılan toprakları kendilerine katmış olan Devletlerce ödenmesi gereken yıllık taksitler, bu toprakların Balkan Devletlerine katılmasını sağlamış bulunan Andlaşmaların yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, ödenmesi istenilebilir duruma gelecektir. İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan toprakları edinmiş bulunan Devletlerce ödenecek yıllık taksitler, 1 Mart 1920 tarihinden başlıyarak, ödenmesi istenebilir duruma gelecektir.

11 nci maddede öngörülen çekince [ihtirazî kayıt] saklı kalmak üzere, sözü geçen taksitler, ilgili bulundukları borcun kesin olarak sona ermesine kadar, borç olarak kalacaktır. Bununla birlikte, bir borcu oluşturan borçlanmalar [istikrazlar] ekli Çizelgenin 2 nci sütununda belirtilen sözleşmelerde yazılı tarihlere göre sona erdikçe, bu taksitler de o oranlarda gitgide azaltılacaktır.

Sözü geçen Çizelgede sayılan 1911, 1912 ve 1913 yılları Hazine Tahvillerinin (*Bons de Trésor*), 8 nci sütunda yazılı tarihlerden sonra on yıllık bir süre içinde, faizleriyle birlikte, ödenebilmesi kararlaştırılacaktır.

Madde 9

Türk Hükümeti, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihine kadar ödenmemiş olan yıllık taksitlerin [kuponların] ödenmesi için, Osmanlı Devlet Borcu Meclisi ile 1 nci maddede yazılı Devletler arasında yapılması gerekecek düzenlemeleri de göz önünde tutarak, Osmanlı Devlet Borcu'nun ödenmesi gecikmiş kuponlarının tutarını tamamlamak için alınacak tedbirler konusunda, Osmanlı Devlet Borcu Meclisiyle anlaşacaktır. Bu son taksitler, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak yirmi yıllık bir süre içinde faizsiz olarak ödenmiş olacaktır.

Madde 10

Türk Hükümeti, Türk kalmış topraklarda şimdiye kadar Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ayrılmış ve ödenmesi gerekirken henüz Osmanlı Devlet Borcu Meclisine ödenmemiş gelirlerin tutarına eşit bir para için, sözü geçen Meclise karşı, kendisini borçlu kabul eder; meğer ki, bu topraklar Müttefik Devletler kuvvetlerince işgal edilmiş ola; bu durumda, işgal süresi hesaba katılmayacaktır. Türk Hükümeti bu paranın ödeniş biçimi konusunda Osmanlı Devlet Borcu ile anlaşacaktır.

Madde 11

İşbu Andlaşma uyarınca, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine yıllık katkıda bulunmak zorunda olan Devletlerin her biri, sözü geçen Meclise altı ay önceden bir bildiri göndererek, yıllık taksitin tutarına ya da bu taksitin, saptanacak bir faizin de eklenmesiyle anaparaya çevirilecek bir parçasının tutarına eşit bir para ödeyerek, bu borcun tümünü ya da bir parçasını tasfiye edebilecektir; bu tasfiyenin şartlarını ilgili Devletle Borç Meclisi, aralarında anlaşarak saptayacaklardır.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin bu tasfiyeyi istemeye hakkı olmayacaktır.

Madde 12

Muharrem Kararnamesi* ile, buna ekli 14 eylül 1903, 24 Mayıs - 4 Haziran 1911 tarihli kararnamelerin ve 1 Kasım 1914 tarihinden önce yapılmış borçlanmalara ilişkin kararnamelerin geçerli oldukları doğrulanır.

Türk Hükümeti, kendisiyle ilgili oldukları ölçüde, Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 258 nci maddesi hükümleriyle, bunların, Avusturya ve Macaristan'la yapılmış Barış Andlaşmalarında karşılığı olan hükümleri uygulamağı yükümlenir; bu hükümler uyarınca, sözü geçen Devletler, Türkiye'de malî ya da ekonomik yönetim ve denetim komisyonlarında ya da örgütlerinde kendilerini temsil ettirmekten ya da bunlara katılmaktan vazgeçmiş bulunmaktadırlar.

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)

AÇIKLAYICI NOT

5, 6 ve 7 sayılı sütunlardaki rakamlar altın para Türk Lirası olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de savaştan önce altın para kullanılırken, şimdi kâğıt para kullanılmaktadır. Şimdiki kambio değerine göre, kâğıt para Türk Lirası, borçlanma [istikraz] tahvillerinin çıkarıldığı faiz ve amortismanların borçlanma sözleşmeleri hükümleri uyarınca ödenmeleri gereken para bakımından, savaştan önceki altın para Türk Lirasının değerine eş olmaktan uzaktır (Ekli bulunan, Eylül 1903 Kararnamesinin 1 nci maddesine ve borçlanma sözleşmelerinin çeşitli hükümlerine bakınız).

Bu sütunlarda kullanılan altın para Türk Lirası terimi, kuponlar ve amortisman fonları karşılıklarının altın para ile olacağı anlamına değil, fakat Türk Lirası olarak gösterilen rakamların, tahvil sahiplerinin hakları olan para ile ödenmesini sağlama olanağını veren bir kambio değeri üzerinden hesap edilmeleri gerekeceği ve hesapların, borçlanma tahvili sahibinin ödenmesini isteyebileceği bir ya da daha çok para çeşitlerinin altın para ile başabaş sayılmış olduğu anlamına gelmektedir.

KESİM I, EK II

LA HAYE MİLLETLERARASI DAİMÎ ADALET DİVANINA SUNULACAK SORULAR

Andlaşmanın I nci Kesiminin 1 nci maddesi (Malî hükümler) uyarınca, Balkan Yarımadası Devletleriyle Asya'da yeni kurulmuş Devletlerden, kendilerine gerek 1912-1913 Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca, Türkiye'den ayrılan bir toprak parçası verilmiş olan Devletler, bu hükümlerde öngörülen şartlar altında, ekli Çizelgede belirtilmiş olduğu üzere, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ilişkin yıllık yükümlere [taksitlere] katılacaklardır.

Bu duruma göre, aşağıdaki soruların, La Haye Milletlerarası Daimî Adalet Divanına sunulması kararlaştırılmıştır:

Birinci soru:

Demiryolu hatlarından bazılarının bugün yararlanmakta oldukları ya da yararlanmış bulundukları kilometre başına güvence [teminat] akçesi yüzünden Osmanlı İmparatorluğuna düşen ya da düşmüş bulunan malî yükümleri [borçları], Türkiye ile, kendilerine Türkiye'den ayrılmış toprak parçası verilmiş bulunan Balkan Devletleri ve Asya'da yeni kurulmuş Devletler arasında bölüştürülerek Osmanlı Devlet Borcu çizelgesine yazmak gerekmez mi?

İkinci soru:

Kilometre başına güvence akçesinden [garanti fonundan] yararlanan demiryollarına ilişkin borçların, bölüştürülecek borçlar arasında gösterilmesi kabul edilmezse, Bağdat, Soma-Bandırma, Hudeyde-San'a demiryolu hatlarına ilişkin borçların, bölüştürülecek Borçlar Çizelgesinden çıkartılması gerekmez mi?

Birinci Kesime
1 KASIM 1914 TARİHİNDEN ÖNCEKİ

BORÇLANMA 1	SÖZLEŞMENİN TARİHİ 2	FAİZ 3	Amortisman FONLARI Altın Türk Lirası 4
		%	%
Birleştirilmiş borçlar	14/9/1903 - 8-21/6/1906	4	0,464
İkramiyeli Türk Tahvilleri	5/1/1870	–	–
Osmaniye	18-30/4/1890	4	1.
Tömbeki	26/4-8/5/1891	4	1.
40.000.000 Frank. Doğu Demiryolları	1-13/5/1894	4	0,35
% 5 1896	29/2-12/3/1896	5	0,50
Gümrük 1902	17-29/5/1886 - 28/9-11/10/1902	4	0,50
% 4 1903 Balık avcılığı	3/10/1888 - 21/2-6/3/1903	4	0,50
Bağdat, Tertip I	20/2-5/3/1903	4	0,087538
% 4 1904	4-17/9/1903	4	0,50
% 4 1901-1905	21/11-4/12/1901 - 6/11/1903 - 25/4/1905	4	0,50
Techizat-ı Askeriye	4-17/4/1905	4	0,50
Bağdat, Tertip II	20/5-2/6/1908	4	0,087538
Bağdat, Tertip III	20/5-2/6/1908	4	0,087538
% 4 1908	6-19/9/1908	4	0,50
% 4 1909	30/9-13/10/1909	4	1.
Soma - Bandırma	20/11-3/12/1910	4	0,16715
Hudeyde - San'a	24/2-9/3/1911	4	0,98738
Gümrük 1911	27/10-9/11/1910	4	1.
Konya ovasını sulama	5-18/11/1913	–	–
Doklar, tersaneler ve denizcilikle ilgili yapılar	19-2/12/1913	5,50	1,50
% 5 1914	13-26/4/1914	5	0,50
Tütün Tekeli Avansı	4/8/1913	–	–
Hazine Tahvilleri % 5 1911 (Savaş gemileri satın alış)	13/7/1911	5	Değişik; ortalama 20,00
Hazine Tahvilleri, Osmanlı Bankası, 1912	8-21/11/1912	6	33,333
Hazine Tahvilleri, Périer ve Ortakları, 1913	19-1/2-1913	5	20
TOPLAM	....	..	....
* Bakınız Madde 22.			

Ek I

OSMANLI DEVLET BORCU

İlk Nominal ANAPARA — Altın Türk Lirası 5	5 Kasım 1914 de var olan ANAPARA — Altın Türk Lirası 6	Ödenmesi gereken YILLIK TAKSİTLER (Komisyonlarla) — Altın Türk Lirası 7	Amortisman DÖNEMİ 8	ÇIKARAN BANKA 9
42.275.772	36.799.840	1.887.375	–	
15.632.548	10.666.975	270.000	–	
4.999.500	2.952.400	249.975	1931	Osmanlı Bankası
1.000.000	664.510	50.250	1954	Osmanlı Bankası
1.760.000	1.567.192	76.751	1957	Deutsche Bank ve grubu. Banque Internationale ve 2 Fransız bankasıyla birlikte.
3.272.720	2.814.020	180.450	1946	Osmanlı Bankası
8.600.200	7.923.234	387.979	1958	Osmanlı Bankası
2.640.000	2.439.223	119.097	1958	Deutsche Bank
2.376.000	2.342.252	97.120	2001	Deutsche Bank
2.760.000	2.594.064	124.059	1960	Osmanlı Bankası
5.306.664	4.976.422	239.397	1961	Osmanlı Bankası
2.640.000	2.441.340	119.097	1961	Deutsche Bank
4.752.000	4.718.500	200.500	2006	Deutsche Bank
5.236.000	5.221.500	220.550	2010	Deutsche Bank
4.711.124	4.538.908	212.000	1965	Osmanlı Bankası
7.000.004	6.550.698	350.864	1950	Osmanlı Bankası
1.712.304	1.700.664	71.532	1992	Osmanlı Bankası
1.000.010	1.000.010	40.988	2006	Banque Française
7.040.000	6.699.880	352.440	1952	Deutsche Bank ve grubu
818.970	818.970	50.006	1932	
1.485.000	1.485.000	8.550	1943	
22.000.000	22.000.000	1.213.055	(1962)	Osmanlı Bankası
1.700.000	890.039	110.000	–	
1.779.569	931.040	186.208	1916*	Türkiye Millî Bankası
3.000.008	1.063.664	1.100.003	1915*	Osmanlı Bankası
4.400.000	3.300.000	1.100.000	1918*	Périer ve Ortakları
159.888.213	139.100.150	8.998.213		

KESİM II

ONARIMLAR

Madde 1

Türkiye ile, (Yunanistan dışında) öteki Bağıtlı Devletler arasında, bu Devletler uyruklarının, 1 Ağustos 1914 tarihiyle işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki süre boyunca uğramış oldukları kayıp ve zararlardan dolayı Türk Hükümetine karşı öne sürecekleri istemlerle, Türk uyruklarının (Yunanistan dışında) Müttefik Devletlere karşı öne sürecekleri aynı nitelikteki istemler Türk Hükümetince sözü geçen Hükümetlere altın para 15.000.000 Türk Lirası ödenerek karşılanacaktır. Bu ödemenin yol ve yöntemleri aşağıdaki hükümlerde belirtilmiştir.

1 Ağustos 1914 tarihi ile işbu anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasında meydana gelen olaylara ilişkin olarak, Bağıtlı Yüksek Taraflarca birbirine karşı öne sürülecek parasal istemler (nakdî müddeiyat, *réclamations pécuniaires*) – herkesten önce Tarafların uyruklarını ilgilendirmeleri yüzünden, bir Hükümetçe öteki Hükümete doğrudan ya da dolaylı bir ödeme gerektiren istemleri de kapsamak üzere – bu ödeme ile, kesin olarak karşılanmış olacaktır.

Madde 2

Yunanistan ile Türkiye, 1 nci maddede öngörülen dönem içinde kendi uyruklarına savaş boyunca verilmiş zararlar için, birbirlerine herhangi bir ödemede bulunmaktan, karşılıklı olarak, vazgeçerler.

Madde 3

Türk Hükümeti, 1 nci madde uyarınca kendisine düşen yükümleri yerine getirmek üzere, altın para 15 milyon Türk Lirasından her biri % 5 faiz ve % 1 amortisman olarak hesap edilen, 900.000 altın Türk Liralık 37 taksiti, her yıl, Osmanlı Devlet Borcu Meclisine ödeyecektir. Birinci taksitin ödenme süresi 1 Mart 1924 tarihinde dolacaktır.

Madde 4

Türk Hükümeti, kendisine yükletilen yıllık taksitleri güvenceye [teminata] bağlamak için, Osmanlı Devlet Borcu Meclisine yeterli sağlancaları [karşılıkları, rehinleri], geri almamak üzere, ayıracaktır. Bu sağlancalar, Osmanlı Devlet Borcu Meclisince yönetilecektir. Sağlanca olarak gösterilen gelirlerin, sözü geçen Meclisce kabul edilmesi ve bu gelirlerin ayrılmasından önceki iki yılın her birinde, güvenceye bağlanacak taksitler tutarından enaz % 15 den daha çok gelir getirmiş olmaları gerekir.

Bir önceki fıkrada öngörülen gelirlerin tutarı yetersiz kalırsa, Türk Hükümeti, bu iş için yeni gelirler ayırarak açığı kapatmağı yükümlenir.

Sağlanca olarak ayrılacak gelirler, her halde, verilmiş bulunan ya da verilecek ayrıcalıklardan [imtiyazlardan] elde edilen geliri de kapsayacaktır.

Türk Hükümeti, bu ayrıcalıkları ilân etmezden önce, Türk uyruklarına ya da başka kimselere verilecek yeni ayrıcalıklarla, bunlara verilmiş ayrıcalıkların sürelerinin uzatılmasında, Osmanlı Devlet Borcu Meclisine bu konuda ne düşündüğünü soracaktır.

Türk Hükümeti, Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin, görevini durumu iyice bilerek yerine getirebilmesini sağlamak için, bu Meclise ve bu Meclisin temsilcisine, ilgili Devlet dairelerinde işlerini yürütebilmesi için bütün kolaylıkları gösterecektir.

Madde 5

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, Türk Hükümetinin imzası bulunacak ve ödenmeleri daha önce belirtilen yıllık taksitlerle sağlanacak altın para 15 milyon Türk Lirası nominal tutarlı [anaparalı], elinde bulunduranın [hâmilinin] sayılan tahviller çıkartılması konusunda Türk Hükümeti ile anlaşılacaktır. Bu tahvillere "Tasfiye Bonoları" (*Bons de Liquidation*) adı verilecek ve tutarları Osmanlı Devlet Borcu Meclisince saptanacaktır.

Tasfiye Bonolarına, Türkiye'de yürürlükte bulunan ya da yürürlüğe konulacak olan hiç bir resim ya da vergi uygulanmayacaktır.

Madde 6

Tasfiye Bonoları, hak sahiplerine dağıtılmak üzere, ilgili Hükümetlere ya da bu Hükümetlerce gösterilecek bir makama, Osmanlı Devlet Borcu Meclisince verilecektir.

Madde 7

Tasfiye Bonolarının faiz ve amortismanı Osmanlı Devlet Borcu Meclisince ödenecektir. Amortismanın ödenmesi, Osmanlı Devlet Borcu Meclisince düzenlenecek bir çizelgeye göre, adçekmeyle yapılacaktır.

Tasfiye Bonolarının çıkartılmasına ve ödenmelerine ilişkin giderler Türk Hükümetince yüklenilecek ve bu giderler, Bonoların güvenceye bağlanmasını [garanti edilmesini] sağlamak üzere konmuş sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] gelirlerinden ödenecektir. Söz konusu giderlere, bu sağlancalar üzerinden birinci sırada öncelik tanınacaktır.

Madde 8

Sürümde [tedavülde] bulunan Bonoların hepsini ya da bunlardan bir kısmını satış değerleri üzerinden (*au pair; at par*) ödeyerek satın almaya Türk Hükümetinin her vakit hakkı olacaktır.

Türk Hükümetinin, Bonoları ellerinde bulunduranlarla kararlaştırabileceği şartlar uyarınca, Bonoları onlardan satın alma hakkı da olacaktır.

Bu biçimde yeniden satın alınmış Bonolar [artık] geçersiz sayılmak için Osmanlı Devlet Borcu Meclisine teslim edilecek ve Türk Hükümetinin ödemesi gereken yıllık taksitler de, buna göre hesaptan düşülecektir.

KESİM III

ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER

Madde 1

Kendilerine Türkiye'den bir toprak parçası ayrılmış bulunan Devletler, bu toprak parçasında bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu ya da Hazine-i Hassa (*Liste Civile*) adına kütüğe geçirilmiş her türlü taşınır ve taşınmaz malları, herhangi bir karşılık ödemeksizin edinmiş olacaklardır.

Madde 2

Türk sivil ya da askerî emeklilik maaşından yararlananlardan, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den başka bir Devletin uyrukluğuna geçmiş bulunanlar, emeklilik maaşlarına ilişkin olarak Türk Hükümetine karşı herhangi bir istemde bulunamayacaklardır.

Madde 3

Türkiye, Almanya ile Versailles'da 28 Haziran 1919 tarihinde yapılmış Barış Andlaşmasının 261 nci maddesi, ve Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile yapılmış Barış Andlaşmalarının bu konuyla ilgili maddeleri uyarınca, Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan'ın, Türkiye'den olan bütün alacaklarının [Müttefik Devletlere] geçirilmesini kabul eder. Müttefik Devletler, kendilerine böylece geçirilmiş bulunan alacaklara ilişkin olarak, Türkiye'den herhangi bir ödemede bulunmasını istememeyi kabul ederler.

Türkiye'nin Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan'dan olan alacakları da Müttefik Devletlere geçirilmiştir.

Madde 4

Türk Hükümeti, Müttefik Devletlerle görüş birliği içinde, savaştan sonra Almanya'dan Türkiye'ye gönderilecek malların tutarına karşılık olarak, Alman Hükümetince sürüme çıkartılmış kâğıt paraları belli bir kambio değeri üzerinden kabul edeceği konusunda girmiş olduğu yükümlerden Alman Hükümetini kurtulmuş saydığını bildirir.

Madde 5

Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 259 ncu maddesinin 1 nci fıkrası ve Avusturya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 210 ncu maddesinin 1 nci fıkrası uyarınca, Almanya ve Avusturya'ca geçirilmiş [transfer edilmiş] bulunan altın paralar, bu Bölümün II nci Kesiminin III ncü maddesinde öngörülen yıllık ilk beş taksitin ödenmesinde bir ek güvence olarak kullanılmaları çekincesi [ihtirazî kaydı] ve aşağıdaki şartlar altında, Türkiye'ye geri verilecektir:

Bu taksitler gerekli süre içinde ödenmiş olurlarsa, Türk Hükümetince ödenmiş bulunan para tutarına eşit tutarda altın para hemen bu Hükümetin emrine hazır bulundurulacaktır. Beşinci taksidin ödenmesinden sonra, Türk Hükümetine, bir önceki fıkrada belirtilen altın paraların geri kalanı da verilecektir.

Herhangi bir nedenle, Türkiye'nin Müttefik Devletlere borçlu olduğu yıllık taksitler vaktinde ödenmemiş ise, ya da tam olarak ödenmemiş bulunuyorsa, söz konusu altın paralar derhal bu taksitlerin ödenmesinde kullanılacaktır.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin, gerek ilk çıkarılan kâğıt paralara ilişkin 20 Haziran 1331 (3 Temmuz 1915) Sözleşmesi uyarınca, gerekse bu paraların arkasında yazılı metin uyarınca yükümlü bulunduğu bütün ödemelere son verilmiştir; bu bonoları ellerinde bulunduranlara karşı Türk Hükümeti sorumlu kalmaktadır.

ÜÇÜNCÜ KOMİSYON

GENEL HÜKÜMLER

(MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONUNUN İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE KALEME ALINMIŞ METİN)

25 Ocak 1923

Türk Hükümeti, bir yandan, eski Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti ile, öte yandan da, Osmanlı Borcu [Yönetim] Meclisi, Müttefik Devletlerin uyrukları ve bu gibi uyrukların üstün çıkarları bulunan Osmanlı ortaklıkları [şirketler] arasında, 1 Kasım 1922 tarihinden önce yapılmış bütün Sözleşmelerin ve düzenlemelerin geçerli olduğunu ve bunların gereklerinin yerine getirilmelerini sağlayacağını yeniden bildirir; özellikle eski Osmanlı Hükümetine verilen öndeliklerin [avansların], bu Hükümetle kararlaştırılmış gelirlerin bölüşülmesine ve Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi konusundaki sözleşmelere ve düzenlemelere ilişkin olarak, bu hüküm uygulanacaktır.

Türk Hükümeti, Müttefik ordularının işgali sırasında, gerek Yüksek-Komiserler, gerek Müttefiklerin kara ve deniz askerî Makamları, gerekse onların adına davranan bütün kişiler ve Komisyonlarca, kamu yönetimine, ya da Müttefik veya Osmanlı haklarına, mallarına ve çıkarlarına ilişkin olarak alınmış bütün tedbirlerle, onların buyruğu üzerine yapılan giderlere ve ayrılan ödeneklere ilişkin bütün kararların geçerli olduğunu kabul eder.

EK G.

KÜÇÜK ASYA'DA YUNANLILARIN YAKIP-YIKMALARINA İLİŞKİN OLARAK TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN MEMORANDUM

Barış Konferansında
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Hükümetinin
TEMSİLCİ HEYETİ

No: 133

Lausanne, 20 Ocak 1923

SAYIN BAŞKAN,

Küçük Asya'da Yunanlıların yakıp-yıkmalarına ilişkin bir memorandum ile, ekli dört çizelgeyi Ekselânslarına sunmakla onur duymaktayım.

Bu çizelgeler, Yunanistan'ın bize verdiği zararların karşılığı olarak 1.341.639.505 Türk Lirasını bulan istemimizin ne kadar haklı ve ölçülü olduğunu ispatlamaktadır.

Böyle olunca, yukarıda belirtilen yakıp-yıkmalar yüzünden istenen bu paranın tüm olarak ödenmesini istemeğe de hakkım vardır.

Derin saygılarımı sunarım, Sayın Başkan.

İmza: M. İSMET.

Ekselâns Moniseur Barrère, Fransız Temsilci Heyetinin,
Konferans Üçüncü Komisyonunun, v.b. Başkanı, Lausanne.

Barış Konferansında
Türkiye Büyük Millet Meclisi
Hükümetinin
TEMSİLCİ HEYETİ

Lausanne, Ocak 1923

Küçük Asya'da Yunanlılarca işgal edilen ve yakılıp-yıkılan bölgeler, İzmir Merkez Sancağını, Saruhan, Aydın, Denizli Sancaklarını, Bursa Merkez Sancağını, Ertuğrul, İzmit, Eskişehir, Balıkesir [Karasi], Afyonkarahisar, Kütahya ve Çanak-

kale Sancaklarıyla, Ankara Vilâyetine bağlı Haymana İlçesini [Kazasını] ve Muğla Sancağının bazı parçalarını kapsamaktadır.

Bu geniş toprakların yüzölçümü aşağı yukarı 135.000 kilometre kare, başka bir deyimle, İsviçre'nin yüzölçümünün üç katı, ya da Fransa'nın yüzölçümünün aşağı yukarı yarısı kadardır.

1914 yılında, bu bölgelerde, 3.207.000 Müslüman, 532.000 Rum, 179.000 Ermeni ve 51.000 Musevî vardı; böylece, bütün Anadolu'da oturan 15 milyon kişiden 3.970.100 kişilik bir nüfus, bu bölgede yerleşmişti.

Bugünse, yakılıp-yıkılan vilâyetlerin [illerin] nüfusu iki milyonu bulmaktadır; çünkü Rumlar ve Ermeniler Yunan ordularıyla birlikte gitmiş ve bir buçuk milyona yaklaşan Müslüman da, toptan öldürmeler ve zorunlu göçler yüzünden ortadan yok olmuştur. Bölgenin Musevî halkı aşağı yukarı olduğu gibi durmaktadır.

Ekonomik bakımdan, yakılıp-yıkılan bölgeler, buralarını kırıp geçen bu yakıp-yıkmalardan önce, Anadolu'nun en varlıklı bölgeleriydi; ülke demiryollarının en büyük kısım, % 54'ü, buradaydı (Bağdat Demiryolunun Nuseybin'e kadar giden parçasını da kapsamak üzere, 3,350 kilometrelik bir toplam üzerinden 1,812 kilometre).

Yakılıp-yıkılan bölgelerin ekonomik önemini belirtmek üzere, bu bölgelerle Anadolu'nun geri kalan parçasında başlıca vergilerin 1912 de vardığı tutarları aşağıda gösteriyoruz:

	Yakılıp-yıkılmış bölgeler. Türk Lirası.	Anadolu'nun geri kalan kısmı. Türk Lirası.
Emlâk vergisi	662.000	768.000
Hisse senedi gelir vergisi (temettü vergisi, *impôt de patente*)	326.000	840.000
Hazinece doğrudan doğruya alınan vergilerin (başka yerlere ayrılmış gelirler dışında) toplamı	3.757.000	5.916.000

Böylece, yüzölçümü bakımından Anadolu'nun ancak % 16,5 i olan, yakılıp-yıkılmış bu bölgelerde, bütün Anadolu'nun

toplam nüfusunun % 26 sı,
demiryollarının % 54 ü

bulunmaktaydı, ve bu bölgeler,

emlâk vergisinin ... % 47 sini,
hayvan vergisinin ... % 28 ini,
hisse senedi gelir vergisinin ... % 44 ünü,
Hazine'ce doğrudan toplanan vergilerin % 38 ini

ödemekteydi.

Görüldüğü üzere, Yunan yakıp-yıkmaları, Anadolu'nun en varlıklı ve kalkınmış bölgelerini kırıp geçmekle ve en kalabalık parçalarını ıssızlaştırmakla, Türkiye'ye büyük zararlar verdirmiştir; bugün, Devletin gelirlerinin en büyük

parçasını sağlamakta olan bu yakılıp-yıkılmış bölgeler, Türk Hazinesi için ağır bir yük olmuş ve bu bölgeler halkından son yılların felâketlerinden sağ kalanlar en korkunç bir yoksulluğa düşürülmüş bulunmaktadırlar.

Bütün bu nedenler, Küçük Asya'da işlenmiş yakıp-yıkmaların karşılığı olan onarımları isteme hakkından, Türkiye'nin kesin olarak vazgeçemeyeceğini gösterir.

Hakkının güçlü olduğu bilinciyle, Türk Temsilci Heyeti, öne sürmekle onur duyduğu istemlerinin meşruluğunu Müttefik Temsilci Heyetlerinin de kabul edeceklerine inanmakta, ve ekli dört çizelgede özetlenmiş Yunan yakıp-yıkmalarını aşağıdaki gibi belirtmek istemektedir.

(I) sayılı çizelge, tümü ya da büyük bir parçası yakılıp-yıkılmış olan kentlerin adlarıyla, bu kentlerin her birinde yakılıp-yıkılmış konutların sayısını ve değerini kapsamaktadır. Bu çizelgede, İzmir dışında, neredeyse baştan başa yakılıp-yıkılmış 26 kentin adları görülecektir.

(II) sayılı çizelgede, işgal olunan Sancakların her birinde yakılıp-yıkılmış konutların sayısı ve bu yakıp-yıkmaların tutarı belirtilmektedir. Bu çizelgede, köylerde yakılıp-yıkılmış konutlarla, kentlerde yakılıp-yıkılmış, ancak ötekilere oranla önemsizce zarar gördükleri için (I) sayılı çizelgeye alınmamış konutlar da vardır.

Her kent ve sancakta yakılıp-yıkılmış cami, medrese, türbe, okul gibi din ve öğretim yapıları ile fabrikalar ve işyerleri,(I) ve (II) sayılı çizelgeleri çok doldurmamak için, bu çizelgelerde ayrı bir başlık altında gösterilmemiştir. Bunların sayısı toplam olarak 3.593 cami, medrese ve okula, 710 işyeri, fabrika, değirmen gibi yapılara varmaktadır.

San'at yapıtları bakımından uğranılan kayıplar konusunda, Bursa kentini ayrıca belirtmek gerekir. Bu çeşit yakıp-yıkmaların kaç para tuttuğunu saptamak gerçekten güçtür; bu yüzden, bu gibi zararlar (I) sayılı çizelgede gösterilmemiştir; böyle olunca Bursa kentine ilişkin rakamlara, Yunan işgalinin yalnız ilk zamanlarında Bursa'da san'at yapıtlarına verilmiş zararları hesaplayan Fransız mühendisi Raymond Aîné'nin verdiği rakamlara göre, enaz 20.126.000 Frank, başka bir deyimle, aşağı yukarı 3.000.000 Türk Lirası daha eklemek gerekir.

(III) sayılı çizelge, sancak başına, ev eşyası, ticaret eşyası, para, mücevher, tarım araç ve gereçleri, makine, v.b. bakımından uğranılmış zararları, (IV) sayılı çizelge de, gerek işgal süresince gerekse kesin bozgun sırasında öldürülen ya da çoğu Yunanistan'a götürülmek üzere elkonulan hayvanların sayısını ve değerini göstermektedir.

Yunanlıların Anadolu'ya verdikleri zararların genişliğini anlatabilmek için, tarımla hayvan yetiştiriciliği halkın tek geçim kaynağı olan bu çok geniş bölgede, bugün bu halkın çift hayvanlarından yoksun olduğunu hatırlatmamız yeterli olacaktır. Yakılıp-yıkılmış bölgelerde, bugün, bir tavuk bile bulma olanağı yoktur.

Bu çizelgelerdeki rakamlara, Yunan donanmasının Anadolu kıyılarında yaptığı yakıp-yıkmalarla, Türk ticaret gemilerine verilen zararları da eklemek gerekir; bu da toplam olarak:

258.007 + 600.000 = 858.000 Türk Lirasıdır.

Ayrıca, Osmanlı Kızılay'ı zararına olarak girişilen ve 26,465 Türk Lirasını bulan hırsızlıkları ve zoralımları da katmak gerekecektir.

Özet olarak, Yunanistan'dan istediğimiz onarımlar şöyle gösterilebilir:

Türk Lirası		
481.176.332	....	(I) sayılı çizelgenin toplamı.
177.310.945	....	(II) sayılı çizelgenin toplamı.
567.225.341	....	(III) sayılı çizelgenin toplamı.
112.032.425	....	(IV) sayılı çizelgenin toplamı.
3.000.000	....	Bursa camileriyle medreselerinde yakıp-yıkmaların karşılığı.
858.007	....	Yunan donanmasınca Türk kıyılarına ve Türk ticaret gemilerine verilmiş zararlar.
26.465	....	Kızılay'a verilmiş zararlar.
1.341.639.505		

ÇİZELGE 1
Yakılıp-yıkılmış kentlerin adları ve ev, mağaza, otel, antrepo, din ve eğitim yapıları, fabrikalar, işyerleri, değirmenler, v.b. gösterilmiştir

Yakılıp-yıkılmış kentlerin ADI	Yakılıp yıkılmış KONUTLAR	Savaştan önce var olan KONUTLAR	Kayıpların TUTARI
Manisa	13.638	14.773	73.042.009
Alaşehir	4.350	4.500	16.311.000
Salihli	2.000	2.200	9.050.908
Kasaba	6.126	6.326	24.068.530
Gemdens [Gördes?]	431	Tüm yerle bir edilmiştir	868.000
Aydın	6.243	Tüm yerle bir edilmiştir	34.437.000
Nazilli	2.121	Tüm yerle bir edilmiştir	9.647.800
Sanbe (Sahne??)	1.731	Çoğu yakılıp-yıkılmıştır	7.434.900
Mihaliç	1.965	Tüm yerle bir edilmiştir	6.591.000
Pazov Köy [Pazarköy?]	408	Tüm yerle bir edilmiştir	820.000
Bilecik	2.245	Tüm yerle bir edilmiştir	1.136.000
Söğüt	948	Tüm yerle bir edilmiştir	2.940.000
Yenişehir	1.187	Yarısı yakılıp yıkılmıştır	5.136.000
Bozöyük	748	Tüm yerle bir edilmiştir	1.126.000
Pazarcık	644	Tüm yerle bir edilmiştir	1.995.000
İznik *(Nicée)*	615	648	1.467.400
Kara-Mürsel	830	847	9.106.500[1]
Yalova	232	286	772.960
Eskişehir	1.867	Bir parçası yerle bir edilmiştir	28.860.000[2]
Mihaliççik	905	Tüm yerle bir edilmiştir	3.364.750
Uşak	1.977	Çoğu yakılıp-yıkılmıştır	15.496.810
Gediz *(Kédos)*	694	Tüm yerle bir edilmiştir	1.815.700
Çivril	405	Tüm yerle bir edilmiştir	1.815.700
Takmak (Eşme)	307	Tüm yerle bir edilmiştir	897.000
Bandırma	1.305	Çoğu yakılıp-yıkılmıştır	49.122.000[3]
Afyon Karahisar	1.305	Bir kesimi yerle bir edilmiştir	2.123.495
TOPLAM	54.205	TOPLAM	305.271.214
İzmir (A)	18.865		175.905.108
GENEL TOPLAM	73.070	GENEL TOPLAM	481.176.322

(A) Öteki 26 kent dışında, İzmir, Türk ordularının girişinden sonra yakılmıştır. Bu da, Yunanlıların tasarladıkları yakıp-yıkmaları yapmak için önlerinde yeterli zaman bulunduğunu sandıkları sırada, bizim birliklerimizce beklenmez bir biçimde alınması yüzündendir. Bununla birlikte, bu amaçla hazırlanmış örgüt, Türk işgalinin ertesi günü harekete geçmiş ve kentin en varlıklı parçasını yakıp-yıkmağı basarmıştır.

(1), (2) ve (3). Kara-Mürsel'de, Eskişehir'de, Bandırma'da yakılıp-yıkılmış yapıların değerleri oldukça yüksektir; çünkü, bu kentlerde, yüksek değerli yapılarla, fabrikalar ve değirmenler bulunmaktaydı. Eskişehir'in en varlıklı mahalleleri yakılıp-yıkılmıştır.

(II) SAYILI ÇİZELGE
Bu çizelge, (I) sayılı çizelgedekiler dışında, her sancağın kentlerinde ve köylerinde yakılıp-yıkılmış din ve eğitim yapıları, fabrikalar, çiftlikler, konutlar, v.b. yapıların sayısını ve değerini göstermektedir.

Yakılıp-yıkılmış Sancak	Zararın yapılar	Türk Lirası olarak tutarı
İzmir	13.599	53.562.203
Saruhan	9.084	8.752.261
Aydın	3.326	7.995.633
Denizli	634	786.717
Bursa	13.668	16.837.000
Ertuğrul	3.235	7.775.000
İzmit	17.728	27.476.597
Eskişehir	21.711	30.642.110
Balıkesir (Karasi)	6.385	21.480.495
Afyonkarahisar	278	354.980
Kütahya	894	1.362.744
Haymana Kazası	1.127	206.305
TOPLAM	86.669	177.310.945

(III) SAYILI ÇİZELGE
Bu çizelgede, her sancağın kentlerinde ve köylerinde, ev eşyası, ticaret eşyası, para, tarım araç ve gereçleri, makineler, taşınır mallardan alınıp götürülenler ya da yok edilenlerin değeri gösterilmektedir.

Sancak	Zararın Türk Lirası olarak tutarı
İzmir	63.831.731
Saruhan	112.084.244
Aydın	110.784.822
Denizli	1.220.517
Bursa	36.857.600
Ertuğrul	21.114.032
İzmit	98.234.805
Eskişehir	22.699.038
Karasi (Balıkesir)	90.369.736
Afyonkarahisar	1.032.750
Kütahya	5.546.425
Çanakkale	122.321
Haymana	2.338.312
TOPLAM	5677.235.341

(IV) SAYILI ÇİZELGE

Yok edilen ya da alınıp götürülen taşıtların ve öldürülen ya da alınıp götürülen hayvanların sayısı ve değeri

Sancaklar	Otomobil ve kamyon	At	Eşek ve katır	İnek	Öküz ve manda[1]	Deve	Keçi	Koyun	Araba ve yük arabası	Hayvanların ve taşıtların değeri (Frank)
İzmir	259	40.744	13.962	24.105	32.971	5.464	192.739	156.031	3.669	20.441.206
Saruhan	–	24.502	13.710	12.997	20.254	1.988	44.034	86.187	4.758	11.073.702
Aydın	–	7.126	4.830	7.543	11.115	30	25.471	29.581	1.512	4.278.755
Denizli	–	1.832	3.314	3.061	1.759	38	34.321	28.249	119	1.764.535
Bursa	–	3.730	630	38.820	29.058	–	1.251	39.916	923	6.921.267
Ertuğrul	–	504	258	36.364	27.181	–	403	29.649	822	6.711.891
İzmit	–	5.702	2.790	28.437	34.113	–	12.100	161.109	–	9.969.582
Eskişehir	–	28.202	15.796	82.347	34.374	748	297.614	1.100.009	11.117	27.498.755
Karasi (Balıkesir) .	–	4.862	1.122	4.281	6.97	164	6.006	40.203	888	2.280.351
Afyonkarahisar ...	–	528	954	1.860	2.859	–	4.164	28.260	470	1.076.710
Kütahya	–	13.222	2.850	17.500	18.618	–	99.922	33.752	–	7.236.710
Haymana Kazası .	–	3.087	3.710	7.665	8.955	72	103.254	17.370	–	2.779.100
TOPLAM	259	134.040	63.926	264.980	228.230	8.504	821.339	1.770.316	24.276	112.032.425

1 Yakılıp-yıkılmış bölgelerde çift hayvanı kalmamıştır.

EK H

YUNAN TEMSİLCİ HEYETİ

No: 1015

Lausanne, 25 Ocak 1923

SAYIN BAŞKAN,

Türkiye'nin, savaş zararları yüzünden Yunanistan'dan istenilen zarar-giderime [tazminata] ilişkin olarak Türk* Temsilci Heyetinin 20 Ocak 1923 tarihli memorandum'u üzerinde Yunan Temsilci Heyetinin görüşlerini kapsayan bir *mémoire*'u ekli olarak sunmakla onur duymaktayım.

Derin saygılarımın kabulünü rica ederim, Sayın Başkan.

İmza: E.K. VENİSELOS

Ekselâns Monsieur Bompard, Fransa Büyükelçisi,
Lausanne Konferansı, Üçüncü Komisyon Başkanı.

YUNAN TEMSİLCİ HEYETİ

TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNİN SAVAŞ ZARARLARI KONUSUNDA 20 OCAK 1923 TARİHLİ MEMORANDUM'UNA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Türk* Temsilci Heyeti, 20 Ocakta, Konferansın Üçüncü Komisyonu Başkanına bir memorandum eklenmiş bir mektup göndererek, zarar-giderim istemek için kendisine hak verdiklerini sandığı nedenleri açıklamakta ve bu istemlerinin tutarını 1.341.639.505 Türk Lirası olarak saptamaktadır.

Yunan Temsilci Heyeti, kendi istemlerinin Türkiye'nin haklı olarak öne sürebileceği istemlerin çok üstünde olmasına rağmen, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin karışıklıklı olarak istedikleri zarar-giderimi tümüyle ödeştirilmiş saymağa kendisini yönelten yatıştırıcı ve uzlaştırıcı etkenleri, burada yeniden belirtmek gereği olmadığını sanmaktadır.

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

Yunan görüşü, İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonunda yeterince açıklanmış, ayrıca Yunan Temsilci Heyetinin geçen 20 Ekim'de Konferansa sunduğu *mémoire*'da özetlenmişti.

Bununla birlikte, Yunan Temsilci Heyeti, Türk memorandum'unda bulunan ve çürütüldükleri zaman, dayanakları sağlam olmayan Türk istemlerinin bütün yapısını sarsmağa yetecek, birkaç noktayı belirtmekten de kendisi alamamaktadır.

Bu memorandum'a ekli (I) sayılı Çizelgede, 175.905.100 Türk Liralık bir para tutarı yazılmış bulunmaktadır. Bu para tutarı, İzmir kenti yangınında yok olmuş 18.865 konutun karşılığı olarak, Türk Temsilci Heyetince istenilen zarar-giderimi göstermektedir. Bu rakamın aşırı abartılmış olduğunu belirtmek bile pek gerekli değildir. Bu konuda başka bir kanıt olmasaydı bile, Türk Temsilci Heyetinin, İzmir'i düzenli Türk ordusu işgal ettikten dört gün sonra ortaya çıkan ve pek anlamlı bir isabetle tam Rum ve Ermeni mahallelerini yakan bir yangının sorumluluğunu Yunanistan'a yüklemeğe çalışması, hiç değilse biraz garip görünmektedir. Şu var ki, sorumluluk sorunu bir yana bırakılarak yalnız olaylar göz önünde tutulduğu zaman, bu iddiaya hukuk açısından ya da başka bir yoldan olumlu bir kanıt bulmak olanaksız kalmaktadır. Gerçekten, kentin [İzmir'in] yanmış olan bölümünde taşınır ya da taşınmaz bir değeri olan ne var idiyse (yabancı uyrukların olanlar bir yana bırakılırsa), hepsi Rumların ve Ermenilerindi. Oysa, Rum ya da Ermeni, bütün bu felâkete uğramış olanlardan, yangın sırasında ya da yangından sonra çıkan karışıklarda yok olmayanlar, Yunanistan'a, ya da Osmanlı ülkesi dışında başka yerlere sığınmışlar ve buralarda Yunan Hükümeti ya da bütün Hıristiyan ülkelerin hayır kurumları kendilerine kucak açmış ve yardımda bulunmuştur. Bunların neredeyse hepsi Osmanlı İmparatorluğunun uyruklarıydı: Yunan Temsilci Heyetinin ara vermediği direnmelerine ve öteki Temsilci Heyetlerinin sıkıştırıcı öğütlerine rağmen, Türkiye, Konferansdaki Temsilcilerinin ağzından, bunların Türkiye'ye geri dönmelerine kesin olarak karşı çıkmaktadır. Türkiye, nasıl çıktığı hiç bir şüpheye yer bırakmayan bir yangından, kendi ülkesinde meydana gelen ve hepsi – kendileriyle her türlü dayanışma bağlarını kestiğini ilân etmekten geri kalmadığı – bir halka düşen zararlara ilişkin olarak, zarar giderim almağı, hangi hukuk ya da hakgözetirlik kuralına dayanarak isteyebilmektedir? Üstelik, bu istemler, özellikle bu halkın mutsuzluğunu hafifletmek gibi ağır bir yükü üzerinde almış Devlete yöneltilmektedir.

Türk memorandumu, bundan başka, Anadolu'daki ülkesinde nüfus azalmasından da Yunanistan'a karşı bir yakınmada bulunur görünmektedir. Kendi nüfusunu azaltmak için, 1914 den bu yana herkesçe bilinen tedbirleri almaktan geri kalmamış olan Türkiye'nin, böyle bir suçlamada bulunması hiç de beklenir şey değildir. Şu var ki, bu vesile ile, Türk memorandum'unda verilmiş olan rakamların gerçeğe uymadığını da belirtmek gerekir. Söz konusu bölgenin son Savaştan önceki gerçek nüfusu, 1.175.000 i Rum ve Ermeni olmak üzere, 3.640.000 kişiydi. Bu iki unsur, söz konusu vilâyetlerden [illerden] tüm olarak, ya da neredeyse tüm olarak, yok olduğundan, 1914 yılından önce bu topraklarda oturmakta olan 2.640.000 Müslüman kalmaktadır; bu da, Türk memorandum'unun, bu bölgenin nüfusu olduğunu söylediği nüfustan biraz daha çoktur; kaldı ki, Anadolu'nun nüfusuna

ilişkin olarak doğru bilgi edinmesi olağan zamanlarda bile çok güç olan Türk Hükümetinin, bugünkü koşullar içinde doğru bilgi toplayabilmiş olması da bir hayli şüphelidir. Türk memorandum'undaki hesabın gerçeğe yaklaştığı kabul edilse bile, 400.000 kişi gene de eksik kalmış olacaktır. Bu durumda, Türk Temsilci Heyetinin söylediğine göre, Yunan ordusunun öldürmüş olduğu 1.500.000 Müslümana ilişkin sayının nereden alınmış olabileceği sorulabilir. Böyle olunca da, Türk memorandum'unun kapsadığı iddiaların özü bakımından hiç bir temele dayanmadığını söyleyip durmanın da gereksiz olduğu açıkça bellidir.

Öte yandan, bu belgede, Müslüman halkın zorla göç ettirildiğine de değinilmektedir. Yunan Temsilci Heyeti, Küçük Asya'daki işgali sırasında, Müslüman halka karşı böyle bir tedbirin hiç bir zaman alınmadığını ya da *de facto* uygulanmadığını kesinlikle bildirir. Söz konusu halk, yer değiştirmelerde bulunmak zorunda kalmışsa, bu, Ankara Hükümetinin ve ordusunun buyruğu ile olmuştur; çünkü, Yunan Temsilci Heyeti geçen 20 Ocak tarihli *mémoire*'ında belirtmekle onur duymuş olduğu gibi, Yunan ordusu, Anadolu'da ilerlemesi boyunca, hep bomboş ve ne cinsten olursa olsun her türlü ev eşyasından yoksun bırakılmış kentler ve konum yerleriyle karşılaşmıştır. Türk ordusu, çekilişinden önce, sivil halkın ülkeyi boşaltmasını sistemli olarak buyurmaktaydı.

Verilmiş zararlar konusunda, Türk Temsilci Heyetinin gerçeğe en küçük bir saygı gösterme kaygısından yoksun olarak kalkıştığı değerlendirmeye gelince, örneğin, (I) sayılı çizelgede, yakılıp-yıkılmış konutların ortalama değerinin, konut başına 7.000 Türk Lirası, başka bir deyimle, aşağı yukarı 60.000 Frank olarak gösterilmiş olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Oysa, birkaç kural-dışı [istisna] durum bir yana bırakılırsa, kiremitten yapılmış her türlü süsten ya da yaşamayı kolaylaştırıcı olanaklardan yoksun, derme çatma yapılardan oluşan çoğu kent ve köylerin ilkel durumu üzerinde az çok doğru bir bilgisi olan herhangi bir kimse için, ev başına biçilen bu 7.000 Türk Liralık değer, Türk Temsilci Heyetinin hesaplarını nasıl bir abartmayla yaptığını açıkça ispatlamaktadır. Endüstri kuruluşlarına gelince, temel niteliğinin tarımsal olduğu herkesçe bilinen bu bölgenin ekonomik etkenleri arasında, bunların ne kadar küçük bir yer tuttuğu da bellidir.

Türk* Temsilci Heyeti, Anadolu'da yapılmış yakıp-yıkmaların bütün sorumluluğunu, Yunan ordusunun üstüne atmaktadır. Oysa, Yunan Temsilci Heyetinin, geçen 20 Ocak tarihli *mémoire*'ında da belirtildiği gibi, Müslüman kent ve köylerin çoğunluğunu, gerek Ankara'nın asker toplama buyruklarına baş eğmekten kaçınmaları, gerekse ilerlemekte olan Yunan ordusunu direnç göstermeden karşılamış olmaları yüzünden, Kemal'ci (*Kémaliste*) ordu yakıp-yıkmıştır.

Öte yandan, Türk Temsilci Heyetinin, yakılıp-yıkılmış evlerin sayısına ilişkin olarak verdiği rakamların, kendi başlarına da çok aşırı olduğunu ispatlamak güç değildir. Memorandum'un (I) ve (II) sayılı çizelgelerine göre, yakılıp-yıkılmış yapılar 160.739 a varmaktadır. Böyle olunca, istatistikte kabul edilen bir ilke uyarınca, yakılıp-yıkılmış ev başına beş kişi hesaplanırsa Anadolu'da, yok olmuş 160.739 ev için, 803.695 kişinin barınaksız kalmış olması gerekir. Oysa, ihtiyaç

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

içindeki halklara yardımda bulunmak üzere bunların bulundukları yerlere gönderilmiş olan, Uluslararası Kızıl-Haç Komitesi (*Comité International de la Croix-Rouge*) temsilcileri MM. Rodolphe Haccius ile Henri Guenod, felâkete uğramış bütün nüfusu 180.000 dolaylarında hesaplamaktadırlar (*Revue Internationale de la Croix-Rouge*, No 47, Kasım 1922, s. 979). Bu rakamın doğruluğuna kanıt olarak şunu belirtmek gerekir ki, bu temsilciler, bütün bilgilerini Türk makamlarından almışlardır; bu durum raporda belirtilmekte, üstelik, yukarıda sözü edilen rapordaki rakamlarla Türk memorandum'undaki rakamlar arasındaki tam uygunluk da bunu ispatlamaktadır. Tarafsız gözlemcilerin verdiği bu 180.000 rakamı ile, Türk memorandum'unun verilerine dayanarak erişilen 803.695 rakamı arasındaki açıklığın, kolayca haklı gösterilmeyecek kadar büyük olduğu görülecektir.

Şimdi, Türk Temsilci Heyetinin yaptığı değerlendirme doğru sayılarak, istatistik yöntemlerinin uygulanmasıyla bunu genişletmeğe kalkışılırsa, varılacak sonucu görmek özellikle yararlı olacaktır. Türk çizelgelerinde yakılıp-yıkılmış olarak gösterilen evlerin sayısı 160.739 olduğuna göre ve dam [ev] başına beş kişi hesaplanırsa, bu evlerin 803.695 kişi barındıracağı anlaşılmaktadır. Öte yandan, bu konutların değeri de 658.487.276 Türk Lirası olarak saptanmıştır; bu ise, Anadolu halkından 803.695 kişinin konutlarının 658.487.276 Türk Liralık bir değer gösterdiği anlamına gelmektedir; böyle olunca, Anadolu'da oturan 15.000.000 kişinin (Türk Memorandum'unda bu sayı verilmiştir), yalnız evleri, aşağı yukarı 12.182.000.000 Türk Liralık, başka bir deyimle, 40 milyar Franklık bir değer anlamına gelecektir. Kullanılagelen yöntemler uyarınca, ülkenin ulusal gelirini oluşturmak üzere, bütün varlık [servet] unsurları – her çeşit taşınır değerli nesneler, paralar, değerli kâğıtlar, ulaşım araçları, su gücü, madenler ve özellikle herkesin bildiği gibi, ülkenin gerçek hazinesi olan tarıma elverişli toprakların değeri – bu aynı ölçekle değerlendirilirse, akıl almaz rakamlara varılacaktır. 15 milyon kişinin oturduğu Anadolu'nun ulusal geliri, Fransa'nın, 300 milyar altın Frank olarak saptanmış ulusal geliriyle, İtalya'nın 1912 de 85 milyar altın Frangı bulan ulusal gelirinden, aşırı ölçülerde büyük olmak gerekecektir.[1]

Yunan Temsilci Heyeti, bu açıklamalarının, Türk* Temsilci Heyetince öne sürülen zarar-giderim [tazminat] isteminin ne kadar az haklı ve salt hayal ürünü olduğunu, susturucu bir biçimde ispatlamağa yeteceğine kesin olarak inanmaktadır.

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

1 Jèze, *Cours de la Science des Finances*, s. 68 ve 69.

B.– MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONU*

(1) SAYILI TUTANAK

30 KASIM 1922 PERŞEMBE OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 10.00 da açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Sir Horace RUMBOLD, Sir Adam BLOCK, M. WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BOMPARD, BARGETON, BEXON, DES CLOSİÈRES (*Fransa*); MM. VENİSELOS, CACLAMANOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, GUARİGLİA, Albay VİTALE (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. DİAMANDY, Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); M. RAKİTCH, M. DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); HASAN BEY, HÂMİD BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

Sekreterler: M. BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*).

Sir Horace RUMBOLD'un, M. NOGARA'ca desteklenen teklifi üzerine, M. BOMPARD oybirliği ile Alt-komisyonun Başkanı olarak seçildi.

Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesi.

M. BOMPARD, her şeyden önce, Osmanlı Devlet Borcunun [Düyun-u Umumiye-i Osmaniyenin], Osmanlı İmparatorluğuna ardıl [halef] olmuş Devletler arasında bölüştürülmesi sorununun görüşülmesini teklif etti.

HASAN BEY, çözümlenmesi gereken iki sorun olduğunu belirtti: Bunlardan biri, ardıl Devletler arasında Borcun bölüştürülmesi; ikincisi de her Devlete yükletilecek olan borç payının hesaplanmasında uygulanacak yöntem sorunudur. HASAN BEY'e göre, her Devletin katılma gücü göz önünde tutulmalıdır. Bu katılma gücünün etkenleri arasında, söz konusu ülkenin malvarlığı [serveti], nüfusu, yüzölçümü, maden kaynakları da vardır. HASAN BEY, Osmanlı İmparatorluğu Borcunun bölüştürülmesi ilkesinin, daha önce, Maliye Sorunları Komisyonunca kabul edilmiş olduğunu belirtti. Şimdi bu Alt-komisyonun incelemesi gereken, bu

* Tutanakların yalnız Fransızca metni vardır. (S.L.M.)

bölüştürme için kabul edilecek yöntemdir. Türk Temsilci Heyeti, Osmanlı borç senetlerini ellerinde bulunduranların çıkarlarına saygı göstermekte olduğundan, Paris Konferansı sırasında kurulmuş Maliye Komisyonunca, kılı kırk yaran bir inceleme sonucunda bulunmuş ve en iyi uygulanabilir yöntemin kabulünü teklif etmişti. "Bileşik sistem" [mürekkep usul, *système combiné*] denilen sistem, söz konusudur. Bu sistemin, gelirlerin oranlanması [varidatın nisbeti usulü, *le système de proportionnalité des revenues*] ile sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] güvence altına alınması sistemini (*systéme de la garantie des gages*] birleştirmek gibi, çift bir yararı vardır. Böyle olunca, HASAN BEY, 1913 de, Sir Paul Harbey'in öne sürdüğü ve Balkan İşleri Maliye Komisyonu raporunun 5 nci kesiminde 311 nci sahifede bulunan, "bileşik sistem"in kabulünü teklif etmektedir.

M. VENİSELOS, Yunanistan'ın, Borcun bölüştürülmesine katılma ilkesini henüz kabul etmemiş olduğuna, Alt-komisyonun dikkatini çekti. 1913 de, Yunanistan'ın bu ilkeye karşı öne sürdüğü itirazlarda direnmediği doğrudur; ancak, o vakitten bu yana, Yunanistan, büyük giderlere yol açmış bir savaşa girmek zorunda kalmıştır; öyle ki, son yedi yıl içinde, kaynakları tükenmiştir. Yunanistan'dan, Osmanlı Devlet Borcunun bir parçasını yüklenmek üzere yeni bir çaba göstermesini istemek, artık mümkün değildir; özellikle, Yunanistan, yabancı alacaklılara karşı ağır bir borç altına girmiş de bulunmaktadır. Bu ülke, üzerine yeni yükler alabilecek durumda değildir; M. VENİSELOS, genel olarak, bölüştürme ilkesine karşı çıkmamakla birlikte, bu ilkenin Yunanistan'a uygulanmasını kabul etmeyi olanaksız görmektedir.

Ek bir görüş olarak, M. VENİSELOS, daha önce belirtilmiş bulunmakla birlikte, henüz bir cevap verilmemiş olan temel kanıtı, başka bir deyimle, İmparatorluktan ayrılacak Avrupa'daki Türk illerinin [vilâyetlerinin], Borç açısından, alacaklı değil, borçlu çıkacaklarını da hatırlattı.

M. BOMPARD, ilkenin kabul edilmesinin ve M. Veniselos'un öne sürdüğü düşüncelerin, Alt-komisyon ödeme yönteminin ayrıntılarını incelediği vakit tartışılmasının daha yararlı olacağını söyledi.

HASAN BEY, genel ilke üzerinde Alt-komisyonun tartışmaya girişmemesi gerekeceği kanısındadır. HASAN BEY'e göre, eski Osmanlı İmparatorluğu illerinden [vilâyetlerinden] hepsinin bir bütün meydana getirdiği inkâr edilemez; bütçe, genel olarak bütün illerin kamu hizmetlerinin yürütülmesini sağlamağa hiçbir zaman yetmemekteydi; bu yüzden, bütün iller, özellikle açığı kapatmak üzere, Devletçe yapılan borçlanmalardan oluşmuş Borç yüküne katlanmak zorundaydılar. Bu yüzden varlıklı ya da yoksul iller arasında hiçbir ayırım gözetilmemelidir.

Sir ADAM BLOCK, Sir Paul Harbey'in raporuna değinilişin üzerinde açıklamalar yapılması gerekli olduğunu söyledi. Sir Paul Harbey, iki sistemin birleştirilmesinden dolaylı olarak söz etmişti; ancak, Paris'teki Komisyon yeniden toplanmamış ve bu konuda hiç bir karar alınmamıştır.

HASAN BEY, teklif ettiği düzenlemesinin, oranlama (*proportionnalité*) ilkesini bir minimum olarak uygulamak anlamına geldiğini söyledi; ancak, borçlanmaların ödenmesine özel olarak karşılık olarak gösterilmiş güvenceler daha büyük bir anaparayı karşılar olursa, bu rakam, hesaba temel olarak alınacaktır.

M. VENİSELOS, bileşik sistemin, başka bir deyimle gelirlerin oranlanması ilkesi ile, bunu biraz düzelten, sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] özgüleştirilerek ayrılması sisteminin (*spécialisation des gages*) ancak belirli bir il söz konusu olduğu zaman uygulanabileceğini söyledi. Şu var ki, genel nitelikte ve genel kapsamlı olarak yapılmış bir borçlanmaya, herhangi bir nedenle, belirli bir ülkenin gelirleri sağlanca [karşılık, rehin] olarak gösterilmişse, bu ilin, söz konusu borçlanmanın tümünden sorumlu olacağını kabul etmek mümkün değildir. M. VENİSELOS, bundan, şu sonucu çıkartmaktadır: Yalnız, gelirlerin oranlanması sistemi, bölüştürmeye temel olarak alınmak gerekir. M. VENİSELOS, bir ilke sorunu üzerinde bu görüşü açıklarken, Türkiye'nin malî yükümlerinden Yunanistan'ın herhangi bir pay almasının imkânsız olduğuna ilişkin ilk bildirisinden vazgeçmemiş olduğunu da söyledi.

M. NOGARA, Sèvres Andlaşmasının maddelerinde kabul edilmiş sistemden vazgeçilmemesi görüşünü destekledi; bu sisteme göre, ayrılmış toprakların genel gelirleri ile İmparatorluğun genel gelirleri arasındaki ilişkinin, hesaba temel alınması gerekmektedir.

M. WALEY, yaptığı hesaplara göre, her iki sistemin verdiği sonuçların birbirinden önemli ayrılıklar göstermediğini belirtti. Türk Hükümetinin Avrupa' daki topraklarında biraz kazançlı çıkması mümkündür; ancak, Türkiye'den alınan Asya topraklarından hiç bir şey kazanmayacaktır.

HASAN BEY, bu sorunun tümüyle Komisyonun genel oturumuna sunulmasını istedi; kendisi, Komisyonda, bu konuya ilişkin olarak çekinceler [ihtirazî kayıtlar] öne sürmekten vazgeçmeyecektir.

Bölüştürülecek borcun tutarı.

M. BOMPARD, Alt-komisyondan, bölüştürülecek Borcun nelerden oluşacağı sorununun görüşülmesini istedi.

HASAN BEY, incelenecek ilk sorunun, Borç tutarının hangi tarihe göre hesaplanması gerekeceği olduğunu söyledi. Türkiye'nin, 1913 yılına kadar Balkan Devletlerinden istemleri konusunda, HASAN BEY, bu Devletlerin katılma paylarını ödeme zorunda olduklarının Berlin Andlaşmasında saptanmış bulunduğunu söyledi. Bâb-ı Âli'nin protestolarına rağmen şimdiye kadar hiç bir şey ödenmemiştir; Türk Temsilci Heyetinin görüşüne göre, bu Devletler, Berlin Andlaşmasının tarihinden bu yana ödemede bulunmaya çağırılmalıdırlar.

M. VENİSELOS, Balkan ülkeleri ile Türkiye arasında bölüştürülecek borç tutarını saptamak bakımından, Türkiye'nin bu Devletlere karşı savaş yapabilmek amacıyla giriştiği borçlanmaları böyle bir bölüştürmenin dışında bırakmak için, Osmanlı Borcunun, Balkan savaşlarının hemen öncesindeki duruma göre hesaplanmak gerekeceğini söyledi. Berlin Andlaşmasında öngörülmüş bölüştürmeye gelince, M. VENİSELOS, bunun artık hiç söz konusu olamayacağını düşünmektedir.

Sir ADAM BLOCK, Karadağ, Bulgaristan ve Sırbistan'ın paylarını ödememelerine karşı Bâb-ı Âli'nin ve Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin protestolarda bulunmuş olduklarını kabul etmekle birlikte, Türkiye'nin gene de,

yükümlerini yerine getirmiş ve bu Devletlerin yerine onlara düşen payı ödemiş olduğunu söyledi; bu yüzden, Türk Hükümetinin bu istemlerinin göz önünde tutulması daha yerinde olacaktır.

M. BOMPARD, bu payların ödenmemiş olmasını, Fransız Hükümetinin, şüphesiz üzüntüyle karşıladığını, ancak, bu ödemeyişin de üstü kapalı biçimde kabul edilmiş bulunduğunu söyledi. Gerçekten, Fransa, bu oldu-bittiyi kabul etmiştir.

HASAN BEY, askıda kalmış borçların bir sonuca bağlanması için, Türk Hükümetinin, 1908-1909 da, Bulgaristan ile bir anlaşma yapmış olduğunu söyledi.

M. VENİSELOS, bu anlaşmanın, Doğu Rumeli'nin Türkiye'ye borçlu olduğu verginin ödenmesi ile, demiryollarının [Türkiye'den] ayrılmasına ilişkin birtakım sorunları düzenlemekte olduğunu sanmaktadır. Ne olursa olsun, M. VENİSELOS'a göre, bu çeşit borçlar, süre aşımına uğramış bulunmaktadır.

HASAN BEY, M. Veniselos'un görüşüne karşı çıktı ve süre aşımının ancak özel kişiler arasında geçerli olacağını söyledi. Devletler bakımından, uygulanacak olan, yalnız, süreklilik (*continuité*) ilkesidir; kaldı ki, Osmanlı İmparatorluğu, istemlerini durmadan yenilemiştir; öyle ki, hukuk açısından bile, kendisine karşı süre aşımı öne sürülemez.

M. BOMPARD, gerçekten, bu istemlerin 1913 de savsaklanmış olduğu kanısındadır. Bunları yeniden söz konusu etmenin daha iyi olacağı düşünülmüştü. Hele şimdi bu sorunu ortaya atmak hiç de uygun düşmeyecektir.

M. VENİSELOS, anıları doğru ise, Osmanlı İmparatorluğunun son isteminin 1883 de öne sürülmüş olduğunu hatırlamaktadır. Öte yandan, Bulgaristan, çok ağır bir vergi olan, Doğu Rumeli vergisinden kurtulabilmek ve birtakım demiryollarına ilişkin sorunlarda Türkiye'nin zararlarını karşılamak üzere, 1908-1909 da, Türk Hükümetine, 100 milyon ödemiştir. Böyle olunca, Osmanlı Devlet Borcundan, Bulgaristan'a düşen bir pay söz konusu değildi. O sırada, Bulgar Hükümeti, savaş yerine parasal bir fedakârlığı göze almağı üstün tutacak kadar akıllıca davranmıştır. Böyle bir amaç izlenmesi, kanıt olarak öne sürülemez.

Süre aşımına gelince, M. VENİSELOS, bu terimi, dar hukuksal anlamında kullanmadığını söyledi. Bununla birlikte, belki de özel hukuktan çok kamu hukukunda, çok eski geçmişe gitmemek bilgeli davranma kurallarındandır; böyle olmazsa, dünyanın düzeni sürekli olarak karıştırılmış olur.

Borcun neleri kapsadığı konusunda, HASAN BEY, Sèvres Andlaşmasındaki borçlanmalar çizelgesinin eksik olduğu kanısındadır; çünkü, bu çizelge, 1914 de savaşın ilân tarihinde durmaktadır; oysa, Türk Hükümeti, bütün borçlanmalarla bütün taksitlerin – iç borçlanmalarla sürümde olan kâğıt paraları da kapsamak üzere – Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış Devletler arasında bölüştürülmesi gereken Osmanlı Devlet Borcunu oluşturduğu kanısındadır. HASAN BEY'e göre, Osmanlı Borcunun kapsamını saptamak için durulması gereken tarih, Balkan Devletleri için, Londra Andlaşmasının tarihi, öteki Devletler için de Osmanlı İmparatorluğunun varlığının son bulduğu, 1918 de Mondros Silâh-bırakışımının [Mütarekesinin] tarihidir. Ankara Hükümeti, eski Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış öteki Devletler gibi, bu biçimde bölüştürülecek olan Borçlardan, hak-

gözetirliğe uygun düşen bir pay alacaktır; çünkü, Ankara Hükümeti de, bu İmparatorluğa ardıl [halef] olan Devletlerden ancak biridir.

M. BOMPARD, Sèvres Andlaşmasının (I) sayılı Ek'inde gösterilen borçlanmalar çizelgesinde yapmak isteyeceği eklemelerin bir çizelgesini Alt-komisyona sunmasını Hasan Bey'den istedi.

HASAN BEY, sivil ve askerî emeklilik maaşlarının da eklenmesi gerekeceğini söyledi. HASAN BEY, yakında, Alt-komisyona, bölüştürülmesi gereken malî yükümlerin [borçların] eksiksiz bir çizelgesini sunacaktır.

M. BOMPARD, tartışmayı özetleyerek, Alt-komisyonun, ayrılan toprakların gelirleri ile İmparatorluğun genel gelirleri arasındaki orana göre bölüştürme ilkesini kabul etme eğiliminde olduğunu belirtti. Hasan Bey'in, borç senetlerini ellerinde bulunduranların çıkarlarını daha iyi korumak için öne sürmüş olduğu değişikliğin kabul edilemeyeceği anlaşılmaktadır.

HASAN BEY, bu konudaki çekincesini [ihtirazî kaydını] yeniden belirtti. Türk Hükümetinin, bir yandan Berlin Andlaşmasından, öte yandan da Balkan Savaşlarından sonra ödenmemiş kalan gecikmiş borçların ödenmesini istemekte olduğunu yeniden söyledi.

M. BOMPARD, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ile Türkiye dışında, Alt-komisyonun, Borcun, gelir oranlamasına göre bölüştürülmesini kabul etmiş olduğunu bildirdi; öte yandan, Alt-komisyonun, Türkiye'nin Borcunu saptamakta temel alınacak tarihin, Balkan Devletleri arasında bölüştürülecek Borç için, 5 Ekim 1912 tarihi olması gerekeceği görüşündedir; Dünya Savaşının sonucu olarak bölüştürülmesi gerekecek Borca gelince, bu Borç, 1914 de Savaşın ilânından önceki borçlanmaları kapsayacaktır.

Oturuma saat 11.45 de son verildi.

(2) SAYILI TUTANAK

2 ARALIK 1922 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 10.30 da, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

M. BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*); MM. HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Baron MONCHEUR (*Belçika*); Sir Horace RUMBOLD, Sir Adam BLOCK, M. WALEY, Yarbay HEYWOOD (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BOMPARD, BARGETON, BEXON, DES CLOSİÈRES (*Fransa*); MM. VENİSELOS, CACLAMANOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, GUARİGLİA, Albay VİTALE (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. DİAMANDY, Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); HASAN BEY, HÂMİD BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

Sekreterler: M. BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*).

M. BOMPARD, Belçika ve Arnavutluk temsilcileri, Baron Moncheur ile M. Blinishti'nin oturuma katılmakta olduklarını bildirdi.

Osmanlı Borcunun bölüştürülmesi.

HASAN BEY, Osmanlı Devlet Borcuna ilişkin olarak, Balkan Savaşları sonunda düzenlenmiş iki çizelgeyi Alt-komisyona sundu; bu çizelgelerden biri, bu Borcu, oranlama (*proportionnalité*) ilkesine göre, ardıl [halef] olmuş Devletler arasında bölüştürmektedir. Öteki çizelge, belirli konulara karşılık gösterme (*spècialisation des gages*) ilkesine göre bölüştürmektedir (*Ek A ve B*). Bu çizelgeler, o vakitler, ödenmesi Osmanlı İmparatorluğuna düşmekte olan borçlanmaları, öndelikleri [avanslar], dalgalı borçları (*dettes flottantes*), emeklilik maaşlarını ayrıntılı olarak göstermektedir. HASAN BEY, ilk çözümlenmesi gereken sorunun, bu olduğu kanısındadır; ileride, Dünya Savaşı sonucu olarak Türkiye'den toprak edinmiş Devletler arasında 1918 yılında bölüştürülecek olan Borca ilişkin bir başka çizelge verecektir.

Türk Temsilci Heyetinin düzenlemiş olduğu çizelge, Sèvres Andlaşmasına bağlı çizelgeye birtakım eklemeler de kapsamaktadır: Önce, Sèvres Andlaşmasında gösterilmemiş birtakım borçlar, başka bir deyimle, dalgalı borçlar, emeklilik maaşları, sürümdeki kâğıt para eklenmiştir; buna karşılık, söz konusu çizelgede, hiç bir savaş borçlanması gösterilmemiştir.

Emeklilik maaşları.

Emeklilik maaşlarının ödenmesi konusunda, ödenmesi gereken yıllık taksitler, ardıl [halef] Devletler arasında bölüştürülmek üzere anaparaya çevrilmiştir. Emekli maaşları, gerçekten, bütün ulusun bir borcudur; emekliler, İmparatorluğun hizmetinde çalışmaktaydılar; böyle olunca, bu İmparatorluğun bütün ardıllarının bu emekli maaşlarının ödenmesini üzerine almaları gerekir.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetince öne sürülen ilkenin, özellikle Saint-Germain Andlaşmasındaki malî hükümlerin dayanağı olan ilke ile çatıştığını belirtti; bu Andlaşma ile, Avusturya, Avusturya'lı olmaktan çıkmış olan kimselere emeklilik maaşı ödemekten kurtulmuş bulunmaktaydı. Türk Temsilci Heyeti ise, öyle görünüyor ki, bütün emeklilik bütçesinin, Osmanlı İmparatorluğuna ardıl olan Devletler arasında bölüştürülmesini istemektedir. M. BOMPARD, çok çok, artık Türk uyrukluğunda bulunmayan memurlarının emeklilik maaşlarını vermek yükümünden Türkiye'nin kurtarılmasının kabul edilebileceği kanısındadır; ancak, bu emeklilik maaşlarının ödenmesini ardıl Devletlere yüklemek mümkün değildir.

M. VENİSELOS, Türk* Temsilci Heyetince sunulmuş olan çizelgeler bütün Temsilci Heyetince öğrenilmedikçe, [konu üzerinde] yararlı bir biçimde tartışılamayacağını söyledi. Örneğin, görüşülmekte olan bu noktaya ilişkin olarak, sunulmuş bulunan çizelgede, Türk* Temsilci Heyetinin, yükümünü bütün ardıl Devletler arasında bölüştürmek istediği emeklilik maaşları başlığının, askerî emeklilik maaşlarını da kapsayıp kapsamadığı bilinmemektedir.

M. VENİSELOS, son zamanlarda yapılmış andlaşmalarda, Batı Devletlerince verilmiş emeklilik maaşlarının, Almanya ile müttefiklerine yükletilmesini haklı kılan nedenin, Cermen grubunun (*groupe germanique*) yenilmiş olduğu savaştan suçlu tutulması olduğunu hâtırlattı. Türkiye'yi yenmiş oldukları bir savaşa ilişkin olarak, Balkan Devletleri için de aynı şeyin söylenemeyeceği açıkça bellidir. Düşmanlarınca, kendilerine karşı savaşmak için girişilmiş borçlanmaların bir parçasını, yenen Devletlere yükletmek, hakgözetirliğe pek de uygun düşmeyecektir.

Sivil emeklilerin maaşlarına gelince, bu konuda da, genel bir bölüştürme ilkesi kabul edilemez görünmektedir. Bu maaşlardan yararlananlar, Balkan Savaşları sonucu olarak yenen Devletlerden birinin uyrukluğuna geçmişlerse, bu maaşların ödenmesiyle bu Devletin yükümlü tutulması doğru olur; ancak, bu Devletten, bundan çoğu istenemez. Osmanlı Devletinin kendi uyruklarına borçlu olduğu bu gibi yükümlerin tümünü, ayırım yapmaksızın, Osmanlı toprağı almış olan bütün Devletler arasında bölüştürmek mümkün değildir.

HASAN BEY, bu yüküm ardıl [halef] Devletlere kabul ettirilemezse, emeklilik maaşlarından yararlananların Türk Hükümetine başvuracaklarını söyledi.

M. BOMPARD, emeklilik maaşlarına ilişkin sorun üzerindeki tartışmayı sürdürmeyerek, ertelemeyi teklif etti.

M. BOMPARD, Borcun bölüştürülmesinde uygulanacak sistem sorununun görüşülmesine hemen geçilmesi teklifinde bulundu.

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

Osmanlı Borcunun bölüştürülmesi.

HASAN BEY, birleşik bir sistemin (*système combiné*) uygulanmasını istediğini söyledi: Sağlancası [karşılığı] olmayan borçlanmalar için – bu borçlanmalara, özel kurumlara yapılmış borçlanmalar, dalgalı borçlar, v.b. girmektedir – oranlama (*proportionnalité*) ilkesi uygulanacaktır; sağlancası [karşılığı] olan borçlarda, sağlancalar olduğu gibi tutulacaktır. Bu sistem, özellikle, Osmanlı Devlet Borcu aracılığıyla yapılmış borçlanmalara uygulanacaktır.

M. BOMPARD, böylece, Türk Temsilci Heyetinin, ilke olarak, belirli konulara sağlanca [karşılık] gösterme (*spécialisation des gages*) sisteminin kural kabul edilmesini istemekte olduğunu söyedi; oranlama ilkęsi bir kural-dışılık olarak uygulanacaktır. M. BOMPARD, bu arada, Bâb-ı Âli'ce çıkartılan ve sağlanca [karşılık, rehin] ile güvence altına alınmış bulunan birtakım borçlanmaların, Osmanlı Devlet Borcu aracılığıyla yapılmamış olduğunu hatırlattı.

M. VENİSELOS, Balkan Devletleri arasında bölüştürülecek borçlar sorununu ileride yeniden ele alma hakkını saklı tuttuğunu söyledi; çünkü, Türk Temsilci Heyetince düzenlenmiş çizelgedeki borçlanmalardan her birinin bölüştürme kapsamına girmesinin gerekip gerekmeyeceğini incelemek için, her şeyden önce, bu çizelgenin içinde ne olduğunu bilmek gerekmektedir.

M. BOMPARD, Alt-komisyonun, sonuçların ne olacağına göre değil, adalet uyarınca karar vermesi gerektiğini söyledi. Kaldı ki, kabul edilen yöntem ne olursa olsun, öyle görünüyor ki, sonuçlar hemen hemen birbirinin aynı olacaktır.

M. BEXON, sağlanca [karşılık, rehin] sisteminin kabulünde birtakım sakıncalar olduğunu belirtti; çünkü, borçlanmalardan bütün İmparatorluk yararlanırken, sağlancalar, çoğunlukla, rastgele alınmıştır. Bundan başka, egemenlik değiştiği zaman, sağlancalar olduğu gibi tutulamaz.

M. WALEY, Türk Temsilci Heyetinin yeni bir görüş ortaya atmakta olduğunu söyledi: Bir ülkenin yönetim borcunun bölüştürülmesi görüşü. Böyle bir görüş. M. WALEY'e göre, kabul edilemez.

Bölüştürme ilkesine gelince, uygulama değeri olan sonuçlar almak bakımından, M. WALEY, bu sorunu tartışmanın yararsız olduğunu düşünmektedir; çünkü, her iki durumda da, sonuçlar birbirinin hemen hemen aynıdır. Ne olursa olsun, oranlama ilkesi, M. WALEY'e, hakgözetirliğe tam uygun düşer görünmektedir; çünkü, belirli kaynaklardan karşılığı sağlanmış birtakım borçlanmalar dışında, borçlanmaların çoğuna, olağan bütçe açığını kapatmak üzere girişilmiştir. Bu yüzden, bölüştürmeye temel olarak hep oranlama ilkesinin alınması gerekir.

M. NOGARA, bu görüşü destekledi ve [Büyük] Devletlerin, Balkan Savaşlarından sonra, kabul edilmesinden yana oldukları ilkenin de bu olduğunu hatırlattı.

HASAN BEY, bir ülkenin gelirleri arasında bir ayırım yapılmasını kabul edemeyeceğini söyledi. Bir ülkenin geliri olağan gelirler (vergiler, resimler, v.b.) ile olağanüstü gelirlerden (borçlanmalar) oluşur. Bu iki gelir kategorisi arasında ayırım yapmak bir kurala bağlanamaz. Gerçekte görülen, giderlerin meydana getirdiği bir bütünü dengeleştirecek, gelirlerin meydana getirdiği bir bütündür. Kural, belirli giderlere, belirli gelirler ayırmamaktır.

Öte yandan, şunu da belirtmek yerinde olur ki, borçlanmalardan elde edilen gelirlerle yapılan ve özü bakımından verimli olan bayındırlık işlerinin çoğu, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış toprakların yararına olmuştur. Rumeli'de ve eski Osmanlı İmparatorluğunun birçok yerlerinde yapılan bayındırlık işleri bu niteliktedir; bunlar, bugünkü Türkiye'de bulunanlarla kıyaslanamaz. Bugünkü Türkiye'de yalnız, sağladığı çıkar bölgesel olmayan, Bağdat Demiryolu gibi, bayındırlık işleri vardır.

Böylece, Türk Temsilci Heyeti, Osmanlı İmparatorluğu borçlarının bir bütün olarak ele alınması ve bu borçların bütün ardıl [halef] Devletlere yükletilmesi gerekeceği kanısındadır. Oranlama (*proportionnalité*) ilkesi, şüphesiz, hakgözetir niteliktedir; ancak, şunu unutmamak gerekir ki, alacaklıların kendilerine karşılık gösterilmiş sağlancalar üzerinde hakları süregitmektedir ve alacaklıları bu sağlancalardan yoksun bırakmak, haksızlık olur.

Borcun hangi tarihte kesileceği sorusuna gelince, HASAN BEY, bu tarihin, hukuk açısından, borçlu tüzel kişinin varlığının son bulduğu tarih olması gerektiğini söyledi. Bir kimsenin borçlarının ölümüne kadar üzerinde kalması, sonra da mirasçıları arasında bölüştürülmesi ilkesine dayanarak, Türk Temsilci Heyeti, kabul edilecek tarihin, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanması yüzünden ortadan kalkmış olduğu, 1918 Mondros Silâh-bırakışımı [Mütarekesi] olduğunu bildirdi.

M. BOMPARD, bu tezin sağlam bir temele dayanmadığını belirterek, bir rejimin kendisinden önceki rejimin devamı olduğunu hatırlattı; bir ülke, ad ve rejim değiştirmekle, o güne kadar altında bulunduğu yükümlerden kurtulamaz.

M. VENİSELOS, Yunanistan'ın, yalnız Türkiye'nin Balkan Savaşlarından (1912) önceki borçlarıyla ilgili bulunduğundan, Hasan Bey'in, Osmanlı İmparatorluğunun ortadan kalkışı konusunda öne sürdüğü tezin Yunanistan'ı ilgilendirmediğini söyledi.

M. BOMPARD, böyle de olsa, bu sorunun, Batı Trakya bakımından ilginç olduğunu sanmaktadır.

M. VENİSELOS, bu ilin [vilâyetin] de, Balkan Savaşından bu yana Türkiye'den ayrılmış bulunduğunu hatırlattı; bu yüzden, bu konuya ilişkin Türk tezinin hiç bir ilgi çekici yönü yoktur. Türkiye'nin, 1915 de, Meriç'in batısında, Bulgaristan'a bıraktığı küçük toprak parçasına gelince, bu toprak parçasına ilişkin özel bir andlaşma vardır ve bu andlaşmanın hükümlerini incelemek gerekir.

HÂMİD BEY*, Sir ADAM BLOCK'un bir sorusu üzerine, Almanya, savaş donatımının tutarlarını 1918 yılına kadar, Türkiye'ye ödemiş olduğu için, Türk** Temsilci Heyetince hazırlanmış çizelgede savaştan doğan yükümlerden hiç birinin gösterilmemiş olduğunu söyledi. Türk Hükümeti, bu konuya ilişkin hiç bir gider yükümlenmemiştir.

M. DJOURİTCH'e göre, Türk Temsilci Heyetinin istediği gibi, kâğıt paranın bölüştürülmesi, Saint-Germain Andlaşmasında öngörülen bölüştürme ile kıyas-

* Fransızca metinde "HÂMİD BEY", 1924 Türkçe çevirisinde "HASAN BEY". (S.L.M.)

** Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

lanamaz; çünkü, aralarında kâğıt paranın bölüştürülmüş olduğu Devletler için, bunun bir karşılığı vardı; bu da, onların, Avusturya-Macaristan Bankasının alacaklarının tasfiyesine katılmaları idi.

HÂMİD BEY, kâğıt paranın sürüme çıkartılmasının Türkiye'de bir bankaca yapılmamış olduğuna dikkati çekti; Türk Hükümeti, bir bakıma bu paralara kefil olmuş gibidir; sürümdeki kâğıt paraların karşılığını Türk Hükümeti ödeyecektir. Böyle olunca, bütün ardıl [halef] Devletlerin, bu borçtan bir pay almaları gerekir. Öte yandan, HÂMİD BEY, borç payını yükümlenme tarihinin, başkasına geçirilmiş [transfer edilmiş] toprakların etkin olarak ayrılmış oldukları tarih olması gerekeceği görüşündedir. Süreleri geçmiş ve ödenmemiş taksitlerin ödenmesi gerekir.

M. VENİSELOS, Balkan Devletleriyle Türkiye arasında bölüştürülecek borcun tutarının saptanacağı tarihin, Balkan Savaşlarının ilânından hemen önceki tarih olmasında ve bu bölüştürme yüzünden Balkan Devletlerince yüklenilecek olan yıllık taksitlerin, savaşa son veren ve ayrılmış toprakların onlara bağlanmasını kesin olarak sağlayan andlaşmanın imza tarihinden ödenmeye başlamaları gerekeceğinde direndiğini söyledi. Ancak bu Devletler, bu tarihten başlıyarak, yalnız, ödenmemiş borçlarını ödeyeceklerdir; çünkü, Türkiye'nin daha önce usulü uyarınca ödemesi gerekirken ödememiş olduğu gecikmiş borçları bu Devletlerin ödeme zorunda bırakılmaları söz konusu olamaz. Kendisinden topraklar ayrılmış bir İmparatorluğun Borcunun, bu İmparatorlukla kendilerine toprak katılmış Devletler arasında bölüştürülmesi, öncelikle kabul edilmiş bir ilke değildir. Uygulamada daha çok bunun tersi kabul edilmiştir. Duruma uygun davranma kaygıları, bölüştürme ilkesinin kabulüne yol açmıştır. Bu yüzden, Türkiye'nin daha önce ödemiş olması gereken gecikmiş borçları Yunanistan'a ödettirilemez; çünkü, Türkiye, bu borçlarını ödemekle, kendi yükümlerini yerine getirmekten başka bir şey yapmış olmamaktadır.

HASAN BEY*, bu çözümün doğru olmadığını söyledi; çünkü, böyle bir çözümden, kendilerine düşecek paylar henüz saptanmamış olan Balkan Devletleri yerine ödemede bulunmakla, Türk Hükümetinin, yanlış davranmış olduğu sonucu zorunlu olarak çıkmaktadır. Gerçekten Devletler bir şeyler borçlu iseler, Türkiye'nin onların yerine ödemede bulunmuş olması, bu Devletlerin Türkiye'ye borçlu olmaksızın ödemiş olduğu parayı geri vermemelerini gerektirmez.

Sir Horace RUMBOLD, aşağıdaki bildiriyi okudu:

"1. Bir Devletin, ülkesinin bir parçasını yitirmiş olmasını, bu Devletten alacaklı olanların, bu yitirişten önce yapılmış borçlanma sözleşmelerinden doğan durumlarını *değiştirmemesi zorunluluğu* Devletler hukuku ilkelerindendir.

"Borç verenlerin borçlusu, bu Kamu borcundan, ayrılmış toprakların gelir kaynaklarını da kapsamak üzere, bütün mallarıyla sorumlu olan, parçalanmış Devletti. Ayrılmış toprakların başka Devletlere katılmasından sonra, alacaklıların borçlusu değişmeden kaldığı gibi, bu borçların aynı mallarla güvence altına alınmış bulunması da süregitmektedir. *Bu malların bir parçasını elde eden* kendisine toprak

* 1924 Türkçe çevirisinde "HÂMİD BEY". (S.L.M.)

katmış Devletin, parçalanmış Devletin kamu Borçlarının ödenmesine katkıda bulunması zorunluluğu da bu güvence yüzünden doğmaktadır.

"2. Katılma payı, kendisine toprak katan Devletçe parçalanmış olan Devlete ya da, bu Devletin hesabına, alacaklılarına ödenmek gerekir.

"*Ancak katılma hakkından doğan ve kendisine toprak katılmış Devlet ile parçalanmış Devlet arasındaki ilişkileri etkileyen* bu yüküm, parçalanmış Devletin, *yapılmış sözleşmelerden ve alacaklılarının dâva hakkından doğan ve parçalanmış Devlet ile alacaklıları arasındaki ilişkileri ilgilendiren* bütün Borcunu ödeme yükümüyle karıştırılmamak gerekir.

"Bu son borç, tümüyle, olduğu gibi kalmaktadır; çünkü, parçalanmış Devlet, bu Borcu *kişisel olarak* yapmıştır; alacaklılar, ona *kişisel* bir güven göstermişlerdir; çünkü, parçalanmış Devletin şimdiki ya da gelecekteki *bütün* vergi yükümleri, ve şimdiki ya da gelecekteki *bütün* malları, bu Devletçe girişilmiş olan borcun yükünü taşımak zorundadır; çünkü, alacaklılar, borçlu kişinin yerine bir başkasının geçmesini kabul etmeye zorlanamazlar.

"3. Parçalanmış olan Devlete eski ülkesinin ancak küçük bir parçasını bırakan toprak yitirimleri söz konusu olduğu vakit, bu ilkelerin uygulanmasında birtakım sapmalar olmuştur. Saint-Germain ve Trianon Andlaşmalarının durumu böyledir".[1]

M. BOMPARD, Osmanlı Devlet Borcu Meclisinde temsil edilen üç Devletin Temsilcileri, madde madde görüşülebilecek bir tasarı hazırlamakla görevlendirilirlerse, görüşmelerin yararlı bir biçimde ilerleyebileceği kanısında olduğunu söyledi. (*Uygun bulundu*).

Askerî işgal giderlerinin ödenmesi.

İşgal giderleri konusunda, HASAN BEY, Türk Temsilci Heyetinin, işgal giderlerinin ödenmesine ilişkin hiç bir teklifi kabul edemeyeceğini daha önce Maliye Sorunları Komisyonunda uzun uzadıya anlatmış bulunduğunu, kaldı ki, silâh-bırakışımından [mütarekeden] sonra yapılmış işgallerin barışın yapılmasını geciktirmekten başka bir işe yaramamış olduğunu söyledi.

M. Barrère'in söyledikleri, Türk Temsilci Heyetinin bu konuya ilişkin görüşünü değiştirmemiştir.

Deniliyor ki, Silâh-bırakışımı Sözleşmesinin 7 nci maddesi, Müttefiklerin güvenliğinin tehdit edildiği durumlarda, stratejik noktaların işgaline izin vermektedir; oysa, bugün bütün dünya ve Müttefik Devletler kamu oyu, bu işgallerin haksızlığını, dünya barışının gerçekleştirilmesinde yaptığı büyük geciktirici etkiyi anlamış bulunmaktadır.

Mondros Sözleşmesinden sonra, Türkiye ile Müttefik Devletler arasında silâh-bırakışımını hükümsüz kılan savaşmalar olmuştur; Ankara Anlaşması, Türkiye ile Fransa arasındaki savaşmalara son verdirmiştir.

İstanbul'un işgaline ilişkin olarak sunulan notada, işgal nedeni olarak, Türkiye'yi Barış Andlaşmasını kabule zorlamak gösterilmektedir; oysa o vakit teklif edilen barışın haksızlığı, bu Konferansda ispatlanmış olduğundan, bu yüzden Türkiye'ye hiç bir parasal sorumluluk düşmeyeceği açıkça bellidir.

İşgaller ister savaş, ister silâh-bırakışımı [mütareke] dönemine ilişkin

bulunsun, Türkiye, bunların gerektirdiği giderlerin kendisine yükletilmesi gerekeceği yolundaki görüşü hiç bir bakımdan paylaşamaz.

Sèvres Andlaşmasının geçersizliği kabul edildikten ve eşitlik içinde hakgözetir bir barış yapma isteği açıklandıktan sonra, öteki Devletlerle son yıllarda yapılmış andlaşmaların örnek alınmasının istenilmesini ve barışın geciktirilmesi yüzünden giderilmez zararlara uğrayan Türkiye'den başka bir ad altında zarar-giderim [tazminat] istenilmesini, Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Devletlerin açıklamış oldukları barışçı duygularla bağdaştırılamaz saymaktadır.

Türk Temsilci Heyeti, savaş zarar-giderimleri ödenmesinin her zaman kabul edilmiş olduğu görüşünün de doğru olmadığı kanısındadır; kaldı ki, zarar-giderim istemi, bir hukuk kuralına da dayanmamaktadır.

Türk Temsilci Heyeti, Türkiye'deki işgallerin beklenmez bir biçimde uzamış olduğu konusunda yapılmış olan bildiriyi de resmen öğrenmiş olduğunu belirtmek istemektedir; bu da, bu işgallerin haksızlığının kabul edilmesi anlamına gelmekte ve savaş durumunun uzaması sorumluluğunun Türkiye'ye yükletilemeyeceğini ispatlamaktadır.

Türk Temsilci Heyetine göre, Mondros Silâh-bırakışımının [Mütarekesinin] imzalanması anında, adalete dayanan bir barış yapma olanağı vardı; böyle olunca, sonradan yapılmış işgaller yüzünden, Türkiye'ye, hakgözetirliğe uygun hiç bir yüküm düşmeyeceği de açıkça bellidir.

Bu işgallerin, Türkiye'ye getirdiği söylenilen iyileştirmelerden ne anlatılmak istendiğini anlamak olanağı bulunamamıştır.

M. BOMPARD, bu sorunun, yalnız Konferansa Çağıran üç Devleti ilgilendirmesi yüzünden, Alt-komisyonda görüşülmesinin uygun olmayacağı kanısındadır.

Sir Horace RUMBOLD, bir silâh-bırakışımından sonra yapılmış bir düşman toprağı işgaline ilişkin giderlerin, her zaman, işgal olunan ülke hesabına sayıldığını söyledi ve Avusturya, Bulgaristan, Almanya ve Macaristan örneklerini verdi. Sir Horace RUMBOLD, Hasan Bey'in, Müttefik birliklerince yapılmış işgalin çok büyük zararlara yol açmış olduğunu ve Türkiye'nin ticaret ve iktisat bakımından eski durumuna gelmesini engellediğini de söylediğini sözlerine ekledi.

Sir Horace RUMBOLD, bu görüşü kabul etmediğini, İngiliz Hükümetinin, barışın yapılmasını sağlamak için, birçok kez, çaba göstermiş olduğunu ve silâh-bırakışımından doğan durumun uzamasından sorumlu tutulamayacağını söyledi.

Öte yandan, Sir Horace RUMBOLD, İngiliz istemlerinin pek büyük bir parçasının, Türk makamlarıyla Türk ordularının İstanbul ve İzmir'de yaptıklarından doğmakta olduğunu da belirtti.

HÂMİD BEY, bu zararların, eski Osmanlı İmparatorluğu makamları ve ordularınca işlenmiş olduğunu öne sürdü. Kaldı ki, bu görüşe cevap verme hakkını da saklı tuttuğunu sözlerine ekledi.

M. NOGARA, M. Bompard'ın ve Sir Horace Rumbold'un görüşlerine katılmakta olduğunu belirtti.

M. VENİSELOS, işgal giderleri sorununun, Çağıran üç Devletten başka, İzmir bölgesini işgale, az sonra da, askerî harekete girişmeğe çağrılmış olan bir dördüncü

Devleti, Yunanistan'ı da ilgilendirdiğine dikkati çekti; bu yüzden, Yunanistan'ın da, o zamanki Müttefikleri ile aynı zamanda ve aynı sıfatla, girişmiş olduğu işgal giderlerinin kendisine ödenmesi gerekmektedir. M. VENİSELOS, Yunanistan'ın bu isteminin ne nitelikte olduğunu da daha belirli olarak açıkladı. M. VENİSELOS, Türk* Temsilci Heyetinin notasını inceledikten sonra, işgal giderlerine ilişkin görüşlerini belirtmek hakkını saklı tutmaktadır.

Zararların onarılması.

HASAN BEY, onarımlar [tâmirat, *réparations*] sorunu üzerinde Türk görüşünün aşağıdaki gibi olduğunu söyledi:

Müttefik Devletler sivil uyruklarının, Osmanlı Devleti ordularının savaş eylemleri ya da kanunlarına ve Devletler hukuku kurallarına aykırı bir davranışları yüzünden doğrudan doğruya uğramış oldukları zararlar için, Osmanlı İmparatorluğunun ardıllarınca [haleflerince], zarar-giderimde bulunulacaktır; Türkiye, kendi üzerine, hakgözetirliğe uygun bir pay alarak, bu zarar-giderimlerin ödenmesine katılacaktır; Müttefik Devletler, aynı koşullar altında bulunabilecek Türk uyrukları için de tam bir karşılıklı işlem [mütekabiliyet] sağlıyacaklardır. Bu teklif bölünmez bir bütün olduğundan, Müttefik uyruklarının uğramış olabilecekleri yukarıda sözü geçen zararların yalnız Türkiye'ce giderilmesi için tek-taraflı hiç bir yüküm anlamında yorumlanamaz. Söylemeğe bile gerek yoktur ki, Yunanlıların Türklere ve Türk mallarına vermiş oldukları zararların tümüyle onarılması da bu teklifin ayrılmaz parçalarından biridir.

M. BOMPARD, bu sorunun dördüncü İktisat sorunları Alt-komisyonunca incelenen sorunla ilişkili bulunduğunu belirtti; ilkeleri saptanmadıkça ve Dördüncü Alt-komisyon işini tamamlamadıkça, bu sorunun malî yönlerini incelemek güç olacağından, dördüncü Alt-komisyon Başkanı M. Nogara'dan, bu incelemeyi hızlandırması dileğinde bulundu.

Oturuma saat 12.30 da son verildi.

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

1 Özellikle bakınız: H. Appleton, "Des effets des annexions des territoires sur les dettes de l'Etat déméмbré ou annexé..." s. 146 ve sonrakiler; G. Jèze, "Le partage des dettes publiques au cas de démémbrement de territoire".

(2) SAYILI TUTANAĞIN EKLERİ

EK A

TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNCE MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONUNA SUNULAN ÇİZELGELER

1913. – ORANLAMA

2 Aralık 1922

1913 de Türkiye ile Balkan Devletleri arasında orantılı bölüştürülmesinden sonra, Osmanlı İmparatorluğu Borçlarının durumu

BORÇLAR	1913 de nominal Anapara	Balkan Devletlerinin payı.	Türkiye'nin yükümlü olduğu borçlar
Borçlanmalar	124.213.782	25.125.055	99.088.727
Öndelikler [avanslar]	22.358.412	4.284.134	18.074.278
Dalgalı borçlar	21.265.597	4.112.766	17.152.830
Emeklilik maaşları	41.065.230	7.942.015	33.123.213
	208.903.020	41.463.970	167.439.050

BORÇLANMALAR	ANAPARALARIN 1913 DEKİ DURUMU		ORANTILI BÖLÜŞTÜRME % 19,34
	Ödenmiş Anapara	Döner Anapara	Balkan Devletlerinin katkı paylarının anaparaya çevrilmesi
Birleştirilmiş borçlar	4.329.204	37.946.568	7.224.718
İkramiyeli Türk Tahvilleri	4.497.239	11.125.310	2.828.322
1904 Borçlanması	118.272	2.631.728	514.133
Bağdat II	27.060	4.724.940	915.621
Bağdat III	4.576	5.231.424	1.012.638
Hazine Bonoları 1890	1.796.300	3.203.200	634.960
Hazine Bonoları 1896	386.100	2.886.620	640.930
Balık avcılığı 1903	150.741	2.489.259	479.846
Bağdat I	25.586	2.350.414	255.262
1901-1905 Borçlanması	235.026	5.071.538	985.634
Techizat 1905	145.090	2.494.910	490.342
1908 Borçlanması	111.188	4.599.936	849.521
Tömbeki 1893	301.950	698.060	139.742
Doğu Demiryolları 1894	172.810	1.587.190	309.239
Soma - Bandırma	7.326	1.704.978	328.811
Gümrük 1902	559.702	8.040.318	1.575.246
1909 Borçlanması	283.954	6.716.050	1.311.010
Hudeyde - San'a	—	1.000.010	191.893
Gümrük 1911	179.718	6.800.282	1.347.432
İzmir - Kasaba	—	10.062.360	2.545.777
Savaş gemileri	—	1.778.587	343.979
	12.331.841	124.213.782	25.125.055

ÖNDELİKLER (AVANSLAR)	ÖNDELİKLERİN 1913 DEKİ DURUMU		ORANTILI BÖLÜŞTÜRME % 19,34
	Ödenmiş Anapara	Döner Anapara	Balkan Devletlerinin katkı paylarının anaparaya çevrilmesi
Deutsche Bank 1912	41.662	2.888.283	558.594
Selânik Bankası ve Millî Banka 1912	73.000	1.575.000	304.605
Osmanlı Bankası 1912	—	1.500.000	290.100
Osmanlı Bankası 1912	250.000	1.045.013	202.106
Osmanlı Bankası 1912	160.583	1.089.417	210.693
Banque de France 1911	122.406	537.594	103.071
Banque de France 1912	18.741	421.259	81.471
Türkiye Millî Bankası 1911	321.662	1.733.197	335.200
Deutsche Bank 1912	—	33.000	6.382
Osmanlı Bankası 1912	—	300.000	58.020
Bağdat Demiryolları Ortaklığı 1908	166.892	133.108	25.743
Öksüzler (Eytam) Sandığı	—	137.420	26.577
Fenerler Yönetimi 1907	171.305	128.695	24.890
Fenerler Yönetimi 1909	—	80.681	15.604
Tütün Rejisi Öndelikleri 1912	77.263	122.737	33.737
Devlet Borcu	—	500.000	58.020
Türkiye Millî Bankası 1912	—	33.000	6.400
Osmanlı Bankası 1912	—	3.000.000	580.201
Banque Périer 1913	—	5.500.000	1.013.700
Osmanlı Bankası, işleyen (carî) hesap	—	1.500.000	200.100
Taksim Kışlası	—	300.000	38.020
	1.405.514	22.358.412	4.284.134

Dalgalı Borçlar
1913

	DALGALI BORCUN TUTARI	BALKAN DEVLETLERİNE ORANTILI BÖLÜŞTÜRÜLMESİ
Dalgalı borçlar	21.265.596	4.112.766

Emekli Maaşları
1913

1912 deki TUTARI	1913 deki TUTARI	1912 ve 1913 ORTALAMASI	% 4 den on yıl için anaparaya çevrilmesi	Balkan Devletlerinin Payı
3.461.164	3.379.561	5.420.362	41.065.230	7.942.015

EK B

MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONUNA TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN ÇİZELGELER

2 Aralık 1922

1913 – SAĞLANCALARIN ÖZGÜLENMESİ

Sağlancaların özgülenmesi [merhunatın tahsisi, *spécialisation des gages*] yöntemi uygulanarak, Türkiye ile Balkan Devletleri arasında yapılan bölüştürmeden sonra, 1913 de, Osmanlı İmparatorluğunun borçlarının durumu.

BORÇLAR	1913 de nominal ANAPARA	Balkan Devletlerinin PAYI	Türkiye'nin yükümlü kaldığı BORÇ
	Türk Lirası	Türk Lirası	Türk Lirası
Borçlanmalar	124.213.782	27.569.231	96.644.551
Öndelikler (avanslar)	22.358.412	4.284.134	18.074.278
Dalgalı borçlar	21.265.596	4.112.766	17.152.830
Emekli maaşları	41.065.230	7.942.015	35.123.215
TOPLAM	208.903.020	43.908.146	164.994.874

	Anaparaların 1913 Durumu		Sağlancaların Özgülenmesiyle Bölüştürme
	Ödenmiş ANAPARA	Döner ANAPARA	Balkan Devletlerinin katkı paylarının anaparaya çevrilmesi
	Türk Lirası	Türk Lirası	Türk Lirası
Birleştirilmiş borçlar	4.329.204	37.946.568	13.816.980
İkramiyeli Türk Tahvilleri	4.497.238	11.135.310	5.409.008
1904 Borçlanması	118.272	2.631.728	—
Bağdat II	27.000	4.724.940	—
Bağdat III	4.576	5.231.424	—
Hazine Tahvilleri 1890	1.796.300	3.203.200	—
Hazine Tahvilleri 1896	386.100	2.886.220	719.767
Balık avcılığı 1903	150.741	2.489.259	1.838.037
Bağdat I	25.586	2.350.414	—
1901-1905 Borçlanması	235.026	5.071.638	694.964
Techizat 1905	145.090	2.494.910	496.573
1908 Borçlanması	111.188	4.599.936	—
Tömbeki 1893	301.950	698.060	—
Doğu Demiryolları 1894	172.810	1.587.190	—
Soma-Bandırma	7.326	1.704.978	—
Gümrük 1902	559.702	8.040.318	—
1909 Borçlanması	283.954	6.716.050	
Hudeyde-San'a	—	1.000.010	—
Gümrük 1911	179.718	6.860.282	—
İzmir-Kasaba	—	10.062.360	—
Savaş gemileri	—	1.778.587	—
Yukarıdaki borçlanmaların % 8 gümrük vergisi	—	—	4.593.902
TOPLAM	12.331.841	124.213.782	27.569.231

(3) SAYILI TUTANAK

5 ARALIK 1922 SALI OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 10.40 da, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

M. BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*); MM. HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*); Sir Horace RUMBOLD, Sir Adam BLOCK, M. WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BOMPARD, BARGETON, BEXON, DES CLOSİÈRES (*Fransa*); MM. VENİSELOS, CACLAMANOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, GUARİGLİA, Albay VİTALE (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); MM. DİAMANDY, CONTZESCO, Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); HASAN BEY, HÂMİD BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

Sekreterler: M. BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*).

Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesi (Devam).

HÂMİD BEY, Osmanlı İmparatorluğunun borçlarının 1918 deki durumunu gösteren çizelgeyi, Türk Temsilci Heyeti adına, Alt-komisyona sundu (*Ek A*).

M. BOMPARD, borç senetlerini ellerinde bulunduranları Osmanlı Devlet Borcu [Düyun-u Umumiye] Meclisinde temsil etmekte olan Müttefik Devletler Temsilci Heyetlerince hazırlanan ve Osmanlı Devlet Borcunun 5 Kasım 1914 den önceki durumunu gösteren bir çizelgeyi Alt-Komisyona sundu (*Ek B*). M. BOMPARD, Temsilci Heyetlerinin, iki çizelgesinin kapsamını ayrıntılı olarak inceleyebilecekleri zamana kadar, bunların görüşülmesinin ertelemenin yerinde olacağını düşünmektedir. M. BOMPARD, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, Borcun bölüştürülmesine ilişkin tekliflerinin görüşülmesini teklif etti (*Ek C*).

HÂMİD BEY*, kendisine sunulmuş bulunan teklifleri henüz incelememiş bulunduğundan, bu incelemenin ancak biraz üstün körü olabileceğini söyledi. Bu yüzden kendisi birçok çekince [ihtirazî kayıt] öne sürmek zorunda kalacaktır.

* 1924 Türkçe çevirisinde "HASAN BEY", Fransızca tutanakta "HÂMİD BEY". (S.L.M.)

Madde 1.

M. VENİSELOS da, Türk Temsilci Heyeti gibi, ileride yeni görüşler öne sürme hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

HÂMİD BEY, yalnız yıllık taksitlerin değil, aynı zamanda Borç anaparasının da Osmanlı İmparatorluğunun ardılı [halefi] olan Devletler arasında bölüştürülmesi gerekeceği kanısındadır. Bu İmparatorluk, gerçekten, ülkesinin üçte birinden çoğunu yitirmiştir. Böyle olunca, Türkiye, bu Devletin mirasçısı değildir; ona ardıl olan Devletlerden biridir. Bu durumda, her biri kendisine düşen borç payını ödemekle yükümlü ardıl Devletlerin sayısı kadar, ayrı ayrı borçlar yaratmak uygun olacaktır: Yunan borcu, Suriye borcu, Irak borcu*, Türkiye borcu, v.b.

M. BOMPARD, böyle bir bölüştürme biçimine, borç senetlerini ellerinde bulunduranların karşı çıkmakta haklı olacaklarını söyledi; çünkü, onlar, yalnız kendi başına bir varlık olarak, Osmanlı Devleti ile sözleşme yapmışlardır. Öte yandan, Hâmid Bey'in teklif ettiği sistemin uygulanması ve her ardıl Devlet için yeni Borç yönetimleri kurulması çok karmaşık bir iş olacaktır. Bundan başka, borç senetlerinin sürüm değerinin çok düşeceğine hiç şüphe yoktur; çünkü, bunların piyasası Osmanlı Borcu senetlerinin piyasasından çok daha dar olacaktır.

M. VENİSELOS, ardıl Devletler, Osmanlı Devlet Borcunun belirli bir parçasının yıllık taksitlerini ödemeyi yükümlenmekte olduklarına ve bu ödeme için de uygun sağlancalar [karşılıklar, rehinler] göstermeleri gerekeceğine göre, aslında, bu Devletlerin, Borcun anaparasının bir parçasından da borçlu olduklarını düşünmektedir; böyle olunca, anaparanın bu parçasının da onlara geçirilip geçirilmeyeceği, ya da Osmanlı Devlet Borcunda yalnız ad olarak bulunmalarının sürüp sürmeyeceği, ikinci derecede önemli bir sorundur.

HÂMİD BEY, salt hakgözetirliğe uygun olan isteminde direnmekte olduğunu söyledi. Türkiye'nin saygınlığına [itibarına] gelince, kendi üzerinde kalacak yükümleri aksatmadan yerine getireceğine göre, saygınlığı da sürüp gidecektir. Öngörmekte olduğu sistemin uygulanma yol ve yöntemlerine gelince, HÂMİD BEY, kabul edilebilecek başka yol ve yöntemlerin bulunabileceğini düşünmektedir. Her halde, Türkiye'nin, ilke olarak, yıllık taksitlerden değil, borcun anaparasından kurtulmuş olduğunu kabul etmek gerekir. Türkiye'nin istemi, bölüştürmeden sonra, ardıl [halef] Devletlere düşecek ödemelerden, kendisinin sorumlu tutulmamasıdır.

M. BOMPARD, Türkiye'nin sorumlu olmaması ilkesinin dikkate alınmakta olduğunu bildirdi. Bu isteğin yerine getirilmesine çalışılacaktır: Öteki Devletlerin borçlu olup da ödememiş bulundukları paraları istemek üzere, borç senetlerini ellerinde bulunduranların Türkiye'ye başvurmaları gibi, Türkiye'nin imzasının ve saygınlığının [itibarının] değerini düşürecek bir tehlikeyle karşılaşmaması için, Türkiye'ye verilecek güvencelerin [teminatın] aranması uygun olacaktır.

HÂMİD BEY, öteki ardıl Devletlerce verilmesi gereken bu güvencelerin, Konferansça saptanmasını istedi.

* Fransızca metinde "dette mésopotamienne"; 1924 Türkçe çevirisinde "Irak borcu" denilmektedir. (S.L.M.)

M. DJOURİTCH, Sırplar, Hırvatlar ve Slovenler Krallığı ile Türkiye arasındaki bütün toprak sorunları, Türkiye'nin Avrupa savaşına girişinden önce, yürürlükteki uluslararası Andlaşmalarla çözüme bağlanmış olduğundan, Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyetinin söz konusu topraklara ilişkin sorunların Lausanne Konferansında tartışılması gerekeceği kanısında olmadığını söyledi.

Bu yüzden, Sırp-Sloven-Hırvat Temsilci Heyeti, Hükümetinden yeni ve özel yönergeler [tâlimat] almadıkça, doğrudan doğruya ya da dolaylı bir yoldan bu topraklara ilişkin olarak alınabilecek kararlara katılamaz.

Madde 2.

HÂMİD BEY, Türk Hükümeti ile borç senetlerini ellerinde bulunduranlar arasındaki bütün sorunları, taraflar arasında özel anlaşmalarla düzenlenmesi gerektiği kanısındadır; bu uluslararası bir sorun değildir. Gerçekten, Muharrem Kararnamesi*, Türk Hükümeti ile borç senetlerini ellerinde bulunduranlar arasında yapılmış bir sözleşmedir. Salt özel bir sorunu uluslararası bir sorun yapmağa hiç bir neden yoktur. Konferansın uğraşacağı tek bir konu vardır: Borcun bölüştürülmesini gerçekleştirmek. Geri kalan herşey, yalnız Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Belirli konular için ayrılmış gelirler [varidat-ı mahsusa, *revenues concédés*], Türkiye'nin parçalanmış olması yüzünden, Osmanlı Hükümetinin yükümlü olduğu borçların ödenmesini sağlamağa yetmezse, Türkiye, bu işe ayrılmış sağlancalar [karşılıkların, rehinlerin] tamamlanmasını sağlamak için, borç senetlerini ellerinde bulunduranlarla özel görüşmelere girişebilecektir. Berlin Andlaşması, Türkiye'yi, yalnız, borçlu sıfatıyla, alacaklılarla anlaşma yükümü altına koymaktadır; 1878 de bu Yüce Kongre'de, Türk Temsilci Heyeti, bu konudaki görüşmelerin, [Büyük] Devletlerin temsilcileri bulunmaksızın yapılmasını istemekte olduğunu açıkça belirtmişti. Bu yüzden, Türk Temsilci Heyeti, 2 nci maddenin hükümlerini kabul edememektedir. Türk Temsilci Heyeti, sağlancaların [karşılıkların] yetersiz olduğu kanısında iseler, bunların tamamlanmasını, Türkiye'den, alacaklıların kendilerinin istemelerinden yanadır.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin bu iddiasının savunulabilir olmadığı görüşündedir; gerçekten, istensin ya da istenmesin, Devletler, Türk Devleti ile borç senetlerini ellerinde bulunduranlar arasındaki ilişkilere karışmaktadırlar; bu Devletler, Borcun tümünü Türkiye'nin üzerinde bırakarak, Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesiyle ilgilenmeyebilirlerdi; böyle davranmak yerine, Osmanlı Devlet Borcuyla ilgilenir olmalarından, bu Devletlerin, Türk Hükümetiyle, borç senetlerini ellerinde bulunduranlar arasındaki ilişkileri bir bütün olarak inceleyebildikleri sonucu çıkmaktadır. Gerçekten, [Büyük] Devletlerin Balkan Devletlerine borç yüklemek üzere duruma karışırken, kendi uyruklarının çıkarlarıyla uğraşmakta haklı olmamaları kabul edilemez; bu, hiç bir zaman karşı çıkılmamış bir haktır.

Sir Adam BLOCK, Muharrem Kararnamesinin, [Büyük] Devletlerin karışması sonucu elde edilmiş olduğunu hatırlattı. Borç vermiş olanlarla Bâb-ı Âli arasındaki

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)

bu anlaşma, her şeyden önce, alacaklıların çıkarları göz önünde tutularak, ve ancak bundan sonra, Osmanlı Hükümetinin yükümlerini hafifletmek için yapılmıştır. Borç senetlerini ellerinde bulunduranların temsilcilerince İstanbul'da imzalanan anlaşmanın yürürlüğünü zorunlu kılan Muharrem Kararnamesi, bundan sonra [Büyük] Devletlere bildirilmiş ve bu Devletlerce senet sayılmıştır. Bu Kararname uyarınca, Türkiye, birtakım gelirleri, geri alınmamak üzere, borç senetlerini ellerinde bulunduranlara bırakmaktaydı; alacaklılar, böylece, bu gelirlerin kesin hak sahipleri olmaktaydılar. Türk Temsilci Heyetinin görüşü kabul edilirse, alacaklılara ait olan sağlancalar [karşılıklar, rehinler] yerine, yeni sağlancalar konulması gerekecektir. Bilinmesi gereken, bu sağlanca değiştirmesinin, ellerinde borç senedi bulunduranların çıkarına uygun olup olmadığıdır. [Büyük] Devletlerin bu soruna karışmaları hakkına gelince, Muharrem Kararnamesinin uluslararası bir Andlaşmanın sonucu olarak ortaya çıktığını ve Kararnamenin bile [Büyük] Devletlerin koruyuculuğu altında yapılmış olduğunu söylemek, yetecektir.

Bu konunun tartışılması ertelendi.

Madde 3.

HÂMİD BEY, bölüştürülmesi gereken borçlanmaların, Mondros Silâhbırakışımının tarihi olan 1 Kasım 1914 e kadar değil, fakat 30 Ekim 1918 e kadar yapılmış borçlanmalar olduğu kanısındadır.

Bu sorunun incelenmesi ertelendi.

Madde 4.

Türk Temsilci Heyetinin isteği üzerine, bu maddenin incelenmesi ertelendi.

Madde 5.

HÂMİD BEY, Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin, ancak, Andlaşma ile konulmuş temele dayanarak, yıllık taksitlerin tutarını saptamağa yetkili olmasının gerekeceği görüşündedir.

M. BOMPARD, bölüştürme konusunda, hiç şüphesiz, ortaya çıkacak olan anlaşmazlıkların, barışın imzalanmasını geciktirmemesinin ve bu anlaşmazlıkların her türlü tarafsız güvenceyi sağlayan bir hakemlik usulü ile çözümlenmesinin elde edilmek istendiğini bildirdi.

M. VENİSELOS, Türk* Temsilci Heyetince Konferansa sunulan bölüştürme çizelgesine göre, Balkan Devletlerine yükletilecek payın, İmparatorluk tüm Borcunun % 19.50 sini oluşturmakta olduğunu söyledi; oysa, Paris Maliye Konferansındaki Türk Temsilci Heyetinin yaptığı değerlendirmeye göre, aynı pay, Osmanlı Borcunun % 17.50 sini oluşturmaktaydı. Böyle olunca, Türk Temsilcilerince iki kez yapılan aynı hesapta elde edilen sonuçlar arasında iki sayılık bir fark görünmektedir. Bu da şunu göstermektedir: Bölüştürmenin ayrıntıları görüşüleceği vakit, ortaya, kaçınılmaz olarak, anlaşmazlıklar çıkacaktır; bu yüzden de, bu anlaşmazlıkların çözüm yolunu şimdiden düşünmek gerekir.

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

HÂMİD BEY, bu konuda bir karşı-teklifte bulunma hakkını saklı tuttuğunu söyledi. Şimdilik, bu konunun, Türk Hükümetinin hiç bir ilişki kurmamış olduğu, Milletler Cemiyetine gönderilmesi üzerine, HÂMİD BEY, herhangi bir şey söyleyemez.

M. BOMPARD, önemli olanın, yapılmış sözleşmenin (*contrat*) iyi niyetle uygulanması ilkesinin kabul edilmesi olduğunu söyledi. Söz konusu olan, yalnız, çıkabilecek anlaşmazlıklara kimin bakacağının öngörülmesidir.

M. VENİSELOS, La Haye Mahkemesinin bu hakemlikle görevlendirilmesini öne sürdü. Türk Hükümeti, bu kurumu tanımaktadır; çünkü, daha savaştan önce, La Haye sözleşmelerinin hazırlanmasına katılmıştır. Öte yandan, ortaya çıkabilecek anlaşmazlığın daha çok hukuksal bir niteliği vardır; gerçekten, bir sözleşmenin (*contrat*) yorumlanması söz konusudur; böyle bir sorun, yalnız siyasal yetkilerle donatılmış görünen, Milletler Cemiyeti Meclisinden çok, bir Mahkemenin bakacağı sorunlardandır.

HÂMİD BEY, hakemliğe başvurma ilkesini kabul ettiğini söyledi. La Haye Mahkemesine gelince, HÂMİD BEY, bu Mahkemenin izlediği usulün çok uzun olmasından çekinmektedir.

Madde 6.

HÂMİD BEY, Balkan Devletlerinden yıllık taksitlerinin ödenmesini isteme tarihinin, Balkan Savaşlarını izleyen andlaşmaların yürürlüğe konulması tarihi olmasını kabul etmektedir. Dünya Savaşının sonucu olarak, Türkiye'den ayrılmış toprakları kendilerine katmış olan Devletlere yükletilmiş yıllık taksitlerin, 30 Ekim 1918 tarihinden başlıyarak ödenmesi gerekecektir.

M. VENİSELOS, Balkan Devletlerine yükletilecek yıllık taksitlerin tutarını saptamak için, Balkan Savaşının hemen öncesinin tarih olarak alınmak gerekeceğini, ancak, bu taksitlerin ödenmelerinin istenir olacağı tarihin, bu Savaşlara son veren Andlaşmaların yürürlüğe girmeleri tarihi olduğunu, bir kez daha açıklamağı gerekli gördü.

Bu sorun ertelendi.

Madde 7 ve 8.

7 nci ve 8 nci maddeler kabul edildi.

Madde 9 ve 10.

9 ncu ve 10 ncu maddeler, daha sonra incelenmek üzere ertelendi.

Madde 11.

Sir Adam BLOCK, bu maddenin, savaş sırasında, ellerinde borç senedi bulunduranlardan yalnız Almanların, Avusturya'lıların ve Türklerin temsilcilerinden meydana gelen Borç Meclisince, o vakit yapılmış olan işlemlere ilişkin bulunduğunu açıkladı. Müttefik Hükümetlerin görüşüne göre, bu işlemler, borç senetlerini ellerinde bulunduranlardan başka uyruklukta olanların çıkarlarına zarar verici nitelikte olmuştur.

HÂMİD BEY, Muharrem Kararnamesinin 15 nci maddesi uyarınca, Osmanlı Devlet Borcu [Yönetimini] bir yüküm altına koyabilmek için, şüphesiz yetki alanları içinde davranmak şartıyla, üç temsilcinin oyunun yeterli olduğunu söyledi. Böyle olunca, bu siyasal bir sorun değil, bir hukuk sorunudur. Bu hüküm, savaş sırasında sürüme çıkartılan borçlanma senetlerini tek başlarına ellerinde bulunduran Türk alacaklıların haklarını ortadan kaldırma eğiliminde olduğundan, daha da önemlidir.

M. DES CLOSİÈRES, Borç Meclisinin savaş sırasında yaptığı işlemin, Türkiye'nin o zaman çok farklı bir değerde çıkarmış olduğu borçlanma senetleri almak için, Osmanlı Devlet Borcunun yedek fonlarını meydana getiren çok iyi senetleri elden çıkartmaktan başka bir şey olmadığını belirtti.

HÂMİD BEY, borçlanma senetlerinin sürüme çıkartılması ile, Osmanlı Devlet Borcu Meclisince bunlara yazılma işlemlerinin birbirinden iyice ayırdedilmesi gerektiğini söyledi. Borçlanma senetlerinin çıkartılması, tümüyle kurallara uygun olarak yapılmıştır; gereği gibi kurulmuş olan Borç Meclisi, bu Borçlanmanın çıkartılmasını uygun görmüştür; Meclisin bu uygun görüşü geçerlidir. HÂMİD BEY, bu noktanın bütünüyle tartışma dışı kalması gerektiği kanısındadır. Tartışılabilecek tek nokta, Borç Meclisinin bu borçlanmaya kendisini de yazdırmış olmasıdır.

Madde 12.

Bu madde kabul edildi.

Madde 13.

HÂMİD BEY, 13 ncü maddenin 1 nci paragrafının kabul edilmez olduğu kanısındadır; çünkü, bu paragraf, Muharrem Kararnamesine* uluslararası bir nitelik verdirme anlamına gelmektedir.

M. BOMPARD, Borç Meclisinin niteliğini değiştirmeği, [Büyük] Devletlerin kesin olarak düşünmediklerini belirtti.

Emeklilik maaşlarına ilişkin maddeler.

M. BOMPARD, bu hükümle, Müttefik Hükümetlerin, Türkiye'nin istemlerinden akla yatkın olanların yerine getirilmesi niyetinde olduklarını söyledi.

HÂMİD BEY, uyrukluğa ilişkin hükümler kesin olarak saptanmadıkça, bu sorunun incelenemeyeceği kanısındadır. Özellikle seçme hakkının (*option*) zorunlu mu, yoksa isteğe bağlı mı olacağının bilinmesi gerekmektedir.

M. VENİSELOS, Türk Temsilci Heyetince hazırlanmış olan çizelgeye alınmamış bir borçlanmanın bulunduğunu belirtmeyi gerekli görmektedir. Bu "Selânik Bağlantısı" demiryoluna ilişkin borçlanmadır. 1920 yılında**, Yunan Hükümeti, Ortaklığa [Şirkete] ayrılmış olan sermayeyi ödeyerek ve demiryolunun yapımı için çıkartılmış tahvillerin ödenmesini üzerine alarak, bu demiryolunu satın almıştır. Yunan Hükümeti, bu yüzden, ödenmesi için daha önce sağlancalar [karşılıklar,

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)
** 1924 Türkçe çevirisinde "1912 senesinde". (S.L.M.)

rehinler] vermiş olduğu – yıllık aşağı yukarı beş milyon Frank tutarında – bir taksit ödemektedir. Bu borçlanma, bölüştürülecek borçlar çizelgesine konulmak gerekeceği gibi, Yunanistan'dan istenilen yıllık taksitler hesabında, bu borçlanma yüzünden, daha önce kendisine düşen bu yıllık borcun da göz önünde tutulması gerekir. Bu istem, söz konusu çizelgede, Bağdat Demiryoluna ilişkin borçlanma bulunduğu gibi, Balkanlı olmayan ülkelerde dokların, tersanelerin ve deniz yapılarının yapılmasını sağlayan borçlanmaların ve İstanbul kentinin belediye ile ilişkili olmayan borçlanmasının da bulunduğu göz önünde tutulursa, daha da haklıdır.

M. BOMPARD, M. Veniselos'un, çok önemli saydığı görüşlerini dikkate aldığını söyledi. Bununla birlikte, M. BOMPARD, borçlanmalar arasında yapılan ayırmanın dayandığı ilkenin, şu ya da bu borçlanmanın, Devlet ya da doğrudan doğruya bir ortaklıkça çıkartılmış olduğunu söyledi; Bağdat Demiryolu birinci duruma, M. Veniselos'un sözünü ettiği demiryolu ikinci duruma girmektedir.

M. VENİSELOS, bir İmparatorluğun parçalanmasına katılan Devletler arasında Borcun bölüştürülmesinin bir Devletler hukuku ilkesi olmadığını, yalnız hakgözetirlik açısından uygun sayılabileceğini söyledi. Böyle olunca, ardıl [halef] Devletlerin de hakgözetirliğe uygun biçimde işlem görmeleri zorunludur. Bu yüzden, M. VENİSELOS, bütün ardıl Devletler, Yunan demiryolunun yıllık taksitlerinin ödenmesine katılmaya çağrılmayacaklarsa, Yunan Hükümetinin de, örneğin Bağdat Demiryolu borçlanmasının gerektirdiği yıllık taksitlere katılmak zorunda tutulmasını kabul edemez. Malî bakımdan çok güçsüz düşmüş olan Yunanistan, haksız olarak yüküm altına konulmuş olacaktır.

Oturuma saat 12.00 de son verildi.

(3) SAYILI TUTANAĞIN EKLERİ

EK A

TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNCE MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONUNA SUNULAN BELGE

Osmanlı İmparatorluğunun Genel Borçları (1918)

BORÇLAR	TUTARLAR
....	Türk Lirası
Borçlanmalar	157.300.097
Öndelikler (avanslar)	5.346.737
Kâğıt para	158.748.563
Dalgalı borçlar	21.265.596
Dalgalı borçlar	342.660.993
Emekli maaşları yıllık taksitleri	12.501.762

Bor çlanmalar

BORÇLANMALAR	1918 DURUMU	
	Ödenmiş anapara	Döner anapara
	Türk Lirası	Türk Lirası
Birleştirilmiş borçlar	5.812.444	36.463.328
İkramiyeli Türk Tahvilleri	5.296.934	10.335.614
1904 Borçlanması	155.936	2.594.064
Bağdat II	68.244	4.683.756
Bağdat III	30.382	5.205.618
1890 Hazine Tahvilleri	2.612.500	2.387.000
1896 Hazine Tahvilleri	628.100	2.644.020
1903 Balık avcılığı	279.686	2.360.314
Bağdat I	48.642	2.327.358
1901-1905 Borçlanması	330.242	4.976.422
Techizat 1905	296.142	2.343.858
1908 Borçlanması	172.216	4.538.908
Tömbeki 1893	435.600	564.410
Doğu Demiryolları 1894	192.808	1.567.192
Soma-Bandırma	11.660	1.700.644
Gümrük 1902...	676.786	7.923.234
1909 Borçlanması	449.306	6.550.698
Hudeyde-San'a	52.310	947.700
Gümrük 1911	922.108	6.117.892
İzmir-Kasaba	2.236.080	7.826.289
Savaş gemileri	—	1.778.587
1914 Borçlanması	—	22.000.000
Dok ve tersaneler Borçlanması	—	1.485.000
İç borçlanma	—	17.977.600
	20.708.126	157.300.097

Öndelikler (Avanslar)

ÖNDELİKLER	1918 DURUMU	
	Ödenmiş anapara	Döner anapara
	Türk Lirası	Türk Lirası
1912 Osmanlı Bankası (Hazine Tahvilleri)	2.529.515	470.493
1913 Périer ve Ort.	2.869.548	2.630.452
Tütün Rejisi	301.178	1.398.822
1914 Konya ovasını sulama	11.030	846.970
	5.711.271	5.346.737

Kâğıt Para

KÂĞIT PARALARIN DURUMU	TUTARI
	Türk Lirası
Birinci sürüme çıkarış	5.147.919
II-VII nci sürüme çıkarışlar	153.600.644
	158.748.563

Sivil Emekli Maaşları
1918

SİVİL EMEKLİ MAAŞLARI	TUTARI
	Türk Lirası
Sivil emekli maaşları	12.501.762

Dalgalı Borçlar
1918 Durumu

DALGALI BORÇLAR	TUTARI
	Türk Lirası
Dalgalı Borçlar	21.265.596

EK B.

BÖLÜŞTÜRÜLECEK OSMANLI DEVLET BORCU ÇİZELGESİ

(BORÇ SENETLERİNİ ELLERİNDE BULUNDURANLARIN BORÇ MECLİSİNDE TEMSİL EDİLMEKTE OLAN MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ)

E

5 Kasım 1914 tarihinden önceki

BORÇLANMA 1	Sözleşmesinin tarihi 2	Faiz 3	Amortisman FONLARI —— Altın Türk Lirası 4
	BİRİNCİ BÖLÜM. – Savaş öncesi Osmanlı		
Birleştirilmiş borçlar	14/9/1903-8/21/6/1906	4	0,464
İkramiyeli Türk Tahvilleri	5/1/1870	–	–
Osmaniye	18/30/4/1890	4	1.
Tömbeki	26/4-8/5/1893	4	1.
40.000.000 Frank, Doğu Demiryolları	1-13/5/1894	4	0,35
% 5 1896	29/2-12/3/1896	5	0,50
Gümrük 1902	17-29/5/1886-28/9-11/10/1902	4	0,50
% 4 1903 Balık avcılığı	3/10/1888-21/2-6/3/1903	4	0,50
Bağdat, Tertip I	20/2-5/3/1903	4	0,087538
% 4 1904	4-17/9/1903	4	0,50
% 4 1901-1905	21/11-4/12/1901-6/11/1903 25/4-8/5/1905	4	0,50
Techizat-ı Askeriye	4-17/4/1905	4	0,50
Bağdat, Tertip II	20/5-2/6/1908	4	0,087538
Bağdat, Tertip III	20/5-2/6/1908	4	0,50
% 4 1908	6-19/9/1908	4	0,50
% 4 1909	30/9-13/10/1909	4	1.
Soma - Bandırma	20/11-3/12/1910	4	0,16715
Hudeyde - San'a	24/2-9/3/1911	4	0,93738
Gümrük 1911	27/10-9/11/1910	4	1.
Konya ovasını sulama	5-18/11/1913	–	–
Doklar, tersaneler ve denizcilikle ilgili yapılar	19-2/12/1913	5,50	1,50
% 5 1914	13-26/4/1914	5	0,50
Tütün Tekeli Avansı	4/8/1913	–	–
Hazine Tahvilleri % 5 1911 Savaş gemileri satın alış	13/7/1911	5	Değişik; ortalama 20,00
Hazine Tahvilleri, Osmanlı Bankası, 1912	8-21/11/1912	6	33,333
Hazine Tahvilleri, Périer ve Ort. 1913	19-1/2/1913	5	20
TOPLAM	...	...	...
	İKİNCİ BÖLÜM. – Osmanlı Hükümetince güvence		
İstanbul, Belediye borçlanması, 1909	3-16/11/1909	5	0,50
İstanbul, Belediye borçlanması, 1913	1913	5	0,50
Bağdat, Belediye borçlanması, 1912	1912	6	14,285

K

Osmanlı Devlet Borcu

İlk nominal SERMAYE — Altın Türk Lirası 5	5 Kasım 1914 de var olan SERMAYE — Altın Türk Lirası 6	Ödenmesi gereken YILLIK TAKSİTLER (Komisyonlarla) — Altın Türk Lirası 7	Amortisman Dönemi 8	ÇIKARAN BANKA 9
Devlet borcu. (5 Kasım 1914)				
42.275.772	36.799.840	1.887.375	–	
15.632.548	10.666.975	270.000	–	
4.999.500	3.952.400	249.975	1931	Osmanlı Bankası
1.000.000	664.510	50.250	1954	Osmanlı Bankası
1.760.000	1.567.192	76.751	1957	Deutsche Bank ve grubu; Banque Int. ve 2 Fransız Bankasıyla birlikte
3.272.720	2.814.020	180.450	1946	Osmanlı Bankası
8.600.020	7.293.234	387.976	1958	Osmanlı Bankası
2.640.000	2.439.223	119.097	1958	Deutsche Bank
2.376.000	2.342.252	97.120	2001	Deutsche Bank
2.750.000	2.594.064	124.059	1960	Osmanlı Bankası
3.306.644	4.976.422	239.397	1961	Osmanlı Bankası
2.640.000	2.441.340	119.097	1961	Deutsche Bank
4.752.000	4.718.120	200.500	2006	Deutsche Bank
5.236.000	5.221.500	220.550	2010	Deutsche Bank
4.711.124	4.538.908	212.000	1965	Osmanlı Bankası
7.000.004	6.550.698	350.864	1950	Osmanlı Bankası
1.712.304	1.700.664	71.532	1992	Osmanlı Bankası
1.000.010	1.000.010	40.988	2006	Banque Française
7.040.000	6.699.880	352.440	1952	Deutsche Bank ve grubu
818.970	818.970	50.006	1932	
1.485.000	1.485.000	88.550	1943	
22.000.000	22.000.000	1.213.055	(1962)	Osmanlı Bankası
1.700.000	890.039	110.000	–	
1.779.569	931.040	186.208	1916	Türkiye Millî Bankası
3.000.000	1.063.664	1.000.003	1915	Osmanlı Bankası
4.400.000	3.300.000	1.100.000	1918	Périer ve ortakları
59.888.213	139.100.150	8.998.213		
altına alınan borçlanmalar (5 Kasım 1914)				
1.100.000	1.073.490	60.651	1958	Osmanlı Bankası
1.100.000	1.094.500	60.500	1958	Türkiye Millî Bankası
33.000	36.070	6.000	–	Türkiye Millî Bankası

AÇIKLAYICI NOT

5, 6 ve 7 sayılı sütunlardaki rakamlar altın para Türk Lirası olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de savaştan önce altın para kullanılırken, şimdi kâğıt para kullanılmaktadır. Şimdiki kambio değerine göre, kâğıt para Türk Lirası, borçlanma [istikraz] tahvillerinin çıkarıldığı faiz ve amortismanların borçlanma sözleşmeleri hükümleri uyarınca ödenmeleri gereken para bakımından, savaştan önceki altın para Türk Lirasının değerine eş olmaktan uzaktır. (Ekli bulunan, Eylül 1903 Kararnamesinin 1 nci Maddesine ve borçlanma sözleşmelerinin çeşitli hükümlerine bakınız.)

Bu sütunlarda kullanılan altın para Türk Lirası terimi, kuponlar ve amortisman fonları karşılıklarının altın para ile olacağı anlamına değil, fakat Türk Lirası olarak gösterilen rakamların, tahvil sahiplerinin hakları olan para ile ödenmesini sağlama olanağını veren bir kambio değeri üzerinden hesap edilmeleri gerekeceği ve hesapların, borçlanma tahvili sahibine ödenmesini isteyebileceği bir ya da daha çok para çeşitlerinin altın para ile başabaş sayılmış olduğu anlamına gelmektedir.

EK C.

OSMANLI DEVLET BORCUNA İLİŞKİN HÜKÜMLER

TAHVİL SAHİPLERİ OSMANLI DEVLET BORCU MECLİSİNDE TEMSİL EDİLMEKTE OLAN MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ (FRANSA, İNGİLTERE, İTALYA)

I

Balkan Devletleriyle, Asya'da yeni kurulmuş Devletlerden, kendilerine, gerek 1912-1913 Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir toprak parçası verilmiş Devletler, aşağıdaki şartlar altında, ekli çizelgede belirtilmiş olduğu üzere, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ilişkin yıllık yükümlere [taksitlere] katılacaklardır.

Bu Devletler, 5 nci paragraf [madde] uyarınca, kendilerine yapılacak bildiri gününden başlayarak üç aylık bir süre içinde, Borç Meclisine, yıllık borçtan kendilerine düşen payın ödenmesini sağlamak için yeterli sağlancalar [karşılıklar, rehinler] göstereceklerdir.

Bu sağlancalar yukarıda belirtilen süre içinde gösterilmemiş olursa, ya da sağlancaların uygun olup olmadığı ya da ödeme yol ve yöntemleri konusunda anlaşmazlık çıkarsa, Türk Hükümetince ya da ilgili her Hükümetçe, ya da bu konuda – ekli çizelgede belirtildiği üzere – Osmanlı Devlet Borcu'nun bütün alacaklıları hesabına davranmaya yetkili kılınmış bulunan Osmanlı Devlet Borcu Meclisince, Milletler Cemiyeti Meclisine başvurulabilecektir.

Milletler Cemiyeti Meclisi, sağlanca olarak ayrılan gelirlerin toplanmasını Osmanlı İmparatorluğundan kendilerine toprak katılmış ülkelerdeki uluslararası maliye örgütlerine emanet edebilecektir. Milletler Cemiyeti Meclisinin kararları kesin olacaktır.

II

29 Ekim 1912 den bu yana ya da sonradan, Türkiye'den ayrılmış olan topraklara işbu Andlaşma uyarınca yükletilmiş olan Osmanlı Devlet Borcu payına ilişkin faizlerin ödenmesi için Türkiye'deki sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] her ne biçimde olursa olsun, yeterli olmaması olasılığı gerçekleşirse, 1 Kasım 1914 den önce yapılmış borçlanmaların tahvillerini ellerinde bulunduranların hakkı saklı

kalmak üzere, gümrük, âşar ve ağnam (*l'aghnam*) vergileri gelirlerinden artan paralarla, Türk Hükümetinin verilmiş ya da verilebilecek ayrıcalıkların [imtiyazların] gelirlerinden alacağı paydan ödenecektir.

III

Yıllık taksitlerin, I nci maddede sözü edilen bölüştürülmesi, aşağıdaki gibi yapılacaktır:

(1) 17 Ekim 1912 tarihinden önceki borçlanmalara ilişkin yıllık taksitler, Türkiye ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den toprak almış Balkan Devletleri arasında – bu savaşlara son veren andlaşmaların ya da sonradan yapılan andlaşmaların yürürlüğe girişlerinden bu yana meydana gelen ülke değişiklikleri göz önünde tutularak – bölüştürülecektir.

(2) Bu ilk bölüştürmeden sonra, Türkiye'nin üzerinde kalmış ve 17 Ekim 1912 tarihi ile 1 Kasım 1914 tarihi arasında, Türkiye'nin yapmış olduğu borçlanmalara ilişkin yıllık taksitlerin de eklenmesiyle artmış olan yıllık taksitlerin geri kalan parçası [bakiyesi], Türkiye ile, bu Andlaşma uyarınca kendilerine Türkiye'den toprak katılmış Balkan Devletleri ve Asya'da yeni kurulmuş Devletler arasında bölüştürülecektir.

IV

İlgili her Devletçe ödenmesi gerekecek yıllık taksit tutarı, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi için gerekli borç tutarına göre – 1907 yılında konulmuş ek gümrük vergisi gelirlerini de içine almak üzere – bir Devletten ötekine geçirilen toprak parçasının ortalama geliri ile, Türkiye'nin 1910-1911, 1911-1912 malî yılları süresince ortalama gelirlerinin toplamı arasındaki aynı oran içinde olacaktır.

V

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, ilgili Hükümetlerle görüş birliği içinde, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden sonra mümkün olan en kısa süre içinde, kendilerine toprak katan Devletlerden herbirine düşen yıllık taksitlerin toplamını [tutarını] saptayacak ve bu toplamı sözü geçen Devletlere bildirecekler.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, Bulgaristan ile yapılmış 27 Kasım 1919 tarihli Barış Andlaşmasının 134 ncü maddesinde öngörülen görevleri de yerine getirecektir.

Milletler Cemiyeti Meclisi – Türk Hükümetini de kapsamak üzere – bütün ilgili taraflar arasında işbu Andlaşma hükümlerine ilişkin olarak çıkabilecek her türlü anlaşmazlıkları kesin olarak bir çözüme bağlamaya yetkili olacaktır.

VI

Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den ayrılan toprakları kendilerine katmış olan Devletlerce ödenmesi gereken yıllık taksitler, bu toprakların Balkan Devletlerine katılmasını sağlamış bulunan Andlaşmaların yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, ödenmesi istenebilir duruma gelecektir. İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan toprakları edinmiş bulunan Devletlerce ödenecek

yıllık taksitler, 1 Mart 1920 tarihinden başlayarak, ödenmesi istenebilir duruma geleceklerdir.

10 ncu paragrafta [maddede] öngörülen çekince [ihtirazî kayıt] saklı kalmak üzere, sözü geçen yıllık taksitler, ilgili bulundukları borcun kesin olarak sona ermesine kadar, borç olarak kalacaktır. Bununla birlikte, bu borcu oluşturan borçlanmalar [istikrazlar] ekli çizelgenin 3 ncü sütununda belirtilen sözleşmelerde yazılı tarihlere göre sona erdikçe, bu taksitler de o oranlarda gitgide azaltılacaktır.

Sözü geçen çizelgede sayılan 1911-1912 ve 1913 yılları Hazine Tahvillerinin (*Bons de Trésor*), 8 nci sütunda yazılı tarihlerden sonra on yıllık bir süre içinde, faizleriyle birlikte, ödenebilmesi kararlaştırılmıştır.

VII

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, bir önceki maddede belirtilen yıllık taksitleri, sürüme çıkarma sözleşmeleri (*contrats d'émission*) uyarınca kullanacaktır.

VIII

Türk Hükümeti, ödenmesi gecikmiş kuponların ödenmesini tamamlamak için, gerek borç senedi vererek gerekse herhangi bir biçimde alınacak tedbirler konusunda, Osmanlı Devlet Borcu Meclisiyle anlaşacaktır.

IX

Türk Hükümeti, Türk kalmış topraklarda şimdiye kadar Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ayrılmış [karşılık gösterilmiş] ve ödenmesi gerekirken henüz Osmanlı Devlet Borcu Meclisine ödenmemiş gelirlerin tutarına eşit bir para için, sözü geçen Meclise karşı, kendisini borçlu kabul eder. Meğer ki, bu topraklar Müttefik kuvvetlerince işgal edilmiş ola; bu durumda, işgal süresi hesaba katılmayacaktır.

X

İşbu Andlaşma uyarınca, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine yıllık katkıda bulunmak zorunda olan Devletlerden her biri, sözü geçen Borç Meclisine altı ay önceden bir bildiri göndererek, yıllık taksitin tutarına ya da bu taksitin, saptanacak bir faizin de eklenmesiyle anaparaya çevrilecek bir parçasının tutarına eşit bir para ödeyerek, bu borcun tümünü ya da bir parçasını tasfiye edebilecektir; bu tasfiyenin şartlarını, ilgili Devletle Borç Meclisi, aralarında anlaşarak saptayacaklardır.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin bu tasfiyeyi istemeğe hakkı olmayacaktır.

Devletlerden her birinin de, kendi Hükümeti ile Borç Meclisi arasında anlaşarak saptanacak şartlar içinde, savaştan önceki Türk Devlet Borcu senetlerini Borç Meclisine sunarak, bu aynı borcu satın almaya hakkı olacaktır.

XI

Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin, savaş sırasında yapılan ve Meclisin Muharrem Kararnamesinde* tanımlandığı biçimde yetkileriyle uyum içinde

* Bakınız s. 9, not. (S.L.M.)

bulunmayan her türlü yükümleri hükümsüz saymağa hakkı olacaktır. Meclisin savaş sırasında Türk Hükümetine yapılmış ve borç senetlerini [tahvilleri] ellerinde bulunduranların çıkarlarına zarar veren bütün ödemeleri, bu Hükümete geri verdirtmeğe hakkı olacaktır.

XII

Nerede bulunursa bulunsun, Osmanlı Devlet Borcu Yönetimine ait taşınır ya da taşınmaz bütün mallar, Türk Hazinesi adına kütüğe geçirilmiş olsa bile, tüm olarak bu kurumun buyruğu altında kalacaktır.

XIII

Muharrem Kararnamesi ile, buna ekli 14 Eylül 1903, 24 Mayıs-4 Haziran 1911 tarihli kararnamelerin ve – bu andlaşmanın (I) sayılı Ek'inde sayılanları da kapsamak üzere – 1 Kasım 1914 tarihinden önce yapılmış borçlanmalara ilişkin kararnamelerin geçerli olduğu doğrulanır.

Türk Hükümeti, kendisiyle ilgili olduğu ölçüde, Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 258 nci maddesi hükümleriyle, bunun, Avusturya ve Macaristan'la yapılmış Barış Andlaşmalarında karşılığı olan hükümleri uygulamağı yükümlenir.

MALÎ HÜKÜMLER

İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ

Türk sivil ve askerî emeklilik maaşından yararlananlardan, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den başka bir Devletin uyrukluğuna geçmiş bulunanlar, emeklilik maaşlarına ilişkin olarak, Türk Hükümetine karşı hiç bir istemde bulunmayacaklardır.

İlgililerce yapılmış ödemelerle kurulmuş emeklilik fonlarının bölüştürülmesi sorununa ilişkin olarak ileride anlaşmalar yapılacaktır.

(4) SAYILI TUTANAK

9 ARALIK 1922 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 15.30 da, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

M. BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*); MM. HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Baron MONCHEUR (*Belçika*); Sir Horace RUMBOLD, Sir Adam BLOCK, M. WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BOMPARD, BARGETON, BEXON, DES CLOSİÈRES (*Fransa*); MM. VENİSELOS, CACLAMANOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, GUARİGLİA, Albay VİTALE (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, MUHTAR BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

Sekreterler: M. BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); E. LAGARDE (*Fransa*).

Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesi.

M. BOMPARD, Osmanlı Devlet Borcu konusundaki hükümlere ilişkin olarak, değiştirilmiş bir tasarıyı Komisyona sundu (Bakınız *Ek*). Bu tasarının görüşülmesine girişilmesini Türk Temsilci Heyetinden rica etti.

Madde 1.

MUHTAR BEY, bu maddeye dört bakımdan karşı çıktı:

(a) MUHTAR BEY, Berlin Andlaşması hükümlerinin yerine getirilmesi yüzünden Türkiye'nin öne sürebileceği istemlerin dikkate alınmasını istemektedir;

(b) Yalnız yıllık taksitlerin değil, borcun anaparasının da bölüştürülmesini istemektedir;

(c) Milletler Cemiyetine başvurma olasılığına karşı çıkmaktadır;

(d) Borc'un, "Osmanlı Devlet Borcu" [Düyun-u Umumiye-i Osmaniye] biçiminde adlandırılmasını istemektedir.

M. BOMPARD, birinci nokta üzerinde, Türkiye'nin Berlin Andlaşmasına dayanan istemlerine, hukuk açısından, şüphesiz karşı çıkılamayacağını söyledi; ancak, bunlar andlaşmaya sokulmağa kalkışılırsa, böyle bir istek, bir anlaşmaya varmayı kesin olarak olanaksız kılmak anlamına gelecektir. Türkiye, böyle bir çözümden hiç bir kazanç elde edemeyecektir; çünkü, Berlin Andlaşmasından sonra

ne durumda bulunmuşsa gene aynı durumda bulunacaktır. Türkiye'nin istekleri, haklı olmakla birlikte, şimdi de, o zamankinden daha çok yerine getirilecek değildir. Konferansın umduğu, gerçekten uygulanmaya konulacak bir anlaşmanın yapılmasıdır.

ZEKÂİ BEY, bütün Borç yönetiminin dayanmakta olduğu Muharrem Kararnamesinin* de Berlin Andlaşmasına dayanmakta olduğunu söyledi; bu da, bu uluslararası senedin hükümlerinin, yapılacak Andlaşmada anılmasını gerekli kılar görünmektedir.

M. BOMPARD, ikinci nokta üzerinde, nitelik bakımından, Osmanlı Devlet Borcunun tek ve bölünmez olduğunu söyledi; ancak, bu ilke bir yana bırakılırsa, öteki ardıl [halef] Devletler, yıllık taksitlerin ödenmesine şüphesiz katılacaklar ve böylece, Türkiye'nin yükü de azalmış olacaktır.

M. BOMPARD, üçüncü nokta üzerinde, Milletler Cemiyetinin, ancak, Türkiye'den başka ardıl Devletleri ilgilendiren sorunlarla uğraşacağını belirtti.

Bu bakımdan, "Türk Hükümeti ya da ilgili başka her Hükümetçe" sözleri yerine "her ilgili Hükümetçe" denilmesi kararlaştırıldı.

Dördüncü noktaya gelince M. BOMPARD, Türkiyenin savaş öncesi Borcuna bu adın verilmiş bulunduğunu, bunun önemsiz bir terim sorunu olduğunu söyledi.

Madde 2.

ZEKÂİ BEY, [Osmanlı] Devlet Borcunun, uluslararası bir niteliği olmadığını savunan Türk tezini yeniden açıkladı. Borç Meclisi, Türk olan bir organdır; Türk Hükümetiyle borç senetlerini ellerinde bulunduranlar arasındaki ilişkiler, yalnız Türk Hükümetiyle bu kimseleri ilgilendirmektedir; bu bir iç [ulusal] sorundur; uluslararası belgelerin bu sorunla ilgilenmesi mümkün değildir. Türk Temsilci Heyeti, yakında, bu görüşe uygun olarak kaleme alınmış bir metin sunacaktır.

M. BOMPARD, Hükümetleri, kendi uyruklarının çıkarlarını savunma hakkından yoksun bırakmanın mümkün olamayacağını söyledi.

Sir Adam BLOCK, Muharrem Kararnamesinin*, Türk Hükümetinin Berlin Kongresinde üzerine aldığı yükümlerden doğmuş olduğunu, bundan başka, bu Kararnamenin Devletlere bildirildiğini ve onlarca senet sayıldığını söyledi. Böyle olunca, Kararname, öyle görünüyor ki, Türk Temsilci Heyetinin söylediği gibi, salt iç [ulusal] nitelikte değildir.

Sir Horace RUMBOLD ve M. NOGARA, Hükümetlerinin, bu konuda M. Bompard'ın öne sürdüğü görüşleri paylaşmakta olduğunu söylediler.

ZEKÂİ BEY, Muharrem Kararnamesinin, alacaklıların bütün haklarını güvence altına almağa yeterli olduğu, 2 nci maddede öngörülenlere benzer hükümler koymanın gerekmediği kanısındadır. Gerçekten, Muharrem Kararnamesi, sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] yeterli olmaması durumunu öngörmüş ve buna çözüm getirecek bir usul düzenlemiştir.

M. NOGARA, Muharrem Kararnamesinin, Türkiye'yi yeni sağlancalar vermekle yükümlü tutmadığını söyledi.

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)

M. VENİSELOS, bu koşullar altında, neden Balkan Devletlerinin, borç senetlerini ellerinde bulunduranlarla doğrudan doğruya anlaşmaya varmalarına izin verilemeyeceğini düşünmektedir; bu Devletler için, Borç, tümüyle yeni olduğuna göre, bu yol, daha çok kabul edilebilir görünmektedir.

Sir Adam BLOCK, Muharrem Kararnamesi rejimi altında çıkartılmış borçlanmalarla, bu Kararname rejimi dışında kalan borçlanmaları birbirinden ayırmak gerektiğini belirtti. Birincilerde, borç senetlerini ellerinde bulunduranlar, kendilerine özgülenmiş [tahsis edilmiş] gelirlerin sahibidirler; ikincilerde, sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] yetersiz kalması durumunda, ödemeyi genel bütçeden tamamlamak gerekecektir.

ZEKÂİ BEY, bunun, Türkiye için – yabancı Devletlerin karışmasını hoş görmeyeceği – bir iç sorun olduğunda direndi. Türk Hükümeti belki de sağlancalar verecektir; ancak, bunun andlaşmada belirtilmesini istememektedir.

M. BOMPARD, [Büyük] Devletlerin – Borç Meclisinin her zamanki niteliğini olduğu gibi sürdürmesini istediklerinden – Muharrem Kararnamesine uluslararası bir nitelik verdirmek niyetini kesin olarak beslemediklerini söyledi.

Madde 3.

ZEKÂİ BEY, ilk bölüştürme (17 Ekim 1912 den önceki borçlanmalar) için saptanan tarihin 30 Nisan 1913 ve ikinci bölüştürme için saptanan tarihin de 30 Ekim 1918 olmasını istedi; başka bir deyimle, Borç, savaş sırasında çıkartılmış borçlanmaları, ve özellikle iç borçlanmayı olduğu gibi Türkiye'nin çıkardığı kâğıt parayı da kapsamalıdır.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin, bir önceki oturumda, birinci bölüştürmeyle ilgili olarak tasarıda belirtilen tarihi kabul etmiş bulunduğunu söyledi. M. BOMPARD, iki tarih konusunda Zekâi Bey'in öne sürdüğü çekinceyi [ihtirazî kaydı] resmen öğrenmiş olmaktadır. Şu var ki, Müttefiklerin görüşleri uzun uzadıya açıklanmış bulunmaktadır ve M. BOMPARD, daha önce söylenenleri yeniden belirtmek istememektedir.

ZEKÂİ BEY, Türk ülkesinin birtakım parçaları için, tarihin henüz doğru bir biçimde saptanamayacağını söyledi; adaların durumu böyledir; çünkü, bunların hangi tarihte Türkiye'den ayrılmış oldukları sorunu henüz çözüme bağlanmamıştır.

M. NOGARA, Türk Temsilci Heyetinin, İtalya'ya bırakılmış adalara, dolaylı olarak değinmekte olduğunu sanmaktadır; ancak, bu fırsattan yararlanarak, M. NOGARA, İtalyan Hükümetinin, gerekirse, 1912 de yapmış olduğu gibi, Borcun ödenmesine katılma yükümünü yerine getirmeğe hazır olduğunu bildirmek istemektedir.

M. VENİSELOS, 1913 Paris Maliye Komisyonundaki Türk Temsilci Heyetince sunulan çizelgeye, Balkan Savaşları sırasında yaratılmış Borcun geçirilmemiş olduğunu belirtti; bu da, bölüştürülecek borcun, savaşın ilânı tarihinden hesaplanması ilkesini Türkiye'nin kabul ettiğini ispatlamaktadır.

Madde 4.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin, "bileşik sistem"i (*système combiné*) üstün

tutmaktan vazgeçmediğini, bunu, hakgözetirliğe daha uygun saydığını söyledi. Bir uzmanlar komitesi, bunu, uygulama açısından incelemekle görevlendirilebilir. Üstelik, Türk Temsilci Heyeti, gelir ortalamasının, son iki yıla göre değil, fakat son üç yıla göre saptanmasının daha yerinde olacağını düşünmektedir; başlangıç tarihi olarak alınan yıldan bir önceki yıl da eklenmelidir.

Borcun bölüştürülmesi yöntemine ilişkin sorunların, önce bir uzmanlar komitesince görüşülmesi ve bu komitenin, esas olarak, iki yılın mı yoksa üç yılın mı alınmasının uygun olacağı sorununu da incelemesi kararlaştırıldı.

Madde 5.

ZEKÂİ BEY, yıllık taksitler tutarının, Borç Meclisince değil, fakat ilgili Devletlerin temsilcilerinden kurulu bir Komisyonca saptanmasını üstün tuttuğunu söyledi. Bu durumda, bu bölüştürmenin yapılması gerekecek süreyi saptamak yerinde olacaktır: Örneğin, 6 ay içinde.

Öte yandan, bu Komisyonun kararlarına başvurma, yürütmeyi erteleme sonucunu yaratmamalıdır; gerekirse, yıllık taksitlerin ödenmesi, Komisyonca alınacak kararlar uyarınca, geçici olarak ödenecek paralarla sağlanmalıdır.

Son olarak, yalnız yıllık taksitlerin değil, iç borçlara ilişkin payların da, aynı zamanda bölüştürülmesi uygun olacaktır.

Sir Adam BLOCK, oybirliğinin, özel olarak kurulacak Komisyondan çok, Borç Meclisinde sağlanmasının daha kolay olacağını belirtti.

M. BOMPARD, yalnız Borç Meclisinin yetkili olduğunu, ayrıca, yalnız bu Meclisin çabuk bir karar alabileceğini eklemeyi gerekli gördü.

Türk Temsilci Heyeti, gelecek oturuma, bu maddeye ilişkin bir tasarı kaleme almağa çağrıldı.

Madde 6.

ZEKÂİ BEY, 1 Mart 1920 tarihi yerine, 30 Ekim 1918 tarihinin konulmasını istedi.

M. BOMPARD, hukuka kesinlikle uyulmak istenirse, söz konusu tarihin, yapılacak andlaşmanın yürürlüğe konuluş tarihi olması gerekeceğini ve teklif edilen tarihin Türk Hükümetine yapılmış değerli bir ödün [tâviz] olduğunu söyledi. Türk Hükümeti, bunu anlamalıdır.

Madde 7.

ZEKÂİ BEY*, borçlanmaların ödenmesinde uygulanacak kambio değeri sorununu ortaya attı. ZEKÂİ BEY, her ne kadar, borçlanma sözleşmeleri, borç senetlerini ellerinde bulunduranlara çeşitli paralardan (İngiliz Lirasını da kapsamak üzere) hangisiyle alacaklarının ödenmesini isterlerse onu seçmeleri hakkını vermekteyse de, ödemenin, ileride yalnız Türk Kâğıt parasıyla yapılması gerekeceğini belirtti.

M. BOMPARD, böyle bir hükmün, sözleşme şartlarına tüm olarak aykırı

* 1924 Türkçe çevirisinde "HASAN BEY". (S.L.M.)

düşmesinden başka, borç senetlerini ellerinde bulunduranların almağa hakları olacak paranın aşağı yukarı 7/8 sinden yoksün kalmaları sonucunu doğuracağı cevabını verdi; bu da kesin olarak kabul edilmez.

Madde 8.

ZEKÂİ BEY, gecikmiş kuponların ardıl [halef] Devletler arasında bölüştürülmesini teklif etti.

M. BOMPARD, ödenecek yıllık taksitlerin, ödenmeleri gereken tarihten başlıyarak, alacak sayılacağını anlattı; gerekirse, uzmanlar bu noktayı belirgin kılacak bir metnin nasıl kaleme alınacağını inceleyebilirler.

Madde 9.

ZEKÂİ BEY, Türk Hükümetinin kendisini zaten, Muharrem Kararnamesi ile bağlı saydığını ve Kararnameye kesin olarak uymak niyetinde olduğunu söyledi. Bunun için, böyle bir maddenin metinde bulunması gereksizdir.

M. BOMPARD, bu maddeyle güdülen amacın, Türkiye'yi, işgal edilmiş topraklarda Borcun ödenmesine sağlanca gösterilmiş olan gelirler verimine (*produit des revenues*) ilişkin her türlü sorumluluktan kurtarmak olduğunu açıkladı.

Madde 10.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin, bir önceki oturumda, metne konulmasını istediği "Türkiye'den başka" kelimelerinin çıkartılmasını istedi.

Bu yolda karar verildi.

Madde 11.

Sir Adam BLOCK, Borç Meclisindeki Alman, Avusturya'lı ve Türk Temsilcilerinin, Türk Hükümetinin baskısı üzerinde, 1.100.000 Türk Liralık bir iç borçlanmaya katılma kararı aldıklarını, bu yüzden de, Trablusgarp yedek fonunun, yatırılmış paralardan, bu tutarda yoksun kaldığını açıkladı. İç borçlanmaya para yatırılması kötü olmuştur ve, savaş sırasında, Müttefiklerin düşmanları yararına çıkartılmış bir borçlanmaya, borç senetlerini ellerinde bulunduran Müttefik uyruklarının parasını yatırmak sonucuna varmıştır.

ZEKÂİ BEY, bu sorunun, Borcun bölüştürülmesiyle bir ilgisi olmadığını söyledi.

M. BOMPARD, böyle bir hükmün Borç'la ilgili Kesime konulmasında direnmemektedir; ancak, böyle bir hükmün Andlaşmada bulunması da zorunludur.

M. VENİSELOS, bölüştürülecek borcun ödenmesine ayrılmış Trablusgarp fonunun başka amaçlarla kullanılmasının ardıl [halef] Devletleri zarara sokacağını söyledi; bu yüzden, bu fonun yeniden kurulmasını istemek bu Devletlerin haklarıdır.

Madde 12.

ZEKÂİ Bey, maddenin şöyle kaleme alınmasını teklif etti: "Türkiye'den ayrılmış topraklarda, Osmanlı Devlet Borcuna ait, taşınır ya da taşınmaz bütün mallar..."

M. BOMPARD, Türkiye'ye yükümler yaratmayı değil, belki ona yükletilmiş olan sorumlulukları büyük ölçüde azaltmağa yönelmiş hükümlerin görüşülmesinde, Türk Temsilci Heyetince gösterilen iyi niyet yoksunluğundan yakındı. Türk Temsilcilerinin bu durumu düşünmelerini diledi.

Oturuma saat 17.20 de son verildi.

(4) SAYILI TUTANAĞA EK

OSMANLI DEVLET BORCUNA İLİŞKİN HÜKÜMLER
(2 nci Durum)

UYRUKLARI OSMANLI DEVLET BORCU MECLİSİNDE TEMSİL EDİLEN MÜTTEFİK DEVLETLERİN TEMSİLCİLERİNCE SUNULAN TEKLİFLER (FRANSA, İNGİLTERE, İTALYA)

6 Aralık 1922

I

Balkan Yarımadasıyla, Asya'da yeni kurulmuş Devletlerden, kendilerine, gerek 1912-1913 Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir toprak parçası verilmiş Devletler, aşağıdaki şartlar altında, ekli çizelgede belirtilmiş olduğu üzere, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ilişkin yıllık yükümlere [taksitlere] katılacaklardır.

Bu Devletler, 5 nci paragraf [madde] uyarınca kendilerine yapılacak bildiri gününden başlıyarak üç aylık bir süre içinde, Borç Meclisine, yıllık borçtan kendilerine düşen payın ödenmesini sağlamak için yeterli sağlancalar [karşılıklar, rehinler] göstereceklerdir.

Bu sağlancalar, yukarıda belirtilen süre içinde gösterilmemiş olursa, ya da sağlancaların uygun olup olmadığı ya da ödeme yol ve yöntemleri konusunda anlaşmazlık çıkarsa, Türk Hükümetince ya da ilgili başka her Hükümetçe, ya da bu konuda – ekli çizelgede belirtildiği üzere – Osmanlı Devlet Borcu'nun bütün alacaklıları hesabına davranmaya yetkili kılınmış bulunan Osmanlı Devlet Borcu Meclisince, Milletler Cemiyeti Meclisine başvurabilecektir.

Milletler Cemiyeti Meclisi, sağlanca [karşılık] olarak ayrılan gelirlerin toplanmasını, Osmanlı İmparatorluğundan kendilerine toprak katılmış ülkelerdeki uluslararası maliye örgütlerine emanet edebilecektir. Milletler Cemiyeti Meclisinin kararları kesin olacaktır.

II

Borç senetlerini ellerinde bulundıranların Muharrem Kararnamesi* ve ona

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)

ekli kararnamelerle, kararname dışı borçlanma çıkartılması sözleşmelerinden (*contrats*) doğan haklarına halel getirilmeksizin, Türkiye, bir önceki maddede sözü geçen Devletlerle aynı şartlar altında, borçlu kaldığı yıllık taksitlerin toplam tutarı için, Borç Meclisine sağlancalar [karşılıklar, rehinler] verecektir.

III

Yıllık taksitlerin, I nci paragrafta [maddede] sözü edilen bölüştürülmesi aşağıdaki gibi yapılacaktır:

(1) 17 Ekim 1912 tarihinden önceki borçlanmalara ilişkin yıllık taksitler, Türkiye ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den toprak almış Balkan Devletleri arasında – bu savaşlara son veren andlaşmaların ya da sonradan yapılan andlaşmaların yürürlüğe girişlerinden bu yana meydana gelen ülke değişiklikleri göz önünde tutularak – bölüştürülecektir.

(2) Bu ilk bölüştürmeden sonra, Türkiye'nin üzerinde kalmış ve 17 Ekim 1912 tarihi ile 1 Kasım 1914 tarihi arasında, Türkiye'nin yapmış olduğu borçlanmalara ilişkin yıllık taksitlerin de eklenmesiyle artmış olan yıllık taksitlerin geri kalan parçası [bakiyesi], Türkiye ile, bu Andlaşma uyarınca kendilerine Türkiye'den toprak katılmış Balkan Devletleri ve Asya'da yeni kurulmuş Devletler arasında bölüştürülecektir.

IV

İlgili her Devletçe ödenmesi gerekecek yıllık taksit tutarı, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi için gerekli borç tutarına göre – 1907 yılında konulmuş ek gümrük vergisi gelirlerini de içine almak üzere – bir Devletten ötekine geçirilen toprak parçasının ortalama geliri ile, Türkiye'nin 1910 - 1911, 1911 - 1912 malî yılları süresince ortalama gelirlerinin toplamı arasındaki ayıu oran içinde olacaktır.

V

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden sonra mümkün olan en kısa süre içinde, kendilerine toprak katan Devletlerden her birine düşen yıllık taksitlerin toplamını [tutarını] saptayacak ve bu toplamı sözü geçen Devletlere bildirecektir.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, Bulgaristan'la yapılmış 27 Kasım 1919 tarihli Barış Andlaşmasının 134 ncü maddesinde öngörülen görevleri de yerine getirecektir.

Milletler Cemiyeti Meclisi – Türk Hükümetini de kapsamak üzere – bütün ilgili taraflar arasında işbu Andlaşma hükümlerine ilişkin olarak çıkabilecek her türlü anlaşmazlıkları kesin olarak bir çözüme bağlamaya yetkili olacaktır.

VI

Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den ayrılan toprakları kendilerine katmış olan Devletlerce ödenmesi gereken yıllık taksitler, bu toprakların Balkan Devletlerine katılmasını sağlamış bulunan Andlaşmaların yürürlüğe giriş

tarihinden başlıyarak ödenmesi istenebilir duruma gelecektir. İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan toprakları edinmiş bulunan Devletlerce ödenecek yıllık taksitler, 1 Mart 1920 tarihinden başlıyarak, ödenmesi istenebilir duruma geleceklerdir.

X ncu maddede öngörülen çekince [ihtirazî kayıt] saklı kalmak üzere, sözü geçen yıllık taksitler, ilgili bulundukları borcun kesin olarak sona ermesine kadar, borç olarak kalacaklardır. Bununla birlikte, bu borcu oluşturan borçlanmalar [istikrazlar] ekli çizelgenin 3 ncü sütununda belirtilen sözleşmelerde yazılı tarihlere göre sona erdikçe, bu taksitler de o oranlarda gitgide azaltılacaktır.

Sözü geçen çizelgede sayılan 1911-1912 ve 1913 yılları Hazine Tahvilleri (*Bons de Trésor*), 8 nci sütunda yazılı tarihlerden sonra on yıllık bir süre içinde, faizleriyle birlikte, ödenebilmesi kararlaştırılacaktır.

VII

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, bir önceki maddede belirtilen yıllık taksitleri, borçlanma çıkartma sözleşmeleri (*contrats d'émission*) uyarınca kullanacaktır.

VIII

Türk Hükümeti, ödenmesi gecikmiş kuponların ödenmesini tamamlamak için, gerek borç senedi vererek gerekse herhangi bir biçimde, alınacak tedbirler konusunda, Osmanlı Devlet Borcu Meclisiyle anlaşacaktır.

IX

Türk Hükümeti, Türk kalmış topraklarda şimdiye kadar Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ayrılmış [karşılık gösterilmiş] ve ödenmesi gerekirken henüz Osmanlı Devlet Borcu Meclisine ödenmemiş gelirlerin tutarına eşit bir para için, sözü geçen Meclise karşı, kendisini borçlu kabul eder. Meğer ki bu topraklar Müttefik kuvvetlerince işgal edilmiş ola; bu durumda, işgal süresi hesaba katılmayacaktır.

X

İşbu Andlaşma uyarınca, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine yıllık katkıda bulunmak zorunda olan Türkiye'den başka Devletlerden her biri, Borç Meclisine altı ay önceden bir bildiri göndererek, yıllık taksitin tutarına ya da bu taksitin, saptanacak bir faizin de eklenmesiyle anaparaya çevrilecek bir parçasının tutarına eşit bir para ödeyerek, bu borcunun tümünü ya da bir parçasını tasfiye edebilecektir; bu tasfiyenin şartlarını ilgili Devletle Borç Meclisi, aralarında anlaşarak saptayacaklardır.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin bu tasfiyeyi istemeğe hakkı olmayacaktır.

XI

Türk Hükümeti, Trablusgarp yedek fonunu, 1 Kasım 1914 durumunda var olan biçimiyle yeniden kuracaktır.

XII

Türkiye'den ayrılmış toprakları da kapsamak üzere, nerede bulunursa bulunsun, Osmanlı Devlet Borcu Yönetimine ait taşınır ya da taşınmaz bütün mallar, Türk Hazinesi adına kütüğe geçirilmiş olsalar bile, tüm olarak bu Kurumun buyruğu altında kalacaktır.

XIII

Muharrem Kararnamesi ile, buna ekli 14 Eylül 1903, 24 Mayıs-4 Haziran 1911 tarihli kararnamelerin ve bu Bölümün (1) sayılı Ek'inde sayılanları da kapsamak üzere, 1 Kasım 1914 tarihinden önce yapılmış borçlanmalara ilişkin kararnamelerin geçerli olduğu doğrulanır.

Türk Hükümeti, kendisiyle ilgili olduğu ölçüde, Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 258 nci maddesi hükümleriyle, bunun, Avusturya ve Macaristan'la yapılmış Barış Andlaşmalarında karşılığı olan hükümleri uygulamağı yükümlenir.

(5) SAYILI TUTANAK

11 ARALIK 1992 PAZARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 15.30 da, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:
M. BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*); MM. HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Baron MONCHEUR (*Belçika*); Sir Horace RUMBOLD, Sir Adam BLOCK, M. WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BOMPARD, BARGETON, BEXON, DES CLOSİÈRES (*Fransa*); MM. VENİSELOS, CACLAMANOS, DROSSOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, GUARİGLİA, Albay VİTALE (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTEZSCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, HÂMİD BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).
Sekreterler: M. BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); M.LAGARDE (*Fransa*).

Savaş zararlarının onarılması.

M. BOMPARD, savaş zararlarına ilişkin olarak İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerinin bir teklifini Alt-komisyona sundu (*Ek A*) ve bunun hemen görüşülmesine girişilmesi teklifinde bulundu.

HASAN BEY, zararların onarılması konusunda Türk Temsilci Heyetinin esinlendiği ilkenin, bu onarımın, doğrudan doğruya ve gerçekten verilmiş zararlar için uygulanması olduğunu hatırlattı; öte yandan, karşılıklı olma [mütekabiliyet] ilkesini kabul etme olanağı yoktur.

HÂMİD BEY, Müttefiklerin sunmuş oldukları tasarıda, Müttefik Devletler uyruklarına verilmiş zararlarla, Yunanlıların verdikleri zararlar arasında bir ayırım yapılmış olmasının bile, bu iki çeşit zararın aynı nitelikte olmadığını ispatladığını belirtti. Birinci durumda, sanki ara sıra, istemeyerek verilmiş zararlar; ikinci durumda ise, sistemli bir yakıp-yıkma söz konusudur. Yunanistan'a savaş ilân etmiş olan, Türkiye değildir; Mondros Silâh-bırakışımından [Mütarekesinden] sonra ve bu Silâh-bırakışımını sona ermiş saydığını bile önceden haber vermeksizin, Türkiye'ye karşı savaşa girişen, Yunanistan'dır. Bu ikinci savaş, sorumluluğu Yunanistan'a düşen, bir Türk-Yunan savaşıdır.

M. VENİSELOS, Türkiye'nin savaş sorumluluğunu kabul etmemek ve öteki

Devletlere karşı olan savaş sorumluluğu gibi, Yunanistan'a karşı olan savaşın da sorumluluğunu üzerine almamak için, Türk Temsilci Heyetinin neye dayandığını anlıyamamaktadır. Şu var ki, bu sorumluluk herkesçe bilinmektedir ve bu Komisyonun Başkanı kadar hiç kimse, 1914 de, Türkiye'ye, ülke bütünlüğüne saygı gösterileceği güvencesini [teminatını] vererek, Türkiye'yi, bu savaşa katılmaktan önlemek için, boşuna çabalar harcamamıştır. Yunanistan ise, tersine, saldırıya uğramış Devletler yanında ve salt savunma amacıyla yapılmış bir andlaşma uyarınca savaşa girmekten başka bir şey yapmamıştır. Böylece, Yunanistan, Türk kuvvetleriyle Makedonya cephesinde ve Küçük Asya kıyılarında çarpışmalarda bulunmuştur. Türkiye, aralarında Yunanistan'ın da bulunduğu Müttefiklere karşı, söz götürmez biçimde, sorumludur.

İzmir'e yapılan çıkartmaya gelince, Yunanistan'ın bu davranışı, Müttefiklerin kışkırtması yüzünden olmuştur. M. VENİSELOS, Müttefiklerin bu konudaki görüşünü belirten M. Clemenceau'nun bir mektubunu Komisyona açık tutmaktadır. Böyle olunca, Müttefiklerle Türk Temsilci Heyeti arasında bir görüş ayrılığı varsa, bunun asıl kökeni, öyle görünmektedir ki, savaş sorumluluğunu değerlendirme konusunda, iki görüş arasında bir ayrılık olmasındandır.

Türk Temsilci Heyeti, Yunan Hükümetinin sözde yararlanmış olabileceği, Küçük Asya'da işgal edilmiş illerden (vilâyetlerden) toplanmış vergi gelirlerinin geri verilmesinden söz etmiştir.

Oysa, Yunan Hükümeti, işgal edilmiş bölgede vergi toplamışsa, bunu, ortak hukuk kurallarına uygun olarak ve Osmanlı maliye kanunlarına hiç bir değişiklik getirmeden yapmıştır. Yunan Hükümeti, Osmanlı Devlet Borcunun haklarına saygı göstermiştir; o kadar ki, Yunanistan'ca işgal olunan bölgelerde, Osmanlı Devlet Borcunun eline geçen gelirler, Müttefiklerce işgal edilen bölgeleri de hesaba katmak üzere, bütün öteki yerlerin gelirlerinden daha yüksek tutarda olmuştur. Osmanlı Devlet Borcu, gelirlerinin en yükseğini, özellikle İzmir'de elde etmiştir. Savaş yasalarına aykırı olaylara gelince, M. VENİSELOS, Türk Temsilci Heyetinin bu bakımdan istemlerde bulunmasına karşı çıkamamaktadır; yalnız, bu durumda, kendisi de, Yunanistan'ın karşı-istemlerini öne sürecektir.

Yunan Hükümeti, Türkiye'nin istemleriyle kendi istemleri arasında genel bir ödeştirme yapılmasını teklif ederken, kendi çıkarı için değil, yalnız kızgınlık yaratıcı bir sorunu askıda bırakmamak isteğiyle böyle davranmaktadır. Türkiye'nin istemleri, Yunanistan'ın haklı olarak öne sürebileceği istemlerle karşılaştırılırsa, bilânço, kuşkusuz, Yunanistan'dan yana çıkacaktır. Yunanistan'ın karşı-istemleri dört noktada toplanmaktadır:

(1) Türkiye'de oturmakta olan Yunan uyruklarına verilecek zarar-giderimler [tazminat]. Bu zarar-giderimler, kuşkusuz, çok yüksektir; çünkü, Türkiye'de oturmakta olan Yunan uyrukları, bu ülkedeki yabancıların enaz % 40 ını oluşturmaktadırlar; öte yandan, bu Yunanlılardan birçoğu, ticaret ya da endüstri kolunda mesleklerle uğraşmaktadır; bunların uğradıkları zararların onarılması çok yüksek paralar gerektirecektir.

(2) Yunanistan'ın, hiç olmazsa [Büyük] Devletlerin müttefiki kaldığı dönem içinde, katlandığı giderler. Yalnız bu giderler bile, Yunanistan'a yükletilebilecek,

savaş kurallarına aykırı olarak işlenmiş zararlar tutarının birkaç katını bulmaktadır.

(3) Yunanistan'ın, 1914 de ve savaş sırasında, Türk topraklarından kovulmuş olan ve altı yıl boyunca Yunanistan'ca barındırılmış bulunan Rumların bakımı için katlandığı giderler.

(4) Son olarak, yakın zamanlardaki olaylar sonucu olarak, sığınmaya gelen yeni göçmenlerin Yunan Hükümetine yüklediği giderler. Bu sığınmaya gelenlerin [mültecilerin] sayısı bir milyona yaklaşmaktadır.

Bu hesapların toplamı yapılırsa, Türkiye'nin öne süreceği bütün bu istemler, şüphe yok ki, birkaç katıyla karşılanmış olacaktır. Böyle olunca, Yunanistan, kendi çıkarı için değil, barışıklığın sağlanması için, istemlerini öne sürmekten vazgeçmekte ve bunların Türkiye'nin istemleriyle ödeştirilmesini [takas edilmesini] istemektedir.

M. VENİSELOS, şunu da önemle hatırlatmak ister ki, Yunanistan, saptanacak bir tarihe değin, [Büyük] Devletlerin müttefiki idi; yoksa, bu müttefik sıfatını reddetmekle yakıştırılmak istenmiş olabileceği gibi, onların paralı askeri (*mercenaire*) değildi. Kaldı ki, bunun böyle olduğuna inanmak için, Yunanistan'ın, bütün *Entente* Devletleriyle aynı haklarla ve aynı sıfatla imzalamış olduğu andlaşmalara bakmak yeterli olacaktır. İttifakın bozulduğu tarihin aşağı yukarı ne olduğu üzerinde anlaşmazlık olabilir; ancak, bu soruna en kötü açıdan bakılsa bile, tarih, gene, Kral Constantin'in dönüşünden önceye kesin olarak alınamaz. Son olarak, M. VENİSELOS, Konferansa Çağıran Devletlerce sunulmuş tasarının I nci maddesini – II nci maddesinin Türklerce kabul edilmesi şartıyla – kabul etmekte olduğunu bildirdi.

HÂMİD BEY, İzmir bölgesinde Yunan ordularının topladığı vergi gelirlerinin son derece yüksek olduğunu ve bu gelirlerden bir parçasının Yunan ordusunun yönetim giderlerine kullanılmış bulunduğunu söyledi. Türk Hükümeti, bu gelirlerden artanın kendisine geri verilmesini istemek niyetindedir.

M. VENİSELOS, bu gelirlerden bir şey arttığını sanmamaktadır; şu var ki, herhangi bir gelir artığının yönetim giderleri dışında kullanıldığı ispatlanırsa, bunun, istemlerin ve karşı-istemlerin hesaplanmasında göz önünde tutulmasını kabul etmektedir.

HASAN BEY, savaşın sorumluluğu konusunda, M. Veniselos'un düşünüş biçiminin söz kaldırabileceğini söyledi. Türk Temsilci Heyetine göre, Müttefiklerle Türkiye arasındaki savaş, Mondros Silâh-bırakışımıyla sona ermiştir. İki şeyden birini seçmek zorunludur: Ya, İzmir'e çıkartmayla bütün Müttefikler Türkiye'ye karşı yeniden savaşa girişmişlerdir; böyle ise, Mondros Silâh-bırakışımını ancak savaşmaya bir ara verme saymak ve Müttefiklerle Türkiye arasındaki savaşın Mondros Silâh-bırakışımı ile sona ermemiş olduğunu kabul etmek gerekecektir; bu durumda, Türkiye, bütün Müttefikleri yenmiş demektir; ya da, gerçekten, Mondros Silâh-bırakışımına, Yunanistan dışında hiç bir Devlet aykırı davranmamıştır; bu durumda da, o vakitten beri, Yunanistan Türkiye'nin tek düşmanı olmuştur.

Gerçekten, Müttefiklerin, İstanbul Hükümetine karşı değil de, Mondros Silâh-bırakışımının imzacılarından olmayan, Ankara Hükümetine karşı savaşı sürdür-

müş olduklarını söylemek boşuna olur. Ulusal hareket, Yunanlıların İzmir'e yaptıkları çıkarmanın sonuçlarından biri – hem de oldukça gecikmiş bir sonucu – olmuştur.

M. VENİSELOS, İzmir çıkartmasının Müttefiklerin isteği üzerine yapılmış olduğunu, Müttefiklerin, bu çıkartmanın sınırlarını ve alanını bile saptamış bulunduklarını yeniden söyledi. M. VENİSELOS, Yunanlıların, bir yıl boyunca, bu sınırın ötesine ilerlemeğe hakları olmadığını da hatırlattı; yalnız Türklerin saldırısına uğrarlarsa, üç kilometre ilerleme yetkileri vardı. Sonraları, Lampsakos (*Lampsacos*)* ve İzmit'teki mevzilerinin Kemal'cilerce (*Kémalistes*) tehdit edilmesi üzerine, yine Müttefiklerin çağrısıyla, Yunan işgali bu noktalara doğru yayılmıştır. Hasan Bey, sığınanların [mültecilerin] bakımı için Yunanistan'ın yüklendiği giderlere değinirken, Yunanlıların, gerek savaş sırasında gerekse savaştan sonra, çok sayıda Türkleri yurtlarından kovduklarını ve bunların bakımının Türk Hükümetine yük olduğunu ve bunun bugün de süregittiğini söylemiştir. Bu yüzden, öyle görünüyor ki, bu sığınanlar [mülteciler] sorununun hesaba katılmaması gerekmektedir. Gerçekten, sığınmağa gelen göçmenlerin sayısı her iki tarafta da özellikle yüksektir. M. VENİSELOS, Türklerin Yunanistan'dan, hiç bir zaman kovulmadığına dikkatı çekti. Balkan Savaşlarından sonra, Türk Hükümeti, geleneksel taktiği uyarınca, Müslüman halkları göçe kışkırtmak gizli göreviyle, ayrılmış illere [vilâyetlere] adamlar göndermiştir. Böylece, 25-30.000 kişi, kendiliklerinden, Yunan ülkesini bırakıp gitmişlerdir. Bugün, Yunanistan'da 350.000 den çok Türk bulunmaktadır; bu da, Yunan Devletince onlara karşı hiç bir yurtdışı etme tedbiri alınmamış olduğunu iyice ispatlamaktadır.

M. VENİSELOS, zorla yurtdışı edilen sığınanlarla [mültecilerle], kendi istekleriyle, göç edenler arasında bir ayırım gözetilmesini istemektedir. M. VENİSELOS'a göre, yalnız zorla yurtdışı edilenler söz konusudur; hiç şüphe yoktur ki, Yunanistan'ın sığınmış Türklerin bakımı için yüklendiği giderlerden çok daha büyüktür.

HASAN BEY, bu ilkeyi kabul edemeyeceğini söyledi; ona göre, Yunanistan'a, isteyenler gitmiştir; çünkü, hiç kimse ülkeyi bırakıp gitmeğe zorlanmamıştır; bütün halk, ülkede kalmak ya da gitmek konusunda özgür bırakılmıştır.

M. BOMPARD, bu konunun hemen bir çözüme bağlanamayacağı kanısındadır. En iyisi, taraflardan her birinin – öteki tarafça incelenebilmesini sağlamak üzere – hesaplar ortaya koyması gerekmektedir. M. BOMPARD, bir noktanın kesin olarak saptanmış bulunduğunu da belirtmek istemektedir: Bu da, Yunan birliklerinin, savaş yasalarına aykırı davranmış olduklarının, M. Veniselos'ca da kabul edildiğidir.

Demiryolları borçlanmaları.

M. BOMPARD, demiryolları yapımı için çıkartılmış bir borçlanmaya ilişkin hükümleri ve şartları kapsayan bir tasarıyı Alt-komisyona sundu (*Ek B*).

M. BOMPARD, bu tasarının konusunun, demiryolları yapımı için, gerek

* 1924 Türkçe çevirisinde "Lampsakos". (S.L.M.)

Devletçe gerek özel ortaklıklarca [şirketlerce] girişilmiş borçlanmaları her ülkeye yükletmek olduğunu söyledi. Böyle bir hüküm, M. BOMPARD'a hakgözetirliğe uygun görünmektedir; çünkü, bölüştürülecek Borç yalnız Devlet borçlanmalarını kapsarsa, bu, kimi ardıl [halef] Devletlere, başka ülkelerde bulunan demiryollarının yapımına ilişkin yükün bir parçasını taşıtmak anlamına gelecektir; oysa, bu Devletler, öte yandan, kendi ülkelerinde yapılmış demiryollarının bütün yükünü de taşımaktadırlar.

Gerçekte, demiryollarının yapımı için çıkartılmış borçlanmalar arasında, bunların Devletçe çıkartılmış olup olmadığına göre gözetilecek bir ayırım da yoktur; önemli olan, bu borçlanmaların hangi amaca yararlı olduklarıdır.

HASAN BEY, böyle bir ilkenin, Borcun orantılı olarak bölüştürülmesi ilkesinden kesin bir sapma olduğunu düşünmektedir. Birtakım paraların [fonların] kökeni ve nerede kullanıldıkları araştırılırsa, böyle bir araştırmanın yalnız demiryollarına ilişkin borçlarla sınırlı tutulması için hiç bir neden yoktur. İlke, ya her yerde uygulanmalı, ya da hiç bir yerde uygulanmamalıdır.

M. VENİSELOS, çok elverişli bir uzlaşma niteliğinde olan Müttefik Temsilci Heyetlerinin görüşünü kabul etmekle birlikte, Türk Temsilci Heyetinin çizelgesinde temel olarak alınmış ilkenin kabulünden doğabilecek sakıncaları hatırlattı. Bu çizelge, örneğin, Bağdat Demiryolunun yapımı için gerekli borçlanmaları bütün ardıl [halef] Devletlere yükletmektedir; çünkü, bu borçlanmalar Türk Devletince çıkartılmıştır; oysa, bir Fransız Ortaklığınca [Şirketince] yapılan "Selânik Bağlantısı" gibi, özel ortaklıklarca yapılan demiryollarının yapım giderleri, bu demiryolu hangi ülkede döşenmiş ise, ülkenin üstünde kalacaktır.

Para, ister bir devlet borçlanmasıyla, ister özel bir ortaklıkça sağlanmış olsun, gerçekte sonuç birdir; birçok durumda, özellikle M. VENİSELOS'un sözünü ettiği demiryolunun durumunda, ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmesi, Devlete yüklenen kilometre güvencesine (*garantie kilométrique*) ilişkin bir şart kapsamaktadır; öyle ki, Devlet, bu borçlanmayı sanki kendisi çıkarmış gibi, anaparayı aynı biçimde kendisi ödemektedir.

Bu yüzden, örneğin, Yunanistan'ın "Selânik Bağlantısı" demiryolu için vereceği 4-5 milyonu, yalnız Yunanistan'a yüklemek, ayrıca, gene Yunanistan'dan Bağdat Demiryolunun yapımı için kullanılmış borçlanmaların ödenmesini de istemek, haksız olacaktır.

M. BOMPARD, teklif edilen çözümün, en iyisi olduğu kanısındadır; çünkü, bu çözüm, bölüştürülecek Borçtan, demiryollarına ilişkin – ne biçim olursa olsun – bütün borçlanmaları çıkartmaktadır.

HÂMİD BEY, Borca, ancak, Devletin imzası altındaki borçlanmaların girmesi görüşünden vazgeçmediğini söyledi. Özel bütün borçlanmalar, bölüştürülecek Borcun, kesin olarak dışında bırakılmalıdır.

M. BOMPARD, bu sistemle, Türkiye'nin, öteki ardıl [halef] Devletlere, Bağdat Demiryolu giderlerinin aşağı yukarı % 50 sini ödettirebileceğini, oysa, ardıl Devletlerin, kendi demiryollarının yapımına yarayan borçlanmaların ödenmesini tümüyle kendi üzerlerinde tutmuş olacaklarını söyledi.

HÂMİD BEY, bir demiryolunun, yalnız içinden geçtiği ülkenin yararına

yapılmış olmadığını, Türk İmparatorluğunun bütün parçalarının bu demiryolundan yararlanmış bulunduklarını belirtti.

M. VENİSELOS, ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmesinde, Türk Hükümetince kilometre güvencesinin verilmesi şart koşulmuş bulunan İzmir-Kasaba demiryolunun satın alınması için yapılan borçlanmanın, Türk Temsilci Heyetinin çizelgesinde bulunmadığını belirtti. Bu durumda, hangisi olursa olsun, bütün demiryolları borçlanmalarının neden çizelgede gösterilmemiş olduğunu, M. VENİSELOS anlayamamaktadır.

HÂMİD BEY, Alt-komisyonun üç teklif karşısında bulunduğu kanısındadır:

(1) Ya, ister Devletçe ister özel ortaklıklarca çıkartılmış olsun, bütün demiryolları borçlanmalarının Borcun kapsamına alınması;

(2) Ya, Borcun kapsamına bunlardan hiç birinin alınmaması;

(3) Ya da, Devletçe çıkartılmış borçlanmaları tutarak, ortaklıklarca yapılmış borçlanmaların, Borç dışında bırakılması.

HÂMİD BEY, bu sorunların özenle incelenmesi gerekeceği görüşündedir; Türk Temsilci Heyeti, bu konuya ilişkin cevabını ileride bildirecektir.

HÂMİD BEY, Türk Temsilci Heyeti adına, Alt komisyona, Osmanlı Devlet Borcuna ilişkin bir tasarı (*Ek C*) ile, 1918 de Dalgalı borçların (*Dette flottanta*) durumunu gösteren bir Çizelge (*Ek D*) sundu.

Oturuma saat 17.05 de son verildi.

(5) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A

İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE MALİYE ALT-KOMİSYONUNA SUNULAN TEKLİFLER

MADDELER TASARISI

8 Aralık 1922

Madde 1

Türkiye, Yunanistan dışında, Müttefik Devletler uyruklarının, 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı olan topraklarda 1 Ağustos 1914 tarihiyle işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki süre boyunca, savaş eylemleri ya da Türk Hükümetinin her çeşit eylemleri ya da savsaklamaları [ihmalleri] yüzünden, kişileri ya da malları bakımından uğramış oldukları kayıp ve zararlar için zarar-giderim [tazminat] ödemeyi yükümlenir.

Bu maddenin uygulanması bakımından, "Müttefik Devletlerin uyruğu" terimi, işbu Andlaşmanın .... maddesinde tanımlanmıştır (Ekonomik hükümler).

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak bir yıllık bir süre içinde, söz konusu uyruklar, dilekçelerini – bunları destekleyen belgelerle birlikte – ortak bir anlaşmayla seçilmiş tarafsız bir başkanla, bir Türk hakem ve ilgili Müttefik Devletçe atanmış bir hakemden kurulu, bir hakemlik mahkemesine sunacaklardır. Anlaşmazlık çıkarsa, tarafsız başkan, La Haye [Milletlerarası Daimî Adalet] Divanınca atanacaktır.

Mahkeme, bu dilekçelerin kabul edilip edilmeyeceğine karar verecek, gerekirse, istemde bulunan kişilerin hakkı olacak onarımların ya da zarar-giderimlerin tutarını, altın para Türk Lirası olarak saptayacaktır.

Bununla birlikte, Türkiye, 30 Ekim 1918 den bu yana Yunan orduları ya da yönetimlerince işgal olunan Osmanlı topraklarında, bu ordulara ya da bu yönetimlere yüklenebilecek savaş eylemleri, olağanüstü savaş tedbirleri ya da davranışlar yüzünden doğmuş zararları onarmakla sorumlu tutulmayacaktır.

Bunun sonucu olarak, Türk Hükümeti, Müttefik uyruklarından birinin istemiş

olacağı onarımların ya da zarar-giderimlerin Yunan Hükümetine düştüğünü öne sürerse, dilekçenin bildirilmesinden başlayarak üç ay içinde durumdan hakemlik karma mahkemesini haberli kılması gerekecektir. Dilekçe, hemen, Yunan ve Türk Hükümetlerinden her birinin sorumluluğunu ya da her ikisinin ortak sorumluluğunu saptamak üzere, ortak bir anlaşmayla seçilmiş bir başkanla, bir Yunan ve bir Türk hakemden kurulu bir Yunan-Türk hakemlik karma mahkemesine gönderilecektir. Anlaşma olmazsa, başkan, La Haye [Milletlerarası Daimî Adalet] Divanınca atanacaktır.

Yunan-Türk hakemlik karma mahkemesi, dilekçenin konusu olan onarımların ve zararların tümünden ya da bir parçasından Türk Hükümetinin sorumlu olduğuna karar verirse, dilekçe, işbu maddenin 2 nci fıkrasında öngörülen hakemlik karma mahkemesine geri gönderilecektir.

Bağıtlı Yüksek Taraflar işbu maddede öngörülen her iki mahkemenin kararlarını kesin ve bir üst mahkemeye başvurulmaz nitelikte saymağı ve kararlar kendilerine bildirilince, hiç bir onarma işlemi (*exequatur*) gerekmeksizin kendi ülkelerinde uygulanmasını sağlamağı yükümlenirler.

Madde 2

Yunanistan ile Türkiye, askerî giderlere ve kendi uyruklarına verilmiş zararlara ilişkin her türlü ödemede bulunmaktan, karşılıklı olarak, vazgeçerler.

EK B.

DEMİRYOLLARI BORÇLANMALARINA İLİŞKİN MADDE TASARISI

(OSMANLI DEVLET BORCUNA İLİŞKİN OLARAK İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE SUNULAN 6 ARALIK 1992 TARİHLİ TEKLİFLERE EK).

8 Aralık 1922

Osmanlı Hükümetince, 1 Kasım 1914 tarihinden önce, bu tarihte işletilmekte olan demiryollarının yapımı için doğrudan doğruya yapılmış ve herhangi bir biçimde bu demiryollarının işletme gelirleri sağlanca [karşılık, rehin] gösterilmiş borçlamaların yıllık taksitlerini, 6 ncı paragraftaki tarihlerden başlıyarak, işbu Andlaşma uyarınca söz konusu demiryolları hangi Devletlerin ülkesinde bulunacaksa, o Devletler ödemekle yükümlü tutulacaklardır.

Sözü geçen demiryolları aynı zamanda birden çok Devletlerin ülkesinde bulunursa, yıllık taksitler, 1 Kasım 1914 de her ülkede işletilmekte bulunan demiryolunun uzunluğuna orantılı olarak, bölüştürülecektir.

NOTLAR

1. Bu teklif kabul edilirse, İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerince sunulan Borcun bölüştürülmesi çizelgesinden, Soma-Bandırma ve Bağdat demiryolları (birinci, ikinci ve üçüncü tertip) tahvillerinin çıkartılması gerekecektir.
2. İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişi üzerine demiryolları hangi ülkelerde bulunacaksa, bunların işletilmelerine ilişkin kilometre güvencelerinden de, ilke olarak, bu Devletler yükümlü kalacaklar ve bu sorun İktisat sorunlarına ilişkin Maddelerle düzenlenecektir.

EK C.

OSMANLI DEVLET BORCU KONUSUNDA TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNİN KARŞI-TASARISI

11 Aralık 1922

I

Balkan Yarımadası Devletleriyle, Asya'da yeni kurulmuş Devletlerden, kendilerine gerek 1881 tarihli Teselya Andlaşması uyarınca, gerekse 1912-1913 Balkan Savaşları sonucu olarak, ya da işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan bir toprak parçası verilmiş olan Devletler, aşağıdaki şartlar altında, ekli Çizelgede belirtilmiş olduğu üzere, Osmanlı Devlet Borcunun yıllık taksitlerine ve [tüm] tutarına katılacaklardır.

Bu Devletler, 5 nci paragraf [madde] uyarınca, kendilerine yapılacak bildiri gününden başlayarak üç aylık bir süre içinde, Borç Meclisine, yıllık borçtan kendilerine düşen payın ödenmesini sağlamak için yeterli sağlancalar [karşılıklar, rehinler] göstereceklerdir.

(Türk Temsilci Heyeti, Osmanlı Devlet Borcu Yönetimince, faizsiz borçların nasıl alınacağına ilişkin olarak ayrı tekliflerde bulunacaktır.)

Bu sağlancalar, yukarıda belirtilen süre içinde gösterilmemiş olursa, ya da bu sağlancaların ya da ödeme yol ve yöntemlerinin uygunluğu konusunda anlaşmazlık çıkarsa, alacaklılarca ya da Osmanlı Devlet Borcu Meclisince, Milletler Cemiyeti Meclisine başvurulabilecektir.

Milletler Cemiyeti Meclisi, sağlanca olarak ayrılan gelirlerin toplanmasını, Osmanlı İmparatorluğundan kendilerine toprak katılmış ülkelerdeki uluslararası maliye örgütlerine emanet edebilecektir. Milletler Cemiyeti Meclisinin kararları kesin olacaktır.

II

(Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin metinden çıkartılmasının yerinde olacağı inancındadır).

III

Yıllık taksitlerin I sayılı paragrafta [maddede] sözü edilen bölüştürülmesi, aşağıdaki gibi yapılacaktır:

(1) Berlin ve Teselya Andlaşmalarından ve 17 Ekim 1912 tarihinden önceki borçlanmalara ilişkin yıllık taksitler, çeşitli savaşlar sonucunda Türkiye'den toprak almış Balkan Devletleri arasında - bu savaşlara son veren Andlaşmaların ya da sonradan yapılan Andlaşmaların yürürlüğe girişlerinden bu yana meydana gelen ülke değişiklikleri göz önünde tutularak - bölüştürülecektir.

(2) Bu ilk bölüştürmeden sonra, Türkiye'nin üzerinde kalmış ve 17 Ekim 1912 tarihi ile 30 Ekim 1918 tarihi arasında Türkiye'nin yapmış olduğu borçlanmalara ilişkin yıllık taksitlerin de eklenmesiyle artmış olan yıllık taksitlerin geri kalan parçası [bakiyesi], Türkiye ile işbu Andlaşma uyarınca kendilerine Türkiye'den toprak katılmış Devletler arasında bölüştürülecektir.

IV

İlgili Devletçe ödenmesi gerekecek yıllık taksit tutarı, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi için gerekli genel borç tutarına göre – 1907 yılında konulmuş ek gümrük vergisi gelirlerini de içine almak üzere – bir Devletten ötekine geçirilen toprak parçasının ortalama geliri ile, Türkiye'nin 1910-1911, 1911-1912 malî yılları süresince ortalama gelirlerinin toplamı arasındaki aynı oran içinde olacaktır (ya da uzmanlarca rakamlar üzerinde yapılacak incelemeler sonucunda bulunabilecek, hakgözetirliğe daha uygun bir yöntem uygulanacaktır.)

V

İlgili Devletlerin temsilcilerinden kurulu bir Komisyon, bu Konferans süresince, bir önceki paragrafta [maddede] belirtilen temeller üzerinde, bu Devletlerden her birine düşecek yıllık taksitleri ve payları saptayacak ve bu toplam, Konferans Başkanınca ilgili Devletlere bildirilecektir. Türkiye, ilgili öteki Devletlere düşecek paylardan hiç bir bakımından sorumlu tutulmayacaktır.

Bu Komisyon, Bulgaristan'la yapılmış 27 Kasım 1919 tarihli Barış Andlaşmasının 134 ncü maddesinde öngörülen görevleri de yerine getirecektir.

VI

Türkiye'den ayrılan toprakları kendilerine katmış olan Devletlerce ödenmesi gereken yıllık taksitler, 1878 Berlin Andlaşmasıyla 1881 Teselya Andlaşmasının imza tarihinden, ve 1912 savaşı sonucunda Türkiye'den ayrılan toprakların Balkan Devletlerince etkin olarak işgal tarihinden başlıyarak, ödenmesi istenebilir duruma gelecektir. İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan toprakları edinmiş bulunan Devletlerce ödenecek yıllık taksitler, 30 Ekim 1918 tarihinden başlıyarak istenebilir duruma geleceklerdir.

10 ncu paragrafta [maddede] öngörülen çekince [ihtirazî kayıt] saklı kalmak üzere, sözü geçen taksitler, ilgili bulundukları borcun kesin olarak sona ermesine kadar, borç olarak kalacaklardır. Bununla birlikte, bu borcu oluşturan borçlanmalar [istikrazlar] ekli Çizelgenin 3 ncü sütununda belirtilen sözleşmelerde yazılı tarihlere göre sona erdikçe, bu taksitler de o oranlarda gitgide azaltılacaktır.

Sözü geçen Çizelgede sayılan 1911-1912 ve 1913 yılları Hazine Tahvillerinin (*Bons de Trésor*), 8 nci sütunda yazılı tarihlerden sonra on yıllık bir süre içinde, faizleriyle birlikte, ödenebilmesi kararlaştırılacaktır.

VII

(Türk Temsilci Heyeti, borçlanma sözleşmelerinin, ödemenin yapılacağı yer konusundaki hükümleri gereği gibi karşılamadığı inancıyla, bu paragrafın biçimine ilişkin görüşünü saklı tutmaktadır).

VIII

İlgili Devletler, kendilerine düşen yıllık taksitlerin gecikmiş kuponlarını (*coupons arriérés*) ödemeyi yükümlenir.

IX

(Kabul olunmuştur)

X

("Türkiye'den başka" kelimeleri dışında, kabul olunmuştur).

XI

(Metinden çıkartılacaktır).

XII

Osmanlı Devlet Borcu, eskiden olduğu gibi, taşınır ve taşınmaz mallardan yararlanacaktır.

XIII

(Metinden çıkartılacaktır).

EK D

TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN TASARI

DALGALI BORÇLAR

1918 Durumu

DALGALI BORÇLAR	TUTARI TÜRK LİRASI
Dalgalı borçlar	21.265.596
Zoralımlar	25.000.000
Para yerine sürüme çıkartılan küçük kâğıt para kupürleri ve pulları ...	986.150
Muharrem Kararnamesine bağlı olmayan borçlanmaların 1330-1334 yılları boyunca ödenmemiş kalan yıllık taksitleri	8.600.000
TOPLAM	55.851.746

(6) SAYILI TUTANAK

19 ARALIK 1922 SALI OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 18.00 de, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. FRASHERİ, BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*); MM. HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Baron MONCHEUR (*Belçika*); Sir Horace RUMBOLD, Sir Adam BLOCK (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BOMPARD, BARGETON, DES CLOSIÈRES (*Fransa*); MM. VENİSELOS, MİCHALAKOPOULOS, DROSSOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, GUARİGLİA, Albay VİTALE (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); MM. DUCA, CONTEZSCO, Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, HÂMİD BEY (*Türkiye*).

Sekreterler: M. BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*).

M. BOMPARD, iki Arnavut Temsilcisinin bundan böyle Alt-komisyonun çalışmalarına katılacaklarını bildirdikten sonra, Alt-komisyona, Türk ve Müttefik maliye uzmanlarınca yarı-resmî olarak incelenmiş maddeleri kapsayan üç tasarı sundu; bu tasarılar şu konulara ilişkindi:

(a) İşgal giderlerinin ve savaş zararlarının ödenmesi (*Ek A*);

(b) Osmanlı Devlet Borcu (*Ek B*);

(c) Çeşitli başka maliye sorunları (*Ek C*);

M. BOMBARD, Alt-komisyonu, hangi noktalar üzerinde anlaşmaya varıldığını ve hangi noktalarda bir görüş ayrılığı kaldığını saptamak üzere, bu tasarıları incelemeğe çağırdı.

İşgal giderlerinin ödenmesi. Savaş zararları.

Madde 1.

M. VENİSELOS, söz konusu tasarılar henüz dağıtılmamış bulunduğundan ve teklif edilen metinler Yunan Temsilci Heyetinin gözleri önünde olmadığından, ileride cevap verme hakkını saklı tutmak zorunda olduğunu söyledi.

HASAN BEY, "ilk önce Türk ya da Müttefik uyrukları ilgilendirmekle birlikte, ileride bir Hükûmetin bir başka Hükümet yararına olarak doğrudan doğruya ya da

dolaylı bir ödemede bulunmasını gerektirebilecek istemleri de kapsamak üzere" kelimelerinin çıkartılması şartıyla, 1 nci maddeyi kabul etmektedir.

Madde 2.

Türk Temsilci Heyeti, 2 nci maddeyi tümüyle reddetmektedir.

Madde 3.

M. DUCA, Romanya ülkesinin birtakım parçalarını iki yıl boyunca Türklerin işgal ettiklerini ve Türk askerî makamlarının önemli sayıda demiryolu ve fabrika malzemesine, işyerlerine, araç ve gereçlere, yiyecek maddelerine, hayvanlara, v.b. elkoyduklarını söyledi; M. DUCA, alınmış olan şeylerin geri verilmesinin ya da eş değerde zarar-giderim [tazminat] ödenmesinin Andlaşmada öngörülmesini istemektedir.

HASAN BEY, bu zararların savaş tedbirleri sonucu olduğunu, bu yüzden de, Maliye Sorunları Alt-komisyonunun değil, fakat İktisat Sorunları Alt-komisyonunun yetki alanına girdiğini söyledi. İkinci olarak, HASAN BEY, Almanya ile Romanya arasında yapılmış olan Barış Andlaşmasının, Romanya ülkesinden alınmış malların Romanya'ya geri verilmesini öngören bir hüküm kapsamakta olduğunu belirtti.

M. DUCA, bu sorunla hangi alt-komisyonun uğraşacağı ile kaygılanmak istememektedir; fakat, [Romanya] Hükümetinin, bu sorunun özenle incelenmesini istediğini belirtmeği gerekli görmektedir. Hasan Bey'in ikinci kanıtına gelince, M. DUCA, Almanya ile Romanya arasındaki andlaşmaların ve anlaşmaların, Romanya'nın Türkiye'den istemlerini hiç bir bakımdan etkilememekte olduğunu bildirdi; bu çeşit anlaşmalar Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'la da yapılmıştır; ancak, bu andlaşmalar, yalnız bu Devletleri doğrudan doğruya ilgilendiren konuları düzenlemekteydiler. Bu bakımdan, M. DUCA, Alt-komisyona, Romanya ile Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyetince hazırlanmış ve Romanya ile Sırp-Hırvat-Sloven Devletinin çıkarlarını korumağı öngören bir maddeler-tasarısı (*Ek D*) sundu.

HASAN BEY, bu maddede belirtilen 1 Ağustos 1914 tarihini kabul etmediğini söyledi. Öte yandan, HASAN BEY, Türkiye'nin, Türkiye'den ayrılmış olan topraklarda, Türk ordusunca bile, işlenmiş zararları ödemekle yükümlü olmadığı kanısındadır. HASAN BEY, Müttefiklerce Türk uyruklarına verilmiş zararların karşılıklı olarak ödenmesi yönündeki eski isteminin kabul edilmesini yeniden belirtti. Gerçekten, Türkiye, kendisini savaştan sorumlu saymamaktadır.

Sir Horace RUMBOLD, Türk Temsilci Heyetinin iddiasının tümüyle kabul edilmez olduğunu söyledi.

HASAN BEY, 3 ncü madde üzerinde çekince [ihtirazî kayıt] öne sürdü.

Madde 4.

HASAN BEY, 4 ncü maddeyi tümüyle reddettiğini söyledi.

M. VENİSELOS, Türk Temsilci Heyetinin 4 ncü maddeyi kabul etmesi şartıyla, 3 ncü maddedeki hükümleri kabul ettiğini bildirdi; böyle olunca, M. VENİSELOS, Yunanistan'ın parasal karşı-istemlerinin hesabını sunacaktır.

Madde 5.

HASAN BEY, 5 nci maddeyi, bütün tasfiye tahvilleri [bonoları] Tasfiye Komisyonuna teslim edildiği vakit, bu Komisyonun dağılacağı anlamında yorumlamaktadır. HASAN BEY, öte yandan, bu Komisyon Başkanlığının Türkiye'ye verilmesini istedi.

M. BOMPARD, Müttefiklerin Türkiye'ye bu ödünde [tâvizde] bulunma eğiliminde olduklarını söyledi. M. BOMPARD, üstelik, Komisyon dört üyeden oluşacağına göre, Başkanın oyunun üstün sayılması gerekeceği kanısında da bulunmaktadır.

HASAN BEY, Tasfiye Komisyonu üyelerinin diplomasi ayrıcalıklarından yararlanmalarına karşı çıktı; onlara bu gibi ayrıcalıklar tanınması hiç de gerekli değildir.

M. BOMPARD, bir yabancı ülkede görevlendirilmiş olan memurlara bu gibi ayrıcalıklar tanınmasının bir görgü geleneği olduğunu söyledi. Bununla birlikte, bu sorun yalnız Türkiye ile Konferansa Çağıran Devletleri ilgilendirdiğinden, bu Devletlerin Temsilci Heyetleri özel görüşmelerinde bu sorunu inceleyebilirler.

Madde 6.

6 ncı madde kabul edildi.

Madde 7.

7 nci madde – Türk Temsilci Heyetinin çekince öne sürdüğü 3 ncü, 5 nci ve 6 ncı paragraflar dışında – kabul edildi.

Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesi.

M. BOMPARD, "Osmanlı Devlet Borcuna İlişkin Hükümler" başlığını taşıyan belgenin incelenmesini teklif etti.

Madde 1.

HASAN BEY, 1 nci maddede, Ege Denizi adalarından birkaçının Türkiye'den ayrılması gibi Andlaşmanın Türkiye için yeni parçalanmalar yaratması olasılığının göz önünde tutulmasını istedi. Bunun için, HASAN BEY, Osmanlı Devlet Borcu çizelgesinin düzenleneceği tarihe ilişkin çekincelerini saklı tutmak istemektedir; Türk Temsilci Heyeti, bu tarihin 1910 olmasında direnmektedir.

M. BOMPARD, Türkiye'nin ardılları [halefleri] olan Devletler arasında bölüştürülecek Osmanlı Devlet Borcu çizelgesinin demiryolları borçları bakımından düzenlenmesi konusunda, Konferansa Çağıran Devletler Temsilci Heyetlerinin düşünce durumunun 1913 Maliye Komisyonundaki durumdan başka olmadığını söyledi. Bu Temsilci Heyetleri, yalnız Devlet demiryolları tahvillerinin çizelgeye yazılması, bütün ötekilerin çizelge dışında bırakılması eğilimindedirler.

M. VENİSELOS, çizelgenin kesin olarak düzenlenmesinde ve özellikle demiryollarına ilişkin görüşmelerde hazır bulunmak istedi. (*Uygun görüldü*).

Arnavutluk Temsilcisinin bildirisi.

M. FRASHERİ, Arnavutluk Temsilci Heyeti adına, aşağıdaki bildiride bulundu:

"Arnavut Hükümeti, Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesine ilişkin görüşmelerde hazır bulunmak üzere, Lausanne Konferansınca yapılmış olan çağrıyı memnunlukla kabul etmiştir.

"Arnavut Hükümeti, yalnız barışın ve uluslararası malî saygınlığın [itibarın] yeniden kurulmasını istemektedir; bunlar, Balkanlar'ın ve genel olarak Orta Doğu'nun barışıklığa ve yeniden bayındırlık işlerine girişilmesine kavuşturulmasının vazgeçilmez (*sine qua non*) iki şartıdır.

"Arnavut Temsilci Heyeti, bu sorun üzerindeki görüşmelere katılmazdan önce, Alt-komisyona aşağıdaki görüşleri sunmağı görev bilmektedir:

"1. Osmanlı İmparatorluğuna ardıl [halef] olan Devletlerin, Osmanlı Devlet Borcunun tasfiyesine katılmaları konusunda, Arnavut Hükümeti, Berlin Andlaşmasıyla Türkiye'den ayrılmış olan Balkan Devletlerine nasıl davranılmışsa, kendisine de ancak öyle davranılmasını istemektedir; özellikle Arnavutluk'un ekonomik durumu, öteki Balkan Devletlerinin bağımsızlığa kavuştukları zamanki ekonomik durumlarının karşılaştırma bile yapılamayacak kadar altında olduğundan, bunu daha da çok istemektedir.

"2. Arnavutluk'da, İşkodra'daki (*Scutari*) bir hükümet konağı dışında, eski rejim zamanında yapılmış, üretime yönelik hiç bir bayındırlık yapıtının izi bile yoktur; tek bir kilometre demiryolu, yol, kanal yapılmamış olduğu gibi, kamusal bir yapı, okul yapıları ya da halka yararlı* yapılar da yapılmamıştır.

"3. Arnavutluk, 1909 dan 1921 e kadar, birçok savaşların alanı ve savaşan işgal ordularının buluşma yeri olmuştur. Bu olayların sonucu olarak, ülkemizin tarafsız olmasına rağmen, Arnavutluk'un üçte ikisi, baştan başa yakılmış, yıkılmış ve yağma edilmiştir.

"1915 yılına kadar böyle bir felâketten esirgenmiş görünen orta Arnavutluk, Orta Avrupa İmparatorluklarının askerî işgalleri üzerine, tek varlığı [serveti] olan, yarıcıya verilen sürüleriyle küçük baş hayvanlarından da, savaş süresince, metodlu olarak, soyulmuştur.

"Arnavutluk'u baştan başa dolaşan Milletler Cemiyeti Komisyonu, orada işlenmiş olan yıkımlarla, bu ülkenin ekonomik sıkıntıları konusunda açıklamalarda bulunabilecek durumdadır.

"Arnavutluk'ta hüküm süren bu sıkıntılı durum, eski bir uygarlığı olan ve ekonomik bakımdan örgütlenmiş Batı ülkelerince kavranamayacak niteliktedir. Bununla birlikte, Arnavut halkı, bu sıkıntıya ses çıkarmadan ve ağır başlılıkla katlanmaktadır.

"4. Öteki Balkan Devletleri, siyasal yaşamlarının başlangıcında yardım ve destek görmüşlerdir; oysa Arnavutluk, ekonomik bakımdan, yardım görme umudunun en küçük bir parıltısı olmaksızın, çok büyük güçlükler içinde çırpınmaktadır.

"Dünyanın ekonomik durumu, bütün piyasalarda kredi durgunluğu, genel güvensizlik, Dünya Savaşından bu yana kambio durumu, Arnavutlara, yakın bir

* Fransızca metindeki "philantrophique" sözcüğü, 1924 Türkçe çevirisinde "mebani-i harbiye" biçiminde çevrilmiş görünmektedir. (S.L.M.)

gelecekte yardım görme konusunda pek umut vermemektedir. Bu durumda, Arnavutluk'a, Osmanlı Devlet Borcundan bir pay yüklemek, tıpkı, en güçlülerin ve en varlıklıların acıma duygularına seslenen dürüst bir yoksula, eski efendisinin hesap pusulasını uzatmağa benzemektedir. Osmanlı Devlet Borcunun tasfiyesine hakgözetirlik içinde katılma isteğimize rağmen, eski bir Arnavut atasözünü, bu vesile ile, söylemekten kendimi alamayacağım: "Hiç bir şey olmayan yerden, tanrılar bile hiç bir şey alamazlar."

"Çok az sözle çizdiğim, Arnavutluk'un bu durumunu Alt-komisyonun önemle göz önünde tutacağına güçlü bir umut duymaktayım."

M. BOMPARD ve M. NOGARA, Arnavutluk'a yakınlık duygularını açıkladılar; ancak, her ikisi de, Osmanlı Devlet Borcunun bir parçasının Balkan Devletlerince ödenmesine ilişkin olarak, daha önce kabul edilmiş bulunan ilkede, bir kural-dışılık [istisna] yapmanın mümkün olmadığını düşünmektedirler.

Madde 2.

HASAN BEY, Muharrem Kararnamesinden* nerede söz edilirse, bunun metinden çıkartılmasını istediğini yeniden söyledi; Türkiye'nin, ancak Kararname dışındaki borçlanmalar için yeni gelirler ayırmak zorunda olacağını belirtti. HASAN BEY, 2 nci maddenin, bunu göz önünde tutacak biçimde, değiştirilmesini istemektedir.

Madde 3.

3 ncü madde konusunda, HASAN BEY, 1 Ağustos 1914 tarihine karşı itirazlarını yeniden öne sürdü. HASAN BEY, Balkan Devletlerinin payları konusunda, Berlin Andlaşması hükümlerine değinilmesini istemektedir. Böyle bir madde konulmazsa, Türkiye, Konferansın son oturumunda, çekinceler [ihtirazî kayıtlar] öne sürecektir.

M. BOMPARD, Müttefiklerin bu konudaki görüşlerini değiştirmek niyetinde olmadıklarını söyledi.

Madde 4.

4 ncü madde kabul edildi.

Madde 5.

HASAN BEY, 5 nci maddeye ilişkin olarak, ardıl [halef] Devletlerden her birinin katılma payının saptanmasında hakemliğe başvurulması zorunlu ise, bu başvurmanın, ödemeyi erteletici nitelikte olmamasını istedi.

M. FRASHERİ, Borcun bölüştürülmesi sırasında, Hükümetlerin görüşlerini bildirmek üzere, ilgili Devletlerin, Osmanlı Devlet Borcu Meclisine temsilciler gönderebilmelerini istedi.

M. BOMPARD, bu isteğin haklı olduğunu ve bunu göz önünde tutacağını söyledi.

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)

Madde 6.

HASAN BEY, 6 ncı madde konusunda, katılma paylarının ödenmesine başlangıç tarihi olarak, 1 Mart 1920 tarihinin saptanmasına karşı çıktı.

M. VENİSELOS, Türkiye'den ayrılmış ve Yunanistan'a katılmış birtakım toprakların, 1913 ve 1914 yılları boyunca, üstelik 1915 de bile, Osmanlı Devlet Borcuna ayrılmış gelirleri ödemeye devam etmiş olduklarını açıkladı. Bu yıllara ilişkin katılma paylarının saptanması sırasında, daha önce yapılmış ödemelerin göz önünde tutulmaması haksız olacaktır.

HASAN BEY, daha önce ödenmiş paraların, ödenmesi gerekecek katılma paylarından düşülmesini kabul etti.

M. VENİSELOS, bir Devletin borcunu ardıl [halef] Devletler arasında bölüştürmede genellikle kabul edilmiş bir ilke olmadığını hatırlattı. Böyle bir bölüştürme, daha çok, hakgözetirlik gereği olarak yapılmaktadır. Bu durumda, M. VENİSELOS, ardıl Devletlerin, kendilerine yükletilecek olan ve kuponları tümüyle ödenmiş bulunan Borcun ödenmesi gecikmiş parçasından da yükümlü sayılmamalarının gerekli olduğunu düşünmektedir.

HÂMİD BEY, bu kuponlar tüm olarak ödenmişlerse, bunun, Türk Hükümetinin, İmparatorluk genel gelirlerinden paralar [fonlar] sağlamış bulunmasından ileri geldiğini söyledi. Bu yüzden, ardıl Devletlerin, Türk Hükümetinin, kendi yerlerine ödemiş bulunduğu payla ilişkisini kesmeleri gerekmektedir.

M. VENİSELOS, bu maddeye ilişkin görüşünü bildirmek hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

M. BOMPARD, ardıl Devletlerin kendilerine düşen ödenmesi gecikmiş borçlardan kurtulmak üzere verilecek sürenin beş yıla çıkartılması için, bir ek metnin kaleme alınmasının gerekli olacağını söyledi.

M. VENİSELOS, bu süreyi pek kısa bulmaktadır; ileride, Alt-komisyona bu konuya ilişkin bir teklif sunma hakkını saklı tuttuğunu bildirdi. M. VENİSELOS, özellikle, savaş sonucu olarak saygınlıkları [itibarları] çok sarsılmış bulunan Balkan Devletlerinin, süresi biten yıllık taksitleri, 6 ncı madedede belirtilen şartlar içinde ödemeyi kabul etmeye, durumlarının elverişli olmadığı kanısındadır. M. VENİSELOS, anaparaya çevirmeye girişmenin ve bono çıkartılmasının [bir *funding* kurulmasının] daha iyi olacağı kanısındadır.

Madde 7.

Türk Temsilci Heyeti, 7 nci maddenin metinden çıkartılmasını istedi.

Madde 8.

Türk Temsilci Heyeti, 8 nci maddede, Borç Meclisinden söz edilmesini istedi.

Madde 9.

9 ncu madde kabul edildi.

Madde 10.

Türk Temsilci Heyeti 10 ncu maddenin metinden çıkartılmasını istedi.

Madde 11.

HÂMİD BEY, 11 nci maddede, "... nerede bulunursa bulunsun..." sözlerinin metinden çıkartılmasını istedi.

M. FRASHERİ, bu maddenin kabulüne karşı çıktı. M. FRASHERİ, Osmanlı Devlet Borcuna ait birçok yapının [binanın], kendi mülkiyetinde olmadığını belirtti; ya Devletin ya da Vakıfların (*wakoufs*) mülkiyetinde olan bu mallar, Osmanlı Devlet Borcuna, kendi dairelerini yerleştirebilmesi için geçici olarak bırakılmışlardı. Bu durumda olan bütün yapıların, kendilerine toprak katmış Devletlere kayıtsız şartsız olarak geçmesi gerekir.

M. VENİSELOS, M. Frasheri'nin görüşünü desteklediğini söyledi; özellikle, Türkiye'den ayrılmış olan Devletlerin ülkelerinde Osmanlı Devlet Borcu Yönetiminin artık toplayabileceği gelirler de olmadığından, ve ardıl [halef] Devletler kendilerine düşen Borç payını kendi başlarına ödemeyi yükümlenmiş bulunduklarından, bu topraklarda bulunan taşınmaz malların Osmanlı Devlet Borcuna bırakılması için de hiç bir neden yoktur.

HASAN BEY, bu yapıların [binaların], Osmanlı Devlet Borcu Meclisince, borç senetlerini ellerinde bulunduranların yararına satılması gerekeceği kanısındadır.

M. VENİSELOS, bu görüşü kabul etmediğini söyledi. M. VENİSELOS'a göre, bu yapıların mülkiyeti ardıl Devletlere geçirilmezse, onları satmak ve bu satışın gelirini, bu yapıların bulunduğu ülke Devletinin borç payının amortismanına ayırmak doğru olacaktır; fakat, hiç bir bakımdan, senetleri ellerinde bulunduranlar, alacaklarına karşılık olarak, bu satıştan yararlanmayı isteyemezler; buna hiç bir hakları yoktur.

Bu madde ertelendi.

Madde 12.

HÂMİD BEY, 12 nci maddeyi kabul etmediğini söyledi. Ankara Hükümeti, Muharrem Kararnamesi* ile, 1 Kasım 1914 den önce yapılmış sözleşmelerin (*contrats*) yürürlükte olduğunu, borç senetlerini ellerinde bulunduranlar Derneğine (*Association des porteurs*) doğrulamayı üzerine almaya hazırdır. Türk Temsilci Heyeti, bundan başka, Konferansın son oturumunda bu yolda bir bildiride bulunmağa da hazırdır.

M. BOMPARD, Borç Meclisinde temsil edilen Devletler Temsilci Heyetlerinin, bu maddeden vazgeçmeden önce, sözü edilen mektubun ve bildirinin metinlerini öğrenmelerinin zorunlu olduğu kanısındadır.

HASAN BEY, öte yandan, Versailles Andlaşmasının 258 nci maddesiyle, Saint-Germain Andlaşmasının ve Trianon Andlaşmasının bunun karşılığı olan hükümlerine ilişkin olan 12 nci maddenin ikinci paragrafının kabulüne karşı olduğunu söyledi; buna karşılık, Almanya ve Avusturya temsilcilerinin Borç Meclisinden çıkartılmalarına razı olabilir.

Çeşitli hükümler

Alt-komisyon, çeşitli hükümler tasarısını incelemeğe girişti (*Ek C*).

* Bakınız, s. 9, not. (S.L.M.)

Türk Temsilci Heyeti, Hazine-i Hassa (*Liste Civile*) adına kütüğe geçirilmiş olan malların, Türkiye'de kendilerine toprak ayrılmış olan Devletlerce edinilen mallar arasından çıkartılmasını istedi.

Madde 1 ve 2.

1 nci ve 2 nci maddeler, Türk Temsilci Heyetince reddedildi.

Madde 3 ve 4.

3 ncü ve 4 ncü maddeler kabul olundu.

Madde 5.

HÂMİD BEY, 5 nci maddenin kapsamı konusunda çekince [ihtirazî kayıt] öne sürdü; HÂMİD BEY, bu maddenin birinci fıkrasını kabul, ikinci fıkrasını reddetmektedir.

Madde 6.

Türk Temsilci Heyeti 6 ncı maddeyi kabul etmektedir.

Oturuma saat 19.20 de son verildi.

(6) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A.

ASKERÎ İŞGAL GİDERLERİYLE SAVAŞ ZARARLARININ ÖDENMESİNE İLİŞKİN HÜKÜMLER

19 Aralık 1922

Madde I

Bağıtlı Yüksek Taraflar – ilk biçimleriyle, Türk ya da Müttefik uyruklarını ilgilendirmekle birlikte, sonradan bir Hükümetin bir başka Hükümet yararına olarak doğrudan doğruya ya da dolaylı bir ödemede bulunmasını gerektirebilecek istemleri de kapsamak üzere – 1 Ağustos 1914 ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişi arasında meydana gelen olaylara ilişkin olarak birbirlerine karşı öne sürebilecekleri parasal istemleri kesin olarak çözümlemek üzere aşağıdaki hükümleri kabul ederler.

Madde II

Türkiye, 30 Ekim 1918 den işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşuna değin, İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal kuvvetlerinin giderlerini ödemek üzere, 30 milyon altın Türk Lirası vermeyi yükümlenir.

Almanya ile yapılan Andlaşmanın 209 ncu maddesinin 1 nci fıkrasıyla, Avusturya ile yapılan Andlaşmanın 210 ncu maddesinin 1 nci fıkrası uyarınca, Almanya ve Avusturya'ca altın olarak geçirilmiş [transfer edilmiş] paralar, işgal giderlerinin ödenmesinde kullanılacaktır. Bunların tutarı, bir önceki fıkrada belirtilen paradan düşülecektir.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, bu paralarla güvence altına alınmış ödenmelerde bulunma yükümü altında olmayacaktır.

Madde III

Türkiye, Yunanistan dışında, Müttefik Devletler uyruklarının, 1 Ağustos 1914 tarihiyle işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki süre boyunca, 1 Ağustos tarihinde Osmanlı olan topraklarda, ... nci maddelerde (Ekonomik hükümler) öngörülen tedbirleri de kapsamak üzere, savaş eylemleri ya da Türk

Hükümetinin her türlü eylem ya da savsaklamaları sonucu olarak, kişileri ve malları bakımından uğramış oldukları kayıp ve zararlar için zarar-giderim [tazminat] ödemeyi yükümlenir.

Bu maddenin uygulanması bakımından, "Müttefik Devletler uyruğu" terimi, işbu Andlaşmanın .... nci maddesinde (Ekonomik hükümler) tanımlanmıştır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlıyarak bir yıllık bir süre içinde, söz konusu uyruklar, dilekçelerini – bunları destekleyen belgelerle birlikte – ortak bir anlaşma ile atanmış tarafsız bir Başkanla, bir Türk hakemden ve ilgili Devletçe atanmış bir hakemden kurulu bir hakemlik karma mahkemesine sunacaklardır. Anlaşmazlık olursa, tarafsız Başkan La Haye Milletlerarası [Daimî Adalet] Divanınca atanacaktır.

Mahkeme, bu dilekçelerin kabul edilip edilmeyeceğine karar verecek, gerekirse, istemde bulunan kişinin hakkı olan onarımların ya da zarar-giderimlerin tutarını altın para Türk Lirası olarak saptayacaktır.

Bununla birlikte, Türkiye, 30 Ekim 1928 den bu yana, Yunan orduları ya da yönetimlerince işgal olunan Osmanlı topraklarında, bu orduların ya da yönetimleri yükletilebilecek savaş eylemleri, olağanüstü savaş tedbirleri, geçirim işlemleri yüzünden doğmuş zararları onarmakla yükümlü tutulmayacaktır.

Bunun sonucu olarak, Türk Hükümeti, Müttefik Devletler uyruklarından birinin istemiş olacağı onarımların ya da zarar-giderimlerin Yunan Hükümetine düştüğünü öne sürürse, dilekçenin bildirilmesinden başlayarak üç ay içinde hakemlik karma mahkemesini haberli kılması gerekecektir. Dilekçe, hemen, Yunan ve Türk Hükümetlerinden her birinin sorumluluğunu ya da her ikisinin ortak sorumluluğunu saptamak üzere, tarafsız bir başkan ile, birer Yunan ve Türk hakemden oluşan bir Yunan-Türk karma hakemlik mahkemesine gönderilecektir. Yunan-Türk karma mahkemesi, dilekçenin konusu olan onarımların ve zararların tümünden ya da bir parçasından Türk Hükümetinin sorumlu olduğuna karar verirse, Yunan Hükümeti, işbu Maddenin 2 nci fıkrasında belirtilen hakemlik karma komisyonunca tutarı saptanacak olan zarar-giderimi ödemeyi yükümlenir.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, işbu maddede öngörülen her iki mahkemenin kararlarını kesin ve bir üst mahkemeye başvurulmaz nitelikte saymayı ve mahkeme kararları kendilerine bildirilince, bunların, hiç bir onama işlemi (*exequatur*) gerekmeksizin, kendi ülkelerinde uygulanmasını sağlamağı yükümlenirler.

Madde IV

Yunanistan ile Türkiye, askerî giderlere ve kendi uyruklarına verilmiş zararlara ilişkin her türlü ödemede bulunmaktan, karşılıklı olarak, vazgeçerler.

Madde V

İstanbul'da "Tasfiye Komisyonu" adıyla bir Komisyon kurulacaktır.

Komisyon, dört üyeden oluşacaktır; Fransız, İngiliz, İtalyan ve Türk Hükümetleri birer üye atayacaklardır.

Tasfiye Komisyonu, Türkiye'nin işbu Andlaşma maddelerinde öngörülen yükümleri tamamiyle yerine getirilir getirilmez, hemen dağıtılacaktır.

Komisyonun çalışma şartları, bağlı Ek'de belirtilmiştir.

Madde VI

Türkiye, ... nci madde uyarınca, kendisine düşen yükümleri, "Tasfiye Tahvillleri" (*Bons de Liquidation*) adı verilecek ve altın Türk Lirası üzerinden düzenlenecek bonoları, Tasfiye Komisyonuna sunarak yerine getirecektir.

Tasfiye Tahvilleri, yıllık % 5 faizli olacak ve Türk Hükümeti, bundan başka yılda % 1 amortisman da ödeyecektir. Bu tahvillerin (bonoların) faizlerini ve amortismanlarını karşılamak üzere, Türk Hükümeti, Tasfiye Komisyonuna, her biri, sürümde olan bonoların genel toplamının % 6 sı tutarında, yıllık 37 taksit ödeyecektir.

Türk Hükümetince, Tasfiye Komisyonuna teslim olunan bonolar, Komisyonca ilgili Müttefik Hükümetlere ve Müttefik uyruklarına verilecektir. Türk Hükümeti, bonoların nominal değerine eşit borçtan sorumlu olmaktan kurtulmuş olacaktır.

Komisyon, uygun gördüğü her zaman ve alacaklı olanların başvurması üzerine, bunlara verilecek bonoları kendi hesaplarına olarak, satışa çıkartabilecektir.

Sürümde [tedavülde] bulunan bonoların hepsini ya da bunlardan bir kısmını, Tasfiye Komisyonuna altı ay önceden bildirerek, satış değerleri üzerinden (*au pair*) ödeyerek satın almaya, Türk Hükümetinin her vakit hakkı olacaktır (satın alınacak bonolar adçekmeyle seçilecektir). Türk Hükümeti, bonoları ellerinde bulunduranların [hâmillerin] adına yazılı Tasfiye Bonolarını, bunlarla Hükümet arasında kabul edilebilecek şartlar içinde satın almak hakkına da malik olacaktır. Bu biçimde satın alınan bonolar, [artık] geçersiz sayılmak üzere, Tasfiye Komisyonuna teslim edilmek gerekecektir.

Tasfiye Bonolarına, Türkiye'de yürürlükte bulunan ya da yürürlüğe konulacak hiç bir vergi ya da resim uygulanmayacaktır.

Madde VII

Türk Hükümeti, kendisine yükletilen yıllık taksitlerin ödenmesini güvenceye bağlamak için, yeterli sağlancaları [karşılıkları, rehinleri] geri almamak üzere, ayıracaktır. Sağlanca olarak gösterilen gelirlerin Tasfiye Komisyonunca kabul edilmesi ve bu gelirlerin ayrılmasından önceki son iki yılda sağlancaya bağlanacak taksitlerin tutarından ortalama % 15 den çok gelir getirmiş olması gerekir. Sağlanca olarak ayrılacak gelirlerin, altın para üçer milyon Türk Liralık dilimlerle ve bonoların çıkartılmasından önce verilmesi gerekir.

Sağlanca olarak gösterilecek gelirler, her halde, verilmiş bulunan ya da verilecek ayrıcalıklardan [imtiyazlardan] elde edilen geliri de kapsayacaktır.

Türk Hükümeti işbu maddenin birinci paragrafında öngörülen sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] ve gelirlerin tutarı yetersiz kalırsa, bu iş için yeni gelirler ayırarak açığı kapatmağı yükümlenir.

Türk Hükümeti, Türk* uyruklarına ya da herhangi bir kimseye yeniden vereceği ayrıcalıklarla [imtiyazlarla] süresini uzatacağı ayrıcalıklara ilişkin her türlü sözleşmeler (*contrats*) konusunda, bunların resmen yayınlanılmasından önce, Tasfiye Komisyonunun görüşünü soracaktır.

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.

Tasfiye Komisyonuna, görevini durumu iyice bilerek yerine getirmesi olanağını sağlamak üzere, Türk Hükümeti, bu Komisyona ya da Komisyonun temsilcisine ilgili Devlet dairelerinde işlerini yürütebilmesi için gerekli bütün kolaylıkları gösterecektir.

EK

1. Tasfiye Komisyonu, çalışma kurallarını ve usulünü kendisi düzenleyecektir. Üyelerden her biri, bulunamayacağı toplantılar için kendi adına bir yedek üye atayabilecektir.

Komisyona, sırayla, Fransa, İngiltere, İtalya ve Türkiye Temsilcileri başkanlık edecektir; her birinin başkanlık süresi ikişer yıl olacaktır.

2. Kararlar oyçokluğu ile alınacaktır. Çekimser oy, tartışılan konuya olumsuz oy kullanma anlamına gelecektir.

3. Komisyon, çalışmaları için gerekli göreceği ajanları ve görevlileri atayacaktır.

4. Komisyonun, Türkiye'ce karşılanacak ücret ve giderleri, Komisyona verilmesi gereken gelirden ödenecektir. Komisyon üyelerinin ödenekleri uygun ölçüde saptanacak ve Komisyonda temsil edilen üç Hükümet, aralarında anlaşarak, ara sıra yeniden gözden geçireceklerdir.

5. Komisyon üyelerinden hiç biri, görevlerine ilişkin olarak yaptıklarından ya da yapmadıklarından, kendisini atamış Devletten başkasına karşı sorumlu olmayacaktır. Hiç bir Hükümet başka hiç bir Hükümet adına sorumluluk alamaz.

6. Komisyon üyeleri, dost Devletlerin usulüne uygun olarak atanmış diplomasi memurlarına tanınan bütün haklardan ve ayrıcalıklardan yararlanacaklardır.

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)

EK B.

OSMANLI DEVLET BORCUNA İLİŞKİN HÜKÜMLER

19 Aralık 1992

I

Balkan Yarımadası Devletleriyle, Asya'da yeni kurulmuş olan Devletlerden, kendilerine gerek 1912-1913 Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan bir toprak parçası verilmiş olan Devletler, aşağıdaki şartlar altında, ekli Çizelgede belirtilmiş olduğu üzere, Osmanlı Devlet Borcunun Ödenmesinde yıllık yükümlere [taksitlere] katılacaklardır.

Bu Devletler, 5 nci paragraf [madde] uyarınca, kendilerine yapılacak bildiri gününden başlayarak üç aylık bir süre içinde, Borç Meclisine, yıllık borçtan kendilerine düşen payın ödenmesini sağlamak için yeterli sağlancalar [karşılıklar, rehinler] göstereceklerdir.

Bu sağlancalar yukarıda belirtilen süre içinde gösterilmemiş olursa, ya da bu sağlancaların uygun olup olmadığı, ya da ödeme yol ve yöntemleri konusunda anlaşmazlık çıkarsa, her ilgili Hükümetçe, ya da bu konuda – ekli çizelgede belirtildiği üzere – Osmanlı Devlet Borcunun bütün alacaklıları hesabına davranmaya yetkili bulunan Osmanlı Devlet Borcu Meclisince, Milletler Cemiyeti Meclisine başvurulabilecektir.

Milletler Cemiyet Meclisi, sağlanca olarak ayrılan gelirlerin toplanmasını, Osmanlı İmparatorluğundan kendilerine toprak katılmış ülkelerdeki uluslararası maliye örgütlerine emanet edebilecektir. Milletler Cemiyeti Meclisinin kararları kesin olacaktır.

Türkiye, 6 ncı maddede belirtilen tarihten sonra, öteki Devletlere yükletilmiş katkı paylarından artık sorumlu olmayacaktır.

II

Türkiye, yıllık taksitlerden kendi üzerinde kalmış olan payların tüm tutarının ödenmesini sağlayacak biçimde gösterilmiş bulunan sağlancaların tamamlanması için, gerekirse, 1 nci Maddede saptanan süre içinde, Borç Meclisi ile anlaşmaya varacaktır.

III

Yıllık taksitlerin, I nci maddede sözü edilen bölüştürülmesi, aşağıdaki gibi yapılacaktır:

(1) 17 Ekim 1912 tarihinden önceki borçlanmalara ilişkin yıllık taksitler, Türkiye ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den toprak almış Balkan Devletleri arasında – bu savaşlara son veren Andlaşmaların ya da sonradan yapılan Andlaşmaların yürürlüğe girişlerinden bu yana meydana gelen ülke değişiklikleri göz önünde tutularak – bölüştürülecektir.

(2) Bu ilk bölüştürmeden sonra, Türkiye'nin üzerinde kalmış ve 17 Ekim 1912 tarihi ile 1 Kasım 1914 (*Türk Temsilci Heyeti 1 Kasım 1914 yerine 30 Ekim 1918 tarihinin konulmasını istemektedir*) tarihi arasında, Türkiye'nin yapmış olduğu borçlanmalara ilişkin yıllık taksitlerin de eklenmesiyle artmış olan yıllık taksitlerin geri kalan parçası [bakiyesi], Türkiye ile, bu Andlaşma uyarınca kendilerine Türkiye'den toprak katılmış Balkan Devletleri ve Asya'da yeni kurulmuş Devletler arasında bölüştürülecektir.

IV

İlgili her Devletçe ödenmesi gerekecek yıllık taksit tutarı, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi için gerekli genel borç tutarına göre – 1907 yılında konulmuş ek gümrük vergisi gelirlerini de içine almak üzere – bir Devletten ötekine geçirilen toprak parçasının ortalama geliri ile, Türkiye'nin 1910-1911, 1911-1912 malî yılları süresince ortalama gelirlerinin toplamı arasındaki aynı oran içinde olacaktır.

V

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak ençok üç aylık bir süre içinde, bir önceki paragraf [madde] ile konulmuş esaslara dayanarak, bu Devletlerden her birine düşen yıllık taksitlerin toplamını [tutarını] saptayacak ve bu toplamı [tutarı] sözü geçen Devletlere bildirecektir.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, Bulgaristan ile yapılmış 27 Kasım 1919 tarihli Barış Andlaşmasının 134 ncü maddesinde öngörülen görevleri de yerine getirecektir.

İşbu Maddede yazılı ilkelerin uygulanması konusunda ilgili Devletler arasında doğabilecek her türlü anlaşmazlıklar, bildirinin yapılması tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde Milletler Cemiyeti Meclisine sunulacak ve bu Meclisin atayacağı bir hakemce çözüme bağlanacaktır.

VI

Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den ayrılan toprakları kendilerine katmış olan Devletlerce ödenmesi gereken yıllık taksitler, bu toprakların Balkan Devletlerine katılmasını sağlamış bulunan Andlaşmaların yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, ödenmesi istenebilir duruma gelecektir. İşbu Andlaşma

uyarınca Türkiye'den ayrılan toprakları edinmiş bulunan Devletlerce ödenecek yıllık taksitler, 1 Mart 1920 (*Türk Temsilci Heyeti 1 Mart 1920 yerine 30 Ekim 1918 tarihinin konulmasını istemektedir*) tarihinden başlıyarak, ödenmesi istenebilir duruma geleceklerdir.

10 ncu maddede öngörülen çekince [ihtirazî kayıt] saklı kalmak üzere, sözü geçen taksitler, ilgili bulundukları borcun kesin olarak sona ermesine kadar, borç olarak kalacaklardır. Bununla birlikte, bu borcu oluşturan boçlanmalar [istikrazlar] ekli Çizelgenin 3 ncü sütununda belirtilen sözleşmelerde yazılı tarihlere göre sona erdikçe, bu taksitler de o oranlarda gitgide azaltılacaktır.

Sözü geçen Çizelgede sayılan 1911, 1912 ve 1913 yılları Hazine Tahvillerinin (*Bons de Trésor*), 8 nci sütunda yazılı tarihlerden sonra on yıllık bir süre içinde, faizleriyle birlikte, ödenebilmesi kararlaştırılacaktır.

VII

Türk Hükümeti, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihine kadar ödenmemiş olan yıllık taksitlerin [kuponların] ödenmesi için, Osmanlı Devlet Borcu Meclisi ile 1 nci maddede yazılı Devletler arasında yapılması gerekli düzenlemeleri de göz önünde tutarak, Osmanlı Devlet Borcu'nun ödenmesi gecikmiş kuponlarının tutarını tamamlamak için alınacak tedbirler konusunda, Osmanlı Devlet Borcu Meclisiyle anlaşacaktır. Bu son taksitler, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak beş yıllık bir süre içinde faizsiz olarak ödenmiş olacaktır.

VIII

Türk Hükümeti, Türk kalmış topraklarda şimdiye kadar Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ayrılmış ve ödenmesi gerekirken henüz Osmanlı Devlet Borcu Meclisine ödenmemiş gelirlerin tutarına eşit bir para için, sözü geçen Meclise karşı, kendisini borçlu kabul eder. Meğer ki, bu topraklar Müttefik kuvvetlerince işgal edilmiş ola; bu durumda, işgal süresi hesaba katılmayacaktır. Türk Hükümeti bu paranın ödeniş biçimi konusunda Osmanlı Devlet Borcu Meclisi ile anlaşacaktır.

IX

İşbu Andlaşma uyarınca, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine yıllık katkıda bulunmak zorunda olan Devletlerden her biri, Borç Meclisine altı ay önceden bir bildiri göndererek, yıllık taksitin tutarına ya da bu taksitin, saptanacak bir faizin de eklenmesiyle, anaparaya çevrilecek bir parçasının tutarına eşit bir para ödeyerek, bu borcun tümünü ya da bir parçasını tasfiye edilebilecektir; bu tasfiyenin şartları, ilgili Devletle Borç Meclisi aralarında saptayacaklardır.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin bu tasfiyeyi istemeğe hakkı olmayacaktır.

X

Türk Hükümeti, Trablusgarp yedek fonunu, 1 Kasım 1914 tarihindeki durumuyla, yeniden kuracaktır. *(Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin metinden çıkartılmasını istemektedir).*

XI

Osmanlı Devlet Borcu yönetimine ait taşınır ve taşınmaz bütün mallar, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış toprakları da kapsamak üzere, nerede bulunursa bulunsunlar, Türk Hazinesi adına kütüğe geçirilmiş olsa bile, tüm olarak bu kurumun buyruğu altında kalacaktır.

XII

Muharrem Kararnamesi* ile, buna ekli 14 Eylül 1903, 24 Mayıs-(4 Haziran 1911 tarihli kararnamelerin ve – bu Bölümün I sayılı Ek'inde sayılanları da kapsamak üzere – 1 Kasım 1914 tarihinden önce yapılmış borçlanmalara ilişkin kararnamelerin geçerli oldukları doğrulanır.

Türk Hükümeti, kendisiyle ilgili olduğu ölçüde, Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 258 nci maddesi hükümleriyle, bunun, Avusturya ve Macaristan ile yapılmış Barış Andlaşmalarında karşılığı olan hükümleri uygulamayı yükümlenir; bu hükümler uyarınca, sözü geçen Devletler, Türkiye'de malî ya da ekonomik yönetim ve denetim komisyonlarında ya da örgütlerinde kendilerini temsil ettirmekten ya da bunlara katılmaktan vazgeçmiş bulunmaktadırlar.

Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin metinden çıkartılmasını istemektedir. Türk Temsilci Heyeti, Konferansın genel oturumunda, Türk Hükümetinin Muharrem Kararnamesini yürürlükte tutmağı yükümleneceği bir bildiri okumayı teklif etmektedir.

* Bk. s. 9, not. (S.L.M.)

EK C.

MALÎ HÜKÜMLER-ÇEŞİTLİ MADDELER

19 Aralık 1922

I

Kendilerine Türkiye'den bir toprak parçası ayrılmış bulunan Devletler, bu toprak parçasında bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu ya da Hazine-i Hassa (*Liste Civile*) adına kütüğe geçirilmiş her türlü taşınır ve taşınmaz malları, herhangi bir karşılık ödemeksizin edinmiş olacaklardır.

İI

1 Ağustos 1914 ile 30 Ekim 1918 tarihleri, arasında, bu dönemde Türk Hükümetince yapılmış bulunan iç borçlanmayı da kapsamak üzere, borçların güvencesi olarak Türkiye gelirlerine konmuş ipotekler hükümsüzdür.

III

Türkiye, Almanya ile Versailles'da 28 Haziran 1919 tarihinde yapılmış Barış Andlaşmasının 261 nci maddesi ve Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan'la yapılmış Barış Andlaşmalarının bu konuyla ilgili maddeleri uyarınca, Almanya, Avusturya ve Macaristan'ın, Türkiye'den olan bütün alacaklarının [Müttefik Devletlere] geçirilmesini kabul eder. Müttefik Devletler, kendilerine böylece geçirilmiş bulunan alacaklara ilişkin olarak Türkiye'den herhangi bir ödemede bulunmasını istememeyi kabul ederler.

IV

Türk Hükümeti, Müttefik Devletlerle görüş birliği içinde, savaştan sonra Almanya'dan Türkiye'ye gönderilecek malların tutarına karşılık olarak, Alman Hükümetince sürüme çıkartılmış kâğıt paraları belli bir kambio değeri üzerinden kabul edeceği konusunda girmiş olduğu yükümlerden Alman Hükümetini kurtulmuş saydığını bildirir.

V

Türk sivil ya da askerî emeklilik maaşından yararlananlardan, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den başka bir Devletin uyrukluğuna geçmiş bulunanlar, emeklilik

maaşlarına ilişkin olarak Türk Hükümetine karşı herhangi bir istemde bulunamayacaklardır.

İlgililerce yapılan ödemelerle meydana gelen fonların bölüştürülmesi şartları, Türkiye ile emeklilik maaşına hak sahiplerinin uyruğu olacakları Devletler arasında yapılacak anlaşmalarla saptanacaktır.

VI

Türk Hükümeti, bir yandan, Osmanlı Hükümeti, öte yandan da, Osmanlı Devlet Borcu [Yönetim] Meclisi, Müttefik Devletlerin uyrukları ve bu gibi uyrukların üstün çıkarları bulunan Osmanlı ortaklıkları [şirketleri] arasında, Osmanlı Hükümetine verilen öndelikler [avanslar] ve bu Hükümetle kararlaştırılmış gelirlerin bölüştürülmesi ve Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi konusunda, 1 Kasım 1922 tarihinden önce yapılmış bütün sözleşmelerin ve düzenlemelerin geçerli olduğunu ve bunların gereklerinin yerine getirilmesini sağlayacağını yeniden bildirir.

EK D.

ASKERÎ İŞGAL GİDERLERİYLE SAVAŞ ZARARLARININ ÖDENMESİNE İLİŞKİN HÜKÜMLERDEN 3 MADDENİN KALEME ALINIŞI KONUSUNDA SIRP-HIRVAT-SLOVEN TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN TASARI

Madde (a)

1914-1918 yılları boyunca Müttefik Devletlerin ya da Müttefik uyruklarının kendileriyle savaş durumunda bulunmuş oldukları Devletlerce, onlardan alınıp, bu Devletlerce ya da bunların uyruklarınca ya da herhangi bir biçimde, Türkiye'ye ya da Türkiye'nin uyruklarına geçirilen ya da bırakılan para, hisse ve borç senetleri, taşınır mallar ve hayvanların, kendi ülkesinde aranmasını ve bulunanların geri verilmesini, Türkiye, gerek uygun düşecek yönetim ve yargı tedbirleriyle, gerekse bunlara ilişkin her türlü belgeleri teslim ederek, kolaylaştıracaktır.

Bu aramalara ve geri vermelere ilişkin dilekçeler, ilgili Müttefik Hükümetçe, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlıyarak bir yıllık bir süre içinde Türk Hükümetine sunulacaktır.

Madde (b)

Türkiye, bu ordular ya da yönetimlerce, Müttefiklerin ülkelerinde alınan, elkonan ya da zoralım uygulanmış bulunan ve andlaşmalar gereğince ve her ne biçimde olursa olsun bırakma ya da başkasına geçirme yoluyla Türkiye'ce Müttefiklere aktarılmış olabilecek hayvanları, paralar, hisse ve borç senetlerini ve her çeşit değerli kâğıtları da kapsamak üzere, her çeşit taşınır malları – bu hayvanlar, her çeşit taşınır mallar, paralar, hisse ve borç senetleri ister Türk ülkesinde ister Müttefik Devletlerin ülkesinde bulunsun – Hakemlik Karma Mahkemesinin saptamakla görevli olacağı usul uyarınca, aynen (*en espèce*) geri verecektir.

Geri verme aynen yapılacaksa, Türkiye bunları, şimdi elinde tutanlara zarargiderim [tazminat] ödeyecektir.

Geri verme aynen yapılamayacaksa, Türkiye, Müttefik Hükümetlerle Müttefik uyruklarının zararlarını, bugünkü değerlerini göz önünde tutarak ödeyecektir. Anlaşmazlık çıkarsa, bu onarımın tutarı, Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacaktır.

(7) SAYILI TUTANAK

4 OCAK 1923 PERŞEMBE OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.00 da, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. FRASHERİ, BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*); MM. HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Baron MONCHEUR, Binbaşı BETTE (*Belçika*); Sir Horace RUMBOLD, Sir Adam BLOCK, M. BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BOMPARD, BARGETON, DES CLOSİÈRES (*Fransa*); MM. VENİSELOS, MİCHALAKOPOULOS, POLİTİS (*Yunanistan*); M. ARLOTTA (*İtalya*); MM. SATO, KOSHİDA (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJUORİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY (*Türkiye*).

Sekreter: M. LAGARDE (*Fransa*).

Türk Temsilci Heyetince sunulmuş bulunan Devlet Borcu çizelgesinin incelenmesi.

M. BOMPARD, Alt-komisyonun, Osmanlı Devlet Borcu çizelgesinin görüşülmesini daha önce ertelemiş bulunduğunu hatırlattı. Bu arada, Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Temsilci Heyetlerinin sunmuş bulundukları çizelgeden ayrılan bir çizelge sunmuştur (*Ek A*). Bu iki çizelgeyi birbirinden ayıran ilke bakımından fark, olduğu gibi durmaktadır; Müttefik Temsilci Heyetleri, bölüştürülecek borcun kapsamını 5 Kasım 1914 durumuna göre saptamak gerektiği görüşünde bulunurken, Türk Temsilci Heyeti bu tarihin 30 Ekim 1918 olarak saptanmasında direnmektedir. Öte yandan, Türk Temsilci Heyeti, demiryolları borçlanmalarına ilişkin olarak, bu çizelgeye yazılacak borçlanmaların saptanması konusunda Müttefiklerin görüşüne katıldığından, Türk Temsilci Heyetince sunulmuş çizelge – "İzmir-Alaşehir" demiryoluna ilişkin borçlanma dışında – Müttefik Temsilci Heyetince sunulan çizelgenin birinci bölümüne tümüyle uymaktadır. Böyle olunca, bu çizelgenin incelenmesi ortaya iki sorun çıkartmaktadır: [1] Bölüştürülecek Osmanlı Devlet Borcunun hangi tarihte durdurulacağı sorunu ile, [2] bu çizelgeye konulması gerekecek demiryollarına ilişkin borçlanmalar sorunu.

Demiryolları borçlanmaları.

M. FRASHERİ, Osmanlı Devlet Borcu çizelgesinde, Bağdat, Soma-Bandırma, Hudeyde-San'a, Doğu demiryolları ve Konya ovasını sulama başlıkları altında, 38.843.610 Türk Liralık bir toplam bulunduğunu belirtti.

Bir Devletin kamusal Borcunun, bu Devletin [bütün] topraklarına yükletilmiş olduğu ve bu toprakların kaderini izlemesi gerektiği yolundaki Devletler hukuku ilkesi, hakgözetirliğe (*équité*) dayanmaktadır. Örneğin, yönetim giderleri ya da ulusal savunma gibi, bir genel yarara özgülenmiş borçlanmaların tutarı da, tam bu ilkenin uygulama alanına girmektedir; oysa, belirli amaçla yapılmış ve getirdiği para yalnız belirli bir bölgenin yararına kullanılmış bulunan borçlanmaların durumu böyle değildir. Bu durumda, bu toprak parçasını elinde bulunduran Devletin, bu toprak parçasına ilişkin borcu yüklenmesi adalete ve akla uygun düşecektir.

Eski Osmanlı İmparatorluğu, genişliği ve coğrafya bakımından konumuyla, ekonomik bir bütün oluşturmamaktaydı; öyle ki, ülkesinde yapılan verimli bayındırlık işlerinden, bu Devletin çeşitli bölgeleri eşit olarak yararlanamıyordu; böyle olunca, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış bulunan ülkeler arasında bu bayındırlık işlerinden yararlanmamış bulunanların, bölgesel çıkarlar gözeten işler için girişilmiş Osmanlı İmparatorluğu borcunun bir parçasını, ilke olarak, üzerlerine almamaları gerekir. Bu yüzden de, tek bir kilometrelik bile demiryolu bulunmayan ve söz konusu demiryolları şebekelerinin yapımından hiç yararlanmamış olan Arnavutluk'un bu işler için yapılmış borçlanmalara katılmağa çağrılması haksız olur.

M. VENİSELOS, 1912 de Yunanistan'ca edinilmiş topraklarda bulunan demiryollarının, özel ortaklıkların [şirketlerin] çıkarttıkları borçlanmaların yardımıyla yapılmış olduğunu söyledi; bu borçlanmalar, Türk Temsilci Heyetinin ya da Müttefiklerinin hazırladıkları çizelgelerde gösterilmemiştir. Bu durumda, borca katılmanın tek nedeni, doğrudan doğruya Devletin çıkarttığı demiryolları borçlanmaları ile özel ortaklıkların çıkarttıkları borçlanmalar arasında yapılmak istenilen, varmış gibi görünen bir ayırım olunca, M. VENİSELOS, eski Osmanlı Devletinin başka yerlerinde yapılmış demiryollarının yıllık taksitlerinin ödenmesi için, ülkesinin bir pay yüklenmesini kabul edememektedir. Kendi ülkesinde bulunan demiryollarının yıllık taksiti – bu yıllık taksit "Selânik Bağlantısı" için 4 buçuk milyon altın Frangı aşmaktadır – yalnız Yunanistan'a yükletildiğine göre, Yunan Hükümeti, ülkesi dışında bulunan demiryollarının yapımı için çıkartılmış borçlanmaların ödenmesine katılmağı kabul edemez.

ZEKÂİ BEY, Arnavutluk Temsilci Heyetinin savunduğu tezin Doğu Demiryollarına da uygulanmasının gerekip gerekmeyeceğini sordu.

M. FRASHERİ, bu soruya olumlu karşılık verdi.

ZEKÂİ BEY, "Selânik Bağlantısı" konusunda M. Veniselos'un belirttiği durumun tek başına kalmadığını sanmaktadır. Başka özel ortaklıklar da borçlanmalar çıkartmışlardır. Bu borçlanmalar bölüştürülecek Borç çizelgesine alınmamıştır. M. Veniselos'un görüşü kabul edilirse, bütün ardıl [halef] Devletler arasında katılma paylarına göre bölüştürülmek üzere, bu çeşit bütün borçlanmaların göz önünde tutulması yerinde olacaktır. M. Veniselos'un teklif ettiği sistem, ancak genelleştirilirse kabul edilebilir. Kaldı ki, ZEKÂİ BEY, M. Veniselos'un isteminde direnmesi durumunda, bu konuya ilişkin görüşünü ileride bildirmek hakkını da saklı tutmaktadır.

M. VENİSELOS, Osmanlı Devlet Borcu çizelgesinde ya bütün demiryolları borçlanmalarının yazılı olması, ya da hiç birinin çizelgeye yazılmaması gerektiğini belirterek, görüşüne açıklık getirdi. Bununla birlikte, M. VENİSELOS, birinci seçeneği [alternatifi] üstün tutmaktadır.

M. VENİSELOS'un yapmış olduğu hesaplardan anlaşıldığına göre, özel ortaklıklarca çıkartılmış bütün borçlanmaların çizelgeye konulması durumunda, Yunanistan'a düşecek pay, Yunan Hükümetinin şimdi yüklenmiş bulunduğu yıllık taksitlerden daha az olacaktır. Gerçekten, Yunan Hükümeti, ödenmesini sağlamakta olduğu yıllık taksitlerin, Yunanistan'a yükletilecek katılma payından düşüleceğini ummaktadır. Yunanistan'ın 1913 yılında Osmanlı İmparatorluğunun yerine geçmiş olması yüzünden, Yunanistan, "Selânik Bağlantısı" Demiryolunun çıkartmış olduğu 150 milyon Franklık tahvilin [borç senedinin] tutarının ödenmesini sağlamak zorunda kalmıştır. Bu yüzden, her yıl ödemekte olduğu dört buçuk milyon altın Frangın katılma payından düşülmesi gerekeceğine karşı kimse bir şey diyemez.

M. FRASHERİ, demiryolları yapımına ilişkin giderlerin özellikle Türkiye gibi büyük bir imparatorlukta, yerel [mahallî] bir nitelikte olduğunu yeniden belirtti. Bu gibi giderler, ulusal savunmaya ilişkin giderler gibi, ülkenin tümüne yükletilmesi gereken giderlerle bir tutulamaz. Bunun içindir ki, Arnavut Hükümeti, demiryolları yapımına ilişkin borçlanmaları, ardıl [halef] Devletler arasında bölüştürülecek Borç çizelgesinden çıkartılmasını istemektedir. Söz konusu borçlanmaların ödenmesini, yalnız, ülkesinde bu demiryolları bulunan Devletlere yükletmek yerinde olacaktır.

M. VENİSELOS, Arnavut Temsilci Heyetince öne sürülen görüşe katıldığını söyledi.

ZEKÂİ BEY, Alt-komisyonun görevinin, eski Osmanlı İmparatorluğunun Devlet Borcunu bölüştürmek olduğunu belirtti. Özel ortaklıkların [şirketlerin] ya da özel kişilerin giriştikleri borçlar, Alt-komisyonun uğraşı alanına girmemektedir.

Bayındırlık işleri borçlanmalarının ancak bu işlerden doğrudan doğruya yararlanmış olan toprakları ilgilendireceği yolunda M. Frasheri'nin öne sürdüğü görüşe gelince, Türk Temsilci Heyeti, bunun geçerli olmayacağını düşünmektedir. Bölüştürmede genel kural, ayrılan toprakların, borçlanmaların özgülendikleri [tahsis edildikleri] konulara göre bir ayrımın yapılmaksızın, ortak yükümlerden kendilerine düşen payı kabul etmeleridir. Burada bir ilke sorunu söz konusudur; buna karşı, özellikle Arnavutluk'un karşı çıkması güçtür; çünkü, Arnavutluk'un giderleri sürekli olarak gelirlerinin üstünde kalmış ve eski Osmanlı İmparatorluğunun açığından, büyük ölçüde, Arnavutluk sorumlu olmuştur.

M. BOMPARD, bölüştürülecek Borç çizelgesine yazılacak olan borçlanmalar arasında ayırım gözetilmesine ilişkin olarak Müttefiklerin esinlendikleri ilkenin, en iyi ilke olmadığını kabul etmek eğilimindedir; ancak, daha iyi bir ilkenin bulunması yolunda harcanan çabalar verimsiz kalmıştır. Gerçekten, her borçlanma için, bu borçlanmanın Osmanlı Hazinesine getirdiği paraların nerede kullanıldığı araştırılmak istenirse, uygulamada çözümlenme olanağı bulunamayacak güçlüklere doğru gidilmiş olur. Bu yüzdendir ki, Müttefik Temsilci Heyetleri, yapılabilecek en iyi şeyin, 1913 Maliye Komisyonunca benimsenmiş ilkeyle yetinmek olduğunu

düşünmüşlerdir; şöyle ki: Osmanlı Devlet Borcu, Devletçe girişilmiş borçlanmalardan oluşmaktadır; özel kişilerin çıkarttıkları bütün öteki borçlanmalar – bunlardan elde edilen paraların kullanılış yeri ne olursa olsun – söz konusu Borç içine alınmamak gerekir.

M. VENİSELOS, demiryolu yapımı için Devletçe çıkartılmış bir borçlanma ile ayrıcalıklı [imtiyazlı] bir ortaklığın çıkarttığı borçlanma arasında – özellikle bu borçlanmanın ödenmesi, söz konusu demiryolu ülkesinde bulunan Devletin bütçesine yıllık taksitler konularak güvence altına alınmış olursa – hiç bir başkalık göstermemektedir. Bütün demiryolu borçlanmalarının bölüştürülecek olan Borç çizelgesine konulmasını, böyle yapılmazsa, bu çeşit bütün borçlanmaların söz konusu çizelge dışında bırakılmasını istemekle, M. VENİSELOS, basit bir adalet ilkesini uygulamaktan başka bir şey yapmamaktadır.

Sir Adam BLOCK, M. Bompard'ın öne sürdüğü kanıtın, Müttefik Temsilci Heyetlerinin benimsedikleri ayırımın doğru bir ilkeye dayandığını göstermeğe yeterli olduğu görüşündedir. Çizelgede, Bağdat - Tertip I, Bağdat - Tertip II, v.b. yerine, 1903 Tahvilleri [bonoları], 1906 Tahvilleri [bonoları] yazılmış olsaydı, M. Veniselos'un ortaya attığı sorun söz konusu olmazdı. Gerçekten, bir borçlanma ile Türk Hükümetinin eline geçen paraların nerelere ayrılmış [tahsis edilmiş] olduğunu kesin olarak bilmek mümkün değildir. Borçlanmaya girişen Hükümet, böylece elde ettiği paraları, istediği gibi harcamakta özgürdür. Kaldı ki, demiryolları yapımı, yalnız, bunların – stratejik yararlarından söz etmeksizin – geçtikleri ülkeye değil, ulaşımına kolaylık ve ticaretine genişlik sağladıkları İmparatorluğun tümüne yarar sağlamıştır. Bu yüzden, Sir Adam BLOCK, Müttefik Temsilci Heyetlerince kabul olunan ilkenin hakgözetirliğe tamamiyle uygun olduğunu düşünmektedir.

M. ARLOTTA, Müttefik Temsilci Heyetlerinin teklif ettikleri sisteme tümüyle katıldığını söyledi.

M. FRASHERİ, Arnavut Temsilci Heyetinin öne sürdüğü itirazın, paraya ilişkin olmadığını, yalnız soyut olarak bölüştürülmeye ilişkin bulunduğunu söyledi. Borcun, kesin olarak adalete uygun biçimde bölüştürülmesinin imkânsız olduğu herkesçe kabul edilmektedir. Oysa, – kamu işlerine ilişkin borçlanmalar gibi – bu borçlanmaların yükünü, bu işlerden yararlanmış olanlara yükletmek olanağı vardır. Gerçekten, Bağdat Demiryolu gibi bir demiryolunun geçtiği ülkelerden başka ülkeleri önemli ölçüde yararlandırdığını savunmak güçtür. Arnavut Temsilci Heyeti, demiryollarının yapımına ilişkin borçlanmaların özel niteliğini göz önünde tutmayı neden istemeyeceğini ve böylesine bir açıklıkla belli olan bir adalet kuralının neden uygulanamayacağını anlıyamamaktadır.

M. VENİSELOS, M. Bompard ile Sir Adam Block'un öne sürdükleri görüşlerin kendisini inandırmamış olduğunu söyledi. Çeşitli borçlanmaların ne olduklarının saptanamayacağı, ya da bu borçlanmadan elde edilen paraların gerçek kullanım yerinin bilinemeyeceği bahanesiyle, Yunan Temsilci Heyetinin istemini bir yana itmek mümkün değildir.

Ne olursa olsun, M. VENİSELOS, örneğin Bağdat Demiryoluna ilişkin borçlanmanın ödenmesi bütün ardıl [halef] Devletlere bölüştürülürken, "Selânik

Bağlantısı" demiryolunun yapımı için çıkartılan 150 milyonluk borçlanmanın ödenmesinin tek başına Yunan Hükümetine yükletilmesini kabul edemez. Böyle bir çözüm, kesin olarak haksız olacaktır.

Borçlanmalardan elde edilen paraların gerçekten nerede kullanılmış olduğunu öğrenmek şüphesiz güçtür. Ancak, bu da, kullanım yerinin saptanması kolay olan durumlarda, bunun göz önünde tutulmasını destekleyen bir başka neden olmaktadır. Bir Devletin Borcunun ardıl Devletler arasında bölüştürülmesi, bir Devletler hukuku ilkesi değildir. Bu bölüştürme, yalnız hakgözetirliğe (*équité*) dayanmaktadır. Hakgözetirlik adınadır ki, Yunan Temsilci Heyeti, "Selânik Bağlantısı" demiryolunun yıllık taksitlerinin ödenmesi için üzerine almakta olduğu yükün göz önünde tutulmasını istemektedir.

Sir Adam BLOCK, M. Veniselos'un öne sürdüğü ilke kabul edilirse, örneğin Irak'ın Yunanistan'daki demiryollarının yapımından doğacak yükümlerden bir pay alması için hiç bir neden bulunmayacağını söyledi.

M. VENİSELOS, savunduğu tez uyarınca, bölüştürme çizelgesi bütün demiryollarını kural-dışı durumlar bırakmaksızın kapsayacak olursa, Irak'ın, Yunanistan'da demiryolları yapımından doğan yükümlere, Yunanistan'ın Irak demiryolları yükümlerine katılmasını gerekli kılan aynı neden yüzünden, katılması gerekeceği cevabını verdi. Bu konuda, yalnız, karşılıklı olma [mütekabiliyet] ilkesine dayanan çözüm yolları hakgözetirliğe uygun düşmektedir. Tersine, Müttefiklerin teklif ettikleri çözüm yolu, Yunanistan'a zorla tek-taraflı fedakârlıklar yüklemektedir. M. VENİSELOS, dayandığı ilke temelinden haksız olan bir hükümde Müttefiklerin direndiğini görmekle şaşırmaktadır.

ZEKÂİ BEY, borçlanmalar arasında, kullanım yerlerine göre bir ayırım yapılmasını öngören Arnavut ve Yunan tekliflerinin göz önünde tutulmasına karşı olmadığını söyledi. Türk Hükümeti bakımından, bu yöntem, Müttefik Temsilci Heyetlerinin öngördükleri yöntemle aynı sonuçları vermektedir. Bununla birlikte, şurası iyice anlaşılmak gerekir ki, Doğu Demiryolları da, çizelgeye alınacaktır.

M. BOMPARD, Doğu Demiryolları borçlanmasının gerçekte demiryolu yapımına yaramadığını, oysa, İkramiyeli Türk Tahvilleri'nin (*Lots turcs*) bu bakımdan büyük paralar getirdiğini belirtti. M. BOMPARD, bu olayda, borçlanmaları kullanım yerine göre ayırmakta karşılaşılan güçlüğün bir kanıtını görmektedir.

ZEKÂİ BEY, ne biçimde hesaplanırsa hesaplansın, Türkiye için, aşağı yukarı aynı toplamın ortaya çıkacağını yeniden söyledi.

M. BARGETON, eski Osmanlı İmparatorluğunda, hiç demiryolu bulunmayan bir toprak parçasının, demiryolları yapımına yaramış bir borçtan kendisine düşen paya katılmasının adalete aykırı olduğunu söylemenin sağlam bir temele dayanmadığını belirtti. Örneğin, Arnavutluk'da demiryolu yoktur; bu yüzden de, Arnavutluk'un zenginliği pek sınırlıdır; bölüştürmede bu durum da göz önünde tutulacak ve katılma payı da çok az bir şey olacaktır.

M. FRASHERİ, bu noktaya karşı çıkmamakla birlikte, kendi teklifinin hakgözetirliğe en uygun teklif olduğuna inanmaktan da vazgeçmediğini söyledi. Örneğin, Hudeyde-San'a demiryolunun ödettirilmesi Hicaz'a, ya da "Bağdat"

demiryolununki Anadolu'ya, Suriye'ye ve Irak'a yükletilse, bu ülkeler böyle bir bölüştürmeye karşı, akla yatkın hiç bir itirazda bulunamazlar. Bu yüzden, Arnavutluk'un teklifi salt adalete tüm uygun düşmektedir; bu teklif, Osmanlı Devlet Borcunu ikiye ayırarak, her bir parçası için özel bir bölüştürme öngörmektedir. Bir yandan, Alt-komisyonun kabul ettiği ilke uyarınca bölüştürülmesi gereken, genel nitelikteki borçlanmaları bir araya toplamakta; öte yandan da demiryollarına ilişkin olan ve bu demiryolları hangi Devletin ülkesinde bulunuyorsa, o ülkeye yükletilmesi gereken borçlanmaları bir araya toplamaktadır. Uygulama açısından gerçekleri büyük ölçüde göz önünde tutan bu teklif, aynı zamanda hem adalete uygun, hem de kolayca uygulanabilir niteliktedir.

Sir Horace RUMBOLD, Arnavut teklifinin, bayındırlık işleri konusunda, neden yalnız demiryolları yapımını göz önünde tutmakta olduğunu anlayamadığını söyledi.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin, bu noktada, Müttefik Temsilci Heyetlerinin teklifine, ilke olarak katılmış bulunduğunu bildirdi; ancak, Arnavut ve Yunan Temsilci Heyetlerinin öne sürmüş oldukları görüşler karşısında, Türk Temsilci Heyeti, bu sorunu yeniden incelemek hakkını saklı tutmaktadır; Türk Temsilci Heyeti, cevabını ileride bildirecektir.

M. VENİSELOS, bir yandan Konferansa Çağıran Devletler Temsilci Heyetlerini, öte yandan da Yunanistan'ı ayıran anlaşmazlığın, özü bakımından hukuksal nitelikte olduğunu söyledi. M. VENİSELOS, bu anlaşmazlığın, incelenmek üzere, La Haye Milletlerarası Daimî Adalet Divanına gönderilmesini teklif etti. Yunan Hükümeti, bu Mahkemenin vereceği hakemlik kararını kabule hazırdır.

M. BOMPARD, M. Veniselos'dan, Alt-komisyona bu yolda bir teklif sunmasını istedi.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin sunduğu çizelgede, altın para olarak çıkartılmış borçlanmalarla, kâğıt para olarak çıkartılmış borçlanmaların, ayırım gözetmeksizin toplanmış olduğuna, Türk Temsilci Heyetinin dikkatini çekti.

ZEKÂİ BEY, Türk Kâğıt parasının altın parayla ödenebilir olması yüzünden, Türk Hükümetinin, söz konusu kâğıt parayı altın para ile eş değerde görmekte olduğunu söyledi.

M. BOMPARD, "İzmir-Alaşehir" demiryolu borçlanmasını çizelgeye neden eklemiş olduğunu, Türk Temsilci Heyetine sordu.

ZEKÂİ BEY, "İzmir-Alaşehir" demiryolunun, Türk Hükümetince, ayrıcalık [imtiyaz] sahibi İngiliz ortaklığından satın alınan "İzmir-Kasaba" şebekesinin bir parçası olduğunu söyledi.

M. VENİSELOS, Yunanistan, kendi ülkesindeki bir demiryolunu satın almak için giriştiği borçlanmanın ödenmesini tek başına yükümlenirken, Türk Hükümetinin yeni bir şebeke satın almak için çıkartmış olduğu borçlanmayı bölüştürme plânına koymasına neden izin verilmiş olacağını anlıyamamaktadır. M. VENİSELOS, Osmanlı Hükümeti yerine geçen Yunan Hükümetinin, "Selânik Bağlantısı" demiryolunun sermaye hisse senetleri (*capital-actions*) için 15 buçuk milyon altın Frank ödemiş olduğunu, öte yandan da, bu ortaklığın [şirketin] tahvillerini ödemek için, bütçesine dört buçuk milyon altın Frank koyduğunu, bir kez daha hatırlattı.

ZEKÂİ BEY, Türk Hükümetinin yaptığı işlemle Yunan Hükümetinin yapmış olduğu işlem arasındaki temel ayrılığı belirtti. Türk Hükümeti, "İzmir-Alaşehir" demiryolu [borçlanmasını] 1893 de ödemiş bulunmaktadır; Yunan Hükümeti ise, "Selânik Bağlantısı" [borçlanmasını] 1913 de – bu demiryolunun bulunduğu toprak parçası Türkiye'den ayrıldıktan sonra – ödemiştir. Bu tez kabul edilirse, kendisine Türkiye'den bir toprak parçası katmış olan Devletlerden birinin ileride bir demiryolu şebekesine ilişkin borçlanmayı ödemesi, yeni bir bölüştürme yapılması için yeterli olacaktır. Örneğin, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ile Yunanistan, Doğu Demiryollarını satın alırlarsa, Yunan tezine göre, bu Devletler, Türkiye'nin ardılı [halefi] olan öteki Devletlerin, bu yüzden üzerlerine almış bulunacakları yükümlerden bir pay almalarını isteyebileceklerdir. Tek-taraflı bir eylemle, bölüştürmenin yeniden söz konusu edilebilmesi mümkün değildir. Özet olarak, ancak Türk Devletinden çeşitli toprak parçalarının ayrılması anındaki durum göz önünde tutulmak gerekir.

M. BOMPARD, 1893 yılından bu yana, "İzmir-Alaşehir" borçlanması için herhangi bir amortisman ödenmiş olup olmadığını sordu.

ZEKÂİ BEY, Türk Hükümetinin ayrıcalık [imtiyaz] sahibi ortaklığa altın para 130.000 Liralık yıllık taksit ödemeyi yükümlenmiş olduğunu söyledi. Türk Temsilci Heyetinin sunduğu çizelgedeki toplam, bu yıllık taksiti anaparaya çevrilmiş olarak göstermektedir.

İç borçlanma.

M. BOMPARD, iç borçlanmaya ilişkin olarak ortaya çıkan sorunun, bölüştürülecek bu borcun hangi tarihteki durumunun göz önünde tutulması ana sorunu olduğunu bildirdi.

Gecikmiş yıllık taksitler.

M. DES CLOSİÈRES, ödenmemiş kuponların karşılığı olan gecikmiş yıllık taksitlerin, Müttefikler tasarısının 7 nci maddesinde göz önünde tutulduğunu belirtti. Bu madde, sözü geçen kuponların ödenmesini, ardıl [halef] Devletlerin yardımıyla Türk Hükümetinin güvence altına alacağını şart koşmaktadır. Öte yandan, gecikmiş kuponların hemen ödenmesi, borçlular için pek ağır bir yüküm olacağından, bu madde, borçlulara süreler tanınmasına razı olunmak üzere, onlarla Osmanlı Devlet Borcu Meclisi arasında anlaşmalara girişilmesi olanağını da öngörmektedir.

ZEKÂİ BEY, bu yükümlerin bölüştürülmesinin Andlaşmada, Türkiye'nin ancak ve yalnız kendine düşmesi gerekecek sorumluluğu üzerine alacağı biçimde tanımlanmasını istedi.

Bu teklif kabul olundu.

İstanbul ve Bağdat Belediyelerinin borçlanmaları.

Zoralımlar.

ZEKÂİ BEY, bu üç borçlanmayı çizelgeden çıkartmaya hazır olduğunu söyledi.

ZEKÂİ BEY, Türk Hükümetinin düşüncesine göre, orduların ve sivil halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere savaş sırasında yapılan zoralımların ödenmesi için borçlu olunan paranın, ayrılmış toprak parçalarına orantılı olarak yükletilmesi gerektiğini belirtti.

M. BOMPARD, Türk Hükümetinin, Türk makamlarınca Suriye'de, Filistin'de ve Irak'da* zoralım yoluyla alınan ticaret eşyasının karşılığını ödemek niyetinde olup olmadığını sordu.

ZEKÂİ BEY, bu soruya olumlu cevap verdi. ZEKÂİ BEY, ilgili Devletler isterlerse, Suriye, Filistin ve Mezopotamya'nın, Türk makamlarınca, ülkelerinde uygulanmış bulunan zoralımların sorumluluğunu kendi üzerlerine alabileceklerini sözlerine ekledi. Bu da, emeklilik maaşlarının bölüştürülmesinde benimsenen sistemin uygulanması demek olacaktır; bu sisteme göre, söz konusu yükümler, bağlı bulunulan ulusal topluluk ve soya [ırka] göre bölüştürülmektedir. Bundan şu sonuç çıkmaktadır: Türkiye, ancak kendi ülkesinde yapılmış zoralımlar ile eski Osmanlı İmparatorluğu halkından Türk [uyrukluğunda] kalanların emeklilik maaşlarını ödemekle yükümlü olacaktır.

Zoralımlar karşılığı olarak çizelgeye yazılan 25 milyon Türk Lirasına gelince, ZEKÂİ BEY, bu rakamın uzun ve özenli bir incelemeden sonra saptanmış olduğunu bildirdi.

Dalgalı borçlar.

ZEKÂİ BEY, bu başlığın, Türk Hükümetinin 1 Kasım 1914 den önce yapmış olduğu her türlü borçları anlattığını ve bu borçlardan çoğunun, 1908 Anayasasından** öncesine ait olduğunu açıkladı.

Sir Adam BLOCK, dalgalı borçların, savaştan çok zaman önce, çeşitli konsolidasyon ve amortisman borçlanmalarıyla sona erdirilmiş bulunduğunu sanmakta olduğunu söyledi. Sir Adam BLOCK, iki kez ödenmiş olabilecek birtakım borçların bulunmasından çekinmektedir.

ZEKÂİ BEY, 1908 de, Anayasa'nın kabulünden sonra, Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli borçlarının ne nitelikte olduğunu saptamak üzere Komisyonlar kurulmuş olduğunu anlattı. "Dalgalı Borç" (*Dette flottante*) başlığı, Türk Devletinin kendi uyruklarına karşı olan borçlarını göstermektedir. O zaman, bu konuya ilişkin olarak, bir kanun yayınlanmıştı. Bu borcun bir bölümü daha önce ödenmiş bulunmaktadır. ZEKÂİ BEY, bu Borç konusunda, Alt-komisyona ayrıntılı bilgi vermeğe hazır olduğunu da söyledi.

Kâğıt para.

M. BOMPARD, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, bölüştürülecek Borca, kâğıt paranın da sokulmasını kabul etmediklerini söyledi; bunun nedeni daha önce anlatılmıştır: Bölüştürülecek borcun kapsamı, 5 Kasım 1914 durumuna göre saptanmalıdır.

* Fransızca metinde "Mésopotamie", 1924 Türkçe çevirisinde "Beyn-en-nehreyn"; ayrıca "Irak" denilmektedir. (S.L.M.)

** 1924 Türkçe çevirisinde, "ilân-ı Meşrutiyet tarihi olan 1908 senesinden mukaddem" denilmektedir. (S.L.M.)

Sivil emeklilerin maaşları.

M. BOMPARD, emeklilik maaşları sorununun daha önce incelenmiş hükümlerle çözüme bağlanmış bulunduğunu belirtti.

ZEKÂİ BEY, borç çizelgesinin 30 Ekim 1918 tarihinde durdurulmasında direndiğini söyledi. Emeklilik maaşlarına gelince, ZEKÂİ BEY, bu konuda iki bölüştürme sisteminin mümkün olduğunu düşünmektedir: Ya her Devlet, Osmanlı İmparatorluğu halkının soy, ulusal topluluktan olma [milliyet, *nationalité*] ya da konul [ikametgâh] bakımından kendi uyrukları arasına katılanların emeklilik maaşlarını sağlar; ya da emeklilik maaşlarının bölüştürülmesi, Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesinde uygulanan aynı ilke uyarınca yapılır.

Türk Temsilci Heyeti, kendi hesabına, birinci sistemi üstün tutmaktadır.

M. BOMPARD, bir önceki oturumda Alt-komisyona sunulmuş tasarıların yeniden incelenmesini teklif etti.

Osmanlı Borcuna ilişkin hükümler.

Osmanlı Devlet Borcunun bölüştürülmesi konusunda, M. BOMPARD, Müttefik Temsilci Heyetleriyle Türk Temsilci Heyeti arasında önemli bir görüş ayrılığının süregittiğini söyledi: Borcun tutarının hangi tarihe göre saptanacağı sorunu.

Madde 5.

M. BOMPARD, 5 nci madde konusunda, Arnavut, Yunan ve Türk Temsilci Heyetlerinin açıkladıkları istekleri dikkate almağa hazır olduğunu söyledi. M. BOMPARD, aşağıdaki metni teklif etti; bu metin, Türk Temsilci Heyetinin katılması şartına bağlı olarak, kabul edildi:

> Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak ençok üç aylık bir süre içinde, bir önceki madde ile konulmuş esaslara dayanarak, bu Devletlerden her birine düşen yıllık taksitlerin toplamını [tutarını] saptayacak ve bu toplamı sözü geçen Devletlere bildirecektir.
>
> İlgili Devletler, Osmanlı Borcu Meclisinin, kendilerine düşecek yıllık taksitleri saptama konusundaki çalışmalarını izlemek üzere, İstanbul'a temsilciler gönderebileceklerdir.
>
> Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, Bulgaristan ile yapılmış 27 Kasım 1919 tarihli Barış Andlaşmasının 134 ncü maddesinde öngörülen görevleri de yerine getirecektir.
>
> İşbu maddede yazılı ilkelerin uygulanması konusunda ilgili Devletler arasında doğabilecek her türlü anlaşmazlıklar, bildirinin yapılması tarihinden başlıyarak üç aylık bir süre içinde, Milletler Cemiyeti Meclisine sunulacak ve bu Meclisin atayacağı bir hakemce çözüme bağlanacaktır. Bu yola başvurulması, işbu maddenin uygulanmasını geciktirmeyecektir.

Madde 7.

ZEKÂİ BEY, gecikmiş kuponların ödenmesi konusunda, Türk Hükümetinin,

ancak kendi payından sorumlu olması ilkesinin kabulü üzerinde direndi. Bundan başka, ZEKÂİ BEY, 1914-1920 dönemi içinde ödenmeden kalmış olan kuponların ödenmesini üzerine almayı, Türk Hükümetinin hiç bir zaman kabul etmeyeceğini söyledi.

Sir Adam BLOCK, 7 nci madde metninin Türk Temsilci Heyetince daha önce kabul edilmiş bulunduğunu belirtti.

M. BOMPARD, Müttefik Devletler Temsilci Heyetleriyle Türk Temsilci Heyeti arasında, bu madde konusundaki anlaşmazlığın iki nokta üzerinde olduğunu söyledi: Önce, süreleri gelmiş taksitlerin ödenmesinde Türk Hükümetine düşen payın saptanması; ikinci olarak, Türk Hükümetinin payını hangi tarihten başlıyarak ödemesinin gerekeceği.

M. VENİSELOS, yıllık taksitlerin ödenmesi için öngörülen beş yıllık sürenin yirmi yıla çıkartılmasını istedi. Bundan başka, iki yıllık bir erteleme de (*moratoire*) istemektedir.

ZEKÂİ BEY, tartışılmakta olan hükmün dayandığı ilkeye bile katılmadığından, yalnız bu ödemenin ne biçimde yapılacağına ilişkin bulunan bu teklifle ilgilenmediğini söyledi.

M. BOMPARD, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, süreyi yirmi yıla çıkartmayı kabul eğiliminde olduklarını, ancak Borcun ertelenmesini reddettiklerini bildirdi.

M. VENİSELOS, Müttefik Temsilci Heyetlerinin görüşünü kabul etti.

7 nci maddenin bu biçimde değiştirilmesi kararlaştırıldı.

Madde 10.

Türk Temsilci Heyeti bu maddeye karşı oluştan vazgeçmemektedir.

Madde 11.

M. BOMPARD, Arnavut ve Yunan Temsilci Heyetlerinin bu maddenin metinden çıkartılmasını istemiş olduklarını bildirdi. Yunan Temsilci Heyeti bu konudaki görüşlerini 26 Aralık 1922 günlü bir notada açıklığa kavuşturmaktadır (*Ek B*).

ZEKÂİ BEY, kamu mallarından olup, dairelerini yerleştirmesi için Türk Hükümetince, geçici olarak, Osmanlı Devlet Borcu [Yönetiminin] kullanmasına izin verilmiş olan yapıları Türk Hükümetinin elinde tutmak istediğini söyledi. Bu mallardan Türk Hazinesi adına kütüğe yazıtlanmış olanlara gelince, bunlar Türk Hazinesi adına yazıtlı kalmalıdırlar. Bu açıklamalardaki çekincelerle [ihtirazî kayıtlarla], Türk Temsilci Heyeti, tasarının 11 nci maddesinin metinden çıkartılmasına karşı değildir.

Sir Adam BLOCK, Osmanlı Devlet Borcu ile Türk Hükümetinin dayanışma içinde olduklarını ve Türk Hükümetinin, Türk Hazinesi adına kütüğe yazıtlı malları nasıl kendi elinde tutmak istemekteyse, bu kurumun mallarının da kendi elinde kalmasını istediğini sanmakta olduğunu söyledi.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin, Türk Hazinesi adına kütüğe yazıtlı taşınmaz malların Osmanlı Devlet Borcunun kullanımına verilmiş olması yüzünden, bunlara farklı bir işlem uygulanmasını kabul etmediği cevabını verdi.

11 nci maddenin metinden çıkartılması kararlaştırıldı.

Madde 12.

M. BOMPARD, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, daha önce de bildirdikleri gibi, 12 nci* maddenin metinden çıkartılması yolunda Türk Temsilci Heyetinin isteğini, ancak, Türk Temsilci Heyetince söz verilmiş olan bildirinin yapılmasından sonra kabul edeceklerini söyledi.

M. BOMPARD, Çağıran Devletler Temsilci Heyetlerinin, tartışmadan sonra, kaleme alınışını kabul ettikleri, Osmanlı Devlet Borcuna ilişkin hükümleri okudu (*Ek C*).

Askerî işgal giderlerinin ve savaştan doğan zararların ödenmesi.

Madde 1.

ZEKÂİ BEY, Çağıran Devletler Temsilcilerince teklif olunan metni Türk Temsilci Heyetinin tümüyle reddettiğini söyledi. Türk Temsilci Heyeti, "savaş olayları" (*faits de guerre*) ile "savaş tedbirleri" (*mesures de guerre*) arasında bir ayırım gözetilmesinden yanadır. Bunlardan yalnız birinciler [savaş olayları] Maliye Sorunları Alt-komisyonunca çözüme bağlanmak gerekir; ikinciler [savaş tedbirleri], İktisat Sorunları Alt-komisyonunun yetki alanına girmektedir.

M. BOMBARD, Türk Temsilci Heyetinin, ".... istemleri de kapsamak üzere" kelimelerinden başlayarak sona kadar 1 nci maddenin ikinci parçasını metinden çıkartmak isteğinde direnip direnmediğini sordu. Bu cümle parçası, yalnız Türk Hükümeti ile İngiliz Hükümetini ilgilendirmektedir.

ZEKÂİ BEY, bu maddeye karşı oluştan vazgeçmediğini söyledi.

Madde 2.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin 2 nci maddeyi reddetmekten de vazgeçmediğini sözlerine ekledi.

Madde 3.

M. BOMPARD, 3 ncü maddenin sondan bir önceki paragrafını metinden çıkartmaya hazır olduğunu bildirdi.

Türk Temsilci Heyeti, bu maddeyi reddetti.

Madde 4.

M. BOMPARD, Yunan Temsilci Heyetinin, 4 ncü madde konusunda görüşler sunmuş olduğunu söyledi (*Ek D*). M. BOMPARD, bu maddeye ilişkin olarak Türk Temsilci Heyetiyle Yunan Temsilci Heyeti arasındaki anlaşmazlığın ortadan kalkmış olduğunu görmektedir.

ZEKÂİ BEY, İktisat Sorunları Alt-komisyonunda, Müttefik Temsilci Heyetleri ile Yunan Temsilci Heyetinin, Yunan makamlarınca alınmış savaş tedbirlerinin sorumluluğunu kabul etmiş olduklarını söyledi.

M. MİCHALAKOPULOS, bu Alt-komisyonun, ancak, savaş durumundan

* Yan başlıkda, hem Fransızca tutanakta, hem de 1924 Türkçe çevirisinde "12" verilirken, metinde "2" diye yazılıdır. (S.L.M.)

doğan *olağanüstü* yönetim tedbirleriyle uğraşmış olduğunu, bu tedbirlerin, *savaş tedbirlerinden* büsbütün başka olduğunu kabul ettiğini söyledi. Kaldı ki, Türk Temsilci Heyeti de bu ayırımı kabul etmiştir.

Madde 5.

M. BOMPARD, 5 nci maddede öngörülen Tasfiye Komisyonu üyelerinin diplomatik ayrıcalıkları olmasına karşı çıkmakta direnip direnmediğini, Türk Temsilci Heyetine sordu.

ZEKÂİ BEY, cevap olarak, bu sorunun önemsiz olduğunu, çünkü Türk Temsilci Heyetinin böyle bir Komisyonun kurulmasını kabul etmediğini söyledi.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin, böyle bir Komisyonun kurulmasına ilk kez karşı çıkmakta olduğunu belirtti.

M. BOMPARD, askerî işgal giderleriyle savaştan doğan zararların ödenmesine ilişkin olarak, Çağıran Devletler Temsilci Heyetlerince, tartışmadan sonra, kabul edilen hükümlerin metinlerini okudu (*Ek E*).

Çeşitli malî hükümler.

Madde 1.

M. BOMPARD, çeşitli hükümlerin incelenmesine geçti.

Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin sonunda, "Hazine-i Hassa adına..." ve "karşılık ödenmeksizin" kelimelerinin metinden çıkartılmasında direndiğini söyledi.

M. BOMPARD, Müttefik Temsilci Heyetlerinin bu teklifi kabul etme eğiliminde olmadıklarını belirtti.

ZEKÂİ BEY, Müslümanlarca yapılmış bağışlardan elde edilen parayla döşenmiş Hicaz demiryolunun Halifeliğin mülkiyetinde kalmasını istedi.

M. BOMPARD, bu sorunun siyasal nitelikte olduğunu ve Maliye Sorunları Altkomisyonunun yetkisi dışında kaldığını belirtti.

Madde 2.

Türk Temsilci Heyeti, 2 nci maddeye karşı olmaktan vazgeçmediğini söyledi.

Madde 3.

M. FRASHERİ, aşağıdaki bildiriyi okudu:

"Orta Avrupa İmparatorluklarının Türkiye'den alacaklarının Müttefik Devletlere geçirilmesini, Türk Hükümeti, "Çeşitli hükümler" başlıklı malî hükümlerin 3 ncü maddesiyle kabul etmekte, Müttefik Devletler de bu alacakları hükümsüz saymağa razı olmaktadırlar. Öte yandan, Arnavut Hükümetinin Avusturya Hükümetinden bir alacağı vardır: Gerçekten, Avusturya askerî birliklerince işgal edilmiş bulunan Arnavutluk'da, bütçeler bir gelir artığı ile kapanmış ve bu yüzden 30 milyon kuron Wienerbank'a yatırılmıştır. Lausanne Konferansı, Osmanlı Devlet Borcundan Arnavutluk'a bir pay yüklemeği kararlaştırırsa, Orta Avrupa İmparatorluklarının Türkiye'den olan alacaklarını, ancak, Arnavutluk'un Avusturya'dan olan alacağı düşülerek hükümsüz saymak,

adalete uygun ve akla yatkın olacaktır; bu alacağın hesaplanmasında da, kuronun, işgal dönemindeki kambio değeri göz önünde tutulmak gerekir.

"Fransa Cumhuriyet Hükümeti, şanlı birliklerinin 1916 dan 1920 ye kadar işgal etmiş olduğu Kortça (*Kortcha*) ilinin bütçe artıklarını Arnavutluk Hükümetinin kullanımına bırakmaktadır. İtalyan Hükümeti, savaş sırasında işgal etmiş olduğu Argiri (*Argyrokastro*) ilinin gelirlerine de aynı işlemi uygulamaktadır. Buna karşılık, Avusturya Hükümeti, Wienerbank'a yatırılmış 30 milyon kuronu, silâhbırakışımından [mütarekeden] sonra kendi ihtiyaçları için harcamak zorunda kalmıştır.

"Ortak hukukun bir ilkesi uyarınca, yatırılmış paralar, alacaklıların sağlancaları [karşılıkları, rehinleri] içinde sayılmaz; başka bir deyimle, yatırımda bulunmuş kimse, alacaklılardan üstün tutulur ve bir borçlunun mallarının tasfiyesi sırasında bu kimseye öncelik tanınır. Avusturya'nın alacaklısı olan Arnavutluk Hükümetinin, Avusturya'nın Türkiye'den alacaklarına elkoymağa hakkı vardır. Böyle olunca, Arnavut Hükümetinin, Türkiye'den alacağının, Osmanlı Devlet Borcundan Arnavutluk'a yükletilecek paydan düşülmesi adalete uygun olacaktır."

M. BOMPARD, M. Frasheri'nin öne sürdüğü istemin Türkiye'yi ilgilendirmediğini belirtti; bu istemin, sonunu incelemeğe yetkili olan, Arnavutluk ile Müttefik Devletler arasında doğrudan doğruya çözümlenmesinin gerekli göründüğünü söyledi.

Madde 5.

Türk Temsilci Heyeti, 5 nci madde üzerinde, daha önceki görüşünü değiştirmemiş olduğunu bildirdi. Türk Temsilci Heyeti, 1 nci paragrafı kabul etmekte, 2 nci paragrafa her zamanki itirazlarını sürdürmektedir.

Madde 6.

[Türk] Temsilci Heyeti, 6 ncı maddeye ilişkin itirazlarından vazgeçmemektedir.

M. BOMPARD, Çağıran Devletler Temsilci Heyetlerinin, Çeşitli malî hükümler tasarısını, 19 Aralık 1922 de sunulmuş olduğu biçimiyle, olduğu gibi tuttuklarını bildirdi.

M. BOMPARD, İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonuna bir rapor sunacak ve bu raporda, elde edilen sonuçlarla, Temsilci Heyetleri arasında anlaşmaya varılmamış noktaları belirtecektir.

Oturuma saat 18.15 de son verildi.

(7) SAYILI EK

OSMANLI DEVLET BORCUNUN 30 EKİM

(Türk Temsilci

BORÇLANMALAR	Amortisman FONLARI %	Faizler %	SÖZLEŞMENİN TARİHİ
1	2	3	4
Birleştirilmiş borçlar	4,464	4	14/9/1903
İkramiyeli Türk Tahvilleri	–	–	5/1/1870
Osmaniye	1	4	18/30/4/1890
Tömbeki	1	4	30/4/8/5/1893
Doğu Demiryolları	0,35	4	1/13/5/1894
% 5 1896	0,50	5	29/2/12/1896
Gümrük 1902	0,50	4	28/9/11/10/1902
% 4 1903 Balık avcılığı	0,50	4	21/2/6/3/1903
Bağdat, Tertip I	0,087538	4	20/2/5/1903
% 4 1904	0,50	4	4/7/9/1903
% 4 1901-1905	0,50	4	6/11/3/1905
Techizat-ı Askeriye	0,5	4	4/17/4/1905
Bağdat, Tertip II	0,087538	4	20/5/2/6/1908
Bağdat, Tertip III	0,087538	4	20/5/2/6/1908
% 4 1908	0,50	4	6/19/9/1908
% 4 1909	1	4	30/9/13/10/1909
Soma - Bandırma	0,16715	4	20/11/3/12/1910
Hudeyde - San'a	0,098738	4	24/2/9/3/1911
Gümrük 1911	1	4	27/10/9/11/1910
Konya ovası sulama	–	–	5/18/11/1913
Doklar, tersaneler	1,50	5,50	19/2/12/1913
İzmir - Alaşehir	–	–	–
Savaş gemileri	20	5	13/7/1911
% 5 1904	0,50	5	13/26/4/1914
İç borçlanma	–	–	–
Hazine Tahvilleri	33,33	6	8/20/11/1912
Hazine Tahvilleri Périer	20	5	19/1/2/1913
Tütün rejisi	–	–	4/8/1913
Muharrem Kararnamesi'ne bağlı olmayan borçların 1331-1334 gecikmiş taksitleri			
İstanbul Belediyesi	–	–	–
İstanbul Belediyesi	–	–	–
Bağdat Belediyesi	–	–	–
Zoralımlar	–	–	–
Dalgalı borçlar	–	–	–
Para yerine sürüme çıkartılmış kâğıt para, küçük kâğıt kupürler ve pullar	–	–	–
Sivil emekli maaşları	–	–	–
1918 de gerçekleşmemiş olasılı borçlar	–	–	–

TUTANAĞIN EKLERİ
A
1918 DURUMUNA GÖRE ÇİZELGESİ
Heyetince Sunulmuştur)

İlk nominal SERMAYE Türk Lirası	30 Ekim 1904 de var olan sermaye Türk Lirası	Ödenmesi gereken Yıllık Taksitler Türk Lirası	Amortisman DÖNEMİ	ÇIKARAN BANKA
5	6	7	8	9
42.275.772	36.463.328	1.887.375	–	
15.632.548	10.335.614	270.000	–	
4.999.500	2.387.000	249.975	1931	Osmanlı Bankası
1.000.000	564.410	50.250	1934	–
1.760.000	1.567.192	76.751	1957	Deutsche Bank ve grubu
3.272.720	2.644.620	180.450	1946	Osmanlı Bankası
8.600.020	7.923.234	387.976	1958	–
2.640.000	2.360.314	119.097	1958	Deutsche Bank
2.376.000	2.327.358	97.120	2001	
2.750.000	2.594.064	124.059	1960	Osmanlı Bankası
5.306.664	4.976.422	239.397	1961	–
2.640.000	2.343.858	119.097	1961	Deutsche Bank
4.752.000	4.638.756	200.500	2006	–
5.236.000	6.550.698	220.550	2010	–
4.711.124	4.538.908	212.000	1965	Osmanlı Bankası
7.000.000	4.538.908	350.864	1950	–
1.712.304	1.700.644	71.532	1952	–
1.000.010	947.700	40.988	2006	Banque Française
7.040.000	6.117.892	352.440	1952	Deutsche Bank
818.970	807.940	50.006	1932	
1.485.000	1.485.000	88.550	1943	
2.378.000	2.378.000	103.500	–	
1.779.569	1.778.587	186.208	1916	Türkiye Millî Bankası
220.000.000	22.000.600	1.213.055	1962	Osmanlı Bankası
17.977.600	17.997.600	–	–	
3.000.008	470.473	1.000.003	1915	–
4.400.000	2.630.452	1.100.000	1918	Périer ve Ort.
1.700.000	1.398.822	110.000	–	
8.600.000	8.600.000	–	–	
1.100.000	1.100.000	–	–	
1.100.000	1.100.000	–	–	
33.000	33.000	–	–	
	25.000.000	–	–	
	21.265.598	–	–	
	158.748.563	–	–	
	986.150	12.501.762	–	
	–			
	373.992.915			Sivil emekli maaşlarının % 4 faizle on yıl süre için anaparaya çevrilmesi
	41.065.230			
	415.058.145			

EK B.

YUNAN TEMSİLCİ HEYETİ

605

Lausanne, 26 Aralık 1922

SAYIN BAŞKAN,

Osmanlı Devlet borcuna ilişkin hükümleri kapsayan 19 Aralık 1922 günlü tasarının 11 nci maddesi üzerinde Yunan Temsilci Heyetinin görüşlerini belirten bir notayı ekli olarak söze sunmakla onur duymaktayım.

Derin saygılarımın kabulünü rica ederim, Sayın Başkan.

İmza: E. K. VENİSELOS

Ekselâns M. BOMPARD, Fransa Büyükelçisi,
Maliye Sorunları Alt-komisyonu Başkanı.

OSMANLI DEVLET BORCUNA İLİŞKİN TASARININ II NCİ MADDESİ ÜZERİNDE YUNAN TEMSİLCİ HEYETİNİN GÖRÜŞÜ

Osmanlı Devlet Borcuna ilişkin Müttefikler tasarısının II nci maddesi, Osmanlı Devlet Borcu Yönetiminin, Osmanlı İmparatorluğuna ardıl [halef] olan Devletlerin ülkelerinde bulunan ve bu İmparatorluğun adına kütüğe yazıtlanmış, taşınır ya da taşınmaz, her türlü malların kullanılabilmesini öngörmektedir.

Yunan Temsilci Heyeti, bu maddenin, hukuk ve hakgözetirlik ilkelerine uygun düşmediği kanısındadır.

Gerçekten, Osmanlı Devlet Borcu Yönetimi, borçlanmalara ilişkin borç senetlerini ellerinde bulunduranlardan kurulu özel bir girişim [ticaret] ortaklığı değildir. Osmanlı Devlet Borcu Yönetimi, tek amacı birtakım gelirleri toplamak ve böylece Osmanlı Devletinden alacakları olanlara, alacaklarının ödenmesini sağlamak olan, bir denetim, özel bir yönetim birimidir.

Osmanlı Devlet Borcu Yönetimi, hukuk diline göre, amacı kazanç [kâr] sağlamak (*de lucro captando*) olmayan, fakat zarardan sakınmak (*de damno evitando*) olan bir kurumdur. Bu kurum, borç senetlerini ellerinde bulunduranların zarara uğramamalarına göz-kulak olmakla yükümlüdür; fakat, onlara, yapılmış anlaşmalar uyarınca borçlu olduğundan daha çoğunu veremez.

Kamusal gelirler toplayarak, alacaklı olanlara bu alacaklarını ödemekle yükümlü olan Osmanlı Devleti, bu yönetim hakkının kullanılmasını, özel bir anlaşmayla, Osmanlı Devlet Borcu Yönetimine [Tüyun-u Umumiye-i Osmaniye İdaresine] bırakmıştır. Bu görevi kolaylaştırmak için, gerekli daireleri yerleştirmek üzere birkaç yapı da bırakılmıştır.

Varsayım olarak, Osmanlı Devletinin parçalanmamış olduğu ve bu Devletin, alacaklılarına, borcunu peşin para ile hemen ödeyecek durumda bulunduğu kabul edilseydi, bu Devletten alacaklı olanlar, [başka bir deyimle] Osmanlı Devlet Borcu senetlerini ellerinde bulunduranlar, kendilerine alacakları ödendikten sonra, yapıların da kendi yararlarına satılmasını isteyebilecekler miydi? Bu, kabul edilebilir görünmemektedir. Osmanlı Devleti parçalanmaksızın, borcunu, alacaklılarına, belirli yıllar içinde ödeseydi, durum gene aynı olacaktı. Böyle olunca, borçlarını ödemesi yeteneği olması durumunda, Osmanlı Devleti için doğru olan şey, ona ardıl [halef] Devletler için de doğrudur. Bu [ardıl] Devletler, kendilerine düşen Borç payını ödemekle yükümlü olduklarına göre, alacaklılar, üstelik söz

konusu olan yapıların değerinin de kendilerine ödenmesini isteyemezler. Bu yapılar, Osmanlı Devleti zamanında, kamu gelirlerinin toplanmasında gerekli yönetim hizmetlerini sağlamada kullanılmış bulundukları gibi, bu Devlete ardıl olan Devletlerce de, ileride, o amaçla kullanılmalıdır. Oysa, söz konusu yapılar, Osmanlı Devleti adına kütüğe yazıtlı ve hukuk bakımından Osmanlı Devletinin mülkiyetinde bulunduklarından, bunların, Devletler hukuku ilkeleri uyarınca, ardıl Devletlere geçecekleri açıkça bellidir.

Lausanne, 26 Aralık 1992

EK C.

4 Ocak 1923

OSMANLI DEVLET BORCUNA İLİŞKİN HÜKÜMLER

I

Balkan Yarımadası Devletleriyle Asya'da yeni kurulmuş olan Devletlerden, kendilerine, gerek 1912-1913 Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan bir toprak parçası verilmiş olan Devletler, aşağıdaki şartlar altında, ekli Çizelgede belirtilmiş olduğu üzere, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ilişkin yıllık yükümlere [taksitlere] katılacaklardır.

Bu Devletler, 5 nci madde uyarınca, kendilerine yapılacak bildiri gününden başlıyarak üç aylık bir süre içinde, Borç Meclisine, yıllık borçtan kendilerine düşen payın ödenmesini sağlamak için yeterli sağlancalar [karşılıklar, rehinler] göstereceklerdir.

Bu sağlancalar, yukarıda belirtilen süre içinde gösterilmemiş olursa, ya da bu sağlancaların uygun olup olmadığı, ya da ödeme yol ve yöntemleri konusunda anlaşmazlık çıkarsa, her ilgili Hükümetçe, ya da bu konuda – ekli çizelgede belirtildiği üzere – Osmanlı Devlet Borcu Meclisince, Milletler Cemiyeti Meclisine başvurulabilecektir.

Milletler Cemiyeti Meclisi, sağlanca olarak ayrılan gelirlerin toplanmasını, Osmanlı İmparatorluğundan kendilerine toprak katılmış ülkelerdeki uluslararası maliye örgütlerine emanet edebilecektir. Milletler Cemiyeti Meclisinin kararları kesin olacaktır.

Türkiye, 6 ncı Maddede belirtilen tarihten sonra, öteki Devletlere yükletilmiş katkı paylarından artık sorumlu olmayacaktır.

II

Türkiye, yıllık taksitlerden kendi üzerinde kalmış olan payların tüm tutarının ödenmesini sağlayacak biçimde gösterilmiş bulunan sağlancaların [karşılıkların, rehinlerin] tamamlanması için, gerekirse, I nci Maddede saptanan süre içinde, Borç Meclisi ile anlaşmaya varacaktır.

III

Yıllık taksitlerin, I nci Maddede sözü edilen bölüştürülmesi, aşağıdaki gibi yapılacaktır:

(1) 17 Ekim 1912 tarihinden önceki borçlanmalara ilişkin yıllık taksitler, Türkiye ile 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den toprak almış Balkan Devletleri arasında – bu savaşlara son veren Andlaşmaların ya da sonradan yapılan Andlaşmaların yürürlüğe girişlerinden bu yana meydana gelen ülke değişiklikleri göz önünde tutularak – bölüştürülecektir.

(2) Bu ilk bölüştürmeden sonra, Türkiye'nin üzerinde kalmış ve 17 Ekim 1912 tarihi ile 1 Kasım 1914 tarihi arasında, Türkiye'nin yapmış olduğu borçlanmalara ilişkin yıllık taksitlerin de eklenmesiyle artmış olan yıllık taksitlerin geri kalan parçası [bakiyesi], Türkiye ile, bu Andlaşma uyarınca kendilerine Türkiye'den toprak katılmış Balkan Devletleri ve Asya'da yeni kurulmuş Devletler arasında bölüştürülecektir.

IV

İlgili her Devletçe ödenmesi gerekecek yıllık taksit tutarı, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesi için gerekli genel borç tutarına göre – 1907 yılında konulmuş ek gümrük vergisi gelirlerini de içine almak üzere – bir Devletten ötekine geçirilen toprak parçasının ortalama geliri ile, Türkiye'nin 1910-1911, 1911-1912 malî yılları süresince ortalama gelirlerinin toplamı arasındaki aynı oran içinde olacaktır.

V

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak ençok üç aylık bir süre içinde, bir önceki Madde ile konulmuş esaslara dayanarak, bu Devletlerden her birine düşen yıllık taksitlerin toplamının [tutarını] saptayacak ve bu toplamı sözü geçen Devletlere bildirecektir.

İlgili Devletler, Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin, kendilerine düşecek yıllık taksitleri saptama konusundaki çalışmalarını izlemek üzere, İstanbul'a temsilciler göndereceklerdir.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, Bulgaristan ile yapılmış 27 Kasım 1919 tarihli Barış Andlaşmasının 134 ncü maddesinde öngörülen görevleri de yerine getirecektir.

İşbu Maddede yazılı ilkelerin uygulanması konusunda ilgili Devletler arasında doğabilecek her türlü anlaşmazlıklar, bildirinin yapılması tarihinden başlıyarak üç aylık bir süre içinde Milletler Cemiyeti Meclisine sunulacak ve Meclisin atayacağı bir hakemce çözüme bağlanacaktır. Bu yola başvurulması, işbu maddenin uygulanmasını geciktirmeyecektir.

VI

Balkan Savaşları sonucunda Türkiye'den ayrılan toprakları kendilerine katmış olan Devletlerce ödenmesi gereken yıllık taksitler, bu toprakların Balkan Devletlerine katılmasını sağlamış bulunan Andlaşmaların yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, ödenmesi istenebilir duruma gelecektir. İşbu Andlaşma uyarınca, Türkiye'den ayrılan toprakları edinmiş bulunan Devletlerce ödenecek yıllık taksitler, 1 Mart 1920 tarihinden başlıyarak, ödenmesi istenebilir duruma gelecektir.

10 ncu Maddede öngörülen çekince [ihtirazî kayıt] saklı kalmak üzere, sözü geçen taksitler, ilgili bulundukları borcun kesin olarak sona ermesine kadar, borç olarak kalacaklardır. Bununla birlikte, bu borcu oluşturan sözleşmelerde yazılı tarihlere göre sona erdikçe, bu taksitler de o oranlarda gitgide azalatılacaktır.

Sözü geçen Çizelgede 1911, 1912 ve 1913 yılları Hazine Tahvillerinin (*Bons de Trésor*), 8 nci sütunda yazılı tarihlerden sonra on yıllık bir süre içinde, ödenebilmesi kararlaştırılacaktır.

VII

Türk Hükümeti, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihine kadar ödenmemiş olan yıllık taksitlerin [kuponların] ödenmesi için, Osmanlı Devlet Borcu Meclisi ile, I nci Maddede yazılı Devletler arasında yapılması gerekli düzenlemeleri de göz önünde tutarak, Osmanlı Devlet Borcu'nun ödenmesi gecikmiş kuponlarının tutarını tamamlamak için alınacak tedbirler konusunda, Osmanlı Devlet Borcu Meclisiyle anlaşacaktır. Bu son taksitler, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak yirmi yıllık bir süre içinde faizsiz olarak ödenmiş olacaktır.

VIII

Türk Hükümeti, Türk kalmış topraklarda şimdiye kadar Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine ayrılmış ve ödenmesi gerekirken henüz Osmanlı Devlet Borcu Meclisine ödenmemiş gelirlerin tutarına eşit bir para için, sözü geçen Meclise karşı, kendisini borçlu kabul eder; meğer ki, bu topraklar Müttefik kuvvetlerince işgal edilmiş ola; bu durumda, işgal süresi hesaba katılmayacaktır. Türk Hükümeti, bu paranın ödeniş biçimi konusunda, Osmanlı Devlet Borcu Meclisi ile anlaşacaktır.

IX

İşbu Andlaşma uyarınca, Osmanlı Devlet Borcunun ödenmesine yıllık katkıda bulunmak zorunda olan Devletlerden her biri, sözü geçen Meclise altı ay önceden bir bildiri göndererek, yıllık taksitin tutarına ya da bu taksitin, saptanacak bir faizin de eklenmesiyle, anaparaya çevrilecek bir parçasının tutarına eşit bir para ödeyerek, bu borcun tümünü ya da bir parçasını tasfiye edebilecektir; bu tasfiyenin şartlarını ilgili Devletlerle Borç Meclisi, aralarında anlaşarak saptayacaklardır.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin bu tasfiyeyi istemeye hakkı olmayacaktır.

X

Türk Hükümeti Trablusgarp yedek fonunu, 1 Kasım 1914 tarihindeki durumuyla, yeniden kuracaktır.

XI

Muharrem Kararnamesi* ile, buna ekli 14 Eylül 1903, 24 Mayıs-4 Haziran 1911 tarihli kararnamelerin ve – Ek I de sayılanları da kapsamak üzere – 1 Kasım 1914 tarihinden önce yapılmış borçlanmalara ilişkin kararnamelerin geçerli oldukları doğrulanır.

* Bk. s. 9, not. (S.L.M.)

Türk Hükümeti, kendisiyle ilgili olduğu ölçüde, Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 258 nci maddesi hükümleriyle, bunun Avusturya ve Macaristan'la yapılmış Barış Andlaşmalarında karşılığı olan hükümleri uygulamayı yükümlenir; bu hükümler uyarınca, sözü geçen Devletler, Türkiye'de Malî ya da ekonomik yönetim ve denetim komisyonlarında ya da örgütlerinde kendilerini temsil ettirmekten ya da bunlara katılmaktan vazgeçmiş bulunmaktadırlar.

EK

5 KASIM 1914 TARİHİNDEN ÖNCEKİ OSMANLI DEVLET BORCU

E

5 Kasım 1914 tarihinden önceki

BORÇLANMA 1	Sözleşmesinin tarihi 2	Faiz 3	Amortisman FONLARI —— Altın Türk Lirası 4
	BİRİNCİ BÖLÜM. – Savaş öncesi Osmanlı		
Birleştirilmiş borçlar	14/9/1903-8/21/6/1906	4	0,464
İkramiyeli Türk Tahvilleri	5/1/1870	–	–
Osmaniye	18/30/4/1890	4	1.
Tömbeki	26/4-8/5/1893	4	1.
40.000.000 Frank, Doğu Demiryolları	1-13/5/1894	4	0,35
% 5 1896	29/2-12/3/1896	5	0,50
Gümrük 1902	17-29/5/1886-28/9-11/10/1902	4	0,50
% 4 1903 Balık avcılığı	3/10/1888-21/2-6/3/1903	4	0,50
Bağdat, Tertip I	20/2-5/3/1903	4	0,087538
% 4 1904	4-17/9/1903	4	0,50
% 4 1901-1905	21/11-4/12/1901-6/11/1903 25/4-8/5/1905	4	0,50
Techizat-ı Askeriye	4-17/4/1905	4	0,50
Bağdat, Tertip II	20/5-2/6/1908	4	0,087538
Bağdat, Tertip III	20/5-2/6/1908	4	0,50
% 4 1908	6-19/9/1908	4	0,50
% 4 1909	30/9-13/10/1909	4	1.
Soma - Bandırma	20/11-3/12/1910	4	0,16715
Hudeyde - San'a	24/2-9/3/1911	4	0,93738
Gümrük 1911	27/10-9/11/1910	4	1.
Konya ovasını sulama	5-18/11/1913	–	–
Doklar, tersaneler ve denizcilikle ilgili yapılar	19-2/12/1913	5,50	1,50
% 5 1914	13-26/4/1914	5	0,50
Tütün Tekeli Avansı	4/8/1913	–	–
Hazine Tahvilleri % 5 1911 Savaş gemileri satınalış	13/7/1911	5	Değişik; ortalama 20,00
Hazine Tahvilleri, Osmanlı Bankası, 1912	8-21/11/1912	6	33,333
Hazine Tahvilleri, Périer ve Ort. 1913	19-1/2/1913	5	20
TOPLAM	....	...	....
	İKİNCİ BÖLÜM. – Osmanlı Hükümetince güvence		
İstanbul, Belediye borçlanması, 1909	3-16/11/1909	5	0,50
İstanbul, Belediye borçlanması, 1913	1913	5	0,50
Bağdat, Belediye borçlanması, 1912	1912	6	14,285

K

Osmanlı Devlet Borcu

İlk nominal SERMAYE — Altın Türk Lirası 5	5 Kasım 1914 de var olan SERMAYE — Altın Türk Lirası 6	Ödenmesi gereken YILLIK TAKSİTLER (Komisyonlarla) — Altın Türk Lirası 7	Amortisman Dönemi 8	ÇIKARAN BANKA 9
Devlet borcu. (5 Kasım 1914)				
42.275.772	36.799.840	1.887.375	–	
15.632.548	10.666.975	270.000	–	
4.999.500	3.952.400	249.975	1931	Osmanlı Bankası
1.000.000	664.510	50.250	1954	Osmanlı Bankası
1.760.000	1.567.192	76.751	1957	Deutsche Bank ve grubu; Banque Int. ve 2 Fransız Bankasıyla birlikte
3.272.720	2.814.020	180.450	1946	Osmanlı Bankası
8.600.020	7.293.234	387.976	1958	Osmanlı Bankası
2.640.000	2.439.223	119.097	1958	Deutsche Bank
2.376.000	2.342.252	97.120	2001	Deutsche Bank
2.750.000	2.594.064	124.059	1960	Osmanlı Bankası
3.306.644	4.976.422	239.397	1961	Osmanlı Bankası
2.640.000	2.441.340	119.097	1961	Deutsche Bank
4.752.000	4.718.120	200.500	2006	Deutsche Bank
5.236.000	5.221.500	220.550	2010	Deutsche Bank
4.711.124	4.538.908	212.000	1965	Osmanlı Bankası
7.000.004	6.550.698	350.864	1950	Osmanlı Bankası
1.712.304	1.700.664	71.532	1992	Osmanlı Bankası
1.000.010	1.000.010	40.988	2006	Banque Française
7.040.000	6.699.880	352.440	1952	Deutsche Bank ve grubu
818.970	818.970	50.006	1932	
1.485.000	1.485.000	88.550	1943	
22.000.000	22.000.000	1.213.055	(1962)	Osmanlı Bankası
1.700.000	890.039	110.000	–	
1.779.569	931.040	186.208	1916	Türkiye Millî Bankası
3.000.000	1.063.664	1.000.003	1915	Osmanlı Bankası
4.400.000	3.300.000	1.100.000	1918	Périer ve ortakları
59.888.213	139.100.150	8.998.213		
altına alınan borçlanmalar (5 Kasım 1914)				
1.100.000	1.073.490	60.651	1958	Osmanlı Bankası
1.100.000	1.094.500	60.500	1958	Türkiye Millî Bankası
33.000	36.070	6.000	–	Türkiye Millî Bankası

AÇIKLAYICI NOT

5, 6 ve 7 sayılı sütunlardaki rakamlar altın para Türk Lirası olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de savaştan önce altın para kullanılırken, şimdi kâğıt para kullanılmaktadır. Şimdiki kambio değerine göre, kâğıt para Türk Lirası, borçlanma [istikraz] tahvillerinin çıkarıldığı faiz ve amortismanların borçlanma sözleşmeleri hükümleri uyarınca ödenmeleri gereken para bakımından, savaştan önceki altın para Türk Lirasının değerine eş olmaktan uzaktır(Ekli bulunan Eylül 1903 Kararnamesinin 1 nci Maddesine ve borçlanma sözleşmelerinin çeşitli hükümlerine bakınız).

Bu sütunlarda kullanılan altın para Türk Lirası terimi, kuponlar ve amortisman fonları karşılıklarının altın para ile olacağı anlamına değil, fakat Türk Lirası olarak gösterilen rakamların, tahvil sahiplerinin hakları olan para ile ödenmesini sağlama olanağını veren bir kambio değeri üzerinden hesap edilmeleri gerekeceği ve hesapların, borçlanma tahvili sahibinin ödenmesini isteyebileceği bir ya da daha çok para çeşitlerinin altın para ile başabaş sayılmış olduğu anlamına gelmektedir.

EK D.

YUNAN TEMSİLCİ HEYETİ

551

Lausanne, 20 Aralık 1922

SAYIN BAŞKAN,

Savaş zararları yüzünden Türkiye'nin Yunanistan'a ve Yunanistan'ın da Türkiye'ye karşı öne sürdükleri istemlere ilişkin Yunan Temsilci Heyetinin bir Notunu ekli olarak sunmakla onur duymaktayım.

Derin saygılanmın kabulünü rica ederim, Sayın Başkan

İmza: E. K. VENİSELOS

Ekselâns M. BOMPARD, Fransa Büyükelçisi,
Maliye Sorunları Alt-komisyonu Başkanı.

YUNAN TEMSİLCİ HEYETİ

SAVAŞ ZARARLARI KONUSUNDA NOT

Müttefik Devletler Temsilci Heyetleri, Konferansa sundukları, savaş zararlarının onarılmasına ilişkin hükümleri kapsayan tasarıda, "Türkiye ile Yunanistan'ın, birbirlerinin uyruklarına verilen bütün zararların ödenmesinden, karşılıklı olarak vazgeçmelerini" teklif etmektedirler.

Her ne kadar Yunanistan'ın Türkiye'den zarar-giderim isteğinde bulunmasına hak verecek zararlar, Türkiye'nin Yunanistan'dan haklı olarak isteyebileceği zararlardan kat kat üstün ise de, Yunan Temsilci Heyeti, savaş yüzünden iki Devlet arasında doğmuş anlaşmazlıklara elden geldiği ölçüde hızla son vermeğe çok istekli olduğundan, bu teklifi kabul etmekte gecikmemiştir.

TÜRKİYE'NİN İSTEMLERİ

Savaşın sorumluluğu Türkiye'ye düşmekte olduğundan – çünkü Müttefiklerin hiç bir kışkırtması olmaksızın ve Müttefiklerce [Türkiye'nin] ülke bütünlüğünü güvence altına almak konusunda yapılmış teklife rağmen, Türkiye Merkez [Orta] Avrupa Devletleri yanında savaşa girmeği yeğ tutmuştur – Türk* Temsilci Heyetinin, ancak, savaş yasalarına ve kuralların aykırı davranışlardan ötürü Türk Devletinin ya da Türk uyruklarının uğradıkları zararlar için istemde bulunmağa hakkı vardır. Bu konuya ilişkin olarak, Yunan Temsilci Heyeti, birçok Türk köylerini, gerek Kemal'ci (*Kémaliste*) iktidarca zorla asker toplanması konusunda verilen buyruklara uymaktan kaçınmaları, gerek Yunan ordusunun ilerlemesi sırasında direnmeksizin onları karşılamış olmaları yüzünden, Kemal'ci ordunun yakıp-yıktığına, şimdiden dikkati çekmek ister. Bundan başka, birçok Türk köyleri, Kemal'ci kuvvetler ile Çerkez beylerinden Anzavur** kuvvetleri arasında girişilen ve her iki tarafça da olağanüstü bir kıyıcılıkla yürütülen bir boğuşma sırasında, yok edilmiştir. Öteki köyler, düşmanın karargâh olarak kullanmasını önlemek amacıyla, Sakarya geri çekilişi sırasında. Yunan ordusunca yakılmıştır. Ancak, şunu belirtmek gerekir ki, bu köylerde, yakılışları sırasında hiç bir insan ve eşya yoktu. Çünkü, Yunanlıların Sakarya ilerleyişinde geri çekilen Türk ordusu, yol boyunca barınma yerlerini boşaltmaya, oralardaki halkı zorlamıştı. Son olarak, Küçük Asya'daki

* Fransızca metinde "Ottoman". (S.L.M.)
** Fransızca metinde "Ansavour". (S.L.M.)

Yunan ordusunun, geçen yaz sonlarındaki düzensiz geri çekilişi sırasında, birçok kent ve köy evleri yakılıp-yıkılmıştır; çünkü, buralarda oturanlar, Yunan birliklerine ateş etmişlerdi; ya da, kimi durumlarda, askerlik disiplinin, üzülerek söylemek gerekir ki, çoğu zaman tümüyle gevşemesinden başka bir neden olmaksızın, bu yakıp-yıkmalar olmuştur.

Bu evlerden kaçının Yunan ordusunca yakılıp-yıkılmış olduğunu ve bu yakıp-yıkmaların savaş yasalarına aykırı işlenip işlenmediğini, ancak, yerinde yapılacak bir soruşturma ortaya çıkarabilir. Şu var ki, her halde, Küçük Asya'da barınaksız kalmış Müslüman halkın sayısını belirtmek için Türk* Temsilci Heyetinin öne sürdüğü salt uydurma rakamlara karşı, Uluslararası Kızılhaç Komitesi ile Çocukları Koruma Uluslararası Birliği'nin temsilcileri olan M. Rodolphe Haccius ile M. Henri Guénod'nun çok güvenilir tanıklıklarını burada belirtmek yerinde olacaktır. Söz konusu halka yardım amacıyla, bu kurumların Anadolu'ya gönderdikleri ve Müslümanlara karşı işlenen zararları çok büyük yakınlık duygularıyla anlatan M. Haccius ve M. Guénod, felâkete uğramışların toplam sayısını 180.000 olarak hesaplamaktadırlar (*Revue Internationale de la Croix-Rouge, Kasım 1922, s. 970*); bu da, aşağı yukarı 40.000 aile demektir. Şimdi, bu felâkete uğramışların yarısının da köy halkı olduğu kabul edilirse, yakılıp-yıkılmış evlerin sayısı, köylerde 20.000 ve kentlerde 20.000 olacaktır. Bu zararların onarılması için gerekli giderler ortalamasını, köy evi başına 100 Türk Lirası ve kent evi başına 750 Türk Lirası olarak saptarsak, bu onarımlar için gerekli toplam giderin tutarı 17.000.000 Türk Lirasını, başka bir deyimle 2.000.000 İngiliz Lirasını [*Sterling*] geçmeyecektir. Belirtmeğe değer ki, bu toplam, verilmiş bütün zararların tutarını göstermektedir; oysa, bu toplam içinde, yalnız Yunan Ordusunca, savaş yasalarına aykırı davranılarak işlenmiş olan zararların göz önünde tutulması gerekmektedir.

Kamu yapılarına ya da kurumlarına verilmiş zararlara gelince, bunların tutarının önemli rakamlara varması olasılığı pek azdır.

Yukarıdaki açıklamanın tek amacı, Türk* Temsilci Heyetinin öne sürmüş olduğu zararların pek ölçülü sınırlar içinde tutulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

YUNANİSTAN'IN İSTEMLERİ

Yunanistan'ın Türkiye'den karşı-istemleri, aşağıdaki kesimlerde belirtildiği üzere, dört noktada toplanabilir:

I

Bu karşı-istemlerden birincisi, 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı olan topraklarda, 1 Ağustos 1914 ile Lausanne'de imzalanacak Andlaşmanın yürürlüğe girişi arasındaki dönem boyunca, savaş olayları ya da Türk Hükümetinin herhangi bir eylemi ya da savsaklaması yüzünden, kişileri ya da malları bakımından uğradıkları zarar ve kayıplardan dolayı, Yunan uyrukların, öteki Müttefik uyrukları gibi, zarar-giderim elde etmeleri konusunda, Yunanistan'ın hakkından doğmak-

* Fransızca tutanakta "Ottoman". (S.L.M.)

tadır. Söz konusu uyrukların sayıca 150.000 i aşmakta olduğu göz önünde tutulursa, bu yüzden uğranılan zararlar konusunda bir fikir edinilebilir; Yunanistan, henüz elinde gerekli veriler bulunmadığı için, şimdilik, bu zararların gerçek tutarına ilişkin bir değerlendirme yapamamaktadır.

II

İkinci olarak, Yunanistan, İzmir bölgesinin askerî işgali yüzünden yüklenmiş bulunduğu giderlerin ödenmesini istemekte haklıdır. Yunanistan, bu işgale, başlıca Müttefik ve Ortak Devletlerin çağırısı üzerine girişmiş olduğundan, işgalin kendisine yüklediği giderleri, öteki Müttefik Devletler gibi, Türkiye'ye ödettirmeğe, Yunanistan'ın elbette hakkı vardır. Yunanistan, söz konusu toprakları, Müttefik Devletler yararına olarak – üstelik, bu toprakların, sürekli biçimde Yunan yönetimi ve otoritesi altına konmalarına Müttefik Devletlerce karar verilmezden önce – işgal etmekle görevlendirilmiş olduğu için, Yunan istemi daha da haklıdır. Bir tarihten sonra, Yunanistan'ın, Küçük Asya'da savaşı Müttefik Devletler adına sürdürmekten çıkmış ve artık kendi adına savaşmış olduğu doğrudur. Bu andan sonra, işgal giderlerinin ödenmesini istemeğe, şüphesiz hakkı yoktur. Bu geçiş noktasının tarihini saptamak Müttefik Devletlere düşmektedir; bu bakımdan, Müttefiklerin, Türk-Yunan Savaşında tam bir tarafsızlık gütmek kararını "Yüce Meclis" in (*Conseil Suprême*) ilân tarihinin, başka bir deyimle 29 Temmuz 1921 in, bu geçiş tarihi olarak saptanması doğru olacaktır. Bununla birlikte, söz konusu tarihin saptanması için, Kral Constantin'in, [Büyük] Devletlerin 20/3 Aralık 1920 tarihli notasına rağmen, yeniden tahta geçiriliş gününe kadar (5/19 Aralık 1920) gidilmesine karar verilirse, bu durumda bile, 14 Mayıs 1919 tarihinden 19 Aralık 1920 tarihine kadar, İzmir bölgesinin ortalama olarak 150.000 askerle işgal edilmesi için katlanılan giderler 70.000.000 İngiliz Lirası [*Sterling*] tutmaktadır.

Bundan başka, Mondros Silâh-bırakışımının [Mütarekesinin] imzalanmasından sonra başlıyarak, Yunan donanmasının Boğazlar'ı işgale katılması yüzünden olduğu gibi, 1920 Ocak ayından aynı yılın Temmuzuna kadar Trakya'da demiryolunun ve 1920 Temmuzundan 1921 Martına kadar Karadeniz Boğazı'nın Asya kıyısının (Beykoz) bir Yunan piyade taburunca işgali yüzünden girişilen giderleri de istemekte, Yunanistan, daha az haklı olmadığı kanısındadır. Bir de, 1920 Ağustosu başından 1921 Martına kadar, İzmit yarımadasının işgali için, İstanbul'daki İngiliz kuvvetleri Başkomutanının buyruğu altına bir Yunan kolordusunun verilmesinden doğan giderleri katmak gerekir. Bu son paragrafta belirtilen dört nedenle ortaya çıkan giderler, 17.500.000 İngiliz Lirası [*Sterling*] tutmaktadır.

III

Yunanistan'ın zarar-giderim istemlerinin üçüncü kesimi, Dünya Savaşının başlamasından birkaç ay önce ve Mondros Silâh-bırakışımına kadar savaş süresince, Türkiye'nin yurtdışı ettiği Osmanlı uyruklarından yüzbinlerce Rumun bakımı için Yunanistan'ın katlanmak zorunda kaldığı giderleri kapsamaktadır. Bütün bu insanlar Yunan ülkesine sığınmışlar ve yurtlarına dönüş olanağının ortaya

çıkışı gününe kadar, başka bir deyimle, 1920 Ağustosuna kadar, Yunanistan'da oturmuşlardır. Dünya Savaşından birkaç ay önce, Trakya'dan ve Küçük Asya'dan çıkartılan Rumların sayısı 275.000, Savaşın başlangıcından Mondros Silâhbırakışımına kadar yurtdışı edilenlerin sayısı da 155.439 kişidir. Böyle olunca, 1914 Mayısından 1920 Ağustosuna kadar 75 aylık bir süre içinde, Yunan Hükümetine yük olan sığınanların [mültecilerin] ortalama sayısı aşağı yukarı 352.000 kişidir. Adam başına, besleme, barındırma, taşıma, yurtlarına gönderme, v.b. giderler olarak, günde ortalama 2 Şiling (*shillings*) hesap olunursa, bu yurtdışı edilmişlerin bakımı ve onlara yardımda bulunmak için, Yunanistan'ın 79.200.000 İngiliz Lirası (*Sterling*) tutarında bir gidere katlanmak zorunda kalmış olduğu anlaşılır.

IV

Son olarak, Yunan istemlerinin bu dördüncü kesimi, Osmanlı uyruğu olan Rum ve Ermeni ulusal topluluğundan 950.000 kişilik bir sığınmaya gelenler dalgası yüzünden, Yunanistan'a yükletilen giderler karşılığı olarak verilmesi gereken zarargiderimleri kapsamaktadır; bu sığınanların üçte ikisi Küçük Asya'dan Türk Hükümetince kovulmuş, üçte biri ise, Türk yönetiminin ve jandarmasının yakında yeniden kurulacağı haberinin saldığı dehşetin etkisiyle, Trakya'dan kaçmış olanlardan oluşmaktaydı. Amerika Birleşik Devletleri Baştemsilcinin yakın tarihlerde söylediği gibi, "... göçlerin, resmî makamlarca verilen buyruklar üzerine mi, yoksa zor ve şiddet korkusu ile mi başlamış olduğu, ortaya çıkan sonuç bakımından, pek önemli değildir." Türk Hükümeti, Trakya'dan sığınmağa gelenlerin bu göçünün haklı bir nedene dayanmadığını şüphesiz savunamaz; çünkü, bu Rum unsurunu Türkiye'den kovmak kararını [Türk Hükümeti] hiç bir zaman gizlemiş değildir. Bu göçmenlerin kesin olarak yerleşerek, kendi geçimlerini kendilerinin sağlayacakları vakte kadar, bunları taşımak, beslemek ve barındırmak için Yunan Maliyesinin katlanmak zorunda kaldığı ve kalacağı giderler, adam başına 60 İngiliz Lirası hesap edilirse, Krallığının Maliyesine bu yüzden yük olacak giderlerin toplamı 57.000.000 İngiliz Lirasını bulacaktır.

EK E.

ASKERÎ İŞGAL GİDERLERİNİN VE SAVAŞ ZARARLARININ ÖDENMESİNE İLİŞKİN HÜKÜMLER

Madde I

Bağıtlı Yüksek Taraflar – önce Türk ya da Müttefik uyruklarını ilgilendirmekle birlikte, sonradan bir Hükümetin bir başka Hükümet yararına olarak doğrudan doğruya ya da dolaylı bir ödemede bulunmasını gerektirebilecek istemleri de kapsamak üzere – 1 Ağustos 1914 ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişi arasında meydana gelen olaylara ilişkin olarak birbirlerine karşı öne sürebilecekleri parasal istemleri kesinlikle çözümlemek üzere, aşağıdaki hükümleri kabul ederler.

Madde II

Türkler*, 30 Ekim 1918 den işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşuna değin, İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal kuvvetlerinin giderlerini ödemek üzere, 30 milyon altın Türk Lirası vermeyi yükümlenirler.

Almanya ile yapılan Andlaşmanın 259 ncu maddesinin 1 nci fıkrasıyla, Avusturya ile yapılan Andlaşmanın 210 ncu maddesinin 1 nci fıkrası uyarınca, Almanya ve Avusturya'ca altın olarak geçirilmiş [transfer edilmiş] paralar, işgal giderlerinin ödenmesinde kullanılacaktır. Bunların tutarı, bir önceki fıkrada belirtilen paradan düşülecektir.

Osmanlı Devlet Borcu Meclisi, bu paralarla güvence [teminat) altına alınmış ödemelerde bulunma yükümü altında olmayacaktır.

Madde III

Türkiye, Yunanistan dışında, Müttefik Devletler uyruklarının, 1 Ağustos 1914 tarihiyle işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki süre boyunca, 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı olan topraklarda, ... nci maddelerde (Ekonomik hükümler) öngörülen tedbirleri de kapsamak üzere, savaş eylemleri ya da Türk Hükümetinin her türlü eylem ya da savsaklamaları sonucu olarak, kişileri ve malları bakımından uğramış oldukları kayıp ve zararları için zarar-giderim [tazminat] ödemeyi yükümlenir.

* Fransızca metinde "Les Turcs" denilmektedir. (S.L.M.)

Bu maddenin uygulanmasında, "Müttefik Devletler Uyruğu" terimi, işbu Andlaşmanın X ncu maddesinde (Ekonomik hükümler) tanımlanmıştır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlıyarak bir yıllık bir süre içinde söz konusu uyruklar dilekçelerini, bunları destekleyen belgelerle birlikte – ortak bir anlaşmayla atanmış bir başkandan, bir Türk hakemden ve ilgili Müttefik Devletçe atanmış bir hakemden kurulu – bir hakemlik karma mahkemesine sunacaklardır. Anlaşmazlık olursa, tarafsız Başkan, La Haye Milletlerarası Divanınca atanacaktır.

Mahkeme, bu dilekçelerin kabul edilip edilmeyeceğine karar verecek, gerekirse istemde bulunan kişinin hakkı olan onarımların ya da zarar-giderimlerin tutarını altın para Türk Lirası olarak saptayacaktır.

Bununla birlikte, Türkiye, 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana Yunan ordularınca ya da yönetimlerince işgal olunan Osmanlı topraklarında bu ordulara ya da yönetimlere yükletilecek savaş eylemleri ya da olağanüstü savaş tedbirleri, geçirim işlemleri yüzünden doğmuş zararları onarmakla yükümlü tutulmayacaktır.

Bunun sonucu olarak, Türk Hükümeti, Müttefik uyruklarından birince – istemiş olacağı onarımların ya da zarar-giderimlerin Yunan Hükümetine düştüğünü öne sürerse – dilekçesinin bildirilmesinden sonra üç ay içinde, hakemlik karma mahkemesini haberli kılması gerekecektir. Dilekçe, hemen, Türk ve Yunan Hükümetlerinden her birinin sorumluluğunu, ya da her ikisinin ortak sorumluluğunu saptamak üzere, tarafsız bir başkan ile birer Yunan ve Türk hakemden oluşan, bir Yunan-Türk karma mahkemesine gönderilecektir.

Yunan-Türk karma mahkemesi, dilekçenin konusu olan onarımların ve zararların tümünden ya da bir parçasından Türk Hükümetinin sorumlu olduğuna karar verirse, dilekçe, işbu maddenin 2 nci fıkrasında öngörülen hakemlik karma mahkemesine gönderilecektir.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, işbu Maddede öngörülen her iki mahkemenin kararlarını kesin ve başka bir üst mahkemeye başvurulmaz nitelikte saymağı ve mahkeme kararları kendilerine bildirilince, bunların, hiç bir onama (*exequatur*) işlemi gerekmeksizin, kendi ülkelerinde uygulanmasını sağlamağı yükümlenirler.

Madde IV

Yunanistan ile Türkiye, askerî giderlere ve kendi uyruklarına verilmiş zararlara ilişkin her türlü ödemede bulunmaktan, karşılıklı olarak, vazgeçerler.

Madde V

İstanbul'da "Tasfiye Komisyonu" (*Commission de Liquidation*) adıyla bir komisyon kurulacaktır.

Komisyon, dört üyeden oluşacaktır: Fransız, İngiliz, İtalyan ve Türk Hükümetleri birer üye atayacaklardır.

Tasfiye Komisyonu, Türkiye'nin, işbu Andlaşmanın .... Maddelerinde öngörülen yükümleri tamamiyle yerine getirilir getirilmez, hemen dağıtılacaktır.

Komisyonun çalışma şartları, bağlı Ek'de belirtilmiştir.

Madde VI

Türkiye, ... nci Madde uyarınca kendisine düşen yükümleri, "Tasfiye Bonoları" (*Bons de Liquidation*) adı verilecek ve altın para Türk Lirası üzerinden düzenlenecek bonoları Tasfiye Komisyonuna sunarak yerine getirecektir.

Tasfiye Bonoları yıllık % 5 faizli olacak ve Türk Hükümeti, bundan başka, yılda % 1 amortisman da ödeyecektir. Bu Bonoların faizlerini ve amortismanlarını karşılamak üzere, Türk Hükümeti, Tasfiye Komisyonuna, her biri, sürümde olan bonoların genel toplamının % 6 sı tutarında, yıllık 37 taksit ödeyecektir.

Türk Hükümetince Tasfiye Komisyonuna teslim olunan bonolar, Komisyonca ilgili Müttefik Hükümetlere ve Müttefik uyruklarına verilecektir. Türk Hükümeti, bonoların tam tutarı ödendikçe, borçtan kurtulmuş olacaktır.

Komisyon, uygun gördüğü her zaman ve alacaklı olanların başvurmaları üzerine, bunlara verilecek bonoları, kendi hesaplarına olarak, satışa çıkartabilecektir.

Sürümde [tedavülde] bulunan Bonoların hepsini ya da bunlardan bir kısmını, Tasfiye Komisyonuna altı ay önceden bildirerek, satış değerleri üzerinden (*au pair*) ödeyerek satın almaya, Türk Hükümetinin her vakit hakkı olacaktır (Satın alınacak bonolar adçekmeyle seçilecektir). Türk Hükümeti, bonoları ellerinde bulunduranların [hâmillerin] adına yazılı Tasfiye Bonolarını ellerinde bulunduranlar ile Hükümet arasında kabul edilebilecek şartlar içinde satın almak hakkına da malik olacaktır.Böylece satın alınan bonolar [artık] geçersiz sayılmak üzere, Tasfiye Komisyonuna teslim edilmek gerekecektir.

Tasfiye Bonolarına, Türkiye'de yürürlükte bulunan ya da yürürlüğe konulacak olan hiç bir vergi ya da resim uygulanmayacaktır.

Madde VII

Türk Hükümeti, kendisine yükletilen yıllık taksitlerin ödenmesini güvenceye bağlamak için, yeterli sağlancaları [karşılıkları, rehinleri] geri almamak üzere, ayıracaktır. Sağlanca olarak gösterilen gelirlerin Tasfiye Komisyonunca kabul edilmesi ve bu gelirlerin ayrılmasından önceki son iki yılda sağlancaya bağlanacak taksitler tutarından ortalama % 15 den çok gelir getirmemiş olmaları gerekir. Sağlanca olarak ayrılacak bu gelirlerin, altın para üçer milyon Türk Liralık dilimlerle ve bonoların çıkartılmasından önce verilmesi gerekir.

Bu gelirler, Osmanlı Devlet Borcu Meclisince yönetilecektir.

Sağlanca olarak gösterilecek gelirler, her halde, verilmiş bulunan ya da verilecek ayrıcalıklardan [imtiyazlardan] elde edilen geliri de kapsayacaktır.

Türk Hükümeti, işbu maddenin 1 nci paragrafında öngörülen sağlancaların ve gelirlerin tutarı yetersiz kalırsa, bu iş için yeni gelirler ayırarak açığı kapatmayı yükümlenir.

Türk Hükümeti, Türk uyruklarına ya da herhangi bir kimseye yeniden vereceği ayrıcalıklarla [imtiyazlarla], süresini uzatacağı ayrıcalıklara ilişkin her türlü sözleşmeler (*contrats*) konusunda, bunların resmen yayınlanmasından önce, Tasfiye Komisyonunun görüşünü soracaktır.

Tasfiye Komisyonuna, görevini, durumu iyice bilerek yerine getirmesi olanağını sağlamak üzere, Türk Hükümeti, bu Komisyona ya da Komisyonun Temsilcisine ilgili Devlet dairelerinde işlerini yürütebilmesi için bütün kolaylıkları gösterecektir.

EK

1. Tasfiye Komisyonu, çalışma kurallarını ve usulünü kendisi düzenleyecektir. Üyelerden her biri, bulunamayacağı toplantılar için, kendi adına bir yedek üye atayabilecektir.

Komisyona, sıra ile, Fransa, İngiltere, İtalya ve Türkiye Temsilcileri başkanlık edecektir; her birinin süresi ikişer yıl olacaktır.

2. Kararlar oyçokluğu ile alınacaktır. Çekimser oy vermek, tartışılan konuya ilişkin olarak olumsuz oy kullanma anlamına gelecektir.

3. Komisyon, çalışmaları için gerekli göreceği ajanları ve görevlileri atayacaktır.

4. Komisyonun, Türkiye'ce karşılanacak ücret ve giderleri, Komisyona verilmesi gereken gelirden ödenecektir. Komisyon üyelerinin ödenekleri uygun ölçüde saptanacak ve Komisyonda temsil edilen üç Hükümet, aralarında, bu ödenekleri ara sıra yeniden gözden geçireceklerdir.

5. Komisyon üyelerinden hiç biri, görevlerine ilişkin olarak yaptıklarından ya da yapmadıklarından, kendisini atamış Devletten başkasına karşı sorumlu olmayacaktır. Hiç bir Hükümet başka bir Hükümet adına sorumluluk alamaz.

6. Komisyon üyeleri, dost Devletlerin usulüne uygun olarak atanmış diplomasi memurlarına tanınan bütün haklarından ve ayrıcalıklardan yararlanacaklardır.

(8) SAYILI TUTANAK

15 OCAK 1923 PAZARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 11.00 de, M. Bompard'ın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. FRASHERİ, BLİNİSHTİ (*Arnavutluk*); MM. HECK, GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Baron MONCHEUR, MM. BETTE, PATERNOTTE (*Belçika*); Sir Horace RUMBOLD, Sir Adam BLOCK, M. WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BOMPARD, BARGETON, DES CLOSİÈRES, DE PERCİN, BEXON (*Fransa*); MM. VENİSELOS, MİCHALAKOPOULOS, POLİTİS (*Yunanistan*); MM. RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, HÂMİD BEY (*Türkiye*).

Sekreter: M. BENTİNCK (*İngiliz İmparatorluğu*); M. LAGARDE (*Fransa*).

M. BOMPARD, Maliye Sorunları Alt-komisyonunun raporunu almış bulunan Üçüncü Komisyonun, bir çok nokta üzerinde hâlâ önemli anlaşmazlıklar bulunduğunu görmek zorunda kaldığını ve Alt-komisyonu, askıda kalmış sorunları yeniden incelemekle görevlendirmeyi kararlaştırdığını bildirdi.

Osmanlı Devlet Borcunun nasıl bölüştürüleceği.

Bu sorunlardan biri, Osmanlı Devlet Borcunun anaparasının mı, yoksa yıllık taksitlerin mi bölüştürülmesinin uygun olacağıdır.

HASAN BEY, bu nokta üzerinde kendisine açıklamada bulunma olanağını sağladığı için, Alt-komisyona teşekkür ettikten sonra, Türk Hükümetinin, aşağıdaki hükmün kabul edilmesini istemekte olduğunu söyledi:

"Osmanlı Devlet Borcunun nominal anaparası (*le capital nominal*) işbu Andlaşma ile Türkiye'den ayrılmış bulunan ülkelerin Hükümetleri sırasında bölüştürülecektir.

"Türk Hükümeti, yukarıda sözü geçen ülkelere düşecek paylardan tüm olarak aklanmış [ibra edilmiş] sayılacaktır. Osmanlı Devlet Borcu Meclisi ve borç senetlerini ellerinde bulunduranlar [hâmiller] sendikaları, söz konusu payların tutarı için, Türk Hükümetine, bu hesabın kesin olarak kapatıldığını belirten bir aklanma [ibra] belgesi vereceklerdir.

"Her Devlet, kendi payını temsil etmek üzere özel borç senetleri sürüme çıkartmak hakkına malik olacaktır. Bununla birlikte, [Devletler] payların

bölüştürülmesi için başka yolları incelemek üzere, Osmanlı Devlet Borcu Meclisi ile anlaşacaklardır."

Sir Adam BLOCK, Türk teklifinin yeni bir istek olduğunu belirtti. Müttefik Temsilci Heyetleri, bu sorunu iyice incelemeden, bu konuda görüşlerini açıklayamazlar.

M. VENİSELOS, Türk Temsilci Heyetinin, Osmanlı Devlet Borcunun anaparasının bölüştürülmesini istemek için dayandığı ilkeyi pek iyi anlamakta olduğunu söyledi. Türk Temsilci Heyetinin istediği şey, bölüştürmenin, Türk Hükümeti ile kendilerine Osmanlı Devlet Borcundan pay düşecek olan öteki Hükümetler arasında dayanışmanın her bakımdan kesilmesi sonucunu verecek biçimde yapılmasıdır. Türk Hükümeti, bu paylara ilişkin yıllık taksitlerin bütün sorumluluğundan kurtulmak istemektedir. Şüphe yok ki, böyle bir çözüm, yeni borç senetleri çıkartılmasını gerekli kılacağından, büyük güçlükler yaratacaktır. Bununla birlikte, Türk istemiyle bu sakıncadan korunma kaygısını bağdaştırmak olanağı var görünmektedir. Öteki Devletlere Osmanlı Devlet Borcundan düşecek paylar yüzünden Türkiye'nin her türlü sorumluluktan kurtulmuş olduğunun, fakat borç senetlerinin, borçlu Devletlerden herbirine karşı, belirli bir yüzde oranıyla, geçerli kaldığının Andlaşmada belirtilmesi, bu bağdaştırma için yeterli olacaktır. Böylece, Türkiye, öteki Devletlere düşen paylardan sorumlu tutulmaktan, gerçekten tümüyle kurtulmuş olacaktır. Yunan Temsilci Heyeti, kendi hesabına, Türk Temsilci Heyetinin kendisine haklı görünen görüşünü uygun bulmakta olduğunu bildirmek istemektedir.

M. BOMPARD, M. Veniselos'dan, Alt-komisyona, bu yönde bir madde tasarısı sunmasını istedi.

M. FRASHERİ, Osmanlı Devlet Borcu senetlerinin, bir yanda Osmanlı İmparatorluğu, öte yandan da alacaklılar olmak üzere, iki tüzel kişilik arasındaki borçları göstermekte olduğunu belirtti. Bu borç senetlerinin birçok Devlet arasında bölüştürülmesi, alacakların başkasına geçirilmesi [transferi] anlamına gelmektedir; böyle bir geçirim ise, yurttaşlar hukuku [medenî hukuk] kurallarına göre, ancak her iki tarafın rızasıyla yapılabilir. Bu işlemin yolunda ve geçerli olması için, alacaklıları temsil eden Osmanlı Devlet Borcu Meclisinin bu geçirime rıza göstermesi zorunludur.

M. BOMPARD, Borç Meclisinin böyle bir geçirime rıza göstermeğe yetkili olmadığı kanısındadır. Bunu, ancak, borç senetlerini ellerinde bulunduranların [hâmillerin] kendileri yapabilirler.

Bu sorun, böylece, Osmanlı İmparatorluğunun, borç senetlerini ellerinde bulunduranlarla doğrudan doğruya çözümlemesi gereken bir sorundur. Devletlerin değil, fakat yalnız borç senetlerini ellerinde bulunduranların yetkisi içinde bulunan bir konuda, Konferans karar veremez.

M. FRASHERİ, bununla birlikte, Konferansda temsil edilmekte olan Hükümetlerin – M. Bompard'ın, borç senetlerini ellerinde bulunduranların yetkili olduğunu söylediği – geçirimi yapmak isteğinde göründüklerini belirtti; borç senetlerini ellerinde bulunduranlar bu geçirimi uygun bulmazlarsa ve buna karşı çıkarlarsa, bu karşı çıkışı ortadan kaldırmak kolay olmayacaktır.

M. BOMPARD, Alt-komisyonun çalışmalarına katılmakta olan Borç Meclisi üyelerinin, bu konuda görüşlerini açıklamağa çağrılmaları gerektiğini söyledi

HÂMİD BEY, Borç Meclisinin Alt-komisyonda temsil edilmekte olmadığını, öte yandan da, Konferans kararının kanun gücünde olduğunu belirtti.

M. BOMPARD, Hâmid Bey'in ilk görüşünün sağlam bir temele dayandığını kabul etmektedir. İkinci görüşüne gelince, M. Bompard, Konferansın, borç senetlerini ellerinde bulunduranların mallarını dilediği gibi kullanmağa kesinlikle hakkı olmadığı kanısındadır.

M. FRASHERİ, tezini desteklemek üzere, 1878 Berlin Andlaşmasıyla 1881 İstanbul Andlaşmasının, Osmanlı Devlet Borcuna ilişkin bir bölüştürmeyi daha önce yapmış olduğunu öne sürdü. Bu andlaşmalarla alacakları başkasına geçirilmiş [transfer edilmiş] bulunan alacaklılar, rızaları olmaksızın yapılmış olan bu işlemi tanımadıklarını bildirmişler, bunun sonucu olarak da, Osmanlı Devletinden başka borçlu tanımadıklarını açıklamışlardır.

Alt-komisyonca öngörülmekte olan işlemin de, bu nitelikte protestolara yol açması tehlikesi vardır ve bunlara karşı pek ciddî kanıtlar da öne sürülmesi güçtür.

HASAN BEY, Arnavut Temsilci Heyetinin savunduğu tezden, çoktandır, tümüyle vazgeçilmiş olduğunu belirtti. Eski Osmanlı İmparatorluğu Devlet borçlarının bölüştürülmesi, yaşayanlar arasında bir alacak geçirimi [transferi] işlemi değildir; böyle olsaydı, hiç şüphesiz, alacaklıların rızası gerekirdi. Söz konusu olan işlem, bir mirasın tasfiyesi ve *de cujus*'un [ölenin] alacaklıları ile borçlarının mirasçıları arasında bölüştürülmesidir. Bu bölüştürme işleminin sonucu, mirasçılardan her birini tek başına sorumlu ve ötekilerine düşecek yükümlerle ilişkisiz kılmak olmalıdır. Bu tez, bir hukuksal danışmada belirtilen görüşle açıklanmıştır; bu görüş başka noktalarla birlikte, Osmanlı İmparatorluğunun ardılları [halefleri] olan Devletler arasında gerçek bir hukuksal ayrılma olduğunu ispatlamaktadır. Borcun bölüştürülmesi bakımından Türkiye'nin sıfatı, öteki ardıl Devletlerin sıfatlarının aynıdır. Bunun içindir ki, Türk Temsilci Heyeti, Arnavut Temsilci Heyetinin teklifini reddederek, Osmanlı Devlet Borcu anaparasının bölüştürülmesini istemekte ve kendi payını temsil etmek üzere, olasılıkla ayrı bir borç senedi çıkarma hakkını saklı tutmaktadır.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin görüşlerinden çıkan sonuçların, Müttefik Temsilci Heyetlerince iyi karşılanmakta olduğunu bildirdi. Bununla birlikte, Hasan Bey'in çıkarttığı sonuçları dayandırdığı düşünce süreci aksaktır. Gerçekten, Müttefik Hükümetler, Türk Hükümetinin Osmanlı İmparatorluğunca yapılmış işlemlerden sorumlu olmadığını ve Osmanlı İmparatorluğu ile hiç bir dayanışma bağı bulunmadığını hiç bir zaman kabul etmeyecektir.

Ne olursa olsun, bu noktaya ilişkin tartışmanın ileriye ertelenmesi yerinde olacaktır. (*Uygun bulundu*).

Demiryolları borçlanmalarının bölüştürülmesi.

HASAN BEY, Yunan Temsilci Heyetinin, demiryollarının yapımına ya da işletilmesine ilişkin yükümlerin bölüştürülecek borçlar arasında bulunmasını ve bölüştürmenin, her ülkeden geçen demiryolunun uzunluğuna orantılı olarak

yapılmasını istemekte olduğunu belirtti. Yunan Temsilci Heyeti, özellikle, demiryolu ortaklıklarına [şirketlerine] ödenecek kilometre güvencelerinin Borcun yıllık taksitleri gibi sayılmasını ve bölüştürmede bunun da hesaba katılmasını istemektedir. Türk Temsilci Heyeti, kaldı ki, Çağıran Devletler Temsilci Heyetleri gibi, bölüştürülecek tek Borcun, Devlet Borcu olduğunu sanmaktaydı. Bunun için, Müttefik Temsilci Heyetleri gibi, Türk Temsilci Heyeti de, Borç çizelgesine, kilometre güvencelerinin ödenmesini koymamıştır. Böyle olunca, Yunan Temsilci Heyetinin iddiası yeni bir istem olarak ortaya çıkmaktadır.

HASAN BEY, bir demiryolu ortaklığına ödenen kilometre güvencesinin, Hükümetin ortaklığa olan borcundan doğan yıllık bir taksitten çok, ekonomik bir hizmet için Devletçe ortaklığa verilen bir yardım ödeneği (*subvention*) olduğunu düşünmektedir. Bunun dayandığı ilke şudur: İşletme giderleri, ortaklığın kazançları [kârları] ile kapatılmazsa, Hükümet, kendi bütçesinde ortaklığın açığını kapatmağı yükümlenmektedir. Bu ödemelerin özel niteliği göz önünde tutulunca, Türk Temsilci Heyeti, bunların, Borç çizelgesinin düzenlenmesinde hesaba katılmalarına yer olmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte, Yunan Temsilci Heyetinin isteği göz önünde tutulmaya değer görülüyorsa, çizelgenin, gerek eski Avrupa Türkiye'sinde gerekse eski Asya Türkiye'sinde bulunan Osmanlı İmparatorluğunun demiryollarına verilen bütün kilometre güvencelerinin ödenmesini kapsaması gereği de iyice belli olmaktadır.

Bu soruna ilişkin olarak, La Haye Milletlerarası Daimî Adalet Divanının hakemliğine başvurulması konusunda, Yunan Temsilci Heyetinin yapmış olduğu teklife, Temsilci Heyetlerinin çoğu katılmış bulunduğuna göre, Türk Temsilci Heyeti de bu teklife katılmakta güçlük çıkartmamaktadır. Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyeti, hakemliğin hangi nokta üzerinde olacağını kesinlikle tanımlamak istemektedir. Hakemliğe sunulacak sorun şu olmalıdır: Bir Devletin demiryoıları ortaklıklarına ödemekle yükümlü olduğu kilometre güvencelerini, bu Devletin borcunun kapsamı içinde saymak gerekir mi? La Haye Divanı, Yunan tezini kabul ederse, yıllık taksitlerin ya da söz konusu yıllık taksitlerin karşılığı olan anaparanın bölüştürülmesine girişmek yerinde olacaktır. Şu var ki, bu taksitler her yıl değiştikleri için, tutarları da belli değildir; üstelik, ortadan tüm olarak kalktıkları da olmaktadır; öyle ki, taksitlerin karşılığı olacak anaparayı hesaplamak pek güçtür.

HASAN BEY, öte yandan, bu sorunun çözümlenmesini ertelemenin, Borcun geri kalan parçasının bölüştürülmesine engel olmadığı kanısındadır.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin, Yunan teklifine katılışını resmen öğrenmiş olduğunu söyledi.

M. VENİSELOS, hakemlerin, kilometre güvencelerinin bir Devlet borcu sayılıp sayılmayacağı kuramsal sorunu üzerinde görüş bildirmekle görevli olmayacakları kanısındadır. Hakemler, yalnız şunu bildirmekle görevli olacaklardır: Ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmesi hükümleri uyarınca, gerçek kilometre güvenceleri olarak ortaya çıkan, Bağdat Demiryolları yıllık taksitleri Devlet Borcunun bir parçası sayıldığına göre, öteki demiryollarına ilişkin kilometre güvencelerinin bu borcun kapsamı içinde bulunmaması doğru mudur? Bu durumda, hakemlik andlaşmasını [tahkimnameyi] düzenlemek kolaydır.

M. BOMPARD, bir hakemlik andlaşması tasarısını hazırlamayı, M. Venizelos'dan rica etti.

HASAN BEY, çözümlenmesi gereken sorunun, kilometre güvencelerinin bir Devlet Borcu sayılıp sayılmadığı, bu yüzden de, bunları olağan Borç gibi bölüştürmek gerekip gerekmediği olduğunu bir kez daha belirtti.

M. VENİSELOS, bu kilometre güvencelerinin Devlet için bir borç niteliğinde yükümler olduğu görüşündedir.

M. VENİSELOS, Fransız ve Türk Temsilci Heyetleriyle birlikte, bir hakemlik andlaşması düzenlemeğe hazır olduğunu söyledi.

M. FRASHERİ, görüşmelerden edinilebilecek izlenimin tersine, demiryolları borçlanmalarına ilişkin Yunan teklifinin, Arnavut teklifinden farklı olduğunu belirtmek istediğini söyledi. Arnavut Temsilci Heyeti, olabildiği ölçüde, yükümlerin, Devletlerin elde ettikleri çıkarlarla orantılı olarak bölüştürülmesini istemiştir. Bu ilke, adalete kesin olarak uygun görünmektedir. Oysa, demiryollarının yapımından doğan yükümler, demiryollarının geçtiği ülkenin onlardan elde ettiği kazançlarla karşılanmış bulunmaktadır. Arnavutluk, işte bu ilke uyarınca, demiryolu yapımının yol açtığı yükümlerin, yalnız topraklarında bu demir yolları döşenmiş bulunan ülkelerce üstenmesini istemektedir.

Bu yüzden, özellikle Arnavutluk, bu Borca her türlü katılma yükümü dışında tutulmak gerekir. Arnavut Temsilci Heyeti, kilometre güvencelerinin, bölüştürülecek Borç çizelgesine alınmasının gerekip gerekmeyeceği konusunda hakemliğe başvurulmasını kabul etmekle birlikte, hakemlik kararının, kendisini, bir yüküm altına sokma sonucunu vermeyeceğini, bu yükümün, yalnız, yararlanan ülkece taşınması gerekeceğini belirtmek istemektedir.

M. FRASHERİ, bu konuşmasının tutanağa geçirilmesini istedi.

M. BOMPARD, Arnavut Temsilci Heyetinin öne sürdüğü görüşün haklı olduğunu ve bunun göz önünde tutulacağını söyledi.

Emekli maaşları.

HASAN BEY, Türk uyrukluğundan başka bir uyruklukta olan kimselerin, Türkiye'den emeklilik maaşı istemeğe hakları olmayacağının kararlaştırılmış bulunduğunu hatırlattı. Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyeti, Türkiye'nin bu emeklilik maaşlarını ödeme yükümünden kurtulmuş olmasını, hak sahipleri hangi Devletin uyrukluğunu seçmişlerse, o Devletler için, bu maaşları gerçekten ödeme karşı-yükümü yaratmış bulunduğunu, en açık ve kesin bir biçimde belirtmek istemektedir. Hakgözetirlik ve adalet, bunun böyle olmasını gerektirmektedir.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin söylediklerini doğruladı.

M. FRASHERİ, bir toprak parçası, bir Devletten siyasal bakımdan ayrıldığı zaman, ana Devletten emeklilik maaşı alanların, eski ya da yeni uyrukluğa geçebilmelerinin, Devletler hukukunun bir ilkesi olduğunu belirtti. Alt-komisyonun uğraştığı konuda, bu emeklilerden Türk [uyrukluğunda] kalmış olanlar, Türk Devletine karşı haklarını tümüyle ellerinde tutmaktadırlar. Bir başka uyrukluk seçmiş olanlara gelince, bunların, Emeklilik Sandığına yatırmış oldukları ödemeler üzerindeki haklarını yitirmemiş olmaları gerekir: Bu Sandığa ödedikleri paralar,

başka bir deyimle maaşlarının % 6 sı, bu ödemelerde bulunanların, para olarak ödenmesi gereken, kişisel alacaklarıdır; buna, bir haksızlık işleme durumuna düşmeksizin, hiç bir Hükümetin el koyma yetkisi yoktur.

Bu yüzden, M. FRASHERİ, Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluk seçecek, asker ya da sivil eski Türk memurlarının haklarının tümüyle saklı tutulmasını istemektedir.

HASAN BEY, Türkiye'de Emeklilik Sandığı bulunmadığını söyledi. Türk bütçesinin incelenmesi açıkça ortaya koyacaktır ki, asker ve sivil emeklilerin maaşları, özel bir sandığın paralarından değil, olağan bütçe gelirlerinden ödenmektedir. Memurların maaşlarından yapılan kesintiler, bu memurların kişisel hak öne sürebilecekleri paraları göstermemektedir; bu kesintiler, bütçe gelirlerine katılan bir çeşit vergiden başka bir şey değildir; oysa, emeklilik maaşları, bütçeye yükletilen bir giderdir. Kaldı ki, bütün ülkelerde, bu kesintilerin, Devletin emeklilik maaşlarını ödemek için üzerine aldığı yükümlerle, hiç bir bakımdan, orantılı olmadığı da çok iyi bilinmektedir. Örneğin, Türk bütçesi, bu emeklilik maaşları için yılda 10 milyon Türk Lirası öderken, aynı bütçede, emeklilik kesintisi başlığı altında, ancak 1.770.000 Lira bulunmaktadır. Her memurun durumu ayrı ayrı ele alınır da, onun yapmış olduğu ödemelerle emeklilik maaşı olarak aldığı para karşılaştırılırsa, terazinin Devletten yana ağır bastığının ve Devletin memurdan alacaklı çıktığının görüleceğinde hiç şüphe yoktur. Şu da var ki, emeklilik cüzdanları Türkiye'de aşağı yukarı 400.000 e varmakta olduğundan, her memurun durumunu inceleyerek, hesapta hangi tarafın alacaklı olduğunu saptamağa kalkışmanın da olanağı yoktur. Kaldı ki, ayrıca bir Sandık kurmaksızın, emeklilik fonlarının özgülenmemesi [tahsis edilmemesi, *non-spécialisation*] ve bunların olağan [âdi] bütçeye yükletilmesi, hemen hemen bütün Avrupa Devletlerinde uygulanmaktadır.

M. FRASHERİ, Türkiye'de Emeklilik Sandığının, hiç olmazsa Balkan Savaşlarına kadar, var olduğunu söyledi. Bu sandığın gelirleri, memurlarca ödenen kesintilerden oluşmaktaydı. Bu sandığı zor duruma sokan, 1908 Anayasa'sından [Meşrutiyet'inden] sonra girişilen, sivil ve asker memurların tasfiyesi işlemleri olmuştur. Gerçekten, yeni Hükümet birçok memura yol vermiş ve bunlara sandık paralarından zarar-giderim [tazminat] ödemelerinde bulunmuştur. General Liman von Sanders'in görevde bulunduğu sıralarda, o da bu yola giderek, birçok emekliliğe çıkartmalarla, subay kadrosunu temizlemiştir.

Böyle olunca, emeklilik sandığının bu kararsız durumundan tek sorumlu, Türk Hükümetidir. Memurların malı olarak kalan toplanmış paraların yok oluşuna Türk Hükümeti yönetimin yardım etmiş olması yüzünden, bu memurların ödemiş oldukları kesintileri isteyememeleri haksızlık olur. Maaşlardan emeklilik için kesinti yapmak, bir çeşit hayat sigortası gibidir. Sigorta olan kimse, yatırmış olduğu primlerin mülkiyetinden yoksun bırakılamaz. Bu yüzden, M. FRASHERİ, seçme haklarını [*option*] kullanarak, Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğa geçecek olan memurların kazanılmış [muktesep] haklarının tanınması yolunda direnmektedir.

HÂMİD BEY, M. Frasheri'nin Emeklilik Sandığına aşırı ölçüde önem vermekte

olduğunu söyledi. Gerçekte, bu sandık, var olduğu zamanlarda, hiç bir vakit özerk bir yönetim birimi olmamıştır: Memurlarca her ay ödenen kesintilerden toplanan paralar, emekli memurların aynı aya ilişkin maaşlarının ödenmesine harcanırdı; böyle olunca da, sandık, topladığı paraları anaparaya [sermayeye] çevirmemekteydi. Gerçekte, emeklilik yönetimi, bir Devlet dairesiydi; yalnız muhasebesi, genel Muhasebeden ayrılmıştı. Arnavut Temsilci Heyetince, emeklilik yönetimiyle bir sigorta arasında yapılan karşılaştırma doğru değildir: Bir sigorta, sigorta olanlara ödemede bulunmaya başlamazdan önce, 20 ya da 30 yıl boyunca, [primleri] anaparaya çevirir; kaldı ki, sigorta olanlar da, ancak, ödemiş oldukları paraları alırlar; emeklilik sandığı ise, kuruluşunun ertesi günü, emeklilere maaşlarını vermeğe başlamıştır; gelirlerinin yetersiz kaldığı aylarda, emeklilik maaşları verilmemiştir. Bu sandık da, 1909 da kaldırılmıştır; her iki muhasebe arasındaki ayırıma da son verildiğinden, memurların maaşlarından yapılmış kesintiler, gelir bütçesine geçirilmiş ve emeklilere verilen maaşlar da gider bütçesine yazılmıştır. Bu iki bölüm arasında hiçbir ilişki yoktur; gelirler 1.700.000 Türk Lirası, giderlerse 12 milyon Türk Lirası idi; memurların maaşlarından yapılan kesintiler bütçenin gelirlerine girmekte, bütçe de maaşların ödenmesi için gerekli paraları sağlamaktaydı.

M. FRASHERİ, Emeklilik Sandığının gerçek bir varlığı olduğunu ve bu sandığın kaldırılması ise, sandık paralarının tüketilmesi sonucu olduğunu, bunun sorumluluğunun da, 1908 den sonra Türk Hükümetine düştüğünü söyledi. Kaldı ki, bu sandıktan emeklilik maaşı alanlar, yalnız Devlet memurları değildi; maaş alanlar arasında Tütün Rejisi (*Régie des tabacs*) ve Osmanlı Devlet Borcu memurları da vardı.

M. BEXON, emeklilik maaşları kurma sistemlerinin ikiye indirgenebileceğini söyledi: Anaparaya çevirme (*capitalisation*) sistemi ile bölüştürme (*répartition*) sistemi. Bu iki sistemden birincisi, her memurdan yapılan kesintilerle o memur için bir yedek fon kurulmasıdır; bu yedek fon anaparaya çevrilerek, o memura bir emeklilik maaşı verilmesini sağlar; öteki sistem, yatırılan bütün kesintileri bir arada toplamak ve bunlardan, zamanı gelince, karşılıkları olan maaşları ödemektir. Türk Temsilci Heyetinin açıklamalarından anlaşıldığına göre, Türkiye'de uygulanan sistem, bölüştürme sistemi olmuştur. Almanya'da uygulanan sistem de bu idi: Versailles Andlaşması buna dayanarak, Almanya'ya, kendisinden toprak almış Devletlere, emeklilik fonlarını geri verme zorunluluğunu hiç de yükletmemiştir. Bu Devletler, ayrılan topraklardaki memurların emeklilik maaşlarının ödenmesini kendi üzerlerine almışlardır. Bunun tersine, Avusturya-Macaristan'da durum böyle değildir; orada, anaparaya çevirme sistemi uygulanmaktaydı; böyle olunca, Saint-Germain Andlaşması, Avusturya-Macaristan'ın emeklilik sandığında bulunan paraların ardıl [halef] Devletler arasında bölüştürülmesini şart kıldı. Bu durumda, bölüştürme sistemi Türkiye'de uygulanan sistem olarak göründüğünden, bu Devletten, emeklilik fonlarını vermesini istemek de mümkün değildir.

HASAN BEY, Türk sisteminin, gerçekten, bölüştürme sistemi olduğunu söyledi; kaldı ki, 1909 dan bu yana, Sandık da kaldırılmıştır.

M. BOMPARD, Konferansa Çağıran Devletler Temsilci Heyetlerinin, Çeşitli

Hükümlerin 5 nci maddesinin 2 nci paragrafını metinden çıkartarak, Türkiye'nin isteğini yerine getirmek eğiliminde olduklarını söyledi.

M. FRASHERİ, Arnavutluk uyrukluğunu seçen Türk memurlarının haklarının saklı tutulmasında direndiğini belirtti.

M. VENİSELOS, Balkan Savaşlarını izleyen görüşmeler sırasında, emeklilik maaşları sorununun Türk Hükümetince ortaya atılmamış olduğunu, çünkü Türk memurlarının büyük çoğunluğunun Türk, Suriye'li, Arap ya da Arnavut Müslümanlardan oluştuğunu, bu yüzden de bu sorunun Yunanistan'ı ilgilendirmediğini söyledi.

M. BOMPARD, 2 nci paragraf metinden çıkartılırken, 1 nci paragrafa da açıklık getirileceğini bildirdi.

Çeşitli hükümler.

Hazine-i Hassa malları.

Madde 1.

HASAN BEY, Hazine-i Hassa (*Liste Civile*) mallarının, ayrılan topraklar Hükümetlerine, bir şey ödemeksizin geçirilecek [transfer edilecek] malların dışında bırakılmasını istedi. HASAN BEY, bu malların Devlete ait olmadığını, tersine, Tac'ın özel mallarını oluşturduklarını söyledi.

Sir Adam BLOCK, Hazine-i Hassa mallarının büyük bir kısmının, 1908 den bu yana, Türkiye'nin Devlet Hazinesine katılmış olduğunu belirtti.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetinin yaptığı açıklamaların da ispatlamış olduğu gibi, bir kanunla kamu malları arasına katılan özel mallara ilişkin bir anlaşmazlık mahkemeye götürülse bile, Hazine-i Hassa, tamamiyle Devletin dilediği gibi kullanabileceği mallar olarak kalmaktadır.

HÂMİD BEY, hiç de böyle olmadığını bildirdi: Hükümet, bir kanun gücünde kararname çıkartmıştı; bu kararname, sonradan, Parlâmentoca onaylanmamıştır. Hazine-i Hassa mallarının gelirlerinin, Hazine-i Hassa'nın olması süregitmektedir.

M. FRASHERİ, 9 Mart 1909 olaylarından sonra, Osmanlı Parlâmentosunun, Abdülhamid'e ait bütün taşınmaz malların haksız olarak edinilmiş sayılarak, bunların, Devlet malları arasına katılmasına karar verdiğinin herkesçe bilinmekte olduğunu söyledi. Hazine-i Hassa malları için başka bir işlem olabilir. Ancak, Abdülhamid'in mallarına gelince, hiç şüphe yoktur ki, bunların gelirleri Devlet Hazinesince toplanmıştır.

HASAN BEY, bu sorunun bugün de askıda olduğunu ve Abdülhamit'in mirasçılarının, kanuna aykırı olarak elkonulmuş olduğu kanısında bulundukları bu malları kendilerine geri vermesi için, Türk Hükümetine karşı dâva açmış olduklarını söyledi.

M. BOMPARD, Abdülhamid'in Hazine-i Hassa'sına ait malların, aslında, Devlet Hazinesinden alınmış paralarla kurulmuş olduğunun herkesçe bilindiğini belirtti.

M. FRASHERİ, Türk Hazinesinin, Abdülhamid'e ait, Trakya'da, Makedonya'da, Suriye'de, Mezopotamya'da ve başka yerlerde bulunan, pek çok sayıda mallara sahip çıkmış olduğunu bu sözlere ekledi.

HÂMİD BEY, Hazine-i Hassa ile, Sultan II nci Abdülhamid'in özel malları arasında bir ayırım yapılması gerektiğini belirtti. II nci Abdülhamid'in malları konusunda, gerçekten, bunların Devlet Hazinesine geçirilmesini kararlaştıran bir kanun vardır; ancak, bu kanuna karşı Sultan'ın mirasçılarınca bir dâva açılmıştır ve ilk derece mahkemesi yargıçları, onlardan yana karar vermişlerdir. Hazine-i Hassa mallarına gelince, Hükümet, bunları kendi mülkiyetine geçiren, kanun gücünde bir kararname (*loi provisoire*) yayınlamıştır; ancak Parlâmento, bu kanunu onaylamadığından, Hazine-i Hassa eski durumunda kalmıştır.

HÂMİD BEY, bu malların Devlete değil, fakat Tac'a ait bulunduğunu, bütçesinin Hükümet bütçesinden ayrı özel bir bütçe olduğunu, bu malları yöneten memurların Devlet memurları olmadıklarını, bu malların özel bir kurum meydana getirdiklerini söyledi.

M. BOMPARD, Hazine-i Hassa'nın, özel olarak, Osmanlı Hanedanına ait olduğunu söyledi. Hazine-i Hassa'yı oluşturan mallar üzerinde Devletin hiç bir hakkı yoktur.

Sir Adam BLOCK, Hazine-i Hassa üzerinde Hükümdarın mülkiyet hakkının, Hükümdara, bir özel kişi olarak değil, ancak Hükümdar sıfatıyla tanınmış olduğunu söyledi.

HÂMİD BEY, Devletin hiç bir bakımdan bu malların sahibi olmadığını belirtti; çünkü Devlet, bu malları, istemesine rağmen, elde edememiştir ve elde edememektedir.

M. BOMPARD, Türk Temsilci Heyetine, Hazinenin ve prenslerin Hazine-i Hassa üzerindeki haklarını, Ankara Hükümetinin kabul edip etmediğini ve Osmanlı Hanedanı gelirlerinin, bu Hanedanın eskiden aldığından daha az olmamasının şart kılınmış olup olmadığını sordu.

HASAN BEY, Halife'nin haklarında hiç bir değişiklik yapılmadığını ve Türk Hükümetinin, Hazine-i Hassa gelirlerinden başka, kimi Hanedan üyelerine ödenek bağladığını bildirdi. Gerçekte, Hazine-i Hassa, Hükümdarın elinde, başkasına geçirilmez olarak durmaktadır ve Hükümet adına, Hükümdarca atanan memurlar aracılığıyla yönetilmektedir.

Sir Adam BLOCK, Hazine-i Hassa'yı oluşturan malların bir çizelgesini vermenin mümkün olup olmadığını Türk Temsilci Heyetine sordu.

HASAN BEY, bu soruya verilecek cevaba ilişkin bilgileri İstanbul'dan isteyeceğini söyledi.

M. VENİSELOS, Türk Temsilci Heyetinin öne sürdüğü görüşlerin sağlam temellere dayanmadığını düşünmektedir. Gerçekten, Hazine-i Hassa, Hanedan'a değil, Devlet Hazinesine aittir. Hanedan tahttan düşünce, bu mallar, ne biçimde olursa olsun, ülke Hükümetine geri döner; böyle olunca da, bu mallar özel mallar değildirler.

Sir Horace RUMBOLD, Hazine-i Hassa'nın Hükümdara gelirler sağladığını, bu gelirlerin de, Hükümeti, Hükümdara maaş ödemekten kurtarmakta olduğunu söyledi. Böyle olunca, sonunda, Hazine-i Hassa'nın sahibinin Devlet olduğu ortaya çıkmaktadır; çünkü, Devletin, söz konusu Hazine'den Hükümdara bıraktığı gelir, aslında, ona bir çeşit maaş bağlamak anlamına gelmektedir.

M. BOMPARD, Müttefik Temsilci Heyetlerinin bu konuya ilişkin görüşlerinden vazgeçmeme kararında olduklarını söyledi.

Madde 3.

M. FRASHERİ, 3 ncü maddeye ilişkin olarak, daha önce açıklamış olduğu görüşü sürdürdüğünü belirtti.

M. BOMPARD, Avusturya'nın Arnavutluk'a olan borcunu Türkiye'ye ödettirmeği öngören Arnavut Temsilci Heyetinin isteğini, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, haklı temellere dayalı saymadıklarını söyledi.

M. FRASHERİ, [Büyük] Devletlerin, Türkiye'yi para biçiminde olmayan bir alacaktan kurtarmağa hukuk açısından yetkili olmadıklarını bildirdi. Arnavut Hükümeti, her şeyden önce, Avusturya'nın Arnavutluk'a olan borcu ile Arnavutluk'un Türkiye'ye olan borcu arasında bir ödeştirme yapılması isteminde direnmektedir. Kaldı ki, Arnavutluk'un Avusturya'dan alacağının ayrıcalığı vardır; çünkü bu borç, bir emanettir (*depôt*). Tasarının 3 ncü maddesi, Avusturya'nın Türkiye'den alacakları olduğunu belirtmektedir; bu alacakları, Avusturya, Müttefiklere geçirmiştir ve Müttefikler de bunların ortadan kalkmış sayılmasına razı olmuşlardır. Oysa, Arnavutluk'un Avusturya'dan ayrıcalıklı [imtiyazlı] bir alacağı vardır. Ortak hukuk, Arnavut Hükümetini, Avusturya'dan alacağını, geçirim işlemi yapılmazdan önce haczetmesine yetkili kılmaktadır. Para biçiminde olmayan bir alacaktan Türkiye'yi kurtarmak mümkün değildir.

M. BOMPARD, haciz hakkının (*droit de saisie*), Devletler hukukunca tanınmadığına dikkati çekti. Arnavut Hükümetinin istemi, Müttefiklerin Avusturya'dan olan istemlerinden hiç birinin kendisinden yana geçirilmesini [transfer edilmesini] istememiş olan Türkiye'ye yöneltilemez. Bu istem haklı ise, bunun, Saint-Germain Andlaşmasının imzacısı olan Devletlere yöneltilmesi gerekir.

M. FRASHERİ, 3 ncü madde ile, Müttefiklerin, tümüyle kendilerinin olmayan alacakları diledikleri gibi kullandıklarını belirtti.

M. BOMPARD, borçlarını ödeyebilecek durumda olan Müttefik Devletlerin, Türkiye'ye cömert davranmalarına Arnavutluk'un herhalde karşı çıkamayacağını söyledi.

M. Frasheri, bu cömertliğin, biraz da, üçüncü kişilerin hakları zararına gösterildiğini belirtti.

M. BOMPARD, Arnavut Hükümetinin, isteğini, dilerse, Saint-Germain Andlaşmasının imzacısı olan Devletlere karşı öne sürebileceğini söyledi.

Madde 6.

HASAN BEY, bu maddeye ilişkin çekincelerini [ihtirazî kayıtlarını] sürdürmekle birlikte, bu konudaki görüşünü ileride bildireceğini açıkladı.

M. NOGARA, teklif edilen metne bir çekince öne sürdü; M. NOGARA'ya göre, bu metnin düzeltilmesi gerekmektedir. M. NOGARA, ileride, bu maddeye ilişkin olarak yeni bir metin tasarısını sunacaktır.

Oturuma saat 12.35 de son verildi.

C.– GÜMRÜK ve TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU*

(1) SAYILI TUTANAK

29 KASIM 1922 ÇARŞAMBA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 10.45 de, Hasan Bey'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. BARGETON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. MİCHALAKOPOULOS, COLLAS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, GUARİGLİA (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, ZEKÂİ BEY, ZÜHTÜ BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

M. FOUNTAİN'in teklifi üzerine, HASAN BEY, Alt-komisyonun başkanlığına seçildi.

Türkiye'de ticaret rejimi konusunda genel görüşme.

M. FOUNTAİN, incelenecek ilk sorunun gümrük tarifeleri sorunu olduğunu söyledi. M. FOUNTAİN, bu tarifelerin, mümkün olduğu kadar düşük olmaları ve çeşitli ülkeler arasında hiç bir ayırım gözetilmemesi gerektiği kanısındadır.

M. NOGARA, Türkiye'nin ticarete mümkün olan en büyük özgürlüğü vermesi üstünde durduğunu söyliyerek, İtalya'nın, Türkiye'de çok büyük ticaret çıkarları olduğunu hatırlattı.

HASAN BEY, Türk Hükümetinin, ticaret özgürlüğünü, Türkiye için, kesin olarak zorunlu saydığını söyledi. Türkiye, Kapitülasyonlara son vermiştir ve şimdi, gümrük tarifeleri konusunda, tam bir özgürlükten yararlanmaktadır. HASAN BEY, ekonomik koşullardaki büyük dalgalanmalar göz önünde tutulunca, ticaret rejimini düzenleyen hükümler için, pek kısa bir süreyle yetinmeyi öngörmenin uygun olacağı düşüncesindedir. Bu yüzden, HASAN BEY'e göre, ekonomik hükümler, Andlaşmanın siyasal hükümlerinden açıkça ayrı tutulmak gerekir; gerçekten, siyasal andlaşmalar bir süreyle sınırlı değilken, ticaret andlaşmalarının yalnız belirli bir süre için yapılmakta olduklarını göz önünde tutmak gerekir.

* Alt-komisyonların resmî metni yalnız Fransızcadır. Bu tutanakların İngilizcesi yayınlanmamıştır.

Türkiye, fırsat düştüğü zaman, çeşitli Devletlerle ileride ticaret görüşmelerine girme özgürlüğünü elinde tutmak istemektedir; Türkiye, ekonomik duruma iyice uygun olduğunu gördüğü şimdiki gümrük tarifelerini, olduğu gibi tutmağa önem vermektedir; çeşitli ülkelerle ticaretinin değişik koşullarının, kendisini, ayırım yapmaksızın bütün Devletlere işlem görme eşitliği (*égalité de traitement*) tanımamak zorunda bıraktığı kanısındadır.

M. FOUNTAİN, Türk Temsilci Heyetince yapılan açıklamalardan, Türk Temsilci Heyetinin, siyasal hükümlerle ekonomik hükümler arasında pek açık bir ayırım yaptığı ve ekonomik hükümleri geçici nitelikte gördüğü anlamını çıkartmaktadır. Alt-komisyon, Kapitülasyonlarla kurulmuş siyasal rejimi değil, yalnız ekonomik rejimi incelemeğe yetkilidir. Şunu belirtmek yerinde olacaktır ki, Kapitülasyonların ekonomik hükümleri, Türkiye'yi, süre sınırlaması olmaksızın, bağlamaktaydı. Bununla birlikte, M. FOUNTAİN, Türkiye'nin ticaret rejiminin sürekli olmak üzere saptanamayacağını ve bu rejime ilişkin hükümlerin geçici nitelikte olması gerekeceğini kabul etmektedir. Türkiye, tam bir ekonomik bağımsızlık istemektedir; bununla birlikte, ekonomik bağımsızlıkları olan bütün ülkeler, öteki ülkelerle, bağımsızlıklarını sınırlayan ticaret andlaşmalarını, kendi istekleriyle yapmışlardır. Siyasal açıdan alınan bağımsızlık kavramı, ticaret konusunda sözleşmeye dayanan bağlantılar kurulmasıyla hiç bir bakımdan çelişmemektedir. Türkiye, bu gibi anlaşmalarla, kayıplı çıkmak şöyle dursun, ticaretinin sürekliliğini ve arttığını görmekle, kazançlı çıkacaktır.

M. BARGETON, M. Fountain'in söylediklerine katılmaktadır; ona göre, durumun değişmezliği, bütün ülkelerin ticareti için zorunludur.

M. NOGARA, Türkiye'nin ticaret rejiminde birden bire bir değişiklik olmamasının ne kadar gerekli olduğunu belirtmek istediğini söyledi; bu nedenle, yeni bir rejim kurulmazdan önce, bir geçiş döneminin kabulünde direnmektedir.

M. HECK, Amerika Birleşik Devletler Hükümetinin, öteki Devletlerle aynı durumda olduğunu söyledi.

M. SATO, Konferansa Çağıran Devletler Temsilci Heyetlerinin görüşlerine katıldığını ve Japonya'nın, öteki Devletlerle eşit düzeyde işlem görme isteğinde olduğunu bildirdi.

Oturuma saat 11.50 de son verildi.

(2) SAYILI TUTANAK

30 KASIM 1922 PERŞEMBE OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 15.30 da, Hasan Bey'in başkanlığında açıldı..

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. CACLAMANOS, MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, PUGLİESİ, CİAMARRA (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); HASAN BEY, ZEKÂİ BEY, ZÜHTÜ BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

Ticaret rejimine ilişkin genel görüşme.

HASAN BEY, Türkiye'nin, öteki Devletlerle aynı koşullar altında, kendisi için ticaret özgürlüğü istemekte olduğunu söyledi. Türkiye, dış ticaretine ilişkin konularda tek-taraflı bir yüküm altına girmeğe razı olamaz. Geçici bir rejim kurulması gerekli değildir; öte yandan, dış ticaret koşullarını şimdiki durumda düzenlemekte olan hükümler değiştirilemez.

M. SERRUYS, Türkiye'nin görüşünün, Fransa'nın görüşünden pek uzak olmadığını sanmaktadır. Şimdiye değin, Türkiye'nin Kapitülasyonlara dayalı olan ticaret rejimi, dar kurallara bağlı tutulmuştu. Fransa, Türkiye'nin gelecekte ticaret özgürlüğünden yararlanmasını ve ekonomik gelişmesini sağlamak için uygun göreceği gümrük vergilerini [resimlerini] koyabilmesini kabul etmektedir. M. SERRUYS, Hasan Bey'in öne sürdüğü görüşlerden çoğunu kabul etmekteyse de, bir geçiş döneminin gerekli olmadığı konusundaki kanısını kabul edememektedir. Türkiye'de bugün yürürlükte olan gümrük tarifeleri, neredeyse bütün ticaret işlemlerinin durmasına ve yabancı tacirlerden çoğunun ülkeyi bırakıp gitmelerine yol açabilecektir. Ticaret sözleşmeleri hemen yapılamaz; bu sözleşmeler yapılıncaya kadar, bir geçiş dönemi kesin olarak zorunludur. M. SERRUYS, böyle bir rejim kuracak bir maddeler-tasarısını Alt-komisyona sundu. (*Ek*).

Bu tasarının görüşülmesinin ertelenmesi kararlaştırıldı.

Türk sularında gemicilik rejimi.

M. FOUNTAİN, bütün ticaret andlaşmalarında, deniz ticareti ve gemicilik

sorununun düzenlenmesinin şu ilke uyarınca yapılmakta olduğunu hatırlattı: Gemicilik [deniz ulaştırması, *navigation*], herkesin yararına olan bir uğraşıdır; herhangi bir bayrağa karşı ayırım gözeticilik güden her davranış, kendisine karşı bu ayırım güdülen ülkeye olduğu kadar, böyle bir ayırım güden ülkeye de zarar vermektedir. Böyle olunca, en sağlam ilke, yabancı gemilerin ulusal gemilerle eşit işlem görmeleridir. Bununla birlikte, kabotaj, bir ülkenin kendi bayrağı tekelinde tutulabilir. M. FOUNTAİN, Türkiye'nin, dilediği kurallara bağlamakta özgür olacağı kabotaj dışında, Müttefik Devletlerin ticaret gemilerine, kendi [Türk] gemilerine uyguladığı işlemin aynını, karşılıklı olma [mütekabiliyet] şartıyla, uygulamayı kabul etmesini teklif etmektedir.

M. SERRUYS, M. Fountain'in görüşlerini desteklediğini söyledi. Bundan başka, M. SERRUYS, yabancı gemilerle Türkiye'ye gelecek yüklere de ayırım gözetici bir işlem uygulanmaması gerekeceğini belirtti.

M. FOUNTAİN, az önce açıklanan ilkelerden esinlenerek, gelecek oturumda, gemicilik rejimine ilişkin hükümleri kapsayan bir tasarı sunacağını söyledi.

Oturuma saat 16.20 de son verildi.

EK

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

TİCARET REJİMİNE İLİŞKİN HÜKÜMLER

FRANSIZ TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN TASARI

30 Kasım 1922

Madde 1

Türk Hükümeti, Müttefik Devletlerden her biriyle bir ticaret sözleşmesi yapabilinceye değin, bu Devletlere uygulanacak rejim ençok gözetilen ulus rejimi [en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesi, *régime de la nation la plus favorisée*] olarak kalacaktır.

Yukarıda sözü edilen sözleşmeler, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak iki yıllık bir süre içinde görüşülecektir; bu sözleşmeler, Türkiye'ce en düşük gümrük resimleri [vergileri] konulmasını öngörecek ve – başka herhangi bir yabancı Devlete tanıdığı tarife üstünlükleriyle eş değerde üstünlükleri Türkiye'ye tanıyan hiç bir müttefik Devletten esirgenemeyeceğinden – her türlü üstünlük gözetici işlem, sözleşmeler dışı bırakılacaktır.

Bu karşılıklı olma [mütekabiliyet] ilkesi yüzünden, Türkiye ile Müttefik Devletlerden herhangi biri arasında bir anlaşmazlık çıkarsa, bu anlaşmazlığın Milletler Cemiyetinin göstereceği herhangi bir mahkemenin hakemliğiyle çözümlenmesine değin, gene, Türkiye ile öteki ülkeler arasında yapılmış sözleşmelerin gerekli kılacağı biçimde, ençok gözetilen ulus rejimi, geçici olarak, söz konusu Müttefik Devlete de uygulanacaktır.

Madde 2

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıllık bir dönem için Müttefik Devletler uyruklarının Türkiye'ye sokacakları ticaret mallarından alınan yurda mal sokuş [ithalât] vergisi, 25 Nisan 1911 tarihli sözleşmede öngörülen ve % 4 arttırılmış yurda mal sokuş vergileri [ithalât resimleri] olacaktır.

Bu süre geçtikten sonra, Türkiye, uygun göreceği herhangi bir gümrük rejimini kurabilecektir. Şu kadar ki, yeni rejime göre alınacak vergiler, vergiye bağlı ürünlerin tümü için yurt dışına mal gönderme [ihracat] toplam değerinin % 15 ini ve söz konusu her malın değerinin % 20 sini geçmeyecektir.

Sözü edilen vergiler [resimler], bütün Müttefik Devletlere bildirildikten üç ay sonra uygulanabilir olacaktır; meğer ki, bu Devletlerden biri kendisini bu vergiler yüzünden farklı işlemle karşılaşmış sayarak, bunlara karşı çıkmış ola. Bu durumda, anlaşmazlık, Milletler Cemiyeti Meclisine götürülecektir; Milletler Cemiyeti Meclisi, bu anlaşmazlığı çözüme bağlayacak ya da çözüme bağlamakla görevli örgütü saptayacaktır.

Yurda sokulan [ithal edilen] ticaret mallarının toplam değerine göre vergilerin toplam oranı, ya da herhangi bir mal üzerine belirli bir verginin yansıması, Müttefik Devletlerden herhangi birinin itirazına uğrarsa, eşit sayıda Müttefik Komiserlerden kurulu bir Komisyonca doğruluğu denetlenecektir; anlaşma olmazsa, bu iş için Milletler Cemiyetince atanacak bir kurulca incelenip denetlenecektir; şu var ki bu anlaşmazlık, verginin uygulanmasının ertelenmesini gerektirmeyecektir.

Bu biçimde kurulan tarife rejimi, bundan başka, Osmanlı Devlet Borcunun 1907 ve 1911 anlaşmalarına dayanan güvencelerine halel veremeyeceği gibi, sözü geçen sözleşmeler uyarınca, Osmanlı Devlet Borcuna ayrılmış gümrük gelirleri oranında da indirim yapmıyacaktır.

Madde 3

Yurda sokulan ürünlerden ancak Türkiye'de gerçekten üretilen maddelere uygulandığı ölçüde vergi alınabileceğinden özel tüketim vergisi (*accise*), tüketim [harcama] vergisi, yurtiçi gümrük vergisi (*octroi*) ya da herhangi bir yerel [mahallî] vergi yoluyla, bir önceki madde hükümlerine kesin olarak aykırı davranılmayacaktır.

Madde 4

Türkiye doğal ya da işlenmiş ürünlerine bir yurt dışına mal yollama [ihracat] vergisi koyarsa, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak, ya da her ne ad altında olursa olsun ek bir vergi koyma yoluyla, Müttefik Devletlerden herhangi birinin zararına olacak bir ayırım gözetilmeksizin, bu vergi, malın gideceği Müttefik Devlete de uygulanacaktır.

Madde 5

Türk Hükümeti, yurt dışına mal gönderme [ihracat] ya da yurda mal sokma [ithalât] yasakları koyarsa, bu yasaklar işbu Andlaşmanın imzacısı bütün Devletlere de uygulanacaktır; bu Devletlerden biri, bu konuda kural-dışılıklardan [istisnalardan] yararlanırsa, öteki Devletler de, aynı ya da benzer her ürün için, Türkiye ile savaş öncesi ticaretleri oranında, benzer işlem görmeği isteyebileceklerdir.

Türk Hükümeti, bu konuda kendisine de karşılıklı davranılması şartıyla, genel nitelikte hiç bir yasaklama koymayacak, ancak, aşağıdaki amaçlarla özel yasaklamalara başvurabilecektir:

1. Ulusun beslenmesi ya da ekonomik çabaları için vazgeçilmez zorunlulukta olan kaynakları korumak:
2. Ekonomik rejimini tehdit eden ağır sakıncaları önlemek;
3. Devletin güvenliğini sağlamak;

4. İnsanları, hayvanları ve bitkileri bulaşıcı hastalıklara, hayvan (*épizooties*) ve bitki (*épiphyties*) hastalıklarına karşı korumak;

5. Afyon ya da başka zehirleyici maddeleri yasaklamak.

Madde 6

Yukarıdaki maddelerde (1-5) öngörülen ticaret rejimi, işbu anlaşmanın yürürlüğe girişinden başlıyarak *x* yıl yürürlükte kalacaktır. Türkiye, Müttefik ya da Ortak Devletlerden birinin kendisine başvurması üzerine, bu sürenin son yılı içinde, 1 nci madde uyarınca söz konusu Devletle yapılmış Sözleşmenin yeniden gözden geçirilmesi görüşmelerine girişmeğe razı olacaktır.

(3) SAYILI TUTANAK

1 ARALIK 1922 CUMA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 13.45 de, Hasan Bey'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ(*Fransa*); MM. CACLAMANOS, MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, PUGLİESİ, CİAMARRA (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, ZEKÂİ BEY, ZÜHTÜ BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

Ticaret rejimi. Fransız Temsilci Heyetince sunulan tasarı.

Madde 1.

HASAN BEY, Türkiye'nin Müttefik Devletlere, ençok gözetilen ulus [en ziyade müsaadeye mazhar millet] işlemi rejimini tanımazlık etmememek isteğinde olduğunu söyledi. HASAN BEY, "en düşük gümrük vergileri [resimleri]" deyiminden ne anlaşılmak gerekeceğinin açıklanmasını istedi.

M. SERRUYS, bu deyimden, Türkiye'nin Müttefik ülkelerden gelecek ticaret mallarına ilişkin olarak en düşük tarifeyi uygulayacağının ve iki tarifesi varsa, sözü geçen ülkelerden gelecek mallardan en düşük tarifeye göre vergi [resim] alınacağının anlaşılması gerektiğini söyledi.

HASAN BEY'in bir sorusu üzerine, M. SERRUYS, "Müttefik Devletler" teriminden, Türkiye'den başka, Andlaşmayı imzalamış Devletlerin anlaşılması gerektiğini açıkladı.

HASAN BEY, Milletler Cemiyetinin birtakım konularda yapabileceği değerli hizmetleri de bulunabileceğini bilmekle birlikte, ticaret konusundaki anlaşmazlıklara hakemlik etmesi uygun düşecek bir kurum olmadığı kanısındadır.

M. SERRUYS, 1 nci maddeyi kaleme alırken, niyetinin, bir ticaret savaşının doğmasını önlemek ve anlaşmazlık çıkması durumunda bir hakem öngörmek olduğunu söyledi. Milletler Cemiyetinin, bu maddede kendisine emanet edilen görevi yerine getirebilecek bir ekonomik örgütü vardır ve bu örgüt Milletlerarası Adalet Divanıyla da tamamlanmaktadır.

HASAN BEY, Türkiye'nin daha önce yapmış olduğu ticaret anlaşmalarının

1 nci maddenin kapsamı içine girip girmediğini sordu. HASAN BEY'e göre, Suriye ile yapılmış ticaret andlaşması, ençok gözetilen ulus işlemine ilişkin olarak öne sürülemeyecektir; çünkü, bu anlaşma, daha önce, tek bir egemenlik altında bulunan bir ülkeyi yöneten iki Devlet arasında, özel bir temele dayanılarak yapılmıştır.

M. SERRUYS, birtakım anlaşmaların kural-dışı bırakılması gerekeceğini kabul ettiğini, Hasan Bey'in sözünü ettiği anlaşmanın da bunlardan olduğunu söyledi.

Madde 2.

HASAN BEY, 1911 anlaşmasına konulmuş bulunan *ad valorem* [değer oranı üzerinden] tarifenin, 2 nci madde uyarınca, geçiş dönemi için teklif edilen tarife olup olmadığını sordu.

M. SERRUYS, bu soruya olumlu karşılık verdi; ancak bu tarifenin % 11 den 15 e yükseltileceğini söyledi.

HASAN BEY, malların uyrukluğunun (*la nationalité des marchandises*) bu malları yurda sokanın [ithal edenin] uyrukluğuna göre değil, fakat söz konusu malların kökenine ve çıkış yerine göre saptanması gerekeceğini düşünmektedir.

M. SERRUYS, bu maddenin buna göre değiştirilmesini kabul ettiğini bildirdi.

HASAN BEY, geçiş dönemi için teklif edilen tarifenin daha belirgin bir biçimde saptanmasını istedi. 1911 anlaşmasında öngörülen tarife temel alınınca, Kapitülasyonlar rejimine geri dönülüyormuş gibi olmaktadır.

M. SERRUYS, Türkiye ile ticaretin bugüne değin Kapitülasyonlara dayandığını, bu ticaretin süregidebilmesi için Kapitülasyon rejimi uyarınca konulmuş olan tarifelerin, hiç olmazsa iki yıllık geçiş dönemi süresince yürürlükte kalması gerekeceğini söyledi. Bu dönemden sonra, şimdiki tarife kaldırılabilir; ancak, Müttefik Devletler yasaklayıcı hiç bir tarife (*tarif prohibitif*) konulmayacağına güvence almalıdırlar. Fransız teklifinin amacı, özellikle, tarifeye ilişkin olarak tam özgürlüğünü elde etmesinden önce, Türkiye'nin alması gerekecek aşamaları sıralayarak, geçiş dönemini iyi yönetmektir.

HASAN BEY, şimdiki Türk tarifesinin, ortalama % 10' dan % 12 ye kadar vergi koymakta olduğunu söyledi.

M. SERRUYS, bu görüşe katılmamaktadır: Gerçekten, birçok mallar yasaklanmış ya da aşırı ölçüde yüksek vergilere bağlanmıştır. M. SERRUYS, Türkiye'nin savaştan sonraki tarifesini, savaş yılları için konulmuş şimdiki tarife esaslarına dayandırmak niyetinde olup olmadığını Türk Temsilci Heyetine sordu.

HASAN BEY, niyetinin bu olmadığını söyledi; bütün vergileri yeniden değiştirip düzenlemek amacıyla bir kanun tasarısı hazırlanmaktadır.

M. SERRUYS, Fransız tasarısının, özellikle, gelecekte bir ticaret savaşının değil, fakat sürekli bir ticaret barışının temellerini atmaya yönelmekte olduğunu belirtti. Bunun içindir ki, geçiş döneminden sonra Türkiye'nin koyacağı tarifeler anlaşmazlıklara yol açarsa, [Fransız tasarısında] hakemlik öngörülmektedir.

Madde 3.

M. SERRUYS, bu maddenin kapsadığı hükmün, yurda sokulan [ithal edilen] mallarının yurda sokuluşunun, özel tüketim vergileri (*droits de l'accise*) engeli

konulması yüzünden, uygulamada imkânsız bir duruma getirilmesini önlemek amacını güttüğünü söyledi. Kaldı ki, böyle bir hüküm, birçok ticaret andlaşmasında da vardır.

M. NOGARA, bu hükmün kapsamını belirgin kılmak için, "Türkiye'de gerçekten üretilen maddeler..." yerine, "Türkiye'de üretilmesi önemli olan maddeler..." denilmesini teklif etti. (*Bu teklif uygun bulundu*).

Madde 4.

M. SERRUYS, bu maddenin, Cenova Konferansında alınan kararlara uygun olduğunu söyledi.

Madde 5.

Bu maddeye ilişkin olarak, HASAN BEY, Türkiye'nin gerek kendi ülkesinde üretilen, gerekse dışardan getirilen alkollü içkiler üretimini yasakladığını bildirdi.

M. SERRUYS, Amerika Birleşik Devletlerinde de aynı rejimin uygulanmakta olduğunu, bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye'ye alkollü içkiler sokma iznini almış bulunduğunu, oysa öteki ülkeler için yasağın kesin olarak yürürlükte kaldığını söyledi.

M. NOGARA, 5 nci maddenin 2 nci paragrafında, "ekonomik rejimini tehdit eden ağır sakıncaları önlemek" biçiminde yazılı bulunan metnin çok geniş olduğunu düşünmektedir; M. NOGARA, bu konuya ilişkin olarak ileride değişiklik teklifinde bulunma hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

HASAN BEY, gelecek oturumda Alt-komisyona bir tasarı sunacağını bildirdi.

M. NOGARA, M. Serruys'ün sunduğu tasarının Türk Temsilci Heyetince kabul edilmesine önem verdiğini belirtti.

M. FOUNTAİN, İngiliz Temsilci Heyetinin, kendi hesabına, ödünlerde [tâvizlerde] bulunma yolunda, Fransız Temsilci Heyeti tasarısının yaptığı kadar ileri gitme eğiliminde bulunmamış olacağını söyledi. Türkiye, daha önce, ticaret konusunda Kapitülasyonlarla bağlı bulunmuş olduğuna göre, İngiltere ile Müttefiklerinin, Kapitülasyonlar rejimi yerine konulacak rejimin ortaklaşa bir anlaşma ile kararlaştırılmasını istemeğe hakları vardır. Anlaşmaya varılamazsa, daha önceki sistem yürürlükte kalacaktır. İngiltere, bütün haklarının korunmasında direnmek isteğinde değildir; ancak, yeni rejimin, ticaretine zarar vermeyeceği konusunda güvenceler elde edemezse, yürürlükteki rejimin olduğu gibi süregitmesini isteyecektir. M. Serruys'ün teklifleri, İngiliz Temsilci Heyetine, pek geniş görüşlü görünmektedir; İngiliz Temsilci Heyeti, bu teklifleri önce kendisi öne sürmüş olsaydı, savaştan önce yürürlükte olan verginin iki katını bulan, *ad valorem* % 2 oranında bir vergi konmasına şüphesiz razı olmazdı. Harcama ve özel tüketim vergilerine (*droits de consommatioin et de l'accise*) gelince, M. FOUNTAİN'e göre, bunlar sıkıca sınırlandırılmak gerekir; böyle yapılmazsa, yurda sokulacak mallar, uygulama bakımından, yasaklama anlamına gelecek olan, çift-vergileme sistemine bağlanmış olacaktır. Bu yüzden, Türk Temsilci Heyetine yapılmış teklifleri, bu Heyet, Müttefik Devletlerin istemlerinin enazı olarak göz önünde tutmalıdır. Türk Temsilci Heyetinin, az önce yapacağını söylediği karşı-teklifler, ancak M.

Serrruys'ün verdiği tasarıda önemli değişiklikler yapmayacaksa, İngiliz Temsilci Heyetince incelenebilecektir. M. FOUNTAİN, Türk Temsilci Heyetinin, karşı-tasarısında, Fransız tasarısının özüne aykırı düşmesi durumunda, Türkiye'ye daha az geniş görüşlü olacak tekliflerde bulunma hakkını saklı tutmaktadır.

M. HECK, Amerika Birleşik Devletlerinin, Türkiye'deki ticaret ve gemicilik çıkarları göz önünde tutulunca, gümrük ve gemicilik konusunda, Müttefik Devletlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında yeni bir rejim kurulmasının, Amerikan Hükümetini haklı olarak ilgilendiren bir sorun olduğuna Alt-komisyonun dikkatini çekmek istediğini söyledi.

Amerika Birleşik Devletleri, kendi ticareti ve gemiciliği için özel haklar ve çıkarlar ardında olmadığı gibi, böyle bir şey de istememektedir; ancak, Amerika Birleşik Devletleri, ençok gözetilen ulusa [en fazla müsaadeye mazhar millete] tanınacak işlemin aynısının kendisine de uygulanmasını istemektedir.

M. FOUNTAİN, Alt-komisyona, gemicilik konusunda bütün uluslara işlem görme eşitliği sağlamayı amaçlayan bir madde tasarısı sundu (*Ek*).

M. TANİ, gelecek oturumlardan birinde, bu madde tasarısına ilişkin olarak, Japon Temsilci Heyetinin görüşlerini sunma hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Oturuma saat 17.10 da son verildi.

EK

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

GEMİCİLİK REJİMİNE İLİŞKİN MADDELER

İNGİLİZ TEMSİLCİ HEYETİNİN SUNDUĞU TASARI

1 Aralık 1922

Türkiye, aynı konuda kendisine karşılıklı işlemde bulunulması şartıyla, Türk bayrağını taşıyan gemilere ya da herhangi bir başka Devletin gemilerine uygulamakta olduğuna eşit bir işlemi, Müttefik Devletlerden herhangi birinin gemilerine uygulamağı yükümlenir. Bununla birlikte, deniz kabotajını (*cabotage maritime*), balıkçılığı ve liman hizmetlerini kendi ulusal bayrağının tekelinde tutma hakkı, Bağıtlı Yüksek Taraflarca kesin olarak tanınmıştır.

Her çeşit malı yurda sokma [ithal etme] ya da yurt dışına gönderme [ihraç etme], yurda gelen ya da yurt dışına giden yolcuları taşıma hakkı ve gemilerin liman, dok, rıhtım ve dışlimanlarda (*rades*) durmalarına, yük almalarına ve boşaltmalarına ilişkin bütün kolaylıklardan yararlanma konusunda, karşılıklı olmak [mütekabiliyet] şartıyla eşit işlem uygulanacaktır.

Bunun gibi, gene karşılıklı olmak şartıyla, Hükümet, görevliler, özel kişiler, her çeşit birlik ve kurumlar adına ya da yararına olarak, gemilerden alınan sağlık resimleri [vergileri], liman, rıhtım, demirleme, kılavuzluk, karantina, fener vergileri [resimleri] ve bunlara benzer başka vergiler [resimler), malî yükümler ve ödemeler konusunda kesin bir eşitlik uygulanacaktır.

Türkiye, bunun gibi ve karşılıklı olmak şartıyla, bir Müttefik bayrak altında yurda sokulan ya da yurt dışına gönderilen mallara, ulusal bayrak ya da bir başka bayrak altında yurda sokulan ya da yurt dışına gönderilen aynı ya da benzer mallara uygulanan aynı vergileri uygulamağı da yükümlenir.

(4) SAYILI TUTANAK

2 ARALIK 1922 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 15.30 da, Hasan Bey'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

M. Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, PUGLİESİ, CİAMARRA (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); M. RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

HASAN BEY, Türkiye'nin ticaret rejimine ilişkin olarak, Türk Temsilci Heyetinin karşı-tekliflerini Alt-komisyona sundu (*Ek*).

Gemicilik rejimi.

HASAN BEY, gemiciliğin [deniz ulaştırmasının, *navigation*] özgürlüğü ilkesini kabul ettiğini ve İngiliz Temsilci Heyetinin sunduğu madde tasarısındaki ilkelere katıldığını bildirdi.

M. SERRUYS, teklif edilen metni kabul ettiğini söyledi; bununla birlikte, yabancı malların, taşındıkları geminin bayrağına göre değişen bir vergilendirmeye karşı korunmalarından yana olduğunu da sözlerine ekledi.

HASAN BEY, bu görüşü kabul etti.

Endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyeti.

Türkiye'nin henüz katılmamış olduğu, endüstri yapıtları ve fabrika markaları mülkiyetinin korunmasına ilişkin uluslararası Sözleşmelere gelince, HASAN BEY, Türkiye'nin bunlara katılmaktan çekinmesi nedeninin, bu konuda davranış özgürlüğünü elinde tutmak isteğinden başka bir şeye dayanmadığını söyledi. Türk Temsilci Heyeti, fabrika markaları dışında, bu durumun süregitmesinin, bütün taraflar için yararlı olduğu kanısındadır. Türkiye, fabrika markalarının korunmasına ilişkin kurallara her zaman uymuştur ve bundan sonra da hep uyacaktır. M. FOUNTAİN, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin korunmasının, ortaya iki sorun çıkardığı görüşündedir: Önce, buluş belgelerinin [ihtira beratlarının, *brevets d'invention*], fabrika markalarının ve yaratıcının haklarının ileride korunması; bu, Türkiye'nin, yürürlükteki uluslararası Sözleşmelere

katılmasıyla, geniş ölçüde, sağlanmış olacaktır; ikinci olarak, savaşın, bu konuda yarattığı sorunların çözüme bağlanması. M. FOUNTAİN, bu ikinci sorunun, İktisat Sorunları Alt-komisyonunun yetki alanına girdiği kanısındadır. (*Bu görüş uygun görüldü*). Yalnız, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin ileride korunması, Ticaret Rejimi Alt-komisyonunun yetkisi içinde kalmaktadır.

M. FOUNTAİN, Türkiye'nin, yurda sokulan malların sahtelerinin yapılmasına ve bu malların çıkış yerlerini yanlış göstermelere karşı, bunları koruyacak yasal kurallar koyması gerektiği kanısındadır. İkinci olarak, Türk Hükümeti, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin Sözleşmelere katılmalı ve bu mülkiyeti koruyacak etkin tedbirler almalıdır.

M. SERRUYS, özel niteliklerini üretildikleri bölgeden alan şarapların ve başka ürünlerin kökenine [menşeine] ilişkin olarak sahte adlar verilmesini de yasaklamaya, Türkiye'nin razı olmasını istemektedir. Türk Hükümeti, hem kendi çıkarları hem de genel çıkarlar için, bu konudaki çeşitli uluslararası Sözleşmelere katılmalıdır. M. SERRUYS, Türk Temsilci Heyetinden, bu Sözleşmeleri incelemesini istemektedir; bu incelemenin, böyle bir katılmanın Türkiye'ye getireceği yararları göstereceğinden, M. SERRUYS, şüphe etmemektedir.

HASAN BEY, Türkiye'nin bu Sözleşmelere katılmasından önce, onları uygulamak için zorunlu olan yasaları çıkartması gerektiği kanısındadır.

M. SERRUYS, Andlaşmanın, Türkiye'nin bu Sözleşmelere katılacağını öngörmesinde herhangi bir güçlük olacağını sanmamaktadır; Türk Hükümeti, yasalarını, üzerine almış olduğu yüküm uyarınca, sonradan değiştirebilecektir.

HASAN BEY, bu sorunlara ilişkin Müttefik Devletler tekliflerini incelemeğe razı olduğunu söyledi.

Oturuma saat 16.20 de son verildi.

EK

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

TİCARETE UYGULANACAK REJİM

TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNİN KARŞI-TASARISI

2 Aralık 1922

Gümrük rejimine ilişkin olarak M. Serruys'ün yazılı sunduğu teklifin esasları üzerinde yapılan görüşmelerden ve M. Serruys'ün bu vesile ile yaptığı açıklamalardan, sözü geçen teklifin ana noktaları şöyle belirmektedir:

I. Türkiye'den, Müttefik Devletler yararına, ençok gözetilen ulus [en fazla müsaadeye mazhar millet] işlemi yapması istenmekte ve Türkiye'ye karşılıklı olma [mütekabiliyet] ilkesi teklif edilmektedir.

Bu konuda, Türk Temsilci Heyeti, bu isteğe memnunlukla razı olduğunu, kaldı ki, Müttefik Devletlere, ayırım gözetici işlemde bulunmak niyetinde olmadığını bildirir.

II. Türkiye'ye, Barış Andlaşmasının yürürlüğe girişini izleyecek iki yıl süreyle, bir geçiş dönemi uygulaması teklif edilmekte ve bu dönem boyunca, Türkiye ile Müttefik Devletler arasında ticaret sözleşmeleri yapılması amacıyla görüşmeler olacağı bildirilmektedir.

Türk Temsilci Heyeti, bu konuya ilişkin olarak, bu görüşmelere hemen girişmeğe hazır bulunduğunu ve Türkiye'nin tek isteğinin, bu çeşit anlaşmalar yapılmasıyla, andlaşmalara dayanan ölçülü bir rejim kurulması olduğunu bildirir.

Bundan başka, Türkiye'ye, bu arada, 1911 rejimine dönmesi ve gümrük giriş vergilerinde ancak % 4 lük bir arttırma yapması teklif edilmektedir.

1911 rejimi, *ad valorem* rejimidir: Türkiye, bu rejimi, sekiz yıl önce bırakmış bulunmaktadır; bu sisteme dönüş, Türkiye'nin Kapitülasyon rejimine dönmesi demek olur; oysa, Kapitülasyonlara son verilmiştir.

Türkiye'ye yapılmış olan teklifler bu kadarla kalmamaktadır: Barış Andlaşmasının yürürlüğe girişini izleyecek iki yıllık süre içinde yapılacak gümrük sözleşmelerinin esasları da şimdiden saptanmak istemektedir; bu esaslara göre, Türkiye'nin alacağı giriş vergileri yurda bütün mal sokuşları [ithalât] değerinin % 15 ini ve söz konusu her malın değerinin % 20 sini aşmamak gerekecektir.

Girişilmiş olan görüşmeler bir andlaşma yapılmasıyla sonuçlanamazsa, Türkiye, yararlı sayacağı tarifeyi uygulamakta özgür olacaktır; ancak, Türkiye, sözü edilen % 15 ve % 20 sınırlarını aşamayacaktır. Bundan şu sonuç çıkmaktadır: Türkiye, kendisinden istenilen yükümü kabul edecek olursa, bu yükümle kendisini büsbütün bağlanmış bulacaktır; öte yandan, Müttefikler, Türkiye ile ticaret sözleşmeleri yapsınlar ya da yapmasınlar, Türkiye'nin uygulayabileceği gümrük tarifesi aynı kalacaktır; böyle olunca, Türkiye, bu konuda hiçbir özgürlükten yararlanamayacaktır. Bu durumda, Müttefik Devletlerin, Türkiye ile ticaret andlaşmaları yapmalarında hiç bir çıkarları olmayacaktır; çünkü her durumda, Türkiye, bağlanmış olacaktır ve bu teklifte belirtilen % 15 ve % 20 sınırlarını aşma hakkını hiç bir bakımdan edinemeyecektir.

Özgür bir ülkede, gümrük tarifeleri, belirli bir ekonomik rejim kurulmasında bir araç ise, Türkiye'ye teklif edilen sistemin, bu amaca yararlı olamayacağını kabul etmek gerekir.

Yurda sokulan [ithal edilen] mallara konulan vergiler ortalaması olarak saptanan % 15* sınırının önemi yok değildir; fakat, belirli herhangi bir mala uygulanan vergilere konulmak istenen ençok % 2 lik bir oran, hiç bir ülkenin yürürlükteki gümrük tarifelerinde bulunmamaktadır.

Bugün, giriş vergileri ortalaması % 12 yi aşmamakla birlikte, birtakım malların Türkiye'de yüksek vergilendiği doğrudur; kaldı ki, bu da hakgözetirliğe uygundur. Şimdiki Türk tarifesinin aksaklıkları olduğu ve birçok yasaklar kapsadığı öne sürülmektedir; bu tarifenin birtakım aksaklıkları bulunduğu doğru olabilir; Türk Temsilci Heyeti de, bu tarifenin, en iyi tarife olduğunu savunmamaktadır. Bu tarifenin, barış zamanında gereksiz, ancak savaş durumunun zorunlu kıldığı olağanüstü tedbirler sayılabilecek birçok yasaklamalar kapsadığı da doğru olabilir; bu yasakların, Türkiye ile ticaret ilişkilerinde bulunan birçok Hükümete zarar verdiği de doğru olabilir.Türk Temsilci Heyeti, bu yasakların hemen kaldırılmasının, ilgililerin isteklerini yerine getirebileceğini sanmaktadır; Türk Temsilci Heyeti, bu bakımdan, Hükümetine gerekli girişimlerde bulunmağa hazırdır. Bunun gibi, Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Devletlerle ticaret sözleşmeleri yapılıncaya kadar, Türkiye'nin Müttefik Devletlerle olan ticaretine değişmez bir biçim vermesi gerektiği yolunda öne sürülen görüşe de katılmaktadır.

Türk Temsilci Heyeti, bundan başka, yurda mal sokuşlarına [ithalâta] ve yurt dışına mal göndermelerine [ihracata] ilişkin yasakların, genellikle benimsenmiş ilkeler uyarınca saptanmasını da kabul etmektedir.

Türkiye, tarifesindeki aksaklıklardan kendisine gösterilecek olanları ve ticaret işlemlerinin düzenli yürütülmesine engel olan güçlükleri düzeltemeğe hazırdır.

Türk Temsilci Heyeti, bütün bu düşüncelere dayanarak, aşağıdaki karşı-teklifleri sunmaktadır.

I. Türkiye ve imzacı Müttefik Devletler, işbu Andlaşmanın imzalanmasından başlıyarak iki yıl içinde, aralarında, Devletler hukuku kurallarına ve karşılıklı olma [mütekabiliyet] ilkesine dayanan ticaret andlaşmaları yapmağa karar verdiklerini bildirirler.

* Fransızca metinde "% 15", 1924 Türkçe çevirisinde "yüzde yirmi". (S.L.M.)

II. Belirtilen süre içinde, bir yandan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, öte yandan, öteki imzacı Devletler, şimdi yürürlükte olan gümrük tarifelerini, karşılıklı olarak, uygulamayı yükümlenirler. Bundan başka, bağıtlı taraflar, söz konusu dönem boyunca, yurda mal sokuş [ithalât] ve yurttan mal gönderme [ihracat] konusuna ilişkin olarak, ençok gözetilen ulus [en fazla müsaadeye mazhar millet] işlemi rejimini birbirlerine tanımağı yükümlenirler.

III. Ankara Anlaşmasının yapılması üzerine, iyi komşuluk ilişkilerine dayanan, Türkiye ile Suriye arasında yapılmış 30 Eylül 1922 tarihli ticaret andlaşması, ençok gözetilen ulus işlemine esas alınmayacaktır.

IV. Birinci maddede belirtilen dönem içinde, bağıtlı taraflar, hiç bir yasaklayıcı tedbir almamaya söz verirler; aşağıdaki konular, bunun dışında kalmaktadır:

(a) Ulusun beslenmesi ve Ulusun çabaları için vazgeçilmez zorunlulukta olan kaynakların korunması;

(b) Ulusun ekonomik rejimini tehdit eden ağır sakıncaları önlemek;

(c) Devletin güvenliğini sağlamak;

(d) İnsanları, hayvanları ve bitkileri salgın hastalıklara, hayvan hastalıklarına ve bitki hastalıklarına karşı korumak;

(e) Afyon ve başka zehirleyici maddelerin kullanılmasını yasaklamak;

(f) Yurt dışına altın çıkartılmasını önlemek.

V. Alkollü içkiye benzer içkilerin yurda sokulması yasağı, bu içkilerin yurt içinde üretimi ve kullanılması yasak kaldıkça, süregidecektir.

VI. Bağıtlı Taraflar, III ncü maddede belirtilen sürenin bitiminde, ticaret andlaşmaları yapılmamış bulunuyorsa, gümrük rejimlerini diledikleri gibi saptayabileceklerdir.

(5) SAYILI TUTUNAK

4 ARALIK 1922 PAZARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 10.30 da, Hasan Bey'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, PUGLİESİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

Ticaret rejimi. Türk karşı - tekliflerinin tartışılması

M. FOUNTAİN, Türk Temsilci Heyetinin sunduğu karşı-teklifleri özenle inceledikten sonra, bu tekliflerin, şimdiki biçimleriyle, hangi nedenlerle tüm olarak kabul edilmez sayıldığını açıklamağı gerekli gördüğünü söyledi.

İngiliz Temsilci Heyetinin Türk karşı-tekliflerine itirazının nedeni şudur: Bir anlaşma uyarınca, yabancı tacirler, hatırlanamayan zamanlardan bu yana, Türkiye'de birtakım güvencelerden yararlanmışlardır; bu güvencelerin yalnız tacirler değil, Türkiye'nin kendisine de yararlı olduğunu içtenlikte kabul etmek gerekir; Türk karşı-tekliflerinde, böyle güvenceler getirmiş bir anlaşma yerine, iki yıl sonunda ortadan kalkacak çok sınırlı güvenceler konulması öngörülmektedir. Herhangi bir ülkenin, bu gibi geleneksel haklardan, böylesine kısıtlı bir nitelikte ve böylesine sınırlı bir süre için uygulanacak olan haklar karşılığında vazgeçilebileceği düşünülemez. M. Serruys'ün hazırlamış olduğu tasarı, iki yıl süreli birtakım güvenceler yanında, süresi şimdiden kestirilmemiş daha uzun bir dönem için birtakım başka güvenceler de öngörmekteydi. İngiliz Temsilci Heyetine göre, herkesçe istenmekte olan, Türkiye ile ticaretin geliştirilmesi, enaz onbeş yirmi yıllık bir dönem için, birtakım güvencelerin konulmasını gerektirmektedir.

Türk tasarısının, geçici rejimin uygulanacağı iki yıllık dönem sonunda andlaşmalara dayanan bir rejim kurulmasını öngördüğü doğrudur; ancak, bu tasarı, iki yıllık sürenin bitiminde, Türkiye'nin gerçekten, inandırıcı bir temele dayalı andlaşmalar yapmak isteyip istemediğini hiç de güvence altına almamaktadır. Türk tasarısının 6 ncı maddesi, Türk Hükümetinin, anlaşma yapılması görüşmeleri sırasında, herhangi bir hükümetle – örneğin İngiltere ile – iki yıllık ilk

dönemin sonunda, İngiliz ticaretine her türlü güvenceyi reddetmek için, her türlü güçlükleri çıkartmasına elverişli görünmektedir.

Yabancı tacirlerin şimdiye kadar yararlandıkları güvenceler, yalnız, yabancı mallardan alınacak vergilerin tarifesine ilişkin olmakla kalmamaktadır; bu yabancıları her türlü ayırım gözetici işleme karşı da korumaktadır. Türk karşı-tasarısına göre, İngiltere'nin Türkiye'de ençok gözetilen ulus işleminden yararlanmasının – İngiltere'ye bu işlemi Türkiye tanısa bile – süregideceği konusunda hiç bir güvence yoktur. İngiliz Temsilci Heyetine göre, hiç şüphe yoktur ki, İngiltere'ye ençok gözetilen ulus işlemi görmesini tanımak – İngiltere'nin de Türkiye'ye böyle bir işlem tanıması tek şartıyla – gerekmektedir. İngiltere'de gümrük vergileri pek düşük olduğundan, İngiltere, genel olarak, çeşitli ülkelere özel vergi indirimleri yapacak durumda bulunmamaktadır. Bu yüzden, İngiltere'nin ticaret siyasetinin, genellikle, ençok gözetilen ulus işlemi ilkesine dayalı andlaşmalar yapmaktan başka bir şey olmadığı göz önünde tutulmalıdır. Uygulamada, ticaret açısından önemi olan ülkelerin hepsi, İngiltere yararına karşılıklı olma [mütekabiliyet, *réciprocité*] hakkını kabul etmişlerdir. Her ne kadar, Türkiye, İngiltere zararına ayırım gözetmeğe kalkışırsa, İngiltere'nin de bu yola gitmeyeceğini yükümlenmek olanağı yoksa da, şimdiki durumda, İngiltere, Türk malları zararın ayırım gözetici davranışlarda bulunmak niyetinde değildir. Öte yandan, İngiliz Temsilci Heyeti, Türkiye'nin, öteki Devletlere ençok gözetilen ulus işlemi uygulamak yükümü altına girmemeyi haklı olarak isteyebileceği kanısındadır; bu yüzden, İngiliz Temsilci Heyetine göre, M. Serruys'ün hazırlamış olduğu tasarı, Türkiye'yi, iki yıllık ilk dönemin sonunda, ençok gözetilen ulus işlemi uygulamayı – ancak karşılıklı olma şartını elde ederse – tanımakla yükümlü tutmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin, kendisine karşı ayırım gözetici davranışta bulunmayan ülkelere, ayırım gözetici işlem uygulamaması gerektiğinde direnmek de zorunludur; İngiliz Temsilci Heyeti, bu nitelikte bir yükümün, iki yıldan çok daha uzun bir dönem için öngörülmesi gerekeceği düşüncesindedir. Türkiye'nin koymakta özgür olduğu vergi oranına gelince, İngiliz Temsilci Heyetine göre, gümrük vergilerinin aşırı olmaması, hem Türkiye'nin hem de bütün dünyanın yararınadır; İngiliz Temsilci Heyeti, ençok % 20 oranında bir verginin, Türkiye'nin, çeşitli mal kategorilerine göre değerlendirilmiş, ölçülü bir tarife düzenlemesi için, yeterli olacağına kesinlikle inanmaktadır; İngiliz Temsilci Heyeti, Türkiye'nin bir ticaret savaşı sürdürme niyeti yoksa – böyle bir savaşa yol açtırmamağa da Konferans niyetlidir – Türkiye'nin, haklı olarak, daha yüksek vergiler kabul ettirme hakkını istemeyeceği kanısındadır. Her halde, M. FOUNTAİN'e göre, % 20 oranı, bol bol yeterli olacak kadar, yüksek bir orandır.

M. FOUNTAİN, Türkiye'nin, hangi maddelere % 20 den çok vergi koymak isteğinde olduğunu da öğrenmek istemektedir. Bu, İngiltere için çok önemli nitelikte olabilecek bir sorundur; çünkü, Türkiye'nin böyle vergilemeyi düşündüğü maddeler, İngiltere ticareti için temel maddelerden olabilir. Bununla birlikte, özellikle birtakım maddelere yüksek bir vergi koymak için özel nedenler varsa, İngiliz Temsilci Heyeti, bunların neler olduğunu ve bunların seçiminde etki yapan nedenleri – bunlara ilişkin olarak birtakım ödünlerde [tâvizlerde] bulunabilip bulunamayacağını düşünebilmek için – öğrenmek istemektedir.

İki yıllık ilk dönem rejimine ilişkin olarak yapılmış bulunan tekliflere gelince, M. FOUNTAİN, Türk Temsilci Heyetinin, şimdiki tarifenin olduğu gibi yürürlükte tutulmasını teklif etmekte olduğunu görmektedir. M. Serruys, birçok kez, eşyanın ağırlığına dayanan (*tarif spécifique*) ilk tarife ile konulmuş olan vergilere uygulanan katsayılar yüzünden, gerçekte alınan vergilerin, [ticareti] yasaklayıcı ölçülerde yüksek olduğunu göstermiştir. Öte yandan, İngiliz Temsilci Heyeti, özellikle Türk parasıyla belirtilen kararsızlığı ve sık sık değişmesi yüzünden, Türkiye'nin ağırlığa dayanan bir tarife yerine, *ad valorem* bir tarife kabul etmesini, daha çok üstün tutardı. Bununla birlikte, İngiliz Temsilci Heyeti, Türk Hükümetini, kendi ekonomik durumuna daha uygun saydığı bir sistemi kabul etme hakkından yoksun bırakmak için direnmemektedir. Şu var ki, ağırlığa dayanan tarife kabul edilecekse, İngiliz Temsilci Heyetinin düşüncesine göre, bu tariflerin ya yetkili bir komisyonca incelendikten sonra Müttefiklerce onaylanması, ya da, Müttefiklerin ticaretini ilgilendirecek maddelere uygulanacak tarifenin, M. Serruys'ün tasarısında teklif edilen ve İngiliz Temsilci Heyetinin kabule hazır olduğu değer üzerinden – *ad valorem* % 15 oranı – hiç aşmayacağını güvence altına alabilecek, bir kurulca konulması gerekmektedir.

Son olarak, M. FOUNTAİN, Türk karşı-tasarısının, yalnız gümrük vergileriyle sınırlı kalmasını, harcama [tüketim] vergilerini kapsamamasını da iyi karşılamamaktadır. Bu atlamadan, Türk tekliflerinin, yurda sokulan [ithal edilen] mallara uygulanacak olan gümrük vergisinin, iki yıllık ilk geçici dönemde bile, ek harcama [tüketim] vergisi alınmasıyla, arttırılamayacağını güvence altına koymadığı sonucu çıkmaktadır. Gerçekten, yurda sokulan eşyaya, başka bir ad altında, başka vergiler konulabilirse, gümrük vergisini sınırlamak da boşuna olacaktır. M. Serruys'ün teklifi, bu bakımdan, istekleri yeterli ölçüde karşılamayabilir; M. FOUNTAİN, bu tasarıda öne sürülen güvencelerin tam uygun düşmediği kanısındadır. Bununla birlikte, bu tasarının, hiç olmazsa, Türk Hükümetinin dilediği üzere harcama [tüketim] vergileri koymak özgürlüğünü sınırlamak gibi bir üstünlüğü vardır; oysa, Türk karşı-teklifi, bu bakımdan, hiç bir sınır öngörmemektedir.

Özet olarak, Türk karşı-teklifleri, şimdiki biçimiyle, İngiliz Temsilci Heyetine, kabul edilemez görünmektedir; çünkü, Müttefiklerin ticaretine birtakım güvencelerin sağlanmış olduğu dönem, iki yıllık bir süreyle, kesin olarak sona ermektedir; çünkü, bu iki yıl boyunca verilen güvenceler, Müttefikler ticaretinin süregitmesi için tamamiyle yetersizdir.

M. NOGARA, Türk tekliflerinin, M. Serruys'ün tekliflerine rıza göstermekle zaten büyük fedakârlıklara katlanmış bulunan İtalyan Temsilci Heyetince kabul edilemez olduğunu söyledi. M. NOGARA, ağırlığa dayanan (*spécifique*) hiç bir verginin, *ad valorem* % 15 oranını aşmaması gerekeceği kanısındadır. Öte yandan, Türk tasarısının 2 nci maddesine yapılabilecek tek yorum, bu maddenin, yalnız Türkiye'ye değil, fakat Müttefik Devletlere, iki yıllık bir dönem boyunca, tarifelerinde değişiklik yapmama zorunluluğunu yüklemesidir; bu ise, Müttefik Devletlerin, ticaret andlaşmaları yapmalarını yasaklamak demektir.

HASAN BEY, bu yorumun doğru olmadığını söyledi; Türk Temsilci Heyeti, iki

yıl içinde bir ticaret andlaşması yapılmazsa, her iki tarafın davranış özgürlüğünü yeniden elde edebilmesinden başka bir şey istememektedir.

M. NOGARA, Müttefiklerin kabul edebilecekleri en büyük oranın, *ad valorem* % 15 olduğunda direndiğini ve bu oranın, Türkiye'nin tarife konusundaki özgürlüğünü sağlamış sayılması için yeterli olduğunu söyledi.

M. SERRUYS, Türk karşı-tekliflerinin, kendisinin Alt-komisyona sunmuş olduğu tasarıdan böylesine uzak oluşunu üzüntüyle görmekte olduğunu belirtti. Bu teklifler, bir dizi yanlış anlamalardan doğmuş görünmektedir.

M. SERRUYS, özellikle, "en çok gözetilen ulus rejimi" yerine "eşdeğerde (*équivalent*) bir rejim" denilmesi gerektiğini düşünmektedir. Türkiye ile Suriye arasında yapılmış andlaşmayı, Müttefik Devletlerin yararlanabilecekleri andlaşmalar dışında tutmak teklifine gelince, M. SERRUYS, eskiden Osmanlı İmparatorluğunun parçalarından olan bütün ülkelerin ayrıcalıklı bir durumdan yararlanmaya hakları olduğunu düşünmektedir.

M. SERRUYS, bu ayrıntı noktasından başka, Türk karşı-tekliflerinin yalnız şu anlama geldiğini görmekle de üzülmektedir: Türk Hükümeti, imzacı Devletlerle ticaret sözleşmeleri yapmak için iki yıl boyunca çaba göstermeğe razı olmakta ve bu iki yıl boyunca, şimdiki tarifesi yürürlükte kalmaktadır; bundan sonra, bir tarife savaşından başka yapılacak bir şey kalmamaktadır. Bu yüzden, Türk tekliflerini kabul etme olanağı kesin olarak yoktur.

M. SERRUYS, Türkiye'nin, geçiş dönemi için geçerli olacak kesin bir tarife saptamasında direnmektedir. Son olarak, M. SERRUYS, "altın" terimiyle, yalnız altın paralar gibi maden olarak altın mı, yoksa başka ödeme araçları mı anlatılmak istendiğini sordu.

HASAN BEY, söz konusu yasaklamanın, yalnız, paraları da kapsamak üzere, maden olarak altını öngörmekte olduğunu söyledi.

M. SERRUYS, 5 nci maddenin, İtalyan ve Fransız şaraplarına çok büyük bir zarar vereceğinden ve Türkiye'ye şarap sokmak isteyen bütün Devletlere eşitlik içinde izinler vermek bakımından, hiç bir güvencenin söz konusu olmadığından yakındı. Son olarak, Türk karşı-teklifleri, hakemliği de reddetmektedir.

HASAN BEY, Türk teklifleri üzerinde birçok yanlış anlamaların bulunduğunu belirtti. Kendi tasarısına karşı öne sürülmüş itirazlara ileride cevap vermek hakkını saklı tuttuğunu söyledi. HASAN BEY, bu arada, M. Serruys'ün yeni tasarılar hazırlamasına razı olmaktadır.

M. FOUNTAİN, Hasan Bey ile M. Serruys'ün, aralarında anlaşarak, yeni teklifler hazırlamalarını önesürdü. M. FOUNTAİN, her iki tasarı arasındaki ayrılma noktalarının iyice incelenmesi, bunları bağdaştıracak bütün çabaların harcanması gerektiği kanısındadır.

HASAN BEY, Türkiye'nin, öngörülen geçiş döneminde, Kapitülasyonlara herhangi bir biçimde geri dönülmesini kesinlikle kabul etmeyeceğini bildirdi.

M. SERRUYS, Japonya'nın, Kapitülasyonlara son verirken takındığı tutumu hatırlattı ve Türk Hükümetinin de bu örneğe uymasını salık verdi.

M. PUGLİESİ, İngiliz Temsilci Heyetince, gemiciliğe [deniz ulaştırılmasına] ilişkin olarak sunulmuş olan madde tasarısının, bir yabancı ülkeden gelen malları

taşıyan gemilerin, bu gemiler mallarını iki-üç Türk limanına çıkarırlarsa, kabotaj yapar sayılmalarını önleyecek biçimde değiştirilmesini teklif etti.

Oturuma saat 17.40 da son verildi.

(6) SAYILI TUTANAK

6 ARALIK 1922 ÇARŞAMBA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 15.45 de, Hasan Bey'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:
M. Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*): M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. CACLAMANOS, MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, PUGLİESİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, ŞEFİK BEY (*Türkiye*).

Gemicilik rejimi.
M. NOGARA, gemicilik [deniz ulaştırması] rejimine ilişkin olarak, M. Fountain'in hazırlamış olduğu madde konusunda İtalyan Temsilci Heyetinin teklif ettiği değişikliğin, maddenin yalnız 1 nci paragrafı üzerinde olduğunu ve "kabotaj" (*trafic de cabotage*) teriminin tanımlanmasını öngördüğünü söyledi.

M. SERRUYS, bu değişikliğin kapsadığı ilkeye katıldığını bildirdi ve maddeyi şu şekilde kaleme almağı teklif etti:

"Balık avcılığını, deniz kabotajını – başka bir deyimle, ulusal ülkenin bir limanından alınan malların aynı ülkenin bir başka limanına deniz yolundan taşınması – ve liman hizmetlerini – başka bir deyimle, çekme (*remorquage*), kılavuzluk ve ne nitelikte olursa olsun her türlü iç hizmetleri – kendi ulusal bayrağının tekelinde tutma hakkı..."

Bu değişiklik kabul edildi.

Endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin korunmasına ve fabrika markalarına ilişkin hükümler.
Madde 1.
Alt-komisyon, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin korunmasına ilişkin olarak, Müttefik Devletler Temsilci Heyetlerince teklif edilen hükümleri (*Ek*) incelemeğe girişti.

HASAN BEY, "haksız rekabet" (*concurrence déloyale*) teriminin ne anlama geldiğini sordu.

M. SERRUYS, "aşağıda belirtilen sözleşmeleri etkin kılmak için" sözlerinin eklenmesiyle, metnin daha çok açıklığa kavuşturulmasını teklif etti.

M. FOUNTAİN, bu sözleşmelerin, haksız rekabeti pek açık bir biçimde tanımladıkları kanısında olduğunu söyledi; M. FOUNTAİN tasarının ilk cümle parçacığının metinden çıkartılmasını, ikinci paragrafta "yüklenir" sözüyle "cezalandırmayı" sözü arasına "karşılıklı olarak" kelimelerinin konmasını taklif etti.

Bu teklif kabul edildi.

Madde 2.

HASAN BEY, bu maddenin kapsadığı hükümlerin yürütülmesinden kimin sorumlu tutulacağını ve bu bakımdan gerekli tedbirlerin özel kişiler ve ticaret evlerince mi, yoksa Hükümetçe mi alınacağını öğrenmekten mutluluk duyacağını söyledi.

Madde 3.

M. SERRUYS, hem ilgili kişilerin hem de Hükümetin, elbirliğiyle, bu maddedeki hükümlere aykırı davranılmamasını sağlamaya elverecek tedbirleri almaları gerekeceğini belirtti ve bu madde metninin buna göre açıklığa kavuşturulmasını teklif etti. (*Bu teklif uygun bulundu*).

M. SERRUYS, aşağıdaki değişikliği teklif etti:

"... rejimin uygulandığı ülkelerde şaraplara ve alkollü içkilere bölgesel bir ad kullanılması" sözlerinin yerine, "özel niteliklerini topraktan ya da iklimden alan ürünlerin bölgesel bir..." sözlerinin konulması.

Bu değişiklik kabul edildi.

M. SERRUYS, bu maddenin 2 nci paragrafında, "...den önce" sözleri yerine, "...den bu yana ve önce" kelimelerinin konulmasını teklif etti. Öte yandan, M. SERRUYS, Türkiye'de stokları bulunan ve bu maddenin hükümleri kendilerine dokunan ticaret evlerinin bu malları elden çıkartabilmeleri için bir süre saptamasını da gerekli gördüğünü söyledi.

Bu teklif kabul edildi.

Oturuma saat 16.30 da son verildi.

EK

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

ENDÜSTRİ, EDEBİYAT VE SAN'AT YAPITLARI MÜLKİYETİNİN VE FABRİKA MARKALARININ KORUNMASINA İLİŞKİN OLARAK, İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE TEKLİF EDİLEN HÜKÜMLER

Madde I

Türkiye, Müttefik Devletlerden herhangi birinin ülkesinde çıkan doğal ya da işlenmiş ürünleri, ticaret işlemlerinde her çeşit haksız rekabete karşı korumak üzere gerekli bütün yasama ya da yönetim tedbirlerini almağı yükümlenir.

Türkiye, üzerinde, iç ya da dış ambalajlarında, çıkış yerleri, cinsi, niteliği ya da özelliklerine ilişkin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak yanıltma amacıyla konulmuş her türlü markalar, adlar, yazılar ya da işaretler taşıyan bütün ürünlerin ya da malların yurda sokulmasını, ya da bunların yurt dışına gönderilmesini, yurt içinde yapımını, dağıtımını, satımını ya da satışa çıkartılmasını, karşılıklı olmak şartıyla, uygun düşecek tedbirlerle cezalandırmayı ve yasaklamayı yükümlenir.

Madde II

Türkiye, aynı konuda kendisine karşılıklı işlemde bulunulması şartıyla, şarapların ve alkollü içkilerin bölgesel bir ad taşıması hakkını ya da bölgesel bir ad kullanılmasına izin verilmesi şartlarını düzenleyen ya da saptayan, bir Müttefik Devlette yürürlükte bulunan ve yetkili makamlarca Türkiye'ye gereği gibi bildirilmiş kanunlara uygun olarak alınmış yönetim kararlarıyla mahkeme kararlarına uymayı yükümlenir; sözü geçen kanunlarla kararlara aykırı olarak, bölgesel adlar taşıyan ürünlerin ya da malların yurda sokulması, yurt dışına gönderilmesi ile, yurt içinde yapımı, dağıtımı, satımı ve satışa çıkartılması Türkiye'ce yasaklanacak ve bir önceki maddede öngörülen tedbirlerle cezalandırılacaktır.

Madde III

Türkiye, işbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlıyarak, 12 aylık bir sürenin geçmesinden önce:

(1) Endüstri mülkiyetinin korunmasına ilişkin olup, 2 Haziran 1911 de Washington'da değiştirilen 20 Mart 1883 tarihli Uluslararası Paris Sözleşmesine, edebiyat ve san'at yapıtlarının korunmasına ilişkin olup, Berlin'de 13 Kasım 1908 de değiştirilen, 9 Eylül 1886 tarihli Uluslararası Bern Sözleşmesi ile, edebiyat ve san'at yapıtlarının korunmasına ilişkin 20 Mart 1914 tarihli Bern Ek Protokolüne, öngörülen biçimde katılmağı yükümlenir.

(2) Aynı sürenin sona ermesinden bu yana ve önce, Türkiye, sözü geçen Sözleşmelerdeki ilkeler uyarınca, öteki Bağıtlı Devletler uyruklarının endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetini etkili kanunlarla tanımağı ve korumağı yükümlenir.

(7) SAYILI TUTANAK

13 OCAK 1923 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 11.30 da, Hasan Bey'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:
MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. PAYNE (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, PUGLİESİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); MM. DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); HASAN BEY, ZEKÂİ BEY, ŞEFİK BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

Ticaret rejimi.

Alt-komisyona, İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerince, ticaret rejimine, gemicilik (deniz ulaştırması) rejimine, endüstri ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin olarak, bir tasarı sunulmuş bulunmaktadır (*Ek A, B ve C*).

HASAN BEY, Alt-komisyonun yetki alanına giren bütün sorunların, gümrük tarifesine ilişkin olanlar dışında, gerçekten çözüme bağlanmış olduğunu söyledi. HASAN BEY, İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerince, ticaret rejimine ilişkin olarak teklif edilen maddeler üzerinde genel nitelikte birtakım görüşler öne sürmeği gerekli görmektedir.

Madde 1.

Birinci madde, Kapitülasyonlar rejimine son verilmesine ilişkin bulunduğuna göre, siyasal bir niteliktedir ve salt bu nedenle, Barış Andlaşmasına konulması gerekir.

Öteki maddelere gelince, Türk Temsilci Heyetine göre, bu maddelerle, Andlaşmayı imzalayan Devletlerce ileride yapılacak bir ticaret sözleşmesi meydana getirilmesi daha yerinde olacaktır.

Madde 2.

HASAN BEY, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, geçenlerde, arttırma katsayılarını (*coéfficients de majoration*) indiren yeni bir kanun çıkardığını söyledi. Bu indirim, ülkesinde yürürlükteki en düşük (*minimum*) tarifeden Türkiye'nin yararlanması hakkını tanıyan her Devlete tanınacaktır.

Madde 3.

Türk Temsilci Heyeti, tasarlanan anlaşmanın ancak geçici olmasını istemektedir; Türk Temsilci Heyeti, ileride, çeşitli Devletlerle ticaret sözleşmeleri yapmak isteğindedir. Ticaret Andlaşmalarının yapılmasından önceki geçiş dönemi üç yıl olmalıdır. Müttefik Temsilcileri, bu dönemin enaz beş yıl olmasında direnmektedirler; bu ise çoktur. Türk tarifelerinde yazılı bulunmayan maddelere gelince, Türk makamları, bunların değerlerine göre (*ad valorem*) % 20 oranında bir vergiye bağlanmalarını kabul etmeğe hazırdırlar. Türk Lirasının değeri artarsa, Ankara Hükümeti, geçiş dönemi boyunca Türk Lirasındaki her türlü artışı karşılar ölçüde, hiç olmazsa % 30 a eşit bir ölçüde, katsayılarında (*coéfficients*) indirim yapmağa hazırdır. Türk Maliyesi başlıca gelirlerinden yoksun kılınmak istenmiyorsa, vergileri daha çok indirmek mümkün değildir.

Madde 4

Türk Hükümeti, olağanüstü savaş tedbirleri olarak koymuş olduğu yasakları – alkollü içkiler dışında – daha önce kaldırmış bulunmaktadır. Afyon ve öteki zehirleyici maddeleri yurda sokma yasağına gelince, Türk Temsilci heyeti, bu sorunun Sağlık İşleri Alt-komisyonuna gönderilmesi gerekeceği kanısındadır. Öte yandan, Türk Temsilci Heyeti, çeşitli mallar arasında, bunların Türkiye'de üretilip üretilmediğine göre bir ayırım gözetilmesi gerektiğini düşünmektedir. Türkiye'de üretilmeyen malların yurda sokulmasında, bu malları yurda sokanların uyruğu bulundukları Devletlerce Türk uyruklarına da eşit işlem yapılmak şartıyla, özel gümrük kolaylıkları gösterilmelidir.

Madde 5.

Türk Temsilci Heyeti, kanunların izin verdikleri ölçüde, yerel [mahallî] makamların, özel tüketim vergileri (*accise*) ve yurtiçi gümrük vergileri (*octroi*) uygulamalarına, merkez Hükümetin engel olmasının olanağı bulunmadığı kanısındadır.

Madde 6.

Türk Temsilci Heyeti, bu maddenin ikinci paragrafının metinden çıkartılmasını istemektedir.

M. SERRUYS, Alt-komisyona sunulan tasarıyı, kendisinin, Türk Temsilci Heyetinin katılması ve İngiliz ve İtalyan Temsilci Heyetlerinin uygun bulmasıyla düzenlemiş olduğunu hatırlatmayı gerekli gördü.

Genel görüşler.

Tartışılmakta olan maddeler, Türkiye ile Kapitülasyonlar ayrıcalıklarından yararlanmış Devletler arasında, sona eren Kapitülasyonların yerine geçmek üzere yapılacak bir sözleşme (*contrat*) meydana getirmelidir. Bunlar, Andlaşmaya ekli bir çeşit ticaret sözleşmesi biçimi almaktadır. Özellikle Fransa gibi, kimi Devletler, birtakım ayrıcalıkları, iki-taraflı andlaşmalarda değil de çok-taraflı anlaşmalarla tanıyabileceklerinden, bu sözleşmenin Andlaşmadan büsbütün ayrı olması gereklidir.

Tarifelere ilişkin görüşler.

Bu hükümler, Türkiye'nin uygun gördüğü gümrük vergileri koymaya egemen hakkı olduğu ilkesine dayandırılarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin tarife konusundaki kararlarına ilişkin olarak, Müttefiklerin yaptıkları ilk tecrübeleri acıklı olmuştur. Ezici vergiye bağlanmış mallardan birkaç örnek vermek yeterli olacaktır: Pirinç, % 35; şeker, % 40; patates, % 44; kuru üzüm, % 44; sömürgelerden gelen ürünler, % 105; kuru sebzeler, % 260 *ad valorem*. Böylece, eski % 11 lik tarifenin yerine, % 260 a kadar yükselen vergiler konulmuş bulunmaktadır. 2 nci maddenin ikinci paragrafında öngörülen anlaşmanın konusu, Müttefik Devletler ticaretinin çıkarlarına uygun davranmakla birlikte, Türkiye'nin malî ihtiyaçlarını karşılamaktır. % 12 arttırma katsayıları sisteminin (*système dès coéfficients de majoration*) sonuçları, 1916 tarihli Türk tarifesinden daha kötü olmuştur; Bu sistem, kabul edilmesi tamamiyle imkânsız olan bir sistemdir. Bununla birlikte, karşı-teklif olmak üzere, Müttefikler, 1916 tarifesini, altın esası üzerinden kabul etme eğilimindedirler; şu var ki, bu tarifenin arttırılmasını, hiç bir durumda, kabul edemezler.

Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Devletlerin kendi gümrük vergilerinin sürekli bir borç biçimine çevirmelerini (*consolidation*) istemiştir. Fransız Hükümeti, kendi hesabına, böyle bir teklifi hiç bir zaman kabul edemez.

Karşılıklı olma.

M. SATO, 4 ncü maddenin son paragrafına bir değişiklik teklifinde bulundu (*Ek D*).

M. SATO, Türkiye'nin, savaş sırasında yürürlükte olan yasaklamaları daha önce kaldırılmış bulunduğuna göre, ancak birtakım yurda mal sokma [ithalât] ve yurt dışına mal gönderme [ihracat] yasakları koyma hakkını hâlâ elinde tuttuğunu söyledi. Japon Hükümeti, bir yasaklamada herhangi bir ülke yararına bir kural-dışılıktan yararlanmağa çağrılmalarını istemektedir. Her ne kadar, savaştan önce, Japonya'nın Türkiye ile ticareti çok az idiyse de, şimdi Japonya, andlaşmaya imza koymuş bulunan ve kendilerinden yana bir kural-dışılık kararlaştırılabilecek olan Devletlerle eşit bir düzeyde işlem görmek istemektedir.

M. SERRUYS, Japon Temsilcisinin öne sürdüğü görüşü şu biçimde yorumlamanın uygun düşeceğini sanmaktadır: Japon Temsilcisi, imzacı Devletlerden birinin uyruklarına, yasaklanmış maddeleri yurda sokma ya da yurt dışına gönderme izinleri (*licences*) verilecek olursa, öteki imzacı Devletlerin uyruklarına da, aynı oranlar içinde, aynı ayrıcalıklar tanınması gerektiği kanısındadır.

M. SATO, kimi durumlarda, yasaklanmış maddeleri yurda sokma ya da yurt dışına gönderme izinlerinin, önceden saptanmış bir sınır içinde verilebileceğini bildirdi. Japon Hükümeti, bu izinlerin verilmesine ilişkin bütün ayrıcalıklardan yararlanmak istemektedir.

HASAN BEY, bu nokta üzerinde cevap verme hakkını saklı tuttu.

HASAN BEY'in öne sürdüğü bir görüş üzerine, M. SERRUYS, 1916 Türk tarifesini, arttırma olmaksızın kabul etmekte olduğunu söyledi. M. SERRUYS, Türk Maliyesine büyük kayıplar verme sonucunu yaratabilmesi olasılığı bulunan, çok yüksek bir tarife uygulamaktan doğabilecek sakıncalar, Türk Temsilci Heyetinin dikkatini çekti.

M. PAYNE, M. Serruys'ün görüşlerine, tümüyle katıldığını söyledi. Ticaret hükümlerinin sürelerini 5 yıldan 3 yıla indirmeye gelince, buna hangi nedenlerle kesin olarak karşı çıktığını belirten M. Fountain'in daha önce sunduğu tasarıyı hatırlattı. Kaldı ki, İngiliz Hükümeti, 5 yıllık süreyi, en büyük bir isteksizlikle kabul etmiştir. Üç yıllık bir süre, Müttefiklerle yapılacak Türk ticaretine sağlam bir temel vermeğe elvermeyecek kadar, çok kısa bir süre olacaktır.

M. NOGARA, İtalyan Temsilci Heyetinin, M. Serruys'ün tasarısını kabul etmekle, verebileceği ödünlerin [tâvizlerin] sınırına dayanmış olduğunu söyledi. Bu tasarı, Türkiye için son derece elverişli, İtalya için ise çok elverişsizdir. İtalya, Türk uyruklarına, mallarını, İtalya'ya en düşük tarifeler uyarınca sokma hakkını verme zorundadır; oysa, İtalyan uyrukları, başka herhangi bir ülkenin uyrukları için saptanan vergilerin aynını ödemek zorundadırlar. M. NOGARA'ya göre, Türk Hükümeti, tarifesini değiştirmekle, kendi çıkarı bakımından davranmış olacaktır; çünkü, bunu yapmazsa, Türkiye'nin ticareti hızla azalacaktır.

HASAN BEY, Türkiye'nin yabancı ülkelerle ticaretinin öneminde, savaş öncesi ile savaş sonrası arasında değişiklik olmadığını söyledi; bunu ispatlamak için, Türk Maliyesinin şimdiki gelirlerinin, savaş öncesi gelirden çok daha yüksek olduğunu söylemek yetecektir.

M. SERRUYS, böyle bir iddiayı kabul edemeyeceğini söyleyerek, Türkiye'ye sokulan mallar tonajının ne oranda eksilmiş olduğunu incelemeğe Türk Temsilci Heyetini çağırdı.

M. NOGARA, Türkiye'ye bugün de birtakım mallar giriyorsa, bunun hâlâ yürürlükte olan eski sözleşmelere dayandığını belirtti. Bu sözleşmeler sona erince, sözü geçen mallar, gümrük engelleri yüzünden, artık Türkiye'ye sokulmayacaktır.

HASAN BEY, gümrük vergisini ödeyenin, en sonunda, Türk tüketicisi olduğunu, yoksa bunları Türkiye'ye sokan yabancı tacir olmadığını belirtti.

M. SERRUYS, Türk karşı-tekliflerine göre, Fransa'ya Türk malları sokan bir tacirin, en düşük tarifelerin – başka bir deyimle, genel tarifenin dörtte birine eşit bir tarifenin – uygulanmasını istemeğe hakkı olacağını söyledi. Buna karşılık, Türkiye'ye Fransız malı sokan bir tacir, % 60 oranında bir vergi ödeme zorunda olacaktır.

HASAN BEY, Türk vergilerinin ortalamasının yalnız *ad valorem* % 10 a yükselmekte olduğunu belirtti.

M. NOGARA ve M. SERRUYS, bu görüşe karşı çıkarak, Türk vergileri ortalamasının aşağı yukarı *ad valorem* % 70 e yükseleceğini belirttiler.

M. PAYNE, Müttefiklerin, altın esası üzerinden 1916 tarifesini kabul etme eğiliminde bulundukları yolunda, M. Serruys'ün teklifi üzerinde bir çekince [ihtirazî kayıt] öne sürdüğünü söyledi.

M. NOGARA, özel tüketim vergileri (*accise*) ve yurtiçi gümrük vergileri (*octroi*) konusunda, yerel [mahallî] maliye memurlarının Merkez Hükümetin denetiminde olmayacaklarını belirten Hasan Bey'in görüşüne karşı çıktı.

M. SERRUYS, her halde, bu vergiler konusunda, yabancılarla Türk uyruklarına aynı işlemin yapılmasının asıl olduğu kanısındadır.

HASAN BEY, az önce öne sürülen görüşlere cevap verme hakkını saklı tutuğunu söyledi.

Oturuma saat 12.50 de son verildi.

(7) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A.

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

TİCARET REJİMİ
(İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE SUNULAN MADDELER TASARISI)

30 Aralık 1922

Madde 1

Kapitülasyonlardan ve 23 Nisan 1911 tarihinde değiştirilen 28 Nisan 1907 Sözleşmesinden doğan ticaret rejimine, Türkiye ile Müttefikler arasında son verilmiştir.

Madde 2

İşbu Andlaşmanın imzalanmasıyla, Müttefik Devletler ülkelerinden çıkan ve bu ülkelerden gelen doğal ürünlerle işlenmiş malların Türkiye'ye sokulmalarında uygulanabilecek tarifeler, 1 Eylül 1916 tarihinde yürürlüğe konulan ve eşyanın ağırlığını göz önünde tutan Osmanlı nesnel tarifesinde (*tarif spécifique ottoman*) gösterilen tarifeler olacak ve bunlar Türk parasıyla ödenebilecektir.

Kâğıt para ile ödenen vergilere uygulanabilecek arttırma katsayıları (*coéfficients de majoration*) 15 Aralık 1922 de yürürlükte olan katsayılar olacaktır; aynı tarihte, altın para Türk Lirasına göre Türk kâğıt Lirasının değerindeki azalışı (dévaluation) karşılamak için kabul edilmiş ayarlama katsayısından (*coéfficient compensatoire de la dévaluation*) büyük olan ödeştirme, bunun dışında kalacaktır; bu katsayılar, sözü geçen ödeştirme katsayılarına indirilecektir.*

Madde 3

Bir önceki maddenin hükümleri uyarınca ayarlanmış olan tarife, işbu Andlaşmanın imzalanması tarihinden başlıyarak beş yıllık bir süre için yürürlükte kalacaktır; bununla birlikte, Türkiye, her üç aylık dönem sonunda, ayarlanmış

* Bu son paragraf, 1924 Türkçe çevirisine alınmamıştır. (S.L.M.)

tarifeyi esas alarak, Türk kâğıt Lirasının – bu üç aylık dönem için, Osmanlı Bankasınca saptanacağı biçimde – Türk altın Lirasına göre değerindeki artış (valorisation) ve azalış (*dévaluatioin*) oranında, katsayıları arttırabilecek ya da azaltabilecektir.

Madde 4

Türkiye, aşağıda belirtilen konular için gerekli görülenler dışında, yurda mal sokmaya ve yurttan mal çıkartmaya ilişkin yasakları, işbu Andlaşmanın imzası tarihinden başlıyarak kaldırmağı ve Andlaşmanın yürürlükte kaldığı beş yıllık sürece bunları yeniden yürürlüğe koymamağı yükümlenir [yasaklama uygulanacak konular şunlardır]:

(1) Ulusun beslenmesi ve Ulusun çabaları için vazgeçilmez zorunlukta olan kaynakları korumak;

(2) Devletin güvenliğini sağlamak;

(3) İnsanları, hayvanları ve bitkileri salgın hastalıklara, hayvan hastalıklarına (*épizooties*) ve bitki hastalıklarına (*épiphyties*) karşı korumak;

(4) Afyon ve başka zehirleyici maddeler kullanılmasını önlemek;

(5) Türkiye'de kullanılması yasak olan alkollü ürünlerin yurda sokulmasını yasaklamak;

(6) Altın paranın ya da altın madeninin yurt dışına çıkartılmasını önlemek.

Bu madde uyarınca, yasaklanmasına son verilecek ürünlere uygulanacak vergiler [resimler], yukarıda 2 nci ve 3 ncü maddelerde öngörülen şartlar içinde, altın olarak ödemeler için konmuş arttırma katsayıları ile, 1916 tarifesinde öngörülen vergiler [resimler] olacaktır.

Müttefik Devletlerden her birince, kendi kanunlarına göre hakgözetir bir karşılıklı davranış [mütekabiliyet] tanınması şartıyla, Türkiye, söz konusu yasakları, hiç bir bakımdan ayırım gözetmeksizin uygulamayı ve Müttefik Devletlerden birinin ya da herhangi bir başka Devletin yasaklanmış maddeleri için kural-dışılıklar [istisnalar] tanırsa, aynı ürünler ya da benzer ürünler için başka herhangi bir Müttefik Devlete, onun savaştan önceki ticaretiyle orantılı olacak ya da ticaret konusunda hakgözetir işlem yapma [ilkesine] uygun düşecek kural-dışılıklar tanımayı yükümlenir.

Madde 5

Müttefik Devletler ülkesinde çıkan ya da bu ülkelerden gelen ürünlerden [mallardan], ekli çizelgede sayılanlar dışında, hiç bir özel tüketim vergisi (*accise*), harcama [tüketim] vergisi, yurtiçi gümrük vergisi (*octroi*) ya da yurdiçi ya da yerel [mahallî) hiçbir vergi ya da resim alınmayacak ve işbu Andlaşmanın imzalanmasından başlıyarak beş yıllık süre içinde, 3 ncü maddede belirtilen üçer aylık düzeltmeler çekincesiyle [ihtirazî kaydıyla], bu vergilerin sözü geçen çizelgede saptanmış oranı aynı kalacaktır.

Müttefik Devletler ülkesinde çıkan ya da bu ülkelerden gelen mallara, bu vergiler ve resimler, ancak, Türkiye'de üretilen mallara uygulanan vergi ve resimler oranında uygulanacaktır; bu eşitliğe, niteliği ya da adı ne olursa olsun, vergi bağışıklıkları, risturnlar yoluyla, aykırı davranılmayacaktır.

Madde 6

Müttefik Devletlerden her birince, kendi kanunlarına uygun olarak, Türkiye'ye hakgözetir bir karşılıklı davranış [mütekabiliyet] tanınması şartıyla, Türkiye, doğal ya da işlenmiş ürünlerinden herhangi biri üzerine koymuş olabileceği ya da koyabileceği her yurttan mal gönderme [ihracat] vergisini, niteliği ya da adı ne olursa olsun – vergi bağışıklıklarıyla, vergi arttırmalarıyla ya da risturnlar ödeyerek, dolaylı ya da doğrudan yollarla, Müttefik Devletlerden herhangi birinin ticaretine zarar verecek bir farklı tutum yaratmadan – bu malların gideceği bütün ülkeler için aynı biçimde uygulayacaktır.

Madde 7

2 nci maddeden 6 ncı maddeye kadar olan hükümlerden yararlanma, işbu andlaşmanın imzalanmasından başlıyarak beş yıllık bir süre için, Müttefik Devletlerden her birine tanınmıştır; bu Devletler, ayrıca, sözü geçen maddelerde öngörülen konularda, Türkiye'nin, başka herhangi bir ülkeye tanıyabileceği daha elverişli işlemlerden de yararlanacaklardır; ancak, Türkiye'nin, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bulunan ülkelere, tarifeler konusunda ya da genel olarak ticaret konularında tanıyabileceği özel üstünlükler, bunun dışında kalmaktadır.

Bununla birlikte, kendi kanunları uyarınca herhangi bir yabancı ülkeye tanıdığı işlemler kadar elverişli olan işlemleri, aynı beş yıllık süre içinde, Türkiye'ye tanımayacak olan üstünlüklerden yararlanmayı isteyemeyecektir.

Madde 8

Türkiye, Müttefik Devletlerden birinin kendisine başvurması üzerine, yukarıdaki maddelerde öngörülen beş yıllık sürenin bitiminden önce, ticaret andlaşmaları yapmak için her zaman görüşmelere girmeği ve bu görüşmeleri gerçek bir çaba göstererek yürütmeği yükümlenir.

İşbu sözleşmeler, Milletler Cemiyeti Misakının 23 ncü maddesinin (c) paragrafında belirtilen, ticaretin hakgözetirlikle yürütülmesi [ilkesine] halel vermeyecek biçimde yapılacaktır.

Madde 9

Müttefik Devletler, işbu andlaşmanın imzası sırasında, özerk bir hükümeti olan Dominion'larının, sömürgelerinin, koruma altında ülkelerinin ve egemenlikleri ya da yetkileri [otoriteleri] altında bulunan sömürgelerinin, sahibi bulundukları toprakların ya da deniz-aşırı ülkelerin tümüne ya da kısmına, işbu andlaşma hükümlerinin uygulanmayacağını bildirme hakkını saklı tutarlar; bu durumda, Türkiye, sözü geçen özerk hükümetli Dominion'lar, sömürgeler, koruma altındaki ülkeler, sahip bulunulan topraklar ve ülkelere karşı, bu maddelerdeki yükümleriyle bağlı sayılmayacaktır.

Bununla birlikte, Müttefik Devletler, işbu andlaşma uyarınca, yapacakları bildirilerle, andlaşma dışı bırakmış olabilecekleri özerk hükümetli her Dominion,

sömürge, koruma altında ülke, sahibi bulundukları topraklar ya da ülkeler adına, İşbu Andlaşmanın hükümlerine sonradan katılabileceklerdir; bunun gibi, altı ay önceden haber vermek şartıyla, özerk bir hükümeti olan her Dominion, sömürge, koruma altındaki ülke, ya da egemenlikleri veya yetkileri altındaki toprak ya da ülke adına, yukarıda belirtilen hükümlere, ayrı ayrı son verebileceklerdir.

EK B.

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE SUNULAN MADDE TASARISI

3 Ocak 1923

Gemiciliğe İlişkin Madde

Türkiye, aynı konuda kendisine karşılıklı işlemde bulunulması şartıyla, Türk bayrağını taşıyan gemilere ya da herhangi bir başka Devletin gemilerine uygulamakta olduğuna eşit bir işlemi Müttefik Devletlerden her birinin gemilerine de uygulamağı yükümlenir. Bununla birlikte, balık avcılığı deniz kabotajı – başka bir deyime, ulusal ülkenin bir limanından alınan malların aynı ülkenin bir başka limanına deniz yolundan taşınmasını – ve liman hizmetlerinin – başka bir deyimle, çekme (*remorquage*), kılavuzluk ve ne nitelikte olursa olsun her türlü iç hizmetleri – kendi ulusal bayrağının tekelinde tutma hakkı, Bağıtlı Yüksek Taraflara kesin olarak tanınmıştır.

Her çeşit malı yurda sokma [ithal etme] ya da yurt dışına gönderme [ihraç etme], yurda gelen ya da yurt dışına giden yolcuları taşıma hakkı, ve gemilerin liman, dok, rıhtım ve dışlimanlarda (*rades*) durmalarına, yük almalarına ve boşaltmalarına ilişkin bütün kolaylıklardan yararlanma konusunda, karşılıklı olmak şartıyla, eşit işlem uygulanacaktır.

Bunun gibi, gene karşılıklı olmak şartıyla, Hükümet, görevliler, özel kişiler, her çeşit birlik ve kurumlar adına ya da yararına olarak, gemilerden sağlık resimleri, liman, rıhtım, demirleme, kılavuzluk, karantina, fener vergileri [resimleri] ve bunlara benzer başka vergiler [resimler], malî yükümler ve ödemeler konusunda kesin bir eşitlik uygulanacaktır.

Yurda sokulan ya da yurt dışına gönderilen mallara uygulanabilecek resim ve vergiler ancak bu malların çıktıkları ve geldikleri yerle, gönderildikleri yerlere göre saptandığından ve, ... nci maddeler uyarınca (ticaret rejimine ilişkin maddeler), bunlar bütün Müttefik Devletlere de uygulanabilir olduğundan, Türkiye, karşılıklı olmak şartıyla, yurda sokulan ya da yurt dışına gönderilen mallara, bunları getiren ya da götüren geminin bayrağına, varış ya da kalkış limanlarına, geminin yolculuğuna ve iskelelerde duruşuna dayanan hiç bir farklı vergi, ek vergi, ya da

niteliği ve adı ne olursa olsun, hiç bir malî yüküm arttırması uygulamamağı da yükümlenir.

Türkiye, deniz kabotajını ve balık avcılığını, ilke olarak, kendi ulusal bayrağını taşıyan gemilerin tekelinde tutsa bile, işbu Andlaşma uyarınca kendisinden ayrılan ülkelerden herhangi birinin bayrağını taşıyan gemilere, bu konulara ilişkin olarak aynı kolaylıkların gösterilmesini sağlayabilecek ve Müttefik Devletler bu kolaylıklardan yararlanmayı istemeyeceklerdir.

Yukarıda belirtilen ülkelerden birine, bu konuda tanınan her kolaylık, karşılıklı olmak [mütekabiliyet] şartıyla, [Osmanlı İmparatorluğundan] ayrılmış öteki ülkelere de *ipso facto* tanınmış olacaktır.

Gemilere (*navures et bateaux*) ve bunların yükleriyle yolcularına ilişkin olan her çeşit belgeleri [şehadetnamelere ve vesaiki, *certificats et douments*], bu belgelerin, başlıca denizci Devletlerde genel olarak geçerli bulunan göreneklere uygun olmaları ve bu Devletlerce tanınmaları şartıyla, Türkiye de geçerli ve Türk gemilerine verilmiş belgelerle eşdeğerde sayacaktır.

EK C.

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

ENDÜSTRİ, EDEBİYAT YA DA SAN'AT YAPITLARI MÜLKİYETİ (Gelecekteki rejim)

İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNCE SUNULAN TASARI

3 Ocak 1923

NOT.- 1 nci maddeden 3 ncü maddeye kadar olan maddeler, Alt-komisyonca görüşülmüş ve Türk Temsilci Heyetinin bunlara, ilke bakımından, bir karşı çıkışı olmamıştır. İktisat Sorunları Alt-komisyonunca Gümrük ve Ticaret Rejimi Alt-komisyonuna gönderilen 4 ncü madde, şimdiye değin görüşülmemiştir.

Madde 1

Türkiye, Müttefik Devletlerden herhangi birinin ülkesinde çıkan doğal ya da işlenmiş ürünleri, ticaret işlemlerinde her çeşit haksız rekabete karşı korumak üzere gerekli bütün yasama ya da yönetim tedbirlerini almağı ve yargı [adalet] yollarını açık tutmağı yükümlenir.

Türkiye, üzerinde, iç ya da dış ambalajlarında, çıkış yerleri, cinsi, niteliği ya da özelliklerine ilişkin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak yanıltma amacıyla konmuş her türlü markalar, adlar, yazılar ya da işaretler de taşıyan bütün ürünlerin ya da malların yurda sokulmasını, ya da bunların yurt dışına gönderilmesini, yurt içinde yapımını, dağıtımını, satımını ya da satışa çıkartılmasını, uygun düşecek tedbirlerle cezalandırmayı ve yasaklamayı yükümlenir.

Madde 2

Türkiye, aynı konuda kendisine karşılıklı işlemde bulunulması şartıyla, özel niteliklerini topraktan ya da iklimden alan ürünlerin bölgesel bir ad taşıması hakkını ya da bölgesel bir ad kullanılmasına izin verilmesi şartlarını tanımlayan ya da düzenleyen, bir Müttefik Devlette yürürlükte bulunan ve yetkili makamlarca Türkiye'ye gereği gibi bildirilmiş kanunlara, bu kanunlara uygun olarak alınmış

yönetim kararlarıyla mahkeme kararlarına uymayı yükümlenir; sözü geçen kanunlarla kararlara aykırı olarak, bölgesel adlar taşıyan ürünlerin ya da malların yurda sokulması, yurt dışına gönderilmesi ile, yurt içinde yapımı, dağıtımı, satımı ve satışa çıkartılması Türkiye'ce yasaklanacak ve bir önceki maddede öngörülen tedbirlerle cezalandırılacaktır.

Madde 3

Türkiye, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlıyarak oniki aylık bir sürenin geçmesinden önce:

(1) Endüstri mülkiyetinin korunmasına ilişkin olup, 2 Haziran 1911 de Washington'da değiştirilen 20 Mart 1883 tarihli, Uluslararası Paris Sözleşmesine, edebiyat ve san'at yapıtlarının korunmasına ilişkin olup, Berlin'de 13 Kasım 1908 de değiştirilen, 9 Eylül 1886 tarihli Uluslararası Bern Sözleşmesi ile, edebiyat ve san'at yapıtlarının korunmasına ilişkin 20 Mart 1914 tarihli Bern Ek Protokolüne, öngörülen biçimde katılmağı yükümlenir;

(2) Aynı sürenin sona ermesinden önce Türkiye, sözü geçen sözleşmelerdeki ilkeler uyarınca, öteki Bağıtlı Devletler uyruklarının endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetini etkili kanunlarla tanımağı ve korumağı yükümlenir.

Madde 4

Endüstri, edebiyat ve san'at yapıtlarının mülkiyeti konusundaki işlere ilişkin arşivler, kütükler ve plânlarla, bunların Türk dairelerinden, kendilerine Türkiye'den topraklar ayrılmış Devletlerin dairelerine söz konusu olabilecek aktarılmaları ya da bildirilmeleriyle ilgili sorunlar, ilgili ülkeler arasında yapılacak özel sözleşmelerle çözüme bağlanacaktır.

EK D.

GÜMRÜK VE TİCARET REJİMİ ALT-KOMİSYONU

TİCARET REJİMİ

Ticaret rejimine ilişkin olarak İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerince sunulmuş tasarıdaki 4 ncü maddenin 3 ncü fıkrası sonunda JAPON TEMSİLCİ HEYETİNCE YAPILMASI İSTENİLEN DEĞİŞİKLİK

.... başka herhangi bir Devlete tanınanlar oranında Müttefik Devletlerden her birine kural-dışılıklar tanımayı yükümlenir; bu oran, savaştan önceki ticaret esas alınarak saptanacak ve Müttefik Devletlerden herhangi biri savaştan önce Türk piyasasında hiçbir ticarete girişmemiş ise bu oran:

Bu Devletin, söz konusu olan ürün bakımından yurda mal sokma [ithalât] ya da yurt dışına mal gönderme [ihracat] tüm toplamının, öteki Devletlerin yurda mal sokmalarının [ithalâtının] ya da yurt dışına mal göndermelerinin [ihracatının] toplam tutarı oranına göre...

ya da

bu Devletin üretiminin öteki Devletlerin üretimine olan oranına göre saptanacaktır.

D.– İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU*

(1) SAYILI TUTANAK

30 KASIM 1922 PERŞEMBE OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 17.30 da, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. FOUNTAİN, RYAN, WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. LAROCHE, SERRUYS, BARGETON, BEXON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. CACLAMANOS, MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. DİAMANDY, Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); TAHİR BEY, ZEKÂİ BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

M. SERRUYS'ün teklifi üzerine, M. NOGARA, Alt-komisyonun başkanlığına seçildi.

M. NOGARA'nın Alt-komisyonunun incelemesine sunulmak üzere, ekonomik hükümlere ilişkin bir tasarı hazırlamakla görevlendirilmesi kararlaştırıldı.

Oturuma saat 17.50 de son verildi.

* Alt-komisyon tutanaklarının yalnız Fransızca metni vardır. İngilizcesi verilmemiştir. (S.L.M.)

(2) SAYILI TUTANAK

1 ARALIK 1922 CUMA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 17.00'de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. FOUNTAİN, RYAN, WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. LAROCHE, SERRUYS, BARGETON, BEXON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. CACLAMANOS, MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, GUARİGLİA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); MM. DİAMANDY, Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); TAHİR BEY, ZEKÂİ BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

M. NOGARA, Bağıtlı Tarafların uyruklarının malları, hakları, çıkarları, borçları, hukuk ve ticaret dâvalarında yargı rejimine ilişkin süreler konusuna ilişkin hükümler kapsayan bir tasarıyı Alt-komisyonunda (*Ek*).

TAHİR BEY, Türk Temsilci Heyetinin, bu tekliflerin görüşülmesine girişmeden önce, bunları incelemek istediğini söyledi.

Oturuma saat 17.50 de son verildi.

EK

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MALLARA, HAKLARA VE ÇIKARLARA, BORÇLARA VE TİCARET VE HUKUK DAVALARINDA SÜRELERE İLİŞKİN HÜKÜMLER

(MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ)

1 Aralık 1922

Madde 1

1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olan bir ülkede bulunan ya da böyle bir ülkede kimliği ortaya çıkabilecek olan ve savaş sırasında Osmanlı uyruğu olmayan Müttefiklerin uyruklarına ya da Müttefik uyruklarınca denetlenen ortaklıklara [şirketlere] ait olan mallar, haklar ve çıkarlar derhal hak sahiplerine geri verilecektir. Türkiye'ce işgal edilmiş Müttefik Devletlerin ülkelerinde, Osmanlı orduları ya da yönetim makamlarınca elkonulmuş [haczedilmiş] ya da alınmış mallar, haklar ve çıkarlar konusunda da aynı hükümler uygulanacaktır.

Türk Hükümeti, malikinin rızası olmaksızın konmuş olabilecek her türlü malî yükümlerden ya da yararlanma haklarından (*charges ou servitudes*) arınmış olarak, mallarından yoksun bırakılmış maliklere, mallarını geri verdirmek için elinden gelen bütün tedbirleri alacaktır.

Elkonmuş olsun ya da olmasın, mallar, haklar ve çıkarlar zarar ya da hasara uğramış bulunuyorsa, malikin bir zarar-giderime [tazminata] hakkı olacaktır.

Bu konuda öne sürülecek bütün istemler, işbu Andlaşmanın... ncı Bölümündeki malî hükümler uyarınca incelenmek ve zarar-giderimin tutarı saptanmak üzere, Hakemlik Komisyonuna sunularak çözüme bağlanacaktır.

Yukarıdaki hükümler, Müttefik Devletlerin etkin işgali altına konulmuş ve işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bulunan topraklarda 30 Ekim 1918 den bu yana, Müttefik Devletler uyruklarının mallarına, haklarına ve çıkarlarına verilmiş olan zararlar yüzünden, Türk Hükümetini zarar-giderimde bulunma yükümü altına koymayacaktır. Bu tarihten sonra, bu mallar, haklara ve çıkarlara, işgal eden Devlet makamlarınca verilmiş doğrudan zararların giderilmesi ile, sorumlu Müttefik makamları yükümlü olacaklardır.

Madde 2

Müttefik Devletlerin ülkelerinde bulunabilecek Osmanlı uyruklarının malları, hakları ve çıkarları üzerindeki her türlü hacizler kaldırılacaktır.

Bu malların korunması, yönetimi ya da denetlenmesi için, savaş sırasında alınmış tedbirler yüzünden hiç bir istem geçerli sayılmayacaktır.

Madde 3

İşbu Andlaşma ya da Türkiye'den ayrılan toprakların geleceğini düzenleyen bir başka andlaşma uyarınca, Müttefik Devletlerden birinin ya da yeni bir Devletin hukukça uyrukluğunu edinmiş eski Osmanlı uyruklarının malları, hakları ve çıkarları, ne durumda bulunuyorlarsa öylesine, sahiplerine geri verilecektir.

Madde 4

Osmanlı Hükümeti, ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde Osmanlı ülkesinde oturmakta olan – Müttefik gruplarınca ya da uyruklarınca denetlenen Osmanlı ortaklıkları dışında – Osmanlı uyrukları ile, Müttefik Hükümetleri ya da bunların 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı uyruğu olmayan uyrukları arasındaki borçlar – Osmanlı Devlet Borcu dışında – bu Müttefik Devletlerin – bu Devletlerin sömürgelerini ve korumaları altındaki ülkeleri, İngiliz Dominionlarını ve Hindistan'ı da içine almak üzere – parasıyla ödenecek ya da bu para üzerinden alacak sayılacaktır; bu konuda, borçların savaştan önce ödenmesi gerekli olduğu ya da savaş yüzünden yerine getirilmesi tüm olarak ya da bir parçası bakımından ertelenmiş bulunan ticaret işlemlerinden ya da sözleşmelerinden doğmuş olup, savaş sırasında ödenmeleri gerekli bulunup bulunmadıkları açısından bir ayırım yapılmayacaktır.

Bir borcun bir başka para ile ödenmesi gerekmekteyse, bu paraya çevirme savaştan önceki kambio değerine göre yapılacaktır.

Bu hükmün uygulanmasında, savaştan önceki kambio değeri, ilgili Müttefik Devletle Türkiye arasında düşmanlık durumunun başlamasından hemen önceki bir ay içindeki telgraf havalelerinin ortalama kambio değerine eşit sayılacaktır.

Borcun, ilgili Müttefik Devletler parasıyla yerine getirilmesini öngören bir sözleşmede, paranın çevrilmesi için değişmez bir kambio değeri açıkça belirtilmişse, kambio değerine ilişkin yukarıdaki hüküm uygulanacaktır. Girişilmiş yükümler bir Müttefik Devletin parasıyla belirtilmişse, bu yükümler kararlaştırılan para ile yerine getirilecektir.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce taraflar arasında anlaşmaya varılarak ödenmiş bulunan borçlara, bu maddenin hükümleri uygulanmayacaktır.

Madde 5

Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkesinde, düşmanlar arasındaki ilişkilerde, süre aşımına, kanunda öngörülen sürelere uyulmaması yüzünden dâva açma hakkının sınırlanmasına ya da hak yitirimlerine ilişkin bütün sürelerle, ticaret senetleri konusunda protestolara, bildiride bulunmalara ya da kovuşturulmalara ilişkin her

türlü süreler, ister savaşın başlangıcından önce, ister sonra işlemeğe başlamış bulunsun, 29 Ekim 1914 tarihinde başlıyarak işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine kadar kesilmiş sayılacaktır; söz konusu süreler, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden enaz üç ay sonra yeniden işlemeğe başlıyacaktır. Bu hüküm, faiz ve kazanç [temettü] kuponlarının sunulması sürelerine ve adçekme ile ya da başka herhangi bir nedenle ödenmesi gerekli her türlü bonoların sürelerine de uygulanacaktır.

Japonya yasalarındaki hükümler yüzünden, bu madde, Japon uyrukları ile Osmanlı uyrukları arasında yapılmış sözleşmelere uygulanamaz.

(3) SAYILI TUTANAK

2 ARALIK 1922 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 15.50 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. FOUNTAİN, RYAN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, BEXON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); M. MİLANOVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); TAHİR BEY, ZEKÂİ BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

Müttefik Devletler Tekliflerinin görüşülmesi.

Madde 1.

Paragraf 1.

Türk Temsilci Heyetinin bir sorusu üzerine, M. SERRUYS, şimdi var olan malların, hakların ve çıkarların kimliğinin belirtilebileceğini, bu yüzden de, bunların geri verilebileceğini söyledi. Artık yok olmuş bulunan mallara, haklara ve çıkarlara gelince, bunların karşılığı olan bir zarar-giderim [tazminat] saptamakla görevli olacak Hakemlik Komisyonuna, bir istemde bulunmak üzere, başvurulabilecektir.

TAHİR BEY, Türkiye'de iş yapan anonim ortaklıkların [şirketlerin] uyrukluğunun nasıl saptanacağını sordu.

M. SERRUYS, anonim ortaklıkların uyrukluğunu saptama konusunda iki kuram olduğunu bildirdi: Ana kurum kuramı (*théorie du principal établissement*) ve denetleme kuramı (*théorie du controle*). M. SERRUYS'e göre, şüphe yoktur ki, yabancıların kurmuş olduğu, fakat Türkiye'de, Türk ortaklığı sıfatıyla kütüğe yazıtlı ortaklıkların, Barış Andlaşmasıyla yapılacak düzenlemede, Türk uyrukluğunda değil, kendilerini denetleyen yabancıların uyrukluğunda sayılmaları gerekir.

TAHİR BEY, Türk Temsilci Heyetinin bu konuya ilişkin görüşünü ileride bildirme hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Albay DUMİTRESCO, Romanya gibi, Türk ordularınca işgal edilen Müttefik

Devletler ülkelerine ilişkin olarak, Romanya'nın öne sürdüğü, eski duruma getirme (*restitution*) istemlerini hangi Alt-komisyonun incelemeğe yetkili olduğunu sordu. Albay DUMİTRESCO, savaş sırasında Alman ve Avusturya ordularınca işgal olunan topraklarda, Almanların ve Avusturya'lıların aldıkları Müttefik mallarına ilişkin olarak, Versailles ve Saint-Germain Andlaşmaları uyarınca uygulanan tedbirlerin aynının, Türklerce alınmış Romanya'lıların mallarına uygulanmasını, Romanya'nın istemekte olduğunu söyledi. Albay DUMİTRESCO, Alt-komisyona bu yolda bir teklifte bulunmak niyetindedir.

M. SERRUYS, savaş dönemine özgü yasama ya da yönetim tedbirlerinin yol açtığı zararlardan ayrı olarak, savaş yüzünden uğranılan zararlar için, Maliye Sorunları Alt-komisyonuna başvurulması gerekeceğini söyledi. Romanya Temsilci Heyeti, tekliflerini sunduğu zaman, bunların hangi Alt-komisyonda incelenmesi gerekeceğini kararlaştırmak mümkün olacaktır.

M. MİLANOVİTCH, Almanların ve Avusturya'lıların Sırbistan'da alıp sonradan Türklere verdikleri mallara ilişkin olarak düşünülen tedbirlerin neler olduğunu sordu. M. MİLANOVİTCH, bu konuda, Alt-komisyona tekliflerde bulunmak niyetindedir.

TAHİR BEY, yapılacak teklifleri incelemek çekincesiyle [ihtirazî kaydıyla], Romanya'nın ve Sırp-Hırvat-Sloven Devletinin istemlerini kabule hazır olduğunu, ancak bu kabulün, Müttefiklerce Türk ülkesinde yapılan benzer eylemler için de, Türkiye'ye karşılıklı işlemde bulunma [mütekabiliyet] şartına bağlı bulunduğunu bildirdi.

M. NOGARA, bu bildiriyi senet saydığını söyledi.

M. SERRUYS, bir savaş eylemi ile sivil makamlarca mallara geçici olarak el koyma gibi, savaş sırasında sivil yönetimce yapılmış bir eylemin sonuçlarını birbirinden kesin olarak ayırmak gerektiğini düşünmektedir. Bu son durumda, Hükümetin sorumluluğu doğrudan doğruya söz konusudur; Hükümetin savsaklamalarından doğan bütün eylemlerde de, Hükümetin sorumluluğu vardır. M. SERRUYS'e göre kabul edilebilecek tek çözüm yolu, Türk Hükümetinin bütün istemleri yerine getirmesi, sonra da sorumlu kendi uyruklarından, bu istemlere eşdeğerde bir para almasıdır. M. SERRUYS, hemen hemen bütün öteki ülkelerde, yürürlükte olan yasalar savaş sırasında düşman mallarına koruma sağlarken, Türkiye'de, durumun hiç de böyle olmadığını belirtti. Örneğin Fransa'da, emanete alma konusuna ilişkin yasalar uyarınca, Hükümet, ülkesinde bulunan bütün düşman mallarını korumakla kendini yükümlü tutmuş ve bu bakımdan bütün sorumluluğu üzerine almıştır. Türkiye'de ise, tersine, Hükümet, bu gibi hiç bir tedbir almamış, savaşanların malları, kimi durumlarda, savaşın sonuna kadar korunmak üzere, tarafsız bir elçiye teslim edilmiştir. Bu yüzden, ülkesinde bulunan düşman mallarının korunmasından, Türk Hükümetinin ilk derecede bir sorumluluğu yoktur; ancak, şüphesiz, ikinci derecede bir sorumluluğu vardır.

Madde 1.

Paragraf 2.

M. SERRUYS, Türk Hükümeti, işlenmiş zararlardan sorumlu olmadığını ispat

edebileceği zaman, zarar-giderimde [tazminatta] bulunmayacağından, Hakemlik Komisyonunun, sorumluluğu ve zarar-giderimin tutarını saptamakla yetkili olacağını sanmaktadır.

TAHİR BEY, 30 Ekim 1918 den, bir başka deyimle, savaş durumu sona erip, yerine silâh-bırakışımı [mütareke] durumunun geçtiği tarihten sonra, Müttefik kuvvetlerince işgal olunan topraklarda işlenmiş zararlardan Türk Hükümetinin sorumlu tutulup tutulmayacağını sordu.

M. SERRUYS, Türk Hükümetine düşen sorumluluğun, Müttefik işgalinin etkin olarak başladığı an sona erdiğini söyledi; bu an, Andlaşma tasarısında saptanmıştır.

TAHİR BEY, tartışılmakta olan tasarı açısından, Yunanistan'ın, Müttefik bir Devlet sayılması gerekip gerekmeyeceğini sordu.

M. NOGARA, bu noktanın tartışılmasını, Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonuna bırakmak gerektiğini bildirdi.

Bu yolda karar verildi.

Madde 3.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin, karşılıklı işlemde bulunulmasını [mütekabiliyet] isteyişinin nedeninin, eski Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan topraklarda bulunan Türk mallarına ilişilmeyeceğini kesinlikle bilmek olduğunu söyledi.

Türkiye'den ayrılmış toprakların ayrılış anının kesin olarak saptanması konusuna gelince, bu toprakların ayrılmasını öngören Barış Andlaşmasının yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, artık Türk ülkesi sayılmayacağına karar verildi.

M. SERRUYS, Müttefik Temsilci Heyetlerince Alt-komisyona sunulan maddelerin genel çizgilerle kaleme alındıklarına ve tartışmayı yürütmeye yarayacak ilkeleri belirtmekle yetinmiş olduklarına, Türk Temsilci Heyetinin dikkatini çekmek istediğini söyledi; Türk Temsilci Heyetinin, bu hükümlere karşı açıklar göründüğü güvensizlik, bu yüzden, haklı bir nedene dayanmamaktadır.

Oturuma saat 16.20 de son verildi.

(4) SAYILI TUTANAK

4 ARALIK 1922 PAZARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 18.00 de M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. FOUNTAİN, RYAN, WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, SANGUİNETTİ (*İtalya*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); Albay DUMİTRESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin, Müttefik Temsilci Heyetlerince sunulmuş tasarının ilk üç maddesini, savaşın başında, Türkiye'de bulunan Müttefik mallarına ilişkin olarak bir bütün saydığını bildirdi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, özel kişilere ait olup da, eski Osmanlı Hükümetince geçici olarak elkonmuş mallar, haklar ve çıkarlar konusunda sorumluluk almağa hazırdır.

Müttefik Devletler tekliflerinin görüşülmesi. (Devam)

Yabancı sermayeli Türk ortaklıklarına uygulanacak rejim.

Ortaklıkların [şirketlerin] mallarına gelince, Türk Temsilci Heyeti, bu konuda başka tedbirler alınması gerekeceği görüşündedir. Türk Temsilci Heyetine göre, sermayeleri [anaparaları] Türkiye'de çalışma izni olan yabancılara sağlanarak, Osmanlı İmparatorluğunda iş gören bir Osmanlı ortaklığı, her zaman, irade-i seniye [padişahlık kararnamesi, *décret imperial*] ile onaylanması gereken kurucu belgeleri (*statuts*) uyarınca Türkiye'de çalışma ayrıcalığından yararlanmaktaydı. Bu yönetmelikler uyarınca bütün bu ortaklıklar, Türktürler. Bu yüzden, "Müttefik uyruklarınca denetlenen ortaklıklar" deyimi metinden çıkartılmak gerekir. Bu ortaklıklar, salt kendi kurucu belgeleri sonucu olarak, Türk tüzel kişileri durumuna girmişler, böylece de, Türk uyrukluğunu almışlardır. Kaldı ki, içlerinde, Müttefik sermayelerinin üstün olduğu ortaklıkların, onlara bu sermayeleri sağlamış olan kimselerin uyrukluğunu almış sayılmaları gerekseydi, hisse senetlerinin çoğunluğunun bir uyruklukta bulunan bir kimseden başka bir uyruklukta bulunan bir kimseye her geçişinde, söz konusu ortaklığın uyrukluk değiştirmesi gerekirdi.

Bunun sonucu olarak da, hisse senetleri üzerinde borsa işlemlerine göre, bu ortaklıklar uyrukluk değiştireceklerdir.

Bu yüzden, Türk Hükümeti, bu ortaklıkların Türk Hükümetine karşı hakları sorununun Barış Andlaşmasında düzenlenmesine karşı çıkmak zorundadır.

M. FOUNTAİN, Hükümetinin, böyle bir görüşü kabul edemiyeceğini kesin olarak bildirdi; M. FOUNTAİN, Türkiye'de iş gören ve yabancılarca denetlenen ortaklıkların hisse senetlerini ellerinde bulunduran İngiliz uyruklarına zarar-giderim [tazminat] verilmesi gerektiğinde direndiğini belirtti.

M. SERRUYS, M. Fountain'in görüşüne katıldığını söyledi. M. SERRUYS, Türk Hükümetinin yararlanmak ister göründüğü hukuksal varsayımı (*fiction légale*) kabul edememektedir. Her Hükümetin, uyruklarının mallarını koruması kutsal bir ödevidir; bu uyruklar, sermayelerini bir Türk ortaklığına yatırmışlarsa, ya da bir Türk ortaklığına hizmette bulunmuşlarsa, Hükümetleri, onların çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Böyle olunca, M. SERRUYS, Fransız mallarının bir hukuksal varsayım uğruna harcanmasına göz yumamaz. Türk Hükümeti, bu konuda üzerinde aldığı moral yükümden kurtulamaz.

ZEKÂİ BEY, bir yanlış anlamanın doğmuş olmasından çekinmektedir; Türk Hükümeti, yabancı mülkiyetini korumak niyetindedir; ancak, ortaklıkların, Türk Hükümetinden birtakım ayrıcalıklar [imtiyazlar] almış oldukları, bunun karşılığı olarak da Türk uyrukluğundaki ortaklıklar sayılmayı kabul etmiş bulundukları düşüncesindedir. ZEKÂİ BEY, Türkiye'de kâğıt para çıkarma tekelini elinde tutan ve bir yandan Banka ve öte yandan Osmanlı Hükümeti arasında, özgürlük içinde yapılmış bir sözleşmeye dayanarak işgören Osmanlı İmparatorluğu Bankası (*Banque Impériale Ottomane*) örneğini verdi.

M. SERRUYS, her ne kadar ortaklıklar, kurucu belgeleriyle Türk uyrukluğundaki tüzel kişiler sıfatını almışlarsa da, bunların hisse senetlerini ellerinde bulunduranların, kendi ülkelerinin uyruğu olarak kalmakta olduklarını belirtti. Bu yüzden, uyrukları bulundukları ülkeler, onların çıkarlarını korumakla görevlidirler.

ZEKÂİ BEY, Türk Hükümetinin, Türk ortaklıklarının yabancı Hükümetlerce korunmalarını kabul edemiyeceğini bildirdi. Türk Hükümeti, söz konusu ortaklıkları Türk [uyruğu] olmağa zorlamamıştır. Bunlar, kurucu belgelerinin kabulü ile, kendi özgür iradeleri uyarınca, Türk [uyruğu] olmuşlardır.

M. SERRUYS, bu ortaklıkların çalışmalarının, ancak söz konusu kurucu belgelerinin kabulü ile mümkün olduğu görüşüne karşı çıktı. Bu yüzden, söz konusu ortaklıklar, gerçekte, Türk uyrukluğunu kabule zorlanmışlardır. M. SERRUYS, ortaklıklara ilişkin maddenin [Andlaşmada bulunmasını] zorunlu görmektedir; yoksa, yabancı kapitalistler Türk Hükümetinin keyfine bağlı olacaklardır.

M. NOGARA, Albay DUMİTRESCO ve M. MİCHALAKOPOULOS, kendi Temsilci Heyetleri adına, bu görüşü desteklediklerini söylediler.

ZEKÂİ BEY, az önce açıkladığı görüşün, Türk Hükümetince iyiden iyiye düşünüldükten sonra kararlaştırılmış olduğunu bildirdi. Örneğin, Aydın Demiryolları Ortaklığı kurucu belgeleri, demiryollarının yönetiminden doğacak

bütün anlaşmazlıkların, Türk mahkemelerine değil, fakat bir hakemlik mahkemesine götürüleceğini öngörmektedir.

M. FOUNTAİN, gerçekte, savaştan doğmuş sorunlar için hakemliğe başvurulmamış olduğunu söyledi; Aydın Demiryolları Ortaklığının, Türk Hükümetine karşı öne süreceği önemli istemleri vardır; işte, özellikle bu istemlerin bir çözüme bağlanabilmesi için, teklif edilen maddeler Andlaşmaya konulmalıdır. M. FOUNTAİN, şunları da sözlerine ekledi: Türk sermayeleri İngiltere'de yazıtlanmış ortaklıkları denetleseydi, İngiliz Hükümeti, savaş yüzünden bu ortaklıkların uğrayacakları bütün zararları tümüyle karşılayacak zarar-giderimde [tazminatta] bulunmağa hazır olurdu. Bunun içindir ki, Türk Temsilci Heyeti, teklif edilen maddeleri kabul etmekle, özellikle ister göründüğü karşılıklı işlemden [mütekabiliyetten] yararlanmağa güvenebilecektir.

M. SERRUYS, uyrukluk sorunundan başka, ortaklıklardaki üstün çıkarların nasıl korunmasının uygun düşeceği sorununun söz konusu olduğunu belirtti.

M. WALEY, bir Fransız ortaklığının, Fransa'da İngiliz sermayeleri ile iş yapması durumunda, bu ortaklıkla ilgili İngiliz uyruklarına çıkarlarına ilişkin olarak, İngiliz Hükümetinin Fransız Hükümetiyle diplomatik görüşmelere girişmeğe hakkı olacağını söyledi; Fransız Hükümeti, böyle bir halkın kullanılmasına, hiç bir bakımdan karşı çıkamaz.

M. SERRUYS, her ülkede pek çok yabancı ortaklık bulunduğunu belirtti; M. SERRUYS, Fransız çıkarlarının denetimi altında bulunan İspanya Demiryolları Ortaklıklarını ve çeşitli Hükümetlerce yabancı ortaklıklara bırakılan birçok kamu hizmetlerini, örnek olarak gösterdi.

M. FOUNTAİN, bir yabancı kanuna bağlı olarak çalışmanın, bu kanunun uyrukluğunu vermeğe yeterli olmadığını söyledi. İngiliz Hükümetinin korumak istediği, Türk ortaklıklarındaki [şirketlerindeki] İngiliz ortakların çıkarlarıdır.

ZEKÂİ BEY, Türk ortaklıklarının hisse senetlerini ellerinde bulunduran İngilizlerin, her zaman, kendi ortaklıklarının yönetim kurullarına başvurmaya hakları olduğunu bildirdi.

M. NOGARA, Türk Temsilci Heyeti tutumunu değiştirmedikçe, tartışmanın sürdürülemeyeceği kanısında olduğunu söyledi.

M. SERRUYS, bir Hükümetin kendi uyruklarını korumak konusunda karşı çıkılmaz bir hakkı olduğuna, Türk Temsilci Heyetinin dikkatini önemle çekti. Türk Hükümeti, bütün dünyanın kınayacağı bir tutumda direnmekten kaçınmalıdır.

Oturuma saat 19.10 da son verildi.

(5) SAYILI TUTANAK

9 ARALIK 1922 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 18.00 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. FOUNTAİN, RYAN, WALEY (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, BEXON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); MM. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

Müttefik Devletler tekliflerinin görüşülmesi. (Devam)

Madde 1, 2 ve 3. Yabancı sermayeli Türk ortaklıklarına uygulanacak rejim.

M. SATO, Türk ortaklıklarının hisse senetlerini ellerinde bulunduranların zararlarının giderilmesi sorununa ilişkin olarak, Japon görüşünü gösteren bir açıklamayı (*Ek*) Alt-komisyona sundu. M. SATO, bütün Temsilcilerin, bu tasarıyı incelerken, kişisel çıkarlarını bir yana bırakmış olan Japon Temsilci Heyetinin, sorunu kesin bir yan tutmazlıkla incelemiş olduğuna inanacaklarını umut etmekte olduğunu söyledi.

Japon Temsilci Heyetinin sunmuş olduğu notun incelenmesi ertelendi.

ZEKÂİ BEY, Türkiye'de iş görmüş olan ortaklıkların, Türk kanunu açısından, Türk tüzel kişileri olduğunda direndiğini söyledi; Türk Temsilci Heyeti bu görüşten vazgeçemez. Hangi uyruklukta olurlarsa olsunlar, ortakların [hisse senetlerini ellerinde bulunduranların] çıkarları Türk Hükümetince korunacaktır; çünkü, Türk Hükümeti, kendi uyrukları gibi saydığı bu ortaklıkları korumakla görevlidir. Bu yüzden, bu sorunun yeni baştan incelenmesi gereksizdir; çünkü, bir Barış Andlaşmasına, bir Hükümetin kendi uyruklarıyla olan ilişkileri konusunda hükümler koymak, bu Hükümetin egemenliğiyle bağdaşamaz.

Tartışmadan sonra, Alt-komisyonun, Türk Temsilci Heyetinin karşı çıkışına rağmen, Müttefik Devletler tekliflerinin ilk üç maddesinin görüşülmesini sürdürmekle görevli olduğuna karar verildi. Türk Temsilci Heyeti, isterse, Alt-

komisyon raporunu Komisyona sunarken, bir çekince [ihtirazî kayıt] öne sürülebilecektir.

ZEKÂİ BEY, Türk Hükümetinin, almış olduğu bir tedbir uyarınca, geçici olarak elkonmuş, zoralım uygulanmış, v.b. bütün mallar, haklar ve çıkarlardan dolayı sorumlu olduğunu kabul ettiğini bildirdi; ancak, ZEKÂİ BEY'e göre, Türk Hükümetinin, Müttefik birliklerince sonradan işgal edilen ya da eski Osmanlı İmparatorluğundan kesin olarak ayrılmış bulunan topraklarda aynı tedbirlerden sorumlu tutulması adalete uygun düşmez. Bu durumda, sorumluluk, bu topraklar kendilerinden yana ayrılmış ya da bu toprakları işgal etmiş olan Devletlere yükletilmek gerekir. Genellikle kabul edilen karşılıklı işlem görme [mütekabiliyet] ilkesi, böyle bir çözümü zorunlu kılmaktadır.

Alt-komisyon bu ilkeyi kabul etti; böylece, 1 nci maddenin 1 nci paragrafındaki ".... 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olan bir ülkede..." kelimelerinden sonra, "ve işbu Andlaşmanın hükümleri uyarınca Türk egemenliği altında kalmış bir ülkede bulunan..." sözlerinin konulmasıyla, Türk hükümetinin sorumluluğunu sınırlandırmak kararlaştırıldı.

ZEKÂİ BEY, Türk Hükümetince alınmış tedbirlerle geçici olarak elkonmuş, zoralım uygulanmış, v.b. mallar, haklar ve çıkarlar bakımından da, Türk Hükümetinin sorumluluğunun ayrıca sınırlanmasını istedi. ZEKÂİ BEY, savaşın başında, Osmanlı Hükümetinin, düşman Devletler uyruklarını Türk topraklarını bırakıp gitmeğe zorlanmamış olduğunu belirtti. Bu uyruklar, ülkeyi bırakıp gitmekte ya da orada kalmakta özgürdürler. Türk Hükümetince emanete alınmış ve ülkeyi kendi istekleriyle bırakıp giden uyruklara ait düşman mallarından, Türk Hükümetinin sorumlu tutulmayacağı açıkça bellidir. Bu gibi mallara sonradan zarar verilmiş, ya da bu mallar kaybolmuş ya da çalınınışlarsa, bunların geri verilmesi yükümü, onları korumakla görevli bulunmayan Türk Hükümetine düşmemek gerekir; çünkü, Türk Hükümeti, bu uyrukları, Türk ülkesini bırakıp gitmeğe zorlamamıştır.

M. SERRUYS, Türk Hükümetinin, ülkesinde düzeni sürdürmekle, bu yüzden de, yabancı uyrukların Türkiye'de bırakmış oldukları malların korunmasıyla sorumlu olduğu kanısındadır. Türk Temsilci Heyetince öne sürülen görüşler kabul edilirse, Türk saygınlığı [itibarı] için, ileride pek zararlı sonuçlar doğabilecektir; çünkü, yabancılar, hukukça üzerine alması gereken sorumlulukları, böylesine haksız bir biçimde reddeden bir Hükümete güven duymaktan kaçınacaklardır.

ZEKÂİ BEY, Osmanlı İmparatorluğunda malları bulunmuş olan yabancı uyruklarının, istemlerini elde etmek üzere, Türk mahkemelerine kolayca başvurabileceklerini söyledi. Türk Hükümeti, bu istemlerin, özellikle hızlı bir süreçle bir çözüme bağlanmasını sağlamağa hazırdır.

M. SERRUYS, bu gibi işlerin mahkemelere götürülmesinin gerekli olmadığını söyledi. Sorun, yargı yoluyla değil, yönetim yoluyla çözümlenmelidir. Geri verme, mülkiyeti ispatlayan sıfatlar, belgeler, olaylar, v.b. sunulmasıyla sağlanmalıdır. Böyle olunca, herhangi bir yargı usulü gerekli değildir.

M. BARGETON, bu gibi istemlerin mahkemeye sunulması gerekseydi bile, bunların haksızlığını ispatlama yükümünün Türk Hükümetine düşmesi gerekeceğini söyledi.

M. NOGARA, bu gibi anlaşmazlıkları çözüme bağlamakta, ulusal bir mahkemenin, zorunlu olarak, tarafsız davranamayacağını belirtmek istediğini söyledi. Bu istemleri, Japon Temsilci Heyetinin teklifine uyarak, Andlaşma gereğince kurulmuş bir hakemlik mahkemesine sunmak daha doğrudur.

Türk Temsilci Heyeti, bu konuya ilişkin görüşünü ileride bildirmek hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Oturuma saat 19.45 de son verildi.

EK

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

JAPON TEMSİLCİ HEYETİNİN NOTU

9 Aralık 1922

Alt-komisyon, 4 Aralık 1922 oturumunda, savaş sırasında Türk Hükümetince alınmış tedbirler sonucu olarak, Osmanlı ortaklıklarında [şirketlerinde] zarara uğramış yabancı ortakların zararlarının giderilmesi konusunda, her iki tarafın da isteklerini yerine getirebilecek bir çözüme varamadan dağılmıştır. Böylesine önemli bir sorunun çözüme bağlanamaması çok üzünülecek bir durumdur.

Japon Temsilci Heyeti – bu sorunla her ne kadar doğrudan doğruya bir ilgisi yoksa da – sorunu çözüme bağlayabilmek için, karşılıklı olarak uzlaşıcı bir tutumdan esinlenilmesi gerektiği kanısındadır. Japon Temsilci Heyeti, ilgili ülkeler Hükümetlerinin, Osmanlı ortaklıklarına sermayelerini yatırmış olan uyruklarını koruma kaygısında olmalarının ve bu Hükümetlerin, söz konusu çıkarları, bu ortaklıkların Yönetim Kurullarının kararlarına bırakmakla yetinmemelerinin haklı bir davranış olduğunu düşünmektedir. Öyle görünüyor ki, Türkler, tam bir karşılıklı olma [mütekabiliyet] şartıyla, yabancı ortakların öne sürdükleri istemlerinin hukuka uygunluğu ilkesini ve Türk Hükümetine düşen zarar-giderimde bulunma yükümlerini kabul etmeye rıza gösterebileceklerdir. Geçmişte Türkiye'ye yardımda bulunmuş olan Avrupa'lı kapitalistlere, hakları olan bir zarar-
giderimde bulunma yükümlerini kabul etmeye rıza gösterebileceklerdir. Geçmişte Türkiye'ye yardımda bulunmuş olan Avrupa'lı kapitalistlere, hakları olan bir zarar-
giderimde bulunmakla, Türkiye, gelecekteki ekonomik gelişmesi için gerekli olan elverişli bir ortam yaratacaktır. Çünkü, hiç şüphe yoktur ki, yardımları Türkiye'nin ekonomik gelişmesi için gerekli olan yabancılar, tam bir güvenlik içinde olmadıkça, bu ülkeye sermayelerini yatırmakta duraksayacaklardır.

Öte yandan, Türk Hükümeti, bu noktada Müttefik Devletlerin haklı isteklerini yerine getirmeğe razı olursa, Müttefik Hükümetler, uyruklarının çıkarlarının saptanmasına ve zarar-giderimlerin ödenme süresine ilişkin olarak, şüphesiz, birtakım kolaylıklarda bulunabileceklerdir. Bu konuda, bütün istemlerin sunulabileceği, ilgili ülkelerden her birinin temsilcilerinden oluşacak ve Osmanlı Hükümetinin bir temsilcisinin başkanlığında çalışacak bir Komisyon kurulması düşünülebilir. Bu Komisyon, söz konusu olan bütün çıkarları göz önünde tutarak ve Türk bütçesine hemen aşırı yükler yüklememeğe çalışarak, ödeme yol ve yöntemlerini saptayabilecektir.

(6) SAYILI TUTANAK

11 ARALIK 1922 PAZARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 17.40 da, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. FOUNTAİN, RYAN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

Türk Temsilci Heyeti, mallar, haklar ve çıkarlar konusundaki maddelere ilişki karşı-tekliflerini Alt-komisyona sundu (*Ek A*).

M. NOGARA, mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin ilk üç maddenin görüşülmesini, bu maddelerin Maliye ya da İktisat Sorunları Alt-komisyonlarından hangisinin yetki alanına girdiği konusunda bir karar alınıncaya değin, ertelenmesinin yerinde olacağını düşünmektedir. Bu karar alınınca, Türk Temsilci Heyetinin sunduğu karşı-teklifleri hangi Alt-komisyonun inceleyeceğinin saptanması da mümkün olacaktır.

M. NOGARA, savaştan önceki borçlara ilişkin olan 4 ncü maddenin incelenmesine girişilmesini teklif etti; bu maddenin metnini, Müttefik Temsilci Heyetleri de değiştirmiş bulunmaktadırlar (*Ek B*).

Türk Temsilci Heyeti bu madde üzerindeki görüşlerini ilerideki oturumlardan birinde açıklama hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Albay DUMİTRESCO, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Hükümetlerinin, Türkiye'den istemlerine ilişkin olarak, bir maddeler-tasarısını Alt-komisyona sundu (*Ek C*).

Bu maddelerin incelenmesinin, bunların İktisat Sorunları Alt-komisyonunun mu, yoksa Maliye Sorunları Alt-komisyonunun mu yetkisine girdiği sorununun çözümlenmesine değin ertelenmesi kararlaştırıldı.

Oturuma saat 18.30 da son verildi.

(6) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MALLAR, HAKLAR VE ÇIKARLAR

TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNİN KARŞI-TEKLİFLERİ

Madde 1.- Bağıtlı Yüksek Taraflardan her biri, gerek kendi ülkesinde, gerek Öteki Tarafın ayrılmış ya da ayrılmamış olup da kendi işgali altındaki bir ülkesinde bulunan ve bu Öteki Taraf uyruklarına ait olan ve savaştan bu yana geçici olarak elkonmuş ya da zoralım uygulanmış malları, hakları ve çıkarları geri vermeği yükümlenir.

Söz konusu mallar, haklar ve çıkarlar artık yok olmuşlarsa, bunların geri verilme olanağı kalmamışsa, ya da doğrudan zararlar görmüşlerse, bunların sahibinin zarar-giderime [tazminata] hakkı olacaktır. Bu durumda, öne sürülecek istemler ..... de öngörülen Hakemlik Komisyonunca incelenecek ve zarar-giderimin tutarı bu Komisyonca saptanacaktır.

Madde 2.- Müttefik Devletler uyruklarının, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir ülkede Türk Hükümetince geçici olarak elkonmuş ya da zoralım uygulanmış bulunan malları, hakları ve çıkarları, yeni kurulan Devletçe geri verilecek ya da bunlar için bu Devletçe zarar-giderimde bulunulacaktır.

Madde 3.- İşbu Andlaşma hükümleri uyarınca, bir Müttefik Devletin ya da yeni kurulmuş bir Devletin uyrukluğunu hukukça edinen eski Osmanlı uyruklarının Türkiye'deki malları, hakları ve çıkarları, bulundukları durumda, kendilerine geri verilecektir.

Madde 4.- Bağıtlı Yüksek Taraflardan her biri, ülkesinde bireylerce elkonmuş ya da zarara uğratılmış olması olasılığı bulunan, Öteki Tarafın uyruklarına ait malların, hakların ve çıkarların geri verilmesine ya da zarar-giderim tutarının ödenmesine ilişkin istemleri, yetkili makamlarınca hızla sonuca bağlama konusunda gerekli tedbirleri almağı yükümlenir.

EK B.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

BORÇLAR

MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNCE TEKLİF EDİLEN YENİ METİN

11 Aralık 1922

Madde 4

Osmanlı Hükümetinin, ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde Osmanlı ülkesinde oturan Osmanlı uyruklarının, Müttefik Devletler Hükümetlerine, ya da 1 Ağustos 1914 tarihinde ne Osmanlı uyruğu olan, ne Türkiye'de oturan, ne de bu ülkede bir iş görmekte olan Müttefik Hükümetler uyruklarına karşı, işbu Andlaşmanın ...... nci Maddesiyle Ek ..... de öngörülen, Osmanlı Devlet Borcu dışında kalan, Osmanlı parasıyla girişilmiş borçları, ilgili Müttefik Devletlerin – bu Devletlerin sömürgelerini, korumaları altındaki ülkeleri, İngiliz Dominion'larını ve Hindistan'ı da içine almak üzere – parasıyla ödenecek ya da bu para üzerinden alacak sayılacaktır; bu konuda, borçların savaştan önce ödenmesi gerekli olduğu, ya da savaş yüzünden yerine getirilmesi tüm olarak ya da bir parçası bakımından ertelenmiş bulunan ticaret işlemlerinden ya da sözleşmelerinden doğmuş olup savaş sırasında ödenmeleri gerekli bulunup bulunmadığı açısından bir ayırım yapılmayacaktır.

Müttefik Devletler Hükümetleriyle, bu Hükümetlerin Türkiye'de oturmayan ya da orada iş tutmuş olmayan uyruklarının, Osmanlı Hükümetine ya da bu Hükümetin Türkiye'de oturan uyruklarına karşı Osmanlı parasıyla girişilmiş bulunan borçları için de aynı hükümler uygulanacaktır.

Uygulanacak kambio değeri savaştan önceki kambio değerinin aynı olacaktır.

Bu hükmün uygulanmasında, savaştan önceki kambio değeri, ilgili Müttefik Devletle Türkiye arasında düşmanlık durumunun başlamasından hemen bir önceki ay içindeki telgraf havalelerinin ortalama kambio değerine eşit sayılacaktır.

Türkiye'de oturmakta olan ya da orada bir iş tutmuş bulunan Müttefik uyruklarının Türk uyruklarına, ya da Türk uyruklarının Müttefik uyruklarına Osmanlı parasıyla olan borçları, Türk parasıyla ödenecektir.

Eğer her iki tarafın borçları da Osmanlı parasından başka bir para ile belirtilmişse, ödeme, sözleşmede kararlaştırılan parayla ve bu paranın ödeme sırasındaki değeri üzerinde yapılacaktır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişi tarihinden önce taraflar arasında karşılıklı bir anlaşma ile kesin olarak ödenmiş bulunan borçlar, bu maddenin hükümlerine bağlı olmayacaktır.

Bu maddenin kambio değerine ilişkin hükümleri, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde oturan kimselerin borçlarına ya da alacaklarına uygulanmayacaktır.

Müttefik Devletler grupları ya da uyruklarınca denetlenen Osmanlı ortaklıkları [şirketleri], bu madde hükümlerinin uygulanması bakımından, Türkiye'de oturmakta olan Müttefik uyrukları sayılacaktır.

EK C.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

TÜRK ORDULARI YA DA MAKAMLARINCA MÜTTEFİK ÜLKESİNDE ELKONULAN MALLARIN GERİ VERİLMESİNE İLİŞKİN OLARAK SIRP-HIRVAT-SLOVEN VE ROMANYA TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ

11 Aralık 1922

Madde (a)

Türkiye, 1914-1918 yılları boyunca, Müttefik Devletlerin ya da uyruklarının kendileriyle savaş durumunda oldukları Devletlerce, onlardan alınıp, Andlaşmalar gereğince ya da herhangi bir başka yoldan Türkiye'ye ya da Türk uyruklarına geçirilen para, hisse ve borç senetleri, taşınır mallar ve hayvanların kendi ülkesinde aranmasını ve bulunanların geri verilmesini, gerek uygun düşen yönetim ya da yargı tedbirleri alarak, gerekse bunlara ilişkin bütün belgeleri teslim ederek, kolaylaştıracaktır.

Bu araştırmalara ve geri vermelere ilişkin istemler, ilgili Hükümetlerce, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak üç aylık bir süre içinde Türk Hükümetine bildirilecektir.

Madde (b)

Türkiye, bu ordular ya da bu yönetimlerce, para, borç ve hisse senetleri ve her türlü eşyayı içine almak üzere, Müttefiklerin ülkelerinde alınmış, geçici olarak elkonmuş ya da haczedilmiş bulunan ve toprak bırakma ya da toprak geçirim andlaşmaları uyarınca Türkiye'nin Müttefiklere geçirebilmiş [transfer edebilmiş] olacağı hayvanları, her çeşit taşınır malları – bu hayvanlar, her çeşit taşınır mallar, paralar, borç ve hisse senetleri ister Türk ülkesinde bulunsun ister Türkiye'nin Müttefiklerinin ülkesinde bulunsun – Hakemlik Karma Mahkemesinin saptamakla görevli olacağı bir usul gereğince, aynen geri verilecektir.

Geri verme yapılabilirse, Türkiye, şimdiki durumda bunları ellerinde bulunduranlara zarar-giderimde [tazminatta] bulunacaktır. Geri verme aynen yapılmazsa, Türkiye, Müttefik Hükümetlere ya da bunların uyruklarına, zararlarının şimdiki değerlerinin karşılığı tutarında zarar-giderim ödeyecektir. Bu onarımın tutarı, anlaşmazlık çıkarsa, Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacaktır.

(7) SAYILI TUTANAK

13 ARALIK 1922 ÇARŞAMBA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.00 da M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); MM. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Müttefik ülkesinde Türk ordularınca ya da Türk makamlarınca alınmış malların geri verilmesi. Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyetlerince teklif edilen maddelerin incelenmesi.

M. NOGARA, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyetlerince teklif edilen maddelerden bir kısmının İktisat Sorunları Alt-komisyonunun yetki alanına, bir kısmının da Maliye Sorunları Alt-komisyonunun yetki alanına girdiği kanısındadır. M. NOGARA'ya göre, Türk ordularının ya da Türk makamlarının almış oldukları tedbirlerden zararlara uğramış ve bu durumlarla karşılaşmış olan kimselere zarar-giderimde [tazminatta] bulunulması, Maliye Sorunları Alt-komisyonunun incelenmesine bırakılmalıdır.

Albay DUMİTRESCO, bu teklifleri, İktisat Sorunları Alt-komisyonuna sunmuş olduğunu söyledi; çünkü, Maliye Sorunları Alt-komisyonu Başkanı, bu sorunların İktisat Sorunları Alt-komisyonunca incelenmesi gerekeceğini, Romanya Temsilci Heyetine bildirmiştir. Albay DUMİTRESCO, M. Nogara'dan, bu tekliflerin bir kısmını Maliye Sorunları Alt-komisyonuna gönderdiği zaman, bu noktayı sözü geçen Alt-komisyonun Başkanına belirtmesi dileğinde bulundu.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin de, düşman orduları ve makamlarınca alınmış tedbirler yüzünden zarara uğrayan kimi Türk uyrukları adına, öne süreceği istemleri bulunduğunu söyledi.

Türk Temsilci Heyeti, Alt-komisyona, bu yolda teklifler sunacaktır. Alt-komisyonun yetkili olup olmadığını saptamak o zaman mümkün olacaktır.

Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyetlerince teklif edilen madde-

lerde, Sırbistan'da, Almanların ve Avusturya'lıların alıp Türkiye'ye gönderdikleri mallara ilişkin olan, 1 nci maddenin incelenmesine geçilmesi ve Türk ordularıyla Türk makamlarının Romanya'dan aldıkları ve Türkiye'ye karşı zarar-giderim isteminde bulunulmasına yol açtıran mallara ilişkin 2 nci maddenin Maliye Sorunları Alt-komisyonuna yollanması kararlaştırıldı.

Madde 4.

Borçlar. Müttefikler tasarısının yeni metni.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin, Türkiye'de yerleşmiş ve orada iş görür saydığı yabancı sigorta ortaklıkları [şirketleri] konusunda bir çekince [ihtirazî kayıt] öne sürmeği gerekli gördüğünü bildirdi.

M. SERRUYS, Türkiye'de yerli ortaklıklara bağlı olarak iş gören yabancı ortaklıklarla, şubeleri ya da acentaları aracılığı ile iş gören ortaklıklar arasında bir ayırım gözetmek gerektiği kanısındadır; yerli ortaklıklara bağlı olan ortaklıkların Türkiye'de yerleşmiş oldukları ve orada iş gördükleri açıkça bellidir; oysa, şubeler ve acentalar yabancı uyrukluk altında bulunmaktadırlar; onların merkezleri de kendi yurtlarındadır. Bu ayırım, ancak, savaş sırasında ya da savaştan önce süresi dolmuş paraların ödenmesi bakımından önemlidir. Sigorta sistemleri sonsuzcasına çeşitli olduğuna göre, Türkiye'de iş gören sigorta ortaklıklarının yükümlerini ne yoldan yerine getirmeleri gerekeceği konusunda, Andlaşmaya sıkı bir kural koymağa çalışmak pek akıllıcı bir davranış olmaz. Bu sorun, savaş öncesi sözleşmelerinin geçerli sayılmasına ilişkindir ve ayrı maddelere konu olmaktadır. Buna ilişkin bütün anlaşmazlıkların, Andlaşmada öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesine sunulması gerekir.

ZEKÂİ BEY, çekincesinden vazgeçmediğini söyledi. Öte yandan, maddenin 7 nci paragrafındaki, "*kesin olarak* ödenmiş borçlar..." sözleri yerine, "*açıkça belirtilmiş bir çekince olmaksızın* ödenmiş..." kelimelerinin konulmasını istedi.

Bu yolda karar verildi.

ZEKÂİ BEY, Alt-komisyona, Türkiye'de iş gören sigorta ortaklıklarınca yapılmış sözleşmeler konusunu, herkesi memnun bırakacak bir biçimde çözümleme olanağı verecek, bir değişiklik sunmak niyetinde olduğunu söyledi.

Baron MONCHEUR, mallar, haklar ve çıkarlara ilişkin maddeleri kapsayan Müttefik Devletler tasarısına, Belçika Temsilci Heyetinin, bir değişiklik teklifini sundu (*Ek A*).

M. NOGARA, sözleşmelere ilişkin maddeleri kapsayan Müttefikler tasarısını Alt-komisyona sundu (*Ek B*).

Sözleşmelere ilişkin Müttefik Devletler tasarısı.

ZEKÂİ BEY, savaş sırasında kendi istekleriyle Türkiye'de kalmış ve orada iş yapmış olan düşman uyruklarının durumunun ne olacağını sordu. Müttefik Temsilci Heyetlerince teklif edilen maddelerin Ek'inde belirtilen tanımlamaya göre, bu kimselerden kimileri düşman sayılabilecek ve bunlar sözleşmelerini reddedebileceklerdir. Türk Temsilci Heyeti, bu durumda bulunan kimselerin yapmış oldukları sözleşmelerin ne olacağının özel bir hükümle düzenlenmesini istedi.

M. SERRUYS'a göre, söz konusu kimselerce yapılmış sözleşmelere ilişkin anlaşmazlıkların Hakemlik Karma Mahkemesine sunulması gerekmektedir; bu Mahkeme, zarar görmüş taraf yararına, hakgözetir bir zarar-giderim [tazminat] saptayacaktır.

ZEKÂİ BEY, bu durumda bulunan kimselerce yapılmış sözleşmelere ilişkin olarak, Alt-komisyona bir değişiklik sunacağını söyledi.

Oturuma saat 18.45 de son verildi.

(7) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MALLAR, HAKLAR VE ÇIKARLAR KONUSUNDA MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNCE TEKLİF EDİLEN MADDELERE BELÇİKA TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN DEĞİŞİKLİK TASARISI

13 Aralık 1922

Madde 3 bis

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce ilgili taraflar arasında kendi istekleriyle yapılmış kesin bir düzenlemeye bağlanmış olan mallara, haklara ve çıkarlara, yukarıdaki maddeler uygulanmayacaktır.

EK B.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

SÖZLEŞMELER KONUSUNDA MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNCE SUNULAN MADDELER

9 Aralık 1922

Madde 1

Bu maddelere bağlı Ek'de belirtilen birtakım sözleşmelere (*contrats*) ve sözleşme kategorilerine ilişkin kural-dışılıklar [istisnalar] ve özel kurallar dışında, bağlı Ek'in ilk paragrafında tanımlandığı biçimde, düşman durumuna girmiş bulunan kimseler arasında savaştan önce yapılmış her sözleşme, tarafların ortaklaşa anlaşarak verecekleri karara göre, gerçekleştirilecek ya da yürürlükte tutulacaktır; işbu sözleşmelere ilişkin olarak herhangi bir işlemde bulunulması, Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetlerince hiç bir itiraz konusu yapılmayacaktır.

Madde 2

Taraflar arasında anlaşma olmazsa, anlaşmazlık, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak bir yıllık bir süre içinde, bu Andlaşmanın .... Kesiminde öngörülen hakemlik karma mahkemesine götürülecektir. Sözü geçen mahkeme, sözleşmenin yürürlükte tutulması ya da sona erdirilmesi gerekip gerekmeyeceğini kararlaştıracak ve, gerekli görürse, sözleşmenin sona erdirilmesinden ya da yürürlükte tutulmasından zarar görecek tarafa hakgözetir bir zarar-giderim [tazminat] verilmesini kararlaştıracaktır. Hakemlik Karma Mahkemesi, genel olarak tarafların ortak iradeleriyle sözleşmenin (*contrat*) yürürlükte tuttuğu işlemin yerine getirilmesine ilişkin bütün istemleri hükme bağlayacaktır.

Madde 3

(Ertelenmiştir)

Madde 4

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce, sözleşmenin tarafları arasında yapılmış olan her işlemin geçerliliği, bu tarafların ya da onlardan birinin sözü geçen işlemler uyarınca ödenecek paranın hangisi olacağına, ya da uygulanacak kambio

değerine ilişkin olarak öne sürebileceği çekincelere [ihtirazî kayıtlara] halel gelmeksizin, doğrulanmıştır; bu çekinceler, "Borçlar" maddesi hükümlerinin öngördüğü kısıtlamalar içinde öne sürülmek gerekir.

Madde 5

Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkesinde, düşmanlar arasındaki ilişkilerde, süre aşımına, kanunda öngörülen sürelere uyulması yüzünden dâva açma hakkının sınırlanmasına ya da hak yitirmelerine ilişkin bütün süreler, ister savaşın başlangıcından önce, ister sonra işlemeğe başlamış bulunsun, 29 Ekim 1914 tarihinden başlayarak işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra üç ayın geçişine kadar ertelenmiş sayılacaktır.

Bu hüküm, özellikle kanunlarda, yönetmeliklerde ya da kararnamelerde her çeşit ayrıcalıklara [imtiyazlara] ve permilere ilişkin sürelerle, faiz ve kazanç [temettü] kuponlarının sunulması sürelerine ve adçekme ile ya da başka herhangi bir nedenle ödenmesi gerekli her türlü bonoların sürelerine uygulanacaktır.

Japonya yasalarındaki hükümler yüzünden, bu Madde ile 1 nci Madde hükümleri, Japon uyrukları ile Türk uyrukları arasında yapılmış sözleşmelere uygulanamaz.

Madde 6

Düşmanlar arasındaki ilişkilerde, savaştan önce yapılmış olan hiç bir ticaret senedi, salt kabul ya da ödeme için gerekli olan süre içinde sunulmamış olması ya da ödenmemiş bulunması yüzünden, ya da savaş sırasında çekicilerle [keşidecilerle] yükleneceklere [cırantalara] kabul etmeme ya da ödeme bildirisinde bulunulmaması nedeniyle, ya da protestoda bulunulmamış olmasından veya başka herhangi bir işlemi yerine getirmemiş olmak yüzünden, geçersiz sayılmayacaktır.

Bir ticaret senedinin kabulü ya da ödenmesi için sunulması gerekli olan süre, ya da kabul edilmeme ve ödememenin çekicilerle [keşidecilerce] yüklenicilere [cırantalara] bildirilmesi gerekli süre, ya da senedin protesto edilmesi için gerekli olan süre, savaş içinde geçmişse ve senedi sunması, protesto etmesi ya da kabul edilmediğini ya da ödenmediğini bildirmesi gereken taraf, savaş sırasında böyle bir davranışta bulunmamışsa, senedin sunulması, kabul edilmediğinin ya da ödenmediğinin bildirilmesi ya da protesto düzenlenmesi için, kendisine, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak, üç aylık bir süre tanınacaktır.

Madde 7

Bağıtlı Yüksek Tarafların bir yargı ya da yönetim makamınca, kendi ülkelerinde ve savaş sırasında, o zaman Bağıtlı Yüksek Taraflardan birinin uyruğu bulunan bir kimseye ya da Bağıtlı Yüksek Taraflardan birinin uyruklarından birisinin ilgili bulunduğu bir Ortaklığa [Şirkete] karşı ya da çıkarları zararına verilmiş olan hükümler ve ... nci maddede (mallar kesimine bakılması) belirtilen koruma tedbirleri (*mesures conservatoires*) dışında, alınan yürütme tedbirleri (*mesures d'exécution*), söz konusu kimsenin isteği üzerine, 2 nci Kesim uyarınca kurulmuş Hakemlik Karma Mahkemesince yeniden incelenecektir.

Bir sözleşme (*contrat*), bir şartını Taraflardan birinin yerine getirmemesi, ya da sözleşmede şart koşulmuş bir hakkın kullanılması yüzünden sona erdirilirse, zarara uğrayan Taraf, Hakemlik Karma Mahkemesine başvurulabilecektir.

Sözü geçen Mahkeme, ya tarafları hükümden önce bulundukları duruma yeniden getirecek ve haklarını geri verecek, ya da, onlara, hükümden, yürütme tedbirlerinden ya da sözleşmede öngörülen hakların kaldırılmasından doğan zarar için, hakgözetir göreceği bir zarar-giderim [tazminat] tanıyacaktır.

Sorumlu Hükümetler, Mahkemece saptanan zarar-giderimleri ödeme yükümünü üzerlerine alacaklar ve Mahkemenin kararları uyarınca eski duruma getirme ya da eski haklarını geri verme işlemlerinden zarara uğrayan üçüncü kişilerin zararlarını ödeyeceklerdir.

Madde 8

Düşman tarafından ödenmesi gereken bir borcun ödenmemesi halinde, bu borcun güvencesi [teminatı] olarak, savaştan önce sözleşmeyle (*contrat*) kabul edilmiş bir sağlancanın [karşılığın, rehinin] satışa çıkartılması, ancak süresi yukarıdaki hükümler uyarınca hiç uzatılmamış, alacaklı iyi niyetli davranmış ve satışta gerekli özen ve sakınma tedbirleri alınmış ise, geçerli sayılacaktır. Sözleşmede öngörülmemiş her çeşit sağlanca [rehin] hacizleri ister bir mahkeme hükmüne dayansın ister dayanmasın, geçersiz sayılacaktır.

Tasfiye olunan sağlancanın sahibi, satışın yapılış biçiminden zarara uğradığını sanmaktaysa, Hakemlik Karma Mahkemesine başvurabilecektir; Hakemlik Mahkemesi, sağlancanın o andaki değerini göz önünde tutarak, hakgözetir bir zarar-giderim saptayacaktır. Bu zarar-giderim, tasfiyeye izin vermiş olan Hükümete yükletilecektir.

EK

§ I.

1 nci maddeden 5 nci maddeye kadar olan hükümler uyarınca, bir sözleşmeye taraf bulunan kişiler, araların ticaret ilişkilerinin olaylar yüzünden gerçekten imkânsız olduğu, ya da bu taraflardan birinin bağlı olduğu kanunlar, kararnameler ya da yönetmelikler yüzünden yasaklanmış ya da hukuka aykırı sayılmış bulunduğu tarihten başlayarak, düşman sayılacaklardır.

§ II.

Aşağıdaki sözleşmeler (*contrats*), 4 ncü maddede belirtilen sözleşmeler ve süre uzatmaları saklı kalmak üzere, yürürlükte kalacaklardır:

a) Geçirim [devir] ya da teslim işlemleri taraflar düşman olmazdan önce yapılmış bulunan, taşınmaz ya da taşınır malların geçirimine ya da teslimine ilişkin sözleşmeler;

b) Kiralama ve kiraya verme senet ve sözleşmeleriyle, kira vaadi sözleşmeleri;

c) Tarım topraklarının, madenlerin ve ormanların işletilmesine ilişkin sözleşmeler;

d) İpotek, güvence [teminat] ve emanet konusunda sözleşmeler;

e) Özel kişilerle ya da ortaklıklarla, Devlet, vilâyetler, belediyeler, ya da bunlara benzer başka yönetim tüzel kişileri arasında yapılmış sözleşmeler; bu yönetim tüzel kişileriyle yapılmış her çeşit ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmeleri;

f) Hayat sigortası sözleşmeleri;

g) Ortaklık sözleşmeleri;

h) Aile durumuna [statüsüne] ilişkin sözleşmeler;

ı) İyilikseverlik ya da beslenme konusunda, ücret karşılığında ya da ücret karşılığı olmaksızın yapılmış sözleşmeler;

j) Her türlü bağışlara ilişkin sözleşmeler.

(8) SAYILI TUTANAK

18 ARALIK 1922 PERŞEMBE OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.15 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Kralllığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Sözleşmeler.

Madde 1.

M. FOUNTAİN, İngiliz Hükümetinin, savaş sırasında Türkiye'de kalan İngiliz uyruklarının, bu hükümlerden yararlanma dışında bırakılmalarını kabul etmeyeceğini söyledi.

M. SERRUYS, 1 nci maddenin, "... bağlı Ek'in ilk paragrafında tanımlandığı biçimde düşman durumuna girmiş bulunan kimseler arasında..." sözlerine, bu kimselere uygulanmak üzere, "normal bir iş görmekte sözlerinin eklenmesini teklif etti.

Ek A § 2.

ZEKÂİ BEY, bu paragrafla, Müttefiklerin, birtakım sözleşmelerin, her iki tarafın iradesine aykırı olarak da, yürürlükte tutulmalarını istemekte olup olmadıklarını sordu.

M. SERRUYS, Müttefiklerin hiç de böyle bir niyetleri olmadığını söyledi; bu paragrafın, anlamına daha açıklık getirilmek üzere, elden geçirilmesi gerektiğini, M. SERRUYS de düşünmektedir.

Bu paragrafın şöyle düzeltilmesi kararlaştırıldı: "... taraflar arasında ortaklaşa bir anlaşmaya varılmadıkça ve sözleşmeler saklı kalmak şartıyla yürürlükte kalacaklardır."

Ek. § 2 (a).

ZEKÂİ BEY, Türk kanunu gereğince, her taşınmaz mal geçiriminin, ancak

geçirim belgesi örneğinin tapuya yazıtlandıktan sonra geçerli olduğunu söyledi. Türk Hükümetini kanunlarını değiştirmeğe zorlamak mümkün olmadığına göre, bu özel durumu göz önünde tutmak gerekmektedir.

M. SERRUYS, bu gibi durumlarda ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların, Hakemlik Karma Mahkemesine sunulacağını, bu Mahkemenin de soruna ilişkin olarak, Türk kanunu uyarınca değil, hakgözetirlikle karar vereceği görüşünde olduğunu söyledi. Ayrı ayrı yasaların hükümlerini hep birlikte uygulama olanağı olmayan bu gibi mahkemelerin izledikleri olağan yöntem budur.

ZEKÂİ BEY, kanun uyarınca, yazıtlanma işlemi ile doğrulanmamış bulunan satış sözleşmelerinin geçerli kalmasını, ya da bu konuya ilişkin anlaşmazlıkların Hakemlik Karma Mahkemesine götürülmesini kabul edemeyeceğini bildirdi.

Oturuma saat 17.45 de son verildi.

(9) SAYILI TUTANAK

15 ARALIK 1922 CUMA OTURUMU

Oturum Ouchy Şatosunda, saat 17.50 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:
MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Sözleşmeler.
Ek 2.

M. SERRUYS, Ek'in 2 nci paragrafının yeniden kaleme alınarak, sözleşmelere (*contrats*) ilişkin kesimi 3 ncü maddesini oluşturmasını teklif etti. M. SERRUYS, Alt-komisyona, bu yolda bir tasarı sunacaktır.

ZEKÂİ BEY, 2 nci paragraftaki kural-dışılıkların [istisnaların] ne gibi bir düşünce ile ve hangi ilkeler uyarınca saptanmış olduğunu sordu.

M. NOGARA, bu kural-dışılıkların seçiminde hakgözetirlik uyarınca davranıldığını söyledi.

M. SERRUYS, söz konusu sözleşmelerin ancak sözleşen her iki tarafın da rızasıyla sona erdirilmesinin hakgözetirlik gereği olduğunu bildirdi. Ayrı ayrı sayılan sözleşmelerden çoğuna gelince, sözleşmenin süresi, varılmış olan anlaşmanın özünü oluşturmaktadır; bu süreyi kaldırarak kısaltmak, anlaşmanın niteliğini değiştirmek olur.

ZEKÂİ BEY, bu kadar çok kural-dışılık olması yüzünden, 1 nci maddenin uygulama alanına girecek pek az sözleşmenin kaldığını söyledi. ZEKÂİ BEY, öteki sözleşmeler yalnız tarafların rızasıyla sona erdirildiğine göre, ticaret sözleşmelerinin tek-taraflı olarak sona erdirilebilmesi için pek bir neden de olmadığı kanısındadır.

M. SERRUYS, ticaret sözleşmelerinin, taraflardan birine ya da ötekine haksızlık yaratmaksızın, tek-taraflı olarak sona erdirilebilir olmalarının, bu

sözleşmelerin öz niteliklerinden doğduğunu söyledi; oysa, kiralamaya benzer sözleşmeler, haklı olarak, yalnız her iki tarafın rızası ile sona erdirilebilir.

Madde 2.

Fransız Temsilci Heyetinin teklif ettiği yeni metin.

M. NOGARA, 2 nci maddeye ilişkin olarak, Fransız Temsilci Heyetince teklif edilen yeni metni Alt-komisyona sundu (*Ek A*).

M. SERRUYS, bu konudaki anlaşmazlıkları yerel [mahallî] mahkemenin değil, ancak Hakemlik Mahkemesinin çözüme bağlayabileceği görüşündedir. Bununla birlikte, Mahkemenin görevi son derece güç olduğu için, Andlaşma'da birtakım yönergelerin [tâlimatın] belirtilmesi gerekmektedir. Bir sözleşmenin sona erdirilmesinden zarara uğrayan tarafa verilecek zarar-giderim [tazminat], ancak, teklif edilen gibi, tarafsız bir Mahkemece adaletli olarak hesaplanabilir. Böylece kurulan sistem pek geniş görüşlü ve esnektir. Anlaşmazlık durumunda bulunan tarafların bağlı oldukları Hükümetler, uyruklarının çıkarlarının tehlikeye düştüğünü görmekten korkmayacaklar ve bu anlaşmazlıkların – Mahkemede kendi temsilcileri de bulunacağından – gereği gibi inceleneceğine güveneceklerdir. Kendi yargı yönetimine kıskançlıkla bağlı olan Fransa, kendi uyruklarıyla düşman uyrukları arasındaki anlaşmazlıkları çözümlemesi için, bu gibi hakemlik mahkemelerinin kurulmasına izin vermiştir. Hiç şüphe yoktur ki, Türk Temsilci Heyeti, düşündükten sonra, Türk uyrukları ile Müttefik uyrukları arasındaki anlaşmazlıkların ancak bu maddede teklif edilene benzer bir mahkemece adalete uygun olarak çözümlenebileceğini kabul edecektir.

Türk Temsilci Heyetinin öne sürdüğü itiraza gelince, M. SERRUYS, bir sözleşmenin sona erdirilmesinden, her iki tarafın da zarara uğrayabileceğini kabul etmektedir. Mahkeme, zarar-giderimin saptanmasında bunu da göz önünde tutacaktır. Türk Temsilci Heyeti isterse, 2 nci maddenin 2 nci paragrafına "bir zarar-giderim verilmesini kararlaştıracaktır" sözlerinden önce, "zarar görecek her tarafa" sözleri konulabilir. Daha sıkı kurallar konulması mümkün değildir; böyle bir maddenin kaleme alınışında, kural-dışı ve az karşılaşılabilecek durumlar öngörülemez. Gerçeklere yakınlığı ve hakgözetirliği izlemek gerekmektedir; uyrukları anlaşmazlığa düşmüş Devletlerin yerel (ulusal) hukukları arasındaki uyuşmazlık yüzünden, hukuk bir yana bırakılmalıdır. Doğaldır ki, sözleşen taraflardan birinin ya da ötekinin yerel (ulusal) kanuna uygun olacakları belirtilerek yapılmış sözleşmeler bakımından, bu yerel (ulusal) kanun, Mahkemeyi, karar verirken, bağlar sayılacaktır. Ancak, Mahkemenin, karar verirken dayanacağı temel, genel kural olarak, hakgözetirlik olmak gerekir.

M. FOUNTAİN, Türk Temsilci Heyeti, teklif edilen maddeleri kabulde büyük bir isteksizlik duyduğuna göre, Türk Temsilci Heyetinin, Alt-komisyona karşı-teklifler sunmasını istedi; Alt-komisyon, Türk Temsilci Heyetince, hakgözetirliğe daha uygun görülecek bir tasarıyı görüşmeğe hazırdır.

M. SERRUYS, sunmuş olduğu tasarının en iyi tasarı olduğunu iddia etmemekle birlikte, bu tasarının, tümüyle, durumun gereklerini karşıladığı kanısındadır.

M. FOUNTAİN, Müttefiklerin, hem Türk uyrukları hem de Müttefik uyrukları için adalete en uygun düşecek bir çözüme erişmekten başka bir şey istemediklerini söyledi; M. FOUNTAİN, kendi hesabına, bu amaçla hazırlanacak bütün tasarıları incelemeğe hazırdır.

Türk Temsilci Heyetinin bir sorusu üzerine, M. SERRUYS, 2 nci maddenin 3 ncü paragrafının, bir sözleşmenin sözlerinin yorumlanmasından ortaya çıkan ve parasal nitelikte olmayan anlaşmazlıkların çözümlenmesi olanağını Mahkemeye sağlama amacını güttüğünü söyledi.

Madde 4.

M. FOUNTAİN, bu maddenin, İngiliz uyrukları bakımından, en önemli madde olduğunu söyledi; çünkü İngiliz uyrukları ile Türk uyrukları arasında savaştan önce yapılmış sözleşmelerden birçoğunun, silâh-bırakışımından [mütarekeden] sonra, bir uzlaşmaya dayanarak düzenlenmiş olduğunu belirtti; bu çözümler, şimdi yeniden söz konusu edilmelidir.

Madde 5.

M. SATO, Versailles Andlaşmasında yazılı olana benzer bir kural-dışılığın [istisnanın], Japon uyrukları yararına olarak metinde belirtilmesini istedi. Japon Hükümeti, düşmanlarla ticareti ancak 23 Ağustos 1917 tarihinden başlayarak yasaklamıştır; bunun sonucu olarak, Japon Hükümeti, bu tarihten önce yapılmış sözleşmelerin geçersiz sayılmamasını istemektedir. Ticaret konusu dışında, Japon uyruklarıyla Türk uyrukları arasındaki sözleşmelerin geçerliliği durdurulmamıştır.

ZEKÂİ BEY, 5 nci maddenin, savaş sırasında Türkiye'de kalmış olan düşman uyruklarını haksız yere kazançlı çıkarma sonucunu yaratacağını söyleyerek, buna karşı olduğunu belirtti.

M. SERRUYS, bu görüşün doğruluğunu kabul etti ve bu durumda bulunan kimselerin, adları belirtilerek, bu maddeden yararlandırılmamaları teklifinde bulundu. M. SERRUYS'e göre, 1 nci maddeye uygulanan aynı kural-dışılık [istisna] 5 nci maddeye de uygulanabilir.

Türk Temsilci Heyeti, bu noktaya ve 6 ncı, 7 nci ve 8 nci maddelere ilişkin görüşlerini açıklamağı ileriye bıraktığını söyledi.

Oturuma saat 19.40 da son verildi.

EK

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

SÖZLEŞMELER

FRANSIZ TEMSİLCİ HEYETİNCE SUNULAN, İKİNCİ MADDENİN YENİ METNİ

15 Aralık 1922

Taraflar, bir sözleşmeyi (*contrat*) – bu sözleşmedeki şartlar uyarınca uygulanmasının taraflardan biri için zarar doğuracağını kabul etmekle birlikte – geçerli saymağa aralarında anlaşarak karar verilirse, zarara uğrayan taraf için haklı bir zarar-giderim [tazminat] saptanınasını, ... nci Kesim uyarınca kurulmuş Hakemlik Karma Mahkemesinden isteyebilirler. Bu istemde, Mahkemenin kuruluşundan başlayarak, bir yıllık bir süre içinde bulunulması gerekir.

Taraflardan biri, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak altı aylık bir süre içinde, bir sözleşmenin geçerli tutulmasına itiraz ederse, bu sözleşme, hukukça (*de plein droit*) sona erdirilecektir; ancak, Hakemlik Karma Mahkemesi sözleşmenin sona erdirilmesinden zarar gören tarafa, bu zararı ya da kazançtan yoksun kalmayı karşılayacak bir zarar-giderim verilmesini kararlaştırabilecektir.

Mahkeme, genel olarak, savaş öncesi sözleşmelerine ilişkin bütün istemleri karara bağlayacaktır.

(10) SAYILI TUTANAK

16 ARALIK 1922 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 17.50 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ, İNDELLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Sözleşmeler.

Madde 7.

ZEKÂİ BEY, savaş sırasında verilen ve sözleşmeleri geçersiz sayan mahkeme kararlarının yeniden incelenmek üzere Hakemlik Karma Mahkemesine sunulmasına neden gerek görüldüğünü sordu.

M. NOGARA, bir önceki oturumda M. Serruys'ün, savaş sırasında ulusal bir mahkemenin verdiği hükümlerin zorunlu olarak taraf tutucu olduğunu belirtmiş olduğunu hatırlattı. Hakemlik Mahkemesi, karşı karşıya bulunan taraflara bir ek adalet güvencesi sağlamaktadır.

M. SERRUYS, bu maddenin, ulusal mahkemeleri zorunlu olarak dışarıda bırakmadığını söyledi: Hakem Mahkemesi, isterse, uyuşmazlıkları ulusal Mahkemelere gönderebilir; ancak, savaş sırasında bir ulusal Mahkemenin vermiş olduğu hükümler adalete aykırı düşmüş olabilir; ikinci olarak, savaş sırasında bir ulusal Mahkeme önünde temsil edilememiş bir taraf, ilgili olduğu konuyu yeniden inceleyecek olan Hakemlik Mahkemesi önünde kendisini temsil ettirebilir; üçüncü olarak, bir Hakemlik Mahkemesine başvurma, ek bir adalet güvencesi olmaktadır. Bu üç neden, Hakemlik Karma Mahkemesine, üst derece mahkeme olarak, dâvaları yeniden inceleme hakkını vermenin yerinde olduğunu göstermektedir.

ZEKÂİ BEY, itirazını geri almadı ve üst mahkemeye başvurmaların, bu konuda [yetkili] üst mahkemelere yapılmasını teklif etti.

M. NOGARA, bu usulün tehlikeli olacağını ve pek ağır işleyeceğini söyledi.

M. SERRUYS'ün sanısınca, Türk Temsilci Heyetinin Hakemlik Mahkemesinin kuruluşuna karşı çıkışı, böyle bir Mahkeme kurulmasının, Türk ulusal mahkemelerinin vermiş oldukları kararların değerini düşürür görünmesinden, bu yüzden de, Türkiye'nin egemenliğine halel vermesindendir. M. SERRUYS, Fransız Mahkemelerinin de, enaz Türk mahkemeleri kadar, ünlerini korumada duyarlı olduklarını, Türk Temsilci Heyetine bildirmeği gerekli görmektedir; bununla birlikte, Fransa'nın, savaştan bu yana, eski düşman Devletlerle imzaladığı bütün andlaşmalarda, düşman uyruklarının ilgili bulundukları dâvalara ilişkin olarak, savaş sırasında verilmiş mahkeme kararlarının, bir hakemlik karma komisyonuna götürülebileceği belirtilmektedir. Müttefik adaletinin kabul ettiğini, Türk adaleti reddedemez. Üstelik, Türkiye, karşılıklı işlem görme [mütekabiliyet] ilkesinden de yararlanacaktır.

ZEKÂİ BEY, bu hükümün, Türk egemenliğine halel vereceğini aklından hiç geçirmemiş olduğunu söyledi; ancak, ulusal mahkemelerin bu gibi dâvalarda adalete uygun hükümler vermiş sayılmaları gerektiği görüşünden de vazgeçmemektedir. Bir dâvanın taraflarından biri, savaş sırasında, mahkemede kendisini temsil ettirememişse, dâvaya bakan Türk mahkemesi, onu, mahkemede bulunmadığı için mahkûm ettirmiş değildir. Bundan başka, dâvayı yitiren taraf, ilk hüküm verildiği zaman, kendisine adalet uyarınca davranılmadığını sanmaktaysa, her vakit, yetkili üst Türk mahkemesine başvurabilir.

M. SERRUYS, ilgilinin dâva sırasında mahkemede bulunmasının, sorunun özü olmadığını söyledi. Bir yabancı uyruğun, dâvası için işine yarabilecek bütün belgeleri, savaş yüzünden elde edememesi olasılığı, açıkça bellidir. Öte yandan, taraflardan birinin yabancı olması bile, mahkemeyi, doğal olarak, bu tarafa karşı bir tutum almaya yöneltebilir.

ZEKÂİ BEY, bir dâvalının, dâvası için gerekli bütün belgeleri ya da kanıtları elde edebilmesi olanaksızlığını, Türk Mahkemelerinin her zaman göz önünde tuttuğunu bildirdi.

M. SERRUYS, her halde, "savaş ortamı"nın, verilmiş olan hükümleri kuşkuyla karşılamak için yeterli olduğunu söyliyerek, [Zekâi Bey'in dediklerine] karşı çıktı. İşte, bu elverişsiz durumu onarmak içindir ki, bu hükümleri, incelenmek üzere, hakemlik karma mahkemesine sunmak kaçınılmaz görünmektedir.

M. NOGARA, bütün öteki Devletlerin bu çeşit mahkemelerin gerekli olduğunu kabul etmiş bulunduklarını belirtti.

M. MİCHALAKOPOULOS, bu maddenin dayandığı ilkeyi kabul ettiğini söyledi. M. MİCHALAKOPOULOS, Türkiye'nin tutumunu anlayamamaktadır. Türk mahkemelerinin yerine getirdiği adalet, bir hakemlik mahkemesinin kurulmasından zarar görmez. Üstelik, çağdaş eğilim, Devletler arasındaki bütün anlaşmazlıkları, uluslararası hakemliğe sunmaktır. M. MİCHALAKOPOULOS, bu bakımdan, La Haye Milletlerarası Daimî Adalet Divanı örneğini belirtti. Bir Hükümet, çıkarlarının söz konusu olduğu bir anlaşmazlığı uluslararası bir hakemlik Divanına götürebilmekteyse, özel bir kişi, çok daha haklı nedenlerle, böyle davranabilir.

ZEKÂİ BEY, verilmiş hükümlerin yeniden gözden geçirilmesine ilişkin, 7 nci

maddenin dayandığı ilkeyi kabul ettiğini söyledi; ancak, bu yeniden gözden geçirme, ulusal mahkemeler önünde yapılmalıdır.

Madde 8.

M. SERRUYS, bu maddede öngörülen sözleşmelerin (*contrats*), sözleşme yapıldığı sıradaki birtakım koşulların olduğu gibi kalacağı varsayımıyla yapılmış olduğunu söyledi; oysa, savaş, bu koşullardan birtakımını ortadan kaldırmış ve sözleşmenin yapıldığı sırada öngörülmeyen bir etken ortaya çıkmıştır. Bu yüzden, söz konusu sözleşmelerin, savaş sırasında verilmiş hükümler uyarınca, taraflardan birinin isteği üzerine, sona erdirilmesine izin vermek, açık bir haksızlık olur. Gerçekte, sözleşme, yapıldığı sırada öngörülen koşullar yeniden geri gelinceye kadar, askıda kalır.

ZEKÂİ BEY, 8 nci maddenin dayandığı ilkeye ilişkin görüşünü ileride bildirme hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Endüstri, edebiyat ve san'at mülkiyetinin korunması.

M. NOGARA, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin korunmasına ilişkin bir maddeler-tasarısını Alt-komisyona sundu (*Ek*).

ZEKÂİ BEY, bu hükümlerin esinlendiği genel ilkelerin, Türk Temsilci Heyetince, Gümrük ve Ticaret Rejimi Alt-komisyonundaki tartışmalar sırasında daha önce kabul edilmiş bulunduğunu söyledi. Bununla birlikte, ZEKÂİ BEY, endüstri yapıtları mülkiyetine ilişkin sözleşmelerde yer alan, fabrika markaları konusundaki kuralların, Türk kanunu uyarınca uygulanan kurallardan çok başka olduğunu belirtmek istemektedir.

M. SERRUYS, 1 nci maddenin şöyle değiştirilmesini teklif etti: "İşbu Andlaşmanın hükümleri saklı kalmak üzere, endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, Bağıtlı Devletlerden her birinin yasaları uyarınca, ... tarihindeki durumlarıyla, yeniden tanınacak ya da...."

Bu metin, geçici olarak, kabul edildi.

Parag. 1.

ZEKÂİ BEY, birinci paragrafın son cümlesinin dayandığı ilkeyi kabul edemeyeceğini bildirdi; çünkü, Türk kanunu, bir buluş belgesinin [ihtira beratının, *brevet*], ancak dilekçenin Buluş Belgeleri Dairesince (*Office des brevets*) kabul edildiği ve kütüğe yazıtlandığı tarihten başlıyarak geçerli olmasını öngörmektedir.

M. SERRUYS, Avrupa [buluş belgeleri] dairelerinden çoğunun, savaş sırasında, buluş belgesi [ihtira beratı] isteme dilekçelerini kabul etmeye ara vermediklerine, Alt-komisyonun dikkatini çekti.

ZEKÂİ BEY, Buluş Belgeleri Türk Dairesinin de aynı usulü uyguladığını bildirdi.

Türk Temsilci Heyeti, 1 nci maddenin 1 nci paragrafına ilişkin görüşünü ileride bildirme hakkını saklı tuttu.

Parag. 2.

M. SERRUYS, savaş sırasında, Türk uyruklarının Müttefik buluş belgelerini

[ihtira beratlarını], Müttefik uyruklarının Türk buluş belgelerini kullanmalarından daha çok kullanmış olduklarını belirtti. Özellikle, uçaklara ilişkin Müttefik buluş belgeleri bakımından durum böyledir.

Türk Temsilci Heyeti, 1 nci maddenin 2 nci paragrafı konusundaki görüşünü daha sonra bildirme hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Madde 2 ve 3.

ZEKÂİ BEY, 2 nci maddenin, Gümrük ve Ticaret Rejimi Alt-komisyonunun yetki alanına girdiğini belirtti.

Alt-komisyon bu görüşü kabul etmedi.

ZEKÂİ BEY, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin korunmasına ilişkin savaş öncesi hakların yeniden tanınması için, 30 Haziran 1920 tarihinde Bern'de yapılmış anlaşmaya, Türk Hükümetinin katılamayacağı gibi, katılmakla yükümlü tutulmak da istemediğini bildirdi.

M. FOUNTAİN, 2 nci madde uyarınca, Türkiye'nin Bern anlaşmasına katılmakla yükümlü olmadığı görüşündedir; bu anlaşma hükümlerini tümüyle (*in extenso*) Andlaşmaya koymamak için, Müttefikler tasarısı, bu anlaşmayı anıp ona göndermekle yetinmektedir. Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyeti, [Bern] anlaşmasının hükümlerinin *in extenso* konulmasını ve bu hükümlerin, gerçekte, Bern anlaşmasının hükümlerinden olduklarının bu Andlaşmada hiç belirtilmemesini istemekteyse, bu isteğin yerine getirilmesi mümkündür.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin 2 nci ve 3 ncü maddelere ilişkin görüşünü ileride bildirmek hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Madde 4.

M. SERRUYS, Türk Temsilci Heyetinin, teklif edilen Hakemlik Mahkemesinin, bu konuda da yetkili olmasına karşı çıkmakta olduğunu sanmaktadır. Bununla birlikte, olağan ulusal mahkemelerin lisanslara, buluş belgelerine [ihtira beratlarına], v.b. ilişkin sorunları incelemeğe yetkili olmaları güç görünmektedir. M. SERRUYS, Türkiye'de, bu konuda özel bir mahkemenin bulunduğunu sanmamaktadır.

Türk Temsilci Heyetinin teklifi üzerine, 6 ncı maddenin incelenmesini, Gümrük ve Ticaret Rejimi Alt-komisyonuna göndermeğe karar verildi.

Oturuma saat 19.05 de son verildi.

EK

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

ENDÜSTRİ, EDEBİYAT YA DA SAN'AT YAPITLARI MÜLKİYETİNİN KORUNMASINA İLİŞKİN HÜKÜMLER

(MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ)

15 Aralık 1922

Madde I

İşbu Andlaşmanın hükümleri saklı kalmak üzere – bu maddede göz önünde tutulan Paris ve Bern uluslararası Sözleşmelerinde belirtildiği gibi tanımlanan – endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkelerinde, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, bu haklardan savaş durumunun başladığı anda yararlanmakta olan kimseler ya da bunların hak sahipleri yararına yeniden tanınacak ya da geçerli sayılacaktır. Bunun gibi, savaş çıkmamış olsaydı, endüstri mülkiyetinin ya da bir edebiyat veya san'at yapıtının yayınlanmasını korumak için yapılmış bir istem sonucu olarak, savaş süresince edinilebilecek haklar da, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, hak sahibi durumunda olan kimseler yararına yeniden kabul edilecek ya da yeniden geçerli sayılacaktır.

Bununla birlikte, savaş sırasında Müttefik Devletlerden birinin yasama, yürütme ya da yönetim makamlarından birince, Osmanlı uyruklarının endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyeti haklarına ilişkin olarak, alınmış olabilecek özel tedbirler uyarınca yapılmış işlemler yürürlükte kalacak ve hukuk açısından tam geçerli sayılacaklardır. Bu hüküm, herhangi bir Müttefik Devletler uyruklarının haklarına ilişkin olarak Türk makamlarınca alınmış olabilecek tedbirler için de, ayrıntılarda gerekli değişikliklerle (*mutatis mutandis*), uygulanacaktır.

İşbu Andlaşmanın imzası sırasında yürürlükte bulunan Müttefik Devletler yasalarında başka bir biçimde hüküm altına alınmamışsa, işbu maddenin 2 nci paragrafında belirtilen özel tedbirlerin yürürlüğe konulması için yapılmış herhangi bir işlemin ya da eylemin uygulanması yüzünden ödenecek ya da ödenmiş bulunan paralar, bu Andlaşmanın hükümleri uyarınca, Türk uyruklarının öteki alacakları

hangi yolda kullanılacaksa o yolda kullanılmağa ayrılacak ve Müttefik Devletler uyruklarının endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyeti haklarına ilişkin konularda Osmanlı Hükümetince alınacak özel tedbirlerden elde edilecek paralar, Türk uyruklarının bütün öteki borçları gibi sayılarak, ona göre işlem görecektir.

Madde II

Bern'de, 30 Haziran 1920 tarihinde düzenlenen ve "Dünya savaşının halel verdiği endüstri yapıtları mülkiyeti haklarının korunmasına ilişkin Anlaşma'nın 2 nci ve 3 ncü maddeleri hükümleri, bir önceki madde uyarınca, yeniden tanınan ya da geri verilen bütün endüstri yapıtları mülkiyeti haklarına, işbu Andlaşmada yazılı imiş gibi uygulanacaktır; "işbu Andlaşma" sözleri, her yerde, "işbu anlaşma" kelimeleri yerine yazılmış sayılacaktır.

Madde III

Bir yandan Türk uyrukları ve Türkiye'de oturmakta olan ya da Türkiye'de bir iş tutmuş kimselerle, öte yandan Müttefik Devletler uyrukları ya da Müttefiklerin ülkesinde oturan ya da bu ülkede bir iş tutmuş kimselerce, ya da bu kimselerin savaş sırasında haklarını kendilerinden yana bırakmış olabilecekleri üçüncü kişilerce, savaş durumunun başlama tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluş tarihi arasında geçen süre içinde, öteki tarafın ülkesinde meydana gelmiş olabilecek ve savaş süresinin herhangi bir anında var olmuş ya da I nci madde uyarınca yeniden tanınacak endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyeti haklarını bozmuş gibi sayılacak olaylar yüzünden hiç bir dâva açılamayacak, hiç bir istemde bulunulamayacaktır.

Yukarıda sözü edilen olaylar arasında, Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri ya da onların hesabına, ya da onların rızasıyla, herhangi bir kimsece, endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyeti haklarının kullanılması bulunduğu gibi, bu hakların uygulanacağı her türlü ürünlerin, araç ve gereçlerin, ya da her türlü nesnelerin kullanılması, satışı ya da satışa çıkartılması da bulunmaktadır.

Madde IV

Bir yandan Müttefik Devletler uyrukları ya da bu Devletlerin ülkelerinde oturan ya da orada bir iş tutmuş olan kimselerle, öte yandan Osmanlı uyrukları arasında, savaş durumundan önce yapılmış olan lisans, endüstri mülkiyeti, haklardan yararlanma ya da edebiyat ve san'at yapıtlarının çoğaltılması konularındaki sözleşmeler (*contrats*) Türkiye ile Müttefik bir Devlet arasında savaş durumunun başlaması tarihinde sona ermiş sayılacaktır. Ancak, her konuyla ilgili olarak, daha önceleri bu çeşit bir sözleşmeden yararlanmakta olan kimsenin, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak altı ay içinde, hak sahibinden yeni bir lisans istemeğe hakkı olacak ve bunun şartları, taraflar arasında anlaşma olmazsa, Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacaktır. Mahkeme, gerekirse, savaş süresince hakların kullanılmış olması yüzünden, ödenmesini adalete uygun göreceği parayı da saptayabilecektir.

Müttefik Devletlerden birinin, savaş dönemi kanunları uyarınca verilmiş

bulunan endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin lisanslar, savaştan önce verilmiş bir lisansın süregitmesi yüzünden halel görmeksizin, geçerli ve bunların hükümleri yürürlükte kalacaktır; bu lisanslardan biri, savaştan önce verilmiş bir lisansın ilk yararlanıcısına verilmişse, bu lisans, bir önceki lisansın yerine geçmiş sayılacaktır.

Madde V

İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde oturanlar – bu ayrılma ve bunun doğurduğu uyrukluk değişikliği göz önünde tutulmaksızın – Osmanlı yasalarına göre, bu ülkenin geçirimi [transferi] anında sahip oldukları endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklardan, Türkiye'de tam ve eksiksiz olarak yararlanmaya devam edeceklerdir.

İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde, bu ayrılma anında geçerli olan ya da I nci madde uyarınca yeniden tanınacak ya da geçerli sayılacak olan endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, söz konusu ülkenin geçeceği Devletçe tanınacak ve Osmanlı kanunları uyarınca kendilerine verilecek süre içinde bu ülkede geçerli kalacaklardır.

Madde VI

Endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin işlemler konusundaki arşivler, kütükler ve plânlarla ilgili bütün sorunlarla, bunların Türk dairelerinden ayrılmış toprakların katıldığı Hükümetlerin dairelerine yollanmalarının ya da bildirilmelerinin gerekmesi durumunda, bunun nasıl yapılacağı, ilgili Devletler arasında özel sözleşmelerle düzenlenecektir.

(11) SAYILI TUTANAK

18 ARALIK 1922 PAZARTESİ OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 17.40 da, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. RAKİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Türk Temsilci Heyeti, Alt-komisyonca daha önce incelenmiş bütün sorunlara ilişkin karşı-tekliflerini, Alt-komisyona sundu (*Ek A*).

Sözleşmeler.

M. FOUNTAİN'in görüşüne göre, sözleşmelere (*contrats*) ilişkin kimi sorunlar öylesine karmaşık ve naziktir ki, bunları, yalnız, bu konularda özellikle uzman olan hukukçular yetkiyle inceleyebilir görünmektedir. Alt-komisyon, sorunu, bütün yönleriyle inceleyemez. Bu yüzden, M. FOUNTAİN, sözleşmeler sorununun, tümüyle, bu sorunu barışın yapılmasından sonra incelemeğe bol bol vakit bulabilecek, bir Hukukçular Komisyonuna gönderilmesini teklif etmektedir. M. FOUNTAİN, ortaya çıkan güçlüklerin çözümlenmesinde en iyi yolun bu olduğu kanısındadır. Uzmanlar, Andlaşmanın geri kalan parçasını askıda bırakmaksızın, bu sorunu tümüyle inceleyebileceklerdir.

M. FOUNTAİN, Alt-komisyona, sözleşmelere ilişkin bu yolda bir hükümle, süre aşımına ve yürütme sürelerine ilişkin hükümleri kapsayan bir tasarı sundu. M. FOUNTAİN, bu son hükümlerin hiç bir güçlük çıkartmaması gerektiğini düşünmektedir (*Ek B*).

M. SERRUYS, İngiliz Temsilci Heyeti teklifinin, incelenmekte bulunan sorunun bir başka biçimde çözümlenmesinden çok, bir başka yöntem kabul edilmesi teklifi olduğunu belirtti. M. SERRUYS, bu teklifin görüşülmesini ertelemeyi teklif etti.

Bu yolda karar verildi.

Mallar, haklar ve çıkarlar kesimine Ek.

Bir Hakemlik Karma Komitesi kurulmasına ilişkin olarak, Alt-komisyona, İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerince, "Mallar, Haklar ve Çıkarlar" Kesimine bir Ek tasarı sunuldu (*Ek C*).

M. FOUNTAİN, Alt-komisyona sunulmuş olan tekliflerin, mümkün olduğu kadar, basit temellere dayanan bir Mahkeme kurulmasını öngörmekte olduğunu söyledi; M. FOUNTAİN, Türk Temsilci Heyetinin, görüşmelerden sonra, bu tasarıya karşı öne sürülebilecek özlü bir itirazı olamayacağını düşünmektedir.

M. NOGARA, görüşülmekte olan maddelerin öngörüldüğü Mahkemenin, Maliye Sorunları Alt-komisyonunca kararlaştırılmış bulunan maddeler uyarınca kendisine gönderilecek maliye sorunlarını inceleyecek aynı Mahkeme olduğunu açıkladı. Türk Temsilci Heyeti, bu mahkemenin kuruluşunu Maliye Sorunları Alt-komisyonundaki görüşmeler sırasında, ilke olarak, kabul etmiş bulunduğuna göre, M. NOGARA, Türk Temsilci Heyetinin, aynı ilkeyi, İktisat Sorunları Alt-komisyonunda da kabul etmeye güçlük çıkartmayacağını düşünmektedir.

M. SERRUYS, Türk Temsilci Heyetinin, mahkemenin kuruluşuna ilişkin görüşünü açıklamakla yetineceğini ve bu Mahkemenin yetkisine girecek bütün sorunları tartışmayacağını ummaktadır.

Oturuma saat 18.25 de son verildi.

(11) SAYILI TUTANAĞA EKLER

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNİN KARŞI-TEKLİFLERİ

17 Aralık 1922

I
MALLAR, HAKLAR VE ÇIKARLAR

Türk Temsilci Heyetince Sunulan Karşı-Tasarının 1 nci Maddesine Değişiklik

Bağıtlı Yüksek Taraflardan her biri, gerek kendi ülkesinde, gerek öteki Tarafın ayrılmış ya da ayrılmamış olup da kendi işgali altındaki bir ülkesinde bulunan ve öteki Tarafa ya da onun uyruklarına ait olan ve savaştan bu yana geçici olarak haczedilmiş ya da zoralım uygulanmış malları, hakları ve çıkarları geri vermeği yükümlenir.

II
SÖZLEŞMELER

Madde 1

Bağıtlı Ek'in hükümleri uyarınca düşman olmuş kimseler arasında savaştan önce yapılmış her sözleşme (*contrat*), tarafların ortaklaşa anlaşarak alacakları karara göre sona erdirilecek ya da yürürlükte bırakılacaktır; bu sözleşmelere ilişkin her işlemin yürürlüğe konulmasına Bağıtlı Yüksek Taraflarca hiç bir karşı çıkış olmayacaktır; meğer ki, bu yürürlüğe koyuş, bunun uygulanacağı ülkenin kanunlarına, kararnamelerine, yönetmeliklerine ve kamu düzenine aykırı ola.

Madde 2

Taraflardan biri, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, bir sözleşmenin (*contrat*) yürürlükte kalmasına karşı çıkarsa, bu sözleşme hukukça (*de plein droit*) sona ermiş sayılacaktır; ancak, aşağıda yazılı 7 nci maddede öngörülen durumlar dışında, ... Kesim uyarınca kurulmuş olan ve sözü geçen üç aylık süre içinde anlaşmazlığın kendisine sunulmuş olması gereken

Hakemlik Karma Mahkemesi, sözleşmenin yürürlükte tutulmasını isteyen ve sona erdirilmiş olmasından kendisini zarara uğramış sayan Tarafa zarar-giderim [tazminat] verilmesini kararlaştırabilecektir. Hiç bir durumda, öteki Tarafın zarar-giderime hakkı olmayacaktır. Bir sözleşmenin sona erdirilmesi, bu sözleşmenin hükümleri ve, gerekirse, bu sözleşmenin yürürlüğe konulması gereken ülkenin kanunları uyarınca, tasfiyeye girişilmesini de zorunlu kılacaktır.

Madde 3

Tarafların ortaklaşa bir anlaşma ile sona erdirmeği kararlaştırmaları dışında, aşağıdaki sözleşmeler, bu sözleşmelerin kapsadıkları hükümlerle 4 ncü maddede öngörülen süre uzatmaları saklı kalmak üzere, yürürlükte kalacaklardır:

a) Geçirim [devir] ya da teslim işlemleri, taraflar düşman olmazdan önce yapılmışsa, emlâk, taşınır ya da taşınmaz malların geçirimi ve teslimi amacıyla yapılmış sözleşmeler;

b) İpotek, güvence [teminat] ve emanet konusunda sözleşmeler;

c) Genel olarak sigorta sözleşmeleri;

d) Ortaklıkların kurulmasına ilişkin sözleşmeler;

e) Aile durumuna [statüsüne] ilişkin sözleşmeler;

f) İyilikseverlik ya da beslenme konusunda, gider gerektirmez ya da gerektirir sözleşmeler;

g) Her türlü armağanlara ve bağışlara ilişkin sözleşmeler.

Şu da kararlaştırılmıştır ki, yukarıdaki sözleşmelerin ve geçirimlerin [transferlerin] geçerli oluşu, ancak, bu konudaki kanun hükümlerine uygun olmaları şartına bağlıdır.

Madde 4

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce, sözleşmenin tarafları arasında, tam ve kısıtlamasız bir özgürlük içinde yapılmış olan her işlemin geçerliliği, bu tarafların ya da bunlardan birinin, söz konusu işlemler uyarınca ödemede kullanılacak para ya da kambio değeri konusunda öne sürebileceği çekincelere [ihtirazî kayıtlara] halel gelmeksizin, doğrulanmıştır; bu çekincelerin (Borçlar) maddesi hükümleri bakımından kaldırılması gerekecektir.

Madde 5

Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkesinde, düşmanlar arasındaki ilişkilerde, süre aşımına, kanunda öngörülen sürelere uyulmaması yüzünden dâva açma hakkının sınırlanmasına ya da hak yitirimlerine ilişkin bütün süreler, ister savaşın başlangıcından önce, ister sonra işlemeğe başlamış bulunsun, 29 Ekim 1914 tarihinden başlayarak işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra üç ayın geçişine kadar ertelenmiş sayılacaktır.

Bu hüküm, özellikle kanunlarda, yönetmeliklerde ya da kararnamelerde her çeşit ayrıcalıklara [imtiyazlara] ve permilere ilişkin sürelerle, faiz ve kazanç [temettü] kuponlarının sunulması sürelerine ve adçekme ile ya da başka herhangi bir nedenle ödenmesi gerekli her türlü bonoların sürelerine uygulanacaktır.

Japonya yasalarındaki hükümler yüzünden, bu madde ile 1 nci madde hükümleri, Japon uyrukları ile Türk uyrukları arasında yapılmış sözleşmelere uygulanamaz.

Madde 6

Düşmanlar arasındaki ilişkilerde, savaştan önce yapılmış olan hiç bir ticaret senedi, salt kabul ya da ödeme için gerekli olan süre içinde sunulmamış olması ya da ödenmemiş bulunması yüzünden, ya da savaş sırasında çekicilerle [keşidelerle] yükleneceklere [cırantalara] kabul etmeme ya da ödememe bildirisinde bulunulmaması nedeniyle, ya da protestoda bulunulmamış olmasından veya başka herhangi bir işlemi yerine getirmemiş olmak yüzünden, geçersiz sayılmayacaktır.

Bir ticaret senedinin kabulü ya da ödenmesi için sunulması gerekli olan süre, ya da kabul edilmeme ve ödenmemenin çekicilerle [keşidecilerle] yükleneceklere [cırantalara] bildirilmesi gerekli süre, ya da senedin protesto edilmesi için gerekli olan süre, savaş içinde geçmişse ve senedi sunması, protesto etmesi ya da kabul edilmediğini ya da ödenmediğini bildirmesi gereken taraf, savaş sırasında böyle bir davranışta bulunmamışsa, senedin sunulması, kabul edilmediğinin ya da ödenmediğinin bildirilmesi ya da protesto düzenlenmesi için, kendisine, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak, üç aylık bir süre tanınacaktır.

Madde 7

Bağıtlı Yüksek Tarafların yargı ya da yönetim makamlarından birince, kendi ülkelerinde, savaş sırasında, o zaman Bağıtlı Yüksek Taraflardan birinin uyruğu bulunan bir kimseye karşı ya da kimsenin çıkarlarına zarar verici nitelikte verilmiş hükümlerle [mahkeme kararlarıyla] alınmış olan koruma ya da yürütme tedbirleri, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak üç aylık bir süre içinde dilekçeyle başvurulması üzerine, bu hükümleri veren ya da bu tedbirleri alan yargı ya da yönetim makamlarınca yeniden incelenecektir.

Söz konusu makamlar, yeniden inceleme işleminde, 2 nci maddeden 6 ncı maddeye kadar olan maddeler hükümleriyle, aşağıda 8 nci maddenin son fıkrasını uygulamakla yükümlü olacaklardır.

Madde 8

Savaştan önce yapılmış bir sözleşme uyarınca bir düşmanın yükümlü olduğu bir borcu güvenceye [teminata] bağlamak için konulmuş herhangi bir sağlancanın [karşılığın, rehinin] satışı, ancak, borcun süresi yukarıdaki hükümler uyarınca hiç uzatılmamış, borçlu iyi niyetle davranmış ve satış için gerekli tedbirler alınmış ve özen gösterilmiş ise, geçerli sayılabilecektir.

Sözleşmede öngörülmeyen ve bir mahkeme kararı ya da ülkenin yetkili bir makamının aracılığı olmaksızın yapılacak satışlar ve sağlancaya [karşılığa, rehine] elkoymalar geçersiz sayılacaktır.

Tasfiye olunan bir sağlancanın sahibi, satışın yol ve yöntemleri yüzünden kendisini zarara uğramış sayarsa, yukarıdaki hükümler saklı kalmak şartıyla, hakemlik mahkemesine başvurabilecek ve bu mahkeme haklı bir zarar-giderim [tazminat] saptayacaktır.

EK

Yukarıda 1 nci maddeden 8 nci maddeye kadar olan hükümler uyarınca, bir sözleşmeye taraf bulunan kişiler, aralarında ticaret ilişkilerinin olaylar yüzünden gerçekten imkânsız olduğu, ya da bu taraflardan birinin bağlı olduğu kanunlar, kararnameler ya da yönetmelikler yüzünden yasaklanmış ya da hukuka aykırı sayılmış bulunduğu tarihten başlayarak, düşman sayılacaklardır. Bununla birlikte, savaş sırasında bir düşman ülkesinde kalmış ve bu ülkede hem kendileri hem de malları bakımından diledikleri gibi davranmış olan Bağıtlı Yüksek Taraflardan her birinin uyrukları, 1 nci maddeden 8 maddeye kadar olan hükümlerden yararlanamayacaklardır.

III
BORÇLAR

Türk Hükümetinin, ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde Türk ülkesinde oturan Türk uyruklarının, Müttefik Devletler Hükümetlerine, ya da 29 Ekim 1914 tarihinde ne Türk uyruğu olan, ne de Türk ülkesinde oturan, ne de bu ülkede bir iş görmekte olan Müttefik Hükümetler uyruklarına karşı, işbu Andlaşmanın .... nci maddesiyle .... Ek'inde öngörülen, Osmanlı Devlet Borcu dışında kalan, Türk parasıyla girişilmiş borçlanmaları, ilgili Müttefik Devletlerin – bu Devletlerin sömürgelerini, koruma altındaki ülkeleri, İngiliz Dominion'larını ve Hindistan'ı da içine almak üzere – parasıyla ödenecek ya da bu para üzerinden alacak sayılacaktır; bu konuda, borçların savaştan önce ödenmesi gerekli olduğu, ya da savaş yüzünden yerine getirilmesi tüm olarak ya da bir parçası bakımından ertelenmiş bulunan ticaret işlemlerinden ya da sözleşmelerinden doğmuş olup, savaş sırasında ödenmeleri gerekli bulunup bulunmadıkları açısından bir ayırım yapılmayacaktır.

Müttefik Devletler Hükümetleriyle, bu Hükümetlerin Türkiye'de oturmayan ya da orada bir iş tutmuş olmayan uyruklarının Türkiye'ye ya da bu Hükümetin Türkiye'de oturan uyruklarına karşı Türk parasıyla girişilmiş borçları için de aynı hükümler uygulanacaktır.

Uygulanacak kambio değeri, savaştan önceki kambio değerinin aynı olacaktır.

Bu hükmün uygulanmasında, savaştan önceki kambio değeri, ilgili Müttefik Devletle Türkiye arasında düşmanlık durumunun başlamasından hemen bir önceki ay içindeki telgraf havalelerinin ortalama değerine eşit sayılacaktır.

Türkiye'de oturmakta olan ya da orada bir iş tutmuş bulunan Müttefik uyruklarının Türk uyruklarına, ya da Türk uyruklarının Müttefik uyruklarına olan borçları, Türk parasıyla ödenecektir.

Eğer her iki tarafın borçları da Türk parasından başka bir para ile belirtilmişse, ödeme, sözleşmede kararlaştırılan parayla ve bu parayı çıkaran ülkede yürürlükteki değeri üzerinden yapılacaktır.

Kambio değerine ilişkin olarak açıkça belirtilmiş bir çekince [ihtirazî kayıt] olmaksızın, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden önce taraflar arasında

karşılıklı bir anlaşma ile ödenmiş bulunan borçlar, bu maddenin hükümlerine bağlı olmayacaktır.

Bu maddenin kambio değerine ilişkin hükümleri, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde oturan kimselerin borçlarına ya da alacaklarına uygulanmayacaktır.

Bununla birlikte, Müttefik Devletlerden birinin uyrukluğundaki ortaklıklar [şirketler] ile Türk uyrukları arasında yapılmış olan sigorta sözleşmeleri hesaplarının görülmesi, yukarıdaki 5 nci madde uyarınca, işbu Müttefik Devletin parasıyla ve savaştan önceki kambio değerine göre yapılacaktır. Şu kadar ki, primleri 29 Ekim 1914 tarihinden sonra ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce kâğıt para ile ödenmiş ise, bu ödemelerin oranı, hesapların görülmesinde göz önünde tutulacaktır.

EK B

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

İNGİLİZ TEMSİLCİ HEYETİNİN TEKLİFLERİ

18 Aralık 1922

1. Sözleşmeler

Aralarında savaş yüzünden ticaret imkânsızlaşmış olan Türk uyrukları ile Müttefik uyrukları arasında, savaştan önce yapılmış sözleşmelere (*contrats*) ilişkin bütün sorunlar ve özellikle bu sözleşmelerdeki şartların yürürlükte bırakılması ya da sona erdirilmesi sorunu, işbu Barış Andlaşmasının yürürlüğe girişinden başlayarak oniki aylık bir süre içinde yapılacak özel bir Sözleşmeye (*Convention*) konu olacaktır.

Bununla birlikte, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce yapılmış bir sözleşmenin tarafları arasındaki her işlemin geçerliliği, bu tarafların ya da bunlardan birinin, söz konusu işlemler uyarınca ödemede kullanılacak para ya da kambio değeri konusunda öne sürebileceği çekincelere [ihtirazî kayıtlara] halel gelmeksizin doğrulanmıştır; bu çekincelerin .... madde (borçlar) hükümleri bakımından kaldırılmaları gerekecektir.

2. Süre aşımı, v.b.

Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkesinde, aralarında savaş yüzünden ticaret imkânsızlaşmış bulunan Türk uyruklarıyla Müttefik uyrukları arasındaki ilişkilerde, süre aşımına, kanunda öngörülen sürelere uyulmaması yüzünden dâva açma hakkının sınırlanmasına ya da hak yitirmelerine ilişkin bütün süreler, ister savaşın başlangıcından önce, ister sonra işlemeğe başlamış bulunsun, 29 Ekim 1914 tarihinden başlayarak işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra üç ayın geçişine kadar ertelenmiş sayılacaktır.

Bu hüküm, faiz ve kazanç [temettü] kuponlarının sunulması sürelerine ve adçekme ile ya da başka herhangi bir nedenle ödenmesi gerekli her türlü bonoların sürelerine uygulanacaktır.

Japonya yasalarındaki hükümler yüzünden, işbu madde ile 1 nci madde hükümleri, Japon uyrukları ile Türk uyrukları arasında yapılmış sözleşmelere uygulanamaz.

3. Yürütme süreleri

Aralarında savaş yüzünden ticaret imkânsızlaşmış olan Türk uyrukları ile Müttefik uyrukları arasındaki ilişkilerde, savaştan önce yapılmış olan hiç bir ticaret senedi, kabul ya da ödeme için gerekli süre içinde sunulmamış olması ya da ödenmemiş bulunması yüzünden, ya da savaş sırasında çekicilerle [keşişdecilerle] yükleneceklere [cırantalara] kabul etmeme ya da ödememe bildirisinde bulunulmaması nedeniyle, ya da protestoda bulunulmamış olmasından veya başka herhangi bir işlemi yerine getirmemiş olmak yüzünden, geçersiz sayılmayacaktır.

Bir ticaret senedinin kabulü ya da ödenmesi için sunulması gerekli olan süre, ya da kabul edilmeme ve ödememenin çekicilerle [keşidecilerle] yükleneceklere [cırantalara] bildirilmesi gerekli süre, ya da senedin protesto edilmesi için gerekli olan süre, savaş içinde geçmişse ve senedi sunması, protesto etmesi ya da kabul edilmediğini ya da ödenmediğini bildirmesi gereken taraf, savaş sırasında böyle bir davranışta bulunmamışsa, senedin sunulması, kabul edilmediğinin ya da ödenmediğinin bildirilmesi ya da protesto düzenlenmesi için, kendisine, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak, üç aylık bir süre tanınacaktır.

EK C.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ

16 Aralık 1922

MALLAR, HAKLAR VE ÇIKARLAR
(Ek)

Madde 1

Bir yandan Müttefik Devletlerden her biri ve öte yandan Türkiye arasında, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, bir Hakemlik Karma Mahkemesi kurulacaktır.

Bu Mahkemelerden her biri üç üyeden oluşacaktır. İlgili Hükümetlerden her biri, bu üyelerden birini atayacaktır. Başkan, ilgili iki Hükümet arasında anlaşma ile seçilecektir.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki aylık bir süre içinde bu anlaşmaya varılamazsa, söz konusu Başkan, ilgili Hükümetlerden birinin istemesi üzerine, La Haye Milletlerarası Daimî Adalet Divanı Başkanınca, savaş sırasında tarafsız kalmış Devletlerin uyrukları arasından seçilecektir.

Bunun gibi, söz konusu iki aylık süre içinde, ilgili Hükümetlerden biri, kendisini mahkemede temsil edecek üyeyi atamamış olursa, ilgili öteki Hükümetin istemesi üzerine, Milletler Cemiyeti Meclisi bu üyeyi atamakla görevli olacaktır.

Madde 2

İşlerin çokluğu gereklı kılmakta ise, Hakemlik Karma Mahkemesinin dairelere ayrılabilmesini sağlamak üzere, başka üyeler de atanacaktır. Bu dairelerden her biri, 1 nci maddede öngörülen biçimde kurulacaktır.

Her Hükümet, Mahkemede kendisini temsil ettirmek için, bir ya da birkaç ajan atayacaktır.

Her Hükümet, Hakemlik Karma Mahkemesine atadığı üyenin ve kendisini Mahkeme önünde temsil edecek ajanın ödeneğini kendisi karşılayacaktır. Başkanın ödenekleri, ilgili Hükümetler arasında özel bir anlaşmayla saptanacak ve bu

ödeneklerle her Mahkemeye ilişkin ortak giderler ilgili Hükümetlerce yarı yarıya karşılanacaktır.

Madde 3

1 nci ve 2 nci maddeler uyarınca kurulmuş Hakemlik Karma Mahkemeleri, ... nci maddeler uyarınca yetkilerine giren anlaşmazlıklar konusunda hüküm vereceklerdir.

Kararlar oyçokluğuyla alınacaktır.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, Hakemlik Karma Mahkemelerinin kararlarını kesin saydıklarını ve kendi uyruklarına ilişkin olarak bunlara uyulmasını zorunlu kılacaklarını ve Mahkeme kararları kendilerine bildirilir bildirilmez hiç bir onama kararı (*exequatur*) beklemek gerekmeksizin, ülkelerinde bunların uygulanmasını sağlayacaklarını kabul ederler.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, bundan başka, özellikle yargı bildirilerinin iletilmesine ve kanıtların toplanmasına ilişkin konularda, kendi Mahkemelerinin ve makamlarının, Hakemlik Karma Mahkemelerine, elden gelen her türlü yardımı doğrudan doğruya yapmalarını yükümlenirler.

Madde 4

1. Her Hakemlik Karma Mahkemesi, kendi yargılama usulünü kendisi düzenleyecektir. Her Mahkeme, taraflardan her birinin iddialarını öne sürme sırasıyla sürelerini ve kanıtlarını sunuş usulünü kendisi düzenleyecektir. Mahkeme, hukuk ve hakgözetirlik uyarınca karar verecektir.

2. Mahkemede, tarafların avukatları ve danışmanları, dâvalarını sözlü ya da yazılı olarak savunabileceklerdir.

3. Mahkeme, kendisine sunulacak sorunlar ve konular üzerinde, ilgili taraflarca öne sürülebilecek kanıtlara, tanıklıklara ve bilgilere dayanarak karar verecektir.

4. Yargılamada kullanılacak dil, Mahkemenin bulunduğu yerin dili ile Fransızca; açık oturumlarda kullanılacak dil de, oturumların yapıldığı yerin dili ile Fransızca olacaktır.

5. Her Mahkemenin toplantı yeri, oturumların yapılacağı yerler ve tarihleri, Mahkeme Başkanınca saptanacaktır.

6. Mahkeme, kendisine sunulacak dâvalarla, bu dâvalara ilişkin oturumların belgelerini, bunların tarihlerini de belirterek, saklayacaktır.

7. İlgili Devletlerden her biri bir sekreter atayacaktır. Bu sekreterler, Mahkemenin karma sekreterliğini meydana getirecek ve bu sekreterlik Mahkemeye bağlı olacaktır. Bundan başka, Mahkeme, gerekli göreceği bütün görevlileri de atayabilecektir.

8. Mahkeme üyelerinden birinin ölümü ya da görevinden çekilmesi halinde, ya da herhangi bir neden yüzünden Mahkeme üyelerinden birisi görevini yapamayacak bir durumda bulunursa, 1 nci maddede belirtilen ilkeler ve yöntemler uyarınca, bu üyenin yeri doldurulacaktır.

Bu gibi durumlarda, 1 nci maddenin son iki fıkrasında belirtilen iki aylık süre, ölüm ya da çekilme tarihinden ya da yukarıda sözü edilen imkânsızlığın anlaşıldığı tarihten başlayarak hesaplanacaktır.

(12) SAYILI TUTANAK

20 ARALIK 1922 ÇARŞAMBA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.05 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*).

Mallar, haklar ve çıkarlar.
Müttefik Temsilci Heyetlerince sunulan yeni metin.

M. NOGARA, mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin maddelerin, Müttefik Temsilci Heyetlerince teklif edilen, yeni bir metnini Alt-komisyona sundu (*Ek*).

ZEKÂİ BEY, silâh-bırakışımından [mütarekeden] bu yana Müttefik askerî birliklerince işgal edilen topraklarla, eski Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan topraklardaki malların geri verilmesi konusunda, şunları söyledi: Müttefiklerin bildirilerinden anlaşılır olduğu üzere, kimin oldukları belirlenebilir malların hepsi, işgal edilen topraklarda sahiplerine geri verildiğine göre, Türk Temsilci Heyeti, bu topraklarda bulunan mallara ilişkin olarak, bu topraklar Türkiye'ye geri verileceği vakit dahi Türk makamlarına sunulabilecek istemler konusunda herhangi bir biçimde sorumluluk yüklenmeyi kabul edememektedir. Öte yandan, yeni teklifler, savaş sırasında, Türkiye'yi salt kendi istekleriyle bırakıp giden Müttefik uyruklarının zarara uğramış ya da yitirilmiş malları konusunda, Türk Hükümetini her türlü sorumluluktan kurtarmamaktadır. Üstelik, bu yeni tekliflerde, anonim ortaklıklarda [şirketlerde] üstün gelen çıkarlar kuramından da vazgeçilmemektedir; oysa, Türk Temsilci Heyeti, daha önceki tartışmalarda bu ilkeye karşı çıkmıştı. Böylece, yeni teklifler de, özü bakımından, ilk tekliflerden pek farklı değildir: Bu yüzden Türk Temsilci Heyeti, bu tekliflere de, ilke bakımından bile, katılamaz.

M. SERRUYS, yeni metinde, önemli sayıda yenilikler yapılmış olduğunu belirtmek istediğini söyledi. Türk Temsilci Heyetinin isteği üzerine, bu metne yepyeni bir ilke konulmuştur: Ayrılmış topraklarla işgal edilmiş topraklar arasında

ayırım gözetilmesi ilkesi. Ayrılmış topraklarda, bu toprakları kendisine katan Devlet, işgalin etkin bir biçim aldığı tarihten, başka bir deyimle, Mondros Silâh-bırakışımından [Mütarekesinden] sonraki bütün tedbirlere ya da olaylara ilişkin istemleri yerine getirme sorumluluğunu üzerine almaktadır. Öte yandan, Müttefiklerce işgal edilmekle yetinilmiş topraklarda, Türk Hükümetinin sorumluluğu olduğu gibi kalmaktadır. Müttefiklere göre, onların, silâh-bırakışımından sonra işgal etmiş oldukları topraklarda da savaş durumu süregitmiştir. Bu ilkeye uygun olarak, zoralım, mülkiyetten yoksun bırakma, v.b. işlemlerine ilişkin zarar-giderimler [tazminat] bakımından, Türk Hükümetinin sorumluluğu ortadan kalkmamaktadır; çünkü, bu topraklar Türkiye'den ayrılmış değildir.

Bununla birlikte, işgal sırasında Müttefiklerce La Haye Sözleşmelerine aykırı olarak yapılan zoralımlar ve mülkiyetten yoksun bırakmalar gibi eylemler, Müttefik Devletlere karşı zarar-giderim istemlerinde bulunmaya yol açabilecektir.

M. FOUNTAİN ve M. NOGARA, M. Serruys'ün belirttiği görüşleri desteklediklerini söylediler.

ZEKÂİ BEY, ayrılmış topraklarda Müttefik Devletlerin sorumluluğu ile bu topraklar Hükümetlerinin sorumluluğu, ancak, bu toprakların sözü geçen Devletlerce askerî işgali tarihinden başlayacak olursa, bundan, savaş sırasında yapılan eylemler için gene Türkiye'nin sorumlu kalacağı sonucunun çıkacağını söyledi.

Böyle olunca, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun borcu çok artmış olacaktır. Oysa, bu borcun, Osmanlı İmparatorluğuna ardıl [halef] olan Devletler arasında bölüştürülmesinin kararlaştırılmasında dayanılan ilkeden şu sonuç çıkmaktadır: Kendilerine toprak bırakılan Devletlerin, bir çok başka şeyler arasında, ayrılmış topraklarda yapılmış olan zoralım, mülkiyetten yoksun bırakma gibi eylemlere ilişkin olarak Osmanlı Hükümetinin sorumluluğundan doğan Osmanlı borcundan bir pay almağa çağrılmaları gerekecektir.

Kendilerine toprak bırakılan Hükümetlerin, kendilerine kattıkları ülkelerde, savaşın başından bu yana yapılan zoralım, mülkiyetten yoksun bırakma ya da başka işlemler karşılığı ödemede bulunmak üzere verilecek zarar-giderimden [tazminattan] kendilerinin sorumlu tutulmaları ilkesini koymak, hem daha basit hem de daha yerinde olacaktır.

M. FOUNTAİN, Alt-komisyonun, Türkiye'nin parasal yükümlerinin yerine getirilme yol ve yöntemlerini, ya da Osmanlı Borcunun bölüştürülmesi sorununu incelemeye yetkili olmadığını belirtti.

M. SERRUYS, bölüştürme sorununun, Maliyet Alt-komisyonunca çözüme bağlanması gerektiğini kabul etmektedir. Bununla birlikte, zarardan doğan sorumluluğun saptanmasına uygulanacak kurallar, İktisat Sorunları Alt-komisyonunun yetkisine girmektedir. Şunu kabul etmek gerekir ki, ayrılmış ve işgal edilmiş topraklar, başlıca savaş eylemleri alanları olmuş, bu yüzden de, savaştan ençok çekmiş topraklardır. Bu toprakların, kendilerinin de katlanmış oldukları zararları ödeme sorumluluğunu onlara yüklemek, açık bir haksızlık olacaktır. M. SERRUYS, bu yüzden, Müttefik Devletlerin sorumluluğunun, ancak savaş durumunun sona erdiği anda başlaması ilkesinin kabulünü savunmaktadır.

ZEKÂİ BEY, Türk Hükümetiyle Osmanlı Hükümetinin özdeş [aynı] olmadığını, Alt-komisyonun göz önünde tutmadığı sanısındadır. Osmanlı Hükümeti 1918 yılına, başka bir deyimle, savaşın sonuna kadar var olmuştur; Türk Hükümetinin varlığı ise, ancak 1918 yılında, başka bir deyimle, Türk Hükümetine göre, savaş durumunun sona erdiği anda başlamıştır. Şimdiki Türk Hükümeti, ancak, eski Osmanlı İmparatorluğu'na ardıl [halef] olan Hükümetlerden biridir.

M. SERRUYS, bu ilkeyi, hiçbir bakımdan kabul edemeyeceğini söyledi.

M. NOGARA ile M. FOUNTAİN, M. Serruys'ün görüşüne katıldıklarını bildirdiler.

M. NOGARA, Müttefiklerin katlanmağa razı oldukları çok büyük fedakârlıklara rağmen, Türk görüşü ile Müttefik Temsilci Heyetlerinin görüşü arasında temelli ayrılıkların süregittiği kanısındadır. Sorunu, İktisat ve Maliyet Sorunları Komisyonuna göndermekten başka yapacak bir şey kalmamaktadır.

M. SERRUYS, Alt-komisyon çalışmalarının ilerleme durumunu gösteren bir genel rapor kaleme alınmasını teklif etti. Bu raporu kaleme almasını M. Nogara'dan rica etti. Her Temsilci Heyeti, ilerideki bir oturumda, bu rapora ilişkin çekincelerini [ihtirazî kayıtlarını] belirtebilecektir.

Borçlar. Türk Temsilci Heyetinin karşı-teklifleri.

M. SERRUYS, Türk karşı-tekliflerinde, sigorta ortaklıklarının borçlarına ilişkin son paragrafın metinden çıkartılmasını istedi; çünkü, sigortalar konusundaki bütün sorunları çözümlemesi gereken hükümler, sözleşmeler (*contrats*) kesimindeki hükümlerdir.

M. FOUNTAİN, sigorta sözleşmelerine ilişkin sorunların öylesine karmaşık olduğunu düşünmektedir ki, andlaşma bu konudaki bütün varsayımları öngörmeğe kalkışırsa, andlaşmaya bir yasanın tümüyle konulması gerekecektir. M. FOUNTAİN, böylesine özellikleri olan bir konunun, Türk Temsilci Heyetinin karşı-tekliflerindeki kadar kısa maddeler içinde çözümlenebilmesini mümkün görmemektedir. Türk Temsilci Heyeti, öte yandan, borçlara ilişkin maddeleri kabul etmesinin, sigorta sözleşmelerinden doğan borçların ödenmesine ilişkin olarak teklif ettiği maddelerin Müttefiklerce kabulüne bağlı olduğunu belirtmiş bulunmaktadır.

M. Nogara, Alt-komisyonun çalışmalarındaki ilerleme durumuna ilişkin raporu Alt-komisyona sunduğu zaman, Türk Temsilci Heyetinin, sigorta ortaklıklarının [şirketlerinin] borçları konusundaki çekincelerini [ihtirazî kayıtlarını] öne sürebilmesi kararlaştırıldı.

Oturuma saat 18.00 de son verildi.

EK

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MALLAR, HAKLAR VE ÇIKARLAR

Lausanne, 19 Aralık 1922

Madde 1
(Geri vermeler)

Türkiye'de ve Müttefiklerin ülkelerinde.

1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olup da, işbu Andlaşmanın yapıldığı tarihte de Türk egemenliği altında kalmış bir ülkede bugün de bulunan, ya da böyle bir ülkede kimliği ortaya çıkabilecek olan ve savaş sırasında Osmanlı uyruğu olmayan Müttefik uyruklarına ya da Müttefik uyruklarının üstün bir çıkarları bulunduğu ortaklıklara [şirketlere] ait olan mallar, haklar ve çıkarlar, *derhal* hak sahiplerine *geri verilecektir.*

1 Ağustos 1914 tarihinde Müttefik Devletlerin egemenlikleri altına konmuş bulunan bir ülkede bugün de bulunan, ya da böyle bir ülkede bulunduğu anlaşılabilecek olan Türk malları, hakları ve çıkarları konusunda da bu hüküm uygulanacaktır.

Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri, hızlı bir yönetim süreci uygulayarak, maliklerin rızası olmaksızın konmuş olabilecek her türlü yükümlerden ya da yararlanma haklarından arınmış olarak, maliklere mallarını geri verdirmek üzere, ellerinden gelen bütün tedbirleri alacaklardır.

Madde 2
(*Geri vermeler*)

Türkiye'de ve Türkiye'nin Müttefiklerinin ülkelerinde.

Türkiye, Bağıtlı Müttefik Devletlerin ülkelerinde, Türk orduları ya da yönetim makamlarınca alınmış, haczedilmiş ya da geçici olarak elkonmuş olup da, şimdi Türkiye ülkesinde bulunabilen, ya da müttefiklerinin ülkesinde, andlaşmalar, ülke bırakımı yoluyla ya da ne nitelikte olursa olsun ayrıcalık tanınarak, Türkiye'ce kendilerine geçirilmiş [transfer edilmiş] olabilecek paraları, tahvilleri ve senetleri de kapsamak üzere, her türlü taşınır malların kendi ülkesinde aranmasını ve bulunanların geri verilmesini, gerek uygun düşen yönetim tedbirleri alarak, gerekse bunlara ilişkin bütün belgeleri teslim ederek, kolaylaştıracaktır.

Bu araştırma ve geri verme, Bağıtlı Müttefik Devletlerin bir ülkesinde Türkiye'nin müttefiklerince haczedilmiş ya da geçici olarak elkonmuş ve andlaşmalar uyarınca ya da ne yoldan olursa olsun, Türkiye'ye ya da Türk uyruklarına geçirilmiş ya da bırakılmış mallar için de uygulanacaktır.

Bu araştırmalara ve geri vermelere ilişkin istemler, ilgili Hükümetlerce, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde Türk Hükümetine bildirilecektir.

Madde 3

(Onarımlar)

Türkiye'de ve Müttefiklerin ülkelerinde.

Türkiye'den ayrılmış toprakları kapsamamak üzere, Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkesinde bulunan mallar, haklar ve çıkarlar, ister bunlara el konmuş olsun ister olmasın, hasar ve zarara uğramışlarsa, *sahibinin bir zarar-giderime* [tazminata] *hakkı olacaktır.*

Artık yok olmuş ya da geri verilmesi mümkün olmayan mallar, haklar ve çıkarlar için de bir zarar-giderim sağlanacaktır.

Bu konuda öne sürülecek istemler, ... de öngörülen Hakemlik Mahkemesince incelenecek ve zarar-giderimin tutarını bu Mahkeme saptayacaktır; zarar-giderimin tutarı, işbu Andlaşmanın ..... nci Bölümündeki malî hükümler uyarınca ödenecektir.

Madde 4

(Geri vermeler)

Türkiye'de ve Türkiye'den ayrılmış topraklarda.

Bağıtlı Yüksek Tarafların makamlarınca geçirim tedbirlerine ya da herhangi bir olağanüstü tedbire konu olmuş ve 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olup da işbu Andlaşma uyarınca Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış bir ülkede bulunan ya da bulunduğu anlaşılabilecek olan ve işbu Andlaşmanın hükümleri uyarınca bir Müttefik Devletin ya da yeni kurulmuş bir Devletin hukukça uyrukluğunu edinmiş olacak *eski Osmanlı uyruklarını da kapsamak üzere,* Bağıtlı Yüksek Tarafların uyruklarına ait olan mallar, haklar ve çıkarlar, ilgili Hükümetlerce, *hak sahiplerine derhal geri verilecektir.*

Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri, hızlı bir yönetim süreci uygulayarak ve maliklerin rızası olmaksızın konmuş her türlü malî yükümlerle yararlanma haklarından arınmış olarak, yoksun bırakılmış mal sahiplerini mallarına kavuşturmak için ellerinden gelen bütün tedbirleri alacaklardır.

Madde 5

(Onarımlar)

Türkiye'den ayrılmış ülkelerde, Mondros Silâh-bırakışımından önceki dönem için.

Türkiye'den ayrılmış topraklarda bulunan mallar, haklar ve çıkarlar hasara ya da zarara uğramışlarsa, *Müttefik Devletler uyruklarından olan* sahiplerinin, 30 Ekim 1918 tarihine kadar olan süre için bir zarar-giderime hakları olacaktır.

1 Ağustos 1914 tarihinde söz konusu topraklarda bulunup da artık yok olmuş

ya da geri verilmesi mümkün olmayan bütün mallar, haklar ve çıkarlar için de bir zarar-giderim sağlanacaktır.

Bütün bu zarar-giderimleri ödemekle Türkiye yükümlü olacaktır.

Bu konuda öne sürülecek istemler, ... sayılı Ek'de öngörülen Hakemlik Mahkemesince incelenecek ve işbu Andlaşmanın .... nci Bölümü hükümleri uyarınca çözüme bağlanacaktır.

Madde 6
(Onarımlar)

Türkiye'den ayrılmış ülkelerde, Mondros Silâh-bırakışımından sonraki dönem için.

30 Ekim 1914 tarihinde bu yana, ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine değin, ayrılmış topraklarda bulunan ve Bağıtlı Yüksek Tarafların uyruklarına ait mallara, haklara ve çıkarlara uygulanmış işgal ya da yönetim tedbirleri sonucunda doğrudan doğruya verilmiş zararlar yüzünden gereken zarar-giderimi [tazminatı] ödemekle işgal eden Devletler yükümlü olacaklardır.

Madde 7
(Onarımlar)

İşgal edilmiş Türk topraklarında, Mondros Silâh-bırakışımından sonraki dönem için.

Türk kalan ve Müttefik Devletlerin işgali altında bulunan ülkelerde, 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana, Müttefik Devletler uyruklarının mallarına, haklarına ve çıkarlarına verilmiş olan zararlar yüzünden Türk Hükümeti zarar-giderim ödemekle yükümlü olmayacaktır.

Bu tarihten sonra, söz konusu mallara, haklara ve çıkarlara doğrudan doğruya verilen zararlar yüzünden zarar-giderim ödemekle, sorumlu Müttefik makamları yükümlü olacaklardır.

İşbu Andlaşmanın aykırı hükümleri saklı kalmak şartıyla, 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana, Türk uyruklarının mallarına, haklarına ve çıkarlarına doğrudan doğruya verilen zararlar yüzünden zarar-giderim ödemekle Türk Hükümeti yükümlü olacaktır.

(13) SAYILI TUTANAK

22 ARALIK 1922 CUMA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.10 da, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, GALLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); MM. RAKİTCH, DJOURİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

M. NOGARA, Müttefik Temsilci Heyetleri ile Türk Temsilci Heyeti arasında, mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin maddeler üzerindeki görüş ayrılığını belirten raporunu, İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonuna okudu (*Ek*).

Bu rapor uygun bulundu.

Oturuma saat 17.20 de son verildi.

EK

Lausanne, 23 Aralık 1922

SAYIN BAŞKAN,

Ekselânslarınıza, *İktisat Sorunları Alt-komisyonunun çalışmalarına ilişkin Rapor*'u sunmakla onur duymaktayım.

Bu Rapor'un açıklanmasından da anlaşılacağı üzere, "mallar, haklar ve çıkarlar"ın geri verilmesi ve onarılması konusunda Müttefik Temsilci Heyetlerinin öne sürdükleri ilkelerle, Türk Temsilci Heyetinin öne sürdüğü ilkeler arasında, derin bir ayrılık belirmiş bulunmaktadır.

İktisat Sorunları Alt-komisyonunun incelemesine konu olan çeşitli sorunlar üzerinde bir anlaşmaya varmak gerekirse, bu Alt-komisyon, bağlı olduğu İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonunun kesin görüşlerini bilmek zorundadır.

Bunu beklerken, derin saygılarımın kabulünü rica ederim, Sayın Başkan.

İmza: B. NOGARA

Ekselâns Monsieur BARRÈRE, Fransa Büyükelçisi,
İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonu Başkanı.

ÜÇÜNCÜ KOMİSYON

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONUNUN RAPORU

İktisat Sorunları Alt-komisyonu, incelenmek üzere kendisine sunulmuş çeşitli sorunları, bugüne kadar yaptığı birçok oturumda, incelemiş bulunmaktadır. Alt-komisyon, bu sorunları, aşağıdaki gibi, kesimlere ayırmıştır:

a) Mallar, haklar ve çıkarlar;

b) Endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyeti;

c) Borçlar (savaştan önce ve savaş sırasında ödenmesi gerekli olan);

d) Sözleşmeler (*contrats*);

e) Karma Mahkeme;

f) Ayrıcalıklar [imtiyazlar, *concessions*].

Ayrıcalıklara ilişkin sorunlar dışında, öteki sorunların hepsi, Müttefik Temsilci Heyetleriyle Türk Temsilci Heyeti arasında tartışma konusu olmuştur. Ancak,

şimdiye değin, "Borçlar" kesimi (Ek'e bakılması) üzerinde bir anlaşmaya varılabilmiştir. Bu anlaşma da, sigorta poliçelerinden doğan borçlar için "Sözleşmeler" (*Contrats*) kesimine ilişkin olarak, isteklerin yerine getirilmesi konusunda Türk Temsilci Heyetinin; öte yandan da, borçlara ilişkin hükümlerin, sermayelerinin [anaparalarının] çoğu Müttefik uyruklarına ait olan ortaklıklara da uygulanması yolunda Müttefik Temsilci Heyetlerinin öne sürdükleri çekincelerle [ihtirazî kayıtlarla] gerçekleşebilmiştir.

"Mallar, haklar ve çıkarlar" kesimine ilişkin olarak, Müttefik Temsilci Heyetleriyle Türk Temsilci Heyeti arasında derin bir görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır.

Müttefik Temsilci Heyetleri, aşağıdaki ilkelerin kabulünde görüş birliğine varmışlardır:

1. Osmanlı İmparatorluğunun bütün topraklarında ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine değin, Türkiye, olağanüstü savaş tedbirleri ya da Türk Hükümetinin savsaklamaları yüzünden, Müttefik uyruklarının mallarında, haklarında ve çıkarlarında meydana gelen zararlardan sorumlu olduğu gibi, işbu Andlaşma uyarınca bir Müttefik Devletin ya da yeni bir Devletin uyrukluğunu alan eski Osmanlı uyruklarına ait malların, hakların ve çıkarların, zarar-giderimsiz [tazminatsız] geri verilişinden de sorumludur.

Buna karşılık, Müttefik Devletler, ülkelerinde, Türk uyruklarının mallarına, haklarına ve çıkarlarına, aynı dönem boyunca verilmiş olan aynı nitelikteki zararlardan, Türkiye'den ayrılmış topraklarda Türk uyruklarına ait malların, hakların ve çıkarların zarar-giderimsiz geri verilişinden sorumlu olduklarını bildirirler.

2. Türkiye'den ayrılmış topraklara gelince, yeni kurulmuş Devletler, işbu Andlaşma uyarınca bir Müttefik Devletin ya da yeni kurulmuş bir Devletin uyrukluğuna geçen eski Osmanlı uyruklarının mallarının, haklarının ve çıkarlarının zarar-giderimsiz geri verilişinden sorumlu olacaklardır; bu Devletler, Mondros Silâh-bırakışımından [Mütarekesinden] sonraki dönemde, gerek Türk uyruklarına gerekse Müttefik uyruklarına zarar vermiş olan bütün yönetim ya da işgal tedbirlerinden sorumlu olduklarını kabul ederler.

3. Mondros Silâh-bırakışımından sonra işlenmiş olan eylemlerden ya da savsaklamalardan doğup da, bir Hakemlik Karma Mahkemesince, Yunan ordularının ya da yönetimlerinin Türk ülkesinde işlemiş olduklarına hüküm verilecek zararların sorumluluğu Yunanistan'a yükletilecektir.

Müttefik Devletler, bu doktrini hem işgal edilmiş topraklarda savaşanların haklarına ve ödevlerine, hem de savaş durumunun sona ermiş bulunduğu toprakları yöneten Devletlerin sorumluluğuna dayandırmaktadırlar.

Türk Temsilci Heyeti, aşağıdaki gibi açıkladığı, bir başka tezle karşı çıkmaktadır:

1. Türkiye, ancak işbu Andlaşma uyarınca ve işgal dönemleri dışında olmak üzere, Türk kalan Osmanlı İmparatorluğu topraklarında Müttefik uyruklarının, elkonmuş, haczedilmiş ya da zoralım uygulanmış malları, hakları ve çıkarları yüzünden sorumluluk kabul edebilmektedir. Mallardan, haklardan ve çıkarlardan sorumluluk, ardıl [halef] Devletler olmaları bakımından, Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış ülkelere düşmektedir.

2. İşbu Andlaşma uyarınca Türk kalan topraklarda ve işgal dönemleri dışında olmak üzere, Türk Hükümeti, ancak savaş tedbirleri uygulamış olduğu mallar, haklar ve çıkarlar için sorumluluk kabul edebilecektir.

3. Buna karşılık, Müttefik Devletler, her birinin ülkesinde ve işgal ettikleri topraklarda, Türk uyruklarının geçici olarak elkonmuş, haczedilmiş ya da zoralım uygulanmış malları, hakları ve çıkarları yüzünden sorumlu olacaklardır.

4. Türk uyrukluğunda olan ortaklıklar [şirketler], genel olarak, [Müttefik] Devletlerle hiç bir görüşmeye konu olamazlar.

İki taraf arasında ortaya çıkan ve Alt-komisyonca uzlaştırılamayan görüş ayrılıkları şunlardır:

1. *Müttefik Devletler*, ayrılmış topraklarda, alınmış bulunan tedbirler yüzünden, sorumluluğun, bu ülkelerde yetkilerinin egemen olarak uygulanmasıyla, başka bir deyimle, Mondros Silâh-bırakışımıyla [Mütarekesiyle] başladığını, bu tarihten önceki olaylarda sorumluluğun Türkiye'ye düşeceğini düşünmektedirler; oysa, *Türk Temsilci Heyeti*, tersine, ayrılmış topraklarda, gerek bu toprakların Osmanlı İmparatorluğunun birer parçası oldukları savaş dönemi boyunca, gerekse bunu izleyen dönemde, Türk Hükümetinin işlemiş olduğu eylemlerden doğacak sorumluluğun bu ülkelere düşmesi gerektiği kanısındadır.

2. İşbu Andlaşma uyarınca Türk kalan topraklara ilişkin olarak, *Müttefik Devletler*, gerek Türk Hükümetinin bütün eylemleri ya da savsaklamaları yüzünden, gerek savaşan [muharip] sıfatıyla yapılmış işgaller sırasında kendi eylemleri yüzünden her türlü sorumluluğu reddetmekte, ve Yunan Hükümetinin sorumluluğu saklı kalmak şartıyla, Türk Hükümetinin, kendilerine ait malların, hakların ve çıkarların geri verilmesinden ya da değerinin ödenmesinden sorumlu olduğunu öne sürmektedirler; oysa, *Türk Temsilci Heyeti*, tersine, Mondros Silâh-bırakışımından önce ya da sonra, işgal dönemi boyunca, mallara, haklara ve çıkarlara verilen zararlardan Müttefik Devletlerin sorumlu olduğunu düşünmekte ve belirtilen bu dönem boyunca Müttefik uyruklarının mallarına, haklarına ve çıkarlarına verilen zararlar yüzünden her türlü sorumluluğu reddetmektedir.

3. Alt-komisyonun yetkisine gelince, *Müttefik Temsilci Heyetleri*, askerî hareketler ve işgaller sırasında, asker ya da sivil Makamlarca uygulanan zoralım, haciz, dilediği gibi kullanma, elkoymalar gibi tedbirlerin İktisat Sorunları Alt-komisyonunun yetkisine kesin olarak girmediği, bunların Maliye Sorunları Alt-komisyonunun yetkisine girdiği görüşünde bulunmuşlardır; oysa *Türk Temsilci Heyeti*, tersine, bu tedbirlerin – mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin bütün öteki tedbirler gibi – İktisat Sorunları Alt-komisyonunun yetki alanına girmesi gerektiği görüşündedir.

4. Osmanlı kanunları uyarınca kurulmuş olmakla birlikte sermayesinin [anaparasının] çoğunluğu Müttefik uyruklarına ait bulunan ortaklıkların [şirketlerin] mallarına, haklarına ve çıkarlarına gelince, *Müttefik Temsilci Heyetleri*, Andlaşma hükümlerinin, Müttefik uyruklarına olduğu gibi bu uyruklara da uygulanması gerekeceği görüşündedirler; oysa, *Türk Temsilci Heyeti*, tersine, bu ortaklıklar Türk uyrukluğunda olduklarına göre, bunların, Müttefik Devletlerle hiç bir tartışma konusu olamayacakları kanısındadır.

Öte yandan, *Yunan Temsilci Heyeti*, işbu Andlaşma uyarınca Türk kalan topraklarda, [Yunan] Hükümetinin sorumluluğuna ilişkin olarak, öteki Alt-komisyonlarda öne sürmüş olduğu aynı çekinceleri [ihtirazî kayıtları] bu Alt-komisyonda da öne sürmektedir; başka bir deyimle, Yunan Temsilci Heyeti, kendisini:

a) Mondros Silâh-bırakışımından önce, öteki Müttefikler gibi savaşan [muharip] bir Devlet saymakta;

b) Mondros Silâh-bırakışımından sonra (1) ilk dönemde ve Küçük Asya'da Müttefikler gibi ve Müttefiklerce verilen vekâlet (*mandat*) uyarınca, bir işgal Devleti; (2) ikinci dönemde, Türkiye ile savaşan bir Devlet saymaktadır.

İktisat Sorunları Alt-komisyonunun yetkisine gelince, Yunan Temsilci Heyeti, öteki Müttefik Temsilci Heyetlerinin görüşüne katılarak, yukarıdaki 3 ncü paragrafta öngörülen savaş tedbirleri uyarınca, mallara, haklara ve çıkarlara verilen zararların Maliye Sorunları Alt-komisyonunun yetkisine girdiğini düşünmektedir.

Bu konuda, İktisat Sorunları Alt-komisyondaki görüşmelerden doğan durum karşısında, bu Alt-komisyon, görüşmeleri artık yararlı bir biçimde sürdüremeyeceğini görmüştür; bu yüzden, Üçüncü Komisyonun, gerek Müttefik Temsilci Heyetleri ile Türk Temsilci Heyeti arasında, yukarıda açıklanan anlaşmazlık noktaları üzerinde, gerekse Yunan Temsilci Heyetince öne sürülen tez üzerinde karar vermesini sağlamak üzere, Alt-komisyon, bağlı bulunduğu *Üçüncü Komisyona başvurmaktadır*.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU RAPORUNA EK

BORÇLAR

Türk Hükümetinin, ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde Türk ülkesinde oturan Türk uyruklarının, Müttefik Devletler Hükümetlerine, ya da .... 1914 tarihinde ne Türk uyruğu olan, ne Türk ülkesinde oturan, ne de bu ülkede bir iş görmekte olan Müttefik Hükümetler uyruklarına karşı, işbu Andlaşmanın .... nci maddesiyle .... sayılı Ek'inde öngörülen, Osmanlı Devlet Borcu dışında kalan, Osmanlı parasıyla girişilmiş borçlanmaları, ilgili Müttefik Devletlerin – bu Devletlerin sömürgelerini ve korumaları altındaki ülkeleri, İngiliz Dominion'larını ve Hindistan'ı da içine almak üzere – parasıyla ödenecek ya da bu para üzerinden alacak sayılacaktır; bu konuda, borçların savaştan önce ödenmesi gerekli olduğu, ya da savaş yüzünden yerine getirilmesi tüm olarak ya da bir parçası bakımından ertelenmiş bulunan ticaret işletmelerinden ya da sözleşmelerinden doğmuş olup, savaş sırasında ödenmeleri gerekli bulunup bulunmadıkları açısından bir ayırım yapılmayacaktır.

Müttefik Devletler Hükümetleriyle, bu Hükümetlerin Türkiye'de oturmayan ya da orada bir iş tutmuş olmayan uyruklarının, Türk Hükümetine ya da bu Hükümetin Türkiye'de oturan uyruklarına karşı Osmanlı parasıyla girişilmiş bulunan borçları için de aynı hükümler uygulanacaktır.

Uygulanacak kambio değeri, savaştan önceki kambio değerinin aynı olacaktır.

Bu hükmün uygulanmasında, savaştan önceki kambio değeri, ilgili Müttefik Devletle Türkiye arasında düşmanlık durumunun başlamasından hemen bir önceki ay içinde telgraf havalelerindeki ortalama kambio değerine eşit sayılacaktır.

..... 1914 tarihinde Türkiye'de oturmakta olan ya da orada bir iş tutmuş bulunan Müttefik uyruklarının, Türk uyruklarına, ya da Türk uyruklarının Müttefik uyruklarına Osmanlı parasıyla olan borçları, Türk parasıyla ödenecektir.

Eğer her iki tarafın borçları da Osmanlı parasından başka bir para ile belirtilmişse, ödeme, sözleşmede kararlaştırılan parayla yapılacaktır.

Kambio değerine ilişkin olarak açıkça belirtilmiş bir çekince [ihtirazî kayıt] olmaksızın, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden önce taraflar arasında karşılıklı bir anlaşma ile ödenmiş bulunan borçlar, bu maddenin hükümlerine bağlı olmayacaktır.

Bu maddenin kambio değerine ilişkin hükümleri, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde oturan kimselerin borçlarına ya da alacaklarına uygulanmayacaktır.

(14) SAYILI TUTANAK

28 ARALIK 1922 PERŞEMBE OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 10.35 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, SALEM, GALLİ (İtalya); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Ayrıcalıklara ilişkin hükümler.

Madde 1.

M. NOGARA, bir önceki oturumda Alt-komisyona bildirmiş olduğu raporla, bu rapordaki birtakım noktalar üzerinde Türk Temsilci Heyetinin görüşlerini kapsayan ve 27 Aralıkta M. Barrère'e vermiş olduğu, 26 Aralık 1922 tarihli mektubu, İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonu Başkanına sunmuş bulunduğunu söyledi. (*Ek A*).

M. NOGARA, Müttefik Temsilci Heyetlerince hazırlanmış ve ayrıcalıklara [imtiyazlara, *concessions*] ilişkin maddeleri kapsayan bir tasarıyı Alt-komisyona sundu. (*Ek B*).

ZEKÂİ BEY, yabancı sermaye ile kurulmuş Türk Ortaklıkları [Şirketleri] konusundaki çekincesini [ihtirazî kaydını] yeniden belirtti. Öte yandan, bu maddede gösterilen tarihe gelince, ZEKÂİ BEY, 1 Ağustos 1914 tarihinin uygun olmadığını söyledi; çünkü, Türkiye ancak 29 Ekim 1914 de savaşa girmiştir. Son olarak, bu maddede yalnız ayrıcalık sahiplerinin (*concessionnaires*) haklarından söz edilmektedir; onların ödevlerine ve yükümlerine de değinmek yerinde olacaktır.

ZEKÂİ BEY, bu maddenin başka bir biçimde kaleme alınmış bir metnini Alt-komisyona sundu. (*Ek C*).

M. SERRUYS, Türk metninin, ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmelerinin (*contrats de concession*) tek-taraflı olarak sona erdirilmesi yolunu açık tuttuğu kanısındadır.

Böyle bir yetenek haksızdır; çünkü, sözleşmeler, ancak, taraflar arasında ortak bir anlaşma ile sona erdirilebilmelidir.

MUHTAR BEY, savaştan önce, taraflardan birince sona erdirilmek üzere bulunan sözleşmelerin göz önünde tutulması gereğine dikkati çekti.

M. SERRUYS, savaşın, sözleşmelerin yürürlüğünü ertelemesinin temel ilke olarak alınması gerektiğini düşünmektedir.

MUHTAR BEY, sözleşmelerin sona erdirilmesini haklı gösteren savaştan önceki nedenlerin göz önünde tutulmasını istedi. Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyeti, savaşın bir zorunluluk durumu (*force majeure*) olduğunu kabule hazırdır.

M. SERRUYS, ayrıcalık [imtiyaz] sahiplerinin yükümlerine ilişkin olarak, Türk Temsilci Heyetinin öne sürdüğü görüşlerin haklı olduğunu kabul etmektedir; M. SERRUYS, "bütün hakları tümüyle..." sözlerine "... ve yükümleri" sözlerinin de eklenmesini teklif etti.

M. NOGARA, Muhtar Bey'in sözlerinden şunu çıkardığını söyledi: Bir ayrıcalık sahibi (*concessionnaire*), savaş öncesi yükümlerini yerine getirmemişse ve bu durum usulüne uygun olarak kendisine bildirilmişse, sözleşmeyi sona erdirme bakımından savaştan önce başlatılmış girişimler, savaştan sonra yeniden ele alınabilecektir.

M. SERRUYS, savaşın, savaştan önce yükümlerini yerine getirmediğinin bir ayrıcalık sahibine bildirilmesini, savaştan sonraya ertelemeyi haklı gösterecek bir neden sayılmaması gerektiğini düşünmektedir.

MUHTAR BEY, bu hüküm karşılıklı olarak işleyeceğine göre, Osmanlı Hükümeti de ayrıcalık sahibine karşı yükümlerini yerine getirmişse, bu durumun da göz önünde tutulacağı kanısındadır. Öte yandan, ayrıcalık sahibi, öngörülen süreler içinde yükümlerini yerine getirmemişse, sürelerin sona ermiş olduğunu dikkate almak gerekir.

M. NOGARA, 1 nci maddenin yalnız ilkeler koyduğunu, savaşın başlangıcında sona erdirilmek üzere bulunan sözleşmeler gibi, kural-dışı [istisnaî] durumları öngörmediğini söyledi. M. NOGARA, bu maddenin, M. Serruys'ün teklifi uyarınca değiştirilen paragrafını kabul etme eğiliminde olup olmadığını, Türk Temsilci Heyetine sordu.

MUHTAR BEY, bu metnin Türk Temsilci Heyetinin isteğini yerine getiremediğini ve kendi karşı-tasarısından vazgeçmediğini söyledi. Tarihe gelince, her ne kadar Türkiye'nin çeşitli Müttefik Devletlerle savaşa girişinde başlangıç olan tarihler uzun bir dönem içinde değişik iseler de, 1 Ağustos 1914 yerine 29 Ekim 1914 tarihinin konulmasını istedi.

M. CONTZESCO, Romanya'nın Türkiye ile ancak 1916 yılının sonunda savaşa girmiş olduğunu belirtti.

M. BARGETON, 1 Ağustos 1914 tarihinin, Avrupa'da ekonomik bunalımın başlangıcını gösterdiğini, bu yüzden de bu tarihten vazgeçilmemesi gerektiğini söyledi. Kaldı ki, bu tarihin kabul edilmesi fedakârlıklara yol açacaksa, bu fedakârlıklar hem Türklere hem de Müttefiklere düşecektir.

ZEKÂİ BEY, ayrıcalık sözleşmelerini (*contrats de concession*) de kapsamak üzere, her türlü sözleşmelerin sürekli olarak yürürlükte olduklarının, bunların

yalnız savaş yüzünden ertelenmiş bulunduklarının kabul edilmesi gerektiği kanısındadır. Ancak, taraflardan biri, savaş öncesinde kararlaştırılmış şartları yerine getirmemekteyse, öteki tarafın sözleşmeyi sona erdirmesine her zaman hakkı vardır. Oysa, Müttefik Temsilci Heyetleri, sözleşmelerin ancak iki tarafın rızasıyla ya da hakemlikte sona erdirilebilmesini ve sözleşmenin şartları yerine getirilemiyorsa, bunları yerine getirmeyen tarafın hakemlik mahkemesinden sözleşmenin şartlarını değiştirmesini isteyebilmesini savunmaktadırlar.

M. SERRUYS, bir sözleşmede, temel noktanın, süre olduğunu söyledi. Süre, ayrıcalık sahiplerinin (*concessionnaires*) başlıca güvencesidir; ayrıcalık sahipleri, başlangıçta, ancak sınırlı kazançlar getiren, çok büyük harcamalara girişmektedirler; onlar, kazançlarının zamanla artacağını ummaktadırlar; bu yüzden, sözleşmelerin, öngörülmüş süre boyunca yürürlükte kalmalarının sağlanması gerekir.

M. BARGETON, ticaret sözleşmelerinin (*contrats commerciaux*), ayrıcalık sözleşmelerinden (*contrats de concession*) tamamiyle farklı olduğunu belirtti. Ticaret sözleşmeleri, salt özel çıkarları ilgilendirmektedir; ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmeleri ise, kamu hizmetlerini ilgilendirmektedir. M. BARGETON'a göre, yürürlüğe konma olanağı bulunmamasının, bir ayrıcalık sözleşmesini sona erdirmeğe yeterli bir neden sayılmaması gerekir.

MUHTAR BEY, tartışılmakta bulunan maddede belirtilmiş mahkemelerin hakemliğini kabul edemeyeceğini söyledi.

M. SERRUYS, böyle bir hakemlik olmazsa, Türk Hükümetinin, bir sözleşmenin yürürlüğe konulmasını, dilediği gibi, imkânsız kılabileceğini belirtti.

MUHTAR BEY, Türkiye'nin yabancı sermayelere başvurma bakımından içinde bulunduğu zorunluluğu ve bu ayrıcalık sahiplerince sağlanan hizmetlerin kamu yararına olduğunu çok iyi bilmekle birlikte, görüşünden vazgeçmediğini söyledi.

M. SERRUYS, ilk ayrıcalık sahiplerinin, haklı bir neden olmaksızın, bir yana bırakılarak, yerlerine başkalarının geçirilmesinin büsbütün haksız olacağını bildirdi.

ZEKÂİ BEY, yürürlüğe konulamayacak sözleşmelerin sona erdirilmesini ve bunların yerine, yeni şartlar kapsayan, yeni sözleşmeler konulmasını teklif etti. Savaş sonrası koşulları sözleşmelerde öngörülen şartların yürürlüğe konulmasını olanaksız kılmaktaysa, bu sözleşmelerin sona erdirilmesi mümkün olmalıdır.

M. SERRUYS, Türk teklifinin, kimi durumlarnda, gasp (*spoliation*) sonucunu vereceği kanısındadır. Malların, savaştan önceki fiyatlarıyla teslimini öngören sözleşmeler, savaştan sonraki fiyatlar göz önünde tutularak, yeni duruma uydurulmalıdır; ancak, bu, söz konusu sözleşmelerin zorunlu olarak sona erdirilmesi gerektiği anlamına gelmez. Üstelik, Türk Hükümeti, hakemliğe konu olacak anlaşmazlıklarda, her zaman dâvalı durumunda bulunmayacaktır; ara sıra da dâvacı durumunda olacaktır.

MUHTAR BEY, Türk tekliflerinin, gaspedici (*spoliateur*) nitelıkte olduğunu kabul etmediğini söyledi. Türkiye, her zaman, yabancı kapitalistlere koruma sağlamıştır; onları soymak niyetini hiç beslememektedir.

M. SERRUYS, Türk teklifleri kabul edilirse, boş kalacak ayrıcalıkları [imtiyazları, *concessions*] elde etmek isteklilerinin rekabete girişmeleri yüzünden, bir spekülâsyon bunalımı başgöstereceğini düşünmektedir: Eski ayrıcalık sahiplerinin, yeni ayrıcalık sahipleri yararına olarak, ayrıcalıklarına son verilmesi olanağı, kaçınılmaz biçimde, karışıklıklara yol açacaktır.

M. FOUNTAİN, Müttefiklerin teklif ettikleri hükümlerin, Türk çıkarlarına zarar vermeğe değil, her iki tarafın isteklerini de yerine getirmeğe yönelmiş olduğunu belirtti.

M. SERRUYS, Türkiye kadar egemenliğine bağlı ve düşkün olan Fransa'nın, hakemlik karma mahkemeleri kurulmasını kabul etmiş olduğunu hatırlattı. Fransa, ayrıcalıkların ortaya çıkardıkları nitelikteki sorunların çözümlenmesinde en iyi tek yolun, hakemliğe başvurulması olduğunu anlamıştır. Türk Hükümeti, hakemlik mahkemelerinden, ayrıcalık sahipleri kadar yararlı çıkacaktır.

M. SERRUYS, Türk Temsilci Heyetinin, sözleşmelerin yürürlükte tutulması gereğini, ancak zorunluluk durumunda, bunların yeni koşullara uydurulmalarını kabul edeceğini düşünmekte haklı olduğunu sanmaktadır.

M. NOGARA, şimdiki koşullara uydurma zorunluluğunun, özellikle, sözleşmelerin yapılmasında kullanılan birtakım paraların değerlerinin düşmüş olmasından doğduğunu düşünmektedir.

M. FOUNTAİN, ilk sözleşmelerin, Türk parasının değer düşüklüğüne uğrayabileceğini göz önünde tutmadıklarını belirtmeği gerekli gördüğünü söyledi. Üstelik, ilk sözleşmelerin yapılışı sırasında öngörülmeyen başka etkenler de ortaya çıkmıştır. Bütün bu etkenleri göz önünde tutmak gerekir.

ZEKÂİ BEY, sözleşmeleri günün koşullarına uydurma bakımından hakemliğin en iyi yol olduğunu kabul edememektedir. ZEKÂİ BEY'e göre, ilk sözlemede öngörülen hakem bu görevi en iyi koşullar içinde yerine getirebilir. Bu hakem, ayrıcalık [imtiyaz] sahiplerine ödenmesi söz konusu olabilecek zarar-giderimin [tazminatın] hakgözetirlikle saptanacağına her türlü güvenceyi [teminatı] vermektedir.

M. BARGETON, ilk sözleşmelerde öngörülen hakemliğin, yalnız, sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili anlaşmazlıklara ilişkin olduğunu hatırlattı. Oysa, şimdi söz konusu olan anlaşmazlıklar, sözleşmeye dayanan yükümlerin bugünkü koşullara uydurulmasına ilişkindir.

M. SERRUYS, ilk sözleşmelerde öngörülen hakemlerin her zaman karar vermeğe yetenekli olmamalarından çekinmektedir. Şimdi incelenmekte olan anlaşmazlıkları çözüme bağlamak için, hakemlerin teknisyen olmaları zorunludur.

M. NOGARA, bir ilke sorununa ilişkin olarak, Türk Temsilci Heyetiyle Müttefik Temsilci Heyetleri arasında önemli bir görüş ayrılığı bulunduğunu görmektedir.

M. MİCHALAKOPOULOS, Yunan Hükümetinin, Sèvres Andlaşmasında, tartışılmakta olan hükme benzer bir hüküm kabul etmiş bulunduğunu belirtti. M. MİCHALAKOPOULOS, bir sözleşmeyi günün koşullarına uydurmada en iyi yolun, ilk sözleşmede öngörülmeyen bir üçüncü kişinin hakemliğine başvurmak olduğunu düşünmektedir. Bu görüşe katılmakla, Yunan Hükümeti, saygınlığını [itibarını]

yaralanmış saymamaktadır. Tersine, Yunan Hükümeti, bu hükmün, ilgili tarafların hepsine yararlı olacağı kanısındadır.

MUHTAR BEY, ardıl [halef] Devletlerce kabul edilen hükümlerle, Türkiye için tasarlanan hükümler arasındaki farkı belirtti: Türkiye için tasarlanan hükümlerde "olacaklar" (*seront*) denilirken, ardıl Devletlere ilişkin hükümlerde "edebilecek-lerdir" (*pourront*) terimleri kullanılmaktadır.

M. SERRUYS, birbirinin karşılığı olan her iki maddenin de aynı sözlerle kaleme alınması gerektiği görüşündedir. M. SERRUYS'e göre, hakemlik mahkemelerinin kurulmasından Türkiye'nin yalnız övünç duyması gerekir.

M. FOUNTAİN, en sonunda, üst-hakemi (*surarbitre*) seçmekle Milletler Cemiyeti Meclisinin görevli olacağını belirtti. Şüphesiz, Türkiye, bu Cemiyete girmeğe razı olacaktır.

ZEKÂİ BEY, şimdilik bu soruya cevap verecek durumda olmadığını söyledi.

M. SERRUYS, bir tek hakemlik mahkemesi olmayacağını, birçok hakemlik mahkemeleri olacağını belirtti: Her uyuşmazlık için, teknisyen olan, ayrı hakemler bulunacaktır. Böylece, hakgözetir kararların verilmesi olasılığı daha büyük olacaktır.

ZEKÂİ BEY, ilk sözleşmede öngörülen hakemlere neden başvurulamayacağını anlayamadığını söyledi.

M. BARGETON, sözleşmelerin yapılması sırasında, tarafların, savaşın yaratacağı olağanüstü koşulları öngöremediklerini anlattı.

M. SERRUYS, sözleşmelerde öngörülmüş olan hakemliğe başvurmanın, karşılaşılacak durumların büyük çoğunluğunda, büyük güçlüklerle sonuçlanacağına inandığını söyledi.

MUHTAR BEY, bütün bu görüşme boyunca, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, Türk adaletine güven yoksunluğu göstermiş olmalarından yakındı. MUHTAR BEY, şimdiye kadar kendilerine başvurulan kimselerin, her zaman, tarafları memnun etmiş olduklarına inanılmasını istedi.

M. SERRUYS, hakem, sözleşme hükümlerini günün koşullarına uyduramazsa, kime başvurulacağını sordu. Yirmi sekiz Müttefik Devlet, Versailles Andlaşmasını imzalamış ve böylece, çıkarlarına ilişkin anlaşmazlıkları hakemlik karma mahkemelerine sunmağı kabul etmişlerdir. Bu çeşit mahkemelerin kurulmasını Türkiye neden kabul etmeyecektir?

MUHTAR BEY, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, işlerine gelince, Türkiye'yi öteki Devletlerle aynı düzeye koyduklarını, başka durumlar söz konusu olunca da, Türkiye'yi öteki Devletlerden ayrı tutmak için, Türkiye'de sürüp giden olağanüstü koşullar üzerinde direndiklerini söyledi.

M. NOGARA, Türk Hükümetince, savaş sırasında, demiryollarına elkonulduğunu hatırlattı.

MUHTAR BEY, Türk Hükümetinin, demiryollarını kullanmış olması yüzünden, Ortaklıklara [Şirketlere] zarar-giderim vermekten kaçınmadığını söyledi. Bu yüzden de, ayrıcalıkların [imtiyazların] uzatılması istemi haksızdır.

M. SERRUYS, savaş süresince, demiryollarını ticaretçi amaçlarla işletme yeteneğinden yoksun bırakılmış olmaları yüzünden, Ortaklıklara zarar-giderim

ödemek gerektiğini, kimi durumlarda da, onların zararlarını gidermede en iyi yolun, ayrıcalıklarının [imtiyazlarının] süresini uzatmak olduğunu söyledi. Bununla birlikte, M. SERRUYS, Türk görüşünü de dikkate alacak bir metin hazırlamanın mümkün olduğunu düşünmektedir.

M. SERRUYS, öte yandan, 1 nci maddenin 2 nci paragrafının, şimdiki Türk Hükümetinin politikasıyla, eski Osmanlı İmparatorluğunun politikası arasında var olan karşıtlığın yaratabileceği güçlükleri yatıştırmak amacını güttüğünü belirtti.

MUHTAR BEY, bu konuya ilişkin görüşünü ileride bildirmek hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

1 nci maddenin 6 ncı paragrafına gelince, M. SERRUYS, Müttefik Temsilci Heyetlerinin tekliflerindeki biçimiyle, bu metni kabul edemeyeceğini bildirdi; M. SERRUYS'e göre, 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana geçerliliği doğrulanmış olan ayrıcalıkların [imtiyazların] durumunu söz konusu etmek, pek haksızlık olur. Bu durumda, M. SERRUYS, paragrafın "yürürlükte kalacaklardır" sözleriyle son bulmasını teklif etti.

MUHTAR BEY, İstanbul Türk Hükümetinin, 30 Ekim 1918 den sonra dilediği gibi davranma özgürlüğünden yoksun olduğunu söyledi. Öte yandan, Ankara Hükümeti ve Türk halkı, İstanbul Hükümetinin eylemlerini tanımadıklarını açıklamışlardır.

M. SERRUYS, Türk Hükümetinin, bu yoldan sorumluluktan kurtulamayacağı kanısında olduğunu söyledi.

M. BARGETON, bu ayrıcalıkların [imtiyazların] yürürlükte oluşlarının doğrulanmasına karşı hiç bir protestoda bulunulmamış olduğunu hatırlattı. Üstelik, Müttefikler, İstanbul Hükümeti üzerinde hiç bir baskı da kullanmamışlardır; ayrıcalıkların yürürlükte oluşu, Müttefiklerin hiç bir karışımı olmaksızın, doğrulanmıştır. Son olarak, bu dönemde, Ankara Hükümetiyle görüşmelere girişmek de imkânsızdı.

MUHTAR BEY, İstanbul'un Müttefik kuvvetlerce işgal edilmiş bulunduğunu, bu kuvvetlerin İstanbul Hükümetinin kararlarına karışmalarının kaçınılmaz olduğunu belirterek, söylenenlere karşı çıktı.

M. SERRUYS, Müttefiklerin, ekonomik hayatı sürdürmek için, bulundukları yerde [yetkili] tanınmış makamlarca, başka bir deyimle, İstanbul Hükümeti ile işleri görüşmek zorunda olduklarını söyledi.

ZEKÂİ BEY, İstanbul Yönetiminin, işgalci ordularının buyruğu altında bulunduğu kanısındadır. Ayrıcalıkların [imtiyazların] geçerli oluşu doğrulanmışsa, bunlar, yönetimi gerçekten ellerinde tutan makamlarca, başka bir deyimle, Müttefiklerce doğrulanmıştır; başka biçimde söylemek gerekirse, bu ayrıcalıkların geçerliliği tek-taraflı olarak, Müttefikler arasında doğrulanmıştır.

M. BARGETON, bu konuda hiç bir protestoda bulunulmamış olması üzerinde durduğunu belirtti.

M. NOGARA, 1 nci maddenin 6 ncı paragrafı üzerinde bir anlaşmazlık olduğunu görmektedir.

M. FOUNTAİN, bu paragrafın, Türkiye'nin isteğini yerine getirmek amacıyla kaleme alınmış olduğunu söyledi. Türk Temsilci Heyeti bu paragrafı kabul

etmediğine göre, başka bir metin hazırlanacaktır; bu metin ise, şüphesiz, Türkiye'ye daha elverişli olmayacaktır.

MUHTAR BEY, 1 nci maddeye ilişkin görüşünü şöyle özetledi: Türk Temsilci Heyeti, ortaklıkların [şirketlerin] uyrukluğu, Hicaz demiryolunun olağanüstü niteliği, Andlaşmanın yürürlüğe gireceği tarih olarak 30 Ekim 1918 tarihi ve İstanbul Hükümetinin yetkisi konularında çekinceler [ihtirazî kayıtlar] öne sürmektedir.

Madde 2.

Türk Temsilci Heyetinin belirttiği bir görüş üzerine, M. SERRUYS, anlamının pek açık olmadığını kabul ettiği bu madde için yeni bir metin sunacağını söyledi.

Madde 3.

MUHTAR BEY, Türk Hükümetinin savaş sırasında ayrıcalıklar [imtiyazlar] verme hakkına neden karşı çıkıldığını anlayamadığını söyledi. Türk Hükümetinin, başka her vakit olduğu gibi, bu ayrıcalıkları verirken egemen yetkisini kullandığı açıkça bellidir. Her halde, savaşın başlangıcından bu yana verilmiş ve ayrılmış ülkeleri ilgilendiren tek bir ayrıcalık vardır; bu da Halep tramvayları ayrıcalığıdır.

Türk Temsilci Heyeti, İstanbul Hükümetinin yetkisini tanımadığına göre, MUHTAR BEY, bu maddede belirtilen ayrıcalıkların sona erdirilebilmesinin kabulünde başlangıç olacak tarihin 1 Ağustos 1914 değil, 30 Ekim 1918 olmasını istedi.

Madde 4.

M. BARGETON, bu maddenin, savaş sırasında, Alman, Avusturya'lı, Macar ve Bulgar uyruklarına verilen ayrıcalıkları [imtiyazları] göz önünde tuttuğunu açıkladı. Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan, bu konudaki haklarından daha önce vazgeçmiş bulunmaktadırlar; ancak, bu vazgeçmenin tam olması için, Türk Hükümetinin rızası da alınmalıdır. Bu yüzden, Andlaşmaya bu konuda bir hüküm konulması gerekmektedir.

ZEKÂİ BEY, savaş sırasında, Alman, Avusturya'lı, Macar ve Bulgar uyruklarına hiç bir ayrıcalık verilmemiş olduğunu bildirdi. Öte yandan da, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan, imzaladıkları andlaşmalarla, bu konudaki haklarından Müttefiklerden yana vazgeçmiş olduklarına göre, işbu Andlaşmanın bu konuya değinmesi gereksizdir.

M. BARGETON, Türkiye'nin, bu Andlaşmalardan hiç birinin imzacısı olmadığını belirtti.

MUHTAR BEY, Türk Hükümetinin, Versailles, Saint-Germain, Trianon ve Neuilly andlaşmalarındaki söz konusu hükümlere katıldığının belirtilmesinden yana olacağını söyledi.

M. BARGETON, bu andlaşmalarla, Almanya'nın, Avusturya'nın, Macaristan'ın ve Bulgaristan'ın, Müttefikler ile Türkiye arasında bu konuda ileride yapılacak bir andlaşmanın geçerli olmasını tanımayı yalnız vaat etmiş oldukları cevabını verdi. Bu yüzden, tartışılmakta olan madde barış andlaşmasına konul-

mazsa, bu andlaşmalarda öngörülen hakların geçirimi [transferi] eksik kalmış olacaktır.

Madde 5.

MUHTAR BEY, bu madde metninin, "ve iş gören..." sözlerinden sonra "tümüyle" kelimesinin eklenerek değiştirilmesini istedi. MUHTAR BEY, birden çok ülkede iş yapacak bir ortaklığın [şirketin], bu işlerinden doğacak karışıklıkları belirterek, örneğin, bir demiryolunun birkaç ülkeden geçmesi yüzünden, birkaç kez uyrukluk değiştireceğini söyledi.

M. SERRUYS, Türk ülkesinde küçük kolları ya da kesimleri olan bir demiryolu ortaklığının, Türk uyrukluğunu almasının zorunlu olmadığını söyledi; bu ortaklık, daha çok, bu demiryolu şebekesinin en büyük parçası bulunan ülkenin, ya da ortaklıkta etkileri üstün olan ortakların (*actionnaires*) uyrukluğunu alacaktır.

ZEKÂİ BEY, uyrukluk sorununun, ilgili Devletler arasında yapılacak özel anlaşmalarla çözümlenmesinden yana olacağını bildirdi.

5 nci madde için yeni bir metin hazırlanmasına karar verildi.

M. ANTİTCH, 1914 savaşı başlamadan önce yürürlüğe girmiş uluslararası andlaşmalar uyarınca, Türkiye'nin Sırbistan'a bıraktığı topraklara ilişkin iktisat ya da maliye sorunlarının, Lausanne Konferansında görüşülmesini, Sırp-Hırvat-Sloven Hükümetinin kabul edemeyeceğini söyledi.

İngiliz, Fransız ve İtalyan Temsilci Heyetlerince teklif edilen ve Sèvres Andlaşmasının 312 nci, 314 ncü, 316 ncı ve 317 nci maddelerinin karşılığı olan 2 nci, 3 ncü, 5 nci ve 6 ncı maddelerin hükümlerine gelince, Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyeti, Maliye Sorunları Alt-komisyonunun 5 Aralık 1922 günlü oturumunda yapmış olduğu bildiriyi yeniden belirtmekle yetinecektir:

"Sırplar-Hırvatlar-Slovenler Krallığı ile Türkiye arasındaki bütün toprak sorunları, Türkiye'nin Avrupa savaşına girişinden önce yürürlükteki uluslararası andlaşmalarla çözüme bağlanmış olduğundan, Sırp-Hırvat-Sloven Temsilci Heyeti, söz konusu topraklara ilişkin ekonomik ve malî sorunların Lausanne Konferansında görüşülmesi gerekeceği kanısında değildir."

Oturuma saat 13.30 da son verildi.

(14) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A.

İktisat Sorunları
ALT-KOMİSYONU

Lausanne, 27 Aralık 1922

SAYIN BAŞKAN,

İktisat Sorunları Alt-komisyonunca Ekselânslarınıza 23 Aralık 1922 tarihinde sunulmuş bulunan raporda eksikler bulunduğunu, Türk Temsilci Heyeti, 26 Aralık 1922 tarihli mektubuyla bildirmiştir.

Türk Temsilci Heyetinin mektubunun örneğini, İktisat Sorunları Alt-komisyonu Raporuna eklenmek üzere, size sunmaktayım, Sayın Başkan.

Derin saygılarımın kabulünü rica ederim, Sayın Başkan.

İmza: B. NOGARA

Ekselâns Monsieur BARRÈRE, Fransa Büyükelçisi, İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonu Başkanı.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
HÜKÜMETİNİN
BARIŞ KONFERANSINDA
TEMSİLCİ HEYETİ

Genel Sekreterlik
No. 76

Lausanne, 26 Aralık 1922

SAYIN BAŞKAN,

Türk Temsilci Heyeti, malların, hakların ve çıkarların geri verilmesi ve bunlar için zarar-giderimde bulunulması ile, Müttefik Temsilci Heyetlerince teklif olunan, borçlara ilişkin hüküm üzerindeki görüşünün, İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonu Başkanına sunulan raporda belirtilmemiş olduğunu görmüştür. Türk

Temsilci Heyeti, karşı-teklifinde bir değişiklik daha yaparak, Devlete ait malların, hakların ve çıkarların da verilmesi ve bunlar için zarar-giderimde bulunulması istemini yenilemişti. Bunun gibi, "Borçlar"a ilişkin maddeyi kabul edişini, "Mallar, haklar ve çıkarlar" konusundaki kesime ilişkin karşı-teklifinin Müttefik Temsilci Heyetlerince kabulunü bağlamıştı. Türk Temsilci Heyeti, rapordaki bu eksikleri dikkate almanızı ve bunları Komisyon Başkanına bildirmenizi dilemektedir.

Derin saygılarımın kabulünü rica ederim, Sayın Başkan.

İmza: ZEKÂİ

Monsieur B. NOGARA, İktisat Sorunları Alt-komisyonu Başkanı.

EK B.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

AYRICALIKLARA İLİŞKİN MADDELER

İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ

21 Aralık 1922

Madde 1

İşbu Andlaşma uyarınca, Türk kalan ülkelerde, Osmanlı Hükümetince ya da herhangi bir yerel [mahallî] makamca, 1 Ağustos 1914 tarihinden önce verilmiş bulunan ayrıcalıklardan [imtiyazlardan, *concessions*] yararlanmış bulunan Müttefik Devletler uyrukları ile, Müttefik çıkarlarının üstün durumda olduğu Osmanlı Ortaklıklarının [Şirketlerinin], bu ayrıcalık sözleşmesinden ve 1 Ağustos 1914 tarihinden sonra yapılmış her türlü anlaşmalardan doğan bütün hakları tümüyle yeniden tanınacaktır.

1 Ağustos 1914 tarihinden önce Türkiye ile Müttefik Devletlerin uyrukları ya da Müttefik çıkarlarının üstün durumda bulunduğu ortaklıklar arasında yapılmış ayrıcalıklar [imtiyazlar] konusunda her çeşit sözleşmelerle, bunlara ilişkin bütün anlaşmaların ve kararların Türk Hükümeti bakımından geçerliliği, bunlar yürürlüğe başlatılmış ise, doğrulanmıştır. Bunun gibi, yürürlüğe başlatılmamış olduğu halde, Osmanlı Hükümetiyle bir Müttefik Hükümet arasında, yürürlüğe başlatılmış anlaşmalara konu olmuş sözleşmelerin ve bunlara ilişkin kararların geçerli sayıldıkları da doğrulanmıştır.

Her ayrıcalığın [imtiyazın] süresi, 1 Ağustos 1914 tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki zamana eşit bir süre için uzatılacaktır.

Yukarıda sözü geçen ayrıcalıklar, sözleşmeler ve anlaşmalar, yeni ekonomik koşullara uymazsa, Türk Hükümeti ile ayrıcalık sahipleri (*concessionnaires*), bunların gözden geçirilerek yeni koşullara uydurulmasını sağlamak amacıyla, aralarında anlaşacaklardır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak bir yıllık bir süre içinde ve bu yeni duruma uydurma konusunda taraflar arasında dostça bir anlaşmaya varılamaması halinde, bu konuda karar alınması için, anlaşmazlık üç üyeden oluşan

hakemlik mahkemelerine sunulacaktır. Bu üç üyeden biri ayrıcalık [imtiyaz] sahiplerinin, ya da bir Osmanlı ortaklığı söz konusu ise, sermayesinin çoğunluğuna sahip olanların uyruğu bulundukları Devletçe; ikinci üye, Türk Hükümetince; üçüncü üye de, taraflar anlaşamazlarsa, Milletler Cemiyeti Meclisince atanacaktır.

Osmanlı Hükümeti ile, sözleşmelerden ve ayrıcalıklardan yararlananlar arasında 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana yapılmış olan anlaşmalar, bunların yerine Türk Hükümeti ile sözü geçen yararlananlar arasında yeni bir anlaşma yapılıncaya kadar, yürürlükte kalacaklardır. Taraflar anlaşmazlarsa, karar, yukarıda öngörülen hakemlik mahkemelerine bırakılacaktır.

Madde 2

Gerek 1913 de, Balkan Savaşları sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bütün ülkelerde, ardıl [halef] olmuş Devlet, ayrıcalıkların [imtiyazların] sahiplerine ya da bir önceki maddede belirtilen sözleşmelerden yararlananlara karşı, haklar ve yükümler bakımından Türkiye'nin yerine *ipso facto* geçmiş bulunduğu için, onlara verilmiş olan güvenceleri [teminatları] saklı tutmak ya da eşdeğerde güvenceler vermek zorunda olacaktır.

Hak sahibinin yerine geçme, her ardıl [halef] Devlet için, toprak ayrılışını öngören Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak geçerli olacaktır. Bu ardıl Devlet, ayrıcalıkların [imtiyazların] işletilmesi ve sözleşmelerin kesintisiz uygulanması için gerekli bütün tedbirleri alacaktır.

Bununla birlikte, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, söz konusu ayrıcalıkları ve sözleşmeleri bu Devletlerin yasalarıyla yeni ekonomik koşullara uydurmak amacıyla, ardıl Devletlerle bu ayrıcalıkların ve sözleşmelerin sahipleri arasında görüşmelere girişilebilecektir. Yeni duruma uydurma şartları üzerinde, altı ay içinde bir anlaşmaya varılamazsa, Devlet ya da ayrıcalık sahipleri, uyuşmazlıklarını, bir önceki maddede öngörülen usul uyarınca, hakemliğe sunacaklardır.

Madde 3

Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerde, Müttefik Devletler, Osmanlı Hükümeti ya da Osmanlı yerel [mahallî] makamlarınca 1 Ağustos 1914 tarihinden sonra verilmiş olan ayrıcalıkları ya da ayrıcalık geçirimlerini [transferlerini] geçerli saymak zorunda olmayacaklardır. Bu ayrıcalıklar ya da geçirimler, geçersiz sayılabilecek ve bunların sona erdirilmesi bir zarar-giderim [tazminat] verilmesine yol açmayacaktır.

Madde 4

Osmanlı Hükümetince, 1 Ağustos 1914 tarihinden işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine kadar, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan uyrukları yararına ya da bu uyrukların üstün çıkarları bulunan ortaklıklara [şirketlere] tanınmış bütün ayrıcalıklar ya da bir ayrıcalıkta öngörülen bütün haklar hükümsüzdür.

Madde 5

Osmanlı kanunu uyarınca kurulmuş olup da, gerek Balkan Savaşları sonucunda, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir ülkede iş gören ve Müttefik çıkarlarının üstün durumda bulunduğu her ortaklık [şirket], işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak beş yıl içinde, söz konusu ülkede yetkilerini kullanan Devletin ya da sözü geçen ortaklığı uyrukları denetleyen Müttefik Devletlerden birinin kanunu uyarınca kurulmuş bulunan bir ortaklığa mallarını, haklarını ve çıkarlarını geçirebilecektir. Bu mallar, haklar ve çıkarlar geçirilmiş bulunan ortaklık, işbu Andlaşmanın kendisine tanıdığı hakları ve ayrıcalıkları da kapsamak üzere, bir önceki ortaklığın yararlanmakta olduğu aynı haklardan ve ayrıcalıklardan yararlanacaktır.

İşbu Madde gereğince, Osmanlı ortaklıklarına ait malların, hakların ve çıkarların kendilerine geçirileceği ortaklıklara, Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerde, yürürlükteki uluslararası sözleşmelerle bağdaşabildiği ölçüde, bu geçirim [transfer] yüzünden, ya da bu geçirimin yol açacağı örgütlenme yüzünden, özel herhangi bir vergi yüklenmeyecektir. Söz konusu ortaklıkların, uyrukluğuna geçmiş bulundukları bağıtlı Devletlerin ülkelerinde de, bu Devlet, kendi yasaları yüzünden, böyle bir bağışıklığa karşı çıkmamaktaysa, aynı hüküm uygulanacaktır.

GENEL HÜKÜM

Madde 6

İşbu Andlaşmanın aykırı hükümleri saklı kalmak üzere, işbu Kesimle (Ekonomik hükümler), (Malî hükümler) Kesimine ilişkin bütün konularda, "Müttefik Devletler uyrukları" (*ressortissants des Puissances alliées*) terimine şunlar girmektedir:

1. Ortaklıkları, birlikleri ve kurumları da kapsamak üzere, bir Müttefik Devletin ya da bir Müttefik Devletin koruyuculuğu (*protectorat*) altında bulunan bir Devletin ya da ülkenin bütün uyrukları;

2. Koruma belgeleri (*patente de protection*) 1 Ağustos 1914 tarihinden önce olan, Müttefik koruması altındaki herkes;

3. Müttefik uyruklarının ya da topluluklarının çıkarları üstün durumda bulunan bütün Osmanlı ortaklıkları [şirketleri].

EK C.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

AYRICALIKLAR [İMTİYAZLAR]

28 Aralık 1922

Madde 1

(Türk Temsilci Heyetinin Karşı-teklifi)

Osmanlı Hükümetiyle Müttefik Devletlerin uyrukları arasında, 28 Ekim 1914 tarihinden önce yapılmış ayrıcalık [imtiyaz] sözleşmeleri (*contrats de concession*) ile bunlara ekli anlaşmalar yürürlükte tutulacak ya da taraflar ortaklaşa bir karara varırlarsa, bunların hükümleri değiştirilecektir. Bu tarihten önce ortaya çıkan ve ayrıcalık sözleşmelerinin sona erdirilmesini haklı gösteren nedenler, geçerli kalacaklardır. Taraflar, sözleşmenin olduğu gibi bırakılmasında ya da herhangi bir biçimde değiştirilmesinde anlaşamazlarsa, ayrıcalık sözleşmelerinde öngörülen ve bu gibi anlaşmazlıkların çözümlenmesine ilişkin bulunan hükümler uygulanacaktır. Bu gibi anlaşmazlıkları öngören hükümler yoksa, bu anlaşmazlıklar, ülkede yürürlükteki kanunların hükümleri uyarınca çözüme bağlanacaktır.

(15) SAYILI TUTANAK

29 ARALIK 1922 CUMA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 17.25 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:
MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, SALEM, GALLİ (*İtalya*); MM. CONTZESCO (*Romanya*); M. ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Ayrıcalıklar.
Madde 6.

ZEKÂİ BEY, ortaklıkların [şirketlerin] uyrukluğunu tartışmanın, Alt-komisyonun yetkisi içinde olmadığı kanısındadır. ZEKÂİ BEY, geçen oturumlardan birinde, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, ortaklıkların Türk uyrukluğunda olmaları ilkesini kabul etmiş olduklarını ve Müttefik Hükümetlerin, bu ortaklıklara sermaye yatırmış bulunan uyruklarının çıkarlarını savunmakla yetineceklerini düşünmekteydi.

Kaldı ki, 1863 Kapitülasyon Andlaşması, Türkiye'de iş gören ortaklıkların Türk uyrukluğunda olmalarını kabul etmişti. Yürürlükteki yasalara göre, bu ortaklıklar, yetkili makamlarca usulü gereğince tanındıkları zaman, Türk tüzel kişileri sayılmaktadırlar.

Türk Temsilci Heyeti, yalnız, 6 ncı maddenin birinci paragrafını, o da, "usulü gereğince kurulmuş ve Türk Hükümetince tanınmış" sözlerinin, "birlikler ve kurumlar" sözleriyle tamamlanması şartıyla, kabul edebilir. Türk Temsilci Heyeti, öteki iki paragrafı kabul edemez.

M. BARGETON, Zekâi Bey'in öne sürdüğü görüşlerin, belirli bir ölçüde, haklı olduğunu düşünmektedir; M. BARGETON, söz konusu ortaklıkların, her ne kadar Müttefik uyruklarına ilişkin hükümlerden yararlansalar da, Türk tüzel kişileri sayıldıklarını açıklamak üzere, bu maddenin yeni bir metnini hazırlama teklifinde bulundu.

ZEKÂİ BEY, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, "koruma altındaki kimseler"

[mahmî, *protégés*] sözünden ne anladıklarını sordu. Konsolosluklarca kullanılan kavas'lar* mı söz konusudur?

M. BARGETON, bu sorunun, en uygun biçimde, ancak Uyrukluk [Tabiiyet] Sorunları Alt-komisyonunca çözümlenebileceği kanısındadır.

M. NOGARA, 6 ncı maddenin yeniden kaleme alınışında, Zekâi Bey'in teklif ettiği değişikliğin de göz önünde tutulması olanağının, Müttefik Temsilci Heyetlerince inceleneceğini söyledi.

Madde 1.
Türk Temsilci Heyetinin karşı-tasarısı.

ZEKÂİ BEY, Türk Temsilci Heyetinin teklif ettiği metnin, ayrıcalıklara [imtiyazlara, *concessions*] ilişkin sorunları, Müttefik Temsilci Heyetlerince sunulmuş metinden daha iyi karşılamakta olduğunu düşünmektedir.

ZEKÂİ BEY'e göre, 1 nci madde, ayrıcalıklar konusundaki hükümlerin en önemlisidir. Şunu göz önünde tutmak gerekir ki, önce Türk Temsilci Heyeti, iki taraf razı olursa, birtakım savaş-öncesi sözleşmelerini (*contrats*) bugünkü duruma uydurma zorunluluğunu kabul etmektedir. İkinci olarak, Türk Temsilci Heyeti, savaşın başlangıcında sona erdirilmek üzere bulunan sözleşmeleri göz önünde tutmaktadır. Son olarak, Türk Temsilci Heyeti, ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların götürüleceği makamın, Müttefik Temsilci Heyetlerince teklif edilen Hakemlik Mahkemesinin değil, ilk sözleşmede öngörülen makam olmasını savunmaktadır.

M. FOUNTAİN, bu çözümün aksak olduğunu düşünmektedir; çünkü, hiç bir sözleşmede savaştan doğabilecek olağanüstü koşullar öngörülemezdi.

M. SERRUYS, özellikle çok güç durumları kesip atar bir biçimde düzenleyen Türk karşı-tasarısını kabul etmediğini söyledi. M. SERRUYS, Türk Temsilci Heyetinden, taraflardan birinin öne süreceği sona erdirme isteminin, anlaşmazlığı hakeme götürmek için yeterli sayıp saymadığını açıklamasını rica etti.

ZEKÂİ BEY, bunun, sözleşme hükümlerine bağlı olduğunu söyledi.

Ayrıcalıklara [imtiyazlara] ilişkin maddelerin tartışılması ertelendi.

Türk Temsilci Heyetinin endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin korunmasına ilişkin karşı-teklifleri.
Madde 1.

Alt-komisyon, Türk Temsilci Heyetinin, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin korunmasına ilişkin karşı-tekliflerini incelemeğe girişti.

M. FOUNTAİN, Türk karşı-tekliflerinde, 1 nci maddenin ikinci paragrafının, Müttefikler tasarısında bunun karşılığı olan hükümle çatışmakta olduğunu söyledi. Bu nedenle, M. FOUNTAİN, Türk karşı-tasarısındaki metni kabul edememektedir. İngiltere'de yürürlükte olan sisteme göre, düşman uyruklarına ait olan buluş belgeleri [ihtira beratları, *brevets d'invention*] geçersiz sayılmamıştır. Bu belgelerden [beratlardan] birtakımının kullanılması için, Buluş Belgeleri [İhtira Beratları] Dairesince, birtakım harçlar karşılığında, lisanslar verilmiştir. Bu harçların geliri, söz konusu belgelerin sahiplerine iletilmesi için, Türk Hükümetine teslim olunacaktır. Bu lisanslar, bugün de geçerlidirler; yalnız buluş belgesi [ihtira beratı], başlangıçta ait olduğu düşman uyruğunun mülkiyetinde kalmaktadır.

*** Fransızca metinde "kavas" denilmektedir. (S.L.M.)**

M. SALEM, Müttefikler tasarısının 1 nci maddesinin, Türkiye'ye hiç bir fedakârlık yüklemediğini belirtti. Müttefikler, savaş sırasında, etkin koruma tedbirleri almışlardır; düşman buluş belgelerini [ihtira beratlarını] kullanmak isteyen kimselere lisanslar verilmiştir; bu lisansların verilmesinden elde edilen harçlar Türk Hükümetinin hesabına geçirilecektir. Öte yandan, Türk Hükümeti, Müttefik buluş belgelerini [ihtira beratlarını] kullanmaları için uyruklarına izin vermiş ve bu izin, hiç bir sınırlama olmaksızın ve hiç bir harç ödenmeksizin sağlanmıştır. Böyle olunca, Türk Hükümeti hiç bir gelir sağlayamamıştır; bu yüzden de, Müttefik Devletlere herhangi bir para teslim edecek de değildir. Bu durumda, Türk Temsilci Heyeti, Müttefik Temsilci Heyetlerince teklif edilen metni, hiç duraksamadan, kabul edebilir.

ZEKÂİ BEY, 1 nci maddenin 3 ncü paragrafının aşağıdaki gibi kaleme alınmasını teklif etti: ".... Müttefik Devletler uyruklarının endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyeti haklarına ilişkin konularda Osmanlı Hükümetince alınan özel tedbirlerden elde edilen paralar..."

Bu biçimde yazılması kabul edildi.

Müttefikler tasarısı.

Madde 2.

M. FOUNTAİN, Türk Temsilci Heyetinin, 2 nci maddeyi neden metinden çıkartmış olduğunu sordu.

ZEKÂİ BEY, bu maddenin, Sèvres Andlaşmasında bulunduğu için, çıkartılmış olduğunu söyledi.

M. FOUNTAİN, Sèvres Andlaşmasında yararlı telkinlerin bulunduğu kanısındadır; M. FOUNTAİN, söz konusu maddenin en tam bir karşılıklı işlem [mütekabiliyet] ilkesi öngörmekte olduğunu söyledi.

ZEKÂİ BEY, Hükümetinin, imzacı olmayan Hükümetlerin katılmasına açık olan Bern anlaşmasına, doğrudan doğruya katılmayı üstün tuttuğunu belirtti.

M. FOUNTAİN, bu anlaşmanın artık yürürlükte olmadığını, katılma bildirilerinin sunulması süresinin 30 Haziran 1921 de sona ermiş olduğunu söyledi.

M. SERRUYS, Müttefik tasarısının 2 nci maddesinin, üçüncü kişilerin haklarını korumak bakımından, kesin olarak gerekli olduğunu belirtti. Müttefik Devletler, bu maddenin reddini, Bern anlaşmasına ortaklaşa imza koymuş olan ve Konferans'da temsil edilmiş bulunmayan Devletlere karşı yükümlerine aykırı davranmaksızın, kabul edemezler.

Türk Temsilci Heyeti, bu konudaki görüşünü ileride bildirme hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Müttefikler tasarısı.

Madde*.

M. FOUNTAİN, bu maddeyi Türk Temksilci Heyetinin, neden metinden çıkarmış olduğunu sordu.

ZEKÂİ BEY, bu maddenin sözleşmelere (*contrats*) ilişkin bulunduğunu, bu yüzden de sözleşmelere ilişkin hükümlerle birlikte incelenmesi gerektiğini söyledi.

* Kaçıncı madde olduğu Fransızca resmî metinde ve 1924 Türkçe çevirisinde belirtilmemiştir. (S.L.M.)

M. FOUNTAİN, söz konusu sözleşmelerin, pek özel bir nitelikleri olduğunu belirtti. Bu sözleşmeler, buluş belgelerine [ihtira beratlarına, *brevets*] ve lisanslara ilişkindir; bu yüzden, bunların ortaya çıkarttığı sorunların sözleşmelere ilişkin Kesimden çok, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin Kesimde düzenlenmesi yerinde olacaktır.

Kaldı ki, bu maddeden yalnız Türk Temsilci Heyeti yararlanacaktır. Her halde, M. FOUNTAİN, maddenin büsbütün metinden çıkartılmasını kabul edemez; çünkü bu madde olmaksızın, bu Kesim, hukuk açısından, eksik kalır.

ZEKÂİ BEY, bu noktaya ilişkin görüşünü gelecek oturumda açıklama hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Oturuma saat 18.50 de son verildi.

* Kaçıncı madde olduğu Fransızca resmî metinde ve 1924 Türkçe çevirisinde belirtilmemiştir. (S.L.M.)

EK

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

ENDÜSTRİ, EDEBİYAT VE SAN'AT YAPITLARI MÜLKİYETİNE İLİŞKİN MADDELER

(TÜRK TEMSİLCİ HEYETİNİN KARŞI-TEKLİFLERİ)

Madde 1

İşbu Andlaşmanın hükümleri saklı kalmak üzere, endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, Bağıtlı Devletlerce her birinin yasaları uyarınca 29 Ekim 1914 tarihindeki durumlarıyla, Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkelerinde, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, bu haklardan savaş durumunun başladığı anda yararlanmakta olan kimseler ya da bunların hak sahipleri yararına yeniden tanınacak ya da geçerli sayılacaktır. Bunun gibi, savaş çıkmamış olsaydı, endüstri mülkiyetini ya da bir edebiyat veya san'at yapıtının yayınlanmasını korumak için, yasalar uyarınca yapılmış bir istem sonucu olarak, savaş süresince edinilebilecek olan haklar da, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, hak sahibi durumunda olan kimseler yararına yeniden kabul edilecek ya da yeniden geçerli sayılacaktır.

Savaş sırasında, Bağıtlı Taraflardan her birinin yasama, yürütme ya da yönetim makamlarından birince, öteki Tarafın uyruklarının endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyeti haklarına ilişkin olarak, alınmış olabilecek özel tedbirler, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte geçerli olmaktan çıkacaktır.

Madde 2

Bir yandan Türk uyrukları ve Türkiye'de oturmakta olan ya da Türkiye'de bir iş tutmuş kimselerle, öte yandan Müttefik Devletler uyrukları, ya da Müttefiklerin ülkesinde oturan ya da bu ülkede bir iş tutmuş kimselerce, ya da bu kimselerin savaş sırasında haklarını kendilerinden yana bırakmış olabilecekleri üçüncü kişilerce, savaş durumunun başlama tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluş tarihi arasında geçen süre içinde, öteki tarafın ülkesinde meydana gelmiş olabilecek ve savaş süresinin herhangi bir anında var olmuş ya da 1 nci madde uyarınca yeniden tanınacak endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyeti haklarını bozmuş gibi sayılacak olaylar yüzünden hiç bir dâva açılamayacak, hiç bir istemde bulunulamayacaktır.

Yukarıda sözü edilen olaylar arasında, Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetlerince, ya da onlar hesabına ya da onların rızasıyla, herhangi bir kimsece, endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyeti haklarının kullanılması bulunduğu gibi, bu hakların uygulanacağı her türlü ürünlerin, araç ve gereçlerin, ya da her türlü nesnelerin kullanılması, satışı ya da satışa çıkartılması da bulunmaktadır.

Madde 3

İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde oturanlar – bu ayrılma ve bunun doğurduğu uyrukluk değişikliği göz önünde tutulmaksızın – bu ülke geçirimi [transferi] anında sahip oldukları endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklardan, Türkiye'de tam ve eksiksiz olarak yararlanmaya devam edeceklerdir.

İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde, bu ayrılma anında geçerli olan ya da 1 nci madde uyarınca yeniden tanınacak ya da geçerli sayılacak olan endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, söz konusu ülkenin geçeceği Devletçe tanınacak ve Türk kanunları uyarınca kendilerine verilecek süre içinde bu ülkede geçerli sayılacaktır.

(16) SAYILI TUTANAK

30 ARALIK 1922 CUMARTESİ OTURUMU

Oturum Ouchy Şatosunda, saat 18.00 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, SALEM, GALLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Kısa bir tartışmadan sonra Alt-komisyon, endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin maddeler için, aşağıdaki metni kabul etti:

Madde 1

"İşbu Andlaşmanın hükümleri saklı kalmak üzere, endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, Bağıtlı Devletlerden her birinin yasaları uyarınca 1 Ağustos 1914 tarihindeki durumlarıyla, Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkelerinde, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, bu haklardan savaş durumunun başladığı anda yararlanmakta olan kimseler ya da bunların hak sahipleri yararına yeniden tanınacak ya da geçerli sayılacaktır. Bunun gibi, savaş çıkmamış olsaydı, endüstri mülkiyetinin ya da bir edebiyat veya san'at yapıtının yayınlanmasını korumak için, yasalar uyarınca yapılmış bir istem sonucu olarak, savaş süresince edinilebilecek haklar da, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, hak sahibi durumunda olan kimseler yararına yeniden kabul edilecek ya da yeniden geçerli sayılacaktır.

Yukarıdaki hüküm uyarınca, sahiplerine yeniden tanınması gerekecek haklara halel gelmemek şartıyla, savaş sırasında Müttefik Devletlerden birinin yasama, yürütme ya da yönetim makamlarından birince, Osmanlı uyruklarının endüstri, edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyeti haklarına ilişkin olarak, alınmış olabilecek özel tedbirler, yapılmış kamusal işlemler (lisans vermeyi de kapsamak üzere), yürürlükte kalacak ve hukuk açısından tam geçerli sayılacaklardır. Bu hüküm, herhangi bir Müttefik Devlet uyruklarının haklarına ilişkin olarak Türk makam-

larınca alınmış olabilecek tedbirler için de, ayrıntılarda değişikliklerle (*mutatis mutandis*) uygulanacaktır.

Madde 2

Türk Temsilci Heyetince, ilke olarak, kabul edilmiştir.

1 Ağustos 1914 tarihine kadar edinilmiş bulunan, ya da savaş çıkmamış olsaydı, savaştan önce ya da savaş süresi içinde yapılmış bir istem ile o tarihten bu yana edinilebilecek olan endüstri mülkiyetine ilişkin hakların saklı tutulması ya da elde edilebilmeleri, veya bu konuda bir itirazda bulunabilmeleri amacıyla, Bağıtlı Devletlerden her birinin ülkesinde Türk uyruklarına, ya da Türkiye'de sözü geçen Devletlerin uyruklarına, ek-vergi ya da herhangi bir ceza olmaksızın, gerekli bütün işlemleri yapmak, her türlü usul gereklerini yerine getirmek, her çeşit vergi ödemek ve genel olarak her Devletin kanunlarında ve yönetmeliklerinde öngörülen her türlü yükümü yerine getirmek için, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak, enaz bir yıllık bir süre tanınacaktır.

Herhangi bir işlemin yapılmamasından, bir formalitenin yerine getirilmemesinden, ya da bir harcın ödenmemiş olması yüzünden, endüstri mülkiyetine ilişkin olarak, yitirilmiş sayılan haklar yeniden geçerli kabul edilecektir; buluş belgeleri [ihtira beratları, *brevets*] ile desenler (*dessins; designs*) konularında, bunları, geçersiz sayıldıkları süre içinde işletmiş ya da kullanmış olan üçüncü kişilerin haklarını korumak için, her Devletin hakgözetirlik bakımından gerekli sayacağı tedbirleri alabilmek hakkı saklıdır.

Bir buluş belgesinin [ihtira beratının] işletmeye konulması, ya da fabrika ve ticaret markalarının, ya da desenlerin (*dessins*) kullanılması için tanınan süre bakımından, 1 Ağustos 1914 tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki dönem hesaba katılmayacaktır; bundan başka, 1 Ağustos 1914 tarihinde geçerli bulunmakta olan hiç bir buluş belgesinin, fabrika ya da ticaret markasının veya desenin, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlıyarak iki yıllık bir süre geçmedikçe, salt işletmeye konulmamış ya da kullanılmamış olması nedeniyle, geçerli olmaktan çıkmış ya da hükümsüz sayılmayacağı da kararlaştırılmıştır.

Madde 3

Bir yandan Türk uyrukları ve Türkiye'de oturmakta olan ya da Türkiye'de bir iş tutmuş kimselerle, öte yandan Müttefik Devletlerin uyrukları ya da Müttefiklerin ülkesinde oturan ya da bu ülkede bir iş tutmuş kimselerce, ya da bu kimselerin savaş sırasında haklarını kendilerinden yana bırakmış olabilecekleri üçüncü kişilerce, savaş durumunun başlama tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluş tarihi arasında geçen süre içinde, öteki tarafların ülkesinde meydana gelmiş olabilecek ve savaş süresinin herhangi bir anında var olmuş ya da 1 nci madde uyarınca yeniden tanınacak endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyeti haklarını bozmuş gibi sayılacak olaylar yüzünden hiç bir dâva açılmayacak, hiç bir istemde bulunulmayacaktır.

Yukarıda sözü geçen olaylar arasında, Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri ya da onlar hesabına, ya da onların rızasıyla, herhangi bir kimsece, endüstri,

edebiyat ya da san'at yapıtları mülkiyeti haklarının kullanılması bulunduğu gibi, bu hakların uygulanacağı her türlü ürünlerin, araç ve gereçlerin, ya da her türlü nesnelerin kullanılması, satışı ya da satışa çıkartılması da bulunmaktadır.

Madde 4

Bir yandan Müttefik Devletler uyrukları ya da bu Devletlerin ülkelerinde oturan ya da orada bir iş tutmuş olan kimselerle, öte yandan Osmanlı uyrukları arasında, savaş durumundan önce yapılmış olan lisans, endüstri mülkiyeti haklarından yararlanma, ya da edebiyat ve san'at yapıtlarının çoğaltılması konularındaki sözleşmeler, Türkiye ile Müttefik bir Devlet arasında savaş durumunun başlaması tarihinde sona ermiş sayılacaktır. Ancak, her konuyla ilgili olarak, daha önceleri bu çeşit bir sözleşmeden yararlanmakta olan kimsenin, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlıyarak altı ay içinde, hak sahibinden yeni bir lisans istemeğe hakkı olacak ve bunun şartları, taraflar arasında anlaşma olmazsa, Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacaktır. Mahkeme, gerekirse, savaş süresince hakların kullanılmış olması yüzünden, ödenmesi adalete uygun göreceği bir parayı da saptayabilecektir.

Madde 5

İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde oturanlar – bu ayrılma ve bunun doğurduğu uyrukluk değişikliği göz önünde tutulmaksızın – Osmanlı yasalarına göre, bu ülke geçirimi [transferi] anında sahip oldukları endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklardan, Türkiye'de tam ve eksiksiz olarak yararlanmaya devam edeceklerdir.

İşbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış ülkelerde, bu ayrılma anında geçerli olan ya da yukarıda .... nci madde uyarınca yeniden tanınacak ya da geçerli sayılacak olan endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetine ilişkin haklar, söz konusu ülkenin geçeceği Devletçe tanınacak ve Osmanlı kanunları uyarınca kendilerine verilecek süre içinde bu ülkede geçerli kalacaklardır."

6 ncı madde, incelenmek üzere, Gümrük ve Ticaret Rejimi Alt-komisyonuna gönderildi.

Hakemlik Karma Mahkemesi.

ZEKÂİ BEY, hakemlerin seçilmesine Milletler Cemiyetinin karışmasını kabul edemeyeceğini söyledi; çünkü, Türkiye, henüz bu Cemiyet'e üye değildir. ZEKÂİ BEY, taraflardan her birinin Hükümetinin, tarafsız bir Devletten bir temsilci atamayı istemesini teklif etti. Böylece seçilmiş iki temsilci, kendi aralarında bir hakem seçeceklerdir.

M. FOUNTAİN, bu usulün gereksiz karışıklıklara götüreceğini belirtti.

M. SERRUYS, Türkiye henüz Milletler Cemiyetine üye olmadığına göre, hakemin seçiminin, Devletler Hukuk Enstitüsü (*Institut de Droit International*) Başkanı gibi, tarafsız bir makama bırakılmasını öne sürdü.

Hakemin bir teknisyen olacağı ve tarafsızlığıyla tanınmış bir kimsenin seçileceği, ilke olarak, kararlaştırıldı.

ZEKÂİ BEY, Hakemlik Karma Mahkemelerinde resmî dillerin yalnız Fransızca, İngilizce ya da İtalyanca olmasını kabul edemeyeceğini söyledi. ZEKÂİ BEY, resmî dillerin, mahkemenin kurulacağı ülkenin dili ile Fransızca olmasını teklif etti.

M. SERRUYS, Türkçenin kabulünün büyük güçlüklere, giderlere ve vakit yitirmelerine yol açacağını belirterek, buna karşı olduğunu söyledi.

M. SERRUYS, Müttefik meslekdaşları da kabul ederlerse, tek resmî dilin Fransızca olmasını teklif etti.

M. FOUNTAİN ve M. NOGARA, bu teklifi kabul ettiler.

ZEKÂİ BEY, istemlerini mahkemeye sunma zorunda olan ve Fransızca bilmeyen pek çok köylü bulunduğunu söyledi. ZEKÂİ BEY, Türkçenin birinci derecede resmî dil olmasına ilişkin isteğinde direnmeği zorunlu gördüğünü söyledi.

Görüşmelerden sonra, aşağıdaki metnin kabul edilmesi kararlaştırıldı:

> "Yargılamada kullanılacak dil, Mahkemenin bulunduğu yerin dili ile Fransızca; açık oturumlarda kullanılacak dil de, oturumların yapıldığı yerin dili ile Fransızca olacaktır."

Üst-hakemin atanması konusunda, M. SERRUYS, La Haye Milletlerarası Daimî Adalet Divanının bu işle görevlendirilmesini teklif etti.

ZEKÂİ BEY, bu teklifi kabul edemeyeceğini söyledi; çünkü, ona göre, bu Divan, Hollanda Dışişleri Bakanının sürekli Başkanlığı altına konulmuş siyasal bir kurumdur.

M. SERRUYS, Milletlerarası Daimî Adalet Divanı Başkanının bu seçme işiyle görevlendirilmesini teklif etti.

ZEKÂİ BEY, bu nokta üzerinde Türk Temsilci Heyetinin görüşünü ilerideki bir oturumda açıklama hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Oturuma saat 18.55 de son verildi.

(17) SAYILI TUTANAK

2 OCAK 1923 OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.15 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, SALEM, GALLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Ayrıcalıklar.

M. NOGARA, ayrıcalıklara [imtiyazlara, *concessions*] ilişkin maddeleri, Müttefik Temsilci Heyetlerinin değiştirmeye hazır oldukları biçimleriyle okudu:

Madde 1

"İşbu Andlaşma uyarınca Türk kalan ülkelerde, Osmanlı Hükümeti ya da herhangi bir yerel [mahallî] makamca, 1 Ağustos 1914 tarihinden önce verilmiş ayrıcalıklardan [imtiyazlardan, *concessions*] yararlanmış bulunan Müttefik Devletler uyrukları ile Müttefik çıkarlarının üstün durumda bulunduğu Osmanlı ortaklıklarının [şirketlerinin], bu ilk ayrıcalık sözleşmesinden (*contrat de concession*) ve 1 Ağustos 1914 tarihinden sonra yapılmış her türlü anlaşmalardan doğan bütün hakları ve yükümleri Türk Hükümetince tümüyle yeniden tanınacaktır.

1 Ağustos 1914 tarihinden önce Türkiye ile Müttefik Devletlerin uyrukları ya da Müttefik çıkarlarının üstün durumda bulunduğu Osmanlı ortaklıkları arasında yapılmış ayrıcalıklar konusunda her çeşit sözleşmelerle, bunlara ilişkin bütün anlaşmaların ve kararların geçerliliği de, bunlar yürürlüğe başlatılmış ise, Türk Hükümetince, kendisi bakımından doğrulanmıştır. Bunun gibi, yürürlüğe konulması başlatılmamış olsa bile, Osmanlı Hükümeti ile bir Müttefik Hükümet arasında anlaşmalara konu olmuş sözleşmelerle (*conventions, contrats*) bunlara ilişkin kararların geçerliliği de doğrulanmıştır.

Her ayrıcalığın [imtiyazın] süresi 1 Ağustos 1914 tarihi ile işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi arasındaki zamana eşit bir süre için uzatılacaktır.

Bununla birlikte, 3 ncü maddenin (mallar, haklar ve çıkarlar) uygulanmasıyla ayrıcalık sahiplerine (*concessionnaires*) verilmesi gereken zarar-giderimin [tazminatın] hesaplanmasına ve bir sonraki fıkrada öngörülen yeni duruma uydurma konusunda, bu uzatma da göz önünde tutulacaktır.

Yukarıda sözü geçen ayrıcalıklar [imtiyazlar], sözleşmeler ve anlaşmalar yeni ekonomik koşullara uymazsa, Türk Hükümeti ile ayrıcalık sahipleri, bunların gözden geçirilerek yeni koşullara uydurulmasını sağlamak amacıyla, aralarında anlaşacaklardır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlıyarak bir yıllık bir süre içinde ve bu yeni duruma uydurma konusunda taraflar arasında dostça bir anlaşmaya varılamaması halinde, bu konuda karar alınması için, anlaşmazlık üç hakeme sunulacaktır: Bu üç hakemden biri ayrıcalık [imtiyaz] sahibince, ikincisi Türk Hükümetince atanacaktır; üçüncü hakem, ilgili taraflar anlaşamazlarsa, Milletler Cemiyetinin yetkili Teknik Komisyonunca atanacaktır.

Osmanlı Hükümeti ile, bu maddede söz konusu sözleşmelerden ve ayrıcalıklardan [imtiyazlardan] yararlananlar arasında 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana yapılmış olan anlaşmaların geçerli oldukları doğrulanmıştır.

Türk Hükümeti, Müttefik Devletler uyruklarının doğrudan doğruya almış oldukları ya da kendilerine geçmiş bulunan izinlerde [permilerde, ruhsatnamelerde] öngörülen hakları ve yükümleri yürürlükte tutmağı yükümlenir. 1 Ağustos 1914 tarihinden sonra yapılmış ve bu maddede öngörülen haklarla bağdaşmaz nitelikte olan bütün yasa hükümleri ya da başka hükümler geçersiz sayılacaktır.

Madde 2

Gerek 1913 de, Balkan Savaşı sonucu olarak, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bütün ülkelerde ardıl [halef] olmuş Devlet, ayrıcalıkların sahiplerine (*concessionnaires*) ya da bir önceki maddede belirtilen sözleşmelerden yararlananlara karşı, haklar ve yükümler bakımından, Türkiye'nin yerine hukukça (*ipso facto*)* geçmiş bulunduğu için onlara verilmiş olan güvenceleri [garantileri] saklı tutmak ya da eş değerde güvenceler vermek zorunda olacaktır.

Hak sahibinin yerine geçme, her ardıl Devlet için, Balkan savaşlarından sonra ayrılmış topraklar söz konusu ise, toprak ayrılışını öngören Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden; işbu Andlaşma uyarınca ayrılmış topraklar söz konusu ise, 30 Ekim 1918 tarihinden başlayarak geçerli olacaktır. Bu ardıl Devlet, ayrıcalıkların [imtiyazların] işletilmesi ve sözleşmelerin kesintisiz uygulanması için gerekli bütün tedbirleri alacaktır.

Bununla birlikte, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, söz konusu ayrıcalıkları ve sözleşmeleri yeni ekonomik koşullara uydurmak amacıyla, ardıl Devletlerle bu ayrıcalıkların ve sözleşmelerin sahipleri arasında görüşmelere girişilebilecektir.

* Fransızca metinde "de plein droit", İngilizce metinde "ipso facto" denilmektedir. (S.L.M.)

Yeni duruma uydurma işleminde, sözü geçen Devletlerin yasalarına uyma yüzünden ayrıcalık sahiplerinin katlanacakları giderler göz önünde tutulacaktır.

Yeni duruma uydurma şartları üzerinde, altı ay içinde bir anlaşmaya varılamazsa, Devlet ya da ayrıcalık sahipleri, uyuşmazlıklarını, bir önceki maddede öngörülen usul uyarınca, hakemliğe sunacaklardır.

Madde 3

Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerde, Müttefik Devletler, Osmanlı Hükümeti ya da Osmanlı yerel [mahalli] makamlarınca, bu toprakların Müttefik Devletlerce kesin olarak işgal edilmiş bulunduğu tarihten sonra verilmiş ayrıcalıkları ya da ayrıcalık geçirimlerini [transferlerini] geçerli saymak zorunda olmayacaklardır. Bu ayrıcalıklar ve geçirimler hükümsüz sayılabilecek ve bunların sona erdirilmesi bir zarar-giderim [tazminat] gerektirmeyecektir.

Madde 4

Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 155 nci maddesiyle, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile yapılmış Andlaşmalarda bu maddenin karşılığı olan maddeler uyarınca, 1 Ağustos 1914 tarihinden işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine kadar, Türkiye'de, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan uyruklarına ya da bu uyrukların üstün çıkarları bulunan ortaklara [şirketlere] tanınmış bütün ayrıcalıklar ya da bir ayrıcalıkta öngörülen bütün haklar hükümsüzdür.

Madde 5

Osmanlı kanunu uyarınca kurulmuş olup da, gerek Balkan Savaşları sonucunda, gerekse işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bir ülkede iş gören ve Müttefik çıkarlarının üstün durumda bulunduğu her ortaklık [şirket], işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak beş yıl içinde, söz konusu ülkede yetkilerini kullanan Devletin ya da sözü geçen ortaklığı uyrukları denetleyen Müttefik Devletlerden birinin kanunu uyarınca kurulmuş bulunan bir ortaklığa mallarını, haklarını ve çıkarlarını geçirebilecektir. Bu mallar, haklar ve çıkarlar geçirilmiş bulunan ortaklık, işbu Andlaşmanın kendisine tanıdığı hakları ve ayrıcalıkları da kapsamak üzere, bir önceki ortaklığın yararlanmakta olduğu aynı haklardan ve ayrıcalıklardan yararlanacaktır.

Yukarıdaki hükümler, işletme işlerinden bir kısmı Türkiye ülkesinde kalacak olan, kamu hizmetlerine ilişkin ayrıcalıklar [imtiyazlar] almış ortaklıklara uygulanmaz.

İşbu madde gereğince, Osmanlı ortaklıklarına ait malların, hakların ve çıkarların kendilerine geçirileceği ortaklıklara, Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerde, yürürlükteki uluslararası sözleşmelerle bağdaşabildiği ölçüde, bu geçirim [transfer] yüzünden, ya da bu geçirimin yol açacağı örgütlenme yüzünden, özel herhangi bir vergi yüklenmeyecektir. Söz konusu ortaklıkların, uyrukluğuna geçmiş bulundukları bağıtlı Devletlerin ülkelerinde de, kendi yasaları yüzünden böyle bir bağışıklığa karşı çıkmamaktaysa, aynı hüküm uygulanacaktır.

Madde 6

"Müttefik uyrukları" (*ressortissants alliés*) terimi, bir Müttefik Devletin uyrukluğunda bulunan ya da bir Müttefik Devletin koruyuculuğu (*protectorat, protection*) altında bulunan bir Devletin ya da bir ülkenin uyrukluğunda olan gerçek kişileri, ortaklıkları, birlikleri ve kurumları kapsamaktadır.

İşbu kesimin (ekonomik hükümler) ve malî hükümler Kesiminin Müttefik Devletler uyruklarına ilişkin hükümleri, şunlara da uygulanacaktır:

1. Koruma belgeleri (*patente de protection*) 1 Ağustos 1914 tarihinden önce olan, Müttefik Devletler koruyuculuğu altındaki kimseler; bunlar, savaş sırasında yararlandıkları Müttefik koruması yüzünden zarar görmüşlerse;

2. Müttefik uyruklarının ya da Müttefik topluluklarının çıkarları üstün durumda bulunan Osmanlı ortaklıkları [şirketleri]."

ZEKÂİ BEY, 2 nci maddeye ilişkin olarak, özel statüsü olan Hicaz Demiryolunun özel bir düzenlemeye konu olması gerektiğinden, Türk Temsilci Heyetinin, Hicaz Demiryolu konusunda Alt-komisyona bir memorandum sunacağını söyledi.

Öte yandan, Türk Temsilci Heyeti, Müttefiklerin yeni tasarısını kabul edip etmediğini gelecek oturumda bildirecektir.

M. NOGARA, mallar, haklar ve çıkarlar kesimine Ek'in yeni metnini okudu (*Ek*). M. NOGARA, Ek'in kapsadığı hükümlerin, hakemlik karma mahkemesinin kuruluşu ile, bu mahkemenin izleyeceği usule ilişkin olduğunu hatırlattı.

Mallar, haklar ve çıkarlar Kesimine Ek.

Türk Temsilci Heyeti, kendisine sunulan metni kabul ettiğini söyledi; bununla birlikte, ilgili Hükümetler anlaşamazlarsa, Mahkeme Başkanının atanması konusunda Milletler Cemiyeti Meclisinin görevlenrdirilmesine çekinceler [ihtirazî kayıtlar] öne sürdü.

Oturuma saat 18.25 de son verildi.

EK

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MALLAR, HAKLAR VE ÇIKARLAR KESİMİ
(EK)

Lausanne, 2 Ocak 1923

Madde 1

Bir yandan Müttefik Devletlerden her biri ve öte yandan Türkiye arasında, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, bir Hakemlik Karma Mahkemesi kurulacaktır.

Bu Mahkemelerden her biri üç üyeden oluşacaktır. İlgili Hükümetlerden her biri, bu üyelerden birini atayacaktır. Başkan, ilgili iki Hükümet arasında anlaşma ile seçilecektir.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki aylık bir süre içinde anlaşmaya varılamazsa, söz konusu Başkan, ilgili Hükümetlerden birinin istemesi üzerine, savaş sırasında tarafsız kalmış Devletlerin uyrukları arasından seçilecektir.

Bunun gibi, söz konusu iki aylık süre içinde, ilgili Hükümetlerden biri, kendisini mahkemede temsil edecek üyeyi atamamış olursa, ilgili öteki Hükümetin istemesi üzerine, Milletler Cemiyeti Meclisi bu üyeyi atamakla görevli olacaktır.

Madde 2

İşlerin çokluğu gerekli kılmakta ise, Hakemlik Karma Mahkemesinin dairelere ayrılabilmesini sağlamak üzere, başka üyeler de atanacaktır. Bu dairelerden her biri, 1 nci maddede öngörülen biçimde kurulacaktır.

Her Hükümet, Mahkemede kendisini temsil ettirmek için, bir ya da birkaç ajan atayacaktır.

Her Hükümet, Hakemlik Karma Mahkemesine atadığı üyesinin ve kendisini Mahkeme önünde temsil edecek ajanının ödeneğini kendisi karşılayacaktır. Başkanın ödenekleri, ilgili Hükümetler arasında özel bir anlaşmayla saptanacak ve bu ödeneklerle her Mahkemeye ilişkin ortak giderler ilgili Hükümetlerce yarı yarıya karşılanacaktır.

Madde 3

1 nci ve 2 nci maddeler uyarınca kurulmuş Hakemlik Karma Mahkemeleri,

.... nci maddeler uyarınca yetkilerine giren anlaşmazlıklar konusunda hüküm vereceklerdir.

Kararlar oyçokluğuyla alınacaktır.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, Hakemlik Karma Mahkemelerinin kararlarını kesin saydıklarını ve kendi uyruklarına ilişkin olarak bunlara uyulmasını zorunlu kılacaklarını ve Mahkeme kararları kendilerine bildirilir bildirilmez, hiç bir onama kararı (*exequatur*) beklemek gerekmeksizin, ülkelerinde bunların uygulanmasını sağlayacaklarını kabul ederler.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, bundan başka, özellikle yargı bildirilerinin iletilmesine ve kanıtların toplanmasına ilişkin konularda, kendi Mahkemelerinin ve makamlarının, Hakemlik Karma Mahkemesine, elden gelen her türlü yardımı doğrudan doğruya yapmalarını yükümlenirler.

Madde 4

1. Her Hakemlik Karma Mahkemesi, kendi yargılama usulünü kendisi düzenleyecektir. Her Mahkeme, taraflardan her birinin iddialarını öne sürme sırasıyla sürelerini ve kanıtlarını sunuş usulünü kendisi düzenleyecektir. Mahkeme hukuk ve hakgözetirlik uyarınca karar verecektir.

2. Mahkemede, tarafların avukatları ve danışmanları, dâvalarını sözlü ya da yazılı olarak savunabileceklerdir.

3. Mahkeme, kendisine sunulacak sorunlar ve konular üzerine, ilgili taraflarca öne sürülebilecek kanıtlara, tanıklıklara ve bilgilere dayanarak karar verecektir.

4. Yargılamada kullanılacak dil, Mahkemenin bulunduğu yerin dili ile Fransızca; açık oturumlarda kullanılacak dil de, oturumların yapıldığı yerin dili ile Fransızca olacaktır.

5. Her Mahkemenin toplantı yeri, oturumların yapılacağı yerler ve tarihleri, Mahkeme Başkanınca saptanacaktır.

6. Mahkeme, kendisine sunulacak dâvalarla, bu dâvalara ilişkin oturumların belgelerini, bunların tarihlerini de belirterek, saklayacaktır.

7. İlgili Devletlerden her biri bir sekreter atayacaktır. Bu sekreterler, Mahkemenin karma sekreterliğini meydana getirecek ve bu sekreterlik Mahkemeye bağlı olacaktır. Bundan başka, Mahkeme, gerekli göreceği bütün görevlileri de atayabilecektir.

8. Mahkeme üyelerinden birinin ölümü ya da görevinden çekilmesi halinde, ya da herhangi bir neden yüzünden Mahkeme üyelerinden birisi görevini yapamayacak bir durumda bulunursa, 1 nci maddede belirtilen ilkeler ve yöntemler uyarınca, bu üyenin yeri doldurulacaktır.

Bu gibi durumlarda, 1 nci maddenin son iki fıkrasında belirtilen iki aylık süre, ölüm ya da çekilme tarihinden ya da yukarıda sözü edilen imkânsızlığın anlaşıldığı tarihten başlayarak hesaplanacaktır.

(18) SAYILI TUTANAK

10 OCAK 1923 OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 17.10 da, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. FOUNTAİN (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, CİAMARRA, SALEM, GALLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

M. NOGARA, Müttefik Temsilci Heyetleri adına, sözleşmelere, süre aşımları ve mahkeme kararlarına (*Ek A*), endüstri, edebiyat ve san'at yapıtları mülkiyetinin korunmasına (*Ek B*), mallar, haklar ve çıkarlara (*Ek C*) ve sigorta sözleşmelerine ("borçlar" kesiminin eki) (*Ek D*) ilişkin yeni metinler sundu.

M. NOGARA, bu yeni teklifleri kaleme alırken, Müttefik Temsilci Heyetlerinin, Türk Temsilci Heyetince öne sürülen görüşleri en büyük ölçüde göz önünde tuttuklarından, Türk Temsilci Heyetinin bu teklifleri kabul edeceğini ummaktadır.

Türk Temsilci Heyeti, bu çeşitli tekliflere ilişkin görüşlerini, ilerideki oturumlardan birinde açıklamak hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

Oturuma saat 17.10 da son verildi.

(18) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ

SÖZLEŞMELER, SÜRE AŞIMLARI VE MAHKEME KARARLARI

Lausanne, 7 Ocak 1923

Madde 1

İşbu Kesimin 10 ncu maddesinde tanımlandığı biçimde, düşman durumuna girmiş bulunan Taraflar arasında ve bu maddede belirtilmiş tarihten önce yapılmış, aşağıdaki kategorilere giren sözleşmeler (*contrats*), bu sözleşmelerin kapsadığı hükümlerle işbu Andlaşmanın hükümleri saklı kalmak şartıyla, yürürlükte kalacaklardır:

a) Geçirim [devir, *transfert*] ya da teslim işlemleri yukarıda belirtilen tarihten önce gerçekten yapılmış bulunan, taşınmaz malların geçirimine ya da teslimine ilişkin sözleşmeler;

b) Kiralama ve kiraya verme senetleri ve sözleşmeleriyle kira sözvermesi [vaadi] sözleşmeleri;

c) Madenlerin, ormanların ve tarım topraklarının işletilmesine ilişkin sözleşmeler;

d) İpotek, güvence [teminat] ve emanet konusunda sözleşmeler;

e) İlgili Müttefik Devletin ulusal kanunu gereğince dağıtılmamış [feshedilmemiş] olmak şartıyla, ortaklıkların [şirketlerin] kurulmasına ilişkin sözleşmeler;

f) Özel kişilerle ya da ortaklıklarla Devlet, vilâyetler, belediyeler ya da bunlara benzer başka yönetim tüzel kişileri arasında yapılmış sözleşmeler;

g) Tarafların düşman durumuna geçmelerinden önce, tehlike (*risque*) başlamamışken yapılmış ve sigortacının bağlı olduğu Devlet ya da bu Devletin müttefiklerince girişilen savaş eylemleri sonucunda uğranılmış zararları karşılamak söz konusu olmamak şartıyla, deniz sigortası sözleşmeleri;

h) Yangın, hayat ve başka her çeşit sigorta sözleşmeleri;

i) Aile durumuna [statüsüne] ilişkin sözleşmeler;
j) Her türlü armağanlara ve bağışlara ilişkin sözleşmeler.

Madde 2

1 nci maddede sayılan sözleşmeler dışında, düşmanlar arasında, tarafların düşman durumuna girmeleri tarihinden önce yapılmış olan sözleşmeler (*contrats*), bu tarihten başlayarak sona erdirilmiş sayılacaktır.

Bununla birlikte, malların teslimi söz konusu ise, üstenci [müteahhit] sözü geçen tarihten önce, sözleşmeyi yerine getirmeğe başladığını ve sözleşmenin bozulmasıyla [feshedilmesiyle] bir zarara uğradığını ispat ederse, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak altı aylık bir süre içinde, uğradığı zarara karşılık, öteki taraftan bir zarar-giderim [tazminat] isteyebilecek ve, anlaşmaya varılamazsa, ... nci Kesimde öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesinden, bu zarar giderimin tutarını saptaması isteğinde bulunabilecektir.

Madde 3

1 nci madde dışında kalan bütün sözleşmeler (*contrats*) için, sözleşmenin taraflarından her biri, gerekirse, öteki tarafa, sözleşmenin yapıldığı tarihle yürürlükte tutulması istenildiği tarihteki koşullar arasındaki farkı karşılayacak bir zarar-giderim ödenmesi şartıyla, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak altı aylık bir sürenin geçişine kadar, öteki taraftan bu sözleşmenin uygulanmasını isteyebilecektir. Bu zarar-giderim, taraflar kendi aralarında anlaşmazlarsa, ... nci maddede öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacaktır.

Madde 4

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden önce, 1 nci, 2 nci ve 3 ncü maddelerde belirtilen sözleşmelerde, ödemede kullanılacak para ya da kambio değeri konusundaki sözleşmeleri de kapsamak üzere, özellikle bu sözleşmelerin sona erdirilmesine, yürürlükte tutulmasına, uygulama şartlarına ya da bu sözleşmelerde yapılacak değişikliklere ilişkin olarak, taraflar arasında yapılmış bütün işlemlerin geçerli olduğu doğrulanır.

Madde 5

30 Ekim 1918 tarihinden sonra, Müttefiklerin uyruklarıyla Türk uyrukları arasında yapılmış sözleşmelerle, Müttefiklerin uyruklarıyla Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti ya da Müttefik Devletlerin işgal makamları arasında yapılmış sözleşmeler geçerlidir ve bunlara genel hukuk kuralları uygulanır.

Madde 6

Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkesinde, düşmanlar arasındaki ilişkilerde, süre aşımına, kanunda öngörülen sürelere uyulmaması yüzünden dâva açma hakkının sınırlanmasına ya da hak yitirmelerine ilişkin bütün süreler ister savaşın başlangıcından önce, ister sonra işlemeğe başlamış bulunsun, 29 Ekim 1914

tarihinden başlayarak işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra üç ayın geçişine kadar ertelenmiş sayılacaktır.

Bu hüküm, özellikle kanunlarda, yönetmeliklerde ya da kararnamelerde her çeşit ayrıcalıklara [imtiyazlara, *concessions*] ve permilere ilişkin süreler, faiz ve kazanç [temettü] kuponlarının sunulması sürelerine ve adçekme ile ya da başka herhangi bir nedenle ödenmesi gerekli her türlü bonoların sürelerine uygulanacaktır.

Japonya yasalarındaki hükümler yüzünden, bu madde ile 2 nci madde hükümleri, Japon uyrukları ile Türk uyrukları arasında yapılmış sözleşmelere uygulanamaz.

Madde 7

Düşmanlar arasındaki ilişkilerde, savaştan önce yapılmış olan hiç bir ticaret senedi, salt kabul ya da ödeme için gerekli olan süre içinde sunulmamış olması ya da ödenmemiş bulunması yüzünden, ya da savaş sırasında çekicilerle [keşidecilerle] yükleneceklere [cırantalara] kabul etmeme ya da ödememe bildirisinde bulunulmaması nedeniyle, ya da protestoda bulunulmamış olmasından veya başka herhangi bir işlemi yerine getirmemiş olmak yüzünden, geçersiz sayılmayacaktır.

Bir ticaret senedinin kabulü ya da ödenmesi için sunulması gerekli olan süre, ya da kabul edilmeme ve ödememenin çekicilerle [keşidecilerle] yükleneceklere [cırantalara] bildirilmesi gerekli süre, ya da senedin protesto edilmesi için gerekli olan süre savaş içinde geçmişse ve senedi sunması, protesto etmesi ya da kabul edilmediğini ya da ödenmediğini bildirmesi gereken taraf, savaş sırasında böyle bir davranışta bulunmamışsa, senedin sunulması, kabul edilmediğinin ya da ödenmediğinin bildirilmesi ya da protesto düzenlenmesi için, kendisine, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak, üç aylık bir süre tanınacaktır.

Madde 8

Müttefik Devletlerden birinin uyruğu bulunmakta olan bir kimsenin haklarıyla, Müttefik çıkarlarının üstün durumda olduğu bir ortaklığın [şirketin] haklarına karşı olarak hüküm vermek ya da karar almak bakımından, herhangi bir Osmanlı yargı ya da yönetim makamınca, savaş sırasında verilmiş hükümler ya da alınmış olan yürütme tedbirleri, bu uyruğun ya da ortaklığın başvurması üzerine, ... nci maddede öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesince yeniden incelenecek ve karara bağlanacaktır. Böyle bir durumda, taraflar, mümkünse ve hakgözetirliğe uygun düşerse, Osmanlı makamlarınca hüküm verilmezden ya da yürütme kararı alınmazdan önceki durumlarına getirileceklerdir; bu olamazsa, hüküm ya da yürütme tedbiri yüzünden zarara uğramış olan Müttefik Devletlerden birinin uyruğu ya da Müttefik çıkarlarının üstün durumda bulunduğu ortaklık [şirket], Hakemlik Karma Mahkemesinin hakgözetir sayacağı bir zarar-giderim [tazminat] elde edebilecektir. Bu zarar-giderim, Türk Hükümetince ödenecektir.

Madde 9

Düşman tarafından ödenmesi gereken bir borcun ödenmemesi halinde, bu

borcun güvencesi [teminatı] olarak, savaştan önce sözleşmeyle kabul edilmiş, ipotekli bir taşınmaz malın ya da sağlancanın [rehinin] satışa çıkartılması, malikine haber verilmemiş olsa bile, alacaklı iyi niyetli ve kendisinden beklenebilecek özenli ve tedbirli davranışı göstermişse, geçerli sayılacaktır.

Bununla birlikte, alacaklı iyi niyetli ve kendisinden beklenebilecek dikkat ve özeni göstererek davranmamışsa, Hakemlik Karma Mahkemesi, borçlunun başvurması üzerine, alacaklının borçluya zarar-giderim [tazminat] ödemesine karar verebilecektir.

Madde 10

İşbu Kesimdeki hükümler uyarınca, bir sözleşmeye taraf bulunan kişiler, aralarında ticaret ilişkilerinin olaylar yüzünden gerçekten imkânsız olduğu, ya da taraflardan birinin bağlı olduğu kanunlar, kararnameler ya da yönetmelikler yüzünden yasaklanmış ya da hukuka aykırı sayılmış bulunduğu tarihten başlayarak, düşman sayılacaklardır.

Bununla birlikte, 1 nci, 2 nci, 3 ncü, 6 ncı ve 7 nci maddelerde öngörülen özel hükümler, savaş sırasında bir düşman ülkesinde oturmuş ve bu ülkede hem kendileri hem de malları bakımından diledikleri gibi davranmış olan Müttefik Devletler ya da Türkiye uyruklarıyla düşman uyrukları arasında yapılmış sözleşmelere uygulanmayacaktır. Bu sözleşmelere genel hukuk kuralları uygulanacaktır.

EK B.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFİ

ENDÜSTRİ, EDEBİYAT VE SAN'AT YAPITLARI MÜLKİYETİ

10 Ocak 1923

Madde 6 (*ek*)

Osmanlı İmparatorluğu Hükümetinin, 30 Ekim 1918 tarihinden bu yana, İstanbul'da ya da başka yerlerde, usulüne uygun olarak vermiş olduğu ya da kütüğe geçirmiş bulunduuu bütün buluş belgelerinin [ihtira beratlarının, *brevets d'invention*] ya da fabrika markalarının başkalarına geçirilmesi ya da bırakılmasına ilişkin işlemlerin geçerli oldukları doğrulanmıştır.

EK C.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFLERİ

MALLAR, HAKLAR VE ÇIKARLAR

7 Ocak 1923

Madde 1 (*Geri vermeler*)

Türkiye'de ve Müttefiklerin ülkelerinde.

1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olup da, işbu Andlaşmanın yapıldığı tarihte de Türk egemenliği altında kalmış bir ülkede bugün de bulunan, ya da böyle bir ülkede kimliği ortaya çıkabilecek olan ve savaş sırasında Osmanlı uyruğu olmayan Müttefik uyruklarına ya da Müttefik uyruklarının üstün çıkarları bulunan ortaklıklara [şirketlere] ait olan mallar, haklar ve çıkarlar, *derhal hak sahiplerine geri verilecektir.*

1 Ağustos 1914 tarihinde Müttefik Devletlerin egemenlikleri altına konmuş bulunan bir ülkede bugün de bulunan, ya da böyle bir ülkede bulunduğu anlaşılabilecek olan Türk malları, hakları ve çıkarları konusunda da bu hüküm uygulanacaktır.

Bununla birlikte, Müttefik Hükümetlerden biri, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak altı aylık bir süre içinde, aynen geri vermekten (*restitution en nature*) vazgeçtiğini ve karşılığının eş değerde geri verilmesini ya da parayla bir zarar-giderimde bulunulmasını kabul ettiğini Türk Hükümetine bildirirse, kendi ülkesindeki Türk malları, hakları ve çıkarları için de aynı biçimde davranabilecektir.

Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri, hızlı bir yönetim süreci uygulayarak, maliklerin rızası olmaksızın konmuş olabilecek her türlü yükümlerden ve yararlanma haklarından (*charges et servitudes*) arınmış olarak, maliklere mallarını geri verdirmek üzere, ellerinden gelen bütün tedbirleri alacaklardır.

Madde 2 (*Geri vermeler*)

Türkiye'de ve Türkiye'nin müttefiklerinin ülkelerinde.

Türkiye, öteki Bağıtlı Devletlerin ülkelerinde, Türk orduları ya da yönetim

makamlarınca alınmış, haczedilmiş ya da el konmuş olup da, şimdi Türkiye ülkesinde bulunabilecek, ya da müttefiklerinin ülkesinde, andlaşmalar, ülke bırakımı yoluyla, ya da ne nitelikte olursa olsun ayrıcalık tanınarak, Türkiye'ce kendilerine geçirilmiş [transfer edilmiş] olabilecek paraları, tahvilleri ve senetleri de kapsamak üzere, her türlü taşınır malların kendi ülkesinde aranmasını ve bulunanların geri verilmesini, gerek uygun düşen yönetim tedbirleri alarak, gerek bunlara ilişkin bütün belgeleri teslim ederek, kolaylaştıracaktır.

Bu araştırma ve geri verme, öteki Bağıtlı Müttefik Devletlerin bir ülkesinde Türkiye'nin Müttefiklerince haczedilmiş ya da el konmuş ve andlaşmalar uyarınca ya da ne yolda olursa olsun, Türkiye'ye ya da Türk uyruklarına geçirilmiş ya da bırakılmış mallar için de uygulanacaktır.

Bu araştırmalara ve geri vermelere ilişkin istemler, ilgili Hükümetlerce, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak üç aylık bir süre içinde Türk Hükümetine bildirilecektir.

Madde 3 (*Onarımlar*)

Türkiye'de ve müttefiklerin ülkelerinde.

Bağıtlı Yüksek Tarafların ülkesinde bulunan mallar, haklar ve çıkarlar, ister bunlara el konmuş olsun ister olmasın, hasar ve zarara uğramışlarsa, işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşu tarihinden önce, Bağıtlı Yüksek Taraflarca ya da bunların ülkelerinde ya da onların işgal ettikleri bir ülkede onların buyruğu ile davranan bir kimsece, malları, hakları ve çıkarları kendisine geri verilmiş olsa bile, *bunların sahibinin bir zarar-giderime [tazminata] hakkı olacaktır.*

Artık yok olmuş ya da geri verilmesi mümkün olmayan mallar, haklar ve çıkarlar için de bir zarar-giderim sağlanacaktır.

Bu konuda öne sürülecek istemler, taraflar kendi aralarında anlaşamazlarsa, ... de öngörülen Hakemlik Karma Mahkemesince incelenecek ve zarar-giderimin tutarını bu Mahkeme saptayacaktır; zarar-giderimin tutarı, işbu Andlaşmanın ..... nci Bölümündeki malî hükümler uyarınca ödenecektir.

İşbu maddede yazılı mallar, haklar ve çıkarlar ülkesinde bulunan Devlet, bu onarımla yükümlü olacaktır.

Bununla birlikte, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan topraklarda bulunan haklara, mallara ve çıkarlara, aşağıdaki 4 ncü maddenin hükümleri uygulanacağından, bu maddenin hükümleri sözü geçen topraklara uygulanmayacaktır.

Madde 3 *bis*

Osmanlı uyruklarıyla bunların malları, hakları ve çıkarları üzerinden alınmayıp da Müttefiklerin uyruklarından, bunların mallarından, haklarından ve çıkarlarından alınmış olabilecek her türlü vergi, resim ve ekvergilerle, ne çeşit ve ne ad altında olursa olsun, sözü geçen kimselerden, bunların mallarından, haklarından, çıkarlarından ve ekonomik işlerinden – bu kimselerin Türkiye'de, savaşın ilânı sırasında yararlandıkları yasalara aykırı olarak – alınmış olabilecek her çeşit vergi ve resimler, onlara ya da hak sahiplerine, bu madde uyarınca ve

haksız olarak alınmış oldukları bütün dönemi kapsayacak biçimde, geri verilecektir.

Söz konusu vergiler ve resimler, savaş süresince ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine kadar bunları ödememiş bulunan Müttefiklerin uyruklarından ve Müttefik ortaklıklarından [şirketlerinden] istenemeyecektir; bunun gibi, Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti ya da Türk ülkesinde Müttefik Devletlerin işgal makamlarınca bu vergi ve resimlerden bağışık tutulmuş Müttefiklerin uyruklarıyla Ortaklıklarından da bu gibi vergi ve resimlerin ödenmesi istenemeyecektir.

Madde 4 (*Geri vermeler*)

Türkiye'de ve Türkiye'den ayrılmış topraklarda.

Bağıtlı Yüksek Tarafların makamlarınca kullanım tedbirlerine ya da herhangi bir olağanüstü tedbire konu olmuş ve 1 Ağustos 1914 tarihinde Osmanlı egemenliği altında olup da işbu Andlaşma uyarınca Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış bir ülkede bulunan ya da bulunduğu anlaşılabilecek olan ve işbu Andlaşmanın hükümleri uyarınca bir Müttefik Devletin ya da yeni kurulmuş bir Devletin hukukça uyrukluğunu edinmiş olacak *eski Osmanlı uyruklarını da kapsamak üzere*, Bağıtlı Yüksek Tarafların uyruklarına ait olan mallar, haklar ve çıkarlar, ilgili Hükümetlerce, sahiplerine *derhal geri verilecektir*.

Bağıtlı Yüksek Tarafların Hükümetleri, hızlı bir yönetim süreci uygulayarak ve maliklerinin rızası olmaksızın konmuş her türlü malî yükümlerle yararlanma haklarından arınmış olarak, yoksun bırakılmış mal sahiplerini mallarına kavuşturmak için ellerinden gelen tedbirleri alacaklardır.

Bununla birlikte, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılan topraklardan birinde yetkilerini kullanan Hükümetlerden biri, işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak altı aylık bir süre içinde, karşılığının eşdeğerde geri verilmesinden ya da parayla bir zarar-giderimde [tazminatta] bulunulmasından vazgeçtiğini Türk Hükümetine bildirirse, ayrılan topraklardaki mallar, haklar ve çıkarlar konusunda aynı biçimde davranabilecektir.

Madde 5 (*Onarımlar*)

Türkiye'de ayrılmış ülkelerde, Mondros Silâh-bırakışımından önceki dönem için.

Türkiye'den ayrılmış topraklarda bulunan mallar, haklar ve çıkarlar hasara ya da zarara uğramışlarsa, *Müttefik Devletlerin uyruklarından olan* hak sahiplerinin, 30 Ekim 1918 tarihine kadar olan süre için bir zarar-giderime [tazminata] hakları olacaktır.

1 Ağustos 1914 tarihinde söz konusu topraklarda bulunup da artık yok olmuş ya da geri verilmesi mümkün olmayan bütün mallar, haklar ve çıkarlar için de bir zarar-giderim sağlanacaktır.

Bütün bu zarar-giderimleri ödemekle Türkiye yükümlü olacaktır.

Bu konuda öne sürülecek istemler, ... sayılı Ek'de öngörülen Hakemlik Mahkemesince incelenecek ve işbu Andlaşmanın .... nci Bölümü hükümleri uyarınca çözüme bağlanacaktır.

Madde 6

Türkiye'den ayrılmış ülkelerde, Mondros Silâh-bırakışımından sonraki dönem için.

30 Ekim 1918 tarihinden bu yana ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişine değin, ayrılmış bulunan ve Bağıtlı Yüksek Tarafların uyruklarına ait mallara, haklara ve çıkarlara uygulanmış işgal ya da yönetim tedbirleri sonucunda doğrudan doğruya verilmiş zararlar yüzünden gereken zarar-giderimi ödemekle, işgal eden Devletler yükümlü olacaklardır.

Madde 7

Malî hükümlerin .... nci maddesinde öngörülen Yunan-Türk Hakemlik Mahkemesi, Müttefik Devletler uyruklarının Türk ülkesinde mallarına, haklarına ve çıkarlarına verilen zararlar yüzünden Yunan Hükümetinin sorumluluğunu saptarsa, bu zararların onarımından Türkiye yükümlü olmayacaktır.

Madde 8

Türk Hükümeti ile, işbu Andlaşma uyarınca Türkiye'den ayrılmış bulunan ülkelerin Hükümetlerinden her biri kendi ülkesinde, ve bir sonraki fıkrada belirtilen şartlar içinde istenmiş ise, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'a ya da işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde bunların uyruklarına ait mallar, haklar ve çıkarların tasfiyesine girişeceklerdir.

Tasfiye edilecek mallar, haklar ve çıkarlar, Türkiye'de, Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile yapılmış Andlaşmalarla kurulmuş Onarımlar Komisyonunca (*Commission des Réparations*) belirtilecektir. Türkiye'den ayrılmış olan ülkelerde, bu malların, hakların ve çıkarların belirtilmesi, bu ülkelerde yetkilerini kullanan Hükümetlerce yapılacaktır. Bu belirtmenin işbu Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak altı aylık bir süre içinde ve tasfiyenin de, bu belirtme tarihinden başlayarak bir yıllık bir süre içinde yapılması gerekmektedir.

Daha önce yapılmış ya da yapılmamış olsun, tasfiyelerden elde edilen para, eğer tasfiye edilmiş mallar Almanya, Avusturya, Macaristan ya da Bulgaristan Devletlerinin mülkiyetinde ise, ilgili Devletle yapılmış Barış Andlaşmasının kurmuş olduğu Onarımlar Komisyonuna ödenecektir. Tasfiye edilen mallar özel kişilerin ise, tasfiyeden elde edilen para, doğrudan doğruya sahiplerine ödenecektir.

Almanya ile yapılmış Barış Andlaşmasının 250 nci maddesi hükümleriyle, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'la yapılmış Barış Andlaşmalarında bu maddenin karşılığı olan maddelerin hükümleri uyarınca işlem görmüş bulunan mallar, haklar ve çıkarlar tasfiyeye konu olmayacaktır.

Ek Madde

Türk Hükümeti, karada ya da denizde, kamu mallarıyla özel kişilerin mallarına zoralım uygulanmasından olduğu gibi, silâh-bırakışımından [mütarekeden] işbu Andlaşmanın yürürlüğe konuluşuna kadar, Müttefik Askerî ya da Sivil Makamlarının almış oldukları tedbirlerden ya da Türkiye'de Müttefik kuvvetlerinin bulunmasından doğmuş olabilecek zarar ve hasarlar yüzünden Müttefiklere karşı her türlü istemlerden vazgeçer.

EK D.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

MÜTTEFİK TEMSİLCİ HEYETLERİNİN TEKLİFİ

10 Ocak 1923

"BORÇLAR" KESİMİNE EK

Müttefik Devletlerden birinin uyrukluğundaki ortaklıklarla [şirketlerle] Türk uyrukları arasında, 29 Ekim 1914 tarihinden önce, yabancı bir para ile yapılmış olup da, primleri bu tarihten önce ve sonra, ya da yalnız bu tarihten önce ödenmiş bulunan hayat sigortası sözleşmelerinin – 29 Ekim 1914 tarihinden sonraki dönem için Türk Lirasının değeri savaştan önceki değerine eşit sayıldığından – 29 Ekim 1914 tarihinden önceki dönem için, sigorta edilen anaparayı – sigorta poliçesindeki genel şartlar uyarınca – Müttefik Devletin parası üzerinden, savaştan önceki kambio değerine göre ve Türk parası ile saptanarak ödenmesi kararlaştırılmıştır.

Türk uyrukları, primlerini, 29 Ekim 1914 tarihinden bu yana ilgili Müttefik Devletin parasıyla ödemiş olduklarını ispat ederlerse, sigorta sözleşmeleri 29 Ekim 1914 tarihinden sonraki dönem için bile, bu para ile ödenecektir.

Müttefik Devletlerden birinin uyrukluğundaki ortaklıklarla [şirketlerle] sözleşme yapmış bulunan Türk uyruklarının sözleşmeleri [poliçeleri] bugün de yürürlükte ise, bu Türk uyruklarının, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak üç aylık bir süre içinde, [poliçelerini], anapara tutarının tümü için ve sözü geçen ilgili Müttefik Devletin parasıyla yenileme hakları olacaktır. Bunun gibi, 29 Ekim 1914 tarihinden bu yana, süreleri gelmiş olan primleri bu para ile ödemeleri gerekecektir. Buna karşılık, söz konusu Türk uyruklarının, belirtilen tarihten bu yana ödemiş bulundukları primler, onlara geri verilecektir.

Sigorta ortaklığı [şirketi] ile özel bir sözleşme yaparak, sigorta senetlerinin [poliçelerinin] değerini ve primlerin nasıl ödeneceğini düzenlemiş bulunan sigortalılarla, işbu Andlaşmanın onaylanması tarihinde sigorta senetleri kesin olarak ödenmiş olan sigortalılara bu maddenin hükümleri uygulanmayacaktır.

(19) SAYILI TUTANAK

12 OCAK 1923 OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 17.20 de, M. Nogara'nın başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

MM. Lewis G. HECK, Julian GİLLESPİE (*Amerika Birleşik Devletleri*); M. PAYNE (*İngiliz İmparatorluğu*); MM. SERRUYS, BARGETON, SANGUİNETTİ (*Fransa*); M. MİCHALAKOPOULOS (*Yunanistan*); MM. NOGARA, ARLOTTA, CİAMARRA, SALEM, GALLİ (*İtalya*); MM. SATO, TANİ (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. ANTİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); ZEKÂİ BEY, TAHİR BEY, CELÂL BEY, MUHTAR BEY, ZÜHTÜ BEY (*Türkiye*); Baron MONCHEUR, M. PATERNOTTE (*Belçika*).

Sözleşmeler, süre aşımları ve mahkeme kararları.

Müttefiklerin yeni teklifleri.

TAHİR BEY, yeni teklifleri dikkatle inceledikten sonra, bu yeni metinle, Müttefik Temsilci Heyetlerince sunulmuş ilk metin arasında, öz bakımından, fark göremediğini bildirdi. Yeni metin, Türk karşı-tekliflerini hiç göz önünde tutmamaktadır.

M. SERRUYS, her ne kadar Türk karşı-teklifleri gerçek bir tartışmaya konu olmamışlarsa da – Türk Temsilci Heyeti de bu teklifleri desteklemek üzere hiç bir kanıt öne sürmemiştir – bunları inceleyen Müttefik Temsilci Heyetleri, ilk metinlerde değişiklikler yapma gereğini duymuşlardır.

TAHİR BEY, Türk karşı-tekliflerinin, Müttefikler tasarısının tartışılması sırasında, her iki tarafça öne sürülen görüşler dikkate alınarak hazırlanmış olduğunu belirtti.

Madde 1, 2 ve 3.

Ne olursa olsun, Türk Temsilci Heyeti, uygulanması yeni başlamış olan sözleşmelerin, incelenmekte olan hükümlerin uygulama alanı dışında bırakılmasını istemektedir.

M. SERRUYS, bir sözleşmenin (*contrat*) bütün değerinin, geçerli kalması öngörülen süresinde olduğu göz önünde tutularak, bu iddianın daha önce reddedildiğini hatırlattı. M. SERRUYS, 1 nci maddenin (b) ve (c) paragraflarında

sayılan sözleşmelerin, geçerli kalan sözleşmeler arasına alınmamasını, Türk Temsilci Heyetinin neden istediğini anlayamamaktadır.

TAHİR BEY, yalnız süresi sona ermekte olan sözleşmelerin geçerli sayılmasının gerektiğini, uygulanması henüz başlamış olan sözleşmelerin, taraflardan birinin istemesi üzerine sona erdirilmesinin gerekli olduğu karşılığını verdi. Bununla birlikte, taraflardan biri, sözleşmenin sona erdirilmesiyle zarara uğrarsa, hakemlik karma mahkemesi, meydana gelen zararı karşılamak için bu tarafa ödenmesi gereken zarar-giderimi [tazminatı] saptayacaktır. TAHİR BEY'e göre, (b) ve (c) paragraflarında sayılanlar gibi olan sözleşmelerin uygulamaya konulması, taraflardan birini büyük güçlükler karşısında bırakabilir.

M. SERRUYS, birtakım sözleşmelerin, salt taraflardan birinin istemesi üzerine sona erdirilmesinin büyük bir haksızlık doğurabileceği kanısındadır; örneğin, kira sözleşmelerinde, taşınmaz malın [mülk] sahibi, büyük bir olasılıkla, daha elverişli şartlar elde edebilir. Ancak, savaştan önce üzerine almış olduğu bir yükümü reddedebilmesine izin vermenin bir nedeni de yoktur. İşte bu gibi aldatmaların [hilelerin] önüne geçebilmek içindir ki, Müttefiklerin bu metni kaleme alınmıştır.

TAHİR BEY, Türk Temsilci Heyetinin de, işte bu gibi hilelerin önlenmesi için, sözleşmeyi sona erdiren tarafın, sözleşmeyi yürürlükte tutmak isteyen tarafa zarar-giderim ödemek zorunda tutulmasını teklif etmekte olduğuna dikkati çekti.

M. SERRUYS, Türk karşı-tasarısının 2 nci maddesinin hileye karşı etkin bir koruma sağlamadığı kanısındadır.

M. NOGARA, bu maddenin, tarafları tam bir eşitsizlik içinde bırakmakta olduğunu düşünmektedir; çünkü, sözleşme, taraflardan birinin istemesi üzerine, sona erdirilebilmektedir.

TAHİR BEY, sözleşmenin yürürlükte tutulmasını isteyen tarafa zarar-giderim ödeneceğini belirterek, bu görüşe karşı çıktı. TAHİR BEY, Türkiye'de kira sözleşmelerinin bir ya da iki yıllık süreyle yapıldığını sözlerine ekledi.

M. PAYNE, süresi bir yıl olan kira sözleşmelerinin, savaşın başından az sonra, sona ermiş olabileceklerini belirtti; bu gibi sözleşmeler tartışma dışında kalmaktadır. Öte yandan, kiracı, kiraladığı eve yerleşmek üzere büyük giderlere katlanmış olabilir; bu yüzden, kira sözleşmesinin bitiminden önce, onu kapı dışarı etmek son derece haksızlık olur.

TAHİR BEY, zarara uğrayan tarafa verilecek zarar-giderimin saptanması sırasında bu durumu da göz önünde tutmanın, Mahkemenin yetkileri arasında olacağı kanısındadır.

M. SERRUYS, Türk Hükümetinin, düşman uyruklarıyla ticareti yasaklamamış olmasını ve bir ortaklığın bir düşman uyrukluğunda bulunmasına, bu ortaklığın dağıtılmasına [feshine] karar vermek için yeter bir neden olarak bakmamasını, Türk Temsilci Heyetinin ne ölçüde göz önünde tutmuş olduğunu, Türk Temsilci Heyetine sordu.

TAHİR BEY, bu soruna ilişkin görüşünü ileride bildirmek hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

M. PAYNE, deniz sigortası sözleşmelerine ilişkin olarak, bir sigorta senedinin [poliçesinin] ancak yolculuğun gerçekten başlamasıyla yürürlüğe girmiş olduğu

konusunda genel olarak kabul edilmiş ilkeye dayanan 1 nci maddenin (g) paragrafına dikkati çekti. İkinci olarak, hiç bir Devletin kendi uyrukluğundaki bir sigorta ortaklığına, kendi donanmasının eylem ve davranışlarından doğmuş zararlara karşılık, düşman uyruklarına zarar-giderimde bulunulması için izin vermemesi, kabul edilmiş bir kuraldır. Kaldı ki, bu hüküm karşılıklı olarak işlemektedir.

TAHİR BEY, bu sorunun, borçlar konusundaki hükümlere ilişkin olduğu kanısındadır.

M. SERRUYS, öyle de olsa, Türk Temsilci Heyetinin bu konuya ilişkin görüşlerini gecikmeden bildirmesinin gerektiğini belirtti.

TAHİR BEY, gelecek oturumda görüşünü bildireceğini söyledi.

Türk karşı-tasarısının 3 ncü maddesine ilişkin olarak, M. SERRUYS, sözleşmelerin, her zaman, hangi kanun uyarınca yapılmışsa, o kanunca yönetildiklerini belirtti.

TAHİR BEY, Türkiyle'de, kanunun da buyurduğu üzere, bir sözleşmenin geçerliğinin, her zaman, bu sözleşmenin yazıtlanmasına [tesciline] bağlı olduğunu belirtti; kanun bakımından bir sözleşmenin tam olması için, bu işlem zorunludur. Türk kanunuyla çatışan bir hükmün Andlaşmaya konulması tehlikeli olacaktır.

M. SERRUYS, savaş yüzünden, Türk makamlarınca yazıtlanmamış [tescil edilmemiş] satışlar olabileceğini belirterek, bu görüşe karşı çıktı; bu durumlarda, mahkemeye başvurma olanağı bulunmak gerekir.

TAHİR BEY, iki tarafın dilekçelerini incelemenin, Hakemlik Mahkemesinin yetkileri içinde olacağı kanısındadır. Satışın, zorunluluk durumu [mücbir sebep] yüzünden yazıtlanamadığı saptanırsa, zarara uğrayan tarafa zarar-giderim ödenecektir.

M. PAYNE, bu güçlüğü ortadan kaldırmak üzere, aşağıdaki paragrafın eklenmesini teklif etti:

"İşbu madde, hükümleri, bağlı olduğu kanuna aykırı olan bir sözleşmeye geçerlilik kazandırmak için öne sürülemeyecektir."

Türk Temsilci Heyeti, bu konudaki cevabını ileride bildirmek hakkını saklı tuttuğunu söyledi.

TAHİR BEY, Türk Temsilci Heyetinin, genel kural olarak, taraflardan biri itiraz etmezse, sözleşmelerin yürürlükte kalmasını istemekte olduğunu belirtti.

M. SERRUYS, Müttefiklerin görüşleri ile Türk Temsilci Heyetinin görüşleri arasındaki çok önemli ayrılığı ortaya koydu. Müttefikler, 1 nci maddede, yürürlükte kalmasını istedikleri sözleşmelerin bir çizelgesini kaleme almışlardır. Müttefiklere göre, öteki sözleşmelerin hepsi sona erdirilmek gerekir. Türk Temsilci Heyeti ise, sözleşmelerin mümkün olduğu kadar yürürlükte kalması görüşünden kalkarak çoğunluğu 1 nci maddede sayılmış birtakım sözleşmeler dışında, bütün sözleşmelerin yürürlükte kalması gerekeceği düşüncesindedir.

M. SERRUYS, genel kural, sözleşmelerin yürürlükte tutulması olursa, savaştan önceki koşulları göz önünde tutarak yapılmış bir sözleşmenin bugün de uygulanmasındaki güçlüğün ortaya birçok anlaşmazlıklar çıkaracağı kanısındadır; satıcının, sağlamağı yükümlenmiş bulunduğu malları teslim edememe durumunda

olması, alıcının da satın alma yükümü altına girmiş bulunduğu malları artık teslim almak istememesi mümkündür. Bundan, yürürlükte tutulacak sözleşmelerin sayıca az olacağı sonucu çıkmaktadır. Öte yandan, özellikleri uzun süreli oluşlarında bulunan birtakım sözleşmeler, taraflardan her ikisi de bunların sona erdirilmesini istememekteyse, yürürlükte tutulmak gerekir.

M. PAYNE, beş yıldır, koşulların çok büyük ölçüde değişmiş olduğunu unutmamak gerektiği kanısındadır. Fiyatlar ve değerler baştan aşağı değişmiştir; birçok durumda, yürürlükteki sözleşmeleri geçerli saymak çok büyük güçlüklerle karşılanacaktır. Bu yüzden, sözleşmelerin sona erdiğini kabul etmek, genel olarak, en hakgözetir bir çözüm yoludur. Müttefikler, bu hükümlerin, mümkün olduğu kadar çok sayıda güçlüğü ortadan kaldırmak üzere, karşılıklı olmasını istemektedirler. Yalnız kendilerinin yararlanacakları haksız koşulları Türkiye'ye yükletmeği hiç düşünmemektedirler.

TAHİR BEY, Müttefik teklifleri kabul edilirse, güçlüklerin sayıca azalacağını sanmadığını söyledi.

M. PAYNE, 1 nci maddede sayılan sözleşmelerin yürürlükte tutulması gerektiğini söyledi; çünkü, bu sözleşmeler bir taşınmaz malın bir başkasına geçirilmesini [transferini] öngörmektedirler. Hakgözetirlik nedenleriyle, çizelgeye, sigorta sözleşmeleri de eklenmiştir.

TAHİR BEY, Müttefik tekliflerinin 1 nci maddesinde sayılan sözleşmelerin yürürlükte tutulmasının, her durumda gerekli olduğunu sanmamaktadır.

M. NOGARA, Türk Temsilci Heyetinin, Müttefik Temsilci Heyetlerininkinden apayrı bir görüşten kalkarak, Müttefikler tasarısının ilk üç maddesini reddetmekte olduğunu belirtti.

Madde 4.

TAHİR BEY, bu konuda, Türk karşı-tasarısının 3 ncü maddesinin, Müttefik tasarısının 4 ncü maddesinden daha uygun düşeceği kanısındadır; TAHİR BEY, özellikle, "tam ve kısıtlamasız özgürlükle" sözlerinin konulmasında direnmektedir.

M. SERRUYS, böyle bir terimin, bir çok anlaşmazlığın doğmasına yol açacağını söyledi. Üstelik, birtakım anlaşmalarda, zor kullanılmış olduğunu varsaymaya yol açacak bir terimin andlaşmaya konulması da tehlikeli olur.

Madde 5.

TAHİR BEY, bu maddeyi reddettiğini söyledi.

Madde 6.

M. NOGARA, Müttefikler tasarısının ikinci paragrafında yapılmış bir değişiklik dışında, bu maddenin, özü bakımından, Türk karşı-tekliflerinin 5 nci maddesinin aynı olduğunu belirtti.

TAHİR BEY, bu son değişikliği kabul edemeyeceğini söyledi.

Madde 7.

Türk karşı-tasarısının 6 ncı maddesinin karşılığı olan bu madde kabul edildi.

Madde 8.

M. SERRUYS, Türk Temsilci Heyetine, karşı-tekliflerinin 7 nci maddesi metninin neden olduğu gibi korunmasında direnmekte olduğunu sordu. Savaş sırasında Türk mahkemelerince verilmiş olan hükümler geçerli sayılamazlar; çünkü Kapitülasyon ayrıcalıkları olan Devletler bakımından, yabancılar bu mahkemelerin yetki alanı dışında kalmaktadırlar. Öte yandan, Müttefik mahkemeleri, Türkiye'ce her zaman yetkili sayılmışlardır; çünkü, Müttefik ülkelerinde Türkiye'nin Kapitülasyon ayrıcalıkları yoktur. Böyle olunca, Müttefik tasarısının 8 nci maddesi kabul edilmek gerekir.

TAHİR BEY, Türkiye'nin, Kapitülasyonlara 1914 de son vermiş olduğunu bildirdi. Bundan da, Türk mahkemelerinin, bu tarihten sonra, yetkili oldukları sonucu çıkmaktadır.

M. SERRUYS, Müttefiklerin Kapitülasyonların tek-taraflı bir kararla sona erdirilmesini geçerli saymamış olduklarını belirtti.

M. PAYNE, Müttefik uyruklarının, Türkiye'ye, Kapitülasyonlar uyarınca kurulmuş mahkemelerin sağladığı güvenceyi göz önünde tutarak, yerleşmiş bulundukları kanısında olduğunu söyledi. Türk uyrukları, Müttefiklerin ülkelerinde, her zaman olağan mahkemelerin yargı yetkisine bağlı kalmışlardır. Savaş sırasında Müttefik mahkemelerince verilmiş hükümlerle, Türk mahkemelerince verilmiş hükümler arasında, herhangi bir benzerlik kurma olanağı yoktur.

M. NOGARA, bu madde üzerinde Temsilci Heyetleri arasındaki görüş ayrılıklarının tutanağa geçirileceğini bildirdi.

Madde 9 ve 10.

M. NOGARA, Müttefik tekliflerindeki yeni 9 ncu maddenin, Türk tasarısının 8 nci maddesinin neredeyse eşi olduğunu söyledi.

Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyeti, kendi metninin kabul edilmesinde direndi.

M. PAYNE, öylesine birçok durumlar olabilir ki, alacaklı, savaş sırasında, bir sözleşme uyarınca kendisine teslim edilmiş bulunan sağlancaları [rehinleri] haklı olarak satmış bulunabilir; sağlancayı paraya çevirmekte gecikmiş olsaydı, alacağını elde edememe olasılığı ile karşılaşabilecekti; çünkü, ödenmemiş faizleri savaş sırasında birikecek, savaşın bitiminde sağlanca yetersiz kalabilecekti.

M. SERRUYS, bir sağlancaya, sözleşmede öngörülmemiş olduğu halde, elkoymanın, o sağlancanın paraya çevrilmesiyle aynı şey olmadığına, Türk Temsilci Heyetinin dikkatini çekti. Bu yüzden, "sözleşmede öngörülmediği halde, bir sağlancaya elkoymak"tan söz etmek doğru olmaz. Bir sözleşme uyarınca sağlanca olarak konulmamış bir mal, mahkeme hükümüyle satılırsa, böyle bir mahkeme kararı hükümsüz ve yok sayılır.

TAHİR BEY bu görüşe katılmadığını söyledi.

M. PAYNE, Türk Temsilci Heyetinin teklifinin kabul edilemeyeceğini belirtti; çünkü, beş yıl önce yapılmış bir işlem yok sayılırsa, malın sonradan başka ellere geçmiş olması durumunda, büyük karışıklıklar doğacaktır.

TAHİR BEY, bu durumlarda Hakemlik Mahkemesinin karar vermeye yetkili olacağını söyledi.

M. NOGARA, 9 ncu madde konusunda, Müttefik Temsilci Heyetleriyle Türk Temsilci Heyeti arasındaki görüş ayrılığının tutanağa geçirileceğini bildirdi.

M. NOGARA, bu oturumda yapılan açıklamalar Türk Temsilci Heyeti için inandırıcı olmamışsa, Başkan olarak kendisine düşen tek şeyin, Müttefik Temsilci Heyetlerince kaleme alındığı üzere "Sözleşmeler" Kesimini, Türk Temsilci Heyetinin karşı görüşlerini de ekleyerek, İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonuna iletmek olacağını söyledi.

M. SERRUYS, bir anlaşmaya varılamamış olmasından duyduğu üzüntüyü belirti; özellikle, görüş ayrılığının genel ilkelerle ilişkili olmadığı inancı bu üzüntüye yol açmaktadır.

M. NOGARA da, anlaşmazlığın pek önemli nedenlerden doğmadığı kanısındadır.

TAHİR BEY, Türk Temsilci Heyetince teklif edilen yöntemlerin, bu gereksiz anlaşmazlığı çözümlemeğe, Müttefik Temsilci Heyetlerinin teklif ettikleri yöntemlerden daha elverişli olduğunu düşünmektedir.

M. NOGARA, işgal sırasında Türk birlikleri ve makamlarınca, Romanya ülkesinden alınıp götürülmüş malların geri verilmesi konusunda Romanya Temsilci Heyetinin 8 Ocak 1923 tarihli bir mektubu ile (*Ek A*), gene Romanya Temsilci Heyetinin, Tuna Avrupa Komisyonun uğradığı zararların ödenmesine ilişkin 9 Ocak 1923 tarihli bir notunu (*Ek B*) Alt-komisyona sundu.

Oturuma saat 19.55 de son verildi.

(19) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

KONFERANS
ROMANYA TEMSİLCİ HEYETİ

BAŞKANLIK 8 Ocak 1923

SAYIN BAŞKAN,

Romanya Temsilci Heyeti, Türk yönetimince ya da Türk ordusunca, işgal sırasında ya da Türk birliklerinin geri çekilişi sırasında (1916-1918), Romanya ülkesinden alınmış olan her çeşit malların geri verilmesine ilişkin olarak, İktisat Sorunları Alt-komisyonuna bir istem sunmuştu.

İktisat Sorunları Alt-komisyonu bu konuda yetkisiz olduğunu belirtince, bu sorun Maliye Sorunları Alt-komisyonuna gönderilmişti.

O zamandan bu yana, Müttefiklerce, İktisat Sorunları Alt-komisyonuna, "Mallar, Haklar ve Çıkarlar" konusunda yeni bir maddeler-tasarısı sunulmuştur; bu tasarının 2 nci ve 3 ncü maddeleri, Romanya Temsilci Heyetinin istemini de kapsamaktadır; bu tasarı da, bugüne değin, tartışılmamıştır.

İktisat Sorunları Alt-komisyonu Sayın Başkanının geçen 23 Aralık tarihinde size gönderdiği raporda, bu tasarıdan hiç söz edilmediğinden, Romanya Temsilci Heyeti – Barış Andlaşması tasarısının kaleme alınışı sırasında – söz konusu malların geri verilmesi ilkesine ilişkin isteminin haklı temellere dayandığını dikkate almanızı, Ekselânslarından dilemekle onur duyar.

Derin saygılarımın kabulünü rica ederim, Sayın Başkan.

İmza: G. DUCA.

Ekselâns M. BARRÈRE, Fransa Büyükelçisi, Üçüncü Komisyon Başkanı.

MALİYE SORUNLARI ALT-KOMİSYONUYLA İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONUNA ROMANYA TEMSİLCİ HEYETİNİN TEKLİFİ

Türkiye, orduları ya da yönetimlerince, para, hisse ve borç senetleri [esham ve tahvilât] ve her çeşit eşyayı da kapsamak üzere, Müttefikler ülkesinden alınmış, geçici olarak elkonmuş ya da haczedilmiş bulunan ve andlaşmalar gereğince ve her ne biçimde olursa olsun, bırakma ya da başkasına geçirme yollarıyla, Türkiye'ce kendi Müttefiklerine geçirilmiş olabilecek hayvanları, her çeşit taşınır malları – bu hayvanlar, her çeşit taşınır mallar, para, hisse ve borç senetleri, ister Türk ülkesinde isterse Müttefikler ülkesinde bulunsun – Hakemlik Karma Mahkemesinin saptamakla görevli olacağı usul uyarınca, aynen geri verecektir.

Geri verme aynen yapılabilirse, Türkiye, bunları şimdi ellerinde bulundurmakta olanlara, zarar-giderim [tazminat] ödeyecektir.

Geri verme aynen yapılamazsa, Türkiye, Müttefik Hükümetlerin ya da Müttefik uyruklarının zararlarını, bugünkü değerleri üzerinden ödeyecektir. Bu onarımın tutarı, anlaşmaya varılamazsa, Hakemlik Karma Mahkemesince saptanacaktır.

EK B.

İKTİSAT SORUNLARI ALT-KOMİSYONU

ROMANYA TEMSİLCİ HEYETİNCE İNGİLİZ, FRANSIZ VE İTALYAN TEMSİLCİ HEYETLERİNE SUNULAN NOT

9 Ocak 1923

Versailles Andlaşmasının 352 nci maddesi ve öteki Barış Andlaşmalarında bu maddenin karşılığı olan maddeler şöyledir:

"Almanya (Avusturya, Macaristan, Bulgaristan), Tuna Avrupa Komisyonuna karşı, savaş sırasında işbu Komisyonun uğramış olduğu bütün zararlar için her türlü geri vermelerden, onarımlardan ve zarar-giderimlerden [tazminattan] sorumlu olacaktır."

Sèvres Andlaşmasının 235 nci maddesinin 2 nci fıkrasında da ayın hüküm belirtilmişti.

Yukarıdaki hüküm uyarınca, bu işin çözüme bağlanmasını incelemeğe, Tuna Avrupa Komisyonuyla birlikte bütün eski Düşman Devletler bu sırada çağrılmış olduklarına göre, Romanya Temsilci Heyeti, sözü geçen Komisyonda temsil eidlen Hükümetler Temsilci Heyetlerinin dikkatlerini, Türkiye ile yapılacak yeni Barış Andlaşmasına, yukarıdaki maddelerin kapsadığı yükümün konulması zorunluluğuna çekmeyi görev bilmektedir.

SAĞLIK İŞLERİ ALT-KOMİSYONU

(1) SAYILI TUTANAK

20 ARALIK 1922 ÇARŞAMBA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 11.00 de, M. Barrère'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:
Dr. BLUE (*Amerika Birleşik Devletleri*); Dr. CLEMOW (*İngiliz İmparatorluğu*); M. DE NAVAİLLES (*Fransa*); Dr. SENNİ (*İtalya*); M. DENDRAMİS (*Yunanistan*); M. KOSHİDA (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. GEORGEVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven krallığı*); RIZA NUR BEY, Dr. NİHAD REŞAD (*Türkiye*).
Sekreter: M. LAGARDE (*Fransa*).

Alt-komisyonun Çalışma Programı.

M. BARRÈRE, Alt-komisyonunun incelemesine sunulacak olan sorunu açıkladı. M. BARRÈRE, Osmanlı Hükümetinin, 1839 yılından bu yana, Türkiye'nin ve Avrupa'nın salgın hastalıklara karşı korunmasını – ticaret ve gemiciliğin çıkarlarına dokunmaksızın – etkin bir biçimde sağlayacak bir rejimin kurulması için, birtakım Devletlerle anlaşmaya girişme durumunda kaldığını hatırlattı. Böylece, İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi (*Conseil Supérieur de Santé de Constantinople*) kurulmuştur. Bu Meclis, Türk Sağlık Yönetimiyle işbirliği içinde, Boğazlar'daki, Türkiye'nin kıyılarındaki ve sınırlarındaki sağlık tesislerini ve bu tesislerde görevli sağlık personelini, savaşa gelinceye kadar yönetmiştir. Savaş, bu örgütün [İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin] ortadan kalkmasına yol açmıştır. Salgın hastalıkların girişini önleyen iki kapıdan, [bugün] yalnız biri, İskenderiye Karantina Meclisi, kalmıştır. Ötekini – Boğazlar'dakini – yeniden kurmak söz konusudur.

Öte yandan, ister eski Meclis yeniden kurulsun, isterse onun yerine yeni bir örgüt konsun, önemli sorunlar, kabul edilecek çözüme bağlı kalmaktadır. Daha önceleri bu Meclisin buyruğunda olan personel, bu personele bağlanacak emeklilik maaşları ve zarar-giderimler, karantina yerleriyle sağlık istasyonlarının yeniden kurulması, birikmiş yedek akçelerin [fonların] nerede kullanılacağı sorunlarıyla uğraşmak gerekir.

M. BARRÈRE, bu işle, teknik komite olarak toplanacak olan, uzmanların görevlendirilmesini gerekli görmektedir. Komisyon üyelerine, birazdan, bir tasarı dağıtılacaktır; bu tasarı, uzmanların tartışmalarında temel olarak kullanılabilecektir. M. BARRÈRE, temsilcileri, bu teklifi kabul edip etmediklerini bildirmeye çağırdı. (*Teklif uygun bulundu*)

Oturuma saat 11.25 de son verildi.

(2) SAYILI TUTANAK

10 OCAK 1923 ÇARŞAMBA OTURUMU

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 16.00 da, M. Barrère'in başkanlığında açıldı.

Hazır bulunanlar:

M. WHEELER (*Amerika Birleşik Devletleri*); Dr. CLEMOW (*İngiliz İmparatorluğu*); M. DE NAVAİLLES (*Fransa*); DR. SENNİ (*İtalya*); M. DENDRAMİS (*Yunanistan*); M. S. KOSHİDA (*Japonya*); M. CONTZESCO (*Romanya*); M. GEORGEVİTCH (*Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*); RIZA NUR BEY, Doktor NİHAD REŞAD (*Türkiye*).

Sekreter: M. LAGARDE (*Fransa*).

Müttefikler tasarısı.

M. DE NAVAİLLES, Teknik Komitenin dördüncü oturumunda, Türk Temsilci Heyetinin, kendisine sunulmuş bulunan (3) sayılı tasarının metnine tümüyle katılmak üzere bulunduğu izlenimini edinmiş olduğunu söyledi. Önceki tasarı üzerinde Türk Temsilci Heyetinin öne sürdüğü görüşleri de dikkate alarak hazırlanmış olan (4) sayılı tasarı, Türk Temsilci Heyetine, beşinci oturumda sunulmuştu. Teknik Komite, Türk Temsilci Heyetinin bu tasarıya katılmayı reddettiğini, şaşarak görmek zorunda kalmıştır.

M. BARRÈRE, Müttefik Temsilci Heyetlerinin öne sürdükleri tekliflerin son derece ılımlı olduğu kanısındadır; bu teklifler, her ne biçimde olursa olsun, siyasal yetkileri olmayan ve Kapitülasyon kurumlarıyla herhangi bir ilişkisi bulunmayan, salt tıbbî nitelikte bir Komite kurulmasını öngörmektedir. Müttefik Temsilci Heyetlerince görüş birliğiyle açıklanmış isteğe rağmen, Türk Temsilci Heyeti bu teklifleri reddetmekte direnirse, Türk Temsilci Heyetinin davranışı çok önemli sonuçlara yol açabilecektir. Müttefiklerce sunulan ve bulunabilecekleri en son ödünleri [tâvizleri] gösteren bu tasarı, *ipso facto* hükümsüz olacaktır.

RIZA NUR BEY, Türk Hükümetinin, iç işlerine Müttefik Devletlerce bir karışma anlamına gelecek olan, bir Uluslararası Komitenin kurulmasını kabul etmemiş olduğunu bildirdi. Türk hükümeti, (4) sayılı tasarıyı, aşağıdaki çekincelerle [ihtirazî kayıtlarla] kabul etmektedir:

(A) maddesi aşağıdaki gibi kaleme alınacaktır:

"İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi kaldırılmıştır. Türkiye kıyılarının sağlık işlerinin düzenlenmesiyle Türk yönetimi görevlidir."

(B) maddesinin 1 ve 2 sayılı paragrafları metinden çıkartılmıştır.

Türk Temsilci Heyeti, afyon konusundaki Sözleşme üzerinde görüş belirtmeden önce, bu Sözleşmenin hükümlerini incelemek istediğinden, bu Sözleşme dışında, (C), (D) ve (F) maddeleri kabul edilmiştir.

M. BARRÈRE, Müttefiklerin istediklerinin, salgın hastalıklara karşı korunma gibi her şeyden önce insancıl bir konuda, Türkiye'den istenebilecek güvencelerden enazı olduğunu belirtti. Savaşın başlangıcına kadar, İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinde Temsil edilen Devletler, kendilerini olduğu kadar Türkiye'yi de ilgilendiren bir konuda, Türkiye ile kardeşçe işbirliği yapmışlardır. Devletlerce teklif edilen rejim, hiç de bir Kapitülasyon rejimi değildir; bu rejim, yalnız, teknik düşüncelere dayanmakta ve Türkiye'nin bütün haklı alınganlıklarını gözetmektedir.

Türk Temsilci Heyeti bunu reddetmekte direnirse, Alt-komisyonun yapabileceği tek şey, bu kesin karşı çıkışı olduğu gibi saptamak ve sorunun incelenmesini Milletler Cemiyeti ile Uluslararası Sağlık Kurumu'na göndermek olacaktır.

RIZA NUR BEY, bu durumda, Türkiye'nin aşağıdaki sözleşmelere katıldığını da Milletler Cemiyetine bildirmenin yerinde olacağını söyledi:

1. Paris'te, 17 Ocak 1912 de imzalanmış, Uluslararası Sağlık Sözleşmesi;

2. Afyon konusunda, 23 Ocak 1912 de La Haye'de imzalanmış sözleşme ile 1914 tarihli ek Protokol;

3. Kadın ticaretinin önlenmesine ilişkin, 18 Mayıs 1904, 4 Mayıs 1910 ve 30 Eylül 1921 tarihli sözleşmeler;

4. Açık-saçık [müstehcen] yayınların yasaklanmasına ilişkin, 4 Mayıs 1910 tarihli sözleşme.

Bu son sözleşme konusunda, Türkiye, bu sözleşmeye, ancak, hükümlerini ayrıntılarıyla incelemek üzere, çekince [ihtirazî kayıt] ile katılabilir. Türkiye, Müttefiklerin tekliflerinde, yalnız bir Uluslararası Sağlık Komitesi kurulmasına ilişkin hükümleri reddetmektedir. Türkiye'nin bu tutumu, Türk Hükümetinin, Boğazlar'ın sağlık yönünden denetimi sorumluluğunu üzerine almanın kendisince mümkün olduğu görüşüne dayanmaktadır. Gerçekten, Türk Hükümetinin elinde, Avrupa'da bulunanlar kadar değerli bir sağlık personeli vardır.

M. SENNİ, Müttefiklerin, her türlü siyasal yetiklerinden yoksun ve varlığı çok kısa sürecek bir Sağlık Komitesi kurulmasından başka bir şey öngörmeyen, teklifinin reddedilmesinden doğabilecek sonuçları düşünmeye Türk Temsilci Heyetini çağırdı. M. SENNİ, Türkiye'nin kendi seçeceği üç doktorun, Boğazlar'ın sağlık yönünden korunmasında işbirliği yapmalarını, bir yabancı karışımı anlamına nasıl aldığını da anlayamamaktadır. Kaldı ki, Boğazlar'ın sağlık bakımından korunmasının yalnız Türkiye'yi değil, Akdeniz'e kıyıdaş bütün Devletleri de çok yakından ilgilendirmesi, bu yabancı doktorların varlığını haklı göstermektedir. Hiç şüphe yoktur ki, Türkiye, geçen yıllar boyunca, büyük gelişmeler göstermiştir ve denebilir ki, bu ilerlemeler bilim alanına da yayılmıştır. İstanbul Tıp Fakültesi iyi bir fakültedir ve bu Fakülte'den çıkan birçok doktor, yabancı ülkelerde bilgilerini geliştirmişlerdir. Bununla birlikte, M. SENNİ, yeni Türkiye'nin, bütün ülkesinde, özellikle Boğazlar'da, etkin bir sağlık savunması örgütleyebilmek için gerekli teknik

personeli bir gün içinde toplayabileceğini sanmamaktadır. Sekiz yıllık savaş süresinde, hem paraca hem de insanca, kaynaklarını tüketmiş bulunduğu için, Türkiye'nin böyle bir örgütü kurması daha da güçtür. M. SENNİ'ye göre, 1914 de Türk Hükümetince yolsuz-yöntemsiz ve tek-taraflı bir kararla varlığına son verdirilen İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin ortadan kaldırılışını kabul etmekle, Müttefikler, geçmişten kurtulma isteklerini açıklamışlardır. Müttefikler, yeni sağlık örgütünün işe koyulabilmesi için, Yüksek Meclis yerine, Türk doktorlarıyla işbirliği etmekle görevli bir Doktorlar Komitesi teklif etmektedirler. Çok kısa bir süre için öngörülen ve görevi de salt bilimsel olan bu işbirliği, yabancı Devletler temsilcilerince değil, fakat Türkiye'nin de katıldığını zaten bildirmiş bulunduğu uluslararası büyük sağlık örgütlerini temsil edecek üyelerce sağlanacaktır. Bu komite, Türkiye'ce, gemilerin gidiş-gelişlerine uygulanacak ve hiç bir ülkenin istememekte olduğu sağlık vergilerini [resimlerini] kabul ettirmek bakımından, sağlık Yönetimine daha büyük bir güç verecektir; bundan başka, bu komite, hac yolculuklarına ve uluslararası ticarete uygulanması gereken sağlık tedbirlerine uymak konusunda ilgili bulunan çeşitli ülkeler arasındaki ilişkileri daha da kolaylaştıracaktır. Türkiye, Müttefiklerin son tekliflerini reddetmekte direnirse, özellikle uzlaşmaz bir tutum içinde görünecektir.

RIZA NUR BEY, Türk Hükümetinin, böyle bir komitenin kurulmasını andlaşma ile yükümlenmesinin, Kapitülasyona eş nitelikte bir yüküm olacağı kanısında olduğunu söyledi.

M. BARRÈRE, böyle bir cevaptan pek hayal kırıklığına uğramış olduğunu belirtti. M. BARRÈRE'e göre, incelenen sorun, siyasal bir sorun değil, fakat bilimsel ve insancıl bir sorundur. Türkiye'nin, Paris'deki Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'na katılmış bulunan otuziki Devletle işbirliğinden kaçınması, hiç değilse gariptir. Dünya kamu oyunu temsil eden bu Devletler, Türk Temsilci Heyetine yapılmış tekliflerin, daha altına inilmesi kamu sağlığı için çok tehlikeleri olacak, bir en alt sınır olduğunu düşünmekte görüş birliği içinde bulunmaktadırlar. M. BARRÈRE, bu noktada bir anlaşmazlık çıkmış olmasından çok üzülmektedir. Bununla birlikte, [Müttefik] Devletlerin sunmuş oldukları tasarı, bu sorun üzerinde onların görüşlerini açıklamak bakımından geçerli kalmaktadır. Şu da var ki, Türk Temsilci Heyeti, bu gibi hükümlerin bir anlaşmaya konulmasını istememekte ise, Alt-komisyon, bunları, imzalanacak andlaşma dışında bırakmaya ve bu biçimde yüküm altına girmek yerine, Türk Temsilci Heyetine göre, daha elverişli, Türkiye'nin bağımsızlığı ve egemenliği ile daha iyi bağdaşabilir herhangi bir biçim kabulüne güçlük çıkartmayacaktır.

M. DENDRAMİS, M. Barrère'nin sözlerine tümüyle katıldığını söyledi; Boğazlar'dan geçecek gemilerden çoğu, önce Yunan limanlarına uğradıklarından, M. DENDRAMİS, Boğazlar'ın sağlık açısından savunulmasının etkin olarak örgütlenmesiyle, Yunanistan'ın pek ilgili olduğunu hatırlattı.

M. CONTZESCO, Türk Temsilci Heyetinin, kendisine, biçimi bakımından, haksız olarak bir kapitülasyon yükümü gibi görünen bir yüküm altına girmekten duyduğu nefreti anlamaktadır; M. CONTZESCO, kurulması ilke olarak kabul edilmiş bulunan, Boğazlar Komisyonunun, sağlık tedbirlerinin uygulanması ve

gemilere yükletilecek bir sağlık tarifesinin düzenlenmesiyle ilgili bütün konularda gözlemde bulunma hakkı (*droit de regard*) bulunduğunun belirtilmesiyle, bu güçlüğün ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağını düşünmektedir. Şüphe yok ki, böyle bir çözüm yolu, Müttefiklerin teklif ettikleri çözüm yolundan çok daha az etkin olacaktır; ancak, bu çözüm yolu, Türk Temsilci Heyetinin görüşlerini göz önünde tutan, uzlaştırıcı bir formül olarak belirecektir; gerçekten, Sağlık Komitesi kurulmamış olacağına göre, Türkiye, kendisini, egemenliğine halel getirilmiş saymayabilecektir.

M. CONTZESCO, az önce yapmış olduğu ve ayrıntıları, Boğazlar Komisyonunun iç yönetmeliğinin düzenlenmesi sırasında saptanabilecek olan telkininin öngördüğü düzenlemenin, Boğazlar'ın sağlık açısından korunmasını bir noktaya kadar sağlayabileceğini düşünmektedir; Boğazlar'ın sağlık açısından korunmasına, Romanya, özel bir önem vermektedir; çünkü, Tuna'ya giren gemilerden çoğu, önce bu geçitleri aşmakta ve çoğu zaman da salgın hastalıklara bulaşmış ülkelerden gelmektedir. M. CONTZESCO, Türk Temsilci Heyetinin, bu telkini, yakınlık duygularıyla göz önünde tutacağını ummaktadır.

RIZA NUR BEY, M. Contzesco'nun teklifini incelemeği kabul ettiğini söyledi.

M. DE NAVAİLLES, M. Contzesco'nun öne sürdüğü teklifin, ancak, kurulup kurulmayacağı belli olmayan, Boğazlar Komisyonuna, teknisyenlerin katılmalarının kabul edilmesi durumunda, savunulabileceğini belirtti. Öte yandan, sağlık konusunda yetkilerle donatılmış, Boğazlar Komisyonunun, Türk makamlarınca alınacak tedbirlerin, kamu sağlığını sağlamak bakımından yeterli olup olmadığını saptamakla yetinmesini kabul etmek, Müttefik Devletlerce imkânsız olacaktır. Türk Temsilci Heyetine sunulan tekliflerde öngörülen Komitenin danışma yetkisinden öteye yetkileri vardı. [Müttefik] Devletlerin görüşüne göre, bu Komitenin kendisine özgü bir bütçesi olmalı ve Türk Hükümeti, Komitenin bütçesindeki giderleri, sağlık vergilerinden [resimlerinden] elde edilen gelirlerle karşılamalıdır. Öte yandan, bu Komite, bir danışma organı değil, sağlık savunmasında etkin işbirliğinde bulunan, bir yönetim organı olmalıdır. Özet olarak, [Müttefik] Devletler, M. Contzesco'nun teklifini göz önünde tutabilirler; ancak, şu şartla ki, bu teklif, bağımsız bir organ olarak Sağlık Komitesini kaldırmakla ve Müttefik tekliflerinde belirtilen bütün yetkilerin ve görevlerin Boğazlar Komisyonuna verilmesini öngörmekle yetinmiş olsun.

M. CONTZESCO, yapmış olduğu teklif kabul edilirse, Boğazlar Komisyonunda elbette tıp alanından uzmanların bulunması gerekeceğini belirtti. Teklifinin sağlayacağı yarar, önce de söylediği gibi, Türkiye'nin güçlükle kabul edecek göründüğü uluslararası özel bir örgüt kurulması gereğini ortadan kaldırmaktadır; kurulması artık hiç bir itirazla karşılaşmayan Boğazlar Komisyonuna, bu uzman doktorların katılması yeterli olacaktır. Bu yüzden, M. CONTZESCO'nun amacı, Boğazlar'ın sağlık açısından savunulması için Müttefik Devletlerin gerekli saydıkları güvenceleri azaltmak değil, yalnız, Türkiye'nin alınganlıklarına dokunmayabilecek bir formül araştırmaktır.

M. CLEMOW, Romanya Temsilci Heyetinin yaptığı teklifin, ancak, Boğazlar Komisyonunun, Müttefik tekliflerinde Sağlık Komitesi için öngörülen aynı haklar

ve yetkilerle donatılması durumunda dikkate alınabileceğini, çok açık olarak belirtmek istediğini söyledi. Bu, temel bir istektir; çünkü, bu olmaksızın, kamu sağlığının korunması, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'nun görüşlerine göre, etkin olarak sağlanmış sayılamaz.

M. CONTEZSCO, düşüncesinin, M. De Navailles ile Dr. Clemow'ca bu biçimde değiştirilmiş olmasına memnunlukla katıldığını söyledi ve bunların Türk Temsilci Heyetince de kabul olunacağı umudunda bulundu.

RIZA NUR BEY, Türk Temsilci Heyetinin, Romanya Temsilci Heyetince, yapılmış teklifin incelenmesinden çekinmediğini, öte yandan da, kabul ettiğini bildirmiş olduğu hükümlere katılmış olmaktan vazgeçmediğini söyledi.

M. BARRÈRE, böylece konulmuş olan sorunun, ilginç olmaktan çıktığını söyledi. İlk biçimiyle, [Müttefik] Devletleri, sağlık işlerinde vazgeçilmez saydıkları yönetim yetkilerinden yoksun bırakarak, artık onlara yalnız danışma yetkisini tanır gibi görünen M. Contzesco'nun teklifi, [Müttefik] Devletlerce kesin olarak reddedilmiştir. Bu Devletler, bu konuda tartışmanın yeniden açılmasını, ancak, Türk Temsilci Heyetinin, reddinin öze değil fakat biçime ilişkin olduğunu ve Boğazlar Komisyonunun, Müttefik Temsilci Heyetleri tasarısına göre, Sağlık Komitesine tanınacak yetkilerle donatılmasına rıza göstermeğe hazır bulunduğunu bildirmesi durumunda kabul edebilirler.

Böyle olunca, M. BARRÈRE, Türk Temsilci Heyetine, Sağlık Komitesinin kaldırılması karşılığında, yetkilerinin Boğazlar Komisyonuna verilmesini kabul edip etmediğini sordu. Kaldı ki, M. BARRÈRE, Türk Temsilci Heyetinin alınganlıklarını gözetmek için, sağlık örgütüne ilişkin hükümlerin Andlaşmaya konulmamasına karşı da çıkmayacaktır; söz konusu hükümler, daha az göze çarpıcı, örneğin, Türk Hükümetinin kendiliğinden yayınlayacağı bir bildiri gibi, özel bir belge olabilir.

RIZA NUR BEY, Türk Temsilci Heyetini öteki Temsilci Heyetlerinden ayıran şeyin, bir ilke sorunu olduğunu söyledi; Türk Hükümeti, kendi ülkesinin bir parçasının sağlık açısından örgütlenmesini, uluslararası bir Komitenin yönetimine bırakmağı hiç bir biçimde kabul edemez.

NİHAD REŞAD BEY, [Müttefik] Devletlerin öne sürdükleri tekliflere Türkiye'nin karşı çıkışının, bu Devletlerin sanır göründükleri gibi, yalnız alınganlıklar yüzünden olmadığını belirtti. Türk Temsilci Heyetinin tutumunu besleyen nedenler çok daha güçlüdür: Türkiye'nin tıp bakımından içinde bulunduğu durum, gerçekten, eski durumundan bambaşkadır. M. Senni, buna tanıklık edebilir. Türkiye, Akdeniz bölgesinin sağlık açısından savunulmasını örgütleme sorumluluğunu, hiç bir tehlikeye yol açmaksızın, üzerine alabilir. Türkiye, bilimsel alanda, Batı ülkeleriyle işbirliğinde bulunmayı da hiç reddetmemektedir. Bu bakımdan, Türkiye, kendi Tıp Okulunu geliştirmek için, Paris Tıp Fakültesi'nden, birçok profesörün gönderilmesi için Fransız Hükümetine başvurmuş ve bu isteği yerine getirilmiştir. Ancak, böyle bir işbirliği ile, Türk ülkesinin bir parçasında, yabancılarca ve bunların denetimi altında bir sağlık örgütü kurulması, özü bakımından, birbirinden ayrı şeylerdir. Türk Hükümeti, kamu sağlığının korunmasına ilişkin bütün uluslararası Sözleşmelere katılmayı kabul

etmektedir; ancak, Türk Hükümeti, ülkesinin tümü üzerinde sağlık açısından bir koruma örgütü kurma sorumluluğunu yalnız kendi başına üzerine alabileceği kanısındadır. NİHAD REŞAD BEY, bu isteğin çok haklı olduğu ve Türkiye'nin alınganlıklarından çok daha önemli kanıtlara dayandığı kanısındadır.

M. BARRÈRE, Türk Temsilci Heyetinin, Müttefik tekliflerini kesin olarak reddetmekte olduğunu görmektedir. Bu durumda, Alt-komisyonun çalışmalarını sürdürmesinin yararsız olacağını düşünmektedir.

M. CLEMOW, Türk Temsilci Heyetinin kararını üzüntüyle karşılamaktadır. M. CLEMOW, Türk Temsilci Heyetince (A) maddesiyle (B) maddesinde yapılması istenilen değişiklikler dışında, (4) sayılı tasarının geri kalan kapsamının Türk Temsilci Heyetince kabul edildiğini ve Müttefiklerce olduğu gibi tutulduğunu belirtti.

Sağlık paralarının [fonlarının] bölüştürülmesine ilişkin, (C) maddesine gelince, M. CLEMOW, bu maddede yazılı bulunan ve genel yedek fonların, açığa çıkarılan sağlık personeline zarar-giderim [tazminat] ödendikten sonra geri kalacak parçasının, Türkiye'nin sağlık hizmetleri gereklerine ayrılacağını öngören hükmün, ancak Türk Temsilci Heyetinin isteği üzerine, Müttefik Temsilci Heyetlerince alıkonmuş olduğunu belirtti. Oysa, sağlık hizmetinin ne biçimde yönetileceği sorunu askıda olduğuna göre, M. CLEMOW, ilke üzerinde değil, fakat bu paraların [fonların] geçirimi [transferi] yol ve yöntemleri üzerinde, kendisini, bir çekince [ihtirazî kayıt] öne sürmek zorunda görmektedir. Bu çekinceyi öne sürerken, M. CLEMOW söz konusu paraların adlarına teslim edilmiş olduğu yetkili beş üyeden biri olarak konuşmaktadır.

M. BARRÈRE, M. SENNİ, M. DENDRAMİS ve M. GEORGEVİTCH, İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin yedek fonlarının geçirimine ilişkin olarak, M. Clemow'un öne sürdüğü çekinceye katıldıklarını söylediler.

M. CONTZESCO, her ne kadar Romanya, Yüksek Sağlık Meclisinde temsil edilmediğinden, bu sorunla doğrudan doğruya ilgili değilse de, bu çekinceye, ilke bakımından, katılmakta olduğunu belirtti.

M. BARRÈRE, bu duruma göre, Türkiye'de ve Akdeniz havzasında, kamu sağlığının etkin bir biçimde korunması için, Türkiye'den istenebilecek güvenceleri enazıyla sınırlayan Müttefik Devletler tekliflerinin, Türk Temsilci Heyetince reddedilmiş olduğunu görmektedir. Bu reddin bütün sorumluluğu, Türk Temsilci Heyetine düşmektedir.

M. BARRÈRE, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'na, bir yandan (4) sayılı tasarıda yazılı bulunduğu üzere, olduğu gibi kalan, Müttefik tekliflerini, öte yandan da, Türk Temsilci Heyetinin bu teklifleri reddettiğini bildireceğini söyledi. Anlaşmazlığı incelemek ve bu konuda gerekli görecekleri bağdaştırıcı bir çözüm teklif etmek, bu kurumlara düşecektir.

Oturuma saat 17.20 de son verildi.[1]

NOT

1 **Sağlık İşleri Alt-komisyonunun son raporu, *İktisat ve Maliye Sorunları Komisyonunun* (5) sayılı tutanağına eklidir.**

(2) SAYILI TUTANAĞA EKLER

EK A.

SAĞLIK İŞLERİ ALT-KOMİSYONU TEKNİK KOMİTESİNİN RAPORU

Teknik Komite beş oturum yapmıştır. 22 Aralık 1922 de yaptığı oturumda, M. Barrère'in, Sağlık İşleri Alt-komisyonuna 20 Aralıkta sunmuş olduğu (*Ek I*) tasarı tartışılmıştır. Bu tasarı, eski İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin (*Conseil Supérieur de Santé de Constantinople*), Türkiye'nin bütün kıyılarında ve sınırlarında sağlık hizmetlerini yönetme yetkisiyle, yeniden kurulmasını öngörmekteydi. Türk Temsilci Heyeti, bu tasarıyı kabul edemeyeceğini bildirmiş ve (1) eski Meclisin kaldırılmasını ya da Türkiye dışına çıkartılmasını, (2) sağlık fonlarının bir bölümünü görevlilerin emeklilik maaşlarına, kalanının da, sağlık kurumları kurulması için Türkiye Sağlık Bakanlığına geçirilmesini öngören bir karşı-tasarı sunmuştur (*Ek II*).

Türk Temsilcilerine, karşı-tasarılarının Müttefiklerce kabul edilemeyeceği bildirilmiştir; çünkü, bu karşı-tasarı, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'nun açıklamakta birleşmiş bulundukları görüşe aykırıdır; şimdi toplanmış bulunan Konferansda temsil edilen Devletlerin sayısı oldukça azken, bu iki kurumda, neredeyse dünyanın bütün Devletleri temsil edilmektedir. Kaldı ki, İstanbul eski Yüksek Sağlık Meclisinde de temsil edilen Devletlerin, toplanmasına bütün uyruklarının katkıda bulundukları paraların [fonların], artık kendilerinin temsil edilmeyecekleri bir örgüte – hem de Doğu hastalıklarının Türkiye ve özellikle Boğazlar yoluyla girmesine karşı Avrupa'nın korunmasının sağlam ve etkin bir temele dayandığına güven duymadıkça – geçirmeğe, haklı olarak karşı çıkacakları açıkça belli idi. Tartışmalar sırasında, Türk kıyılarının ve özellikle Boğazlar'ın yarattığı tehlikenin gerçek olduğu ve gitgide arttığı da anlaşılmıştır. Gerçekten, bir yandan Kafkasya'da, Küçük Asya'da, İran'da ve Sibirya'da demiryolu şebekesinin, yakın bir gelecekte, çok büyük gelişmeler göstereceğini; öte yandan da, son sekiz yıl içinde Hac'a gidenlerin sayısında büyük bir azalma olduğundan, Hac'a gitmek için Barış'ın yapılmasını bekleyen büyük bir Müslüman yığınının toplanmış bulunduğunu göz önünde tutmak gerekir. Bundan

* Fransızca metinde "Ottomans". (S.L.M.)

şu sonuç çıkmaktadır ki, bir kez Barış yeniden kurulunca, Türkiye'yi ve özellikle Boğazlar'ı geçen Hacıların ve her zamanki yolcuların sayısında büyük bir artış olacaktır; bunların, kamu sağlığı için yaratacakları tehlike, Avrupa'nın, doğudaki sağlık sınırlarının savunulmasını tam istediği gibi sağlanmış görme kaygısını bol bol doğrulamaktadır.

Türk Temsilci Heyeti, vereceği cevapta, Türkiye'nin, pek bilgili ve bu savunmaları bütün istekleri karşılayacak ölçüde yerine getirebilmeye yetenekli bir hekim topluluğu (*corps médical*) olduğunu bildirmiştir. Türk Temsilci Heyeti, Türk doktorlarının, yıllardır, incelemelerde bulunmak üzere Paris'e, Viyana'ya ve Avrupa'nın başka başkentlerine gittiklerini ve Türk doktorları arasında iyi bakteriologlarla sağlık konularında uzmanlar bulunduğunu, bunların, başka ulusların uzmanlarından hiç de aşağı bir düzeyde olmadıklarını da söylemiştir. Bu konudaki tartışmalar sırasında, Yüksek Sağlık Meclisinde, 1838 ya da 1839 dan bu yana, yabancı temsilciler bulunduğu; bunun, Kapitülasyonlar rejiminin sonuçlarından biri olduğu; [Büyük] Devletlerin, Sultan'ın çağrısı üzerine, bu Meclise temsilciler gönderdikleri; son olarak da, bu dönemde Türkiye'nin sağlık hizmetlerini yönetmeye yetenekli doktorları bulunmadığı anlaşılmıştır. Oysa, Türk Temsilci Heyetine göre, durum bugün bambaşkadır: Kapitülasyonlar ortadan kalkmış ve Türkiye, kıyılarının ve sınırlarının sağlık açısından savunmasını sağlamak için, yeterli sayıda ve istenir bütün yeteneklerle donatılmış doktorlar sağlayacak duruma gelmiştir.

Bu konuda bir anlaşmaya varılamayınca, ve Müttefiklerin tasarısı ile Türk karşı-tasarısını tek bir metinde birleştirme olanağı bulunamayınca, sorun, bir başka oturuma ertelenmiştir.

2 Ocak 1923 tarihinde yapılan ikinci oturumda, Müttefiklerce ikinci bir tasarı sunulmuştur (Bakınız, *Ek III*). Beş maddeden oluşan bu tasarının birinci ve en önemli maddesi (Madde A), Türkiye'de, sağlık hizmetlerini ileride yönetecek Komitenin ne nitelikte olacağını yeniden belirtmekteydi. Bu madde – Avrupa'nın Doğu sınırının sağlık açısından korunmasının, salt bir Türk organına bırakılmasından önce, dileklerine tam uyun düşecek biçimde sağlanmasını isteyen, yukarıda sözü geçen uluslararası iki örgütün isteklerini karşılamakla birlikte – Türkiye'ce de kabul edilebilir nitelikte olacak bir formül bulma bakımından, Müttefiklerin isteklerinden esinlenmekteydi. Gerçekten, bu madde, sınırlı bir dönem için, söz konusu sağlık hizmetlerini yönetecek ve bu dönemin bitiminde görevi son bulacak, bir Sağlık Komitesinin kurulmasını öngörmekteydi. Bu Komite, yalnız Türkiye ile başlıca Müttefik Devletleri temsil eden, diplomalı doktorlardan oluşacaktı. Komite, "x" yıllık bir süre için, Türkiye'nin bütün kıyılarında ve sınırlarında sağlık hizmetlerini yönetmekle görevli olacaktı.

Bu tasarı da Türk Temsilci Heyetince reddedilmiştir. Buna karşılık, Türk Temsilci Heyeti, ikinci sıradan olmakla birlikte gerçek bir önemi de olan, (B), (C), (D) ve (E) maddelerini kabul etme eğiliminde görünmüştür. Bununla birlikte, Türk Temsilci Heyeti, tasarının tümü üzerindeki cevabını, gelecek oturuma ertelemiştir.

Üçüncü oturum, 5 Ocak tarihinde yapılmıştır. Bu oturumda, Türk Temsilcileri, (A) maddesini kabul etmenin kendileri için imkânsız olduğunu, çünkü, bu

maddenin, ilk tasarı gibi, Türkiye'nin (iç) işlerine bir karışma öngördüğünü yeniden söylemişlerdir.

Müttefik Temsilcileri, tekliflerinin yeniden reddedilmiş olmasından duydukları üzüntüyü belirtmişlerdir. Bununla birlikte – ve hep iki büyük uluslararası sağlık kurumunun isteklerini Türk Temsilcilerinin itirazlarıyla bağdaştırmak isteğiyle – Müttefik Temsilcileri iki ödünde [tâvizde] bulunmuşlardır: (1) Sağlık hizmetini "*x*" yıl süreyle yönetecek olan Komitenin yetkisi, yalnız Boğazlar'ın sağlık açısından savunulması ile sınırlı olsun; (2) bu Komiteye üye olacak yabancı uzmanlar, kendi Hükümetlerince atanmak yerine, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'nun birlikte hazırlayacakları bir ad çizelgesinden, Türk Hükümetince seçilsin. Komiteye bu teklifleri (*Bakınız* Tasarı 3-*Ek IV*) sunarken, Başkan, bu tekliflerin, bu konuda Müttefiklerin yapabilcekleri son ödünler olduğunu açıklamıştır. Başkan, yabancı uzmanların, kendi Hükümetlerinin temsilcileri olmayacaklarını da sözlerine eklemiştir; bu uzmanlar, bilimin ve uluslararası tıbbın temsilcileri olacaklardır. Böylece, bu teklif kabul edilseydi, Boğazlar'da bu yeni sağlık örgütünün tek amacının, Avrupa'yı, bu yoldan gelebilecek salgın hastalıklara karşı korumak olduğu ve bu örgütte, en küçük bir karışma [müdahale] yetkisinin, ya da, salt sağlık alanı dışında hiç bir karışma yetkisinin bulunmadığı ortaya çıkacaktı.

Türk Temsilcileri, kesin cevaplarını vermezden önce, bu yeni tekliflerin tam metnini incelemek istediklerini açıklamışlardır; bu yüzden, tartışma, bir başka oturuma ertelenmiştir. Türk Temsilcileri, (B), (C), (D) ve (E) maddelerinin metinlerinde – bu maddeleri ilke bakımından kabul etmeğe hazır olduklarını bildirmekle birlikte – birtakım değişiklikler de telkin ettiler. Bu maddelerin aldığı son biçim (V) sayılı EK'de (Tasarı 4) görülmektedir. Bu maddelerde yapılan, ayrıntılara ilişkin değişiklikleri burada göstermek, Raporu aşırı ölçüde uzatacağından, bu maddelerin incelenmesini bu Raporun sonunda yeniden ele alacağız.

Komitenin dördüncü oturumu 8 Ocak tarihinde yapılmıştır. Türk Temsilci Heyeti, önce, (A) maddesini yeniden reddetmiş, ancak, daha sonra, Türkiye'nin sağlık işlerinde herhangi bir karışmada [müdahalede] bulunma düşüncesi ortadan kaldırılırsa ve Müttefik teklifleri yalnız Boğazlar'da bir sağlık komitesi kurulmasıyla sıkı sıkıya sınırlı tutulursa, bu tasarıyı hemen reddetmemeye ve yeniden ayrıntılarıyla tartışmaya hazır olabileceğini bildirmiştir. Müttefik Temsilcileri, Türkiye'ye bu noktalarda güvence [teminat] verdiklerinden, (A) ve (B) maddeleri üzerinde yeni bir görüşmeye girişilmiştir. Bu görüşmelerden, söz konusu (A) ve (B) maddelerinin metinlerinden (4) sayılı Tasarıda (*Ek V*) belirtilen, birtakım değişiklikler yapılması sonucu elde edilmiştir. Bu değişiklikler şu biçimde özetlenebilir:

(A) maddesi şu cümleyle başlayacaktır: "İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi kaldırılmıştır"; bu Meclis, zaten, *de facto* ortadan kalkmış bulunmaktadır. Boğazlar Sağlık Komitesine katılacak uzmanların sayısı 4 den 3 e indirilmiştir. Komitenin sona ereceği dönemin süresi, onbeş yıl yerine beş yıl olarak saptanmıştır.

(B) maddesinin birinci fıkrasıyla, Türkiye, Boğazlar Sağlık Komitesince

saptanacak biçimde, Boğazlar'ın sağlık işleri yönetiminin giderlerini, Boğazlar'ı da kapsamak üzere, bütün Türk limanlarında alınacak vergilerin [resimlerin] gelirlerinden gerekli paralar ayrılarak karşılanmasını yükümlenmekteydi. Türk Temsilci Heyeti, bu fıkra ile, Boğazlar'dan transit geçen gemilere uygulanacak tedbirleri öngören ikinci fıkrayla birlikte, sağlık tarifesinin, hiç bir ayırım gözetilmeksizin, bütün gemilere ve herkese uygulanmasına ilişkin olan üçüncü fıkrayı kabule hazır olduğunu bildirmekteydi.

Eski sağlık memurlarının kazanılmış [muktesep] bütün haklarıyla, emekli sağlık memurlarının maaşlarına saygı gösterilmesini Türkiye'ye bir yüküm olarak kabul ettiren ve Barış Andlaşmasının yapılmasından sonra, eski sağlık örgütünün tasfiyesi ve Türkiye'de eski sağlık rejiminden yeni sağlık rejimine geçiş yollarını düzenlemek için özel bir Komisyon toplanmasını teklif eden *(C) maddes*i de, "*Ad hoc* komisyonca çözümlenecektir" sözlerinden sonra, aşağıdaki cümlenin eklenmesi biçiminde tek değişiklikle, kabul edilmiştir:

"Yukarıda belirtilen hakların karşılanmasından sonra, yedek fonlardan artacak para, Türkiye'nin, gerek Boğazlar'daki gerekse Boğazlar dışındaki sağlık işlerine ayrılacaktır."

Türkiye'nin sağlık servisleri ile Karantina ve Denizciliğe İlişkin Sağlık İşleri İskenderiye Meclisinin de temsil edileceği, bir Hac Yolculuklarına İlişkin Sağlık İşleri İçin Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonunun kurulmasını öngören *(D) maddesi*, son fıkrasında, – özden çok biçime ilişkin – ufak bir değişiklikle, Türk Temsilcilerince kabul edilmiştir.

Yukarıda sözü geçen, Hac İşleri Eşgüdüm Komisyonu ile Kamu Sağlığı Komitesi arasında karşılıklı ilişkiler kurulmasını öngören *(E) maddesinde*, Türkiye sağlık servisleri ile bir uluslararası büyük kurumlar arasında benzer ilişkiler kurulmasını öngören ikinci fıkra, metinden çıkartılmıştır. Bununla birlikte, Müttefik Temsilciler, Türkiye'nin, yakın bir gelecekte, bu gibi ilişkiler kurmağa razı olmasını dilediklerini açıklamışlardır.

(F) maddesinin 1 nci fıkrasına gelince, Türk Temsilci Heyeti, 17 Ocak 1912 tarihinde La Haye'de imzalanmış Sağlık Sözleşmesine birtakım çekincelerle [ihtirazî kayıtlarla] katılmak istediğinden, bir Devletin bir sözleşmeye çekinceler öne sürerek katılamayacağı, ancak onama sırasında öne sürülecek çekincelerin kabul edilebileceği belirtilmiştir. Oysa, Türkiye, Sözleşmenin imzacılarından olmakla birlikte, bu Sözleşmeyi henüz onaylamamıştır. Bu yüzden, bu madde şu biçimde değiştirilmiştir:

"Türkiye, aşağıda belirtilen sözleşmelere katılmayı yükümlenir:

1. Afyon konusunda, La Haye'de, 23 Ocak 1912 tarihinde imzalanmış Sözleşme ve 1914 tarihli ek Protokol;

2. Kadın ticaretinin yasaklanıp önlenmesine ilişkin, 18 Mayıs 1904, 4 Mayıs 1910 ve 30 Eylül 1921 tarihli Sözleşmeler;

3. Açık-saçık [müstehcen] yayınların yasaklanıp önlenmesine ilişkin, 4 Mayıs 1910 tarihli sözleşme."

Türk temsilcileri, her ne kadar bu yolda değiştirilen tasarıyı kabul eğiliminde görünmüşlerse de, Temsilci Heyeti Başkanına danışabilmek üzere, kesin

cevaplarını, gene gelecek oturuma ertelemişlerdir. O sırada, cevaplarının olumlu olacağı anlaşılmaktaydı; ancak, komitenin 9 Ocak oturumunda, bu umut boşa çıkmıştır. Gerçekten, Türk Temsilcileri, (A) maddesiyle (B) maddesinin ilk iki fıkrasını kabul edemeyeceklerini bildirmişlerdir; buna karşılık, (4) sayılı Tasarının geri kalan parçasını tümüyle kabul etmişler, yalnız Afyon konusundaki Sözleşmeye katılmalarını bir süre için ertelemişlerdir. Müttefik Temsilciler, tasarının en önemli parçasının – başka bir deyimle, belirli bir süre için Boğazlar'da sağlık hizmetini yönetecek bir sağlık Komitesinin kurulmasına ilişkin maddelerin – reddedilişinden duydukları üzüntüyü açıklamışlardır. Müttefik Temsilciler, tasarının bu en önemli noktası üzerinde pek büyük ödünlerde [tâvizlerde] bulunmuş olduklarını ve Cenevre ile Paris'deki uluslararası iki büyük sağlık kurulunun isteklerini Türk Temsilcilerinin karşı çıkışlarıyla bağdaştırmak isteğiyle, belki de gereğinden de ileriye gitmiş olduklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, tasarı kabul edilmiş olsaydı, bir anlaşmaya varmak umuduyla sokulmuş bulunduğu bu ılımlaştırılmış biçimiyle bile, metni kabul etmekten caymayacaklardı. Bu anlaşma gerçekleşemediği için, Müttefik Temsilcileri, (A) maddesiyle (B) maddesinin birinci ve ikinci fıkralarına konu olan sorunlara ilişkin olarak davranış özgürlüklerini tümüyle saklı tutmaktadırlar.

10 Ocak 1923

F.G. CLEMOW
Komite Başkanı.

EK I

(1) SAYILI TASARI – SAĞLIK ÖRGÜTÜ

14 Aralık 1922

Madde A

İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişiyle yeniden görevine başlayacaktır. Türkiye kıyılarının ve sınırlarının sağlık açısından korunması için gerekli personel, karantina istasyonları ve bütün kurumlarn, işbu Meclisin yönetimi altında olacaktır. Osmanlı Sağlık yönetimi, işbu Meclisin kendisine vereceği yönergeleri [tâlimatı] izleyecek ve Meclisin kararları uyarınca davranacaktır.

Meclis, başkanlık yapacak bir Türkiye temsilcisiyle – Almanya, Avusturya ve Macaristan dışında – savaştan önce Meclise katılan Devletlerden her birinin birer temsilcisinden oluşacaktır.

Meclis, yönetmeliklerini kendisi kaleme alacaktır; Türkiye için, uluslararası sağlık sözleşmelerinin hükümlerine uygun yönetmeliği çıkartacaktır. Bulaşık limanlardan gelen gemiler için karantina bayrağı çekilmesi zorunluluğu dışında, Boğazlar'dan transit olarak durmaksızın geçen gemilerin hiç bir sağlık işlemine bağlı tutulmayacakları bu yönetmelikte özellikle belirtilecektir. Meclis, bütün giderlerini – Meclisin temsilcilerine verilecek ödenekleri de – kapsayan yıllık bütçesini düzenleyecek ve sağlık tarifesini, gelirler giderleri karşılayacak biçimde saptayacaktır. Tarifenin uygulanmasından elde edilecek bütün gelirler, Meclisce toplanacaktır. Gelirlerin yeterli olmaması durumunda, Osmanlı Hükümeti açığı kapatacaktır.

Madde B

İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi, [bu] Meclisin eski Maliye komisyonunun bütün paralarına, senetlerine, gelirlerine ve emeklilik maaşları fonlarına yeniden hukukça sahip olacaktır. Bunları dilediği gibi kullanabilecektir.

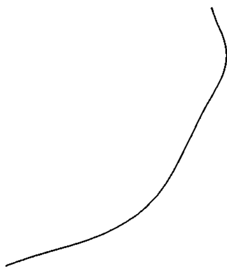
Osmanlı Hükümeti, Meclise, Türk makamlarınca elkonulmuş sağlık malzemesinin karşılığını ödeyecektir. Osmanlı Hükümeti, Maliyenin Sağlık Yönetimine olan borcunu da ödeyecektir. İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi, elinde bulunan belgelere ve bilgilere göre, bu gibi çeşitli nedenlerle, Osmanlı Hükümetinin kendisine borçlu olduğu paranın tutarını saptayacaktır.

Hükümet, İstanbul Yüksek Sağlık Meclisine, karantina yerlerini, karantina istasyonlarını, sağlık dairelerini olduğu gibi, savaştan önce Meclisin yönetimi altında bulunan bütün yapıları [binaları] bırakacaktır. Hükümet, şimdiki örgütlerin büyütülmesi ya da yeni istasyonlar, yeni daireler yapılması için, Meclisin gerekli göreceği toprak parçalarını da Meclise bırakmağı yükümlenir.

Osmanlı Hükümeti, silâh-bırakışımından [mütarekeden] bu yana, sağlık hizmetlerinin yürütülmesini sağlamak için Müttefik Devletlerin vermeye razı oldukları öndelikleri de [avansları da] bu Hükümetlere ödemeyi yükümlenir.

Madde C

Türkiye ile, Hicaz Hac yolculuklarının ve Hicaz Demiryolunun denetiminde ilgili bulunan Devletler, uluslararası sağlık sözleşmeleri uyarınca, uygun düşen tedbirleri alacaklardır. Bu tedbirlerin uygulanmasında tam bir tekdüzen (*uniformité*) sağlamak amacıyla, bu Devletlerle Türkiye, bu hac yolculuklarına ilişkin sağlık işleri için bir Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonu kuracaklardır; bu Komisyonda İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi ile Denizciliğe İlişkin Sağlık İşleri ve Karantina İskenderiye Meclisinin birer temsilcisi bulunacaktır.

EK II

TÜRK KARŞI-TASARISI

1. İstanbul Yüksek Meclisinin kaldırılması ya da bu Meclisin Türkiye dışına çıkartılması. Bu son durumda, söz konusu Meclis, Türkiye'nin sağlık işleriyle artık uğraşmayacak, bu işler yalnız Türk Hükümetince yönetilecektir.

2. Bu yönetime ait paraların [fonların] bir bölümü, memurların emeklilik maaşlarına ayrılmalı, geri kalan paralar da, sağlık kurumları kurulmasında kullanılmak üzere, Sağlık İşleri Bakanlığı'nın emrine verilmelidir.

EK III

(2) SAYILI TASARI - SAĞLIK ÖRGÜTÜ

2 Ocak 1923

Madde A

Eski sağlık rejiminin biçim değiştirmesini sağlamak ve bütün sağlık örgütüne Türk yönetimince kolaylıkla el konulmasına yardımcı olmak üzere, Türkiye'nin bir temsilcisi ile, başlıca Müttefik Devletlerden her birinin birer temsilcisinden oluşacak, bir Sağlık Komitesi kurulmuştur; bu Komite, Türk Sağlık Yönetimiyle işbirliği içinde, Türkiye kıyılarının ve sınırlarının sağlık açısından korunması için gerekli personeli, karantina yerlerini ve tesisleri yönetecektir.

Komite, yalnız, temsil ettikleri ülkelerin uyrukluğunda olan diplomalı doktorlardan oluşacaktır. Türk Temsilcisi, Komiteye Başkanlık edecektir.

Madde B

Türkiye için, uluslararası sağlık Sözleşmelerinin hükümlerine uygun bir sağlık yönetmeliği çıkartılacaktır; bu yönetmelikte, bulaşık limanlardan gelen gemiler için karantina bayrağı çekilmesi dışında, Boğazlar'dan transit olarak durmaksızın geçen gemilerin hiç bir sağlık işlemine bağlı tutulmayacakları, özellikle belirtilecektir.

Türk bayrağı ile yabancı bayraklar arasında hiç bir ayırım yapılmaksızın bütün gemilere ve Türk uyruklarıyla yabancı Devletlerin uyruklarına, aynı şartlar altında, tek ve aynı sağlık tarifesi uygulanacaktır.

Madde C

Türkiye, açıkta kalmış olan sağlık memurlarının, sağlık fonlarından bir zarargiderim [tazminat] alma haklarını, ve memurların, eski memurların ve bunların hak sahiplerinin kazanılmış [muktesep] bütün öteki haklarını tanımağı yükümlenir. Bu haklara, eski İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin yedek fonlarının kullanımına verilecek yöne, eski sağlık yönetiminin malî ve yönetsel bakımlardan tasfiyesine, Türkiye'de eski sağlık rejiminden yenisine geçiş işlemlerine ilişkin bütün sorunlarla, bunlara benzer ya da bunlarla bağlantılı bütün sorunlar, bir Özel (*Ad hoc*) Komisyonca çözümlenecektir.

Bu Komisyon – Almanya, Avusturya ve Macaristan dışında – İstanbul Sağlık İşleri Yüksek Meclisine katılan Devletlerden her birinin birer temsilcisinden kurulacaktır.

Türkiye, bu Komisyonun bütün kararlarını kabul etmeği yükümlenir.

Madde D

Türkiye ile, Kudüs ve Hicaz hac yolculuklarının ve Hicaz Demiryolunun denetiminde ilgili bulunan Devletler, uluslararası sağlık Sözleşmeleri uyarınca, uygun düşen tedbirleri alacaklardır. Bu tedbirlerin uygulanmasında tam bir tekdüzen (*uniformité*) sağlamak amacıyla, bu Devletlerle Türkiye, bu hac yolculuklarına ilişkin sağlık işleri için bir Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonu kuracaklardır; bu Komisyonda, Denizciliğe İlişkin Sağlık İşleri ve Karantina İskenderiye Meclisinin bir temsilcisi bulunacaktır.

Madde E

Türkiye, aşağıdaki sözleşmelere katılmağı yükümlenir:

1. 17 Ocak 1912 tarihinde Paris'de imzalanan Uluslararası Sağlık Sözleşmesi;

2. Afyon konusunda, La Haye'de, 23 Ocak 1912 de imzalanan sözleşme ile, 1914 tarihli ek Protokol;

3. Kadın ticaretinin önlenmesine ve yasaklanmasına ilişkin, 18 Mayıs 1904, 4 Mayıs 1910 ve 30 Eylül 1921 tarihli sözleşmeler;

4. Açık-saçık [müstehcen] yayınların önlenmesine ve yasaklanmasına ilişkin, 4 Mayıs 1910 tarihli Sözleşme.

EK IV

(3) SAYILI TASARI – SAĞLIK ÖRGÜTÜ

Madde A

Eski sağlık rejiminin biçim değiştirmesini sağlamak ve bütün sağlık örgütüne Türk yönetimince kolaylıkla el konulmasında yardımcı olmak üzere, bir sağlık Komitesi kurulmuştur; bu Komite, Boğazlar'ın sağlık açısından korunması için gerekli personeli, karantina yerlerini ve tesisleri yönetecektir.

Bu Komite, başkanlık yapacak diplomalı bir Türk doktorla, her zaman her biri dört ayrı Devletten birinin uyruğu olması gereken, diplomalı dört doktordan kurulacaktır. Bu dört doktor, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumu'nun birlikte hazırlayacakları sekiz kişilik bir çizelgeden Türk Hükümetince seçilecektir. Bu dört doktordan birinin yerini doldurmak gerektiği zaman, seçim için Türk Hükümetine sunulan çizelgeden, enaz, doldurulması gereken boş yerler sayısının iki katı kadar ad bulunacaktır.

Komite üyelerinin ödenekleri sağlık resimlerinden [vergilerinden] sağlanacak paralarla karşılanacaktır; bu ödeneklerin tutarı Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesince saptanacaktır.

Boğazlar Sağlık Komitesi, süresinin uzatılmasını Türk Hükümeti gerekli görmezse, onbeş yıllık bir sürenin bitiminde kaldırılacaktır.

Madde B

Komite, kendi yönetmeliklerini ve Boğazlar sağlık personeli yönetmeliğini kaleme alacak ve yıllık bütçesini hazırlayacaktır; Komite tarifesini, gelirler giderleri karşılayacak biçimde saptayacak ve Boğazlar'ın sağlık örgütünün tüm yönetimiyle yetkili olacaktır.

Boğazlar [Sağlık] Komitesi, Boğazlar için, uluslararası Sağlık sözleşmelerine uygun bir Sağlık yönetmeliği hazırlayacaktır. Bu Yönetmelik'de, haklı gösterilmeyecek gecikmelere yol açmayacak biçimde hükümler bulunacaktır.

Türk bayrağı ile yabancı bayraklar arasında hiç bir ayırım yapılmaksızın bütün gemilere ve Türk uyruklarıyla yabancı Devletlerin uyruklarına, aynı şartlar altında, tek ve aynı sağlık tarifesi uygulanacaktır.

Madde C

Türkiye, açıkta kalmış olan sağlık memurlarının, sağlık fonlarından bir zarar-

giderim [tazminat] alma haklarını, ve memurların, eski memurların ve bunların hak sahiplerinin kazanılmış [muktesep] bütün öteki haklarını tanımağı yükümlenir. Bu haklara, eski İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin yedek fonlarının kullanımına verilecek yöne, eski sağlık yönetiminin malî ve yönetsel bakımlardan tasfiyesine, Türkiye'de eski sağlık rejiminden yenisine geçiş işlemlerine ilişkin bütün sorunlarla, bunlara benzer ya da bunlarla bağlantılı bütün sorunlar, bir Özel (*Ad hoc*) Komisyonca çözümlenecektir.

Bu Komisyon – Almanya, Avusturya ve Macaristan dışında – İstanbul Sağlık İşleri Yüksek Meclisine katılan Devletlerden her birinin birer temsilcisinden kurulacaktır.

Türkiye, bu komisyonun bütün kararlarını kabul etmeği yükümlenir.

Madde D

Türkiye ile, Kudüs ve Hicaz hac yolculuklarının ve Hicaz Demiryolunun denetiminde ilgili bulunan Devletler, uluslararası sağlık sözleşmeleri uyarınca, uygun düşen tedbirleri alacaklardır. Bu tedbirlerin uygulanmasında tam bir tekdüzen (*uniformité*) sağlamak amacıyla, bu Devletlerle Türkiye, bu hac yolculuklarına ilişkin sağlık işleri için bir Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonu kuracaklardır; bu Komisyonda Türkiye sağlık servisleriyle Denizciliğe İlişkin Sağlık İşleri ve Karantina İskenderiye Meclisi temsil edilmiş olacaklardır.

Komisyonun, değişmez bir merkezi olmasını gerekli görmesi durumunda, yerleşme niyetinde olduğu ülke makamlarının önceden rızasını alması kararlaştırılmıştır.

Madde E

Hac İşleri Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonunun çalışmalarına ilişkin raporlar, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumuna, ve hacılarla ilgili olup da bunları isteyecek her ülkenin Hükümetine gönderilecektir. Komisyon, Milletler Cemiyeti'nce, Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumunca ya da ilgili Hükümetlerce, kendisine sorulacak her konu üzerinde görüşünü bildirecektir.

Madde F

Türkiye, aşağıdaki sözleşmelere katılmağı yükümlenir:

1. 17 Ocak 1912 tarihinde Paris'de imzalanan Uluslararası Sağlık Sözleşmesi;

2. Afyon konusunda, La Haye'de 23 Ocak 1912 de imzalanan sözleşme ile, 1914 tarihli ek Protokol;

3. Kadın ticaretinin önlenmesine ve yasaklanmasına ilişkin 18 Mayıs 1904, 4 Mayıs 1910 ve 30 Eylül 1921 tarihli sözleşmeler;

4. Açık-saçık [müstehcen] yayınların önlenmesine ve yasaklanmasına ilişkin 4 Mayıs 1910 tarihli Sözleşme.

EK V

(4) SAYILI TASARI – SAĞLIK ÖRGÜTÜ

8 Ocak 1923

Madde A

İstanbul Yüksek Sağlık Meclisi kaldırılmıştır. Türkiye kıyılarının ve sınırlarının sağlık işlerinin düzenlenmesiyle Türk yönetimi görevlidir. Bununla birlikte, Boğazlar'ın sağlık bakımından korunmaları için gerekli personelin, karantina istasyonlarının ve tesislerin yönetimi ile görevli bir Sağlık Komitesi kurulmuştur.

Bu Komite, başkanlık yapacak diplomalı bir Türk doktorla, her zaman her biri üç ayrı Devletten birinin uyruğu olması gereken, diplomalı üç doktordan kurulacaktır. Bu üç doktor, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesi ile Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumunun birlikte hazırlayacakları altı kişilik bir çizelgeden Türk Hükümetince seçilecektir. Bu üç doktordan birinin yerini doldurmak gerektiği zaman, seçim için Türk Hükümetine sunulan doktorlar çizelgesinde, enaz, doldurulması gereken boş yerler sayısının iki katı kadar ad bulunacaktır.

Komite üyelerinin ödenekleri sağlık resimlerinden [vergilerinden] sağlanacak paralardan ödenecektir; bu ödeneklerin tutarı Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesince saptanacaktır.

Boğazlar Sağlık Komitesi, süresinin uzatılmasını Türk Hükümeti gerekli görmezse, beş yıllık bir sürenin bitiminde kaldırılacaktır.

Madde B

Komite, kendi yönetmeliklerini ve Boğazlar sağlık personeli yönetmeliğini kaleme alacak ve yıllık bütçesini hazırlayacaktır; Türk Hükümeti, giderleri, bu bütçede saptandığı biçimde, Boğazlar'ı da kapsamak üzere, bütün Türk limanlarından alınan resimleri [vergileri] gelirlerinden gerekli paraları ayırarak karşılamağı yükümlenir.

Boğazlar Sağlık Komitesi, Boğazlar için, uluslararası Sağlık Sözleşmelerinin hükümlerine uygun olarak, bir sağlık yönetmeliği yayınlayacaktır. Bu yönetmelikte, Boğazlar'dan transit konusunda, gemiler için, salt sağlık düşünceleriyle haklı gösterilmeyecek gecikmelere yol açmayacak biçimde hükümler bulunacaktır.

Türk bayrağı ile yabancı bayraklar arasında hiç bir ayırım yapılmaksızın bütün gemilere ve Türk uyruklarıyla yabancı Devletlerin uyruklarına, aynı şartlar altında, tek ve aynı sağlık tarifesi uygulanacaktır.

Madde C

Türkiye, açıkta kalmış olan sağlık memurlarının, sağlık fonlarından bir zarar-giderim [tazminat] alma haklarını, memurların ve eski memurların ve bunların hak sahiplerinin kazanılmış [muktesep] bütün öteki haklarını tanımağı yükümlenir. Bu haklara, eski İstanbul Yüksek Sağlık Meclisinin yedek fonlarının kullanımına verilecek yöne, eski sağlık rejiminden yenisine geçiş işlemlerine ilişkin bütün sorunlarla, bunlara benzer ya da bunlarla bağlantılı bütün sorunlar bir Özel (*Ad hoc*) Komisyonca çözümlenecektir. Yukarıda belirtilen hakların karşılanmasından sonra, genel yedek fonlardan artacak para, Türkiye'nin, gerek Boğazlar'daki gerekse Boğazlar dışındaki sağlık işlerine ayrılacaktır.

Bu Komisyon – Almanya, Avusturya ve Macaristan dışında – İstanbul Sağlık İşleri Yüksek Meclisine katılan Devletlerden her birinin birer temsilcisinden kurulacaktır.

Türkiye, bu komisyonun bütün kararlarını kabul etmeği yükümlenir.

Madde D

Türkiye ile, Kudüs ve Hicaz hac yolculuklarının ve Hicaz Demiryolunun denetiminde ilgili bulunan Devletler, uluslararası sağlık sözleşmeleri uyarınca, uygun düşen tedbirleri alacaklardır. Bu tedbirlerin uygulanmasında tam bir tekdüzen (*uniformité*) sağlamak amacıyla, bu Devletlerle Türkiye, bu hac yolculuklarına ilişkin sağlık işleri için bir Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonu kuracaklardır; bu komisyonda Türkiye sağlık servisleriyle, Denizciliğe İlişkin Sağlık İşleri ve Karantina İskenderiye Meclisi temsil edilmiş olacaktır.

Bu komisyon, ülkesinde toplanacağı Devletin rızasını önceden almak zorunda olacaktır.

Madde E

Hac işleri Eşgüdüm [Koordinasyon] Komisyonunun çalışmalarına ilişkin raporlar, Milletler Cemiyeti Sağlık Komitesiyle Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumuna, ve hacılarla ilgili olup da isteyecek her ülkenin Hükümetine gönderilecektir. Komisyon, Milletler Cemiyetince, Kamu Sağlığı Uluslararası Kurumunca ya da ilgili Hükümetlerce, kendisine sunulacak her konu üzerinde görüşünü bildirecektir.

Madde F

Türkiye, 54 ncü, 88 nci ve 90 ncı maddelere ilişkin çekinceler [ihtirazî kayıtlar] saklı kalmak üzere, 17 Ocak 1912 tarihli Uluslararası Sözleşmeyi onaylamayı yükümlenir.

Türkiye, aşağıdaki sözleşmelere katılmağı yükümlenir:

1. Afyon konusunda, La Haye'de, 23 Ocak 1912 tarihinde imzalanmış Sözleşme ve 1914 tarihli ek Protokol;

2. Kadın ticaretinin önlenmesine ve yasaklanmasına ilişkin, 18 Mayıs 1904, 5 Mayıs 1910 ve 30 Eylül 1921 tarihli Sözleşmeler.

3. Açık-saçık [müstehcen] yayınların önlenmesine ve yasaklanmasına ilişkin, 4 Mayıs 1910 tarihli Sözleşme.

[BİRİNCİ TAKIM, ÜÇÜNCÜ CİLDİN SONU]

DİZİN

DİZİN

ISBN 975-363-207-X
Takım no 975-363-203-7

